Mărturisirea credinței prin cuvânt și artă în Biserica Ortodoxă Română în perioada comunismului

Vasile Stanciu
Cristian Sonea
(editori)

Presa universitară Clujeană

Mărturisirea credinței prin cuvânt și artă în Biserica Ortodoxă Română în perioada comunismului

Editori:

Vasile Stanciu

Cristian Sonea

Presa Universitară Clujeană

2017

ISBN 978-606-37-0296-9

Responsabilitatea pentru conținutul studiilor
aparține în totalitate autorilor.

Trehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu, nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

CUPRINS

Introducere

Cuvântul și arta ca forme de rezistență și supraviețuire în Biserica Ortodoxă Română în perioada comunismului

Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca a organizat în perioada 18–19 mai 2017 o sesiune de comunicări întitulată „Mărturisirea credinței prin cuvânt și artă în Biserica Ortodoxă Română în perioada comunismului". Manifestarea a făcut parte din suita de manifestări științifice ale facultății, proiectate pentru anul universitar 2016–2017 și s-a încadrat în seria de evenimente organizate cu prilejul proclamării de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a anului lui 2017 ca „Anul omagial al iconarilor și pictorilor bisericești și Anul comemorativ Justinian Patriarhul și al apărătorilor Ortodoxiei în timpul comunismului" în Patriarhia Română. Volumul de față prezintă o selecție de comunicări prezentate cu această ocazie, cu speranța cu poate aduce o contribuție onorabilă la înțelegerea lucrării mărturisitoare a Bisericii Ortodoxe din acea perioadă, cu luminile și umbrele ei, precum și o analiză teologică actuală a iconografiei și a picturii bisericești și religioase.

E bine cunoscut faptul că după 23 august 1944 în România a fost instaurat regimul comunist, statutul pe plan internațional al României fiind decis în 1947 prin Tratatul de Pace de la Paris. Acesta confirma menținerea României în sfera de influență sovietică. România fiind considerată învinsă în al doilea Război Mondial a fost nevoită să se supună deciziilor de la Paris, iar armatei sovietice i-a venit misiunea de a impune prevederile tratatului.

Ca sistem politic, comunismul își propunea să construiască o societate egalitaristă, fără clase sociale, fără proprietate privată, în care întreaga putere politică este transferată în mâinile proletariatului. O altă caracteristică a acestui proiect politic utopic era faptul că omul comunist trebuia să fie ateu. În consecință, locul și rolul Bisericii în noua societate comunistă trebuia diminuat, iar lucrarea ei pastorală și misiunea ei trebuiau limitate doar la spațiul bisericesc. În acest context, mărturisirea credinței a căpătat nuanțe eroice și nu de puține ori și-a redescoperit vocația ei martirică. Am putea spune că ceea ce a caracterizat Biserica Ortodoxă Română din acea perioada a fost misiunea ei de rezistență și supraviețuire.

Pentru ca această realitate să fie cunoscută, volumul de față adună studii ale unor tineri cercetători, doctoranzi și masteranzi cu scopul de a arăta publicului interesat, modul în care mărturia creștină s-a realizat în această perioada de timp. Întrucât în anul 2017, în Biserica Ortodoxă Română tematica mărturiei creștine în perioada comunistă a fost dublată și de tema cinstirii sfintelor icoane, al iconarilor și al pictorilor bisericești vom întâlni în volum și texte care vor aborda acesta tematică.

Prin urmare, primul intitulat „Politică, preoțime, terorism și trădare în lupta anticomunistă din Mușcel", dorește să observe istoria celei mai longevive mișcări de rezistență anticomunistă din zona Muscelului, mișcare ce a angrenat preoți, politicieni și cetățeni din toate păturile sociale.

Apoi, alte lucrări își propun evidențierea rolului icoanei de-a lungul tradiției bisericești, dar, totodată, și descoperirea importantelor valențe teologice și duhovnicești. Astfel, se incadrează și se statuează locul picturii bizantine în arta religioasă creștină. De asemenea, o altă lucrare dezvoltă aceeași tematică a teologiei icoanei, însă pune un accent deosebit pe implicațiile teologice ale icoanei. În acest sens, sunt analizate aspectele eshatologice ale icoanei, dar și realitatea umană sau naturală ce este transfigurată în icoană.

O altă lucrare îi propune înfățișarea vieții și martiriului Sfântului Arhidiacon Ștefan, primul martir al Bisericii. Astfel, acest episod ne oferă importante date despre viața, activitatea, propovăduirea primilor creștini, dar și despre răsplata pe care o vor primi de la Hristos cei ce și-au sacrificat viața pentru El.

Într-o altă cercetare este analizată o icoană reprezentativă a creștinătății – icoana cu chipul lui Hristos de pe Sfânta Mahramă. Din amplul studiu reies două idei principale: cea a unei familii a primei icoane, respectiv a asemănării adevărate cu prima icoană, și cea a singurului gen de icoane „nefăcute-de-mână" care are șanse să fie veritabile. Următoarea lucrare portretizează pe pictorul bisericesc Vasile Pascu, pictor ce a activat în perioada comunistă. Astfel, este analizată în detaliu întreaga sa carieră artistică și valoroasele sale fresce din diferitele biserici în care a pictat.

Volumul continuă prin biografia misionară a părintelui Vasile Vasilachi, un preot persecutat de puterea comunistă. Sunt marcate câteva perioade importante din viața sa: perioada de la Antim și activitatea în mișcarea *Rugul Aprins*, perioada arestului sau perioada activității din America. Într-o altă lucrare, putem observa activitatea cultului penticostal în perioada comunistă. Astfel, sunt analizate amprentele și influența puterii comuniste asupra cultului penticostal, influențe ce au repercusiuni și în prezent în modul de organizare și activare a acestei mișcări. Lucrarea „Psalmistul Tennițelor" vine să evoce bogata activitate poetică și scriitoricească a lui Radu Demetrescu (Gyr). Sunt analizate, prin intermediul versurilor sale, profundele trăiri duhovnicești ale deținuților din temnițele comuniste, trăiri ce se pot materializa în

adevărate Sinaxare. Volumul evocă în continuare și rolul Maicii Domnului de imagine a normalității într-o lume desacralizată, ea fiind prima ființă umană ce a înfăptuit țelul neamului omenesc. Apoi vom descoperi personalitatea părintelui profesor Ilarion V. Felea, un părinte ce a pătimit și a trecut la Domnul în închisorile comuniste. În același rând al mărturisitorilor se înscrie și părintele Iustin Pârvu, lucrarea care urmează conturându-i personalitatea și pătimirea sa în greii ani de temniță.

Vom face și o incursiune pe tărâmul muzicii, astfel că ne vom familiariza și cu noțiuni despre estetica în cântul bisericesc, lucrarea dezvoltând această tematică pe mai multe paliere: istorice, patristice sau canonice.

Părintele Sofian Boghiu este o altă mărturie a vieții sfințite prin nenumăratele suferințe din închisoare. Un aspect important reliefat de această lucrare fiind acela al rezistenței din închisoare prin cuvânt și artă. Ne vom familiariza și cu importante date istorice referitoare la icoana Maicii Domnului de la mănăstirea Nicula, dar și cu rolul de sprijin al acesteia pentru miile de credincioși care iau putere și mângâiere de la Dumnezeu prin rugăciunile rostite în fața ei.

O altă lucrare vine să evoce rolul deosebit pe care l-a avut mișcarea *Rugului Aprins* pentru spiritualitatea ortodoxă românească în anii comunismului. De asemenea, vom descoperi detalii importante privitoare la *fenomenul Pitești*. Vom vedea, pe baza celor prezentate, cum acest experiment a influențat ireversibil viața a sute de oameni prin torturile fizice și psihice la care au fost supuși.

Toate aceste comunicări vin să întregească imaginea conform căreia Biserica a utilizat cuvântul și arta ca forme de rezistență și supraviețuire în perioada comunistă. Avându-i în vedere pe autorii textelor selectate, considerăm că lucrările oferite spre lectură sunt bune exerciții de cercetare, necesare tinerilor implicați în procesul de formare academică, dar și contribuții originale la tematică abordată de fiecare în parte, care pot trezi interesul cititorului avizat.

Pr. prof. univ. dr. ***Vasile Stanciu***
Pr. conf. univ. dr. ***Cristian Sonea***

Politică, preoțime, terorism și trădare în lupta anticomunistă din Mușcel*

Ioan Daniel Manolache**

Introducere

Odată cu încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, Europa de Est a cunoscut o nouă etapă politică, puterea fiind preluată de către comuniști. În timp ce unii priveau această situație drept o victorie a democrației[1], alții declarau sus și tare că regimul comunist înseamnă „crima continuă și cancer social."[2] În timpul acestui regim, pe teritoriul României, au existat mai multe mișcări de rezistență, luând parte oameni din toate sferele sociale, toți, pentru a exprima nemulțumirea generală față de ocuparea sovietică și abuzurile comuniste.

Una dintre zonele românești în care s-a manifestat efervescent lupta anticomunistă este zona Argeș-Muscel. Implicarea țării noastre în cel de Al Doilea Război Mondial aduce Argeșul în prim-planul istoriei românești. Deși în prima fază această zona a fost o oază de liniște în tumultul luptelor, odată cu reorientarea politică a României din 1944, locuitorii de aici sunt angrenați activ pe câmpul de lupta, stabilindu-se în zonă mai multe centre militare, atât românești cât și sovietice.[3]

Pacea nu a revenit în Muscel nici după încheierea războiului, deoarece, odată cu venirea la putere a comuniștilor, aici au luat ființă mai multe mișcări opozante regimului, mișcări la care se știe ca au participat mai mulți politicieni locali, preoți, intelectuali și țărani români, încercând să opună rezistență comunismului, organizându-se sub titulatura: „Haiducii Muscelului". În final, senzația de liniște avea să revină aici, doar după ce Securitatea Statului reușește, prin metode mai mult sau mai puțin controversate, să distrugă toate aceste mișcări, arestându-i pe participanți, judecându-i, condamnându-i și chiar executându-i, în final pe unii dintre ei, după cum voi si încerca să evidențiez în conținutul acestei lucrări.

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.lect.univ.dr. Cosmin Cosmuța.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca.

1 „Bilanț de victorii în țările cu democrație populară", în: *Ziarul Scânteia*, nr. 2576 din 6 februarie 1953 p. 1.

2 Petre ȚUȚEA, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țutea*, Humanitas, București, 1997, pp. 27–29.

3 Radu POPA, *Enciclopedia Argeșului si Muscelului*, vol. I, editată de Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu", Argeș, Pitești, 2010, p. 12.

Gheorghe Arsenescu înființează „Haiducii Muscelului"

Pe 2 noiembrie 1946 Gheorghe Arsenescu este scos din cadrele active ale armatei cu gradul de locotenent-colonel, iar pe 18 august 1947 este trecut în rezervă cu gradul de colonel. Încearcă acum să se adapteze din mers la viața civilă, înființând o fermă și aprovizionând cu produse lactate piața câmpulungeană, orașul său natal. Restricțiile tot mai numeroase impuse micilor întreprinzători îl transformă, însă, rapid în „sabotor economic", fiind condamnat la 6 luni de închisoare chiar în vara anului 1947.[4] În aceste condiții, în primăvara anului 1948, el încearcă să dezvolte în munții Muscelului o mișcare de rezistență anticomunistă, susținută de mai mulți prieteni liberali, Muscelul fiind, de altfel, înainte de ultimele alegeri democratice din 1937, un puternic centru liberal[5].

În pofida faptului că alegerile au fost falsificate de către comuniști[6], Arsenescu reușește să dezvolte gruparea „Haiducii Muscelului", apelând la sprijinul oamenilor din celelalte partide și bineînțeles folosindu-și contactele din mediul militar, din perioada funcției deținute la Cercul Teritorial Muscel, creând o rețea de susținători, inclusiv în fostul său Regiment 30 Muscel, transformat acum în Batalionul 27 Vânători de Munte, condus de maiorul Ioan Dumitrache. Din documentele aflate în custodia C.N.S.A.S. știm azi că organizația colonelului Arsenescu din Muntele Roșu a avut peste 100 de membri activi și elemente „nedispersate".[7] Această rețea îl ajuta să obțină o parte din armamentul și logistica vitală supraviețuirii în munți, indiferent de anotimp. De asemenea, concepe împreună cu maiorul Dumitrache un plan de acțiune care, dacă ar fi reușit, ar fi transformat Muscelul în principala zonă de rezistență anticomunistă din țară, prin blocarea uneia dintre arterele vitale de comunicații între Muntenia și Ardeal.[8]

---

4 Felix Mihai BADEA, „Haiducii Muscelului. Trădarea, molima care i-a decimat pe partizani", în: *Evenimentul Zilei*, 22.09.2016, 06.03.2017.

5 Kurt TREPTOW, „Alegerile din decembrie 1937 și instaurarea dictaturii regale", în: *Romania and World War II*, Fundația Culturala Română Centrul de studii românești, Iași, 1996, pp. 42–43.

6 Felix Mihai BADEA, „Haiducii Muscelului. Trădarea, molima care i-a decimat pe partizani", în: Evenim*entul Zilei*, 22.09.2016, 06.03.2017.

7 Radu PETRESCU, „Preotul-profesor căpitan (rez.) Gheorghe I. Cotenescu", în: *România Eroică,* nr. 2 (45) – Serie nouă 2012 p. 40.

8 Radu PETRESCU, „Haiducii Muscelului, mișcarea de rezistență a colonelului Arsenescu. Preoții colonelului Arsenescu", în: *Historia*, nr. 121 (1), 2012, pp. 52–55.

Trădătorul Geagu și preotul Cotenescu

Organizația a fost paralizată de Securitate începând cu luna martie 1949 în momentul arestării a doi partizani, Traian Marinescu-Geagu și Alexandru Alexandrescu, de la care, prin tortură și șantaj, obținea numele a 75% dintre cei care aveau sa fie condamnați la 11 mai 1950. Printre viitorii condamnați se numără inclusiv câțiva clerici printre care îi putem aminti pe starețul Pimen Bărbierul, preotul Iosif Mușetescu sau preotul Gheorghe Cotenescu[9], întreaga acțiune de demontare a planului anti-comunist survenind în urma unei trădări după cum urmează:

Traian Marinescu-Geagu (25 de ani), era un tânăr țărănist care dejucase prin forță, planurile faimosului prefect de Dâmbovița, Gogu, de a falsifica alegerile în comuna Izvoarele, arzând urnele de vot umplute din timp cu buletine de vot pre-ștampilate[10]. Este condamnat la 8 ani de închisoare pentru rebeliunea organizată, fapt pentru care el decide să fugă de pedeapsă. Timp de un an și jumătate s-a adăpostit pe la diverși cunoscuți din județele învecinate, în iunie 1948 fiind găzduit timp de 2 zile la unchiul său din Stoenești, chiar preotul amintit anterior, Gheorghe Cotenescu, bun prieten cu colonelul Arsenescu, încă din anii '30[11].

În 19 martie 1949, Geagu este capturat și este preluat de o echipă venită special din Pitești, condusă de căpitanul Ion Cârnu. Anchetat și torturat sălbatic, lipsit de experiența vieții, tânărul cedează și semnează prima declarație pe 23 martie 1949[12], trădând o parte din activitatea haiducilor și recunoscând că a fost găzduit de Pr. Cotenescu, unchiul său.

> (Colonelul Arsenescu): „[…] Traian Geagu a făcut o prostie mai mare ca el, care ne costă scump pe toți. A căzut în plasă și nemernicul a spus totul la anchetă. Deja au început ridicările în județ […] N-a stat cu noi pe Muntele Roșu decât o lună. Mi-l dăduse în primire unchiul lui, părintele Ghiță Cotenescu. Nu-l bănuiam așa de slobod de gură. […] Ticălosul a mărturisit cu lux de amănunte și înflorituri toată aventura lui. N-a neglijat să pomenească perioada petrecută cu noi în munte […] I-a pomenit pe toți prietenii noștri din munte. Mare parte au fost arestați. Nici pe unchi-său, bătrânul preot, nu l-a uitat.[13]

---

[9] Radu PETRESCU, „Recompense morale tardive pentru dușmanii poporului: Nicolae Steinhardt, Gheorghe Cotenescu, Justin Pârvu, dar si pentru Lt. Col. Gheorghe Arsenescu și Haiducii Muscelului", în: *Lumină Lină*, nr. 1, New York, 2015, pp. 53–56.

[10] Cicerone IONIȚOIU, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*, vol. VI, Mașina de scris, 2004, p. 111.

[11] Felix Mihai BADEA, „Haiducii Muscelului. Trădarea, molima care i-a decimat pe partizani", în: *Evenimentul Zilei*, 22.09.2016, 06.03.2017.

[12] Radu PETRESCU, „Haiducii Muscelului, mișcarea de rezistență a colonelului Arsenescu. Preoții colonelului Arsenescu", în: *Historia*, nr. 121 (1), 2012, pp. 52–55.

[13] Ion CONSTANTINESCU-MĂRĂCINEI, *Cuibul cu bibelouri*, vol. III, Vasile Cârlova, București, 2003, pp. 40–41.

În urma acestei anchete, pe 24 martie, primii arestați de către Securitatea Județeană Muscel vor fi gazdele: preotul Gheorghe Cotenescu și Alexandru (Sandu) Alexandrescu (element dispersat, dar și gazdă în iarna 1948/1949). Sub presiune, Sandu Alexandrescu confirmă în doar câteva ore toate cele susținute mai devreme de Geagu, pe când pr. Gh. Cotenescu recunoaște doar găzduirea nepotului timp de o săptămâna și atât.

C.N.S.A.S.
21-06-2006
SERVICIUL ARHIVĂ

FIG. 1. Declarația lui Sandu Alexandrescu,
Sursa: Felix Mihai BADEA, „Haiducii Muscelului. Trădarea, molima care i-a decimat pe partizani", în Evenimentul Zilei, 22.09.2016, 06.03.2017, p.2

Documente actuale arată că violența securiștilor în anchetarea rezistenței anti-comuniste din Muscel a fost o practică obișnuită. Astfel, Dosarul 11251 FD, vol. 1 din Dir. Reg. a Securității Poporului Pitești nr. 116/21967 din 16 mai 1950 semnalează următoarele:

> „După aceasta s-au luat măsuri și s-au întărit posturile de Miliție Nucșoara, Țigănești și Pribegi jud. Muscel. (….) A fost ridicată fata fugarului Jubleanu Titu în etate de 17 ani, aceasta a fost bătută, mai mult, i s-a dat foc la partea de jos a corpului, astfel copilul fiind nevoit să spună diferite minciuni, la care a revenit, spunând că nu-i adevărat, ci a spus numai minciuni de frică. (…). Acestea din urmă s-au întâmplat în ziua de 7 mai 1950."[14]

În aceste condiții, valul de arestări înghite 24 de persoane numai până la 31 martie 1949. Colonelul Arsenescu înțelege imediat că organizația lui este anihilată, chiar propria sa viață fiind pusă în pericol, fapt pentru care pe 1 aprilie 1949 pleacă definitiv din București și ajunge în comuna Nucșoara. După ce încearcă întâi să-și reconsolideze poziția, este arestat pe 1 februarie 1960 de echipele Securității din

[14] Dosarul 11251 FD, vol. I din Dir. Reg. a Securității Poporului Pitești nr. 116/21967 din 16 mai 1950.

Piteşti, fiind apoi condamnat la moarte şi executat pe 29 februarie 1962, alături de Traian Marinescu-Geagu[15], fără judecată, cu doar doi ani înaintea amnistierii deţinuţilor politici din 1964[16].

Consecinţele implicării clerului în organizaţia „Haiducii Muscelului"[17]

Stareţul Pimen Bărbierul a fost arestat la 31 martie 1949. Tribunalul Militar Bucureşti îl condamnă, prin sentinţa nr. 478 din 11 mai 1950, la 25 de ani de muncă silnică pentru că luase jurământul colonelului Arsenescu şi al camarazilor săi, le oferise adăpost şi ascunsese armament. Avea să fie eliberat abia în anul 1964, după stagii îndelungate petrecute în închisorile Jilava, Tg. Ocna, Baia Sprie şi Aiud. După eliberare va trece prin mai multe mânăstiri şi se va retrage la mănăstirea Pasărea, unde va muri în 1982.

Preotul Iosif Muşetescu, din parohia Suslăneşti, comuna Măţău, de pe Valea Argeşelului, primeşte o condamnare identică: 1 an de închisoare cu suspendare, pentru favorizarea infractorului, prin oferire de adăpost, mâncare şi pături colonelului Arsenescu şi colaboratorilor acestuia.

Preotul-profesor Gheorghe Cotenescu, fost secretar particular al istoricului Nicolae Iorga, fost deputat, publicist, compozitor, ctitor al bisericii noi din Stoeneşti[18], dascăl în seminar pentru PF. Iustin Moisescu şi PF. Teoctist Arpaşu, avea sa fie primul cleric din grupul arestat la 24 martie 1949. Avea 63 de ani. După 14 luni de arest preventiv la Câmpulung şi Piteşti, a fost condamnat prin aceeaşi sentinţă la 1 an de închisoare cu suspendare şi luarea parţială în calcul a perioadei anchetei preliminare.

Faptele săvârşite de preotul G. Cotenescu erau cu atât mai grave cu cât el a fost şi preşedinte al „Asociaţiei Preoţilor Musceleni", dar şi membru în consiliul de administraţie al „Casei de Economie şi Credit a Clerului Ortodox din România, fiind un vârf al preoţimii din Muscel[19]. Interesul său faţă de politică era, de altfel, un element cu vechime in viaţa sa, întrucât în martie 1919 el făcea parte din delegaţia

[15] Irina NICOLAU, Theodor NITU, *Povestea Elisabetei Rizea din Nucşoara urmata de Mărturia lui Cornel Drăgoi*, Humanitas, 1993, p. 112.

[16] Radu PETRESCU, „Recompense morale tardive pentru duşmanii poporului: Nicolae Steinhardt, Gheorghe Cotenescu, Justin Pârvu, dar si pentru Lt. Col. Gheorghe Arsenescu şi Haiducii Muscelului", în: *Revista Lumină Lină*, nr. 1, New York, 2015, pp. 53–56.

[17] Radu PETRESCU, „Haiducii Muscelului, mişcarea de rezistenta a colonelului Gheorghe Arsenescu", în: *Historia*, nr. 121, ianuarie 2011, 10.03.2017.

[18] Radu PETRESCU MUSCEL, „Coteneştii dâmboviţeni, vrednici slujitori ai altarului, şcolii şi culturii", în: *Climate Literare*, nr. 55 din iunie 2012, p. 18.

[19] Radu PETRESCU-MUSCEL, „Din umbra istoriei destine împletite: Familiile Călinescu, Baranga, Rautzoiu şi Cotenescu", în: *Argesis – Studii si comunicări*, Seria Istorie XXIV, Ordessos, Piteşti, 2015 p. 387.

Vechiului Regat invitată la lucrările primului congres preoțesc din Transilvania, organizat la Sibiu. Aici pr. Cotenescu atrage atenția public asupra pericolului marxist, implantat cu brutalitate de Lenin în Rusia revoluționară. (vorbea în cunoștință de cauză întrucât unitatea sa militară asigurase paza la Nistru împotriva raidurilor bolșevice în Basarabia)[20]

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A SECURITĂȚII POPORULUI

Nr.5S/52421
1o Mai 1949

DIRECTIUNEA REGIONALA DE SECURITATE PITESTI

Rugăm a ne inainta de urgență un raport detailat din care să reiasă motivele ce au deretminat arestarea preotului GH.COTENESCU,din comuna Stoenești jud.Muscel,ce a fost arestat la data de 24 Martie a.c. de către Serv. Judetean de Securitate Muscel.-

LT.COLONEL DE SECURITATE
T.Dincă

SLT.DE SECURITATE
R.Vintilă

FIG. 2. Actul de arestare pentru Preotul Gheorghe Cotenescu emis de Securitate,
Sursa: Radu PETRESCU, „Haiducii Muscelului, mișcarea de rezistenta a colonelului Gheorghe Arsenescu", în Historia, nr 121, ianuarie 2011, 10.03.2017

[20] Radu PETRESCU, „Preotul Gheorghe I. Cotenescu (1886–1965) protopsalt, profesor, compozitor, dirijor, publicist si om politic", în: *Studii si Cercetări de Istoria Artei, Teatru, Muzica si Cinematografie*, SN, T.7–9, Editura Academiei Române, București, 2015, p. 162.

Din punct de vedere canonic, părintele Gh. Cotenescu nu a fost sancționat în nici un fel, deși Biserica nu a încurajat oficial astfel de acțiuni de partizanat politic, ba chiar in Banat se vorbește de o veche porunca episcopală dată tuturor preoților de a folosi orice prilej și în predicile și catehezele lor să combată haiducia, hoția și orice alte abateri de la lege[21].

Părintele Nicolae Mănescu – acuzat de terorism în Muscel și condamnat

Pr. Nicolae Mănescu, născut la 30 noiembrie 1884, în localitatea musceleană Berevoești, a făcut parte din elita preoțimii din vremea sa, fiind licențiat în Drept și Teologie. În timpul primului război mondial, părintele Mănescu a participat si el ca preot militar la Ambulanța Diviziei I, unde s-a distins, fiind apreciat de doctori[22]. În perioada interbelică, părintele Mănescu s-a implicat apoi pe plan politic, activând din 1926 în rândurile Partidului National Țărănesc. În urma activității sale intense, părintele va fi ales președinte al delegației Consiliului Județean PNȚ-Muscel, pentru ca, în vremea guvernării țărăniste, la 20 septembrie 1932, să fie numit prefect de Muscel, până în 1934[23].

În urma activității sale politice, părintele a avut o intervenție în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Bucureștilor, în sedinta din 7 mai 1934, privitoare la implicarea preoților în politică, afirmând că trebuie făcută o deosebire între preoții care fac cinste Bisericii prin felul in care fac politica, si preoții care o degradează făcând politica. Astfel, pr. Mănescu spune că:

> „Mântuitorul Hristos a mers peste tot, ca să îndrepte și să îndrume. A face politică, înseamnă a guverna bine, a gospodări cinstit, a schimba idei. Preoții au studii temeinice, făcute în Seminar și la Facultate, ba chiar și în străinătate. De ce să nu li se lase dreptul de a-și spune și ei cuvântul? Vom suferi oare să vedem turma cum piere de tot felul de boli, de râie, de foame și de neîngrijire? Însă nu importă ce partid politic, rolul preotului este să facă bine pentru satul și turma sa, să facă biserică, școală, dispensar etc. Cine are trupul sănătos și sătul nu va mai porni la rău, ci va face numai bine."[24]

---

[21] Alexandru STĂNCIULESCU BÂRDA, „O arhiva bisericeasca bănățeana – izvor inedit privind istoria dreptului (1780–1882)", în: *Altarul Banatului*, nr. 7–9, iulie-septembrie 2012, 10.03.2017.

[22] Grigore POPESCU, „Preoțimea română si întregirea neamului. Chipuri, fapte suferiți si pilde pentru viitor", în: *Vremea*, vol. I, 1940, pp. 101, 129.

[23] Adrian Nicolae PETCU, „Un martir muscelean: Părintele Nicolae Mănescu", în: *Rost*, nr. 42–43 din august-septembrie 2006, p. 54.

[24] Adrian Nicolae PETCU, „Un martir muscelean: Părintele Nicolae Mănescu", în: *Rost*, nr. 42–43 din august-septembrie 2006, p. 54.

Situația privind prezența clerului în Ministerul Cultelor, și în general în politică, avea să se schimbe prin adoptarea Decretului nr. 37 din 4 februarie 1949, în teritoriu fiind trimiși de atunci inspectori care aveau atribuții de a supraveghea anumite grupări confesionale pentru un anumit timp limitat. Astfel, în februarie 1949, inspectorul Hristea Fârșerotu, însoțit de un funcționar, vine în fiecare comună din județul Muscel și se interesează despre fiecare preot, luând informațiile cuvenite de la organele comunale și de la partid", documentele semnalând că misiunea lui Fârșerotu produsese rumoare în rândul preoților, lucru amintit într-o nota a securității care spunea că: „Preoțimea manifestă o vădită îngrijorare".[25]

După instalarea deplină a regimului comunist, părintele Mănescu avea să se implice în mișcarea de rezistență anticomunistă din Muscel. Cunoscut ca fiind vechi adept al Partidului Țărănesc și, se pare că datorită unei legături de rudenie cu inițiatorii rezistenței muscelele, părintele Mănescu a fost contactat de colonelul Gheorghe Arsenescu în anul 1949, atunci când s-a format grupul de rezistență.[26]

Încă din ianuarie 1954, părintele Mănescu, deși avea 70 ani și era bolnav de tuberculoză, neputându-se deplasa decât la biserică de sărbători undea slujea –, avea să fie urmărit cu instrumentele specifice poliției politice pentru a i se stabili cine-l vizitează, pe cine tine adăpostit sub diferite pretexte, manifestările sale și orice interesează Securitatea Statului fiind bănuit ca prin Lucreția Arnăuțoiu, ar fi în legătură cu frații Arnăuțoiu aflați în munți[27].

Pentru legăturile sale cu rezistența din Muscel, la 27 iunie 1958, părintele Mănescu avea să fie arestat, fiind învinuit de „săvârșirea infracțiunii de favorizare la acte de teroare", prevăzută și pedepsită de art. 6, al. 1 din Decretul Lege nr. 199/1950[28]. La percheziția domiciliară efectuată la arestare i s-au găsit mai multe cărți „reacționare", privitoare la socialism, naționalism și religioase. Datorita legăturilor sale cu „teroriștii Arnăuțoiu", datorita declarațiilor acestora date în dosar, a declarației preotului Andreescu Nicolae și potrivit propriei sale declarații, părintele Mănescu este găsit vinovat de către instanță.

La 21 septembrie 1959 Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militare, Colegiul de fond dădea Sentința nr. 174, prin care Nicolae Mănescu era condamnat la patru ani de închisoare corecțională, pentru infracțiunea prevăzută și pedepsită de art. 228 al. 1 CP combinat cu art. 207 al 1 CP. Totodată i se confisca întreaga avere, iar detenția i se computa de la 28 iunie 1958. La 26 noiembrie 1959, prin Decizia nr. 546 a

[25] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 1, f. 370.
[26] Ioana Raluca VOICU-ARNĂȚOIU, „Luptătorii din munți. Toma Arnăuțoiu. Grupul de la Nucșoara", în: *Vremea*, București, 1997, p. 45.
[27] ACNSAS, fond Informativ, dosar 675, vol. 22, f. 3–4.
[28] ANCSAS, fond penal, dosar 50, vol 28 f.365.

Tribunalului Suprem al RPR, Colegiul Militar îi respinge recursul[29]. Ajungând in penitenciarul Botoşani, Părintele Mănescu nu avea să reziste mult regimului de exterminare prin care a fost purtat, încât la 31 iulie 1961 părintele moare aici.

Consecințele acțiunilor anti-comuniste în cazul altor clerici din Muscel

- Preotul Ion Drăgoi, paroh în Nucșoara, născut la Vâlsănești, Argeș, a fost arestat în 1950 și condamnat la cinci ani de închisoare pentru ajutorul dat fugarilor din munți, închis din nou, în 1958, și condamnat la moarte prin sentința 107/19.05.1959. A fost executat la Jilava, în 18 iulie 1959.
- Preotul Constantin Savu, născut la 30 septembrie 1915, în localitatea Dragoslavele, Argeș, paroh în comuna Chilii, Dâmbovița, a fost închis în perioada 18.11.1950–18.11.1952. Și-a dat foc în momentul în care Securitatea a venit să-l aresteze a doua oară, iar cântărețul sau bisericesc, Ion Bălăbaie, din Dragoslavele, Argeș, a murit la Târgu Ocna, în 14 septembrie 1954, la vârsta de 45 de ani[30]

Concluzii

Chiar dacă gruparea „Haiducii Muscelului" a fost anihilata în cele din urmă de Securitatea Statului, membrii acesteia fiind condamnați, gruparea rămâne în istoria noastră cu o imagine eroică, fiind cea mai longevivă mișcare de rezistență anticomunistă. Angrenând în activitatea sa politicieni, preoţi si săteni, ea a căpătat repede un aer reprezentativ pentru întreaga populație din Muscel și pentru întreaga țară. În concluzie, se poate afirma ca dincolo de efortul comuniștilor de a reduce rezistența la tăcere și chiar în pofida trădării din interiorul grupului, Haiducii Muscelului au învins proba timpului, astăzi înălțându-se in Muscel un monument dezvelit în 2016, intitulat „Zidul Roșu", menit să amintească pentru totdeauna de luptele anticomuniste duse cu fruntea sus de românii de aici.

[29] ACNSAS, fond Penal, dosar 50, vol. 42, f. 537.
[30] „Preoți musceleni, închiși în temnițele comuniste", în: *Evenimentul Muscelean*, 23.02.2009, 09.03.2017.

Icoana, în tradiția bisericească ortodoxă*

Ovidiu-Ionuț Mîlcomete**

O puternică formă de cinstire a Maicii Domnului și a Sfinților o reprezintă cinstirea icoanelor acestora. „Pe Maica Domnului și pe sfinți îi cinstim în ultima instanță pentru faptul că în ei strălucește Hristos, pentru faptul că în ei s-a imprimat chipul lui Hristos. Deci cinstim icoanele lor pentru că ele reprezintă pe cei ce sunt locașurile pnevmatizate ale lui Hristos, a Cărui umanitate e desăvârșit pnevmatizată prin Duhul Sfânt, unit prin ființă cu ipostasul acestei umanități. Suprema justificare a icoanelor Maicii Domnului și ale sfinților este deci implicată în justificarea icoanei lui Hristos."[1]

În Vechiul Testament nu existau icoane ale lui Dumnezeu, ci doar simboale sacre, precum: mielul pascal, toiagul lui Aaron, cortul sfânt sau chivotul Legii. „Admițând simboalele sacre, Vechiul Testament interzice chipurile și asemănările lui Dumnezeu. Care e deosebirea între simbolul admis și idolul interzis în Vechiul Testament? Simbolul sacru e un semn sensibil al prezenței lui Dumnezeu, un obiect în care Dumnezeu Și-a arătat puterea și Și-o arată în continuare. Dumnezeu poate lucra prin toate făpturile, ca și creaturi ale Lui, și lucrează de fapt prin toate. Dar a arătat și arată că prin unele a lucrat și lucrează în mod deosebit de accentuat. Adică lucrează în mod supranatural, și nu simplu natural. Distincția aceasta pe care o face Vechiul Testament între simboalele naturale și cele sacre, indicate prin Revelația supranaturală și introduse în cult, era menită să ferească poporul Israel de a-L confunda pe Dumnezeu cu natura, în mod panteist. Dar odată făcută această distincție și clarificând prin obiectele alese în mod supranatural de Dumnezeu, ca locuri ale lucrării Sale deosebite, faptul că El nu se confundă cu natura, Vechiul Testament nu se mai ferește să spună că în toate se vede slava lui Dumnezeu."[2]

Închinătorii la idoli nu mai făceau nici o deosebire între natură și Dumnezeu. „Ei confecționau sau alegeau singuri anumite obiecte și le aduceau închinare, fără ca un dumnezeu deosebit de natură să se fi manifestat printr-un act de putere supranaturală ca prezent în mod special în acele obiecte, numite idoli. Ei erau simplu „cioplіți"

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.lect.univ.dr. Filip Albu.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea", Universitatea „Aurel Vlaicu", Arad.

1 Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă,* Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, pp. 90–91.

2 Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 91.

sau aleși prin simpla hotărâre omenească, nu arătați de Dumnezeu printr-un act de putere supranaturală ca locașuri ale prezenței și lucrării Lui. Idolul era o simplă piesă a naturii, sau un obiect confecționat de om. Dar tocmai în această calitate era identificat cu un dumnezeu. Tocmai întrucât, ca parte a naturii, reprezenta întreaga natură, sau o forță oarecare a naturii, el era considerat că e ca atare identic în esență cu dumnezeu."[3] În Vechiul Testament doar identificarea simboalelor sacre cu Dumnezeu era interzisă: „Poporul evreu, în baza Revelației Vechiului Testament, făcea însă o distincție între simbol și Dumnezeu, fie că era vorba de simbolul natural, fie de cel ales printr-un act supranatural. De aici putem trage concluzia că nu recunoașterea unei lucrări a lui Dumnezeu în obiectele naturale și cu deosebire în simboalele sacre, indicate de Dumnezeu în mod supranatural, era interzisă în Vechiul Testament, ci identificarea lor cu Dumnezeu însuși. Acesta este motivul pentru care Vechiul Testament a interzis idolul, dar a recomandat vederea măririi lui Dumnezeu în toate, și în mod special în anumite obiecte în care Dumnezeu a arătat printr-un act supranatural că a lucrat și lucrează, adică în simboalele sacre folosite în cult."[4]

Idolul era periculos deoarece putea duce la pierderea conștiinței deosebirii lui Dumnezeu de natură, pe când simbolul natural și sacru menținea conștiința acestei deosebiri. „Prin idol poporul Israel ar fi pierdut conștiința unui Dumnezeu superior naturii, deci conștient, personal, superior naturii și deosebit și liber de ea. Prin simbol ei păstrau credința în Dumnezeu deosebit de lume, transcendent ei, și practicau o legătură concretă cu El, prin adorare, prin cult, prin rugăciune, pe temeiul credinței că acest Dumnezeu îi poate apăra chiar față de greutățile naturii, față de legile ei implacabile. Prin simbol vedeau toată lumea într-o dependență de acest Dumnezeu personal, superior în putere naturii, atotputernic față de ea, proniator al ei și, în mod deosebit, al oamenilor."[5]

Dumnezeu Se comunică prin unele mijloace sensibile (materiale), dar este deosebit de acestea (după esență sau fire), astfel că „în toate cazurile, prin simboalele sale sacre, dar și prin toată natura văzută ca simbol, Vechiul Testament mărturisește credința sa în comunicabilitatea lui Dumnezeu prin mijloace sensibile, dar și deosebirea Lui de aceste mijloace. *Simboalele sunt* în acest sens *o anticipare a icoanelor,* precum Vechiul Testament este o anticipare a lui Hristos."[6]

Părerea unor anumite denominațiuni conform cărora icoana ortodoxă este un *idol* sau *chip cioplit* este de departe una neadevărată și total nefondată, deoarece „icoana nu este nici idol, care identifică o piesă a naturii, confecționată sau nu de om, și prin aceasta toată natura sau diferitele ei forțe, cu Dumnezeu, nici (doar un) simbol

[3] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* pp. 91–92.
[4] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 92.
[5] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* pp. 92–93.
[6] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 93.

care atestă în el prezența lui Dumnezeu, dar Îi afirmă distincția de el, ci reprezentarea lui Dumnezeu însuși devenit ipostasul personal al firii umane, fără să Se identifice cu această fire, sau să Se confunde cu ea. Icoana păstrează distincția dintre creatură și Dumnezeu, ca și simbolul, dar vede într-o față umană creată pe ipostasul dumnezeiesc însuși devenit Subiectul ei. Natura umană, prin spiritul care ține de ea, este deosebit de aptă să devină natură proprie a ipostasului dumnezeiesc, mediu de manifestare nemijlocită a Persoanei dumnezeiești."[7] Icoana răspândește o lumină, ea prezintă Sfinții aflați în lumina necreată a Împărăției Cerurilor, pe chipurile cărora se poate citi bucuria împărtășirii nemijlocite de Hristos Cel Răstignit și Înviat. Putem spune că expresia feței unui om revelează trăsăturile lui sufletești, fapt ce se poate afirma și într-o oarecare măsură și despre Sfinții reprezentați iconografic: „fața omului revelează o infinitate negrăită, pentru că dacă e luminoasă, e ancorată fericit în infinitatea mângâietoare a lui Dumnezeu-Persoană, iar dacă e întunecată și tragic de tristă, e înspăimântată de golul infinit ce se cască înaintea conștiinței umane. Despre fața umană ancorată, prin spiritul care se vede prin ea, în infinitatea lui Dumnezeu știa și Vechiul Testament când spunea că pe fața lui Moise era atâta strălucire, că evreii nu puteau privi la ea, și de aceea Moise trebuia să o acopere cu un văl care modera strălucirea ei. Credincioșii Vechiului Testament nu puteau privi la această slavă de pe fața lui Moise, pentru că nu erau încă pregătiți să înțeleagă că Dumnezeu Se poate arăta prin fața omului, sau poate că l-ar fi socotit pe Moise însuși Dumnezeu, fără să fie. Când a venit însă Iisus Hristos, prin a Cărui față privea cu adevărat Dumnezeu, acest văl n-a mai fost ținut pe ea, pentru că revelarea lui Dumnezeu, deși era pe de o parte cu totul desăvârșită, pe de alta tocmai această desăvârșire în care Se arăta dădea feței Lui o blândețe și o smerenie curată cum nu s-a putut vedea vreodată printre oameni. Fața lui Hristos i-a convins pe Apostoli că e fața lui Dumnezeu însuși, dar a unui Dumnezeu care nu înspăimântă, căci apropierea Lui maximă de oameni e apropiere a nesfârșitei Lui iubiri și bunătăți în chip uman."[8]

Despre cei ce rămân la *litera Vechiului Testament*, Părintele Dumitru Stăniloae avea să afirme că aceștia „cunosc „chipul slavei lui Dumnezeu" strălucind peste muntele Sinai (Ieșire 24, 17), și în general strălucind peste anumite obiecte sacre, în baza faptului că Dumnezeu poate face aceasta cu anumite obiecte și locuri din natură (simboale sacre), pentru că toate sunt făpturile Lui, deci simboale ale Lui în mod general și natural. Ei își dau de asemenea seama că „chipul slavei lui Dumnezeu" a strălucit pe fața lui Moise, într-un mod deosebit de intens, dar în același timp ascuns, pentru că se smintesc la ideea că Dumnezeu ar putea lua fața umană ca față proprie a Sa. „Dar când se vor întoarce la Domnul (adică vor recunoaște cu adevărat că

7 Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 93.
8 Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* pp. 93–94.

Hristos este Dumnezeu cel întrupat), se va lua acoperământul de pe inima lor" și vor recunoaște că fața Domnului Hristos este „chipul" cel mai deplin al lui Dumnezeu."[9]

Referitor la necesitatea icoanei și la posibilitatea de a păstra vie conștiința prezenței feței lui Hristos prin intermediul acesteia, același teolog român mărturisea: „Dar dacă simboalele sacre ale Vechiului Testament, ca locuri și obiecte în care s-a manifestat în mod special puterea lui Dumnezeu, s-au putut păstra spre închinare până la arătarea nemijlocită a lui Dumnezeu prin fața omenească, ba se poate avea pentru toate timpurile întreaga creație ca un ansamblu de simboale naturale ale prezenței și lucrării lui Dumnezeu, nu a binevoit oare Dumnezeu să ne acorde și un mod de a păstra și conștiința și sentimentul prezenței feței Sale umane ca arătare deplină a Lui până când ea se va arăta descoperit, la sfârșitul timpului? Nu ne-a acordat Dumnezeu o posibilitate de a păstra vie și conștiința prezenței feței Sale, mai ales că El păstrează în realitate această față până la sfârșitul timpului, nevăzută sensibil, dar după aceea, în eternitate vizibilă, în mod pnevmatizat?"[10]

Prin icoana Sa, Domnul Hristos coboară din planul invizibil în cel vizibil al condiției noastre, fiind prezent în mod real în timp și spațiu alături de noi. Icoana Sa are astfel un caracter epifanic, ea nu Îl simbolizează, ci Îl face prezent pe Domnul Slavei. „Dacă Fiul lui Dumnezeu cel întrupat continuă să fie printre noi până la sfârșitul veacului prin toate puterile dumnezeiești, mijlocite prin trupul Său, de ce nu ar continua să fie prezent și lucrător printre noi și prin fața Sa, într-un mod care să ne facă deplin conștienți de această prezență cu fața Sa? Dacă nu putem concepe că Domnul lucrează în noi puterile Sale fără mijlocirea trupului Său îndumnezeit, cum am putea gândi că El nu e prezent și cu fața trupului Său, prin care se manifestă în modul cel mai deplin intimitatea și comunicabilitatea Lui cu noi, sau infinitatea dumnezeiască de dragoste în forma feței omenești, care este, mai mult decât toate obiectele naturii și mădularele trupului omenesc, expresia infinității, sau a legăturii omului cu infinitatea?"[11]

Despre împărtășirea cu Hristos prin contemplarea icoanei Sale, Părintele Stăniloae afirma: „Dacă ne împărtășim cu Trupul și cu Sângele Domnului, și acestea sunt izvorul sau mijloacele umane ale împărtășirii cu toate puterile dumnezeiești ale lui Hristos, de ce n-ar exista și o anumită împărtășire de fața Lui? Nu e Domnul cu fața Lui în Euharistie, ci numai cu un Trup și cu un Sânge fără față? Și dacă păstrăm „chipurile" Trupului și Sângelui Lui în Euharistie, sub înfățișarea pâinii și vinului, nu putem păstra oare și o oarecare prezență și a feței Lui?, desigur fără o prefacere a feței Sale nevăzute într-o față văzută, asemănătoare prefacerii din Euharistie.

[9] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...*, p. 94.
[10] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...*, pp. 94–95.
[11] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...*, p. 95.

Dumnezeu are diferite moduri de a ne face conștienți de prezența Sa, adică de a ne ajuta să păstrăm conștiința prezenței Sale între noi.”[12]

Cei ce resping icoana resping în general orice fel de comunicare a lui Hristos din planul nevăzut, cu noi, printr-o putere oarecare „afară doar de o oarecare comunicare de putere prin cuvânt. Se spune de către acești susținători ai cuvântului ca singurul mijloc de comunicare a lui Hristos cu noi, că celelalte mijloace sunt alese și organizate de om. Dar cuvântul rostit în numele lui Hristos nu e și el ales și organizat de om? Se mărginește vreo predică numai la repetarea cuvintelor Domnului din Scriptură? Și avem dovezi nenumărate că această comunicare a Domnului prin cuvânt a fost mai expusă decât toate celelalte comunicări celor mai subiective interpretări umane, contribuind enorm, acolo unde n-a fost întrebuințat decât el, la fărâmițarea unității credinței. Numai unde cuvântul a fost asociat cu Tainele și cu cinstirea icoanelor s-a păstrat unitatea credinței, acestea fiind, prin identitatea lor în toate timpurile, frânele care au ținut cuvântul în matca Tradiției pornite de la Apostoli.”[13]

Expresia fețelor sfinților are un rol însemnat, revelând uneori o fire ascetică sau contemplativă. „Fața omenească este prin ea însăși mijlocul de comunicare între oameni. Fața nu e dată omului pentru o existență a lui în izolarea individualistă. Din acest punct de vedere, există o mare identitate de rol între față și cuvânt. Amândouă sunt date insului pentru a se comunica altora. Ele sunt date omului pentru că el este persoană, deci subiect comunicabil, subiect pentru alte subiecte. Ca persoană, *omul* nu există numai pentru sine, ci și pentru ceilalți, sau *se realizează pe sine în comunicare cu ceilalți*. În fața și cuvântul lui se reflectă și se realizează conștiința sa că e pentru alții, că nu se poate realiza decât în comuniunea cu alții. *În fața omului se reflectă toate urmele lăsate de întâlnirea și de convorbirea cu ceilalți oameni*. Iar cuvintele lui se îmbogățesc din convorbirea cu ceilalți, din învățarea de la ei, din cuvântul lor rostit sau scris. *În fața și în cuvintele fiecăruia se păstrează urmele și vibrațiile sentimentelor produse de alții, sau sentimentele nutrite și exprimate față de alții.*”[14]

Un element foarte important al icoanei îl reprezintă *fața* sau *chipul* celui reprezentat pe aceasta. Fața nu aparține celui ce este în izolare, ea fiind proiecția insului spre ceilalți. „De aceea a luat Fiul lui Dumnezeu față omenească. El a arătat prin aceasta interesul Lui față de noi, voința de a comunica cu noi. Fața umană este pe de o parte expresia infinității de înțelesuri spre care este orientat spiritul uman, iar în cazul că e un spirit credincios, expresia legăturii lui mângâietoare cu infinitatea personală divină; pe de alta, arată voința de comunicare a acestei infinități trăite către ceilalți semeni. Fiul lui Dumnezeu luând fața umană, a dus la maximum această

[12] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* pp. 95–96.
[13] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 96.
[14] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* pp. 96–97.

ancorare a ei în infinitatea dumnezeiască, pe de alta, voința ei de comunicare către ceilalți oameni a acestei trăirii a umanității asumate de El în infinitatea de viață și de dragoste a Dumnezeiri. Dacă a luat fața omenească cu scopul de a comunica prin ea experiența vieții dumnezeiești, trăită de El, fraților Săi întru umanitate, de ce nu ar menține această comunicare cu noi prin fața Sa în continuare? Dacă voiește ca permanent cuvântul Său să se comunice oamenilor, ca exprimare a trăirii Sale ca om în adâncurile dumnezeiești, de ce n-ar voi ca această comunicare să se facă în continuare și prin fața Sa, care cuprinde concentrat toate cuvintele Sale și care comunică mai mult decât cuvântul nu numai înțelesuri, ci și putere și viață?”[15]

Credincioșii cinstesc icoanele deoarece „vor să aibă cu ei nu numai cuvântul lui Hristos până la sfârșitul veacurilor, ci și fața Lui umană și, prin ea, „Fața” Dumnezeirii ca izvor al tuturor fețelor omenești, deci și al feței asumate de Hristos.”[16] Prin icoană Hristos sau Sfinții intră în legătură de comuniune cu cei ce o cinstesc. Astfel, se poate naște întrebarea „Dacă Fiul lui Dumnezeu a luat față omenească pentru a fi într-o comunicare maximă cu toți frații Săi întru umanitate, de ce nu ar satisface această voință a Lui și sete a lor de maximă *comunicare între El și ei prin fața asumată*?”

Chipul Mântuitorului din icoană ne vorbește despre El Însuși, iar icoana ne face să simțim prezența Lui cu chipul propriu, înaintea noastră. „El vrea ca fața însăși pe care a asumat-o să continue a fi cu noi prin icoană și după Înălțarea Lui la Cer, vrea ca fața Lui însăși să ne vorbească despre El; sau prin icoană vorbește El însuși mai plenar, mai viu decât prin cuvintele dezlegate de El. S-a spus că icoanele sunt o Biblie pentru cei ce nu știu să citească, ceea ce astăzi poate însemna: pentru cei ce n-au vreme să citească, sau să asculte prea multe dintre cuvintele despre El. Dar pe lângă aceasta, se mai poate spune că icoana lui Hristos ni-L pune într-un fel pe Hristos însuși înaintea noastră, sau ne dă conștiința prezenței Lui cu fața proprie înaintea noastră în planul invizibil. Icoana ni-L face într-un fel transparent pe Hristos însuși, așa cum printr-o pânză transparentă pe care se proiectează chipul Lui, se vede El însuși.”[17]

Prin icoană credincioșii mențin înăuntrul sufletelor lor conștiința prezenței lui Hristos, astfel că „icoana lui Hristos n-a ajutat numai la păstrarea înțelesului exact al învățăturii lui Hristos și despre Hristos, prezentându-ni-L în tot cursul istoriei Bisericii ca pe același Hristos, autor al faptelor Sale mântuitoare, ci a avut și un important rol de vivificare a credinței, menținând în credincioși conștiința prezenței lui Hristos, ca Subiect al cuvintelor ce se grăiesc de către El sau despre El.”[18] Credincioșii tind să își înduhovnicească viața *după chipul* lui Hristos; Mântuitorul

[15] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...*, p. 98.
[16] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...*, p. 98.
[17] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...*, pp. 98.99.
[18] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...*, p. 99.

le cere acestora să imprime în ei chipul Lui: „Hristos reprezentat în icoana ortodoxă, în același fel cum a fost reprezentat în toată Tradiția Bisericii, începând cu primele secole, ne-a păstrat pe Hristos în integritatea trăsăturilor vieții Lui pnevmatice, ca model și îndemn pentru credincioși de a se strădui pentru o înduhovnicire a vieții lor după chipul lui Hristos. Dacă Hristos cere credincioșilor să imprime în ei chipul Lui, sau să se facă după chipul Lui, cum ar reuși aceștia să imprime în ei chipul autentic al lui Hristos dacă n-ar avea decât cuvintele Lui, sau despre El... Astfel, icoana lui Hristos, păstrată până azi cu înfățișarea Lui pnevmatizată din primele secole, a constituit, alături de literatura duhovnicească a Sfinților Părinți, o călăuză importantă pentru formarea duhovnicească a credincioșilor ortodocși după chipul autentic al lui Hristos."[19]

Pe chipurile Sfinților zugrăviți în icoane strălucește curăția și prezența Sfântului Duh sfințitor al lui Hristos, icoana având deci și un aspect pnevmatologic. „Icoana lui Hristos din Ortodoxie a fost nu numai o icoană hristologică, ci și pnevmatologică, ținând seama de faptul că Hristos a fost plin de Duhul Sfânt, și acest Duh li L-a dăruit și L-au văzut ca putere formatoare în direcția sfințeniei. Cel mai mult s-au format în acest sens Sfinții, în ale căror icoane se reflectă această viață pnevmatică a lui Hristos și în a căror față strălucește curăția și prezența Duhului sfințitor al lui Hristos."[20]

Stilul de pictură bizantin se deosebește foarte mult de pictura apuseană. În timp ce în Apus Sfinții sunt reprezentați cu o anumită voluptate, în Răsărit aceștia sunt zugrăviți într-o manieră mai duhovnicească. „Stilul bizantin al icoanelor menține până azi aceeași veche și înaltă spiritualitate în cadrul iconografiei creștine, și azi începe să fie apreciat pretutindeni din nou, nu pentru că este stilul epocii bizantine, ci pentru că este stilul subțirimii și delicateței pnevmatice adevărate, care nu poate fi înlocuită de alta. Această pnevmaticitate, pe lângă faptul că reprezintă pe Hristos împreună cu actele Sale mântuitoare, unice, este singurul mod „obiectiv" în care poate fi sugerată spiritualitatea „nescrisă împrejur" (necircumscrisă), a dumnezeirii lui Hristos, în forma circumscrisă umană, sugerând adâncimile abisale dumnezeiești prin trăsăturile unei fețe omenești fizic circumscrise, dar prin spiritul ce-l reflectă sugerând ea însăși necircumscrisul. Fără îndoială, pictorii de talent pot da acestei pnevmaticități a prezenței dumnezeirii lui Hristos o profunzime și mai accentuată."[21]

Între Hristos, Maica Domnului și Sfinți pe de o parte, și credincioși pe de altă parte, se stabilește o relație de comunicare prin mijlocirea icoanei: „Credincioșii știu că icoana nu le vorbește numai despre Hristos și nu le arată numai pe ce linie

---

[19] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 99.
[20] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* pp. 99–100.
[21] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 100.

de înduhovnicire au să-și conducă viața lor pentru a se face tot mai asemenea cu Hristos. Ei sunt convinși în primul rând că prin icoană ei intră într-o comunicare reală cu Hristos.”[22]

Ne putem pune întrebarea: Ce legătură vie și prezentă poate fi între Persoana lui Hristos și persoana umană care se roagă înaintea icoanei Sale? Un posibil răspuns îl oferă Părintele Stăniloae, afirmând că „orice cuvânt de rugăciune adresat de credincios lui Hristos are un răspuns de la Hristos, o dată ce Hristos e viu și ca om. Căci nu e cuvânt adresat de o persoană altei persoane, căruia acea persoană să nu trebuiască să-i răspundă, în baza unității dialogic-ontologice ce există între persoane și cu deosebire între persoanele umane, între care a binevoit să ia loc Cuvântul lui Dumnezeu, sau susținătorul tuturor cuvintelor și al legăturii dintre cei ce își vorbesc. Iar creștinul e provocat în mod deosebit de presant să gândească la Hristos și să-I adreseze cuvinte de rugăciune privind la icoana Lui. Așa cum fața semenului nostru ne provoacă să i ne adresăm, sau fața noastră prezentă în timp ce i ne adresăm îl presează pe acela cu deosebită putere să ne răspundă, așa trebuie să socotim că și chipul feței lui Hristos ne provoacă în mod deosebit de presant să I ne adresăm Lui însuși, iar prezența noastră ce I se adresează înaintea icoanei Lui Îl face să răspundă cuvântului nostru.”[23]

---

[22] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 100.
[23] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă...,* p. 101.

Icoana – oglinda în care se reflectă veşnicia*

Alin-Florin Ciotea**

Introducere

Icoana, obiect de cult şi operă de artă, este specifică religiei creştine, şi mai precis, Bisericii ortodoxe. De altfel, numai în Biserica ortodoxă se poate vorbi de un cult al icoanelor. Ce este de fapt icoana? În sensul cel mai restrâns al cuvântului, icoana este reprezentarea picturală a unui personaj sfânt sau a unei scene sfinte, făcută de obicei pe o bucată de lemn, pânză, sticlă, ori chiar zidul bisericii. Icoana nu este: „un ornament, un tablou sau o reprezentare figurativă, ci comunicarea vizuală a realităţii invizibile divine, manifestată în timp şi spaţiu."[1] A reduce icoana la nivelul unei opere de artă, înseamnă: „a o goli de funcţia ei primordială. «Teologie în imagini» ea anunţă prin culori şi face ceea ce Evanghelia proclamă prin cuvânt."[2]De aceea spunem că icoana nu reprezintă chipul banal şi obişnuit al omului, ci chipul său slăvit şi veşnic. Astfel, icoana este imaginea unui om în care este realmente prezent harul care mistuie patimile şi transfigurează întreaga creaţie: „dacă harul îl iluminează pe de-a-ntregul pe om, în aşa fel încât fiinţa lui să fie cuprinsă de rugăciune şi să rămână întru lumina divină, icoana îl fixează în chip vizibil pe acest om devenit icoană vie, întru adevărata asemănare cu Dumnezeu.«Icoana nu reprezintă Dumnezeirea; ea indică participarea omului la viaţa divină»."[3]

Icoana nu (mai) este nici idol, care identifică cu Dumnezeu, cu chip creat şi confecţionat, nici simbol purtând o putere a lui Dumnezeu în sine,: „ci reprezentarea lui Dumnezeu care S-a făcut om, Care nu a încetat totuşi de a fi după natura Sa deosebit de natura creată. De aceea icoana nu a fost posibilă decât după ce Dumnezeu S-a făcut om.[...] Prin faptul că Fiul lui Dumnezeu însuşi a luat faţă omenescă, Dumnezeu S-a făcut vizibil ca persoană, făcând să străvadă prin umanitatea Sa

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.conf.univ.dr. Lucian Farcaşiu.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea", Universitatea „Aurel Vlaicu", Arad.

[1] Pr. Ion BRIA, *Dicţionar de Teologie Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 195.

[2] Michel QUENOT, *Icoana fereastră spre Absolut,* trad. de Pr. Vasile Răducă, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1993, p. 11.

[3] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei*, Anastasia, Bucureşti, 1994, p. 115.

dumnezeirea Sa deosebită de ea."[4]Aceasta a dat putința ca și sfinții care Îl au pe Hristos în mod deplin în ei, să-L reflecte pe El, și deci și icoanele lor să-i reprezinte ca pe niște purtători de Hristos. Astfel, toate icoanele se reduc în esență la faptul că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om și S-a arătat prin fața omenească. De aceea cinstea dată icoanelor urcă dde fiecare dată la Dumnezeu, Care S-a făcut om: „cinstea dată Maicii Domnului urcă spre Cel întrupat din ea. Tot astfel, și cu isprăvile sfinților, isprăvi care ne îndeamnă spre bărbăție, spre râvnă, spre imitarea virtuții lor și spre slava lui Dumnezeu."[5]

Importanța icoanei în Oretodoxie se vede din aceea că nu există rit liturgic fără icoană. Așa cum nu se poate săvârși Sfânta Litughie fără rugăciuni, la fel nu se poate săvârși fără icoane: „dacă în mod excepțional ea se săvârșește într-un alt loc decât în biserică, trebuie să existe cel puțin un antimis, pe care este zugrăvită înmormântarea Domnului, o icoană alui Hristos și una a Maicii Domnului, spre care privesc credincioșii."[6]

Nevoia de a avea în față o icoană, decurge din caracterul concret al sentimentului religios, care adesea nu se mulțumește cu o simplă contemplație spirituală și care caută să se apropie de divinitate în chip nemijlocit. Lucru natural, pentru că omul se compune din suflet și trup, el vrea să vadă, să atingă cu degetul, să sărute cu buzele.

Aspectul eshatologic al icoanei

O icoană prin excelență eshatologică este aceea a Parusiei Domnului, care înfățișează pe Dreptul Judecător stând pe scaunul de judecată. Într-un sens mai larg, însă, toate icoanele conțin și exprimă această dimensiune eshatologică, ele mărturisind și descoperind slava zilei a opta, a Împărăției, împărtășită în mod anticipat creației întregi și în mod special umanității răscumpărate: „în acest sens icoanele vin oarecum dinspre viitorul Împărăției cerurilor, chiar dacă sintetizează în ele întreaga istorie a mântuirii. Lumina neînserată, ce strălucește din trupul preaslăvit al Mântuitorului înviat, aceeași lumină care strălucește pe chipurile sfinților, demonstrează faptul că, Biserica mărturisește și prin icoanele sale, că Împărăția Preasfintei Treimi a și sosit tainic, a fost inaugurată sub chipul Bisericii, având să

---

4 Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 352.

5 SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005, p.215.

6 Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 67.

se împlinească în ceasul Parusiei."[7] Așadar sfinții reprezentați în icoane aparțin integral Împărăției divine iar prin prezența lor prin Duhul Sfânt, aduc în Biserică și în inimile credincioșilor fiorul bucuriei și odihnei veșnice, de care ei se împărtășesc acum, prin unirea lor cu Hristos.

Icoana lui Hristos – Pantocrator, descoperă faptul că El vine și lucrează tainic în Biserică nu numai în calitate de Învățător și Arhiereu, ci și în calitate de: „Împărat al veacurilor sau al istoriei dar și al veșniciei divine, care irumpe acum și aici, sfințind și deschizând timpul spre orizontul infinit al eternității. De aceea icoana poate fi considerată un chip al eternității, când Hristos va fi totul în toate."[8] În acest context, icoana ne aduce aminte de Cel Care trăiește veșnic și Care va reveni întru slavă. Altfel spus: „icoana vestește această revenire a lui Hristos ca Domn al slavei veșnice, așa cum o așteaptă inima creștină suspinând neîncetat: «Vino, Doamne Iisuse!»"[9]

Prin legătura care se stabilește între icoană și cel reprezentat de ea, icoana: „deschide în fața omului credincios fereastra spre lumea ce va să vină, spre Absolutul dumnezeiesc. Ea devine puncte de comuniune și comunicare cu Hristos. Izvorul tuturor binecuvântărilor mijlocite de icoană este Iisus Hristos, Cel Care a transfigurat materia. Căci prin reprezentarea lor în icoane, persoanele pătrunse de sfințenie ne deschid priveliștea duhovnicească a unei lumi desăvârșite, ce se va arata în toată strălucirea ei la Parusia Domnului."[10]

Dimensiunea eshatologică a icoanei evidențiază întâlnirea dintre Dumnezeu și om pe de-o parte, iar pe de altă parte, întâlnirea dintre eternitate și timp. De ce? Pentru că ea, plasează timpul în veșnicie și aduce eternitatea în timp. Apoi, icoana, ne arată, că cei care trăiesc aici și acum, trebuie să trăiască ca și cum ar trăi dincolo, adică în Împărăția lui Dumnezeu. Aceasta este: „tensiunea dinamică și creatoare în care icoana ne plasează. Asta face ca omul să trăiască cu fața spre Parusie, ca și cum aceasta a și venit dar încă vine. Icoana ajută pe oameni «să se plaseze deja în interiorul Parusiei ca îngeri ai mântuirii și să înțeleagă cum Cel care este mereu prezent este mereu venind»„[11] Putem spune, așadar, că sensul icoanei este acela de a inaugura Împărăția ce va să vină: „tocmai în aceasta și constă întreaga bucurie a creștinismului, esența pascală a credinței lui, că acest «veac viitor» – viitor raportat

---

7 Pr. Ștefan BUCHIU, „Dimensiunea apofatică a icoanei ortodoxe", în: *Teologia icoanei și provocările ei în lumea contemporană*, Editura Universității Aurel Vlaicu, 2008, pp. 19–20.

8 Pr. Ștefan BUCHIU, „Dimensiunea apofatică a icoanei ortodoxe"..., p. 20.

9 Pr. Ioan BIZĂU, „Incursiuni în teologia și arta icoanei", în: Leonid USPENSKY, Boris BOBRINSKOY, Stephan BIGAM, Ioan BIZĂU*, Ce este icoana?*, trad. Vasile Manea, Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, pp. 94–95.

10 Pr. Ioan TULCAN, „Temeiuri teologicei ale sfintelor icoane", în: *Teologia icoanei și provocările ei în lumea contemporană,* Editura Universității Aurel Vlaicu, 2008, p. 252.

11 Pr. Theodor DAMIAN, *Implicațiile spirituale ale Teologiei Icoanei,* Eikon, Cluj-Napoca, 2003, p. 188.

la «lumea aceasta» – este deja descoperit, deja dăruit«în mijlocul nostru». Credința noastră descoperă și dăruiește realitatea spre care este îndreptată: prezența în mijlocul nostru a Împărăției lui Dumnezeu care vine și prezența luminii neînserate a acestei Împărății."[12]

Icoanele lui Hristos și ale sfinților – chipuri ale devenirii umane pentru Împărăția lui Dumnezeu

În vremea sinoadelor ecumenice, perioadă fundamental hristologică, icoana dă mărturie înainte de toate te realitatea întrupării. Icoana devine, așadar, o ilustrare a celebrei mărturii făcută de Sfântul Irineu: „Dumnezeu s-a făcut Om, ca omul să poată deveni dumnezeu". De aceea: „reprezentarea omului transfigurat nu face altceva decât să sublinieze consecințele întrupării Fiului lui Dumnezeu și efectele lucrării Duhului Sfânt."[13]Astfel chiar și cinstirea icoanelor Maicii Domnului și ale sfinților a fost fundamentată pe dogma întrupării, căci prin aceasta firea umană a fost mântuită și prin Duhul Sfânt făcută părtașă la dumnezeire. Datorită părtășiei la dumnezeire sunt cinstite icoanele sfinților.

Dacă, icoana lui Hristos reproduce trăsăturile Dumnezeului dvenit Om, icoana Maicii Domnului reprezintă, prima ființă umană care a realizat dezideratul întrupării, adică îndumnezeirea omului. Astfel, Fecioara: „este prima făptură a genului uman care a atins, prin totala transfigurare a ființei sale, scopul rezervat fiecărei creaturi. Ea a depașit deja granița timpului și a veșniciei și se află încă de pe acum în împărăția a cărei instaurare este așteptată de Biserică odată cu a doua venire a lui Hristos. Imaginea ei ocupă deci primul loc după aceea a lui Hristos și ii este complementară; ea se deosebește de icoanele celorlalți sfinți sau ale îngerilor, atât prin varietatea tipurilor iconografice, cât și prin cantitatea sau intensitatea cu care sunt venerate."[14]

Maica Domnului și sfinții sunt cinstiți de Biserică pentru faptul că în ei strălucește Dumnezeu, care și-a imprimat în aceștia chipul Lui. Noi când îi venerăm pe sfinți, ne închinăm în ultimă instanță tot lui Dumnezeu, care i-a sfințit pe aceștia. Sfințenia fiind atributul lui Dumnezeu, face ca cei care-I urmează lui Dumnezeu să se umple de sfințenie. De aceea noi nu cinstim natura umană în sfinți, pentru că altfel am cădea în idolatrie, ci îl cinstim pe Dumnezeu, care prin lucrarea Sa, i-a făcut vase alese ale Sale. Întrucât sfântul s-a îmbrăcat în harul lui Dumnezeu, el poate fi zugrăvit în icoană, dar chipul lui nu poate purta trăsăturile omului pământesc, ci

---

[12] Pr. Alexandre SCHMEMANN, *Euharistia – Taina Împărăției*, trad. Pr. Boris Răduleanu, Anastasia, București, 1993, p. 41.
[13] Michel QUENOT, *Icoana fereastră spre Absolut...,* p. 31.
[14] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, pp. 33–34.

trebuie să fie transfigurat, să exprime sfințenia. Iar misiunea meșterilor iconari este tocmai aceea, de a găsi forme cât mai potrivite pentru a ilustra pogorârea lui Dumnezeu în creația Sa și care să reprezinte consecințele transfigurante ale acestei coborâri. Astfel: „numai chipul care posedă o față, și numai un chip omenesc transfigurat poate avea dreptul să fie o icoană sfântă. [...] Vulturul care ține Evanghelia nu poate fi icoana evanghelistului Ioan, ci doar simbolul lui."[15]

Icoana este așadar realitatea prezenței lui Dumnezeu, o imagine epifanică în care invizibilul vine la noi prin vizibil și un mijloc ce ne ajută în cunoașterea lui Dumnezeu. Astfel, icoanele sfinților devin canale sau ferestre deschise care: „unesc imanentul cu transcendentul și care coboară eternitatea în timp, constituind pentru creștini adevărate oaze spirituale, din care aceștia își hrănesc în chip minunat dorul după infinit.[16] De aceea prin cinstirea icoanelor, credinciosul devine conștient că a fost creat de Dumnezeu pentru veșnicie, pentru împărăția Sa: „care este un ocean al liniștii, al păcii, al fericirii, al strălucirii și al frumuseții care se revelează prin icoană, unde cele materiale nu mai stau în contradicție cu cele spirituale, icoana fiind un fel de receptacol al frumuseții veșnice."[17] Întrucât sfinții din icoane sunt tot oameni ca și noi, însă care au fructificat harul divin, icoana mărturisește astfel, posibilitatea de a ajunge fiecare la cea mai înaltă aspirație, sfințenia și veșnicia. Așadar, icoanele sfinților sunt: „o expresie clară a înțelegerii creștine străvechi a felului în care viața lui Hristos și Evanghelia Sa pot influența natura omenească."[18]

Lumea în icoană – chip al naturii transfigurate către spațiul Împărăției lui Dumnezeu

Față de omul autonom în raport cu Dumnezeu, a omului auto-repliat care a pierdut integritatea naturii sale,: „icoana ne prezintă omul care a dobândit asemănarea cu Dumnezeu, care a învins dezagregarea (din el însuși, din umanitate și din întreaga creație văzută). Spre deosebire de omul mărunt, pierdut într-o lume imensă și ostilă, care și-a pierdut comuniunea cu restul creației, în icoană admirăm un om măreț într-o lume comparativ mică, un om care și-a recâștigat demnitatea împărătească în cosmos și a transformat supunerea față de lume, în supunere față de Duhul care sălășluiește în el."[19]În locul spaimei pe care omul o inspiră creației, icoana arată împlinirea nădejdii sale, eliberarea ei „din robia stricăciunii" (Rom. 8,21). Omul

[15] Michel QUENOT, *Icoana fereastră spre Absolut...,* p. 65.
[16] PS. Petroniu FLOREA, *Icoana Ortodoxă*, Editura Episcopei Ortodoxe Române a Ordiei, Bihorului și Sălajului, Oradea, 2002, p. 71.
[17] PS. Petroniu FLOREA, *Icoana Ortodoxă...*, p. 72.
[18] Lazăr PUHALO, *Icoana ca Scriptură*, trad. Marian Rădulescu, Theosis, Oradea, 2009, p. 95.
[19] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 208.

reprezentat în icoană e copleșit de har: „prin participarea sa la viața dumnezeiască, el sfințește spațiul, timpul și tot ceea ce-l înconjoară. Eliberat de patimi, el se înfățișează în deplinătatea totală a naturii sale pământești îndumnezeite. Îndumnezeirea sfântului se transmite, se propagă în jurul său și de aceea noi vedem în icoană și cosmosul transfigurat.”[20]

Lumea spirituală, în care omul a devenit templu al lui Dumnezeu, ne este dezvăluită și nouă cu ajutorul formelor, culorilor și liniilor. Ordinea și pacea despre care vorbesc Sfinții Părinți ne sunt transmise prin pacea și armonia exterioară în icoană: întregul trup al sfântului, toate detaliile, până și părul împreună cu veșmintele și tot ceea ce-l înconjoară, totul este unificat și conduce către suprema armonie. De aceea: „ordinea și pacea domină structura icoanei, care oferă o imagine a lumii viitoare. Oamenii și animalele, peisajul și arhitectura participă la armonia dumnezeiască. În icoană întraga lume văzută se schimbă, devine chipul unitații viitoare a întregii făpturi, împărăția lui Dumnezeu.”[21] Potrivit cu aceasta, tot ceea ce se reprezintă în icoană, oglindește nu dezordinea lumii noastre păcătoase, ci ordinea dumnezeiască, liniștea în care nu domnește logica și morala omenească, ci harul dumnezeiesc. Aceasta este ordinea nouă în făptura cea nouă.

Tot ceea ce îl înconjoară pe sfânt capătă în icoană altă înfățișare: „lumea care îl înconjoară pe om – ca purtător și vestitor al revelației divine – se transformă aici în imagine a lumii viitoare, transfigurate și înnoite. Totul își piede aspectul obișnuit de dezordine, toate intră într-o ordine armonioasă. Tot ceea ce-l înconjoară pe un sfânt se supune, dimpreună cu acesta, unei ordini ritmice, totul reflectă prezența dumnezeiască, apropiindu-se și apropiindu-ne de Dumnezeu. Pământul, lumea vegetală și cea animala sunt reprezentate nu pentru a ne apropia de ceea ce vedem mereu în jurul nostru, adică de lumea căzută în starea ei de stricăciune, ci pentru a ne dezvălui participarea acestei lumi la îndumnezeirea omului.”[22] Lucrarea sfințeniei asupra întregii lumi create și mai ales asupra fiarelor sălbatice, este o trăsătură care caracterizează adesea viețile sfinților.

Conținutul icoanei este cel al celebrării liturgice, este anticiparea cerului pe pământ, pentru că în icoană noi vedem: „împărăția lui Dumnezeu venind cu putere” (Mc. 9,1), lumea care se împărtășește din veșnicie. Această anticipare care se realizează întru mântuirea oamenilor, este chiar menirea Bisericii în lume. Astfel, în icoană avem o reprezentare sau un model al omenirii viitoare, al omenirii care devine Biserică a lui Dumnezeu. Universul pe care ni-l arată icoana este acela în care domnesc nu categoriile raționale ci harul divin. De aici: „hieratismul icoanei, simplitatea,

[20] Michel QUENOT, *Icoana fereastră spre Absolut...,* p. 105.
[21] Michel QUENOT, *Icoana fereastră spre Absolut...,* p. 70.
[22] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 128.

maiestatea și calmul ei; de aici, ritmul liniilor și bucuria culorilor sale. În ea se răsfrâng efortul ascezei și bucuria izbânzii. Ea este suferința care se transformă în bucuria Dumnezeului Celui viu, noua ordine dinlăuntrul unei creații înnoite."[23]

Prezența dumnezeiască în creație implică o transformare, o schimbare prin sfințire sau o transfigurare a acestei creații în profunzimea ei, atât în persoane, cât și în cele ce le înconjoară. Tocmai despre această transfigurare, care este anticiparea reală a împărăției cerești în lumea noastră ne vorbesc toate icoanele. Acesta este mesajul lor esențial, ceea ce le distinge de orice altă pictură. Astfel, icoana se străduiește să reprezinte, în stilul și în forma sa, transfigurarea trupului omenesc și a tuturor celor ce-l înconjoară. Icoana am putea spune, este Evanghelia făcută vizibilă prin transformările pe care sfințenia le operează în lume.

Icoana însă, nu reprezintă o lume imaginară sau extra-terestră ci: „ceea ce vedem în ea este chiar lumea noastră terestră, dar restabilită în ordinea ei ierarhică, restaurată în Dumnezeu, căci este pătrunsă de harul divin necreat."[24]Totuși, spre deosebire de fotografie, de portret, icoana nu este copia fidelă a lumii acesteia sau a unor realități din lumea aceasta. Ea este imaginea, simbolul, prototipul unei creaturi duhovnicești mântuite prin credința în întruparea lui Hristos, în care lumina sensibilă, este reprezentată ca un cosmos transfigurat, prin puterea harului Duhului Sfânt. Astfel: „raporturile dintre dimensiunile reale ale sfinților și lucrurilor nu intră deloc într-o icoană, deoarece ea nu copiază natura. Ea ne face posibilă vederea orașelor dintr-o perspectivă aeriană, și în loc de peisaj, sugerează prezența schematică a cosmosului.[...] Aceste forme ale unei arhitecturi fanteziste sau ale unui cosmos schematizat, plante și animale stilizate potrivit cu esența lor paradisiacă, nu au valoare în ele însele; ele adopta atitudinile personajelor, le întăresc semnificația și vădesc supunere față de spiritul uman din planul material interiorizat. Materia este plină de viață; este însa parcă imobilizată, reculeasă, pentru a-și pleca urechea revelației."[25]

Scopul vieții religioase este ca printr-un efort continuu susținut de harul divin, să ne facem părtași împărăției lui Dumnezeu. Icoana, în ultimă analiză, tinde se înfățișeze tocmai această împarăție, care nu este alta, decât creația transfigurată prin har și readusă, ca și omul, la stralucirea ei primordială. În icoană toate sunt lumină dumnezeiască. Lumea din icoană nu se aseamănă cu banalitatea cotidiană. Lumina divină pătrunde pretutindeni și de aceeaq personajele sau obiectele nu proiectează umbre, fiindcă așa ceva nu există în îpărăția lui Dumnezeu, unde toate se scaldă de lumină. Pentru că reprezintă lumea noastră, dar transfigurată, icoana, îl face pe cel care o privește să ajungă la o altă viziune asupra lumii și îl invite la

[23] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 130.
[24] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 209.
[25] Paul EVDOCHIMOV, *Arta icoanei, o teologie a frumuseții,* trad. Grigore Moga și Petru Moga, Meridiane, București, 1993, p. 190.

tranformare lăuntrică. De ce această cerință? Pentru a putea participa și el la lumea transfigurată, de care ia cunoștință din icoană.

Concluzii

Atunci când privim icoana vorbim cu Hristos și atunci când ne închinăm în fața ei, ne închinăm în fața lui Hristos. Credinciosul care se roagă în fața icoanei, nu se roaga ei, ci lui Hristos. Privirea se îndreaptă deci spre Hristos: „așa cum mama privind fotografia copilului ei, vorbește cu el, deși ea nu confundă fotografia fiului cu fiul însuși."[26]

Toate icoanele exprimă dimensiunea eshatologică, mărturisind și descoperind slava Împărăției, a zilei a opta. În acest sens icoanele vin oarecum dinspre viitorul Împărăției cerurilor și pot fi considerate un chip al eternității. Contemplația Bisericii este deosebită de cea profană. De ce? Pentru că ea contempla în cele vizibile invizibilul, iar în temporal veșnicia, pe care ne-o revelează prin sfintele icoane. Așadar, icoana este o revelație a veșniciei în timp, Totodată, icoanele sunt oglinzi în care se reflectă veșnicia și porți sau ferestre deschise spre acel cer și pământ nou. Fiind o deschidere spre lumea de dincolo, icoana ii învață pe credincioși să se pregătească pentru eternitate, sfințindu-i și îndreptându-i spre bine și frumos. Astfel, cultul icoanelor ar trebui să fie, un început al vederii lui Dumnezeu.

Sensul icoanei este acela de a-i desemna pe moștenitorii Împărăției lui Dumnezeu, pe care ei o prefigurează încă din timpul vieții lor aici pe pământ. De aceea icoana nu reprezintă chipul obișnuit al omului, ci chipul său slăvit și veșnic. În icoană nu reprezentăm carnea pieritoare sortită descompunerii, ci: „carnea transfigurată, iluminată de har, carnea veacului ce va să vină."[27]

În și prin om se realizează participarea făpturii la viața veșnică a Dumnezeirii. Așa cum făptura a căzut ca urmare a căderii omului, ea se mântuiește prin îndumnezeirea omului. În Iisus Hristos se reunesc toate făpturile cerești și pământești cu menirea să devină făptură nouă. Acest gând: „al unificării întru pacea întregii făpturi străbate, în chip fățiș, toată iconografia ortodoxă."[28]Icoana descoperă o lume de frumusețe, de armonie, de pace, în care omul și cosmosul regăsesc starea lor primordială, edenică. De aceea icoana rememorează, finalitatea existenței umane: „a deveni ochi, înseamnă a dezvolta vederea interioară pe care o alimentează lumina Duhului Sfânt ce transfigurează totul. Și dacă icoana își găsește principiul ei constructiv

[26] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 106.
[27] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 112.
[28] Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 128.

în lumina transfigurării lui Hristos, ea invită interlocutorul său să răsfrângă această transfigurare în lume prin primirea Duhului Sfânt care este, după Sfântul Serafim din Sarov, însuși scopul vieții creștine."[29]

Icoana, dacă este închisă într-un muzeu, nu mai trăiește, pentru că nu mai răspunde funcției primordiale. Redusă la un obiect de artă, ea păstrează totuși, energiile duhovnicești acumulate de-a lungul timpului prin generațiile de credincioși care și-au plecat genunchii și s-au rugat în fața ei.. Astfel, îndrăgită atunci pentru frumusețea ei, icoana, dă mărturie în tăcere despre o lume transfigurată, pe care ea o descoperă.

[29] Michel QUENOT, *Icoana fereastră spre Absolut...,* p. 98.

Martiriului Sfântului Arhidicon Ștefan*

Silvia Reghina Filipoi*

Tema care urmează a fi abordată în cadrul acestei lucrări îl aduce în prim-plan pe Sfântul Arhidiacon Ștefan, ilustrând viața și activitatea sa, mai cu seamă, martiriul său, care are o mare asemănare cu jertfa de pe Cruce a Mântuitorului.

Consider că acest sfânt este un adevărat model pentru contemporani, nu doar prin viața sa ascetică și misionară, propovăduind mereu Cuvântul lui Dumnezeu, ci mai cu seamă prin martiriul său, care reprezintă cel mai propovăduitor mod al dragostei pentru Adevăr, Credință și Hristos.

Atunci când vorbim despre Arhidiaconul Ștefan, nu trebuie să ne gândim doar la simplul fapt că acesta a fost primul diacon din cei șapte aleși de Sfinții Apostoli sau că el a fost primul martir creștin. Atunci când vorbim despre Sfântul Ștefan trebuie să ne concentrăm mai mult pe faptele sale, care includ propovăduirea Adevărului și a Cuvântului lui Dumnezeu, ajungând la apogeul demonstrațiilor de iubire prin martiriul său, despre care am putea spune că se aseamănă, în totalitate, cu jertfa de pe Cruce a Mântuitorului.

Așadar, în cele ce urmează, vom încerca să ilustrăm, cât mai fidel posibil, modelul suprem al dragostei pentru credință și pentru Hristos.

Biserica în Epoca Primară

Mântuitorul Iisus Hristos a venit în lume la „plinirea vremii” (Gal. 4,4), adică atunci când lumea antică era pregătită pentru venirea Lui.

Din punct de vedere dogmatic, Biserica a fost înființată de Mântuitorul Iisus Hristos prin vestirea Evangheliei. Momentul istoric și canonic al întemeierii Bisericii a fost în clipa ruperii catapetesmei templului, când, Mântuitorul, prin moartea pe cruce, urmată de Înviere, Și-a împlinit misiunea. Organizarea teritorială a Bisericii a început în ziua Pogorârii Sfântului Duh, la 29 mai 783 a.u.c. sau 33 d. Hr., când s-au botezat primii 3.000 de creștini.

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.prof.univ.dr. Stelian Tofană.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Din relatările scripturistice aflăm că existau două comunități de credincioși: una în Galileea (peste 500, I Cor. 15,6) și una în Ierusalim (ca la 120, F. Ap. 1,15).

După Cincizecime, cei 3.000 de creștini (F. Ap. 2, 41) de diferite neamuri, botezați și întăriți în credință, de cele văzute și prin predica Sfântului Petru, căci erau „pătrunși la inimă" (F. A.p. 2, 37), au transmis mai departe mesajul evanghelic, aducând la creștinism noi credincioși, punând bazele altor comunități creștine.

La început, cea mai puternică comunitate creștină era în Ierusalim, unde creștinii mergeau la templu pentru a se ruga și a asculta lecturile scripturistice, dar aveau și un alt cult, aparte: „frângerea pâinii" (F. Ap. 2, 46) și un mod de viață deosebit. Pentru a nu fi confundați cu iudeii, se numeau „ai lui Hristos", iar în Antiohia s-a inițiat noțiunea specific de „creștini" (F. Ap. 11, 26).

Deoarece, în anul 36, creștinii s-au separat de iudei, aceștia au început prigonirea lor, primul martir creștin fiind Sfântul Ștefan (F. Ap. cap. 8), unul dintre cei 7 diaconi aleși de Sf. Apostoli (F. Ap. cap. 6). Judecarea și condamnarea diaconului Ștefan constituie primul conflict doctrinar al creștinismului cu iudaismul[1].

Sfântul Arhidiacon Ștefan

Viața Arhidiaconului Ștefan

Sfântul Arhidiacon Ștefan sau Întâiul Mucenic a fost unul dintre primii evrei greci convertiți la creștinism, unul din primii șapte diaconi hirotoniți de către Sfinții Apostoli, fiind, totodată, și primul martir al Bisericii Ortodoxe.

Sfântul Ștefan a fost de neam iudeu și se presupune că a învățat la școala rabinică a marelui învățat din vremea aceea, Gamaliel, făcând aceeași școală ca Sfântul Apostol Pavel. Era un gânditor adânc, având capacități bine-dezvoltate în arta oratoriei. A fost un bun psiholog, având un sentiment religios excepțional de cald și puternic. Bun la suflet, delicat, sensibil, dar în același timp însuflețit, sunt calitățile care portretizează o personalitate puternică și complexă[2].

L-a cunoscut bine pe Mântuitorul Hristos, făcând la picioarele Lui cea mai înaltă școală, continuând apoi cu cea a apostolilor. A fost martor al Învierii Domnului, al Înălțării Sale și al Pogorârii Duhului Sfânt, lucru care l-a însuflat în predicarea Evangheliei, întărindu-i zelul de propovăduire a Cuvântului.

Ceea ce îl caracteriza cu adevărat cel mai bine era faptul că avea o credință și o râvnă mare pentru lucrarea Domnului Hristos, îndeplinind prin fapte tot ceea ce

[1] Pr. Nicolae CHIFĂR, *Istoria Creștinismului,* vol. I, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1999, pp. 10–16.

[2] *Viețile sfinților*, Doxologia, noiembrie 2012, 27 aprilie 2017.

rostea cu cuvântul. Astfel că, Dumnezeu l-a învrednicit să săvârșească minuni și semne mari poporului căruia propovăduia cuvântul Evangheliei.

La fel ca Apostolii, Sfântul Ștefan îl predica pe Mesia Cel prezis de prooroci, pe Hristos Cel înviat din morți. De aceea, fariseii și conducătorii poporului evreu nu-l priveau cu ochi buni și „le părea rău că învăța poprul și vestea întru Iisus învierea morților" (F. Ap. 4, 10–12)[3].

Activitatea Sfântului Arhidiacon Ștefan

După întemeierea Bisericii, numărul cererilor pentru diverse slujiri ale Apostolilor a crescut, mărindu-se, totodată, și numărul creștinilor. Astfel, au fost aleși din cadrul comunității creștine șapte bărbați „plini de Duh Sfânt și de înțelepciune". Aceștia aveau menirea să slujească atât în cadrul slujbelor religioase, cât și să supravegheze buna rânduială la mesele comune.

Primul dintre aceștia a fost Ștefan, iar ceilalți șase se numeau Filip, Prohor, Nicanor, Timon, Parmena și Nicolae. La propunerea Sfinților Apostoli, Ștefan a fost ales în fruntea celor șapte diaconi, fiind primul diacon, numele de „Ștefan" însemnând „cunună", în limba greacă. Rolul lor în Biserica primară depășea cu mult rolul pe care îl au diaconii în zilele noastre. Ei predicau cuvântul Evangheliei, botezau și ajutau la desfășurarea cultului, aparținând organelor de conducere ale Bisericii din Ierusalim[4].

La scurt timp după așezarea lui în slujba de întai diacon, unii din sinagoga zisă a libertinilor, a cirenenilor, a alexandrinilor, a celor din Cilicia și din Asia, au început o ceartă aprigă de vorbe împotriva lui Ștefan. Acea ceartă a pornit de la faptul că unii spuneau despre Mântuitorul că este profet, alții că este înșelător, iar alții că este Fiul lui Dumnezeu. Ștefan apăra credința cea adevărată cu privire la Mântuitorul Iisus Hristos care s-a născut din Pururea Fecioara Maria, s-a răstignit pentru păcatele întregii omeniri, s-a înălțat la ceruri și stă de-a dreapta Tatălui, iar iudeii s-au hotărât să-l piardă. De aici începe perioada martiriului său și patimile care pot fi asemănate cu cele ale Mântuitorului.

A fost acuzat, pe nedrept, de blasfemie contra lui Moise și a lui Dumnezeu, fiind dus în sinedriu – înaltul tribunal iudeu de judecată – spre a fi judecat. Astfel că, la numai o jumătate de an de la sacrilegiul săvârșit de Mântuitorul Iisus, procedura se repetă întocmai în cazul Sfântului Ștefan[5].

Și de data aceasta, desigur, s-au găsit martori mincinoși care să spună că l-au auzit vorbind blasfemiator la adresa lui Moise, a templului lui Solomon și a lui

[3] *Viețile sfinților*, Doxologia, noiembrie 2012, 27 aprilie 2017.
[4] *Viețile sfinților*, Doxologia, noiembrie 2012, 27 aprilie 2017.
[5] *Viețile sfinților*, Doxologia, noiembrie 2012, 27 aprilie 2017.

Dumnezeu. La toate aceste acuzații aduse îl întâlnim din nou pe Caiafa care întreabă: „Adevărate sunt toate acestea care se spun împotriva ta, Ștefane? Ce ai de spus?” În clipa aceea, toți și-au îndreptat privirea spre victim, iar Sfântul Evanghelist Luca, care a fost martor al evenimentului, inspirit fiind de Duhul Sfânt, relatează că: „cei ce ședeau în sinedriu au văzut fața lui ca o față de înger”.

Sfântul Ștefan rostește o cuvântare lungă, în care face o privire asupra poporului evreu, extrăgând din profeții adevărul că Iisus este Mesia cel prezis de profeți, iudeii fiind vinovați de uciderea Lui.

În cuvântarea sa anulează și înlătură toate acuzațiile nedrepte aduse împotriva lui, arătând valoarea Legii și a profețiilor pe care le-a desăvârșit Stăpânul său Hristos. Ajungând la punctul culminant al cuvântării sale, vorbele sale erau flăcări vii, flăcări ale adevărului ce ard inimile fariseilor iudei. „Voi pururea stați împotriva Duhului Sfânt, cum au fost părinții voștri, așa sunteți și voi! Pe care dintre prooroci nu i-au prigonit părinții voștri? Și au ucis pe cei care au vestit mai dinainte sosirea Celui Drept ai Cărui vânzători și ucigași v-ați făcut voi acum..Voi care ați primit Legea întru rânduieli de la îngeri și n-ați păzit-o!” (F. Ap, 7, 51–53)[6].

Martitiul Arhidiaconului Ștefan

Cuvântarea lui i-a aprins foarte tare pe cei de față, pe cărturari, pe farisei, pe învățații iudei, scrâșnind din dinți, urlând, sfâșiindu-și hainele de pe ei – întocmai ca la condmnarea Mântuitorului – au strigat cât au putut: „Să piară de pietre, așa cum se cade hulitorilor… Să piară!... Să piară!”

Dar, iată ca, Dumnezeu a rânduit o mare minune: Ștefan fiind plin de Duh Sfânt și-a pironit ochii spre cer, a văzut slava lui Dumnezeu și a zis: „Iată, văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu”. Ei au început să răcnească, și-au astupat urechile și toți într-un gând s-au năpustit asupra lui. L-au târât afară din cetate și au început să-l bată cu pietre. Martorii și-au dezbrăcat hainele ca să poată lovi cu mai multă putere și le-au pus la picioarele unui tânăr, numit Saul. Era obiceiul ca martorii să pună mâna pe capul vinovatului și să spună că sângele aceluia să cadă asupra lor, pentru că a blasfemiat numele lui Dumnezeu, aruncând în el cele mai mari pietre[7].

Alături de credință, inima mucenicului Ștefan a fost o văpaie de dragoste „mai mare decât moartea”, pe care n-a putut-o stinge potopul de ură al mai marilor templului. Dimpotrivă, dragostea atotcuprinzătoare și atotbiruitoare, după pilda vieții Domnului (Luca 23, 34) –”care s-a aprins din dragostea jertfei de pe Golgota” – a făcut să rodească în ființa sa fructul iertării dușmanilor, în clipa când își dădea duhul.

---

6 *Viețile sfinților*, Doxologia, noiembrie 2012, 27 aprilie 2017.

7 Sfântul Ștefan, primul diacon și martir al Bisericii, *CreștinOrtodox.ro,* 1 mai 2017.

În fața sinedriului își manifesta credința prin rugăciune căci, sub loviturile de pietre care veneau cu furie din tote părțile, el se ruga și zicea: „Doamne Iisuse, primește duhul meu; și îngenunchind, a strigat cu glas mare: Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta.” (F. Ap. 7, 59–60).

La biserica ridicată în cinstea Sfântului Ștefan, pe colina de la capatul Văii Iosofat, vin să se roage numeroși creștini din întreaga lume. În apropierea Bisericii se află una din cele șapte porți ale cetății care poartă numele Sfântului Ștefan, arătând tocmai locul prin care a fost scos din cetate și ucis cu pietre[8].

Importanța martiriului Sfântului Arhidiacon Ștefan

Prin martiriul său, prin jertfa sa, care se aseamănă cu cea a Mântuitorului, Sfântul Arhidiacon Ștefan slujește Biserica așa cum toți clericii sunt datori să o facă. Ștefan nu minte în fața arhiereului și nu ascunde Evanghelia, ci mărturisește cât de mare este cuvântul lui Dumnezeu. Ștefan slujește Biserica și atunci când este între cei necredincioși ei. De aceea, a rămas obicei în Biserica Ortodoxă ca atunci când participă diaconul la Sfânta Liturghie, acesta să rostească Evanghelia.

Așadar, în momentul înfricoșător al morții, când Sfântul Arhidiacon Ștefa era lovit cu pietre, acesta se ruga neîncetat pentru prigonitorii săi, cerând lui Dumnezeu să îi ierte că nu știu ce fac. Iată, modelul suprem al dragostei și rugăciunii nemaiîntâlnite pe pământ, întărindu-ne în credință și în convingerea că omul nu trebuie să se teamă de moarte, tocmai pentru că avem deasupra noastră Cerurile deschise, Domnul nostru Iisus Hristos așteptându-ne în Împărția Sa, învrednicindu-ne de această mare bucurie și anume de a vedea pe Fiul Omului în Împărăția Sa.

De asemenea, Sfântul Arhidiacon este pildă tuturor credinicioșilor, fiind un adevărat model pentru că își dovedește credința prin fapte. Întâiul mucenic săvârșește ceea ce orice credinios trebuie să facă, Ștefan „crește cuvântul lui Dumnezeu” (Fapte 6, 7), adică, aduce slavă lui Dumnezeu prin tot lucrul său. Un credincios înmulțește numărul celor ce cred, prin faptele sale, nu lasă loc de sminteală și bucură pe toți din jurul său cu prețul vieții sale. Un credinicios simte suferințele fratelui său precum ar fi ale sale. Aceasta este iubirea creștină și de aceasta este plin Ștefan: „Ștefan, plin de har și de purtare, făcea minuni și semne mari în popor” (Fapte 6. 8). Să înțelegem că, arhidiaconul nu făcea minuni pentru sine, ci pentru cei din jurul său. Pentru sine Ștefan era plin de purtare, iar pentru cei în nevoi făcea minuni.

Astfel, prin comportamentul său și prin neîncetata dragoste pentru Hristos, Arhidiaconul Ștefan devine un adevărat model pentru creștinii de mai târziu.

---

[8] Sfântul Ștefan, primul diacon și martir al Bisericii, *CreștinOrtodox.ro,* 1 mai 2017.

Concluzii

Martiriul Sfântului Ștefan reprezintă tocmai nașterea acestuia în Hristos, este intrarea în Împărăția cerurilor după cum nașterea lui Hristos este intrarea lui Dumnezeu în trup. Hristos a deschis ușile Raiului și prin Biserică ne cheamă pe toți în Împărăția Sa.

Așadar, martiriul Sfântului Arhidiacon Ștefan, pe lângă faptul că adaugă în tradiția Bisericii Creștine unele obiceiuri, cum ar fi citirea Evangheliei de către diacon, deschide noi viziuni asupra morții, întărindu-ne în credință.

Astfel, prin activitatea sa pe pământ, Sfântul Stefan se dovedește a fi un adevărat propovăduitor al credinței, un adevărat iubitor al aproapelui și, totodată, un rugător pentru acesta, „*crescând cuvântul lui Dumnezeu*" (Fapte 6, 7). Adică, aduce slavă lui Dumnezeu prin tot lucrul său, înmulțind numărul celor ce cred, prin faptele sale, nelăsând loc de sminteală, bucurând pe toți din jurul său cu prețul vieții sale.

De asemenea, datorită purtării sale, Ștefan devine mărturie vie a răsplătirii pe care o vom primi cu toții. Înainte de a-și da duhul, Sfântul Ștefan spune: „*Iată văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu*" (Fapte 7, 56). Acest moment dorește să ilustreze adevărata imagine de care toți vom avea parte la obștescul sfârșit și anume răsplata de care ne învrednicește Dumnezeu: de a vedea tronul cel de Sus, de a sta la masa Împăratului.

Concluzionând, putem spune că, pe lângă atribuțiile pe care le-a avut Sfântul Ștefan în Biserica din Epoca Primară și anume de a fi numit primul diacon dintre cei șapte, acesta s-a remarcat prin viața sa dedicată în totalitate creștinilor, prin continua asceză, dar mai ales prin dragostea sa nemărginită față de Mântuitorul. Astfel, apogeul dragostei sale este tocmai martiriul său, felul în care a fost schingiuit și omorât, la doar câtva timp după răstignirea Mântuitorului, face din martiriul său unul cu totul aparte, deoarece este asemănat cu cel al Cuvântului.

Din punctul meu de vedere, Întâiul mucenic Ștefan reprezintă modelul smereniei, al dragostei pentru Hristos și pentru aproapele, un adevărat propovăduitor al credinței creștine, fiind grabnic ajutător și izbăvitor de vrăjmași:

> „Sfinte Mare Mucenice al lui Hristos Ștefan, cel ce ai proslăvit pe Dumnezeu întru mădularele tale cele mucenicești, nu ne trece cu vederea pe noi, cei cuprinși de nevoi și ispite; ci te roagă pentru noi Preamilostivului Dumnezeu ca să împace lumea și să depărteze de la noi pe tot vrăjmașul cel pornit asupra noastră, prin mânia lui Dumnezeu pentru păcatele noastre. Roagă-te, Sfinte al lui Dumnezeu, cu aceeași căldură cu care te-ai rugat pentru ucigașii tăi; roagă-te să depărteze de la noi furia celor fără de Dumnezeu și să ne apere pe noi, poporul Său cel nou ales, ca prin rugăciunile tale fiind mântuiți, să lăudăm bunătatea lui Dumnezeu cea nespusă și pe tine să te mărim în vecii vecilor. Amin."[9]

---

[9] Acatistul Sfântului Întâi Mucenic și Arhidiacon Ștefan, *Doxologia.ro*, 5 iulie 2017.

Chipul Mântuitorului. Imagini „nefăcute-de-mână”, „mimesis”, „canon”, real sau posibil[*]

Paul Andrei Mucichescu[**]

„Nu mă lepăda de la fața Ta”

În cele două versete în care apare în cadrul psalmului 50, „fața” atribuită Domnului poartă sensul de înfățișare (ceea-ce-stă-*înainte* țeleasă mai departe), putând fi în[1]פָּנִים ca prezență, prezentare. „Chipul” după care este făcut omul este un concept diferit (צֶלֶם , Fac 1, 26), completat de „asemănare” (cf. Fac 5, 3)[2]. Ultima a fost tradusă în Septuaginta ca *ὁμοίωσιν*, iar „chipul” ca *εἰκόνα* (cf. I Co 11,7[3]), având în latină echivalentul de *imago*. „Fața” (înfățișarea) și „chipul” (imaginea) împărtășesc ca element comun ideea unei caracteristici definitorii (v.i., cap. 1.4.). Timpul a făcut ca această valență să fie în uzanța contemporană pe cale de dispariție și conceptul modern de „chip” s-a apropiat celui de „față”, așa cum noțiunile de „fizionomie” și „figură” se referă tot la ea mai mult decât la trup. În vechime însă, „chipul” integra tot ceea ce se înfățișează, tot aspectul sensibil, vizual[4] – *imaginea* – și era numit, așa cum încă o vădește adaptarea românească a termenului, „icoană”. În *acest* sens „Hristos este chipul lui Dumnezeu” („Χριστοῦ ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ”, 2 Cor 4, 4) în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție.

„Tinde mila Ta celor ce Te cunosc pe Tine” (Ps 35,10) – Dumnezeu ni s-a făcut cunoscut, atât cât ne este cu putinţă să-l cunoaştem. Astfel, este clar că atunci când spunem cu Sfântul Ioan Damaschin „Nimeni nu vede pe Tatăl afară de Fiul şi Duhul”[5], nu ne referim la aceeași „vedere” precum cea folosită pentru lucruri profane, cotidiene. La fel, dacă „Fiul este icoana Tatălui, iar Duhul icoana Fiului” (așa cum traduce D.

[*] Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.lect.univ.dr. Grigore-Dinu Moș.

[**] Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

[1] Cf. James STRONG, *The new Strong's expanded exhaustive concordance of the Bible*, Thomas Nelson, Nashville, TN, 2010. H6440 – paniym – Strong's Hebrew Lexicon (KJV), Blue Letter Bible: https://www.blueletterbible.org/lang/lexicon/lexicon.cfm?Strongs=H6440&t=KJV

[2] Însemnând și „umbră” în ebraică (analog modului în care εἰκόν înseamna și „fantomă”), deci având conotația unei absențe, conceptul de „chip” a fost văzut de Sfinții Părinți ca ceva ce trebuie „umplut” de asemănare, prin epectază.

[3] Deasemenea cf. Mat 22, 20; Mar 12, 16; Luc 20, 24; Rom 1, 23; I Co 11,7; 2 Cor 4, 4 etc.

[4] Mulțumiri lui Paul Siladi pentru această observație.

[5] SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, trad. Dumitru Fecioru, Apologeticum, 2004, p. 34.

Fecioru „*εἰκόν*", în rândurile care urmează în Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin), aceasta nu este de înțeles în sensul în care Unul ar fi pentru Celălalt omonima reprezentare materială, consacrată de Biserică. Și nu este de înțeles nici ca un alt fel de imagine vizuală. Vizibilitatea lui Hristos este o temă separată (tratată în cap. 1.3.). Continuând disanalogiile, la fel de evidentă ca și ultima este deosebirea dintre sensul metaforic de „chip" pentru o ilustrație și cel de „chip" pe care în raport cu Mântuitorul îl reprezintă un sfânt (un trăitor în Duhul Sfânt „„prin care Hristos, locuind în om, dă acestuia asemănarea cu Dumnezeu."[6]).

„Chipul" („Icoana", „Imaginea") reprezentat de un Ipostas divin pentru Un Altul și „chipul" („icoana", „imaginea") reprezentat de sfânt pentru Hristos se aseamănă într-un mod care trebuie încă explicitat, dar se deosebesc deopotrivă de înțelesul morfologic (de „chip" în sens de formă). Ceea ce se poate transfera mimetic asupra unui obiect este însă tocmai realitatea formal-materială. În virtutea omonimiei și a asemănării materiale (a chipului lui Hristos cu cel din icoană), se poate spune că icoana-obiect este un chip al „chipului Chipului", adică o înfățișare a feței (umane) vizibile a omului Hristos, prin a Cărui imagine omenescă transpare Dumnezeu[7]. Dumnezeu poate transpare și în icoana-făcută atunci când în ea se asigură o minimă asemănare mimetică cu chipul lui Hristos, care să o echivaleze unui simbol al Său. Înțelegând prin simbol și numele, precum cel mai presus de orice altul (יְהוֹשׁוּעַ), se pune întrebarea dacă între icoană și simbol nu există nici o diferență calitativă, iar dacă totuși există, atunci în ce constă aceasta[8].

Tocmai probleme precum aceasta și precum cea legată de conceptul (unui minim și maxim) de mimesis necesar vor constitui obiectul prezentului studiu sumar. Analizele și exemplificările sale au ca țel expunerea icoanei-obiect într-un fel clar și distinct. Se cunoaște începutul istoric al icoanei Mântuitorului? Încercând un răspuns la această întrebare trebuie observat faptul că a explica posibilitatea particularităților omenești ale Sale nu este tot una cu a le descrie. Studiul începe cu o schițare a fundamentelor teologiei „primei icoane" omenești (adamice), și avansează spre o teologie a icoanei

---

6 SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica...*, p. 34

7 Într-unul din pasajele criptice, Părintele Dumitru Stăniloae scria despre Dumnezeu-Fiul că „dacă persoana umană e făcută «după chipul» Lui, [M]odelul implică în sine potențial și chipul Său": Dacă, pe de o parte, omul este un chip făcut după modelul Hristos, atunci, pe de alta, Hristos în Sinea Sa „implică" omul, „prin asumarea naturii umane ca un chip desfășurat în Sine Însuși" (Dumitru STĂNILOAE, Teologia dogmatică ortodoxă, vol. II (Bibliotecă teologică), ed. a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 34, înlocuire prin majusculă P.M.). Sensul morfologic în care natura umană este asumată de Mântuitorul include chipul purtat de Persoana Sa enipostaziată. Cu alte cuvinte, din chipul omenesc desfășurat în Dumnezeu în toate posibilitățile sale este aleasă și actualizată doar una, determinată prin asemănarea cu Fecioara Maria. Așa se poate explica scurt și concis posibilitatea particularităților firii umane a Mântuitorului și dimensiunea individuală a ei.

8 Mulțumiri părinților Conf. Dr. Cristian Sonea și Lect. Dr. Grigore-Dinu Moș pentru ghidarea prezentului demers și pentru valoroasele indicii pe care se bazează aceste rânduri introductive.

neomenești de tip „edessian”. Considerațiile istorice și formale din capitolul 2 vor aborda latura materială a icoanei din perspectiva deplinei ei concretitudini. Scopul va fi identificarea evetualelor descrieri istorice ale Mântuitorului, adresarea legitimității „canonice” a icoanelor Sale, discutarea însemnătății asemănărilor dintre unele icoane și a relevanței acestor asemănări, din perspectiva istoriei artei sacre. Analizele și exemplificările prezente au ca țel schițarea unui orizont în care icoana-obiect să poată fi expusă într-un fel clar și distinct.

Dinspre relevanța teoretică a teologiei icoanei înspre relevanța ei practică

Omul sau „chipului Chipului”

Cea mai fidelă icoană a lui Hristos – Fiul și Cuvântul întrupat – este omul. Îndată privită, această teză deschide însă imediat o cutie pandorică în care rămân, grele fiind, probleme precum cea a diversității umane, cea a suprafeței opace care ascunde lumea interioară a omului, cea a împărțirii în bărbat și femeie. Omul căzut în multiplu[9], în vizibilul material, într-o confuzie arhetipală se poate ridica doar prin har. Multiplul aparent, diversitatea apropelui și a tuturor felurilor de oameni întâlnite pe glob ridică un semn de întrebare. Un altul îl ridică materialitatea, determinațiile vizibile. În fine, un alt semn de întrebare tot ca acestea – care se aseamănă unor cruci – îl ridică dualismul sexelor umane. Unica șansă a icoanei este trecerea harică, dincolo de orice cruce: Fiul Unului-multiplu trece de divers prin enipostazierea Sa într-un om istoric concret, fiu israelitean al Mariei, crescut în Egipt într-o familie modestă, pătrunzător al Legii, de meserie tâmplar. Icoana trece de vizibilul suprafeței pictate, de pildă în același fel în care se lasă „privită” o teză, un gând. Și trece și de dualismul amintit – deși atât mediocrii contemporani cât și genii ca Leonardo se împiedică aici (cf. pictura sa „Salvator Mundi”) – căci fiind *Fiul* Tatălui ceresc și Sfintei Fecioare fiindu-i *fiul*, la vârsta *bărbatului* desăvârșit (împlinitor al *vir*-tuții), Hristos ia asupra Sa în cel mai eroic mod posibil păcatele lumii, aducându-Se jertfă *ca Preot* în veac. (Biologicul este o analogie a arhetipului[10].) Cam așa s-ar putea expune lucrurile teoretic.

Concret, omul-icoană este ceea ce se deschide în iubirea fratelui – cf. I Ioan, în special versetul 20, căci „cel ce nu iubește pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu,

---

[9] Într-un multiplu ipostatic, a cărei inerție este destrămarea ființială (cf. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. I (Bibliotecă teologică), ed. a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, pp. 201 ff.)

[10] Cf. STUDITA THEODORUS, *Iisus Hristos prototip al icoanei Sale: tratatele contra iconomahilor*, trad. Ioan I. Ică, Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 150. (Antireticul III, B, § 1) și p.163 (Antireticul III, D, § 11).

pe Care nu L-a văzut, nu poate să-L iubească”. Acest „frate” și „aproape” sunt omenescul fiecărei persoane din rândul nostru (indiferent de sexul ei), fundament al pluralului „noi” – iar Numele Mântuitorului „Emmanuel” înseamnă „Dumnezeu este cu noi” (cf. Is 7,14; Mt 1,23). Pe Hristos Îl poate recunoaște oricine, în orice pictură religioasă a Bisericii – pentru că Îl cunoaște în propriile sale străfunduri, participă în El. Orice este, *este* numai în virtutea acestei participații, iar omul participă și mai intens, fiind ales nu doar să fie, ci chiar să con-lucreze în creație.

Înspre un chip al chipului Chipului

Dacă la cele de dinainte se poate răspunde, să reconsiderăm corpul dilematic al chestiunii în cauză: La o a doua privire, cu toate că etajul dialectic actual este superior, din seria de probleme amintită o nouă serie se reafirmă, întoarsă de data aceasta spre icoana concretă și stând sub genericul tematic al *mimesis*-ului, căci modelul icoanei pictate trebuie să fie *mimetic*, chiar și într-o măsură minimă. Poate fi superficialul *mimesis* fundamentul icoanei?

Înainte de toate, atunci când este vorba de omul istoric, este evident că fiul Mariei, om concret fiind, poartă trăsături concrete, deci particulare. Totodată, întocmai precum în cazul simplului om universal – în cel al protopărintelui Adam – omenescul (văzut și nevăzut) stă și acum într-un raport *mimetic* cu Logosul, Cel Care este Fața Treimii. Într-adevăr, raționalitatea (spontan-discursivă și) creativă a duhului uman este nucleul făcut *după chipul* (supra-)rațiunii spontane și creatoare a Cuvântului. Dar și fața vizibilă a omului creat stă în mod necesar într-un raport „mimetic” cu Fața Ipostasului Cuvântului. Oricum ar fi acest raport de înțeles, Ipostasul divin se „impune” (cf. Gal. 2, 5), se „imprimă” (cf. Apo 14, 9) analog unei ștanțe[11] asupra omului, în momentul facerii lui Adam. (Chiar dacă aici nu interesează în mod direct, Adam trebuie cel puțin să fi „semănat”, conform acestei logici, cu Iisus Hristos – lucru tainic, probabil de necuprins și de abordat altundeva.) Fiul își asumă în enipostaziere o existență umană determinată și *seamănă* după trup și cu mama sa. În mod paradoxal însă, prezentifică în acest particular asumat exact acel universal uman personal absolut, pe care îl poate recunoaște *oricine*, în orice pictură religioasă a Bisericii, ca fiind Domnul – om desăvârșit *și* Dumnezeu întrupat. Dumnezeu S-ar fi putut enipostazia în orice om, oriunde s-ar fi găsit „rămășița” credinței adevărate – aceasta înseamnă asumarea firii umane și de asta oricine se poate regăsi în El. În același sens, Sfântul Ioan Damaschinul scrie că Iisus „avea fața noastră, a tuturor fiilor lui Adam”, iar Sfântul Fotie explicita ideea, observând caracterul diferit al chipului Mântuitorului

[11] Cf. STUDITA THEODORUS, *Iisus Hristos prototip al icoanei Sale: tratatele contra iconomahilor...*, p. 163 (Antireticul III, D, § 9).

„la romani, elini, indieni, etiopieni, căci fiecare din aceste popoare afirmă că Hristos le apare *sub aspectul care le este propriu*"[12].

Tot în mod paradoxal, în fiecare pictură religioasă din tradița Bisericii, în multiplicitatea și variațiunile lor stilistice se poate recunoaște mereu același particular al lui Hristos. Motivul nu este însă unul simplu. Un set de reguli nu a fost niciodată stabilit sinodal. Totuși, modelul icoanei pictate este *mimetic*, chiar și într-o măsură minimă, deoarece au existat prime icoane ale Mântuitorului, care la rândul lor au servit ca model altora, până azi. Un singur chip răzbate, în consecință, în toate, regăsindu-se mai mult sau mai puțin în ele. În mod sigur asceza, ascultarea și credința pictorului, însăși ființa sa sunt cruciale, și asigură sau nu acuratețea reprezentării. Dacă ele nasc, să spunem așa „o primă viață" necesară icoanei, înaintea celei pe care i-o va da Duhul Sfânt prin utilizarea comunională a credincioșilor, *forma* rămâne totuși necesară. Iar forma e mimetică.

Posibilitatea artei creștine este dată de transparența dumnezeirii, nu de circumscriptibilitatea[13] ei

„Poate picta cineva Persoana lui Hristos?" La întrebarea cu intenție retorică a împăratului iconoclast Constantin Copronimul cardinalul Schönborn[14] ilustrează cu măiestrie modul în care Biserica a răspuns afirmativ: Da – în virtutea firii umane asumate în Persoana Sa. Acest răspus, dat în mod implicit deja cu două sute de ani înainte de această întrebare prin Sinodul ecumenic din Chalcedon, nu contestă veridicitatea observației logice de la care pleacă iconoclasmul – observația faptului că omul nu poate să circumscrie și să închidă, să limiteze dumnezeirea lui Hristos. Desigur, nu ar trebui să o încerce pentru că ar face-o în van, nu o poate încerca reprezentându-L, și mai ales nici nu o intenționează[15]. Totuși, icoana lui Hristos, dat fiind că însăși prezența Lui fizică relfecta mereu ambele Sale naturi, îi va permite credinciosului să-i transpară[16] dumnezeirea, *fără* să-i ofere posibilitatea circum-

---

[12] Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie*, Editura Bizantină, București, 2001, apud. Dmitrij S. MEREŽKOVSKIJ, *Jésus inconnu*, Grasset, Paris, 1935. Locul citatelor reproduse de Pr. Sofian Boghiu este pagina 119, din cartea sa, citatul din Sf. Fotie figurând la nota numărul 19 iar cel din Sf. Ioan Damaschinul la nota numărul 5.

[13] Termenul desemnează capacitatea de a se lăsa circumscris, fiind adaptat prin analogie cu termeni precum „(im)prescriptibilitate".

[14] Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos*, trad. Vasile Răducă, Humanitas, București, 2011, p. 217.

[15] În același fel, „Dumnezeu" nu este (și nici nu vrea să fie) un concept. Însă nici conceptul, în sensul vertabil al cuvântului (e.g. a fi adevărat, a fi identic) nu este, la rândul său, un construct (e.g. a fi capitală, a fi „la modă").

[16] „Așa cum și în general în creație transpare Creatorul, căci „dacă creația nu are nici o transparență față de Creator, atunci arta nu va fi în stare să reprezinte […] dumnezeirea cea necreată" (Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos: o introducere teologică*, trad. Vasile Răducă, Humanitas, București, 2011, p.20.)

scrierii ei (gr. περι-γραφειν, cf. nemțescul „be-greifen”, care a dat naștere și termenului de „Begriff”, i.e. de *concept*).

„Circumscrierea” a fost realizată o singură dată doar, așa cum Sf. Teodor Studitul nu obosea să repete: în timpul Întrupării kenotice în omul Iisus[17] (și, implicit, în Mama Sa), divinitatea fiind atunci ascunsă sub „vălul cărnii”, așa cum spunea Sfântul papă Leo I[18]. Cuvântul, deși „dumnezeiește” necircumscris, făcându-Se trup (cf. In 1, 14), „omenește” S-a făcut distinct și circumscris[19]. Dar cum poate fi înțeleasă „transparența” Sa în ființa obiectuală, dacă nu este circumscriere? În virtutea participării „prin imitație” ar fi răspuns și Teodor Studitul, care indică faptul că „există o icoană artificială [făcută printr-o tehnică] a lui Hristos, întrucât El este o icoană naturală a Maicii care L-a născut”[20], și susține chiar și faptul că, prin omonimie[21], această icoană obiectuală „nu este altceva decât Hristos”[22], datorită acestei participări mimetice, în care se reflectă (Persoana aceluiași) Hristos. Adevărul icoanei explicat ca și calea ei participativă este însă un răspuns confortabil de vag, căci cum se poate explica participarea încă unei ființe (a ființei obiectuale) la Ipostasul lui Hristos, pe lângă ființa umană și Ființa dumnezeiască?

Icoana făcută, între Adevăr și imitație

„Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut,
Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut.” (In 1, 18)

Dilema copronimică se năștea din părerea că icoana poate fi *doar atunci adevărată* când este co-ființială cu prototipul: Cum teandria a fost realizată istoic doar în Iisus, orice altă Icoană a lui Dumnezeu ar fi una falsă. Originea acestei păreri este acea atitudine magică față de icoane care dă de furcă și astăzi raportării ortodoxe la ele. Adevărul icoanei (potențialul ei de a servi participației) nu poate fi instituit nici prin înnoita coexistență a naturii divine în cea creată, nici într-un mod magic. Dar cum? Fără un răspuns aplicat la această întrebare (pe care Schönborn nu îl oferă), fără o formulare concretă a acelui „alt” adevăr al icoanei amintit, altfel formulat decât ontologic, între „Dumnezeu și tot ceea ce nu este Dumnezeu” riscă să se

[17] STUDITA THEODORUS, *Iisus Hristos prototip al icoanei Sale: tratatele contra iconomahilor*, trad. Ioan I. Ică, Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 133 (Antireticul III, A, § 13).
[18] J. D. SIEGER, „Visual Metaphor as Theology: Leo the Great’s Sermons on the Incarnation and the Arch Mosaics at S. Maria Maggiore,” *Gesta*, vol. 26, no. 2 (1987), p. 85. Citat în: Edmund RYDER, „The Gaze of Holiness”, *Reflections, Yale Divinity School* (2015), http://reflections.yale.edu/article/divine-radiance-keeping-faith-beauty/gaze-holiness. (Data ultimei accesări a tuturor paginilor de internet: 11.10.2017)
[19] STUDITA THEODORUS, *Iisus Hristos prototip al icoanei Sale...*, p. 141 (Antireticul III, A, § 34).
[20] STUDITA THEODORUS, *Iisus Hristos prototip al icoanei Sale...*, p. 150 (Antireticul III, B, § 1).
[21] Cf. *Iisus Hristos prototip al icoanei Sale...*, p. 161 (Antireticul III, D, § 6).
[22] *Iisus Hristos prototip al icoanei Sale...*, p. 158 (Antireticul III, C, § 14).

mențină iconoclasta „prăpastie de netrecut: diferența absolută între ceea ce este necreat și ceea ce este creat”[23]. Răspunsul teoretic la această provocare, care este într-un fel mai simplu de dat decât unul aplicat (cel cu relevanță pentru arta icoanei), s-ar putea rezuma în felul următor: Revelația ne-a descoperit că între Ceea ce este cu adevărat (Ieș 3, 14) și ceea ce este doar parțial (creația), infinita prăpastie se lasă totuși învinsă, prin epectaza accelerată și împlinită de Dumnezeu.

Cum s-ar putea însă răspunde „aplicat”? Trebuie evitate reacții pentru unii nedeplin mulțumitoare. Astfel de reacții pot fi atât a spune că da, este idol orice altă Icoană a lui Dumnezeu decât Hristos, *nu* însă *orice icoană a lui Hristos* (cu „i” mic), cât și a arăta din nou, la întrebarea despre adevărul icoanei, înspre Chipul „desăvârșit întru toate”, care „constituie prototipul oricărei reprezentări”[24]. În lumea de zi cu zi, nu toate icoanele sunt la fel de căutate, ba există o mulțime de icoane de care clerici și laici încearcă să se debaraseze din motive obiective. Este evident că există o preferință a unora dintre icoane în detrimentul altora, din motive axiologice (care pot ține de canonicitate la fel de bine ca și de vechime, estetică, mistică).

Deși răspunsul mulțumitor nu se poate expune nici aici, direcția sa se poate indica. Dilema copronimică poate fi văzută ca provenind direct sau indirect dintr-o reacție antiariană. Arienii au fost cei care au discreditat probabil cel mai grav *mimesis*-ul, deoarece, incapabili de a înțelege Treimica identitate fără confuzie, considerau Slava (și deci Ființa) Tatălui superioară, crezând că Tatăl a instituit mimetic filiația, în scopul mijlocirii înspre om. Altfel decât în erezia lor însă, Chipul (cf. 2 Cor 4, 4; Col 1, 15) etern *este* Dumnezeu, nu „seamănă” cu El. „Ipostasul Fiului este forma și prosopon-ul cunoașterii desăvârșite a Tatălui”[25]. Cu alte cuvinte, în Dumnezeu nu există mimesis. *Înspre* El însă, bineînțeles: Asceza, de pildă, nu poate fi explicată altfel decât ca un demers *mimetic* (cf. Rom 8,29), căci participația nu explică asceza în sine, ci starea de har la care se poate ajunge prin ea. O indicație teoretică a răspunsului „aplicat” căutat ar fi așadar aceasta: Direcția adevărului icoanei este *simbioza* mimesis-ului și a participației. „Nu există participație fără analogie.”

Dacă eternul Chip, Ipostasul Fiului *este* Dumnezeu, la fel, reproducerea unei icoane nu are un conținut spiritual *asemănător* primei ei variante ci este *același* cu cel al primei instanțe[26]. Întrebarea care se pune se referă însă exact la trecerea dintre aceste două registre – dintre transcendent și imanent. Un prim pas între cele două îl reprezintă înțelegerea antropologiei măștii mortuare sau, și mai relevantă,

---

[23] Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos...*, p. 17.

[24] Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos...*, p. 16; cf. analogiile Sfântului Atanasie amintite de Schönborn la p. 22.

[25] Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos...*, p. 41.

[26] Pavel ALEKSANDROVIČ FLORENSKIJ, *Iconostasul* (Eikona), trad. B. Buzilă, Fundația Anastasia, București, 1994, p. 165.

cea a venerării chipului împăratului (cf. Mt 22, 20). Masca „era" defunctul, iar „împăratul din tablou" „era" împăratul (jignirile reprezentării îl priveau direct, iar el, cât timp era în viață, dădea „viață" reprezentărilor). În acest context, identificarea de tipul „[portretul] *este* [portretizatul]" trebuie înțeleasă ca expresie a conștiinței că unicul sens (singurul „rost", exclusiva valoare) al artefactului mimetic este portretizatul. Aceasta este și indispensabila conștiință creștină a participării iconice, care în practica credinței eclipsază atenția la caracterul mimetic, axându-se doar pe existența persoanei la care se face referire. Este totodată clar însă că în cazul icoanei această axare are nevoie de mai mult decât de precizarea în scris a numelui persoanei sfinte venerate.

În momentul adorării, al supracinstirii sau al cinstirii credinciosul nu face simultan o analiză a reprezentării (aceasta ar fi imposibilă), ci „icoana, arătându-l, nu-l *reprezintă* pe sfânt, ci *este* chiar sfântul"[27]. (Venerarea acordată reprezentării trece înspre ceea ce aceasta reprezintă, așa cum țin să lămurească Vasile cel Mare și al 7-lea Sinod Ecumenic.) Dar, așa cum s-a amintit, participația nu există fără analogie: Florenski își încheie „Iconostasul" invocând convigător faptul că „în clipa când cea mai mică disfuncție decuplează din punct de vedere ontologic icoana de esența ei sacră, aceasta se ascunde privirii noastre într-un tărâm inaccesibil, iar icoana devine un obiect printre multe altele."[28] Tocmai „disfuncțiile", punctul cel mai relevant pentru mimesis, deși numit de autor în ultimele sale rânduri, este abandonat cu desăvârșire. A înțelege cauza vreunei „disfuncții" presupune în mod necesar analiza reprezentării. Mai mult, chiar dacă atenția iconică participativă exclude angajarea într-o astfel de analiză, analiza reprezentării trebuie să se fi făcut, chiar inconștient, ca venerarea să poată avea loc. Acesta este, de fapt, mesajul pe care îl implică fragmentul florenskian.

Atitudini în fața regulilor nescrise.
Exemplul cercetărilor Părintelui Sofian Boghiu

Din păcate, înafară de canon-ul LXXXII Trulan, actele Sinoadelor Ecumenice nu fac absolut nici o referire la *modul* ilustrării artistice a Mântuitorului, a Fecioarei Maria, a Îngerilor sau a Sfinților, iar canonul amintit conține pur și simplu doar recomandarea înlocuirii metaforei vizuale a lui Hristos ca Agnus Dei cu reprezentarea umană. Neexistând așadar nici o normativitate portretistică, Biserica se mulțumește 1. cu sfaturile unei pluralități de erminii, fiecare bucurându-se de o autoritate relativă, și 2. cu puterea de veto a episcopului. Iată deci în ce constă manifestarea reglementării prin tradiția care trebuie scrisă cu „t" mic. O „Sfântă Tradiție" nu există în arta

[27] Pavel ALEKSANDROVIČ FLORENSKIJ, *Iconostasul...,* p. 238 (accentuări în original).
[28] Pavel ALEKSANDROVIČ FLORENSKIJ, *Iconostasul...,* p. 239.

sacră, la fel cum nu există nici un echivalent al Tipicului sau al Molitfelnicului. În aceste condiții, determinarea prin negare primează: Conform regulii principale nescrise, icoanele *nu* sunt create corespunzător imaginației pictorului sau comunității[29]. Oricum ar fi privite lucrurile, Biserica rămâne deținătoarea dreptului exclusiv al compoziției, (diataxis[30]). Numele pus (respectiv recunoscut) de Biserică într-o reprezentare este actul care o pecetluiește ca icoană, confirmă adică concordanța dintre reprezentarea dată și prototip[31]. Practic, criteriile acestei concordanțe sunt stabilite subiectiv, prin apel la „tradiție". La nivel teoretic însă, ele sunt întocmai la fel de enigmatice ca motivele eventualelor „disfuncții" florenskiene. Veto-ul clerical la soluții artistice este din ce în ce mai rar folosit azi. Starea de fapt rezultată nu este însă cu nimic mai bună decât cea marcată de cramponarea în imitații rigide și inerte. Din punct de vedere normativ și formal, arta sacră este cu puțin mai mult decât o tradiție a „dibuirii".

În aceste condiții, făuritorul de artă sacră trebuie să ia exemplul celui din arta laică (atât cât aceasta mai există azi, în sens veritabil) – să-și asume responsabilitatea soluțiilor abordând o atitudine cerebrală, nelăsându-se furat de pura plasticitate și documentându-se riguros. Dar ce repere stau la dispoziția unui astfel de creator care dorește să întrețină Duhul zugrăvirii feței Adevărului? Arhimandritul Sofian Boghiu, aparent singurul autor român care și-a pus această întrebare în mod programatic – și unul care a făcut-o și dintr-un impuls sincer și personal, fiind el însuși pictor – a răspuns la această întrebare printr-un scurt tratat de istorie. „Chipul Mântuitorului în iconografie" este urmat de părintele Sofian în lucrarea omonimă de-alungul epocilor, de la stabilirea izvoarelor (scrise și plastice, tratate fiecare în propriul capitol) și până la discutarea urmelor sale în tezaurul arheologic păstrat (împărțit în alte două capitole, delimitate de cezura secolului 4 d.Chr.). Dezavantajele acestei de altfel utile treceri în revistă sunt lipsa discuției critice a izvoarelor și artefactelor și lipsa tratării însemnătății teologice pe care concluziile ar avea-o. Singurul excurs în teologia icoanei pe care îl face părintele Sofian este cel din ultimul capitol, în care tratează posibilitățile coexistenței în reprezetarea Mântuitorului a chipului Slavei și a pătimitorului Fiu al Omului. Totuși, meritele lucrării eclipsează aceste insuficiențe și indulgența este binevenită în cazul unei lucrări de licență. Intențiile părintelui, împărtășite poate și de alți iconari, își găsesc cosolidarea în lucrările teologului Vasile Manea, care a oferit acum puțini ani atât o perfectă

---

29 Cf. Nikolai MIHAILOVIČ TARABUKIN et al., *Sensul icoanei*, Ediție îngrijită, Sophia, București, 2008, pp. 116–117.
30 Cf. Pavel ALEKSANDROVIČ FLORENSKIJ, *Iconostasul...,* p.169.
31 Pavel ALEKSANDROVIČ FLORENSKIJ l, *Iconostasul...,* p. 179.

introducere[32] în orizontul problematicii abordate și aici, cât și necesara corectare și completare a descrierilor istorice ale părintelui Boghiu legate de acheiropoiete[33].

Care sunt reperele morfologice ale făuritorului de artă sacră? Între cele folosite de artistul creștin din toate timpurile, amintite de părintele Boghiu, cititorul poate fi surprins să găsească evangheliile apocrife, precum cele ale lui Iacob și Nicodim, și să afle că au fost de-a dreptul indispensabile pentru cunoscutele scene ale Nașterii și Învierii[34]. Totuși, acest lucru nu surprinde, ținând cont că erminiile conțin „compilații palide" ale trăsăturilor Mântuitorului, bazate pe descrieri fizice târzii făcute de unii istorici (Sf. I. Damaschin, Nichifor Calist), la rândul lor preluate din portrete sumare și mai mult intuite (atât logic cât și simbolic, cf. culoarea *vinului* sau a *spicului de grâu*)[35]. De asemenea utilizate, deși deseori disputate de istoricii autenticității și tot neconsacrate de Biserică, sunt unele texte contemporane evangheliilor apocrife. Între ele, povestește părintele Sofian, „cea mai completă descriere a înfățișării lui Iisus se găsește în celebra *Epistolă a lui Lentulus*, pe care acest proconsul roman ar fi trimis-o senatului". Iată partea principală din textul apreciat de artiști până și astăzi, în citarea părintelui Sofian. Hristos este:

> „înalt și proporționat, fizionomia Lui e serioasă și plină de virtute, așa încât la prima vedere o poți iubi și totodată respecta. Părul Lui are culoarea vinului și până la urechi este neted și fără luciu, dar de la urechi până la umăr strălucește și e buclat. De la umeri în jos se desparte pe spate în două, după uzul nazarinenilor. Fruntea e curată și armonică, fața imaculată și de o anumită roșeață, expresia nobilă și delicată, nasul și gura fără cusur, barba e bogată, în culoarea părului și în furculiță. ochii sunt vineți și foarte lucitori. […] Fața Lui are o deosebită demnitate și ceva plăcut. Nimeni nu L-a văzut râzând, dar L-au văzut adeseori plângând. La înfățișare e zvelt. Are mâini albe și lungi, brațe frumoase. […] După înfățișarea Sa e cel mai frumos dintre fii oamenilor."[36]

Ca artist, părintele Sofian considera că cea mai fidelă icoană a Mântuitorului, din cele încă păstrate, este cea din biserica protoromână din Boiana, localitate inclusă azi în capitala Bulgariei: Mântuitorul, spune el, este „extrem de frumos – cu părul blond și nu foarte des – cu sprâncenele negre și nu prea arcuite, cu ochii luminoși și strălucitori […], nas lung, barba blondă, părul lung, gâtul ușor aplecat, trupul de culoarea grâului, fața nu ea rotundă, ci ca a mamei Sale, ușor îngustată în partea de jos, obrajii ușor colorați, atât cât să arate un caracter pios, înțelept și smerit […]"[37].

---

[32] Vasile MANEA, „Teologia icoanei în lumina tradiției dogmatice ortodoxe", în: *Icoana, vedere a lumii duhovnicești* (Artă creștină 1), trad. Ciprian Vidican, Renașterea, Cluj-Napoca, 2012.
[33] Vasile MANEA, *Icoana lui Hristos cea nefăcută de mână*, Patmos, Cluj-Napoca, 2011.
[34] Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie*, Editura Bizantină, București, 2001, p. 23.
[35] Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie...*, pp. 26–27, cf. p. 23 ff.
[36] Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie...,* p. 23.
[37] Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie...*, p.115.

Aceste două descrieri exprimă mesajul înscris pe reversul năzuințelor artiștilor și nevoia reperelor pe care nu le pot găsi formulate, dar pe care Duhul le inspiră, ca un Mângâietor.

Totuși, teologii nu s-au lăsat sensibilizați de problemele artiștilor. Chiar și observațiile unui spirit fin precum cel al Sfântului Grigorie de Nyssa, când ajung la dilema mimetică se înscriu tot în seria simplificărilor. Astfel, conform descrierilor lui Schönborn, Sf. Grigorie se mulțumește pur și simplu cu afirmarea faptului că în imaginea icoanei „ceea ce este propriu și neschimbabil [sunt] trăsăturile caracteristice”, adică semnele distincte, ale căror sumă este *persoana*: „numele, locul, trăsăturile de caracter”[38]. Singura problemă care rămâne este cea a acestor „trăsături de caracter”: Fie că ar fi vorba de *caracteristici* identitare, fizice, invocate dar neprecizate, fie că ar fi vorba de trăsături sufletești, corespondențele portretistice vizuale rămân netratate, deci expuse relativității culturale și estetice.

Întrebarea următoare, în progresia logică începută este așadar: Dacă istoria nu a *formulat* repere, nu cumva le-a înfățișat?

Icoanele nefăcute-de-mână

Reperele vizuale ale primelor icoane

Vina avidității vestului – în deosebi a parveniților negutători venețieni – pentru lipsa principalelor izvoare plastice ale chipului Mântuitorului s-ar putea ierta și uita ușor. Problema majoră, care readuce culpa mereu în lumină, din păcate, este faptul că prin marele jaf cruciat din 1204, chiar dacă ar mai fi păstrate de istorie, relicve precum mahrama și/sau posibilul giulgiu al Mântuitorului și-au pierdut certificarea identității. Odată „amputate”, Biserica le-a abandonat, politic, în spațiul incertitudinii. Înaintea expunerii temei noi este necesară fixarea a minimum două puncte teologice recapitulative: 1. Mântuitorul poate fi reprezentat în virtutea firii umane asumate în Persoana Sa. 2. Prin Fiul, Tatăl ne-a vorbit „Față către față”. Tot necesară este și o delimitare: În cele ce urmează, din icoanele „nefăcute-de-mână” vor fi tratate doar cele ale Mântuitorului.

În Duminica Ortodoxiei, la *Slava* vecerniei e descrisă împodobirea Bisericii „cu chipul cel după trup al lui Hristos, ca și cu o podoabă mai presus de lume, chipul cortului mărturiei cel mai dinainte însemnându-l și credința cea dreaptă cinstind”[39]. Podoaba la care se face referire este mahrama, „Mandilion”-ul[40], iar împodobirea

[38] Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos...*, p. 31.

[39] Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie*, p. 26.

[40] Termen bizantin corespondent cu latinescul „mantelum” (cf. „manta”) și provine din cuvântul siriac care se pronunță „mindil” (la fel ca echivalentul arab de azi) și care înseamnă „batistă”. Imaginea ar

este cea din anul 944 d. Chr. din Constantinopol, mai exact cea a capelei „farului”, *Pharos*, a Născătoarei-de-Dumnezeu, din palatul Boucoleon. În Mineiul lunii august, pentru Liturghia dedicată sfintei mahrame din data de 16 (a așezării ei în capela amintită), se oferă următoarea explicație istorică: „Hristos a cerut apă, S-a spălat, Și-a șters fața cu o maramă, pe care au rămas fixate trăsăturile Sale […și] a dat marama [solu]lui Hannan pentru ca acesta să o poarte” înapoi regelui Agbar[41]. Această explicațe este avizată de Biserică implicit, prin practica Ei liturgică. Detaliul interesant al narativului din fundal nu este atât conștiința regelui Ab(v)gar al Orsoenei[42] privind prezența reprezentatului în reprezentare, temă expusă la 1.4. și vădită aici, cât toposul „ștanțării”, tratat și el mai sus în 1.2.: Tot la Edessa, pentru ocrotirea ei, mahrama ar fi fost la un moment dat zidită și prin aceasta ar fi rezultat în mod miraculos o copie, „Sfânta Cărămidă”[43], cunoscută și sub denumirea de „Keramion” (adăugată și ea în relicviarul capelei imperiale Pharos, în 698[44]). Cronicarii au prierdut treptat urma acestor repere. Dar se știe că uneori arheologia reușește să surprindă.

Arborele genealogic al familiilor edessiene. Tablourile sale vizuale și scrise

Aspectul principal al firului narativ introdus rămâne totuși actul hristic descris ca fiind originar pentru mahramă – așternerea pe propriul chip al unui prosop de față[45].

fi rămas în Edesa și după cucerirea lui Traian, și după cea arabă, până în 944. În acest an, negociată de faimosul general bizantin armean Ioan Curcuas în schimbul a 200 de prizonieri musulmani, se consemnează că ar fi ajuns cu tot cu scrisoarea Mântuitorului la Constantinopol și devine paladiumul orașului până la jaful venețian din 1204.

41 Leonid ALEXANDROVIČ USPENSKIJ, *Teologia icoanei*, trad. Teodor Baconsky, Ediție electronică, Apologeticum (reedit. Anastasia, 1994), 2006, p. 17, nota 26.

42 Este vorba despre domnitorul care prin solul lui, a cărui nume grecizat este Anania, I-a solicitat lui Iisus Hristos, conform legendei, venirea la curte, iar dacă aceasta nu ar fi fost posibil, măcar trimiterea portretului Său, în speranța că prezența îl va aduce vindecarea de lepră. În opinia istoricului Sir Steven Runciman aceste narațiuni constituie o legendă, fapt care totuși nu ar invalida tradiția: Steven RUNCIMAN, *Some remarks on the image of Edessa.*, s.n., Cambridge, England, 1931, citat în: Joe NICKELL, „The Image of Edessa Revealed”, Skeptical Briefs 19, 2 (iunie 2009), https://www.csicop.org/sb/show/image_of_edessa_revealed.

43 Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie*, p. 27.

44 Holger A. KLEIN, „Sacred relics and imperial ceremonies at the Great Palace of Constantinople.”, *Visualisierungen von Herrschaft / hrsg. von Franz Alto Bauer.* (2006), p. 92. Această „copie acheiropoietă” e considerată de Biserica Geogiei ca fiind, de fapt, icoana Anchiskhati, datată în sec. 6. Alte multe „copii originale” există în Rusia.

45 În urma jafului venețian, în occident apar o serie de obiecte care revendică tilul „sudarium” (mot-a-mot „șervet al sudorii”), obiecte care se multiplică întețit, fiind echivalate relicvelor (în mod consonant cu dogmatica Sfântului Ioan Damaschinul – cf. Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos*, p. 219) și deci fiind profitabile. Această fecunditate continuă până la interdicția papală din sec. 17 (Cf. „The Triumph of Images: Icons, Iconoclasm, and the Incarnation”, *Italian Renaissance Learning Resources*, http://italianrenaissanceresources.com/units/unit-1/essays/the-triumph-of-images-icons-iconoclasm-and-the-incarnation/.)

Termenul grec transliterabil „prosopon" (πρός „spre" + ὤψ „ochi") înseamnă exact „față". (Sensul de „persoană" îl deține doar în șapte instanțe biblice dintr-un total de mai mult de șapte zeci[46] – ceea ce întărește tocmai faptul că „fața" purtată sau pictată nu poate „circumscrie" nici firea, nici persoana[47].) Nerenunțând la restricțiile introductive, această icoană a Mântuitorului ar putea fi numită, printr-o sintagmă cu un prim termen care indică doar locul anatomic, *față a Chipului Celui Viu al Treimii*, loc al sinergiei finitului cu Infinitul Care este dincolo de orice loc și posiblitate a reprezentării.

Florenski definea icoana în general ca mărturisire a unei experiențe trăite (de artist)[48]. Cazul de față este cel al icoanei nefăcute-de-mână (gr. ἀχειροποίητα, din „ἀ-" privativ, „χείρ" = mână și „ποιείν" = a face, a produce). Poate fi aceasta considerată o mărturisire a Adevărului? Și dacă da, *cui* trebuie atribuită? La aceste întrebări teologia ortodoxă preferă să „nu își spună cuvântul oficial" – pentru a folosi o elegantă expresie utilizată de părintele Sofian. Arhimandritul o folosește, apropo, pentru atitudinea Bisericii față de chipul edessian nefăcut-de-mână, pe care, cu toate acestea, îl cinstește și azi[49], reprezentându-l deasupra ușilor împărătești[50]. Un posibil motiv întemeiat, însă neinvocat, pentru care Biserica a preferat să nu se pronunțe asupra „mahramei", (nici) atunci când era în posesia ei, poate fi superioritatea sufletescului față de trupesc în creștinism și subînțelesul exclusiv duhovnicesc pe care îl evocă oricărui credincios sintagma „chipul evanghelic al lui Iisus Hristos"[51]. Chipul Său este bineînțeles în primul rând „lăuntric"[52]. Pe de altă parte, portretul cuiva, fie și nefăcut-de-mână, nu putea pretinde „obiectivitatea" unei dovezi în maniera în care o poate pretinde o fotografie. Pentru aceste motive Biserica nu a invocat vreun anumit chip material al Mântuitorului nici în iconoclasm, nici atunci când s-a apărat de dochetiști, deși portrete ale Mântuitorului, pe care Eusebiu din Cezareea le-a văzut în secolul patru, existau deja și în vremea ereziei „iluziei" firii hristice omenești, fiind mai ales cinstite de către carpocratienii din Alexandria[53].

---

[46] James STRONG, *The new Strong's expanded exhaustive concordance of the Bible, Thomas Nelson, Nashville, TN, 2010*, https://www.blueletterbible.org/lang/lexicon/lexicon.cfm?Strongs=G4383&t=KJV

[47] Cf. Cristoph SCHŐNBORN, *Icoana lui Hristos...*, p. 171.

[48] Pavel ALEKSANDROVIČ FLORENSKIJ, *Iconostasul...*, p. 165.

[49] Așa cum s-a menționat și la 2.1., Biserica ortodoxă sărbătorește pe 16 August icoana ἀχειροποίητα, cea nefăcută de mână. Sărbătoarea coincide cu cea coptă iar biserica armeană și cea siriacă îl sărbătoresc în plus și pe regele Abgar, pe care îl consideră Sfânt și prim rege creștin.

[50] Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie...*, p. 53.

[51] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă...,* vol. II, p. 11 ff.

[52] Sofian BOGHIU*, Chipul Mântuitorului în iconografie...*, p.20.

[53] Cf. IRENEU, *Adversus Haereses*, 1.25.6.: În cronica Sfântului Irineu din Lyon, de la sfârșitul secolului doi se descrie venerarea câtorva imagini ale Mântuitorului în secta gnosticilor carpocratieni din Alexandria, gnostici care ar fi deținut și modelul – un portret pictat de însuși Pilat din Pont. Sfântul Epifanie, (trecut la Domnul în 403), episcop al Salaminei din Cipru, face aceeași relatare. Interesant este că, deși Sfântul Iirineu condamnă modul lor de venerare, el nu contestă nici pretenția carpocratienilor

Revenind la întrebările despre eventuale repere vizuale păstrate pentru arta sacră, merită încă ținută deschisă lucrarea părintelui Boghiu[54]. La un moment dat în cadrul ei, cititorul poate fi surprins de afirmația că „[a]tât Giulgiul cât și achiropiitele sunt cinstite în chip deosebit de Biserica ecumenică”[55]. Trecând peste posibile dileme legate de identitatea bisericii din propoziția citată, merită amintit indiciul dat în imediata apropiere a locului citat, privind tipul oriental al chipului Mântuitorului. Așa cum observa și bibliografia folosită de autor[56], acest tip iconografic s-a impus istoric într-adevăr *în pofida tipului elenist*[57]*, deja existent în pictura creștină*. Fenomenul merită cercetat pentru sine, deoarece nu poate fi la mijloc nici vreo crescândă obiectivitate științifică populară, nici o creștere a procentului de emigranți răsăriteni al comunităților creștine din Roma.

Tipul oriental al chipului Mântuitorului, care predomină în arta sacră de azi, documentabil timpuriu chiar și în arta catacombelor și care poate fi considerat cu mai mare probabilitate asemănător celui istoric, a fost adus în legătură cu giulgiul deja în 1938, de către un autor citat de părintele Boghiu: În „*Le Saint Suaire de Turin*”[58], Paul Vignon observa că există „o familie întreagă de icoane”[59], care ia naștere în sec. 6, conținând de pildă reprezentarea din cimitirul Ponziano (fig.1). Istoricul de artă argumenta că această familie de icoane ar fi fost inspirată de portretul lui Hristos de pe giulgiul din Torino (cf. fig.2, fig.3)[60], observabil și mai cu bine după fotografierea sa din 28 mai 1898 (cf. chip fig.4). Giulgiul este un cearceaf măsurând 442 x 113 cm, dintr-o țesătură specifică egiptului antic și regiunilor învecinate și care prezintă o imprimare aparte a unui trup omenesc armonios și robust, cam de peste 1,75 m înălțime. Dacă acesta este autentic și dacă teoria lui Vignon este adevărată, faptul că prime sale tematizări în arta vestică (ilustrări complete) apar de prin sec. 13 se poate explica prin jaful cruciat, iar dacă în spațiul de influență bizantin cele mai vechi nu sunt cu mult mai timpurii, aceasta se poate explica prin forma cinstirii (v.i.) și prin discreția Bisericii.

---

legată de autenticitatea acelui portret, nici faptul că Pilat ar fi pictat un astfel de portret. Cf. Robin M. JENSEN, „How Pilate Became a Saint”, *Bible Review* 19, 06 (decembrie2003), http://www.basarchive.org/sample/bswbBrowse.asp?PubID=BSBR&Volume=19&Issue=6&ArticleID=2.

54 Merită consultată în ciuda micilor ei neajunsuri ocazionale, cauzate nu doar de unele confuzii ci, între altele, și de sărăcia informației disponibile aproape acum un secol.

55 Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie...*, p. 30.

56 Cf. Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie...*, p. 49.

57 Ilustrat e.g. în icoanele lui Hristos înfățișat ca Bunul Păstor, ca Învățător și Orant.

58 Paul VIGNON, *Le saint suaire de Turin, devant la science, l'archéologie, l'histoire, l'iconographie, la logique,* Masson et cie, Paris, 1938.

59 Sofian BOGHIU, *Chipul Mântuitorului în iconografie...*, p. 29.

60 Observarea în detaliu este posibilă digital, pe pagina de internet a arhidiocezei din Torino, în a cărei custodie se află giulgiul: http://www.sindone.org/diocesitorino/s2magazine/css/0/sindone_2014/telo/index1.html

Unul din rezultatele cercetărilor din anii ’70–’80 ale colectivului „Shroud of Turin Research Project”, compus din peste o sută de experți din varii domenii, a fost cel al testului vârstei isotopului de carbon-14. Rezultatul, care ar stabili producerea giulgiului în evul mediu, contravine atât dovezii aduse de un codex din biblioteca națională ungară pentru existența sa înaintea secolului datat[61], cât și tuturor celorlalte concluzii ale colectivului științific (inclusiv cele anatomice și fiziologice), care au confirmat că originea este învăluirea unui crucificat. Rezultatul datării cu carbon-14 a fost combătut până la moartea sa și de Raymond Rogers, fost membru al echipei de datare. El a arătat că, din neatenție, mostra folosită a fost prevalată dintr-o parte a giulgiului care, în urma uneia din numeroasele sale deteriorări, a fost reparată în decursul istoriei[62]. Giulgiul înfățișează o imagine unică în lume, fiind pe de o parte un tip de negativ rezultat printr-un proces inexplicabil și pe de alta o amprentă a unui trup, făcută cu „sudoare și sânge”, așa cum o descria și un funcționar bizantin la primirea ei din 944[63].

Vignon a sistematizat o serie de caracteristici comune (fig.5) și a oferit argumente pentru legătura dintre familia de icoane menționată și fixarea tradiției tipului iconic de *Pantocrator*. Trebuie precizat că începuturile acestui tip iconic sunt mai vechi decât vârsta frescei din catacomba Ponziano – cf. fig.6–8, dar aceasta nu infirmă teoria, putând exista și alte izvoare la momentul respectiv, sau modele iconografice precum tipul iconic al filosofului. Între imaginile care corespund tipului Pantocrator, contemporane frescei, se poate aminti icoana Anchiskhati[64] și cea care exista pe poarta Chalke, din Constantinopol (icoană a cărei demontare și remontare a punctat, succesiv, valurile iconoclasmului și rezistența împotriva lor). Dintre caracteristicile lui Vignon, unele, precum „tăietura” din josul gâtului și proeminenta structură rectangulară dintre sprâncene sunt detalii integrate în portrete, cu toate că sunt elemente contingente, care țin doar de textura giulgiului sau de deteriorări survenite în timp. Aceste detalii preluate ar dovedi și mai clar faptul că arta a *copiat* urmele vizibile de pe giulgiul păstrat astăzi în Torino. Toposul *mimesis*-ului revine în scenă.

Istoricul Ian Wilson a continuat analiza acestor influențe observate de Vignon și a oferit începând din 1979 o riguroasă apărare a tezei autenticității giulgiului[65],

---

[61] John LONG, „The Shroud of Turin’s Earlier History: Part Three: The Shroud of Constantinople”, *biblearchaeology.org* (28 martie 2013), http://www.biblearchaeology.org/post/2013/03/28/The-Shroud-of-Turins-Earlier-History-Part-Three-The-Shroud-of-Constantinople.aspx#Article.

[62] Raymond N. ROGERS, „Studies on the radiocarbon sample from the shroud of turin”, *Thermochimica Acta Thermochimica Acta* 425, 1–2 (2005).

[63] Heinrich PFEIFFER, „The concept of „acheiropoietos”, the iconography of the face of Christ and the veil of Manoppello”, în: Paolo DI LAZZARO (ed.), *Proceedings of the IWSAI 2010: International workshop on the scientific approach to the acheiropoietos images : 4–6 may 2010, Frascati Italy*, ENEA, Frascati, 2010, http://www.acheiropoietos.info/proceedings/PfeifferWeb.pdf.

[64] V.i. nota 20.

[65] Ian WILSON, *The Shroud of Turin: the burial cloth of Jesus Christ?*, Doubleday, New York, 1979.

deși una nelipsită de contestări. Plecând de la eventuale urme de împăturire (fig.9, A-G), fizicianul John Jackson, colaborând cu Wilson, a confirmat posiblitatea prezentării giulgiului atât în forma completă cât și într-una compactă, care să lase vizibilă doar fața Mântuitorului, ca întipărită pe o „năframă" (cf. fig.10)[66]. Dezvoltarea și contextualizarea detaliată a teoriei continuă, cu ajutorul studiilor istorice[67]. Un posibil indiciu despre giulgiu poate fi de pildă citit în partea din Sinaxar în care se specifică faptul că Abgar l-a trimis pe Anania, „învațându-l să zugrăvească *statul*, părul și fața și tot chipul trupesc [*icoana trupească* P.M.], cu toată nevoința"[68]. Această corelație nu ar implica în mod necesar inadvertențe cu subiectul legendei, ci ar indica doar o posibilă confuzie între cele două, deja în antichitatea târzie, determinată de forma de prezentare împăturită a giulgiului.

O altă[69] „familie" de icoane, care ar merita la rândul ei o abordare modernă – atât în domeniul istoriei artei cât și în cel al științelor exacte pare să aparțină imaginii din Manopello (fig.11), la care Benedict al 15-lea (Joseph Ratzinger, fost prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței) a făcut, în rolul de conducător al bisericii catolice, primul pelerinaj spre a se închina Domnului, la după patru sute de ani de la ultimul gest similar, făcut de papă. Acest obiect – fie artefact, fie nefăcut-de-mână, eventuala tehnica a producției nefiind încă elucidată – a fost adus la lumină de secolele 16–17. Este vorba de o năframă dintr-un materialul extrem de fin, transparent – aparent așa numită textură „byssus", făcută din filamentele pe care le folosește o specie de scoici marine pentru a se prinde de un substrat. Tot aparent nu s-au găsit pe această textură, prin examinările optice cărora le-a fost supus, culori sau substanțe organice. S-a putut stabili însă faptul că, la fel ca și în cazul imaginii giulgiului din Torino (și altfel decât în cazul reproducerilor fotografice și artistice), imaginea revelează proprietăți tridimensionale la o procesare computerizată specială[70].

Dar poate cea mai impresionantă caracteristică a acestei imagini este dimensiunea sa. Mandilioanele occidentale principale sunt cel de la Paris (care ar fi ajuns acolo

---

[66] John LONG, „The Shroud of Turin's Earlier History: Part Three: The Shroud of Constantinople".

[67] Cf. contribuția lui Cesar Barta la Conferința despre giulgiul din Torino de la Pasco, din iunie 2017 (http://shroudresearch.net/program/), intitulată „The image of Edessa included the whole body but only its empty reliquary arrived at Paris" și vizionabilă la https://www.youtube.com/watch?v=W6HkSH6-OFA

[68] http://www.calendar-ortodox.ro/luna/august/august16.htm

[69] Pe lângă prototipurile giulgiului și al Edessianei, într-un studiu mai amplu trebuie adăugată și „Camuliana": Încă din sec. 6, după relatarea istoricului bizantin Kedernos (sec.12), pe lângă Keramion ar fi fost adusă în Constantinopol ca și palladium pentru oaste încă o imagine, din Camulia, de data asta însă una primită printr-o minune, de o credincioasă. Cf. Heinrich PFEIFFER, „The concept of „acheiropoietos", the iconography of the face of Christ and the veil of Manoppello".

[70] Jan JAWORSKI, Giulio Fanti, „3-D Processing to Evidence Characteristics Represented in Manopello Veil", *www.shroud.com (by Barrie Schwortz, former STURP member)* (21 ianuarie 2008), https://www.shroud.com/pdfs/jaworski.pdf.

prin intermediul lui Baldwin, obiect distrus în 1792 de „iluminații" revoluționari) și cel de la Genova (care ar fi cel donat dogelui de către Ioan al V-lea Paleologul și care seamănă, în pofida rigidității sale formale, cu imaginea din Manopello – cf. fig.12). *Pe când însă cel genovez măsoară ca. 29 x 40 cm* (fiind identic în dimensiune cu probabila sa copie păstrată în basilica Sf. Petru din Vatican), *cel din Manopello măsoară 17,5 x 24 cm, putând fi un candidat pentru partea lipsă din tripticul*[71] *al cărui „uși", cu o suprafață combinată de 19 x 28 cm (egală cu celei a plăcii lipsă), sunt păstrate în mănăstirea Sf. Caterina de pe Sinai* (fig.13). Artefactul sinait, datat în secolul 10 necesită cercetări suplimentare. Micile panouri de lemn pictate cu tempera, a câte 9.5 x 28 cm („ușile" posibilului triptic) au fost lăsate împreună în adâncitura din interiorul ramei lor, deasupra locului în care ar fi stat aplicată mahrama. Cel din stânga îi înfățișează pe Sf. Tadaeu cu Sfinții Paul al Thebei și Antonie cel Mare dedesubt, cel din dreapta pe regele Abgar primind Mandilionul de la Hannan, și pe Sfinții Vasile cel Mare și Efrem Sirul în registrul inferior.

Portretul din Manopello nu se lasă atribuit iconografic cu precizie unui anumit curent. În istoria artei nu se cunoaște un portret similar. Proporțiile și trăsăturile, constituind cel mai aparte aspect, nu au vreun standard de referință. Ele nu sunt comparabile nici cu cele din cadrul curentelor realiste, nici nu corespund abstractizării. Acest fapt sporește probabilitatea unei asemănări reale. „Familia" acestei imagini – pe care pare să o dovedească seria lucrărilor reproduse mai jos (fig. 14–22), reconstituibilă prin similitudini, este mai veche decât timpul apariției ei publice. Se remarcă identitatea occidentală a acestei „familii" – deocamdată fiind documentabilă doar eventuala sa folosire ca reper de către artiști vestici, urmele ei răsăritene rămânând încă de descoperit.

Un tabel precum cel de mai jos merită dezvoltat pentru stabilirea reperelor și limitelor oferite de izvoarele scrise cu privire la imaginea edessiană ca eventuală rădăcină a arborelui genealogic:

IZVOR; AUTOR	DATARE	EDESSIANA	**Binecuvântarea** trimisă lui Abgar	**Vindecarea** lui Abgar	**Alte detalii**
Ἐκκλησιαστικ ἡ ἱστορία, I, xiii; Εὐσέβιος Episcop al Cezareei	ca. **32o**, d. Chr.	**neconsemnată**	**neconsemnată** (*E consemnată totuși existența unui răspuns scris al Mântuitorului.*)	Curierul trimis regelui (de către Sf. Ap. Toma) este Tadeus. El îl și vindecă.	Sf. ucenic Tadeu primește mărturisirea de credință a regelui, îl catehizează și predică în Edessa.

[71] http://utpictura18.univ-tlse2.fr/GenerateurNotice.php?numnotice=A6881

IZVOR; AUTOR	DATARE	EDESSIANA	**Binecuvântarea** trimisă lui Abgar	**Vindecarea** lui Abgar	**Alte detalii**
Omilia cunoscută sub numele de „Testament”, § 8 a Sf. Efrem Sirul	ca. **360** d. Chr.	**neconsemnată**	Binecuvântarea e transmisă (oral) printr-un ucenic (neidentificat).	Binecuvântare a aduce vindecarea regelui Abgar.	În binecuvântare i se promite regelui ***invincibilitatea*** .
Jurnalul peregrinei Egeria (cunoscută și ca Aetheria)	ca. **380** d. Chr.	**neconsemnată**	Citită de peregrină în răspunsul Mântuitorului. Autoarea ar fi avut acces la copii ale corespondenței	**neconsemnată**	Răspunsul cu binecuvântarea (și nu Edessiana![72]) e folosit cu succes ca ***palladium*** contra perșilor.
Mallpānutā d-Adday šliḥā (transliterare pt. „Doctrina trimisului Tadeu”)	ca. **400** d. Chr.	Înainte de a se reîntoarce din misiune, curierul-secretar Hannan portretizează Mântuitorul și aduce regelui Abgar chipul realizat.	**neconsemnată** (*E consemnat un răspuns oral, prin intermediul lui Hannan: Regele e asigurat că după Înălțare i se va trimite un ucenic spre ajutor, propovăduire și binecuvântare.*)	După Înălțare este trimis Sf. Tadeu, care îl vindecă pe rege, aparent de lepră.	Sf. Tadeu a făcut minuni în Edessa.

Concluzii

Înscriindu-se în tradiția abordărilor pur teoretice inițiată de Sf. Teodor Studitul, Schönborn se distinge prin recapitularea diacronică a temei icoanei prin întreaga istorie a constituirii dogmaticii Sinoadelor Ecumenice. Lucrarea sa arată iconoclasmul ca fiind în mare poziția conform căreia, dat fiind că orice icoană reproduce o persoană, cea a lui Hristos ar reprezenta o Persoană de nereprezentat – Persoana divină. În acest caz, icoana ar putea fi folosită cel mult propedeutic, pentru inculți:

[72] Egeria consemnează că înaintea atacului perșilor din 544, scrisoarea trimisă lui Abgar de către Hristos a fost suspendată deasupra unei porți a orașului ca și paladium, și ar fi împiedicat asaltul. O altă variantă a acestei narațiuni, mai cunoscută, e consemnată și într-un fragment a cărui atribuire este însă contestată – în istoriografia lui Evgarie Scolasticul (IV, Cap. 27). Cf. Evagrius SCHOLASTICUS, trad. Michael Whitby, *The Ecclesiastical history of Evagrius Scholasticus*, Liverpool University Press, Liverpool, 2001, pp. 226–227. Versiunea relatează existența icoanei apărute pe un material pe care Mântuitorul și l-a pus pe chipul ud, folosită analog, ca palladium.

Așadar, greșeala iconoclasmului a fost, în definitiv, refuzul smereniei divine și deci refuzul adevăratei Persoane a lui Hristos. Desigur, doar dogmatica poate deschide privirii (raționale) icoana lui Hristos. Dar, în privința artei creștine, acest lucru nu este suficient. Dogmatica trebuie să se raporteze și la icoane*le* lui Hristos, la pluralitatea lor, adică să poată integra diversitatea portretistică în paradigma existenței umane a Mântuitorului prin care transpare dumnezeirea. Dimensiunea artistică, mimetică este cu totul absentă în tradiția acestor abordări. Schönborn dă exemple concrete în doar două locuri, prima dată acolo unde presupune că Pantocratorul sinaitic ar putea fi inspirat din imaginea Porții Chalke și a doua oară amintind pe ultima pagină, într-un mod cu totul neașteptat și mistic, contrastând intenționat cu abordarea științifică de până atunci, de giulgiul din Torino. De abia acolo unde Schönborn termină tratatul său[73] poate începe demersul propus aici.

Ideea familiei de icoane, normată de veridicitatea portretistică, implică generarea ei de către ἀχειροποίητα sau de către prime portrete istorice, naturi statice sau rememorări. Acestea ar constitui modele pentru „familii” de icoane, modele care pot fi atât reale (existente), cât și doar posibile (pierdute). Încercarea de descoperire a icoanelor care se înscriu într-o familie ar trebui în mod ideal determinată de informații despre sursele de inspirație folosite de artist sau cel puțin de existența sau neexistența unei intenții mimetice. (Probabil se poate presupune că orice artist, în general, dar în special în creștinismul timpuriu, spera în acuratețea portretistică.) Similitudinile care leagă o asemenea familie pot include caracteristici ca și cele stabilite de Vignon, însă apropierea de primul lor Model nu poate fi definită doar prin intermediul lor, desigur. Istoria artei demonstrează că există posibilitatea unei infinite variații pe aceeași temă, asemănarea reală putând exista la fel de bine într-un grad extrem de redus, cât și într-unul sporit. Adevăratul țel al unei metodologii care folosește ideea familiei primei icoane este, bineînțeles, zugrăvirea asemănarii reale, consistente cu Prototipul. Demersul identificării unei serii ca și cel din figurile 14–22 în arta răsăriteană[74] ar presupune o cercetare serioasă și riguroasă și mult mai grea, între altele din cauza puținelor icoane păstrate din antichitatea târzie și din evul mediu. Ar fi însă o cercetare cu siguranță valoroasă și inedită. Un rezultat concret al ei – de pildă o schemă fizionomică autentică – ar ridica în același timp întrebări de natură teologică, legate de paradigmaticul trupesc al Mântuitorului.

În concluzie, două întrebări merită descoperite de istoria și teologia icoanei ortodoxe – cea a unei familii a primei icoane, respectiv a asemănării adevărate cu prima icoană, și cea a singurului gen de icoane „nefăcute-de-mână” care are șanse

---

[73] O completare liturgică a lucrării lui Schönborn o face Pr. Uspensky în opera deja citată. Ca abordare istorică însă este vorba de o apologie a sinaxarului. (Cf. preluarea necritică a fragmentului evagrian contestat: Leonid ALEXANDROVIČ SPENSKIJ, *Teologia icoanei...,* p. 17).

[74] I.e. inclusiv cea a Egiptului, Siriei, Georgiei, Armeniei.

să fie veritabile. Fie că acestea sunt obiecte încă păstrate, fie că mai există doar în consemnări, ele rămân demne de investigat de către discipline teologice precum cea a istoriei Bisericii, a istoriei artei sacre (și) din spațiul răsăritean și, nu în ultimul rând, cea a dogmaticii ortodoxe.

Reproduceri

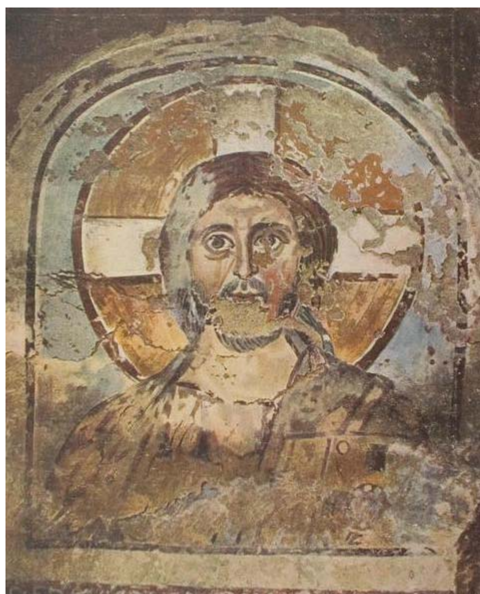

Fig. 1. Fresca din catacomba Ponziano, Roma (sec. 6)

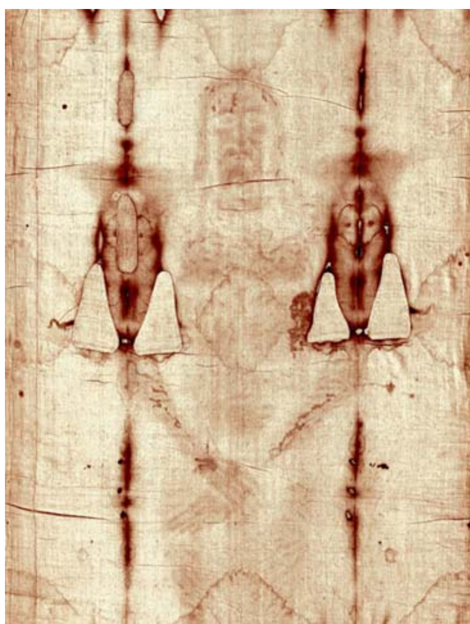

Fig. 2. Fragment din Giulgiul din Torino

Fig. 3. Porțiune facială mărită a fragmentului din fig. 2

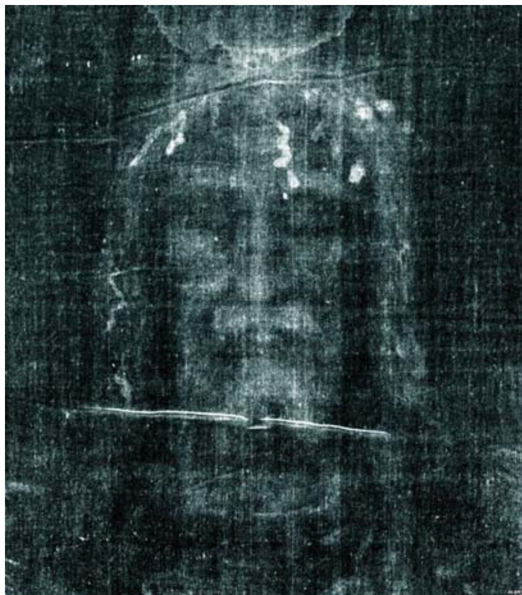

Fig. 4. Ibid., Negativ realizat de Secondo Pia în 28 mai 1898

Fig. 5. Caracteristicile propuse de Vignon de dinaintea sistematizării:

Fig. 6–8 .Genul Pantocrator
Frescă din cubiculum lui Leonis al catacombei Commodilla (sec. 4);
Frescă din catacomba lui Petru și Marcellinus (sec. 5);
Icoana Anchiskhati din Tbilisi (sec. 6)

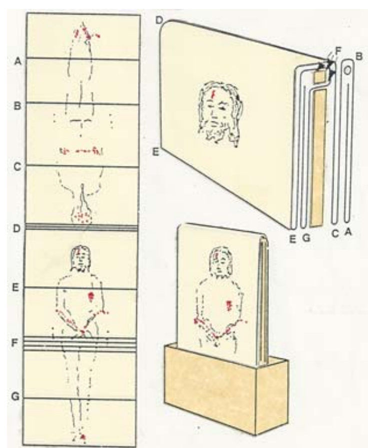

Fig. 9. Propunerea lui John Jackson

Fig. 10. Frescă de la mănăstirea Mirozhsky (sec. 12)

Fig. 11. Imaginea din Manopello, transparentă

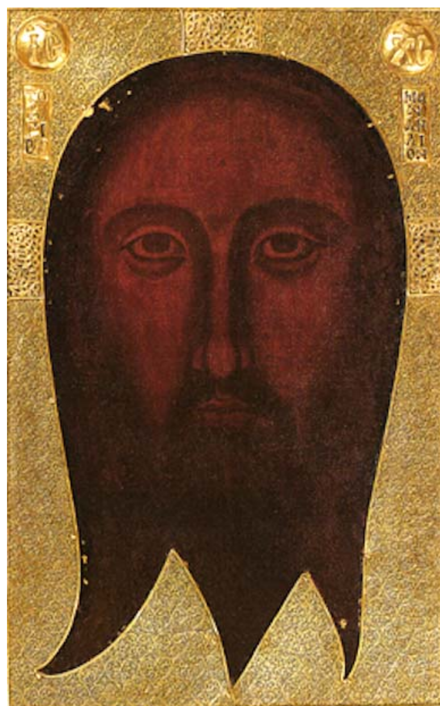

Fig. 12. Mandilionul genovez, în realitate aproape dublu față de imaginea de la fig. 11

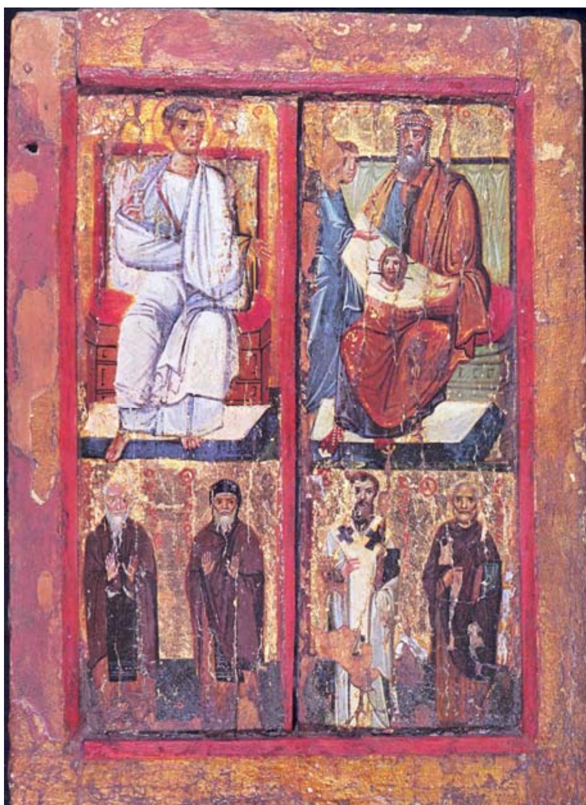

Fig. 13. Probabilul triptic de la mănăstirea Sf. Ecaterina, de pe Sinai

Fig. 14. Robert Campin, Sfânta „Veronica", detaliu, ca. 1410

Fig. 15. Anonim, Sfânta „Veronica" cu sudarium, ca. 1420

Fig. 16. Rogier Van der Weyden, triptic al Răstignirii, detaliu, 1445

Fig. 17. Hans Memling, Sfânta „Veronica”, detaliu, ca. 1470

Fig. 18. Maestrul legendei Sfintei Ursula, „Veronica” cu sudarium, 1480

Fig. 19. Quentin Matsys (atribuire), Salvator mundi, sec. 15

Fig. 20. Școala Flamandă,
Sfântul Chip, sec. 16

Fig. 21. Ushakov,
Icoana nefăcută- de-mână, 1677

Fig. 22. Icoană rusească, sec. 17

Vasile Pascu, pictor bisericesc în perioada comunistă*

*Florina Beganu, Paula Hărăstășan, Vlad Molnar***

Vasile Pascu a fost un pictor cu multiple preocupari artistice care a activat în domeniul picturii bisericești și a picturii de șevalet. S-a născut în anul 1910 în părțile Tecuciului și a studiat Academia de Belle Arte de la Iași, timp în care a fost și ucenic al marelui pictor Octav Băncilă. În anii următori a devenit profesor de desen și a activat la Huși și din 1940 se face remarcat ca unul din cei mai mari pictori bisericești români și se stabilește la Focșani. Cu toate acestea, ca multe alte personalități din perioada comunistă, rămâne multă vreme retras.

În vara anului 1927 se pregătește pentru admiterea la Școala Belle Arte din Iași pe care o finalizează în 1934 și tot atunci primește *Bursa Schiler*, pentru merite deosebite, precum și medalia de argint. În toamna acelui an pleacă la Iași și se înscrie la facultate unde concurează cu 347 de candidați pentru 75 de locuri și este admis cu numarul 13.

> „De acum încep o viață nouă într-un oraș mare și o școală specială și națională de arte frumoase, model după Paris, înființată de doamna Elena Cuza.”[1]

Acestea le mărturisește pictorul într-un jurnal personal scris între 1964–1970.

Anul 1935, poate fi numit *anul de debut* a lui Vasile Pascu în pictura bicericească deoarece pictează prima capodoperă artistică în biserica Mânăstirii Precista (Adormiea Maicii Domnului) din Vaslui. Acesta e momentul când se urcă prima dată pe schele, după cum relatează în jurnalul său:

> „Zilele petrecute la Vaslui atât ca profesor, cât si ca pictor-ucenic le socotesc ca fiind cele mai strălucite zile din viața mea. Am avut o satisfacție nebună cât am stat pe aceste meleaguri ale lui Ștefan cel Mare. Zilnic zburam, parcă eram un înger fericit, deși eram maruntel de statură (…). Aici vedeam toată fericirea și importanța viețuirii pe schele.”[2]

---

* Lucrarea este redactată sub îndrumarea Asist.univ.dr. Victoria Grădinar.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

[1] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă,* București, 2012, p. 6.

[2] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă...,* p. 8.

După această primă biserică au urmat numeroase alte lucrări de amploare ce au constat din realizarea unor picturi murale noi sau de restaurare. Deasemenea, în perioada 1934–1940 pictează biserica din Lipovăț alături de un alt pictor al vremii, Sebastian Constantinescu. Tot din activitatea sa amintim realizarea desenelor în stil renascentist pentru Schitul Voivodina din Huși și mai apoi, în anul 1939, pictează biserica Sf. Dumitru din Bârlad. În perioada detenției de la Ismail a făcut peste 500 acuarele pe care le împarte la ofițeri, subofițeri și secretari ai regimentului.

Pictorul bisericesc Vasile Pascu și-a dedicat întreaga viață în perpetuarea artei sacre și a picturii bisericești pentru care a sacrificat totul. Aflăm asta din mărturia ficei sale, Elena Pascu, care a urmat cariera tatălui său de pictor biseric:

> „Tatăl meu era acasă la Crăciun și la Paște. În restul timpului era pe șantier, unde a lucrat la peste 140 de biserici, în particular în Bucovina și Transilvania. Dacă pe șantiere picta sfinți și cuvioși, acasă executa compoziție, peisaje în acuarelă și tempera, după schițele pe care le făcea când era departe de familie."[3]

În perioada aprilie–mai din 1940 a susținut un nou examen la București în scopul obținerii *autorizației de pictor bisericesc* și unde a concurat cu 72 de candidați. Pictorii examinatori au fost Arthur Verona, Gheorghe Popescu, Arutiun Avachian, Gheorghe Rusu. Urmare a talentului și implicării sale, a promovat examenul cu califictivul *„foarte bine".* Aceasta a constat în pictarea unei compoziții în ulei (scena *Iisus în pădurea Ghetsimani*) și copierea unei icoane vechi. Pictorul Verona (Arthur Garguroman Verona, pictor aromân)[4] l-a întrebat de ce nu a tratat un subiect mai ușor mai ales ca e tânăr și la început de drum iar el i-a răspuns: „Tocmai pentru că-s tânăr, trebuie să pictez ceva mai greu, altfel cum voi putea picta o biserică?"[5].

Șase luni mai târziu, pe 10 noiembrie are loc un mare cutremur, iar în noaptea aceea pictorul are un vis în care Domnul Iisus Hristos îi apare sub forma unui țăran adresându-i următoarele cuvinte: „Iată, Vasile, așa cum am stat eu pe Cruce, tu să-mi faci o troiță mare, s-o pictezi, căci și orașul acesta loc istoric este".[6] După acest vis, construește acea troiță care v-a avea 7 m înălțime și cu 3 brațe verticale și orizontale. Aceasta v-a fi în întegime pictată . Pe o față, se regăsesc scena Răstignirii, unele Praznicare, sfinții mucenici în medalioane iar pe cealalată parte Maica Domnului, alte Praznicare și cuvioși în medalioane.

Între anii 1947–1948 pictorul Vasile Pascu se preocupa în mod deosebit situația Schitului Rogoz Recea, comuna Cândești și mai ales a maicilor de acolo. Plin de credința care l-a însoțit toată viața, își propune să ducă la îndeplinire porunca

---

[3] adevarul.ro/locale/focsani/suferintele-crunte-celui-mai-prolific-pictor-bisericesc-romania-daca-trait-paris-avut-sala-luvru-1_579b22d15ab6550cb84d02cb/index.html, Borcea Ștefan, 30 iulie 2016.

[4] Mariana PREUTU, Brândușa RĂILEANU, *Pictorii familiei Verona*, Humanitas, București, 2011.

[5] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă...,* p. 8.

[6] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă...*, p. 9.

Maicii Domnului, și anume să picteze 40 de sfinte icoane cu reprezentarea Nașterii Maicii Domnului și distribuirea lor în 40 de parohii. Această misiune are ca scop strângerea de fonduri pentru refacerea complexului bisericesc de la Recea, după cum el însuși marturisește:

> „Să se facă această lucrare pentru salvarea sufletelor tuturor eroilor români, pentru salvarea creștinismului de pe glob și pentru salvarea neamului românesc. Această lucrare o cer sfinții îngeri și eroii noștri, iar Maica Domnului poruncește Maicii Iuliana de la Schitul Rogoz dându-i ca sprijinitor pe pictorul Vasile Pascu. Iar acestor ostenitori întru această lucrare să nu le lipsească rugăciunea, mersul la sfânta Biserică să fie regulat, postul și fapta cea frumoasă ca și sfatul bun.”[7]

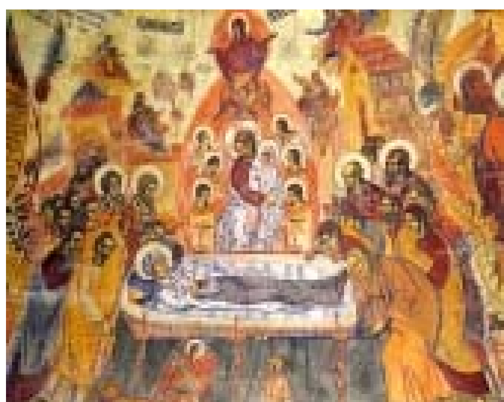
În 1952 finalizează pictura bisericii din Corni, după care în data de 6 iulie, participă la un concurs pe care îl câștigă în urma căruia pe 28 iulie începe lucrările la Biserica Sfinții Voievozi din Vânători – Putna, care este considerat monument istoric și construit încă din timpul domniei lui Constantin Mavrocordat, secolul al XVII-lea. În 1953 va angaja diverse lucrări la mai multe biserici. Astfel pictează 6 icoane praznicare la catapeteasma bisericii din Giurgeni, începe și pictura în frescă a acesteia, realizează în tehnica tempera altarul bisericii Coțofenești, apoi pictează în ulei pe pânză Biserica Cuvioasa Paraschiva din Barcea Nouă.

Între anii 1955–1959,Vasile Pascu își continuă activitatea sa de pictor bisericesc și va finaliza lucrările de la biserica din Drăgănești, Biserica Sfântul Pantelimon din Berești (Galați), biserica din Mânjeșt (Vaslui), biserica Sfinții Împărați din Movilița, biserica Sfântul Nicolae Costești (Hunedoara), biserica Sfinții Haralambie, Gheorghe și Dimitrie din parohia Laza – Vaslui, biserica Sfântul Gheorghe Nordin din Focșani. Cu referire la această lucrare din urmă, fiica sa amintește cum tatăl său, Vasile Pascu „a fost foarte impresionat de gestul pe care l-a facut preotul impreună cu enoriașii, fiind multă credință și dragoste, duminică 2 septembrie preotul, cu poporul în genunchi, după sfânta Liturghie, s-au rugat pentru bunul mers al picturii, apoi preotul a cuvântat exprimându-și bucuria că au angajat un pictor care va face o lucrare foarte bună.”[8]

Una dintre bisericile de referință pentru arta lui Vasile Pascu este biserica de la Drăgești (Vaslui) Florinel Chiriliu cu hramul Sf Parascheva, construită din bârne pe tălpi de stejar și temelie de piatră, și care la exterior au fost acoperite cu scândură iar la interior a fost aplicat un strat de ipsos ca suport pentru pictur ade nou. Într-o mărturisire, preotul paroh Florinel Chiriliu amitește că „pictura a fost realizată de un fiu al satului, Vasile Pascu, la 1953, în tehnica fresco. Pascu era diplomat al Academiei de Belle Arte din Iași”.[9]

---

[7] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă...*, p. 10.
[8] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă...*, p. 13;
[9] http://ziarullumina.ro/file-din-istoria-bisericutei-de-la-dragesti-103312.html, Otilia Bălinișteanu, 3 Iulie 2015.

Scena Adormirii Maicii Domnului
de la de la Drăgănești

Detaliu, chipul lui Hristos
din Biserica Drăgănești

O altă lucrare deosebită a pictorului Pascu este biserica Sfântul Nicolae Copou din Iași a cărei lucrări de construcție în stil tradițional moldovenesc și cu elemente moderne, au început în anul 1937 și s-au finalizat în 1943, când a fost sfințită de mitropolitul Irineu Mihălcescu. Împodobirea acestei biserici cu pictură a însemnat trei ani de muncă și dăruire între anii 1962–1965. Demersul artistic a avut ca punct de plecare turla bisericii unde se află Pantocratorul.

Imagine de ansamblu din Biserica Nicolae Copou dinIași

Opera artistică din domeniul artei bisericești a lui Vasile Pascu constituie o salbă de monumente unice, unele dintre ele uitate sau mai puțin cunoscute dar care prin stradania restauratorilor pot fi readuse la lumină, atribuindu-li-se din nou valoare incontestabilă cu impact pentru iubitorii de artă și frumos. Prin urmare, se impune

să amintim și de pictura din Biserica *Tuturor Sfinților* – Bucium din Iași, unde, în timpul lucrului este vizitat de arhiepiscopul Iașului și mitropolitul Iustinan Moisescu. Pictura este realizată cu acuratețe și dă dovadă de o mare măiestrie încăt, privitorii rămân plăcut impresionați. În pisania de aici, găsim scris numele pictorului Vasile Pascu*: „Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfântului Duh, schitul Bucium a fost întemeiat în anul 1863 de Ieromonahul Nifon Popescu. Paraclisul a fost sfințit în anul 1871 de Mitropolitul Calinic Miclescu. Prin osârdia și cu sprijinul Înalt Prea Sfințitului Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, în anii mîntuirii 1963–1967, acest paraclis a fost înălțat și lărgit. Tot în acest timp, paraclisul a fost împobobit cu pictura în frescă de pictorul V. Pascu, stareț fiind Protosinghelul Hrisostom Postolache”*[10].

Fragmente din pictura murala a Bisericii tuturor Sfinților – Bucium din Iași

Artistul Vasile Pascu avea spiritul unui un om liber, prin excelență, cu multă credință în Dumnezeu, fapt care i-a pricinuit necazuri în perioada comunistă. În anul 1971 ajunge să fie deținut politic pentru convingerile sale religioase și condamnat la 10 ani de închisoare pentru „propagandă împotriva orânduirii socialiste”[11] de către Tribunalul Militar Iași, act 166. 2 CP, sentința 103, la data de 6 aprilie 1971[12]. Un an mai târziu a fost grațiat și se reîntoarce cu bucurie la activitatea sa pentru a lăsa noi moșteniri cultural-artistice în spatiul românesc. A pictat și restaurat zeci de biserici de mir și de mănăstire, în diferite părți ale României dar și în Moldova de peste Prut.

[10] http://vizitamiasi.canalblog.com/archives/2010/08/30/18932760.html, 30 aout 2010.
[11] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă...*, p. 20.
[12] Roxana BĂRBULESCU, *Vasile Pascu – O viață pentru artă...*, p. 20.

Râvna și dragostea pe care pictorul bisericesc Vasile Pascu o reversa peste suprafețele murale pictate în tehnici diverse precum tempera sau frescă, au facut din el un personaj important pt cultura noastră asrtistică. Pâna la sfirșitul vieții, în 30 decembrie 1978, s-a dedicat cu toata ființa sa acestei ramuri ale artei, greu încercate în perioada comunistă și a dezvoltat o tipologie artistică proprie, cu valențe incontestabile.

Misiunea creștină, scopul vieții părintelui Vasile Vasilachi[*]

Mihai Vasile Repede[**]

Repere biografice (periaoda 28.01.1909–14.03.1944)

În anul 1909 la 28 ianuarie[1] se naște Vasile, al treilea copil din cei șapte ai „protoiereului Gheorghe Vasilache și a prezbiterei Aglaia”[2] (n. Vestian[3] sau Neștian[4]) în satul Idrici, comuna Roșiești, județul Fălciu (parte a jud. Vaslui azi). Cei șapte frați, în ordine cronologică sunt: „Costică, Mihai, Vasile, Haralambie, Zenovia, Gheorghe și Eugen”.[5] În cadrul acestei cercetări voi expune pe larg viața și activitatea părintelui Vasile și succint pe cea a părintelui Haralambie.

Părintele Vasile „urmează cursurile școlii primare la Școala Nr.1 din Vutcani”[6] („Idricii de Sus”[7] [sic!]) unde tatăl său se transferase ca preot. După absolvirea acesteia, se înscrie la Seminarul Teologic Ortodox din Huși (1921–1929) iar apoi la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București (1929–1933)[8]. În paralel, frecventează Facultatea

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr. conf. univ. dr. Sonea Cristian.

** Faculatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

1 Augustin PĂDUREANU, Pr. Teofil HERINEANU, *Protopopiatul Ortodox Român Dej*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2010. p. 92 (Foarte important este faptul că această dată de naștere (28. 01. 1909) pare a fi cea corectă deoarece în cartea „Întreita iubire de Dumnezeu, Biserică și Neam” a cărei autor este (citatul este menționat pe site-ul: http://www.fericiticeiprigoniti.net/vasile-vasilache/1941-crezul-meu-de-viata cartea fiind indisponibilă, am preluat astfel informația) pr. Vasile Vasilachi spune: „(...) m-am născut, în anul 1909, la 28 ianuarie (...)”, dar de menționat este faptul că atât pe Crucea funerară din Mountain Road, Middletown, New York cât și pe cea comemorativă din Bobâlna, jud. Cluj, este trecută data de (29. 01. 1909) ca dată de naștere.

2 Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii-*, coll. *Arhiva Rugului Aprins* 3, Eikon, București, 2015. p. 70 (Prin protoiereu nu se înțelege în acest context protopop ci prin această exprimare, părintele dă dovadă de reverență față de părintele lui. În ceea ce privește numele mamei înainte de căsătorie, părintele nu consemnează nimic, de aici și disensiunile existente referitoare la acest fapt).

3 Augustin PĂDUREANU, Pr. Teofil HERINEANU, *Protopopiatul Ortodox Român Dej*…, p. 92..

4 Ioan N. MANOLACHE, *Gânduri despre Vutcani și Vutcăneni*, PIM, Iași, 2007. p. 39.

5 Ioan N. MANOLACHE, *Gânduri despre Vutcani și Vutcăneni…*, p. 39.

6 Ioan N. MANOLACHE, *Gânduri despre Vutcani și Vutcăneni…*, p. 40.

7 Augustin PĂDUREANU, Pr. Teofil HERINEANU, *Protopopiatul Ortodox Român Dej*. p. 92 (O greșeală evidentă, deoarece această localitate nu există).

8 Pr. Mircea PĂCURARIU, „Dicționarul Teologilor Români”, *Biserica.org*, <http://biserica.org/WhosWho/DTR/V/VasileVasilache.html>; Dorina Zdroba, „Șapte ani de la trecerea la Domnul a

de Istorie și Filosofie „unde audiază prelegerile ținute de mari personalități ale timpului, precum Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Gusti (și) Nae Ionescu.”[9] Se călugărește la Mănăstirea Neamț în 1935[10]/ 1936[11] și este hirotonit diacon iar apoi preot la catedrala mitropolitană din Iași, primind funcția de director al Cancelariei eparhiale între anii 1935–1939[12]/ 1936–1940[13].

În anul 1938[14]/ 1939[15] își susține teza de Doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cernăuți având ca îndrumător pe Arhim. Iuliu Scriban „profesor universitar de predici – omiletică la Chișinău” sub a cărui îndrumare și-a luat doctoratul cu tema „Predica în Evul Mediu” în care sunt prezentați „predicatori din Biserica răsăriteană: Grigorie Palama și Grigorie Țamblac, iar din Apus pe Bernard de Clairvaux și Francisc d`Assisi, precum și mediul universitar al acelor epoci care au încreștinat atât Imperiul Roman ce se prăbușise cât și pe popoarele păgâne ce năvăliseră.”[16]

Încă de când era elev la Seminar s-a remarcat ca fiind eminent iar după cum mărturisește într-un manuscris, începând cu vârsta de 15 ani a îceput să predice în biserica din Vutcani unde era preot tatăl său, sub a cărui binecuvântare a și urmat acest drum. În vacanțele de vară mergea la Mănăstirea Neamț unde era stareț viitorul Patriarh al României, Nicodim Munteanu.[17] Într-un manuscris nepublicat (Amintiri din viața mea de predicator) amintește cum o dată, student fiind, într-o vară aflându-se

---

Părintelui Arhimandrit Mitrofor dr. Vasile Vasilachi,” *CreștinOrtodox.ro*, <http://www.crestinortodox.ro/reportaj/sapte-de-trecerea-domnul-parintelui-arhimandrit-mitrofor-vasile-vasilachi-98625.html>; Augustin Pădureanu, Pr. Teofil Herineanu, *Protopopiatul Ortodox Român Dej*.

9 Ioan N. MANOLACHE, *Gânduri despre Vutcani și Vutcăneni…*, p. 40.

10 Dorina ZDROBA, „10 ani de la trecerea la Domnul a Părintelui Vasile Vasilache, ocrotitorul Rugului Aprins,” *CreștinOrtodox.ro*, <http://www.crestinortodox.ro/reportaj/10-de-trecerea-domnul-parintelui-vasile-vasilache-ocrotitorul-rugului-aprins-138832.html>; Augustin Pădureanu, Pr. Teofil Herineanu, *Protopopiatul Ortodox Român Dej*. p. 92.

11 Pr. Mircea PĂCURARIU, „Dicționarul Teologilor Români”. Acestă dată pare a fi cea corectă (http://www.fericiticeiprigoniti.net/vasile-vasilache/1941-crezul-meu-de-viata).

12 Augustin PĂDUREANU, Pr. Teofil HERINEANU, *Protopopiatul Ortodox Român Dej*; Dorina ZDROBA, „10 ani de la trecerea la Domnul a Părintelui Vasile Vasilache, ocrotitorul Rugului Aprins.”

13 Pr. Mircea PĂCURARIU, „Dicționarul Teologilor Români.”

14 Pr. Mircea PĂCURARIU, „Dicționarul Teologilor Români”; Augustin PĂDUREANU, Pr. Teofil HERINEANU, *Protopopiatul Ortodox Român Dej…*, p. 92. Înclin spre această dată ca fiind veridică deoarece lucrarea a fost publicată în 1938 la Iași având 278 de pagini.

15 Ioan N. MANOLACHE, *Gânduri despre Vutcani și Vutcăneni*. p. 40.

16 Dorina ZDROBA, „10 ani de la trecerea la Domnul a Părintelui Vasile Vasilache, ocrotitorul Rugului Aprins.”

17 Un scurt reper biografic: În 1912 P.F. Nicodim este solicitat ca mitropolit primat la București, dar refuză această ofertă, acceptând totuși scaunul eparhiei Huși unde va sta până la sfârșitul anului 1923 când din anume motive se retrage la Mănăstirea Neamț ca stareț, funcție ce o va ocupa din 1924 până în 1935 când va fi ales mitropolit al Moldovei. Așadar, în perioada 1924 (când părintele Vasile Vasilachi avea 15 ani) și până în 1933 (24 de ani), Nicodim a fost stareț la Neamț, unde au și strâns o puternică legătură de prietenie care se va concretiza începând cu 1936, imediat după călugăria părintelui Vasile.

la Mănăstirea Neamța a ținut o predică unde „ascultători erau: Episcopul Nicodim, profesori de diferite grade, Generalul Dumitrecu[18] – Șeful Corpului de Armată Iași, călugări și credincioși.”[19] Predica avea tema „Dă-mi Doamne bucuria mântuirii Tale” de care generalul Dumitrescu a fost nemulțumit căci „predicatorul a fost mai mult ceresc decât pământesc” apărare luându-i Episcopul Nicodim și prof. univ. Constantin Tomescu.[20] După această predică, a fost remarcat de către viitorul Patriarh Nicodim care după întronizarea ca mitropolit al Moldovei (1935[21]) îl va ridica în funcție „rând pe rând, directorul mitropoliei, predicator al catedralei din Iași și secretarul revistei eparhiale.”[22]

În 05. 07. 1939, Nicodim este înscăunat ca al doilea Patriarh al României iar cu această ocazie îl ia și pe părintele Vasile la București, unde va ocupa funcția de secretar al Patriarhiei (1939–1944[23]) timp în care este promovat ca predicator la catedrala patriarhală și ridicat la rang de arhimandrit. Predicile au fost susținute și la Radio România. A devenit redactor al revistei Biserica Ortodoxă Română[24] iar în 14. 03. 1944 este pus stareț la Mănăstirea Antim. În perioada de până la stăreție, a ținut aproximativ 400 de predici, dintre care peste 100 se regăsesc scrise în lucrări dactilografiate ale Arhivei Scrise ale Radio România. Părintele consemnează de asemenea temele generale ale predicilor ținute în acei ani spunând că în primul an erau teme evanghelice, în al doilea an temele Apostolilor, în al treilea an temele vieților sfinților iar în ultimul an viața lui Iisus Hristos. În 1944 preia stăreția la Antim, unde va lua naștere în 1946 una dintre cele mai mari și de referință mișcări spirituale ale României, Rugul Aprins.

Mănăstirea Antim (perioada 1944–1948)

Renovarea

În contextul istoric de atunci, în ultimele luni de război, Mănăstirea Antim (în stadiu de degradare), prin părintele Vasile Vasilachi împreună cu un comitet pentru renovarea acesteia format din „generalul Gheorghe Stratilescu, generalul Gheorghe Iorgulescu, generalul Ioan Țone și generalul Traian Tetrat, iar dintre civili profesor

---

[18] https://ro.wikipedia.org/wiki/Petre_Dumitrescu

[19] Dorina ZDROBA, „10 ani de la trecerea la Domnul a Părintelui Vasile Vasilache, ocrotitorul Rugului Aprins.”

[20] http://biserica.org/WhosWho/DTR/T/ConstantinTomescu.html

[21] http://www.patriarh.ro/Nicodim/repere.php

[22] Dorina ZDROBA, „10 ani de la trecerea la Domnul a Părintelui Vasile Vasilache, ocrotitorul Rugului Aprins.”

[23] Dorina ZDROBA, „10 ani de la trecerea la Domnul a Părintelui Vasile Vasilache, ocrotitorul Rugului Aprins.”; Augustin PĂDUREANU, Pr. Teofil HERINEANU, *Protopopiatul Ortodox Român Dej…*, p. 92

[24] Pr. Mircea PĂCURARIU, „Dicționarul Teologilor Români”.

universitar Alexandru Mironescu și scriitorul Sandu Tudor[25] (...) având ca secretar și casier pe pe Protosinghelul Sofian Boghiu"[26] au dorit să înnoiască totă structura șubredă a mănăstirii. Părintele Vasilachi, printr-un spirit de antreprenor, a reușit să strângă toți banii necesari și de altfel să-i și cheltuie la timp pe cele de trebuință pentru renovarea completă, înainte ca noul regim instalat să devalorizeze banii. „Prin dl. general Gheorghe Iorgulescu (...) mânăstirea primește, în dar, două vagoane de fier pentru construcția turlelor și 120 de legături de tablă dublu zincată, pentru acoperișuri. Curând (...) face o vizită (...) Majestatea Sa Regina Elena, care (...) ne-a dăruit un prea prețios ajutor din caseta ei personală, de 200.000 de lei. (...) dl. general Victor Dombrovschi (...) ne dăruiește (...) două vagoane de ciment și tot pietrișul și nisipul necesar, adus gratis în incinta Mânăstirii. (...) cădem de acord să facem un împrumut la CEC de o sută de milioane de lei – ceea ce și dobândim. Ca arhitect (...) angajăm pe dl. dr. Gheorghe Mandrini (...) facem comanda de cărămidă specială, dublu presată, cu ciubucuri, în număr de 40.000, la fabrica de cărămizi Smith din București, de la Colentina. (...) vechile turle de lemn sunt luate și se lucrează cu intensitate la armătura de beton a stâlpilor și a bolților. (...) La începutul iernii 1946–1947, inflația începuse să apară, însă nu atât de îngrijorătoare. (...) comitetul hotărăște cu cei douăzeci de milioane de lei rămași să cumpere bani de aur care se aflau pe piață. În primăvara anului 1947, vânzându-i, luăm pe ei 60 de milioane de lei, cu care puteam continua lucrările ce mai aveam de făcut (...) În 1947, în toamnă, când vine devalorizarea completă a banilor și Guvernul hotărăște să facă stabilizarea, (...) ne aflam cu lucrările la turle terminate și cu toți banii împrumutați de la CEC cheltuiți. La această stabilizare, fiecare avea drept să schimbe trei miliaone de lei. (...) lumea se întorcea de la stabilizare abătută (...) și (...) mulți aruncau cu milioanele de hartie neschimbate la altarul sfânt. (...) mă hotărăsc să mă duc cu aceste milioane neschimbate la Banca Națională, unde cunoșteam pe vice-guvernatorul ei, pe prof. Neculcea, care era și președintele Cercului Ieșenilor care-și avea sediul la Mânăstirea Antim și din al cărui comitet făceam și eu parte. La dl. viceguvernator m-am prezentat cu două cereri: una din partea Institutului Biblic din al cărui comitet făceam parte, și alta din partea Mânăstirii Antim. Institutul Biblic cerea ca să i se acorde permisiunea de a nu preda un kg de aur ce-l avea pentru poleirea Sfintelor Vase bisericești și a Sfintelor Evanghelii. (...) prof. Neculcea (...) aprobă să nu mai predăm aurul, iar în ceea ce privește sacul cu milioanele (...) mă primește și-mi spune, că pentru milioanele din sac, Banca a aprobat 5.000 de lei. (...) mă întorc bucuros la mânăstire, unde găsesc un plic de la CEC, prin care mi se

---

[25] Având în vedere și menționarea lui Sandu Tudor, acțiunea se petrece cândva în 1945 an al intrării ca frate de Mănăstire a lui și înainte de 1946, an al călugăriei acestuia.

[26] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii…,* p. 32.

făcea cunoscut, că, în urma stabilizării, cei o sută de milioane de lei împrumutați se reduc la 5.000 de lei. (...) suma exactă pe care o primisem de la Banca Națională (...) achitând astfel toată datoria. (...) am mulțumit bunului Dumnezeu pentru marea minune prin care mi-a ajutat să fac totala reparare a turlelor bisericii, fără să cerșesc de la nimeni nimic (...)[27]

Rugul Aprins

În 1945, an în care Sandu Tudor[28] devine frate de mănăstire la Antim, ia naștere o mișcare spirituală în interiorul mănăstirii care va însemna pentru toți cei care au aderat la ea, martirajul. „Rugul Aprins" se încadrează în structura altor două mișcări spirituale contemporane cu ea, cea de la „Mănăstirea „Brâncoveanu" din Sâmbăta de Sus, cu Părintele Arsenie Boca, mutat apoi la Prislop, și (alta) în Moldova cu Părintele Cleopa, la Mănăstirea Slatina, mutat apoi la Sihăstria."[29] „Rugul Aprins" s-a format foarte repede, iar acest lucru nu e întâmplător, deoarece Sandu Tudor avea în urma lui o istorie bine cunoscută în acele vremuri care a făcut posibil acest lucru.

„Șapte zile de priveghere" sau „Momentul Cernăuți" a fost o inițiativă a mitropolitului Bucovinei, de atunci, Tit Simedrea[30] care „a invitat între 1 si 7 august 1943, în plin război, la sugestia lui Sandu Tudor, un grup de intelectuali bucureșteni care urmau să-și împărtășească gânduri și idei în conferințe zilnice și în rugăciune, în paraclisul mitropoliei din Cernăuți, timp de o săptămână. (...) A fost vorba de un program isihast bine gândit și alcătuit de oameni competenți în problemă. Inițierea a fost cea care mai târziu se va relua și la Mânăstirea Antim prin conferințe urmate de discuții și de rugăciune de taină."[31] La aceste conferințe au participat pr. Nicolae M. Popescu, Alexandru Elian, Alexandru Mironescu, Anton Dumitru, Paul Sterian, Constantin Noica, Petru Manoliu, Arhim. Benedict Ghiuș și inițiatorul ei, Sandu Tudor. Toate aceste mișcări aveau ca vector al existenței lor alte două mari mișcări spirituale în istorie, anume cea a lui Paisie Velicicovschi[32] de la Mănăstirea Neamț „contemporan cu starețul Vasile de la Poiana Mărului"[33] care „după o oarecare

---

[27] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii…,* pp. 32–34.

[28] Este vorba despre Alexandru Teodorescu (n. 24. 12. 1896, d. 17. 11. 1962) Bogdan GEORGESCU, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945–1964)*, coll. *Universitatis*, Eikon, București, 2015. p. 173. Data morții e eronat amintită (ca fiind în 1960 [sic!] în: † Andrei ANDREICUȚ, „Părintele Daniil Sandu Tudor", *CreștinOrtodox.ro*. și † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*, Tipografia Eparhială Sibiu, Sibiu, 2002. p. 9.

[29] † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*…, p. 24.

[30] (n. 04. 09. 1886, d. 09. 12. 1971) Înscăunat ca mitropolit la 25. 03. 1940, https://ro.wikipedia.org/wiki/Tit_Simedrea

[31] † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*…, p. 26

[32] † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*…, p. 19 (sec. XVIII: n. 20. 12. 1722, d. 15. 11. 1794).

[33] Și Vasile de la Poiana Mărului (n. 1692, d. 1767) a inițiat o mișcare spirituală, dar a fost mai mult locală și n-a avut profunzimea celei inițiate de Paisie de la Neamț.

experiență la Muntele Athos, nu s-a mai întors în Ucraina, ci s-a întors în Moldova. (...) În jurul lui s-au adunat o mulțime de călugări, iar lucrarea lui a fost o lucrare isihastă"[34] și cea de la Cernica[35], „cu starețul Gheorghe[36] și cu însuși Sfântul Episcop Calinic[37] de la Cernica"[38]

„Rugul Aprins" era coroana tuturor celorlalte mișcări, pentru că dintre toate, aici se întâlneau și laici și clerici, de o înaltă cultură a vremii dar și de o profunzime duhovnicească care în fiecare joi seara țineau câte o conferință pe diferite teme duhovnicești. La baza lui, „Rugul Aprins" era isihasmul, rugăciunea lui Iisus pe care Sandu Tudor o deprinsese din Muntele Athos. De asemenea se țineau conferințe, de această dată publicului larg, duminica după-masă, la care participau mulți credincioși. Stareț fiind, părintele Vasile Vasilachi a găzduit aceste conferințe. Sunt câteva momente importante care trebuie clarificate, pe scurt aici dar pe larg într-un alt studiu, acest lucru fiind absolut necesar:

Părintele Vasile, nu amintește nicăieri „despre întâlnirea dintre cei ce plămădeau grupul Rugului Aprins și duhovnicul isihast Ioan Kulâghin (cel Străin).[39] De asemenea afirmă în mod subiectiv că mișcarea spirituală de la Antim era o realizare a obștii de la Antim din timpul stăreției sale și care ar fi fost inițiată și întreținută de el cu binecuvântarea P.F. Nicodim Munteanu. Nu ne oprim la aceste lucruri, dar se poate aduce în vedere faptul că memoriile despre Antim le scrie la peste trei decenii, în 1984.

Important de reținut este faptul că mișcarea Rugului Aprins apare ca o rezistență a spiritualismului ortodox românesc, în fața „contraofensivei sovietice, care devenea o tot mai mare amenințare politică și militară la adresa României"[40] având în vedere că Basarabia și nordul Moldovei erau deja ocupate și care urma să aibă același efect ca în U.R.S.S. unde Biserica Ortodoxă își pierduse influența în fața ateismului bolșevic. A și funcționat în legalitate, printr-un act dat de către P.F. Nicodim, din 1946 până în 1948 când bătrânul patriarh moare. Din cauza rezistenței de la Antim, mai târziu, Securitatea a pus ochii pe membri Rugului Aprins[41] dar și pe cei care au

---

[34] † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*…, p. 43.
[35] Sfârșit de secol XVIII, început de secol XIX.
[36] (n. 1730, d. 03. 12. 1806)
[37] (n. 07. 10. 1787, d. 11. 04. 1868) Canonizat la 21–23 octombrie 1955, sub P.F. Justinian.
[38] † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins*…, p. 103.
[39] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii-*. Cuvânt înainte de Adrian Nicolae Petcu.
[40] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii-*. Cuvânt înainte...
[41] Teodorescu Alexandru (Sandu Tudor), Făgețeanu Alexandru-Adrian, Ghiuș Vasile-Benedict, Braga Roman, Boghiu Serghie-Sofian, Dubneac Petre-Felix, Papacios Anghel-Arsenie, Mironescu Alexandru, Văsâi Gheorghe, Mironescu Șerban, Rădulescu Nicolae, Pistol Grigore Dan, Dabija Gheorghe, Voiculescu Vasile, Stăniloae Dumitru, Mihăilescu Emanoil, Vasile Vasilachi, Haralambie Vasilachi.

audiat conferințele ținute la Mănăstire, precum părintele Dumitru Stăniloae[42] dar și alții, condamnându-i pe toți, cu o singură excepție,[43] la ani grei de închisoare.[44]

„Rugul Aprins" a fost un izvor de spiritualitate isihastă dar și un centru de filantropie, deoarece ajutau pe cei săraci din donațiile primite, un exemplu demn fiind anul 1947 „când în Duminica Ortodoxiei... (sau) dat multe zeci de milioane. Și pentru a nu micșora pe nimeni ... (sărmanii erau chemați pentru primirea banilor) în chilia stăreției."[45] De asemenea se organizau concursuri cu premii pentru artele bisericești. Într-un an „Premiul I a fost acordat Arhimandritului Sofian Boghiu, iar Premiul II, pictorului Eugen Profeta. La fel (...) premiul pentru (cel) mai (bun cântăreț) de muzică bizantină (...) profesorului și compozitorului Paul Constantinescu (...) un premiu de șase milioane lei."[46]

Plecarea de la Antim la Pocrov (1948–1958)

Totuși după moartea Patriarhului Nicodim „la 26 februarie 1948, noul locotenent de patriarh Justinian, la trei zile după înmormântare"[47] cere plecarea din Mănăstirea Antim a părintelui Vasile împreună cu fratele lui Haralambie, care-și vor căuta locul în altă parte (1948–1958), până când vor ajunge în cele din urmă, Vasile la Pocrov iar Haralambie în Eparhia Hușilor, la Vovidenia. Iar cu acest moment se încheie activitatea de la Antim a frațiolor Vasilachi.

Mișcarea „Rugului Aprins" moare cu totul în 1958 în noapte de 13/14 iunie când majoritatea membrilor, în frunte cu Sandu Tudor (monahul Agaton) sunt arestați.

Arestul și eliberarea (1959–1964)

În ultima etapă a vieții în libertate (1958–1959), li se stabilește domiciliu forțat în satul Vutcani, de unde în 1959, sunt arestați (vrednic de pomenit acest episod, părintele Haralambie le spune nepoților lui să se uite la el că n-o să-l mai vadă niciodată) la 8 ani de închisoare pentru acțiuni dușmănoase față de regim. (Securitatea

---

[42] Bogdan GEORGESCU, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945–1964)*, p. 174; ACNSAS, fond penal, dos. nr. 202, vol. I, ff. VI-XVI .

[43] Este vorba de pr. Andrei Scrima, care se afla la acea vreme în Paris și care publicase în mai multe ziare despre situația din România. Mai mult, oferă informații prețioase și lui Oliver Clément, sub a cărui semnătură apare în ziarul „La Reforme" un vast articol anticomunist intitulat „Biserica ortodoxă română sau miracolul rugului aprins"; Bogdan GEORGESCU, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945–1964)*, p. 158.

[44] Bogdan GEORGESCU, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945–1964)*, p. 160. Titlul dat dosarului era „Lotul Alexandru Teodorescu și alții" în dos. nr. 202 deși pr. Vasile și pr. Haralambie au fost acuzați în alt dosar, totuși pedeapsa a fost la fel de aspră.

[45] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii-*. p. 40.

[46] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii-*. p. 39.

[47] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii-*. p. 54.

considera că prin cele 400 de predici ale pr. Vasile, acesta ar fi transmis un mesaj anti sovietic) După detenția lor în mai multe închisori, în 1962, Haralambie moare la Gherla[48], operat de un medic în stare de ebrietate care „îl ciopârțește". Părintele Vasile însă, în baza decretului 411 de grațiere din 1964 este eliberat. După eliberare a voit să se întoarcă la Antim dar „Preotul nu-l primește (Justinian) nici leviticul (Justin) ci numai bunul samarinean Teofil Herineanu care îl pune paroh pe seama parohiei Bobâlna."[49]

Bobâlna (1964–1969)

La Bobâlna este primit cu drag de către enoriași deși aceștia știau de faptul că a făcut închisoare. Părintele rămâne foarte secretos referitor la viața lui înainte de închisoare fapt pentru care este judecat de către oameni ca fiind fricos. Ca om de cultură, văzând situația lăcașului de cult (fără pictură, fără cor, fără o bună rânduială) angajează un pictor care pentru prima dată pictează biserica îmbogățind-o cu sfinți, organizează un cor, deși după spusele oamenilor nu prea avea voce, și văzând sărăcia oamenilor organizează o casă a milei, pentru a ajuta cu bani pe cei ce nu aveau (ca la Antim), inițiativă oprită de către Securitate în același an, cu amenințări, pentru că după spusele lor, „acum nu mai există bogați și săraci ci toți sunt la fel". Totuși, această acțiune o continuă în secret, ajutând o mulțime de oameni, unii care mai trăiesc și azi și dau mărturie.

Î.P.S. Calinic Argatu

Mărturie dă și episcopul Calinic Argatu de la Aegeș despre părintele Vasilachi, ca cel ce l-a protejat în vremuri grele. Acesta (Î.P.S. Calinic) era preot în satul Tioltiur iar securiștii îl urmăreau pentru a-l băga la închisoare. Î.P.S. părinte povestește cu atâta drag tot ce s-a întâmplat atunci:

> „După plecarea trimișilor de la Cluj, a venit strașnică poruncă de la împărăție ca să se oprească orice lucrare. Se amenința cu arestarea tuturor celor care lucrează la biserică, până vor prinde pe cel care a amenințat, că va face o răscoală ca la Bobâlna. Ca să lucrăm cât de cât înțelept, întregul acoperiș al bisericii se pregătea, pe porțiuni, în anumite curți ale oamenilor, iar tabla se croia în șiruri exacte pe fețele acoperișului. În două săptămâni a fost gata totul. Într-o noapte s-au bătut grinzile și căpriorii, peste care s-a așezat asteriala și s-a pus tabla peste tot. Dimineața când au venit trimișii cu cătușele în geantă, au rămas uluiți.

[48] Arhim. Vasile VASILACHI, *De la Antim la Pocrov – mărturii*; Nicolae STEINHARDT, *Jurnalul Fericirii*, Dacia, Cluj-Napoca, 1991. p. 93.

[49] Arhim. Vasile VASILACHI, *Bobâlna și Bobâlnenii – Jurnal parohial*, coll. *Cuvântul Vieții*, New York, 1992. p. 14.

– Când s-a pus acoperișul? Ieri nu era, întrebau pe câte o femeie, adusă de spate, din cauza muncii nenormate.
– Nu știu maică, eu nu-s de aici. Știrile care-mi veneau în ascunzătoare, aduse de mătușa Irina, care era urmărită pas cu pas, nu erau dintre cele mai bune. Trebuia să fiu arestat pentru împotrivire fățișă față de orânduirea socialistă. I-am spus că plec acasă în Moldova, punând o hârtie pe ușa casei parohiale.

Fără să spun nimănui despre locul adevărat unde merg, noaptea am plecat, pe ascuns, peste dealuri, la Bobâlna. Acolo era preot Vasile Vasilache care ieșise curând din pușcărie, pedepsit pentru credința în Dumnezeu.

Când cântau cocoșii de ziuă am bătut la fereastra unde dormea savantul teolog. Îmi fixasem reperele cu câteva săptămâni înainte, când am fost să-i cer sfatul și ajutorul.

Încetișor, ușa se deschide și apare chipul de *patriarh biblic* al marelui cărturar.
– Vino repede să nu te vadă cineva, că-s urmărit și eu! Când am auzit, mi s-au muiat picioarele de tot, obosite de drumul lung de toată noaptea.
– Mă urmăresc să mă aresteze. Am venit peste dealuri, ca să nu mă vadă nimeni.
– Bine, dar biserica ai acoperit-o cum am vorbit noi? mă întreabă moșul Vasile cu barba până la brâu.
– E gata acoperită. Biserica este salvată. Are căciulă acum. În timp ce vorbeam, m-a luat de mână și mă duce într-o cameră anume. Dă covorul la o parte și ridică o ușă de mărime mijlocie.
– Cobori pe scară. Ai acolo loc de odihnit, apă, pesmeți și puține fructe pentru două săptămâni. Poate că urmăritorii își pierd cătușele și rămâi liber, își încheie discursul hazliu, spre ziuă, Moș Vasile Vasilache.

Acest om uriaș ca făptură, dar și cultură, avea o forță mare de a te liniști. Spaimele mi-au trecut. În pivnița cu geamurile groase și pline de păianjeni, pe dinăuntru și pe din afară, avea un aer curat și uscat. Nicio umezeală, de niciun fel.

Ziua făceam rugăciuni și citeam la cele câteva cărți date de Vasile Vasilache, înainte de a mă „arestui" în pivnița lui primitoare. Noaptea făceam mătănii cât cuprindea. Lumina era interzisă, iar la lumânări nu aveam voie.

Într-una din zile aud din pivniță:
– Nu a trecut pe aici popa de la Tioltiur? întreabă cineva cu vocea înțepată.
– A trecut prin primăvară. E moldovean de al meu și m-a întrebat cum să procedeze cu lucrările la biserică, aud vocea moldovenească a lui Moș Vasile. Eram deja gata. Așteptam din clipă în clipă să se ridice ușa.
– Nu-l arestăm. Ducă-se dracului de venetic. Să ne lase în pace, cu biserica lui cu tot. Dacă pleacă nu i se întâmplă nimic, își încheie povestea vizitatorul nepoftit.
– Dacă trece pe aici îl lămuresc să plece din Regiunea Cluj. Nădăjduiesc că mă va asculta, dă oarecare asigurare dulcele părinte de la Bobâlna.

Gata, mi-am zis. S-a sfârșit cu *regimul de pivniță*.

Așteptam cu nerăbdare un semn de la ocrotitorul meu. N-am mai auzit două zile niciun zgomot și nicio vorbă. În mintea mea se războiau gânduri nenorocite. Credeam că l-au înhățat din nou pe bietul Părinte Vasilache: să-l strângă cu ușa, să-l bată, să-l joace în picioare pentru a le arăta unde mă aflu ascuns.

Într-o zi, după masă, aud pași moi deasupra pivniței. Ușa se deschide și apare chipul de Moise al Părintelui Vasile.

– Vino afară! Poți să pleci la Vatra Dornei la Episcopul Teofil Herineanu. Este acolo la băi. Vei avea aprobare să te duci din Transilvania. Fii cuminte. Nu mai face scandal. Nu schimbi tu vremile, cum am crezut și eu ca naivul. E păcat de tinerețile tale.

Nu știu unde a fost Moș Vasile două zile, dar nici nu l-am întrebat. Sfaturile lui erau bune de urmat. Am prins curaj să ies afară din casă și să plec de la Bobâlna pe care am visat-o mereu în flăcări.

– Bogdaproste, Părinte Vasile. *Alduiască-te – adică miluiască-te* Dumnezeu – pentru că m-ai găzduit și sfătuit ce să fac și de data aceasta. După ce gustăm puțin și soarele se ducea după Dealul Bobâlna, iar stelele se arătau pe cer, după ce ne-am rugat în Biserică, am luat drumul spre Vatra Dornei, pentru a vedea ce spune Părintele meu hirotonisitor. Se plângea să nu-l fac de rușine când m-a hirotonit, că sunt flăcău frumos. Acum eram sigur că *ne-am făcut de scandal*.”[50]

S-a făcut foarte iubit de către oamenii din Bobâlna. Tot în Bobâlna era și un gardian de la Gherla care se lăuda tuturor că l-a bătut pe călugăr, dar părintele l-a iertat declarat, deși acesta (gardianul) nu și-a cerut scuze. Ca oameni de încredere, s-a bazat într-o singură familie, în familia Lucreției Stuparu (cu care va și coresponda mai târziu). Copiii mergeau duminica la biserică iar lunea erau scoși în careul școlii pentru a fi pedepsiți sau mustrați dar aceștia de dragul părintelui continuau să meargă.

America (1969–2003)

În 1969 este chemat de către episcopul Victorin Ursache să facă misiune între românii de acolo. La plecare, oamenii i-au făcut un covor de flori de la casa parohială și până la mașina care-l aștepta. Mulți regretau plecarea, iar părintele înainte să urce în mașină a strigat: „Bobâlna și bobâlneni, mereu veți rămâne în inima mea.” Ajuns în America la 60 de ani, face misiune neobosit în Canada și S.U.A. unde construiește mai multe biserici. Din America trimite în România printr-un profesor fiu al satului Bobâlna, scrisori și bani Lucreției Stuparu pe care aceasta trebuia să-i împartă sărmanilor de care nu a uitat, împreuna cu publicația Credința. În 1990 revine în țară, mergând pe la patriarhie unde ține a 401-a predică, apoi în Vutcani și în cele din urmă în Bobâlna. Pleacă din nou în America în același an. În 1996 este invitat de către P.F. Teoctist în România la o împreună slujire la Antim, unde îi va acorda titlul de Mitrofor cu dreptul de a purta mantie și cârjă.

[50] Calinic Arhiepiscopul, *Toată vremea-și vreme*, volumul I, Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, 2013.

Corespondență (America-România, doar două din multele scrisori)

1. „Soră Lucreția și scumpi bobâlneni,

   Bucuria Nașterii Domnului cu darurile Sale cerești să se reverse în inimile voastre a tuturor plinind încredințarea dragostei ce o am pentru voi toți. Noul An 1988 să vă vină la fiecare cu împlinirea celor dorite. Al vostru al tuturor smerit rugător. La mulți ani! Fr. Dr. Vasile Vasilachi (NY)”

2. „Hristos a înviat! Bucuroși că încă o Primăvară a Învierii Domnului a venit peste noi toți,

   Vă trimitem tuturor această sfântă salutare creștinească de Hristos a înviat care cuprinde marele dar al biruinței credinței noastre. Tuturor scumpilor bobâlneni le trimitem binecuvântări de la Bunul Dumnezeu. Când apare vă trimit Calendarul Credința. Am scris cartea despre Bobâlna și bobâlneni și nădăjduiesc să o dau curând la tipar. Acuma se tipăresc alte două cărți, una în românește și alta în engleză. Sunt bucuros că anul trecut am revăzut Bobâlna după 21 de ani slujind în Biserică și revăzând pe cei prezenți. Al vostru smerit rugător către Domnul,
   Fr. Dr. Vasile Vasilachi (NY) 1991”

În loc de concluzie

Părintele Vasile Vasilachi, și-a pus toată viața pentru Hristos, dar nu a neglijat învățătura. Ca om de cultură a avut o ascensiune frumoasă în intelectualitatea vremii publicând peste 30 de articole și cărți de-a lungul vieții. Ca om al Duhului, s-a jertfit pe sine pentru biserica sa. S-a preocupat permanent de cei care o dată i-au fost comunitate și nu i-a uitat pâna la moartea lui. În lume a mărturisit adevărul pentru care a și fost prigonit de către comuniști și de către cei care au colaborat cu aceștia. În parohie a pus o rânduială firească prin înființarea corului și pictarea bisericii dar și prin colecta pentru săraci. Ca o cunună a operei vieții părintelui Vasile, se află traducerea Bibliei integral, pe care a vrut s-o numească Biblia de la Bobâlna, dar pe care neapucând s-o publice, a donat-o în manuscris, Academiei Române. În 2003 la 94 de ani, moare în New York de Bobotează, el fiind în acel moment la datoria pe care a onorat-o cu întreaga lui viață.

Opera literară

- Predica în evul mediu, Iași, 1938, 278 p.,
- Biblia în Ortodoxie, Mănăstirea Neamț 1939, I28 p.;
- Un binefăcător: monahul Ilarion Radu, Mănăstirea Neamț, 1940, 75 p.;
- losif Nănescu strălucit mitropolit al Moldovei Mănăstirea Neamț, 1940, 103 p.;
- Mitropolitul Veniamin Costachi, Mănăstirea Neamț, 1941, 328 p.
- Doctoriei sufletească pentru toate durerile, București, 1946, 160 p.
- Volume de predici: Dumnezeu este Iumina. Predici Mănăstirea Neamț, 1939, 353 p.;
- Pe căile Domnului. Predici rostite la radio, București, 1942, 333 p.
- Duminicile primăverii. Predici rostite în Sfânta Patriarhie și transmise prin radio, București, 1943, 125p.;
- Cerurile grăiesc. Zece predici la Psalmul 18, București, 1943, 85 p.;
- Prietenii lui Dumnezeu: Sfinții. Predici, București, 1947, 320 p.

Lucrări de popularizare:

- Lauda Moldovei: Cuvioasa Paraschiva, Mănăstirea Neamț, 1936, 32 p.;
- Sf. Dimitrie cel Nou Basarabov, București, 1941, 31 p.;
- Pentru ce suntem ortodocși" București, 1943,40p.;
- Proorocii, București, f.a., 48 p.;
- Maica Domnului, București, 1947, 48 p.;
- Evangheliștii, București, 1947,48 p.;
- Mucenițe, București, 1947,48 p.;
- Sfinții împărați, București, 1947,48 p.;
- Sf. Dimitrie Basarabov și Sf. Nicodim cel Sfințit, București, 1947, 24 p.;
- Sf. Paraschiva și Sf. Filofteia, București, 1947, 32 p.;
- Mari duhovnici, București, 1947, 49 p.;
- Articole în ziarele și revistele din perioada interbelică, o nouă traducere a Bibliei (în manuscris, la Academia Română).

Penticostalismul românesc în perioada comunistă*

*Adrian Radu Leș***

Introducere

Penticostalismul este o continuare a mișcării de *redeșteptare* a credinței, care a avut loc în secolul trecut. Pe la 1900, predicatorul american Charles F. Parham a început să susțină că asupra unora dintre credincioși coboară Duhul Sfânt, aceștia căpătând darul vorbirii în limbi neînvățate, fenomen definit de el ca *xenolalie* (vorbire în limbi cunoscute)[1]. Mai târziu, odată cu William J. Seymour fenomenul vorbirii în limbi capătă o altă formă, aceea a vorbirii în limbi necunoscute, care uneori au nevoie și de tâlcuire. Noul fenomen, care l-a contrariat chiar și pe Parham, a fost definit ca *glosolalie* de susținătorii lui. Conform concepției penticostale, același tip de dar a fost primit de apostoli în ziua Cincizecimii.

Din S.U.A., mișcarea penticostală s-a răspândit și în Europa, mai ales în Germania și Norvegia. Numărul credincioșilor a crescut relativ repede, de la circa 1.000 în 1906, la peste 350.000 în 1936.

Prima comunitate penticostală din România a apărut în localitatea Păuliș, județul Arad, în anul 1922[2]. În pofida unor persecuții la care a fost supusă înainte și mai ales în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, credința penticostală s-a extins treptat în mai multe regiuni ale țării, în special în nordul Moldovei, în Banat, Crișana și Maramureș[3]. Asociația credincioșilor penticostali s-a constituit în anul 1924. Anul înființării Partidului Comunist din țara noastră aproape că ar coincide cu nașterea mișcării penticostale de la noi din țară.

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr. conf. univ. dr. Cristian Sonea.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

1 Cf. Allan ANDERSON, *An introduction to Pentecostalism: Global Gharismatic Christianity*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004; Jacobsen DOUGLAS, *A reader in Pentecostal Theology. Voices from the first generation*, Indiana University Press, Bloomington, 2006.

2 Pavel Riviș TIPEI, „85 de ani de la Înființarea primei biserici penticostale din România”, în: *Cuvântul Adevărului*, XVIII (2007), pp. 3–4.

3 Ciprian BĂLĂBAN, *Istoria Bisericii Penticostale din România (1922–1989) – instituție și harisme*, Scriptum, Oradea, 2016, pp. 15–51.

Trebuie menționat, de asemenea, faptul că în România există trei mari ramuri ale Penticostalismului: Biserica lui Dumnezeu Apostolică Penticostală, Creștinii Botezați cu Duhul Sfânt și Ucenicii Domnului.

Recunoașterea oficială a cultului

Începând cu anul 1946, toate cele trei ramuri sunt recunoscute în mod provizoriu. Chiar dacă între anii 1946–1950 s-au purtat îndelungi discuții pentru unificarea celor trei, toate încercările au eșuat[4]. Însă în anul 1950, printr-o dispoziție a Ministerului Cultelor, se decide contopirea – unii ar spune abuziv – asociațiilor religioase într-un număr restrâns de culte, în forma cunoscută până în anul 1989[5]. Cultul Penticostal urma să reunească toate cele trei ramuri de pe teritoriul țării[6].

Amprenta Departamentului Cultelor asupra Bisericii Penticostale

Departamentul Cultelor nu era altceva decât *pumnul de fier* în *mănușă de catifea*. Ținta finală era ca Bisericile să devină doar o feudă cu care Statul să acționeze după bunul său plac. Contradicția legislativă era evidentă. Legea Cultelor aprobată în anul 1948 nu era deloc în spiritul Constituției aprobate cu doar câteva luni înainte și în care era stipulată libertatea religioasă. În continuare vom prezenta câteva măsuri luate de oficialitățile comuniste prin intermediul Departamenului Cultelor care aveau menirea de a destabiliza tânăra Biserică Penticostală[7].

Îngrădirea dreptului de liberă circulație a slujitorilor

Ordinul Ministerului Cultelor din 1949 îi obliga pe predicatori să anunțe autoritățile despre orice deplasare din localitate. Fiind încă în așteptarea recunoașterii oficiale, comunitatea penticostală nu ridică împotriviri, ba chiar apreciază drepturile cu care Guvernul îi ademenise.

Ordinul părea chiar favorabil, fiindcă în acest fel predicatorii neînregimentați erau împiedicați să mai călătorească prin Biserici. După 8 ani, ordinul este întărit prin Decretul 324 din 1957, referitor la actele de vagabondaj. Așadar, acest Decret se aplica atât predicatorilor, cât și credincioșilor, cărora li se interzicea să se deplaseze

---

4 Pentru întâia oară cultul a fost legalizat prin *Decizia nr. 64.803/1946*, când a fost aprobat și Statutul de organizare, act reînnoit prin *Decretul nr. 1203* din 14 noiembrie 1950.

5 Ciprian BĂLĂBAN, *Istoria Bisericii Penticostale din România...*, pp. 81–97.

6 ACNSAS, D 6887, p. 377.

7 Mulți lideri penticostali au căzut în plasa Securității și au acceptat să colaboreze cu aceasta: Ciprian BĂLĂBAN, Istoria Bisericii Penticostale din România..., pp. 101–119.

în grupuri prin localități. Dacă un predicator mergea într-o localitate care nu figura pe autorizația sa era catalogat drept vagabond[8].

Decimarea bisericilor

Observând faptul că Bisericile Penticostale creșteau în număr, autoritățile decid, începând cu anul 1960, o nouă structură teritorială, măsură ce era chiar în opoziție cu dezvoltarea și expansiunea fenomenului penticostal. Această nouă structură prevedea închiderea bisericilor mici și alipirea credincioșilor respectivi unor Biserici îndepărtate. La această măsură se adaugă o alta ce hotăra că într-o adunare numai pastorii au voie să predice, îngrădind astfel membrii de rând[9]. Este interesant, totuși, faptul că liderii Cultului Penticostal nu s-au împotrivit acestei decizii, ba chiar au ajutat la implementarea ei fără incidente.

Împiedicarea creșterii numerice

„Declarația de părăsire a unui cult se comunică părții componente a cultului părăsit, prin autoritatea comunală locală. La cerere, autoritatea comunală respectivă este obligată să elibereze dovada facerii acestei comunicări. De asemenea, articolul 39 prevede că niciun cult nu va putea înscrie noi adepți, decât dacă cel ce solicită acest lucru va face dovada că a anunțat de părăsirea cultului, cultul căruia i-a aparținut”[10].

Articolul de față avea menirea de a ține evidența si de a stopa, pe cât posibil, ușoara trecere de la un cult la altul. Cel ce voia să-și părăsească cultul trebuia mai întâi să aibă o discuție cu reprezentantul cultului respectiv. Totodată, autoritățile aveau dreptul de a le respinge cerea de trecere la alt cult unor persoane.

Eradicarea manifestărilor darurilor Sfântului Duh

Manifestarea vizibilă și înflăcărată a credinței este unul din fundamentele și caracteristicile definitorii ale Penticostalismului. Așadar, această măsură a fost una chiar în chintesența spiritualității lor cultice. În acest sens, a fost dată și o circulară[11] în care se cerea pastorilor să vegheze la buna rânduială din Biserică. Bineînțeles, această măsura s-a aplicat treptat, introducându-se mai întâi la filialele regionale. Mulți încearcă să argumenteze că aceste compromisuri ar fi fost doar pentru a menține libertatea cultului. Sigur nu se știe. Cert este faptul că liderii mari penticostali

---

8 Cf. Vasilică CROITOR, *Cultul penticostal în perioada comunistă*, Succeed Publishing, Medgidia, 2010, p. 50–51.

9 ACNSAS, R 35839, f. 48.

10 ASSC, 1973, dosar 9, vol. 4, f. 13.

11 Circulara nr. 1044/1957.

au trimis multe circulare prin țară prin care doreau reducerea la minim sau chiar estomparea acestei harisme[12].

Adoptarea unui *tipic bisericesc*

Dacă la începutul său Penticostalismul românesc era caracterizat de spontaneitate, Departamentul cultelor dorea intrarea slujbelor în comun într-un tipic comun. În acest fel apare și noțiunea de *program*, care, în ziua de azi, nu ar mai putea fi schimbat. Și această măsură a fost acceptată fără împotriviri majore. După cum am mai amintit, predica putea să fie rostită doar de pastor excluzând manifestarea preoției universale prin predică, pastorii fiind amenințați că, dacă se va întâmpla contrariul, li se va retrage legitimația. Cântarea trebuia să fie cât mai sobră, înlăturându-se cântările ce îndemnau la luptă[13]. De asemenea, slujbele de botez trebuiau săvârșite, dacă nu se putea în casa de adunare, într-un loc cât mai ferit, pentru a nu fi acuzați de prozelitism[14].

Conturarea unei ierarhii

Cultul penticostal nu se caracteriza printr-o conducere de tip piramidal, așa că liderilor politici le era greu să impună ceva când nu era o ierarhie clară. Astfel, are loc o răsturnare doctrinară, liderii Cultului arogându-și o poziție de supraveghetori sau întâistătători. Tot în această direcție, dreptul fiecărui credincios de a citi și interpreta după cum consideră Sfânta Scriptură se limitează, autoritatea bisericească trasând niște directive clare de interpretare, jalonând opiniile proprii. Termenul de *prezbiter* folosit în Statutul votat în 1946 începe să fie înlocuit cu cel de *păstor,* iar între *prezbiter* și *păstor* se face o delimitare tot mai clară[15]. De asemenea, slujirea de diacon până în 1946 era doar o slujire pur administrativă, însă începând cu anii ’50 este asimilat și ca slujirea cultică, deci am putea afirma că intră în *rândul clerului.*

Controlul resurselor financiare

Până la venirea la conducerea țării a Comunismului, Cultul penticostal se autofinanța, fiind complet autonome din acest punct de vedere. În urma directivelor date de Departamentul Cultelor, păstorii au fost angajați direct de către filialele

---

[12] ASSC, 1957, dosar 121, f. 3. Cf. Ciprian BĂLĂBAN, *Istoria Bisericii Penticostale din România...*, p. 145 și ASSC, Ion-Emil LUNGEANU, *Cultul Penticostal din România – studiu general*, 1974, p. 16–17.

[13] „...se propune o revizuire generală a tuturor partiturilor, eliminarea cântărilor cu conținut de «luptă» (sic!), «triumf», «prozelitism», și dacă se poate, chiar a unor pretinși «compozitori» care n-au nimic comun cu năzuințele poporului nostru, rămânând în vigoare acelea care oferă un conținut atât ca text și ca muzică, sobru, normal”, în: ASSC, 1973, dosar 11, vol. 7, f. 275.

[14] Ciprian BĂLĂBAN, *Istoria Bisericii Penticostale din România...*, pp. 142–151.

[15] Trandafir ȘANDRU, *Doctrinele biblice ale Bisericii*, ed. a III-a, Metanoia, Oradea, 2014, p. 236.

cultului. Chiar dacă aceștia nu erau plătiți din resursele cultului sau cele ale Statului, prin aceasta păstorii au devenit dependenți de casieria centrală. Bugetul aprobat de minister pentru culte era conceput în așa fel încât să limiteze de la an la an posturile.

Interzicerea formelor de catehizare organizată

Departamenutul Cultelor ia atitudine și față de modul în care Biserica Penticostală făcea misiune cu tinerii. Cultul penticostal îi angaja pe tineri în formații corale, orchestre sau fanfare, acestea fiind adevărate puncte de atracție pentru tinerii Bisericii. Departamentul, prin oamenii săi, a întocmit sute de rapoarte în care era consemnată activitatea oricărui tip de adunare de tineret și informații despre fiecare membru ce era angrenat în vreo astfel de acțiune. O primă măsură îi viza pe profesorii care predau și îi instruiau pe tineri[16]. O a doua măsură a fost aceea a supravegherii bugetelor în vederea împiedicării achiziționării de noi instrumente. O altă măsură a fost îngrădirea depasărilor din comunitatea în care erau membrii.

În mod clandestin, s-au înființat în unele comunități mecanisme de catehizare care să scape de sub controlul Statului. Astfel apar, după model occidental, organismele BEE (Educație Biblică prin Extensie). Toate aceste cursuri se desfășurau în mare taină, la final primindu-se chiar o diplomă[17].

Autorizațiile de construcție, renovări

În cazul construirii unei biserici, legislația prevedea întocmirea unei cererii care să fie transmisă Consiliului Popular. Dacă era aprobată, era trimisă mai departe Departamentului Cultelor. Bineînțeles, autoritățile locale împiedicau pe cât le stătea în putință avansarea documentelor, asta pentru a demonstra autorităților centrale că se implică activ în stoparea fenomenului sectar.

Relațiile cu Bisericile surori din străinătate

Legăturile cu străinătatea erau aprobate doar în baza principiului ca Statul să aibă mereu de câștigat și nimic de pierdut. Lideri cultului au cerut aprobare Ministerului Cultelor în vederea întreținerii relațiilor de colaborare și frățietate cu membrii din străinătate. Însă în acest fel era cenzurată și orice informație care ieșea din țară. Înainte de efectuarea unei vizite în străinătate, cel ce voia să se deplaseze într-o Biserică dintr-o țară străină trebuia să ia legătura cu un împuternicit care să-l îndrume să manifeste cea mai ireproșabilă atitudine de atașament față de țară. La

---

[16] ASSC, Ion-Emil LUNGEANU, *Cultul Penticostal din România...*, p. 16.
[17] Ciprian BĂLĂBAN, *Istoria Bisericii Penticostale din România...*, pp. 168–170.

întoarcere trebuia să ofere o notă informativă în care să consemneze cu detalii tot ce a făcut și cu cne a vorbit în vizita frățească. Și vizitele fraților din afară urmau un protocol bine stabilit. Acestea trebuiau anunțate cu mult timp înainte și doar dacă primeau avizul autorităților[18].

Atitudinea față de lucrările de tipar

După cum bine știm, orice activitate publicistică era supravegheată cu strictețe. În cazul cultelor, Ministerul era interesat cu precădere de conținut și de tiraj. Manuscrisele, după ce parcurgeau un lung drum prin labirintul cenzurii comuniste, ajungeau la tipar mult sărăcite de conținutul lor inițial. Bineînțeles, autoritățile doreau ca orice tipăritură bisericească să fie lipsită de conținut duhovnicesc, să nu conțină vreun impuls la intensificarea vieții religioase sau să conțină vreun atac subtil împotriva ideologiei țării[19]. De exemplu, *Buletinul Cultului Penticostal* cuprindea în fiecare număr articole patriotice, telegrame, informații cu privire la sărbătorile naționale, astfel încât, dintr-un total de 16 pagini, 6 erau cu conținut patriotic. În ceea ce privește tirajul, și el trebuia supus aprobării. Tendința era una de scădere de la an la an. Cultul Penticostal nu a reușit în perioada comunistă să obțină aprobarea tipăririi de Biblii. Majoritatea Bibliilor folosite erau aduse în țară ilegal.

Implicarea cultelor în realizarea obiectivelor partidului

La conturarea unei imagini de bun conducător a lui Ceaușescu trebuiau să participe și cultele[20]. Sarcinile adresate cultelor de la Minister erau următoarele: să organizeze conferințe pe tema păcii și dezarmării; să trimită telegrame de susținere a lui Nicolae Ceaușescu prin care vor exprima adeziunea la politica statului în privința dezarmării; să își mobilizeze membrii pentru a participa la Marea Adunare Populară de la București; transmiterea unui apel la dezarmare și pace către Bisericile și organizațiile creștine mondiale; forurile centrale de conducere ale cultelor vor dezbate ideile cuprinsee în mandatul delegației din România la ONU și vor trimite o telegramă de susținere.

---

[18] Cf. Vasilică CROITOR, *Cultul penticostal...,* pp. 78–79.

[19] Ciprian BĂLĂBAN, *Istoria Bisericii Penticostale din România...*, pp. 172–176.

[20] În acest sens, aproape fiecare număr al *Buletinului Cultului Penticostal* făcea referire la conducător sau la realizările Statului sau la partid. Vom reda doar câteva articole: Comitetul de redacție, „Aniversarea zilei de naștere a domnului președinte Nicolae Ceaușescu", în *Buletinul Cultului Penticostal*, XXIII (1975), p. 1; Redacția, „Președintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, împlinește 60 de ani", în: *Buletinul Cultului Penticostal*, XXVI (1978), p. 1; Pavel Bochian, „Constutuția Republicii Socialiste România", în: *Bultetinul Cultului Penticostal*, XIII (1965), p. 2–3; Trandafir Șandru, „Realizări de pe întinsul patriei, în: *Buletinul Cultului Penticostal*, XXII (1974), p. 2; Pavel Bochian, „Calitetea de cetățean al petriei", în: *Buletinul cultului Penticostal*, XXVII (1979), p. 2. etc.

În toate bisericile, școlile sau instituțiile teologice, revistele cultelor trebuia să se introducă materiale privitoare la necesitatea apărării și menținerii păcii naționale și glorificarea regimului comunist[21]. Bineînțeles, și unii mebrii ai ierarhiei cultice penticostale au fost angrenați în sfera politică.

Arbitrare și manipulare în interiorul cultului

Orice cult, fiind lut sub oblăduirea Statului, era arbitrat în eventualele conflicte interne de către Departamentul Cultelor, acesta din urmă asigurându-se că dintre două părți aflate în conflict, tot Statul va ieși învingător, în sensul că deciziile luate vor defavoriza cultul[22].

De multe ori membri ai Securității erau infiltrați în diferiteleculte religioase sub pretextul că ar dori consiliere în privința botezului. Acești așa-ziși convertiți luau legătura cu liderii cultului obținând multe informații care se regăseseau în notele informative. Securitatea se folosea, de asemenea, și de *tehnica operativă* ce consta în interceptarea convorbirilor telefonice și înregistrarea lor sau instalarea de microfoane în locuințele de unde credeau că ar fi putut obține informații folositoare lor.

Cocluzii

Biserica Penticostală, prin reprezentanții ei, a dat un vot de încredere sistemului comunist, crezând că în acest fel se va bucura de unele privilegii. Nu știm cât a fost de bunăvoie sau în ce măsură au fost constrânși. Cert este faptul că și de o parte și de cealaltă există dovezi și argumente edificatoare și concludente.

Față de alte Biserici istorice, Biserica Penticostală nu avea încă rădăcini perene în neamul românesc, fapt ce-i reducea credibilitatea și autoritatea, ea fiind la început mai mult un curent de înnoire sau redeșteptare duhovnicească. Astfel, autoritatea comunistă și-a lăsat, poate, amprenta mult mai adânc în forma lor de manifestare și organizare față de Biserica Ortodoxă majoritară, de exemplu.

Cred că afirmația lui Soljenițîn din *Arhipelagul Gulag* se potrivește perfect și situației Bisericilor în perioada comunistă: „Trecând viciul sub **tăcere**, cufundându-l înlăuntrul nostru doar să nu iasă afară; noi, de fapt, îl **semănăm**, și el va **răsări** în viitor!... Prin asta nu facem altceva decât să smultgem de sub noile generații orice

---

21 Cf. Trandafir ȘANDRU, „Sesiunea Consiliului Mondial al Păcii", *Buletinul Cultului Penticostal*, III (1955), pp. 14–15; ***"Să participăm cu toții la alegerile de la 3 februarie 1957", în: *Buletinul Cultului Penticostal*, IV (1956), p. 14; ***, „Pentru dezarmare și pace", în: *Buletinul Cultului Penticostal*, X (1962), p. 9; Pavel Bochian, „Chemare la pace", în: *Buletinul Cultului Penticostal*, XXX (1982), pp. 2–3; ***, „Nu mai vrem un nou război", în: *Buletinul Cultului Penticostal*, XXXIII (1985), p. 2. etc.

22 Ciprian BĂLĂBAN, *Istoria Bisericii Penticostale din România...*, pp. 151–156.

fundament al ideii de dreptate... Tinerii capătă convingerea că ticăloșia nu e pedepsită niciodată pe pământ, dar aduce întotdeauna bunăstare”[23]. Recunoașterea, asumarea și încercarea de îndreptare a ce se mai poate îndrepta cred că ar fi cuvintele care să descrie cea mai onestă atitudine pe care Bisericile ar putea-o lua față de modul mai puțin creștin în care au acționat în anumite momente.

[23] Alexandr SOLJIENIȚÎN, *Arhipelagul Gulag*, vol. I, Univers, București, 1997, p. 128.

Psalmistul Temnițelor[*]

Andi Constantin Bacter[**]

Anul 2017. 28 de ani de „libertate". Trăim într-o lume a confortului și a luxului, a pasivității și a comodității, a sterilității și a deplasării din inerție, a amneziei și a indiferenței, a libertății eronat înțelese și a hedonismului.

Aceasta este epoca postmodernă în care trăim, rodul încercărilor elitei intelectuale circumscrise modernității, care a încercat să dea un nou chip Chipului din om, să se debaraseze de valorile tradiționale perene ale normalității de până atunci, și să lepede într-o adâncă negură pe „omul cel învechit și credul". Ținând cont de această tranziție se pare că istoria a cunoscut un deja vu antagonic, un fapt pe care și Noul Adam, cu aproape 2000 de ani în urmă îl realizase cu universul precreștin.

Din coapsele modernismului secolului al XIX-lea se nasc cele mai influente curente filosofice, psihologice, politice și chiar religioase ale secolului anterior, lăsând adânci sechele în cortexul conștiinței umanității lumii contemporane. Axiomele acestor ideologii au dus la generarea unor „modernități eșuate" (Radu Preda). Din penuria aceasta aș vrea să mă opresc la modernitatea absurdă a comunismului.

Comunismul a reprezentat în cadrul statelor răsăritene ale Europei (și nu numai) o adevărată „via dolorosa" bolșevică spre Golgota chinurilor reeducării pedagogiei Makarenko și către „Taborul marxist" al „schimbării la față" a omului tradițional. Prin conjugarea antitetică a acestor termeni ce poartă o atât de puternică reverberație creștină, respectiv comunistă, doresc evidențierea unui fapt ce face parte din iconomia divină. Oricât ar fi încercat corifeii comunismului să arate că ei vin de fapt cu un nou mod de a vedea lucrurile cât se poate de nepărtinitor, în esență, mișcarea comunistă a fost una profund anticreștină îndreptată anume pentru a contracara evoluția creștină și de a o extirpa de pe fața pământului. Au venit cu o nouă nuanță de alb, negrul. Cu adevărat, comunismul trebuie văzut prin ochii părinților Bisericii, adevărate făclii ale sfințeniei patristice contemporane (Arsenie Papacioc, Iustin Pârvu, Arsenie Boca, Sofian Boghiu) care au catalogat această experiență nefastă ca fiind o piatră de încercare, o probă de rezistență duhovnicească de tip Iov, în care parcă

[*] Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.prof.univ.dr. Dumitru Megheșan.

[**] Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ep. Dr. Vasile Coman", Universitatea din Oradea

Dumnezeu Și-a întors dur față de la cei ce I-o iubesc (Deus absconditus), un barometru al credinței.

Această ciumă roșie nu a avut cum să nu-și aplece ramurile maladive și asupra Grădinii Maicii Domnului, asupra poporului român, a cărui constituție spirituală emana indisolubil mireasma creștinismului dreptmăritor. Perioada instaurării acestui asalt ideologic s-a desfășurat în cumpăna interbelică, când „mica Românie" devenise „mare", iar încet-încet elitele proprii, înarmate cu verticalitate creștină și demnitate națională, atrăgeau priviri străine avide de putere și trăgeau semnale de alarmă. Cu precădere, această elită fusese înglobată în trunchiul Mișcării Legionare, mișcare cu un pronunțat caracter naționalist, patriotic și religios, cu puternice tendințe de extirpare a corupției, neînțeleasă atunci și se pare că nici până în ziua de azi.

Ținând cont de acest context, chiureta rece a comunismului nu a ezitat să sfârtece și pântecele țării noastre, atentând la unitatea națională, la tot ceea ce este deosebit, particular și unic, destabilizând-o din temelii. Astfel, precum fătul respinge și evită instinctual mișcarea anorganică și atee a chiuretajului, aidoma conștiința națională a poporului român a repugnat această mișcare centrifugă, însă care, în cele din urmă, a discentrat-o de pe făgașul normalității.

La fel ca și în celelalte țări stigmatizate de acest torent care a văduvit barbar întâi de toate, Mama Rusie, comunismul căuta să stârpească toate valorile cu care și prin care statul român se identifica. Întâi de toate, comunismul s-a instaurat cu profundul deziderat de a-L izola pe Dumnezeu într-un colț desacralizat al absurdului, al superstiției și al mitului, asumându-și blasfemia, și de a focaliza interesul românilor pe materialismul marxist. Poporul să își piardă aspirațiile spre transcendental, taina unei vieți viitoare veșnice (în deplină legătură de consecință cu cea pământească) se risipește, iar universul uman devine „un boț de huma la mâna titanului comunist" care încerca să-și asume poziția de dumnezeu. În fond, devine o „maimuță a lui Dumnezeu", imitând în mod kitschizat Biserica și virtuțile creștine, iar lipsită fiind de darul și harismele Sfântului Duh își ia ca aliat întreaga meșteșugire omenească, tehnica, industria și știința modernă. Toate aceste precepte își au fundamentul în „filosofia trinitară" Marx-Engels-Lenin, ale căror născociri întunecate au reprezentat lectura cotidiană pentru conducătorii mișcării comuniste. Pentru torționari, extensia minților sinistre ale conducătorilor și instrumentele lor de instalare a ordinii, o lectură obligatorie a reprezentat-o lucrările celui ce a cristalizat aceasta ideologie marxist-leninista, Anton Semionovici Makarenko. Acest personaj emblematic a creat o „pedagogie genială" care urmărea crearea unui nou om. Un cetățean perfect, care să nu iasă în evidență, un cetățean care să se supună, animalic și lipsit de discernământ, la directivele dresorilor-stăpâni. A încercat o nivelare și omogenizare a oricărui fel de nonconformism, a oricărei libertăți de exprimare ce era centrifuga ideologiei ce

se instaurase. Acest pedagog pune accentul pe mentalitatea conformistă de colectiv, colectivul fiind mediul ce năștea cea mai bună metodă pedagogică în transformarea și uniformizarea caracterelor individului și a individualităților. Cum se desfășura această procedură? Prin așa zisa „reeducare” care a căpătat dimensiuni de-a dreptul macabre. O lezare fizică și psihică profundă, o torturare sistematică, persistentă și blasfemiatoare care cerea asumarea unor afirmații și credințe antilegionare, anticreștine, antimorale, dar și a servilismului către actuala conducere.

În fiecare segment al istoriei ce s-a scurs până în zilele noastre, inima creștinilor a simțit mereu că trebuie să-și arate devoțiunea si adorarea față de Dumnezeu. Ceea ce este uluitor este că adesea acest proces latreutic se desfășura în locuri improprii unui gest de asemenea importanță. Prigoniți de către mai marii vremii, mărturisitorii lui Iisus Hristos se adunau pe tărâmuri catalogate ca „impure” de către restul lumii. Dar, așa cum Cuvântul lui Dumnezeu se naște trupește în condiții cu totul incompatibile cu demnitatea de Împărat și Mare Arhiereu pe care, Mesia cel mult așteptat fiind, le poseda, tot așa sfinții închisorilor vor lupta intr-un război cu diavolul (adesea întrupat în caracterul inexplicabil al torționarilor) pe tărâmul propriu si propice al maleficului.

Putem spune că nici nu am iscălit prea multe rânduri, detalii și dedesubturi ale comunismului, că am și aflat caracterul lui infamant și coercitiv, absolut de neimaginat pentru cei ce nu au acordat câteva ore din viața lor pentru a citi istoricul temnițelor comuniste și martirologiile celor ce cu verticalitate dumnezeiască au răbdat, nevinovați fiind, toate calomniile, ticăloșiile și blestemățiile la care au fost supuși. Nu aș dori să reiau nominal și particular fiecare metodă de reeducare de-a dreptul lugubre, nu din insensibilitatea sau lipsa de empatie, ci pentru a accentua modul în care s-a putut rezista sau, mai bine zis supraviețui, în aceste condiții infernale. Acest lucru este de-a dreptul frapant. Iadul temnițelor comuniste a putut fi stins doar de inimile creștinilor. Același sânge martiric ce pompa în ritmuri hristice în cordul marilor mărturisitori ai Bisericii din primele veacuri, a pulsat și în inimile marilor sfinți ai închisorilor. Sângele sfânt, Sămânța de martir vărsată nemilos de împilătorii curților păgâne de odinioară se reinventează în sfinții închisorilor devenind răsaduri binecuvântate. Oricât ar fi încercat tăvălugul comunist să demoleze zdrobitor aceste temple ale Duhului Sfânt, peste noapte, în dezacord cu legenda Meșterului Manole, Hristos reconstruia templul mult pătimitor, căci în sufletele lor era deja zidită „Ana” jertfelniciei, a credinței, a rugăciunii și a răbdării până la sfârșit (Matei 10,22).

În chipul zdrobit al acestor nenorociți și chinuiți oameni ai culturii române se vădește chipul autentic al lui Hristos. Aceasta este „boieria” neînțeleasă a lui Hristos, care preferă chipul celor slabi pentru a-i rușina pe cei puternici, care preferă temnița vitregă și insalubră precum a preferat peștera săracă și rece, care preferă inofensivitatea și gingășia minților cultivate ce-L iubeau, precum a preferat să se asemene

gingășiei unui miel fără grai venit în fața călăilor. Flama acestor sfeșnice vii și nestinse aduce cu stâlpul de foc ce ghida poporul ales în arșița Pustiului Sinai. Aceeași arșiță a ispitelor și încercărilor, aceeași 40 de ani de rătăcire, aceleași popor răzvrătit pe Dumnezeu, aceeași senzație de pierdere a lui Dumnezeu, aceleași minuni de netăgăduit.

Încercarea torționarilor de a întuneca mințile acestor minunați călăuzitori de generație nu și-a atins scopul propus. În locul inoculării beznei totale a minții, au declanșat în aceste personalități remarcabile acel „întuneric supraluminos" (al Dumnezeului ce nu poate fi cunoscut în Ființa Sa) ce încărca cărbuni aprinși pe capul celor ce-i băteau. Torționarii nu înțelegeau cum puteau acești oameni să aibă o asemenea anduranță. Înfierarea „nonconformiștilor" și trecerea prin focurile schingiuirilor nu a făcut decât să lămurească aurul la cea mai înaltă temperatură a credinței, dând Marelui Olar focul încercărilor de care avea nevoie pentru a-și desăvârși vasele alese ale Duhului Sfânt.

Printre aceste vase alese ce s-au umplut de prea plinul harismelor Duhului Sfânt amintim nume cu o reverberație extraordinară până la sfârșitul veacurilor: Pr. Dumitru Stăniloae, Pr. Arsenie Boca, Pr. Arsenie Papacioc, Valeriu Gafencu, Pr. Ilarion Felea, Pr. Sofian Boghiu, Elisabeta Rizea, Vasile Voiculescu, Radu Demetrescu „Gyr" și mulți, mulți alții ale căror nume sunt scrise în Cartea Vieții cu sudoarea, sângele și lacrimile dorului după Hristos. Ultimele două nume pe care le-am pomenit au în comun un dar rarisim, fin și plăpând ca o adiere binecuvântată a Rusaliilor, harul de a mânui cuvântul în cele mai filocalice moduri, aducând Logosului prinosul talanților cu care i-a înzestrat.

Acest dar nu doar că a fost rodul profundelor meditații sau introspecții strict personale, ci prin gândul lor gravat cu măiestrie în piatra memoriei au dat naștere unei verosimile fresci a acelei perioade, transpuse estetic și fățiș prin filtrul creștin. Toată suflarea românească rezona la unison cu poeziile lor. Era un mod atât de gingaș și nobil de a trece peste vicisitudinile și samavolniciile cărora erau nevoiți să le țină piept creștinește, cu inima senină, în ciuda norilor mov-verzui și a averselor sângerii ce le acopereau trupul.

Pentru a creiona cât mai fidel rolul crucial pe care l-au avut acești poeți în lagărele românești de reeducare și pentru a zugrăvi un portret moral și artistic relevant, aș vrea să mă focusez pe o singură entitate, pe persoana unică a marelui și (din nefericire) lipsitului de notorietate Radu Demetrescu, zis „Gyr". O personalitate de-a dreptul memorabilă a temnițelor comuniste, înzestrat cu o sensibilitate deosebită, cu o trăire interioară metafizică capabilă să facă abstracție de contextul istoric cu totul nepotrivit în care s-a aflat. Nu a ținut cont de vârtejul comunist în care a fost luat pe sus, ci cu multă tinerețe și vitalitate a ținut capul sus în temnițe tenebre, scurmând în suflet după inspirații ce-l vor ține în viață, atât pe el, cât și pe cei ce rezonau

afectiv cu talentul său liric. Într-un interviu al doamnei Aspazia Oțel Petrescu, o dovadă vie a acelor vremuri crâncene, dumneaei spunea nostalgic despre Radu Gyr: Hristos a zis că în cazul în care cineva va întoarce pe aproapele său de pe o cale greșită apostol se va numi, oare câte cununi de apostol se vor îngrămădi pe capul acestui mare poet pentru numărul mare de suflete pe care le-a salvat de la apostazie, suicid sau psihoză?

Radu Demetrescu se naște la 2 martie 1905 la poalele Gruiului din Câmpulung, de unde își va însuși titulatura pseudonimului literar „Gyr”, prin derivație. Fiu al unei familii de artiști, al actorului Ștefan „Coco” Demetrescu de la Teatrul Național din Craiova și al Eugeniei Gherghel, muziciană de origine germană. Copilăria și-o va desfășura în Bănie. Talentul său liric se întrezărește încă din zorii adolescenței, mediul familial deosebit favorizând aspirația spre înălțimi culturale. De mic este o fire reflexivă, dispusă spre reverie și meditație, având profilul unui elev sârguincios cu deziderate onorabile. Trudește din greu, iar osteneala intelectuală este cristalizată în aparițiile strălucite, intermitente, în diferite publicații care-i va aduce un renume și îi va basoreliefa caracterul poetic. După finalizarea studiilor devine ucenic al maestrului Mihail Dragomirescu, devenind la rândul său călăuzitor academic al Facultății de Litere din București.

Contextul istoric tulbure a constituit liniștea de dinaintea furtunii. Apusul nazist își arăta colții, iar Răsăritul sovietic jinduia la plaiurile mioritice. Acest status quo instabil făcea ca și în rânduielile interne ale țării să survină mișcări mercenare și corupte care căutau pregătirea terenului pentru invadatori. Astfel, va lua naștere Mișcarea Legionară, Garda de Fier sau Legiunea Arhanghelului Mihail ce va în-globa prin obiectivele propuse marea majoritate a păturii intelectuale românești „necompromise”. Printre tinerii frumoși și iubitori de orizonturi filocalice se regăsea poetul Radu Gyr, la loc de cinste, având titulatura onorifică de comandant legionar al Olteniei. În scurt timp această grupare idealistă și tranșantă produce schimbările necesare în societate, mai ales în ceea ce privește conștiința națională colectivă.

Peisajul politico-social al acestui crâmpei istoric părea prea frumos ca să fie și aievea. Era un moment al intrării în Ierusalimul normalității, în care conducătorii bine intenționați doreau sporirea țării. Câștigarea a tot mai multă notorietate și încredere în rândul oamenilor va face ca regele Carol al II-lea alături de Armand Călinescu să ordone și șă sprijine dizolvarea și distrugerea Mișcării Legionare. Vor fi arestați toți comandanții legionari, condamnați la muncă silnică spre reeducare, iar generalul Corneliu Zelea Codreanu e executat. Astfel, peste noapte, data de 16/17 aprilie devine noaptea rugăciunilor cu lacrimi de sânge, Ghestimaniul locomotivelor reci ce-l ducea și pe Radu Gyr către locul „pardosit cu pietrele” temnițelor ce ne strigă mărturia lor nouă, astăzi. Debutează periplul carceral prin această primă detenție din care Radu

Gyr va fi eliberat prin revoluția legionară, aspect care îi va încărca cu mult patriotism și optimism, sădind în ei sământa muceniciei.

Această etapă este foarte bine transpusă în cuvânt de către poet prin versurile: „Cu târnăcopul meu despic furtuna/ Cu mistria mea zidesc destin/ Zâmbind, primesc și temniță și roată/ Mucenicia o aștept și-o cer/ În temnițe Iisus mi se arata/ Și-mi oblojește rănile cu cer". Vor urma într-un răstimp nu foarte îndepărtat alte detenții, carcerări, batjocuri și ispite în viața marelui poet, încercări care l-au lămurit precum aurul în cuptoare, răbdând mucenicește, plin de optimism, umor și speranța, lipsit de ura ce devorează sufletul, asumându-și credința neclintită ce i-a adus împilarea trupului. Însumând anii de mucenicie carcerală, poetul a petrecut aproximativ două zeci de ani în „chiliile" închisorilor.

Deși informațiile biografice cu privire la persoana poetului Radu Demetrescu „Gyr" sunt numeroase și disponibile, se spune că sufletul unui artist îl cunoști după lucrul mâinilor sale, fapt pentru care aș vrea să aștern câteva rânduri din remarcabilele sale poezii, cuvinte ce vor creiona sensibil și delicat intimitatea mentală și spirituală a celui pe care l-am numit „Psalmistul Închisorilor".

Pentru a reliefa profilul moral al poetului am ales trei poezii, poate printre cele mai reprezentative și relevante pentru a descoperi „buncărele lirice" de rezistență în care s-au refugiat mințile răvășite, Șarpele de Aramă ce a menținut invulnerabili pe creștinii puși sub jugul persecuțiilor lugubre și care a constituit antidotul veninului ateu, țâșnit din colții ranchiunii neo-păgâne.

Rândurile iconice alese de mine (în care s-au regăsit toată suflarea românească) sunt puse sub egida titlurilor „Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane" pentru care a și fost întemnițat, „Iisus în Celulă" și „Voi n-ați fost cu noi în celule". Poezii sub umbra cărora multe suflete și inimi frânte de dorul de acasă, de familie, de libertate, l-au aflat pe Cel care trimite soarele și peste cei buni și peste cei răi, astfel încât au putut răbda martiric toate chinurile și schingiurile inumane.

În cea dintâi, vădit, se remarcă un strigăt patriotic, național, adresat României creștine îngenuncheate în fața ghilotinei deicide, adresat poporului român prin valența de Gheorghe, de om al pământului, țăranului de rând unit ontologic cu tradiția creștină a neamului, însă și prin valența de Ioan, cel asupra căruia Dumnezeu trebuie să se milostivească (conform etimologiilor). Remarcăm dar, în acest ultim nume, și un aspect ce trimite la valența preoțească a poporului. Totodată reprezintă și un nume emblematic purtat simbolic de toți domnitorii români, înaintemergătorii poporului spre mântuirea neamului românesc. Așadar: Ridică-te, român de rând, ridică-te, român de cârmă! Ridică-te, pleromă a neamului românesc!

Strigătul disperat al celui exilat în temnițele uitării și ale defrișării inimii de orice afecțiune se înalță cerând poporului ca dezideratele lor să se ridice deasupra

nevoilor hedoniste ale pântecelui, „Nu pentru-o lopată de rumenă pâine/ Nu pentru pătule, nu pentru pogoane”, să se ridice către orizonturi metafizice ce transcend orice nevoie umană. Îndeamnă la improprierea unei gândiri însetate de însușirea unor valori perene precum „văzduhul tău liber de mâine”. În astfel de împrejurări samavolnice, unica scăpare, unicul refugiu rămâne raportarea verticală spre realele valori, către Cer. Libertatea este tema centrală a acestei poezii, însă paradoxal, nu este invocată libertatea propriu zisă, ci libertatea pe care ți-o conferă o conștiință curată și lipsită de orice compromis. O conștiință împăcată ce nu scrutează lumea materială, ci se mulțumește să se adape cu „libertatea din ciuturi”, să sărute lacom pragul, prispa, ușile și sfintele icoane, gesturi ce marchează dorul de casă. Totuși, el este dispus oricând să părăsească casa, să treacă pragul ușii lui „acasă”, spre prispă, pentru neamul său. Dorul avid de această libertate pulsează strașnic în sintagmele: „văzduhul tău liber de mâine”, „cântecul tău țintuit în piroane”, „soarele tău pus în lanțuri”, „chiuind pe tăpșane”, „să bei libertatea din ciuturi”, „să pui tot sărutul fierbinte (...) pe toate ce slobode-ți ies înainte”, „Ridică-te, Gheorghe, pe lanțuri, pe funii!”

Conștiința națională a neamului românesc este una sensibilă și neadormită, ea este mereu picurată în stil chinezesc, „enervant” pentru unii apostaziați ai neamului, de sângele strămoșilor curs în șanțuri. Cântecul dulce al părinților noștri pe care cu toții l-am învățat de mici, iată, și acesta este țintuit în piroanele intoleranței, până și soarele l-au pus în lanțuri. Câtă gingășie spirituală cuprinsă în litere! Sufletul nu se tânguiește pentru „lopata rumenă de pâine”, nici pentru pogoane, ci pentru văzduh, soare, cântec. Cât de banal și abstract pentru unii, dar cât de fundamental pentru duhul filocalic al neamului.

Finalul apoteotic se adresează la modul imperativ către pleroma poporului român. Gheorghe trebuie din răsputeri să învingă contextul vitreg, să se zbată, să răzbată, să se înalțe peste lanțurile pasivității ai lapsilor, să rupă funiile cu care și Hristos a fost legat (Ioan XV, 20). Ioan să ceară prin sfintele moaște („sfinte ciolane”) ajutorul mijlocitor al patriei sfinte a românilor din Împărăția Cerurilor, iar la finalul furtunii, vor afla „Lumina cea adevărată” (Ioan VIII, 12).

Poezia intitulata „Voi n-ați fost cu noi în celule” reliefează într-un mod indirect confesiunea lui Radu Gyr, deținutul, dar mai ales al tuturor celor ce au experiat dihotomic fața hâdă a ceea ce a fost comunismul. Putem spune chiar că este un răspuns ferm și tranșant, lansat din crepusculul sufletului către cei ce fac apologia comunismului spunând că acest regim n-a fost într-atât de asupritor. Adevărata luptă s-a dat pe tărâmul spiritului, a celor cu vertebrele coloanei menținute permanent drepte, a celor ce cu adevărat aidoma martirilor de odinioară n-au lepădat nici măcar formal dreapta socoteală și dreapta credință.

Registrul în care lirica ne vorbește în această poezie este de-a dreptul terifiant, incluzând expresii precum „ghiare de fiară”, „guri nesătule”, „omul prinde să urle”, „cuțitul trădării”, „cer fără stele”, „în drum spre morminte”. Se desenează în nuanțe de negru și gri un peisaj dezolant și demoralizant, o descriere ce-a constituit pentru zeci de ani o priveliște cotidiană pentru cei alături de care „noi n-am fost în celule”, peisagistica e capabilă să-ți pustiasca sufletul, mintea și trupul pe toate căile posibile și imposibile.

Poezia este o adresare directă pe care o așterne minuțios poetul Radu Gyr. Cititorul empatic ar trebui să resimtă un ecou tulburător țâșnind mistic din chiliile ocnelor celor ce pentru cei 40 de ani au reprezentat sarea pământului românesc și lumina lumii. O lumină plăpândă, intermitentă, mereu la limita de a se stinge. Un ecou răscolitor, presărat în versurile poeziei ca un reproș, mustind suspin și durere: „Voi n-ați fost cu noi în celule”, „Voi nu știți ce-I omul când prinde să urle”, „Voi n-ați plâns în palme, fierbinte,”, „Voi n-ați dus povara durerilor sfinte spre slava și binele țării”, „Voi n-ați cunoscut frumusețea înaltă”, „Voi nu știți în crunta-nchisoare cum minte speranța și visul”, finalizând hristic și triumfal: „Voi nu știți ce-nseamnă-nvierea din moarte/ căci n-ați fost cu noi în celule”.

Antinomia acestei structuri lirice trasează scheletul poeziei pe care este zidit oftatul martirilor închisorilor. O amplasare discrepantă și halucinantă, am putea spune nedreaptă, a unor tablouri grăitoare ce iscălesc realitatea crudă a condiției geniului, spiritualului marginalizat, catalogat ca un pericol pentru mediocritatea baremului social impus de autorități: „Voi n-ați cunoscut/ (...) ce-i munca de brațe plăpânde,/ ce-i jugul, ce-i rânjet de monstru”, „ce-i foamea, ce-i setea, voi n-aveți de unde”, „Ați stat la ospețe-ncărcate/ gonind după fast și orgoliu”. Într-un gest, ca rezultat al reflexului creștin de a gândi, persecutorii amorfi sunt îndemnați la exercițiul empatic, însă sterilitatea cordialității lor umane a rămas împietrită de amăgirile diavolești ale celor ce promiteau integrarea în pătura aleasă a nomenclaturii.

Ultimele două strofe configurează rațiunea biruitoare, înnobilată de credința ce a învins pe cei ce cred „că pumnul e singura faimă”. Cumulul suferințelor, al indurării blasfemiilor, batjocurilor, al fricilor încrestate grosolan în ființa acestor oameni, deși aparent ocolite de indiferentă și fățărnicia semenilor lor, cuantificate, vor plămădi curajoasa statură a sufletelor celor ce la judecata finală vor sta demne în fata Adevăratului Judecător, deoarece ei au cunoscut ce e Învierea încă de pe pământ.

Cea de-a treia poezie este cea care prezintă disponibilitatea chenotică a lui Hristos de a se pogorî în intimitatea tainică a încercărilor fiecăruia.

Putem spune că această poezie a constituit un adevărat liman către care toți cei ce au avut deschidere spre lirism și au debarcat, și.au găsit refugiul mental, l-au găsit pe Hristos. Prezența lui Hristos nu este una arogantă, cerând adorarea faptelor

Sale de Răscumpărare a lumii, nicidecum. Și de data aceasta Hristos Se smerește pe Sine, făcând rocada cu pătimitorul închisorilor, și ia rolul lui Simon din Cirene, ajutând la purtarea crucii ocărilor, iar creștinul înlănțuit preia Chipul Mântuitorului ce suferă pentru păcatele întregii națiuni. Această prezență a lui Hristos n-a fost nicidecum una metaforică sau rodul unei afecțiuni psihice, nicidecum. Hristosul cel Răstignit și Înviat, purtând semnele biruinței ale sfintelor pătimiri, S-a înfățișat înaintea celor ce asemenea Lui purtau crucea cu demnitate și nu o târau cu cârteală.

„Azi noapte Iisus mi-a intrat în celula/ O, ce trist și ce-nalt părea Crist!". Acesta este incipitul poeziei ce surprinde minunata întâlnire cu Mântuitorul în calvarul comunist. Cel dintâi vers va reprezenta pentru întreaga creștinătate română, convertită prin suferință, laitmotivul trecerii de la moarte la viață, de la robie la mult dorită libertate, care deși nu au simțit-o în sensul ei clișeic, au simțit libertatea paulinică a lepădării jugului robiei păcatului.

„Luna-L bătea cu argint pe veșminte/ Argintându-I pe mâini vechi spărturi". Statura lui Hristos nu prezintă modificări față de cei aproape 2000 de ani trecuți, „ieri și azi Hristos este același". Existența acestor răni transmite faptul că dificultățile vieții trupești și crucea suferinței sunt inevitabile pentru cei chemați. Însuși Dumnezeu Și-a asumat afectele umane. Hristos nu S-a întrupat pentru ca omul să nu mai sufere, ci pentru a-i arăta acestuia cum trebuie să sufere.

„De unde vii, Doamne, din ce veac? Iisus a dus lin un deget la gură/ Și mi-a făcut semn să tac. S-a așezat lângă mine pe rogojină: / Pune-mi pe răni mâna ta! Pe glezne-avea urme de cuie și rugină/ Parcă purtase lanțuri cândva./ Oftând, și-a întins truditele oase/pe rogojina mea cu libărci"

Uimirea deținutului cere Răscumpărătorului oarecum să se identifice, însă Dumnezeul Întrupat, venit iară și iară cu pace în chiliile încarceraților, acționează tainic și discret pătrunzând în cămara inimii, închizând ușa, și identificându-se acestuia în mod empiric cu rănile mântuitoarelor pătimiri pe care la rândul său, Radu Gyr se pare că acum le înțelege cum nu se poate mai exhaustiv. Oftatul hristic sună a părtășie la suferința liricului. Mai mult decât atât, deșertarea slavei dumnezeiești prinde iarăși contur în obscura încăpere, iar Gyr împarte rogojina cu Cel ce Șade pe Tronul Heruvimilor, lui Hristos Îi plac astfel de „trocuri". Extazul duhovnicesc al dialogului cu Iisus încetează brusc.

„Unde ești, Doamne? Am urlat la zăbrele. / Din lună venea fum de cățui/ M-am pipăit și pe mâinile mele/ Am găsit urmele cuielor Lui."

Astfel se încheie această minunată poezie. Analizând acest deznodământ, mi-am adus aminte de cei doi ucenici ce veneau de la Emaus, a căror ochi erau ținuți să nu-L vadă, iar la frângerea pâinii, tainic, Hristos ia chipul pâinii și al vinului, mărturie euharistică pentru noi astăzi. Iată, în temnițele comuniste, pentru mărturisitorii

închisorilor, acest „Unde ești, Doamne?" a reprezentat un adevărat refren ce-i ridica din prăpastiile disperării. Care era răspunsul lui Dumnezeu? – e concentrat în versurile: „M-am pipăit și pe mâinile mele/ Am găsit urmele cuielor Lui". Aprinderea scânteii gândului ce stârnea văpaia conștientizării că, nevoințele și pătimirile nu fac altceva decât să șlefuiască tot mai mult chipul divin din Om care prin martiriu atingea apogeul Asemănării cu Cel Adorat, „imitatio Christi".

Experiența anticreștină din închisorile comunismului a fost turnesolul ultim. Un test suprem ce incerca modul în care suporți degradarea, nu doar la nivel de ponegrire, ci în propria ta carne, fiind redus la propria-ți umanitate nudă, privat de orice onor public și intelectual. Decădere totala ce pe unii i-a adus la animalitate, înălțându-i pe culmile disperării, iar în alții a exaltat dorul de Dumnezeu, dând naștere ultimelor generații de sfinți ai neamului nostru. Lucrarea de față nu este o apologie a legionarismului, ci un îndemn la o mai bună meditație asupra celor ce au făcut parte din această mișcare (ce a devenit, din păcate, mișcare extremistă). De-asemenea este un elogiu adus poeziei, a metodelor nobile de alinare si cultivare a sufletului.

Dacă afirmăm că starea naturală a lumii cotidiene în care trăim este „normalitatea", iar închisoarea este latura întunecată a societății, străină normalității, demnă de a fi stigmatizată, există anumite perioade istorice, cum a fost cea comunistă, când totul pare a fi răsturnat. Deși comunismul pleda pentru egalitate, libertate, corectitudine, prosperitate și impregnarea stării de fericire in sânul poporului, în realitate el a constrâns libertatea oamenilor, a pus bazele unui univers împotriva majorității sociale și a exilat într-un colț al neantului oamenii ce într-o societate cu adevărat „normală" nu s-ar fi aflat acolo.

În concluzie, cu nevrednicie am îndrăznit să abordez o gândire empatică care să mă transpună în pielea mult schingiuită a lui Radu Gyr. Analiza poeziei m-a făcut să aflu numeroase dedesubturi adânci, tainice, anagocice, personale și chiar teologice, pe care poate nu le-am reflectat îndeajuns de relevant. Eu asta am simțit.

Ce putem spune despre această perioadă nefastă a vremurilor nu demult apuse? Aș invoca răspunsul unui preot copt din Egipt, dat prigonitorilor după un atac nemilos al musulmanilor: „Nu știm câți au murit zilele trecute, patruzeci sau mai mulți. Toate acestea sunt cununi! Se bucura acum în slava lui Dumnezeu, iar ei vor aștepta a doua venire de acolo și se vor ruga pentru noi. Nouă ne rămâne să ne luptăm aici pe pământ. Oh, norocoșilor, norocoșilor, norocoșilor! Suntem nerăbdători să vină și rândul nostru!". Închei zâmbind și mulțumind comunismului pentru dosarele Securității în cadrul cărora au înglobat veritabil material hagiografic care la un moment dat ne vor întregi Sinaxarele.

Maica Domnului – imagine a normalității într-o lume desacralizată*

*Alexandru-Mihai Carțiș***

Societatea de astăzi este una cu adevărat dificilă pentru oricine dorește să acceadă la idealuri și adevăruri mult mai înalte decât ceea ce actualul și modernul îi pot oferi. Suntem martorii unui nou pseudo-umanism, foarte bine șlefuit pe nevoile și răbufnirile omului contemporan, angrenat mai mult în lumesc și trecător, în materie și trup, decât în ceea ce conferă spiritul și duhovnicescul. Contextul socio-politic, străpuns pe alocuri de noi deziderate denaturante pentru omul de astăzi, context care aduce în față conflicte la scară largă, nesiguranță și chiar teamă de viitor, este de asemenea impregnat de imoralitate, de o dorință nestăvilită spre iluzii de moment, spre false libertăți și spre acel om lipsit de constrângeri, după cum atractiv ne este prezentat nouă, însă foarte periculos îmbrăcat în haina libertății și a emancipării prost înțelese, fără a arăta golul și murdarul din interior. Forme fără fond, mereu și mereu, ducând omul, după cum spunea și filosoful Petre Țuțea, *„de nicăieri, spre nicăieri"*.

Acum, când excesul de informație fără putere formativă sau spirituală tinde să paralizeze gândirea profundă și autentică, deoarece informațiile se succed într-o manieră extrem de rapidă, care împiedică o selecție însoțită de discernământ, Biserica este chemată să cultive predica înțeleasă ca fiind cuvânt tămăduitor, dătător de lumină celor dezorientați și vindecător de suferință celor aflați în necazuri și încercări, să aducă în față modele, icoane ale făpturii înnoite de harul divin mântuitor, pe cei care s-au făcut pe ei înșiși vase alese ale Duhului Sfânt, pornind de la Maica Domnului, ca fiind cea mai înaltă rugătoare către Dumnezeu și cel mai de preț liman de scăpare al oamenilor, până la toți cei care s-au făcut nouă, tuturor, pildă. Unind cuvântul Evangheliei cu fapta milosteniei, puterea discernământului cu rigurozitatea prezenței proprii în lume, înțelegem că misiunea Bisericii astăzi trebuie să armonizeze cuvântul predicii și al catehezei cu lucrarea filantropică sau caritabilă, prin ajutorare concretă, prezență activă și mângâietoare în mijlocul oamenilor, dar și prin poziție fermă în fața a ceea ce societatea actuală vrea să aducă înainte ca noi deziderate de existență și țel. Coresponsabilitatea și cooperarea clericilor și mirenilor în această misiune

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.prof.univ.dr. Dumitru Megheșan.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ep. Dr. Vasile Coman", Universitatea din Oradea.

dinamică a Bisericii, pot fi susținute astăzi și prin mijloacele moderne de comunicare, având la dispoziție televiziunea, radioul, presa scrisă, rețelele de socializare, instrumente prin care lucrarea Bisericii poate ajunge și la cei care nu cunosc sau care au uitat bucuria binecuvântării și a comuniunii în iubirea lui Dumnezeu.

Conștientizând impactul real și de multe ori periculos al mijloacelor de comunicare în masă asupra omului și a societății contemporane, în cursul ultimilor ani, Biserica a demonstrat o preocupare deosebită pentru cultura mediatică. De exemplu, la cea de-a VI-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (C.E.B.), desfășurată în anul 1983 la Vancouver, Canada, s-au stabilit câteva obiective și principii privind raportul creștinismului cu mass-media:

> „Bisericile trebuie să se raporteze la mass-media într-o manieră pastorală, evanghelică și profetică. Pastorală, încercând să înțeleagă tensiunile pe care le suportă oamenii care lucrează în mass-media și să-i ajute să-și facă meseria într-un mod care respectă valorile umane. Evanghelică, deoarece Biserica trebuie să reziste tentației de a se servi de mass-media încălcând demnitatea publicului și manipulându-l. Ea trebuie, mai degrabă, să propovăduiască smerit și convingător adevărul care i-a fost încredințat. Biserica are, de asemenea un rol profetic; ea trebuie să aibă mereu o viziune critică asupra realizărilor, conținuturilor și tehnicilor mediatice, precum și asupra ideologiilor care le susțin pe acestea. Ea trebuie să ajute comunitățile umane în dezvoltarea conștiinței lor mediatice în așa fel încât o analiză critică să se poată constitui în Bisericile și întrunirile locale.”[1]

În privința folosirii instrumentelor mediatice, misiunea Bisericii rămâne aceea de a mărturisi în fața oamenilor Învierea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ca bucurie a veșniciei, ca împlinire a eternului suflet, și a vesti cuvintele Evangheliei, pentru a-i face pe cei ce o primesc cu credință, părtași la viața veșnică. Având o misiune universală, Biserica trebuie să utilizeze instrumentele mediatice pentru propovăduirea Evangheliei „până la marginile pământului”, fără să uite de specificul comunicării prin mass-media.

Astfel, se știe că cel mai puternic impact al cuvântului este în comunicarea inter-umană, directă, pentru că împreună cu informația, ea transmite stări și sentimente, deci asigură o întâlnire personală, „față către față”. Comunicarea mediatică are un impact redus și modifică relația umană în dependență de mijlocul folosit. În această comunicare prevalează latura informativă, în detrimentul celei formative. Un canal mediatic nu poate transmite stări spirituale, de aceea, unii dintre teologi pun sub semnul întrebării posibilitatea de a transmite trăirea liturgică autentică prin astfel de mijloace. După părerea lor, orice transmitere mediatică nu poate trece de superficialitate,

[1] John BLUCK, *Beyond Technology. Context for Christian Communication,* W.C.C. Publications, Geneva, 1984, apud. Pr. Nicolae DASCĂLU, „Comunicare pentru Comuniune”*,* în: *Teologia și Viața,* anul VIII (LXXIV), nr. 5–12, mai-decembrie 1998, pp. 114–115.

transformând slujba în spectacol și icoana în reprezentare artistică, ceea ce dăunează Bisericii. Însă, după părerea altora, mediatizarea slujbelor și a frumuseții viețuirii ortodoxe ar corespunde cu misiunea catehetică, de a oferi celor chemați o imagine, o pregustare a celor experimentate pe viu în comuniunea Bisericii și de a dărui o imagine a normalității, o privire spre cer.

Omul modern poate fi găsit și abordat prin mijloace de comunicare moderne. Pentru Biserică, această cale este o alternativă la mijloacele și metodele tradiționale misionare. Să nu uităm că nu toți cei care se numesc creștini sunt credincioși autentici și tind spre trăiri profunde, marea parte din ei având nevoie de amintirea zilnică a apartenenței lor spirituale, a numelui de creștini și au responsabilitate nu numai socială, ci și spirituală. Prin mass-media, Biserica poate să sensibilizeze publicul pentru cele spirituale și să-i acorde o alternativă, surogatul cultural. De aceea credem că Biserica trebuie să folosească mass-media pentru a chema oamenii la o viață autentică în Hristos, în comunitatea euharistică în și prin Hristos.

În fața provocărilor contemporane legate de fenomenul secularizării, al migrației și al violențelor de tot felul, atât de fond, cât și de fățiș atac la adresa umanității în general, care generează emoții și atitudini diferite (pro și contra) față de Biserică, în calitate de slujitori ai Mântuitorului nostru Iisus Hristos în mijlocul oamenilor, trebuie să recurgem cu precădere la modelele duhovnicești ale Sfinților Părinți ai Bisericii și ale părinților duhovnicești, care au trecut prin multe încercări și necazuri dar, prin rugăciune și răbdare, înțelepciune și nădejde, ne-au transmis o lucrare misionară dinamică și o spiritualitate pașnică, fructuoasă, vie și luminoasă.

Părintele Prof. Dumitru Stăniloae vorbea foarte frumos despre natura și rolul Bisericii în lume:

> „Prin natura ei, Biserica este mediul de comunicare între Dumnezeu și umanitate, între cer și pământ, între persoanele umane create după chipul Creatorului a toate, între om și creația divină în totalitatea ei. Paradigma cerească a Bisericii este Sfânta Treime, structura supremei iubiri în care comunicarea este deodată comuniune. Căci, în comunitatea perfectă și veșnică a celor trei Persoane, în care subzistă supraesența unică a dumnezeirii, e dată infinitatea și desăvârșirea vieții iubitoare a Treimii și a fiecărei Persoane. Și, ca atare, numai prin Ea ne este asigurată comuniunea noastră eternă cu viața infinită a lui Dumnezeu și comuniunea neconfundată între noi, părtași ai acestei infinități."[2]

Biserica are misiunea fundamentală de a-i uni pe oameni între ei și pe ei cu Dumnezeu, de a-i determina să trăiască în comuniunea Duhului iubirii lui Dumnezeu întrupată în Cuvânt. De aceea Biserica este unirea a tot ce există – a lui Dumnezeu și a creației prin Hristos și Duhul Sfânt. Pe plan uman, Biserica este o comuniune de persoane,

---

[2] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 284.

chemată la comuniunea liberă cu Dumnezeu. Cu înțeles de cult sau de adunare a credincioșilor, membrii Bisericii sunt toți cei uniți prin aceeași credință în Hristos, care se împărtășesc din aceleași Sfinte Taine, săvârșirea cărora este încredințată de către Mântuitorul, episcopilor și preoților, pentru a sfinți și a conduce pe credincioși pe calea mântuirii.[3]

E o lume nebună și agitată cea în care trăim. Cel mai mult mă revoltă răutatea, dorința unora de a-și distruge aproapele, instinctul animalic dezvoltat în chip mutant pe diferite suflete strâmbe din jurul nostru. Dar, cred în Dumnezeu și în cei șapte ani de acasă, dacă mi se îngăduie să spun astfel, ani în care am învățat: zâmbet, optimism, cinste, speranță pentru tine și cei din jur, bunătate, exigență în fața lucrurilor necurate. **Și dragoste cât încape...** Asta îmi dă clipe de liniște în zguduiala emoțională de care avem parte zi de zi. Așa am făcut legătura și cu Maica Domnului, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, *„ceea ce singură este bucuria celor necăjiți și ocrotitoarea celor nedreptățiți, mângâierea celor ce plâng și ajutătoarea celor neajutorați, cercetătoarea celor neputincioși și acoperământul și sprijinul celor ce se chinuiesc; liman celor înviforați și toiag orbilor, povățuitoarea celor rătăciți și scăpare tare a celor din nevoi”* (după cum frumos o numim în rugăciunea ce se citește la sfârșitul Paraclisului Mare al Maicii Domnului[4]), cea care mijlocește prin milă și iubire pentru noi toți. Icoana Maicii Domnului am numit-o, fără să risc a faze abuz de curaj, o imagine a normalității într-o lume desacralizată, vederea cerului din prăpastia profanului, tocmai fiindcă Maica Domnului reprezintă normalul iubirii lui Dumnezeu manifestate prin om, ea reprezintă primul om care se face pe sine vas ales al Duhului Sfânt și ne „procură” și nouă mijloacele necesare viețuirii în și prin har, găsind-o pe ea ca pe cel mai de preț exponent al dragostei în care am fost crescut și educat și pe care am descoperit-o și atunci când Mântuitorul plinește întreaga Lege prin porunca iubirii. Maica Domnului este cea care plinește în ea maximul conclucrării dintre om și Dumnezeu, prin ea punându-se început mântuirii noastre.

Hristos ne îndeamnă și ne invită, mereu și mereu, puternic și blând deopotrivă, să Îi urmăm Lui, ne cheamă la Împărăția Cerurilor și dorește să ne aibă în dragostea Sa nemăsurată, pentru totdeauna, cerând doar un singur lucru: un răspuns pozitiv iubirii Sale, prin propria noastră viețuire. Iar, pentru aceasta, El face și un alt gest de măreață dăruire: ne pune în grija Maicii Sale, ne-o dăruiește pe Maica Domnului ca Mamă a noastră, a tuturor, și ne așază sub acoperământul dragostei nesfârșite a Preasfintei Fecioare. Vedem cum, răstiginit pe Cruce, umilit și chinuit, Mântuitorul dă lumii întregi dragostea Maicii Sale, încredințând-o ca mamă ucenicului Ioan,

---

3 Pr. Costică MOROIANU, *„Biserica și mass-media”,* în *Sfântul Apostol Andrei,* Constanța, anul III, ianuarie-iunie 1999, p. 207.

4 ***, „Paraclisul cel Mare al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu”, în: *Paraclisele Maicii Domnului,* Editura Institului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013, pp. 93–94.

adică tuturor oamenilor, iar lumea întreagă o pune în grija Maicii Sfinte, spunându-i: *„Femeie, iată fiul tău!”* (Ioan 19, 26), adică, parafraznând și atribuind: „Iată fii tăi!”.

Dacă icoana lui Hristos – fundament al iconografiei creștine – reproduce trăsăturile Dumnezeului devenit Om, având temei însăși întruparea Fiului lui Dumnezeu, icoana Maicii Domnului reprezintă, dimpotrivă, prima ființă umană care a realizat țelul Întrupării – îndumnezeirea omului. Biserica Ortodoxă afirmă legătura dintre Fecioară și umanitatea căzută care poartă urmările păcatului originar și nu o exclude din descendența lui Adam. În același timp, excepționala ei demnitate, desăvârșirea ei personală, supremul grad de sfințenie pe care Ea l-a atins, explică preacinsitrea ei: Maica Domnului este primul ipostas al firii umane care a atins deja, prin totala transfigurare a ființei sale, scopul rezervat oricărui om. Ea, cea care *„L-a purtat în sine pe Dumnezeul de necuprins”, „cu adevărat Născătoare de Dumnezeu”* fiind (Theotokos) – potrivit formulării de la Sinodul III Ecumenic (Efes, 431 d.Hr.) – veghează împreună cu Fiul ei asupra întregii lumi. Imaginea ei ocupă deci primul loc după aceea a Mântuitotului nostru Hristos și îi este complementară.

Potrivit tradiției ortodoxe, Sfântul Evanghelist Luca ar fi pictat, puțin după Cincizecime, primele trei icoane ale Fecioarei. Una aparține tipului numit „Milostiva” (***Η Ελεούσα***) – numită în franceză, destul de impropriu, „Fecioara tandreței”. Ea reprezintă mângâierile reciproce ale Maicii și ale Pruncului, subliniind naturalețea sentimentului uman, a tandreței și a iubirii materne. Este imaginea unei mame care suferă profund la gândul iminentului supliciu al Fiului ei, având totodată conștiința tacită a suferințelor Lui inevitabile. O altă icoană este cea de tipul „Odighitria” (***Η Οδηγήτρια***), „Călăuzitoarea”. Fecioara și Pruncul sunt reprezentați din fată, orientați către privitor. Această imagine hieratică și maiestuoasă reliefează în chip special Dumnezeirea Pruncului, Maica Domnului arătându-L pe Fiul lui Dumnezeu întrupat ca fiind, după cum El a spus: *„Calea, Adevărul și Viața”*(Ioan 14, 6). Cât priveste cea de-a treia icoană, ea ar fi reprezentat-o pe Fecioară fără Prunc, însă datele referitoare la ea sunt confuze. E posibil ca această icoană să fi semănat cu cea a Fecioarei din „Deisis”, adică orantă, adresându-se lui Hristos. În prezent, în Biserica Rusă există numeroase icoane ale Fecioarei, atribuite Sfântului Luca. Pe de altă parte, există 21 de asemenea icoane în Occident și în Sfântul Muntele Athos, dintre care opt la Roma. Desigur, nu se poate susține că aceste icoane au fost pictate chiar de mâna Evanghelistului, deoarece nimic din ce a pictat el nu ne-a parvenit. Însă icoanele numite „ale Sfântului Luca” fac parte dintr-o tradiție căreia el îi furnizeaza prototipurile, fiind pictate după reproduceri ale originalelor Sfântului Luca. Aici, tradiția apostolică trebuie înțeleasă așa cum o ințelegem când este vorba de rânduiala Liturghiei sau de regulile apostolice: acestea din urmă urcă până la Apostoli nu pentru că ar fi fost scrise de propria lor mână, ci pentru ca au un caracter apostolic și o autoritate apostolică.

Tradiția referitoare la Sfântul Luca ne este transmisă, printre altele, și prin anumite texte liturgice, mai ales cele de la sărbătorile dedicate unor icoane ale Fecioarei, cum ar fi cele ale Maicii din Vladimir, care aparțin tipului „Milostiva” (sărbătorită la 21 mai, 23 iunie și 26 august). În timpul vecerniei se cântă, la litie, o stihiră (glasul 8) care spune: *„Prima icoană, scrisă de binevestitorul tainelor evanghelice, ție, Împărătesei, aducând-o și văzând-o, i-ai dat har și putere să mântuiască pe cei ce te cinstesc pe tine, bucurându-te ca o adevărată Milostivă și săvârșitoarea mântuirii noastre. Precum atunci când ai zămislit în pântece pe Dumnezeu, ai cântat: «Iată de acum mă vor ferici toate neamurile» și, la icoană privind, ai zis cu stăpânire: «Harul și puterea mea să fie cu icoana aceasta» și noi credem, cu adevărat, că ai spus acestea, Doamnă, și astfel cu noi petreci. Așadar, cu evlavie stând, ne închinăm ție, noi, robii tăi: cercetează-ne cu îndurările tale de Maică”*[5]. La utrenie, primul imn al canonului întru cinstirea Fecioarei (glas 4) ne spune: *„Preacinstită icoana ta, Maica lui Dumnezeu, scriitorul Evangheliei lui Hristos, prea dumnezeiescul Luca scriind-o, pe Făcătorul tuturor, pe ale tale cinstite mâini înfățișând și către El alergând, izbăvește din nevoi și scârbe, și, cu mila ta, toate le acoperă”*[6]. Dacă ultimul text se mulțumește să constate doar că prima icoană a Fecioarei a fost făcută de Sfântul Luca, primul afirmă, pe deasupra, faptul că Fecioara insăși și-a văzut chipul pictat, dându-i binecuvântarea. Ori, Biserica întrebuințează același text la sărbătorile diferitelor tipuri de icoane ale Fecioarei, care provin, toate, din prototipurile realizate odinioară de Sfântul Luca. În acest mod, Biserica arată că forța și harul respectiv se transmit tuturor icoanelor care reproduc (dimpreună cu simbolurile aferente) trăsăturile autentice ale Maicii Domnului, așa cum au fost ele fixate de Sfântul Luca.

Cea mai veche mărturie pe care o avem cu privire la icoanele pictate de Evanghelist, datează din secolul al VI-lea. Ea este atribuită lui Teodor, numit „anagnostul”, un istoric bizantin din prima jumătate a secolului respectiv (pe la anul 530 d.Hr.) – lector la biserica „Sfanta Sofia” din Constantinopol[7]. Acesta ne spune că pe la anul 450 a fost adusă la Constantinopol o icoană a „Fecioarei Călăuzitoare” care era atribuită Sfântului Luca. Împărăteasa Eudoxia, soția împăratului Teodosie al II-lea, ar fi trimis-o, din Ierusalim, surorii sale Pulcheria. Sfântul Andrei Criteanul și Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului (715–730), vorbesc și ei despre o icoană a Fecioarei, pictată de Sfântul Luca, dar care se găsea la Roma. Sfântul Gherman adaugă că icoana a fost pictată în timpul vieții Maicii Domnului și că ar fi fost trimisă la

5 ***, *Slujba Icoanei Maicii Domnului din Vladimir („Владимирская”),* p. 6, material disponibil la: http://www.eparhia-edinet.md/wp-content/uploads/Slujba-Icoanei-Vladimirskaia.pdf, accesat la data de 21.08.2017.

6 *Ibidem.,* p. 10.

7 N.P. KONDAKOV, *Ikonorafiya Bogomateri,* t. I, p. 154, apud. Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei,* trad. de Ciprian Vidican și Elena Derevici Renașterea, Cluj-Napoca, 2012, p. 45.

Roma „preaputernicului" Teofil, despre care vorbesc proloagele Evangheliei Sfântului Luca și ale Faptelor Apostolilor. Potrivit altei tradiții, o icoană a Fecioarei ar fi fost pictată de Sfântul Luca, binecuvantată de Maica Domnului și trimisă aceluiași Teofil, însă la Antiohia.

Oricum ar sta lucrurile, încă din secolul al IV-lea, atunci când creştinismul a devenit religie de stat, nemaiexistând, prin urmare, nici un pericol de a se arăta cele sfinte, icoana primită de Teofil – care stătuse până atunci ascunsă la Roma – a fost cunoscută de un număr mare de creştini. Dintr-o locuință particulară, icoana insăși sau reproducerea ei va fi fost transportată într-o biserică. Iar în anul 590, Papa Grigorie I (590–604) va transporta la bazilica Sfântul Petru – în procesiune solemnă și în sunetul litaniilor – venerabila icoană a Maicii Domnului *„despre care se spune că ar fi opera Sfântului Luca" („quam dicunt a Sancto Luca factam")*[8].

Pe lângă icoanele pictate de Sfântul Luca, tradiția vorbeste și de o icoană a Fecioarei făcută în chip miraculos, adică nu de mână omenească. Este vorba despre o icoană numită „a Stăpânei Noastre din Lidda" (sărbătorită la 12 martie). Fără îndoială că natura miraculoasă a originii sale a fost motivul pentru care icoana aceasta a fost analogată cu cea a lui Hristos Acheiropoietos (Nefăcut de mână – n.n.), determinand includerea povestirii despre originea ei în Liturghia mai multor icoane ale Fecioarei, cum ar fi aceea numită „de la Kazan" (sărbătorită la 8 iulie și 22 octombrie). În secolul al VIII-lea, Sfântul Gherman – viitorul Patriarh al Constantinopolului, aflat în trecere prin Lidda, a comandat o reproducere a icoanei pe care, în plin iconoclasm, a trimis-o la Roma. După înfrângerea ereziei, ea a revenit la Constantinopol. Din vremea aceea, icoana „Stăpânei Noastre din Lidda" este numită și „Stapâna Noastră din Roma", fiind sărbătorită la 26 iunie.

Am dorit să trasez câteva aspecte asupra icoanei Maicii Domnului, și să arăt cât de importantă a fost ea pentru viețuirea creștină autentică de-a lungul timpului, încât a stârnit mereu și mereu interes, iar evlavia față de ea a fost dintotdeauna una puternică și autentică. Cum aş putea să nu cad înaintea icoanei Maicii Domnului, icoana dragostei divine, dacă aș putea să o numesc așa, când știu că dragostea are întotdeauna ultimul cuvânt. Dragostea a fost cea care m-a învățat să fiu mereu ca o floarea înaintea soarelui, să mă deschid spre lumină și bucurie, că trebuie să iubesc pentru a fi iubit, și să iert pentru a fi iertat, după cum, de altfel, și Hristos ne-a învățat în Rugăciunea Domnească. M-a învățat că înaintea crucii pe care trebuie să o iau în spate în fiecare secundă a vieții trebuie să mă înfățișez cu răbdare și smerenie, că trebuie să caut mai vârtos Lumina și să mă bucur de razele curate ce strălucesc în ochii celor dragi ai mei. Mereu am fost învățat să văd în fiecare sfârșit un nou început, cu nădejde și bucurie, dar și cu multă luptă și osteneală. Dragostea

8 Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 46.

mamei și blândul chip al iubirii sale m-a învățat să port mereu în suflet gândul binelui și voioișia omului de lângă mine, iar celor care simt că îmi umbresc seninul zilelor, să le răspund cu căldură și zâmbet, arătând mereu pilda iubirii milostive a Maicii Sfinte.

Mântuitorul Însuși a cunoscut pe deplin dragostea de mamă, gingășia Maicii Sale care I-a fost alături chiar și în cele mai grele clipe ale activității Sale pământești. De pe Crucea Izbăvirii, Hristos a privit spre chipul plins și sfâșiat de durere al Maicii Sale, stând la piciorul Crucii și a cunoscut mângâiere și alinare, ca să nu mai spunem că, dincolo de încredințarea Maicii Domnului întregi lumi, ca Mamă a noastră, a tuturor, tot ei i-a și împărtășit, încă de la bun început, răsăritul Învierii din morți, biruința asupra iadului și răscumpărarea neamului omenesc.

Icoana obligă, prin natura și forma ei, la participare personală, nu doar la privire detașată, pentru că perspectiva ei este dinpre cel ce privește, spre cel privit, iar prin acesta spre veșnicia de dincolo de ea. Și precum noi privim icoanele, și icoanele ne privesc pe noi, arătând că sensul lor este acela de a deschide universul spre direcția în care ele privesc. Lumea reală palpabilă în care trăim devine o manifestare a icoanei, și se identifică cu ea, căci întregul cosmos este icoană a lui Dumnezeu. Prin această conștientizare a perspectivei inverse, universul văzut este asimilat în același plan cu cel nevăzut; de aici este înțeleasă posibilitatea harului de a se manifesta la un numitor comun: *„precum în cer, așa și pe pământ”*. Prin icoană se întâlnește și se uniformizează lumea văzută după tipul celei inteligibile, unde cerul devine accesibil prin pământ, unde pământul capătă proprietățile cerului, de aceea spunem că materia se transfigurează, și capătă proporții cerești, întreaga ființă fiind impreganată de un puternic caracter logosic, căpătând rațiuni din Rațiunea Supremă.

Sub impactul secularizărilor de toată mâna, valoarea icoanei a fost deturnată în fel și chip: unii au integrat-o în istoria artei liturgice, alții au căutat să valorizeze în ea pitorescul mistic al Orientului, creativitatea religioasă a societății bizantine, exemplaritatea tehnică sau, după caz, farmecul arhaității. Atunci când icoana a stat să piară sub asalturile acelui modernism ante litteram care a fost iconoclasmul, Sfinții Părinți au fost cei care au găsit argumentele spirituale și acțiunile politice necesare, izbutind nu doar să salveze prezența icoanelor în bisericile ortodoxe și în casele credincioșilor, ci să-i precizeze, în fraze definitorii, rosturile adânci. Nu întâmplător, dogma venerării icoanelor încheie, ca o piatră angulară, edificiul teologic al Ortodoxiei, punându-și sigiliul peste epoca Sinoadelor ecumenice, ca o pecete a învățăturii cristalizate de-a lungul veacurilor. Ea, această învățătură apoteotică, recapitulează, în registrul maturității, toată reflecția teologică a răsăritului ortodox, stabilind – pentru totdeauna – contrapunctul vizual al comuniunii euharistice.

Leonid Uspenski, cel care ne oferă o amplă și elaborată teologie a icoanei, ne spune că:

„Astăzi, dogma cinstirii icoanelor este importantă nu doar din punct de vedere doctrinar, în raport cu non-ortodocșii, ci și într-o perspectivă extra-religioasă. Pe de o parte, întâlnirea cu Ortodoxia și întoarcerea la izvoarele creștinismului (atât de specifică timpului nostru) implică totodată întâlnirea cu icoana, deci cu plenitudinea originară a revelației creștine, exprimată prin cuvânt și imagine. Pe de altă parte, mesajul icoanei ortodoxe răspunde problemelor timpului nostru întrucât aceste probleme au un net caracter antropologic. Omul aflat în impas din pricina umanismului secularizat reprezintă problema centrală a epocii noastre."[9]

Descompunerea civilizației și seria de revoluții științifico-tehnice pun lumea actuală în fața unei întrebări: cum să păstrăm umanitatea omului? Sau, cum să conservăm specia umană ca atare? Progresul științific și tehnic are ca scop bunăstarea omului – mai ales prin eliberarea energiei lui creatoare – și cunoaște astăzi succese altădată imposibile. Numai că, într-o lume în care tehnica și știința au cunoscut o dezvoltare vertiginoasă, în care ideologiile contemporane sunt și ele orientate către binele și progresul omului, sau cel puțin așa se prezintă, observăm, în mod paradoxal, o irezistibilă tendință către o anume sălbăticie, deopotrivă exterioară și interioară: în loc ca viața animală din om să fie spiritualizată, are loc o bestializare a spiritului.

Astăzi, odată cu pătrunderea Ortodoxiei în această lume cu „josul în sus", folosind un limbaj mai plastic, asistăm la înfruntarea a două orientări total diferite despre om și creație: antropocentrismul umanismului secularizat și nereligios și antropocentrismul creștin. În această confruntare, icoanei îi revine unul dintre rolurile principale. Semnificația esențială a „descoperirii" ei în epoca noastră constă nu în faptul că începem să o apreciem și să o înțelegem mai mult sau mai puțin bine, ci în mărturia pe care ea o aduce omului contemporan: mărturia victoriei omului împotriva dezagregării și descompunerii, mărturia unui alt mod de viață care situează omul într-o perspectivă complet diferită față de Creatorul său, reorientându-i radical atitudinea față de lumea căzută, oferindu-i o altă viziune și o altă cunoaștere a lumii prezente. A înțelege în vremea noastră sensul dogmei cinstirii icoanelor înseamnă a înțelege icoana însăși, nu doar ca suport al rugăciunii sau ca podoabă a bisericii; înseamnă a-i înțelege și mesajul, semnificația pentru omul zilelor noastre, a-ți da seama de mărturia ei duhovnicească, transmisă din străfundurile ortodoxiei, semnificația inalterabilă a revelației creștine.[10]

Dacă în primele secole, creștinismul se găsea în fața unei lumi păgâne, lumea cu care are de-a face astăzi este o lume decreștinată, făurită prin apostazie. În fața

---

9 Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 477.
10 Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei...*, p. 467.

acestei lumi, Ortodoxia este „chemată să mărturisească”, să mărturisească Adevărul. Ea face acest lucru prin Liturghie și prin icoană. De aici, nevoia de a căpăta din nou conștiința dogmatică a venerării icoanelor exprimată în conformitate cu necesitățile vieții actuale, cu problemele și căutările omului contemporan. Parafrazându-l pe părintele Schmemann, putem spune că pentru a simți în icoană ceva mai mult decât o operă de artă sau un obiect de evlavie personală, *„trebuie să vezi și să simți în Biserica însăși ceva mai mult decât adunarea credincioșilor”*[11].

Utilizând instrumentele mediatice, Biserica trebuie să țină cont de contextul cultural al epocii, de „noua cultură” creată de mijlocele de comunicare în masă, și eliberându-se de triumfalism, să găsească, după exemplul Sfinților Părinți, un limbaj accesibil omului de azi, propunând ancorarea în tradiție ca reacție la modernitate, după cum afirma și Pavel Florenski[12].

„În fața secularismului antireligios, caracterizat printr-o obsesie a promovării publice a imaginii eului individual și o respingere a icoanei sfinților, Biserica Ortodoxă Română reiterează importanța și semnificația spirituală profundă a cinstirii icoanelor Mântuitorului Iisus Hristos, ale Maicii Sale și ale sfinților”[13], spunea PF Părinte Patriarh Daniel.

Maica Domnului reprezintă cel mai puternic răspuns în fața chemării la divin, chemare la care suntem cu toții îndemnați să răspundem, anume aceea de a accede la asemănarea cu Dumnezeu, de a reveni la starea spre care am fost creați, de a împlini porunca Mântuitorului spre desăvârșire și de a izbuti în a vedea lumina dumnezeiască dincolo de norul tot mai înnegrit al „modernului moral”, care nu face altceva decât să ofere omului un miraj al paradisului accesibil într-un moment, rapid și sigur, fără prea mare efort, dar care conduce spre dezumanizare și autodistrugerea identității de om și creație a lui Dumnezeu. Prin Maica Domnului, primim cel mai bun răspuns la chemarea lui Dumnezeu: *„fie mie după cum voiești”,* răspuns care ar trebuie să răsune din sufletele fiecăruia dintre noi în fața Taborului duhovnicesc către Dumnezeu, și asemenea ucenicilor, să ne dorim să facem cele trei colibe: coliba ortopraxiei (înfăptuirea binelui și curățirea de patimi), coliba vederii lui Dumnezeu (cunoașterea lui Dumnezeu prin luminare) și coliba teologiei (îndumnezeirea omului prin Harul Duhului Sfânt).

Sfântul Ioan Damaschin spune că *„harul lui Dumnezeu se odihnește deasupra icoanei, pentru că în timpul vieții lor sfinții erau plini de Duh Sfânt. La fel și după moarte harul Sfântului Duh rămâne pururea în sufletele lor, în trăsăturile și sfintele*

---

[11] Alexander SCHMEMANN, *Introducere în Teologia Liturgică,* trad. Vasile Bârzu, Sophia, București, 2009, p. 62.

[12] Pavel FLORENSKY, *Iconostasul*, trad. de Boris Buzilă, Anastasia, 1994, pp. 160–161.

[13] Sorin IONIȚE, *Duminica Ortodoxiei – Sărbătoarea sfintelor icoane,* material disponibil la http://basilica.ro/duminica-ortodoxiei-sarbatoarea-sfintelor-icoane/, accesat la data de 17.08.2017.

lor chipuri, iar aceasta nu prin fire, ci ca urmare a harului și a lucrării divine”[14]. Iar pentru a face posibilă întâlnirea prin rugăciune și prin harul Duhului Sfânt, reprezentarea lui Hristos, a sfinților și a evenimentelor Istoriei Sfinte trebuie să exprime cu fidelitate realitatea istorică.

Așadar, scopul vieții duhovnicești creștine este să devenim și noi sfinți, icoane vii ale lui Iisus Hristos, înnoiți și transformați sau transfigurați de El prin harul Duhului Sfânt, pregustând slava dumnezeiescă, având ca înaintemergători pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos, pe Maica Domnului, Mama noastră a tuturor și pe toți Sfinții Săi. Viața întregii Biserici este, fără îndoială, întemeiată pe o minune: minunea prin excelență, care-i dă sens și care ordonează toată această viață – întruparea lui Dumnezeu și îndumnezeirea omului: *„Minunea cea mare în cer și pe pământ este că Dumnezeu este pe pământ, iar omul este în cer”*[15].

Astfel, putem înțelege și conștientiza rolul mai mult decât fundamental pe care Maica Domnului, ca cea dintâi care a înfăptuit țelul neamului omenesc, făcându-se începătură a ascensiunii noastre spre asemănarea cu Dumnezeu, îl are în ceea ce înseamnă imaginea creștinului și a disperatului strigăt de umanism în fața acestui continuu val de reorânduire a lumii, de retrasare a unor noi „normalități” și așa numite valori, lipsite de har și iubire, izvorâte din interes, egoism și mizantropie, ca și contrafacere la iubirea și harul spre care, Maica Domnului, ca iubitoare și mijlocitoare, ne îndeamnă.

[14] ***, *Pastorala Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în Duminica Ortodoxiei din anul Domnului 2017,* material disponibil la http://basilica.ro/pastorala-sfantului-sinod-la-duminica-ortodoxiei-din-anul-domnului-2017/, accesat la data de 17.08.2017.

[15] Avva Talasie LIBIANUL și AFRICANUL, „Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte, către Pavel presbiterul”, în: *Filocalia,* vol. 4, Suta întâi, 98, trad., introduceri și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 18.

Părintele profesor Ilarion V. Felea – chipul unui mărturisitor din temnițele comuniste*

Florin Ioan Avram**

Introducere

Ortodoxia românească, în veacul XX a cunoscut mari personalități, cărturari și preoți iscusiți, care au contribuit la păstrarea și mărturisirea dreptei credințe în acea epocă cu puternice manifestări antieclesiale, anticlericale și în general antireligioase.

În Eparhia Aradului, cel mai reprezentativ mărturisitor, dascăl de teologie și slujittor al Sfântului Altar este părintele Ilarion V. Felea.

Părintele Ilarion V. Felea „face parte din acei teologi mărturisitori, care în vremuri tulburi și întunecate, s-au silit să aducă lumina cuvântului lui Dumnezeu, a adevărurilor perene ale Bisericii, peste o societate aflată în derivă și debusolată, așa cum a fost societatea românească în deceniile al patrulea și al cincilea ale veacului trecut, constituind un stâlp de lumină, de călăuzire, orientare și prilej de încurajare pentru mulți”[1].

Importanța mărturisirii teologiei în rândul credincioșilor a fost pentru părintele Felea un element fundamental. În acest sens, părintele mărturisea: „Adeseori m-am întrebat: oare studiile creștine există numai pentru a fi învățate în școli și pentru examene sau avem chemarea să le propagăm și dincolo de zidurile școlilor. Desigur că da. Teologia nu mai poate rămâne între zidurile de școli și în cărți. Se cere transformată în hrană duhovnicească pentru tot poporul credincioșilor”[2].

Părintele Felea a unit cu o acuratețe nemaipomenită slujirea altarului cu slujirea catedrei. A îmbinat aceste două planuri, pentru a arăta, că una fără de cealaltă nu își au rostul. Acesta nu a vorbit doar despre Dumnezeu la orele de curs predate studenților, ci a experimentat în viața proprie tot ceea ce înseamnă iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele, experința slujirii Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii, a Sfintelor Taine și ierurgii. Toate aceste experiențe duhovnicești i-au dat un cuvânt viu și cu

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.conf.univ.dr. Lucian Farcașiu.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad.

[1] Pr. Ioan TULCAN, *Contribuția lui Ilarion V. Felea la dezvoltarea Teologiei Dogmatice Ortodoxe,* Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010, p. 5.

[2] Ilarion V. FELEA, *Duhul* Adevărului, ed. a II-a, Diecezana, Arad, 1943, p. 7.

putere multă, înaripând, captivând și călăuzind pe foarte mulți credincioși spre Împărăția lui Dumnezeu.

Penru curajul mărturisirii sale, părintele Ilarion a fost condamnat și întemnițat, pentru faptul că l-a mărturisit pe Hristos din adâncul sufletului, învățând și călăuzind foarte mulți tineri.

Predicile sale de pe amvonul sfintei biserici erau foarte captivante, povățuind pe foarte mulți ucenici de-ai săi, să nu se lepede de dreapta credință, în acele vremuri foarte tulburi.

Cea din urmă întemnițare de la Aiud, s-a finalizat cu moarte sa martirică, părintele profesor Ilarion V. Felea putând da mărturia Sfântului Apostol Pavel de dincolo de groapa comună în care a fost aruncat: „Lupta cea bună m-am luptat, călătoria a săvârșit, credința am păzit. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecător, și nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit arătarea Lui." (II Timotei 4, 7–8).

Preotul, teologul și mărturisitorul Ilarion Virgil Felea

Studiile și activitatea lui teolgico-didactică

Reprezentantul cel mai de seamă al teologiei ortodoxe arădene în perioada instaurării regimului comunist în România este fără îndoială părintele Ilarion V. Felea. Acesta s-a născut în comuna Valea Bradului, raionul Brad, în ziua prăznuirii Sfântului Ilarion cel Nou[3], în vinerea de Florii[4] din părinți care au fost slujitori atât ai oamenilor, cât mai ales ai lui Dumnezeu. Tatăl său a fost preot[5], ajutat de mama sa, preoteasa Marta[6]. Dumnezeu i-a binecuvântat cu nouă copii, iar părintele Felea a fost cel de-al șaptelea.

Între anii 1910–1914 a făcut școala primară în comuna natală, iar mai apoi în anul 1914 s-a înscris la Gimnaziul ortodox român din Brad[7], absolvindu-l în anul 1918. În toamna aceluiași an s-a înscris în clasa a V-a la Liceul „Andrei Șaguna" din Brașov, urmând cursurile până la Crăciun, întorcându-se din nou la Brad, unde s-a deschis pentru prima dată clasa a V-a la Liceul Avram Iancu. La același liceu face și clasa a VI-a, iar clasele a VII-a și a VIII-a le-a făcut la Liceul Moise Nicoară din Arad, unde își va lua diploma de bacalaureat.

---

3 În data de 28 martie.
4 Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 45.
5 S-a numit Ioan, a decedat la 21 decembrie 1920 la vârsta de 62 de ani.
6 Aceasta s-a născut în Valea Bradului, decedând la vârsta de 86 de ani.
7 Pavel VESA, *Clerici ortodocși arădeni și hunedoreni deținuți politici (1945–198*9), Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2014, p. 66.

Dornic de a dobândi cât mai multe cunoștințe despre Dumnezeu și planul său cu lumea, se înscrie la cursurile Academiei Teologice din Sibiu, iar în 1926 susține examenul de calificare preoțească.

După finalizarea studiilor teologice a funcționat, aproximativ opt luni, ca profesor suplinitor la Liceul Avram Iancu, predând disciplinele latină, fizică și psihologie. Anul 1927 a însemnat pentru părintele prima sa bucurie, aceea că s-a căsătorit cu adolescenta Valerica, care provenea dintr-o familie de intelectuali, tatăl acesteia fiind învățător, iar apoi notar al comunei Crișcior. Același an a adus o altă bucurie, în 29 iulie 1927 este hirotonit diacon, apoi preot de către vrednicul de pomenire, mitropolitul dr. Nicolae Bălan. A fost numit preot în parohia Valea Bradului[8].

Părintele a împletit cu un tact deosebit slujirea preoțească împreună cu cea învățătorească. Având o capacitate intelectuală nemaipomenită, a urmat cursurile prestigioasei Facultăți de Litere și Filosofie a Universității din Cluj[9]. Încununarea strădaniei pe care a depus-o, a fost susținerea tezei de licență, având ca temă: „Arta poetică a lui Horațiu".

Doritor de a pătrunde cât mai adânc în învățătura teologiei, s-a înscris la Facultatea de Teologie a Universității din București, iar înainte de sărbătoarea Nașterii Domnului, în data de 20 decembrie 1932 și-a luat licența, abordând o temă destul de vastă și de complicată, având ca titlu: „Mântuirea din punct de vedere ortodox, catolic și protestant".

Datorită temeinicei sale pregătiri teologice și slujirii sale pilduitoare la Sfântul Altar, va fi transferat mai întâi la parohia Arad Șega I, în data de 31 august 1930, continuând lucrările de zidire ale bisericii, de amenajare și înfrumusețare a acesteia. Unele documente scot la lumină faptul că acesta a candidat în anul 1936 pentru postul de protopop al orașului Lipova. În anul 1939 a fost numit ca preot IV la parohia Arad-Centru.

Râvna deosebită a părintelui pentru studiul teologic se arată și prin faptul că în 1935 s-a înscris la doctorat, la Facultatea de Teologie din București, studii finlizate peste patru ani, prin susținerea tezei de doctorat, intitulată: „Pocăința, studiu de documentare teologică și psihologică". Acest eveniment este consemnat și în revista oficială a Episcopiei Aradului: „Cel mai proaspăt Doctor în sf. Teologie este P.C.S. Părintele Ilarion V. Felea profesor de Teologie și redactorul revistei noastre. P.C.S. după ce și-a dat mai demult examenele de doctorat, și-a susținut în 30 Octomvrie teza de doctorat cu succes, la facultatea de Teologie din București și a fost proclamat după

[8] Paul CARAVIA, Virgiliu CONSTANTINESCU, Flori STĂNESCU, *Biserica întemnițată, România 1944–1989,* Editura Institutului național pentru studiul totalitarismului, București, 1998, p. 186.

[9] Lucian FARCAȘIU, „Părintele Ilarion V. Felea – chip al slujirii preoțești. Date autobiografice surpinse din jurnalul său", în: *Misiune și propovăduire*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caraș Severin, 2015, p. 102.

toate formalitățile, Doctor în Teologie. Dumnezeu să-i ajute să-și folosească acest titlu – cel mai înalt – așa cum îl știm că poate, în ogorul Domnului”[10].

Activitatea sa didactică, universitară a început în anul 1937–1938, activând la început ca profesor suplinitor la Academia Teologică din Cluj, predând Dogmatica și Sectologia, iar în anul următor este numit la profesor la Facultatea de Teologie din Arad.

La Academia Teologică din Arad a predat disciplinele Teologie Dogmatică și Apologetică, predând studenților „cu competență și dăruire: Dogmatică, Morală, Ascetică și Mistica și Omiletica practică”[11].

Odată cu retragerea părintelui profesor dr. Simion Șiclovan de la conducerea Academiei Teologice arădene, această funcție a fost încredințată părintelui Ilarion Felea, din iulie 1947 până în 31 decembrie 1948.

După plecarea părintelui profesor doctor Dumitru Stăniloae de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu la cel din București, catedra rămasă vacantă, i-a fost oferită părintelui Ilarion Felea. Reproducem scrisoarea prin care Părintele Ilarion V. Felea era invitat la Sibiu: „Dr. Ilarion Felea profesor la Academia Teologică din Arad. Prea Cucerrnice Părinte, Conferința profesorală de la Academia teologică „Andreiană” din Sibiu a cerut Consiliului Arhiepiscopesc să facă pregătirile pentru întregirea catedrei vacante de Dogmatică. Cunoscând activiatea P.C. Tale, ne-am cugetat să-ți facem o propunere să treci la Academia noastră, ca profesor de Dogmatică. Dorim să avem cuvântul P.C. Tale înainte de a iniția procedura pentru întregirea acestei catedre importante. Ți-ai făcut studiile de bază în Academia noastră și ai acum prilejul a te stabili aici unde ești cunoscut și apreciat. În așteptarea răspunsului P.C. Tale, Te salut cu veche considerație T. Scorobeț”[12]. Această scrisoare a fost trimisă de către episcopul vicar Teodor Scorobeț în luna aprilie a anului 1948.

Răspunsul părintelui este unul de amânare, probabil datorită unor probleme pecuniare care îl împiedicau să se mute. Un alt motiv, ar fi acela că petrecerea atâtor ani la Arad l-a făcut să fie mult mai atașat și legat de arădeni decât de sibieni:

> „Prea Sfințite Părinte, scrisoarea trimisă mă onorează în chip deosebit. Mă leagă de Sibiu amintirea celor mai liniștiți și frumoși ani de studiu, și mai presus de toate harul preoției, motive suficient de puternice ca să fiu atras spre el încă de când l-am părăsit. Aș dori să răspund la invitație fără de nici o amânare, fără de nici o rezervă și fără de nici o condiție. Totuși date fiind împrejurările speciale, condițiile grele de transport, mutarea și alte nenumărate dificultăți mari pentru o pungă goală, mă văd

[10] „Informațiuni”, în: *Biserica și Școala,* anul LXIII, nr. 45, 1939, p. 237.

[11] Fabian SEICHE, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România,* Agaton, Făgăraș, 2010, p. 224.

[12] Mihai SĂSĂUJAN, „Părintele Dumitru Stăniloae – fragmente biografice”, în: *Teologia,* anul VIII, nr. 4, 2004, p. 160.

> nevoit să Vă solicit un timp de gândire până la toamnă... Al Î.P.S.S. Părintelui Mitropolit Nicolae și al P.S. Voastre, cu respectuoasă iubire, Arad, 14 aprilie 1948, fiu sufletesc Ilarion V. Felea."[13]

Actvivitatea publicistică a părintelui Ilarion V. Felea s-a contretizat în aceea că a fost redactor la cele mai de seamă reviste ale Eparhiei Aradului: „Biserica și Școala" între anii 1939–1945 și la „Calea mântuirii" între anii 1943–1946, în tot acest timp publicând în cele două foi oficiale ale eparhiei numeroase articole, studii, predici pentru folosul duhovnicesc al credincioșilor.

Pe lângă aceste două reviste care au fost sub oblăduirea sa, părintele Ilarion a mai colaborat și la alte reviste, atât din Arad, cât și din alte regiuni cum ar fi: Timișoara, Cluj, Brad, Sibiu, etc.

Pe plan național, părintele Felea este cunoscut, ca teolog cu o statură duhovnicească și cărturărescă profundă. Datorită strădaniei sale au rămas în patrimoniul teologiei românești, unele lucrări foarte importante, atât pentu teologia, cât și cultura românească.

Pe lângă multitudinea de studii publicate în diverse reviste locale sau naționale, aș aminti câteva opere monumentale, precum ar fi: *Duhul adevărului*, această lucrare fiind premiată de Academia Română, *Religia culturii, Religia iubirii, Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii, Spre Tabor* în patru volume *Pregătirea, Curățirea, Luminarea și Desăvârșirea*.

Părintele Felea mărturisea în anul 1958 că avea în proiect: „pentru viitor, dacă-mi ajută Dumnezeu în pregătire... *Calendarul Bisericii cu Viețile Sfinților*. Iar dacă va mai rămâne timp, o nouă ediție pentru: *Duhul Adevărului* și pentru *Religia Iubirii*"[14].

Datorită meritelor sale deosebite pe plan bisericesc-duhovnicesc și cultural-pastoral, a fost hirotesit întru iconom-stavrofor de către episcopul Andrei Magieru în ziua Nașterii Domnului Iisus Hristos:

> „Sfânta Liturghie în sobor arhieresc, am fost hirotonit iconom stavrofor de P.S. Andrei Magieru, după 21 ani de serviciu (10 ani profesor de teologie) în Catedrala din Arad."[15]

Predicile și conferințele părintelui Felea atrăgeau foarte mulți tineri, dornici de a auzi cuvinte folositoare de suflet, care să îi întărească în acele vremuri atee. Desfășura de asememenea foarte multe misiuni în parohiile din județul Arad.

---

[13] Mihai SĂSĂUJAN, „Părintele Dumitru Stăniloae – fragmente biografice", în: *Teologia,* anul VIII, nr. 4, 2004, p. 160.
[14] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 50.
[15] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 267.

Crucea grea a temniței

Perioada cea mai dificilă din viața părintelui începe în anul 1944, când intră în vizorul noii puterii totalitare. Părintele Ilarion începe acum să fie urmărit de către cei care au aderat la noul partid comunist. Astfel, în după-amiaza zilei de 7 martie 1945:

„Seara pe la ora 21, o echipă din F.N.D. (Frontul Național Democrat), m-a poftit la Poliție, din ordinul F.N.D.. Echipa era compusă dintr-un polițist (sergent), doi tineri minoritari (unguri sau evrei) și Zaharie Matcău muncitor la atelierele C.F.R. – Arad, conducătorul echipei. Asigurat de el că împotriva mea nu se află nici o vină, și că a doua zi voi fi eliberat, am fost reținut totuși la poliție, fără de nici un interogator. Mâncare de acasă. Dormit pe jos. În 25–26 am fost vizitați toți deținuții (C. Magieru, I. Ungureanu, frații Noveanu, Pauseștii și Dna., Dna. Preda, T. Marușteru, ing. Tripa, etc), spovediți și cuminecați de către P.S.S. Episcopul Andrei Magieru. Se zvonea că ne duce în lagăr, la Tribunalul Poporului, în Rusia, la zid, etc. Mari emoții, mai ales în zilele de 29–30 III."[16]

Ziua de 30 martie 1945, reprezintă prima zi de întemnițare a părintelui: „am fost duși la gară, unde 38 de persoane cu bagaje am fost înghesuiți într-un vagon de vite, păziți de 5 polițiști"[17]. Acest tren se îndrepta spre lagărul de concentrare din Caracal. Această călătorie a durat 4 zile.

Părintele Ilarion V. Felea mărturisește faptul că în lagăr erau aproximativ 100 de clerici, împreună cu care a săvârșit Sfintele slujbe precum ar fi: Vecernia[18], Utrenia[19], Proscomidia împreună cu Sfânta Liturghie[20], Taina Sfintei Spovedanii[21], Taina Sfântului Maslu[22], parastase[23].

În 21 august a ajuns la Arad, după aproximativ 168 de zile de detenție. Această experiență din temnița de la Caracal, l-a făcut să mărturisească cu și mai mult zel dreapta credință.

Predicile, conferințele și lecțiile predate studenților prin care expunea învățătura de credință și împovărata misiune pe care Biserica era datoare să o întreprindă, a atras ura și dispreţul regimului comunist asupra sa. Datorită acestei misiuni, acesta a fost arestat încă de două ori pentru „uneltire împotriva ordinii sociale"[24].

---

[16] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 251.
[17] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 252.
[18] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 253.
[19] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 252.
[20] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 252–253.
[21] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 252.
[22] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 252.
[23] Ilarion V. FELEA, *Opera vieții mele-ziuar personal...,* p. 253.
[24] Fabian SEICHE, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România...,* p. 224.

În data de 6 ianuarie 1949 a fost anchetat și condamnat la un an de închisoare corecțională pentru omisiune de denunț. Nouă luni din aceeastă pedeapsă le-a executat la Arad, apoi o lună la Timișoara și două luni la Aiud, iar mai apoi în data de 7 ianuarie 1950 este eliberat.

Din nefericire după eliberarea din temnița de la Aiud, părintele Ilarion este înlăturat din învățământ fiind incriminate unele pasaje din lucrarea sa Duhul Adevărului. A funcționat ca bibliotecar la Episcopia Aradului, iar în 1952, la 1 iulie este reîncadrat la parohia Arad-Centru.

Ultima întemnițare și cea mai grea, a avut loc în data de 25 septembrie 1958 când a fost arestat și dus la Ministerul de Interne din București, fiind supus unor atroce anchete, iar mai târziu este transferat la Cluj și judecat.

Există numeroase mărturii cu privire la judecarea părintelui Felea, cea mai edificatoare fiind cea a colegului său, Pr. Tudor Demian:

> „Ancheta se făcea acum altfel decât în 1948–49, când îți scriai tu declarația, sub presiunea maltratării, ci anchetatorul scria răspunsul la interogatoriu ce și-l făcea. Părintele Ilarion nu semna niciodată scrisul aceluia, dacă nu era fidel cu declarațiile Părintelui, riscând orice presiune fizică. Acuza adusă părintelui a fost următoarea: Ai știut că în 1948 Biserica a fost desprinsă de stat, și totuși ai continuat să faci religie cu tineretul în biserică, antrenându-l într-un număr deosebit de mare, de ce ai făcut-o? Acesta a fost actul de acuzare."[25]

Pentru această „vină" a fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică și 8 ani degradare civică pentru activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare[26]. Până în 20 februarie 1960 a executat detenția la Gherla, iar mai apoi a fost transferat la Aiud.

Mărturisirea până la mormânt

Calvarul reeducării a fost foarte pregnant în temnița de la Aiud, unde numeroși deținuți politici și-au aflat sfârșitul. Printre martirii din temnița de la Aiud, se regăsește și părintele profesor Ilarion V. Felea.

Mărturisitorii din temnița de la Aiud și-au format câteva precepte, care i-au ajutat să reziste torturilor și chinurilor la care au fost supuși. Aceste percepte au fost următoarele:

1. „Năzuim spre Înviere;
2. Luptăm pentru împlinirea Împărăției lui Dumnezeu pe pământ;
3. Vrem să aducem neamurile la Biserică, pentru a le împăca cu Dumnezeu;

[25] Tudor DEMIAN, „Smerită înaintecuvântare", în: Pr. Ilarion FELEA, *Spre Tabor,* vol. I, *Pregătirea*, Crigarux, Alba Iulia, p. 9–10.
[26] A fost condamnat mai întâi de Tribunalul din Timișoara și mai apoi de cel din Cluj.

4. Vrem să creăm o școală de înaltă cultură și educație creștină, ca să canalizeze toate energiile creatoare omenești;
5. Vrem să creăm un om înnoit, născut din nou din Dumnezeu și strădania lui personală;
6. Prin acest om nou vrem să dăm expresie, în conținut și în formă, problemelor omenești din toate timpurile;
7. Vrem să smulgem pe om din suferință fizică și morală"[27]

Transferul părintelui Felea la închisoarea din Aiud avea să fie un motiv de bucurie, datorită faptului că îl va întâlni pe unul dintre cei mai mari teologi și trăitor ai spiritualității filocalice, pe părintele Dumitru Stăniloae. Cei doi părinți au devenit învățătorii duhovnicești ai tuturor deținuților.

Despre trăirea duhovnicească a părintelui, dă mărturie preotul Ioan Sabău, care spunea că era cel mai evlavios preot slujitor care răspundea totdeauna în duhul lui Hristos: „duhul lui de rugăciune antrena toată obștea la simțirea cu inima, participarea la slujbă"[28]. Părintele Stăniloae mărturisea preotului Ioan Sabău:

> „Părintele Fela m-a depășit, prin această afirmație referindu-se la trăirea și viața lăuntrică a Părintelui Ilarion."[29]

În 18 septembrie 1961, în temnița din Aiud, la numai 58 de ani, trece la cele veșnice, iar cauza decesului era menționată în certificat, ca fiind insuficiență cardio-respiratorie[30]. Unul din deținuții politici, pe nume Viorel Gheorghiță, mărturisea faptul că acest diagnostic era vag, care era foarte frecvent în certificatul de decces al deținuților, așadar acesta este puțin probabil, ca să fie concludent[31].

Slujba înmormântării a fost săvârșită de toți cei din temniță, aflând această veste dureroasă prin codul morse[32].

Despre slujba de înmormântare a părintelui Felea dă mărturie preotul Ioan Bărdaș: „Eram prin anii 1960–1961, în celularul din Aiud. Într-o zi se aunță prin toate formele de mass-media din pușcărie, morse la perete și calorifer: A murit părintele Ilarion Felea"[33]. Acest lucru denotă faptul că părintele Felea era foarte cunoscut și apreciat în temnița din Aiud. Cu siguranță această veste a trecerii la Domnul a părintelui i-a înduioșat pe toți cei care l-au cunoscut:

[27] Constantin I. STAN, *Crucea reeducării,* Christiana, București, 2010, p.185.
[28] Pavel VESA, *Clerici ortodocși arădeni și hunedoreni deținuți politici (1945–1989)...*, p. 73.
[29] Ioan BĂRDAȘ, Smerită înaintecuvântare, în: Pr. Ilarion FELEA, *Spre Tabor,* p. 10–11.
[30] George ENACHE, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană,* Nemira, București, 2005, p. 379.
[31] Pavel VESA, *Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoricul Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru,* Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2015, p. 129.
[32] Anca BUJOREANU, *Sfinți martiri și mărturisitori în epoca contemporană,* Fotini, Galați, 2007, p. 237.
[33] Fabian SEICHE, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România...,* p. 224.

> „Cine nu-l cunoaște pe Părintele Felea din Aiud? Toți știam, unul de la altul că a fost profesor la Academia Teologică din Arad. Îl cunoașteam noi bihorenii și arădenii, îl cunoșteam sibienii și bucureștenii și mai ales Academia Română care i-a premiat cărțile.”[34]

Descrierea prohodirii și ducerii la groapă a părintelui este zguduitoare:

> „Noi stăteam sub pătură, era după ora 10, ora stingerii, nu ne mișcam. Acum începea prohodul. Toți cei 5.000 de prizonieri politici din Aiud, asistați de cei 400 de preoți ortodocși, se rugau după rânduială: Cu sfinții odihnește, Doamne, sufletul adormitului robului tău, Ilarion preotul, unde nu este durere, nici întristare, nici suspin, ci viață fără de sfârșit.”[35]

Odată ce au ajuns cu defunctul la poarta cimitirului se petrecea o scenă îngrozitoare: „venea un ofițer cu o bardă ascuțită de fier și o înfigea în inima mortului, să se convingă de moartea omului”[36].

După încheierea slujbei de prohodire a părintelui „se mai auzeau morsele la perete și la calorifer: Dumnezeu să-l ierte, în veci să fie pomenirea lui”[37].

Acesta a fost sfârșitul tragic al celui mai de seamă preot, profesor și mărturisitor al cetății arădene.

Părintele Ilarion V. Felea a fost depus în cimitirul deținuților din Aiud: „a rămas în cimitirul închisorii din Aiud un mormânt fără cruce și neștiut de nimeni”[38]. Părintele Tudor Demian afirma cu privire la înmormântarea părintelui Felea:

> „Înmormântat fără cruce și fără a i se cunoaște locul unde se odihnesc rămășițele pământești, preotul profesor dr. Ilarion V. Felea s-a încununat, prin moartea sa, cu aureola de martir pentru Biserică și neam, așa cum odinioară au făcut-o strămoșii săi, de unde a provenit.”[39]

Caracterul și personalitatea părintelui Felea a rămas întipărit în sufletele ucenicilor săi, atât a studenților, cât și a credincioșilor pe care i-a păstorit. Unul dintre foștii săi studenți[40] mărturisea:

> „Puțini sunt dintre clerici care au putut întruni cele două calități, de a fi teolog și cărturar în același timp. Și una și alta înseamnă, pe lângă dar și binecuvântare de la

---

[34] Fabian SEICHE, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România...,* p. 224.
[35] Fabian SEICHE, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România...,* p. 224.
[36] Fabian SEICHE, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România...,* p. 224.
[37] Fabian SEICHE, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România...,* p. 224.
[38] Vasile MANEA, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste,* Patmos, Cluj-Napoca, 2001, p. 110.
[39] Tudor DEMIAN, *Preot profesor dr. Ilarion Virgil FELEA (date biografice, activitatea, biografia),* în: Ilarion FELEA, *Religia culturii,* Arad, 1994, p. 359.
[40] Preotul Teodor Colțeu.

Dumnezeu, muncă asiduă, seriozitate și statornicie. Acestea sunt și calitățile care l-au caracterizat pe preotul Ilarin V. Felea. Prin muncă neîntreruptă, prin studiu serios, preotul Ilarin V. Felea poate fi numit pe drept cuvânt: teolog și cărturar."[41]

Munca pe care a desfășurat-o părintele a fost aceea de a sluji lui Dumnezeu și aproapelui în orice loc și în orice timp.

„A slujit lui Dumnezeu și oamenilor mai întâi prin exemplul personal de înaltă ținută morală, prin cuvânt meșteșugit din „Cartea vieții", Sfânta Scriptură sau din trăirile „Sfinților Părinți", prin slujire aleasă la Altarul Celui Prea Înalt, atât la Catedrala episcopală din Arad, cât și la nenumăratele biserici pe care le-a cercetat."[42]

Concluzii

Din cele expuse mai sus am încercat să reliefez importanța personalității Părintelui Ilarion Virgiliu Felea, atât pe plan local, cât mai cu seamă pe plan național.

Pentru teologia românească, operele părintelui sunt de o importanță colosală, datorită faptului că toată învățătura Sfinției Sale nu este doar pentru a fi învățată, ci mai ales experimentată în planul existențial al fiecărui credincios.

Teologia sa nu este una neroditoare, fără rezultate, ci este cea care dă multiple roade în ogorul Sfintei Biserici. Un lucru foarte important este acela că toate teologia sa poate fi numită teologia experienței.

Încercările grele ale temnițelor în care a fost închis, cu siguranță au fost un imbold pentru părintele, de-al mărturisi pe Hristos cu toate ființa în orice loc și în orice timp. Această misiune mărturisitoare s-a transmis și păstoriților săi, dar și ucenicilor săi. Numeroase mărturii consemnează acest lucru. Cea mai elocventă mărturie cu privire la viața sa, profund ascetică și duhovnicească ne-o oferă cel mai mare teolog român al secolului anterior, Părintele Dumitru Stăniloae, care mărturisea: „Părintele Felea m-a depășit".

Întreaga sa teologie poartă caracterul experierii Adevărului descoperit în trăirea și viața eclesială, în rândul credincioșilor și a tuturor celor care l-au cunoscut.

Așadar, preotul, teologul și mărturisitorul Ilarion V. Felea este un model demn de urmat în lumea aceasta secularizată, în care se accentuează individualismul, egocentrismul și antropocentrismul în locul pnevmacentrismului, hristocentrismul și teocentrismului.

---

[41] Ioan TULCAN, *Profesorul dr. Ilarion V. FELEA ca apologet,* Editura Universității „Aurel Vlaicu", Arad, 2006, p. 219.

[42] Ioan TULCAN, *Profesorul dr. Ilarion V. Felea ca apologet...,* p. 219.

Părintele Iustin Pârvu, omul dragostei sfințit prin pătimire*

Darius Echim**

În contextul anului omagial al iconarilor și al pictorilor bisericești și Anul comemorativ Justinian Patriarhul și al apărătorilor Ortodoxiei în timpul comunismului, în Patriarhia Română, am ales să evoc viața și personalitatea Părintelui Iustin Pârvu – apărător și propovăduitor al Ortodoxiei în timpul regimului comunist.

„În închisori, preoții și monahii ortodocși n-au stat degeaba, ci au învățat pe oameni acatiste și alte rugăciuni, pe care aceștia și le scriau pe săpun cu așchii rupte din uși; le țineau lecții despre învățătura creștină, au săvârșit Sfânta Liturghie, precum și botezuri sau cununii. Au continuat să predice Cuvântul lui Dumnezeu. N-am auzit pe vreun om din închisoare sau din afară să fi spus că vreun preot i-ar fi pricinuit vreun necaz. În schimb am cunoscut numeroși preoți închiși pentru că au găzduit câte un om fugit de acasă din pricina pericolului de a fi arestat sau pentru că ar fi ajutat în secret pe vreunul dintre luptătorii din munți.” spunea pr. Dumitru Stăniloae.

Părintele Iustin Pârvu – biografia unei biruințe

Părintele Iustin Pârvu, unul dintre cei mai mari duhovnici ai țării noastre, s-a născut la data de 10 februarie 1918 în satul Poiana Largului, județul Neamț, fiind ultimul născut din cei patru copii ai familiei. Părinții săi, Gheorghe și Ana, l-au botezat cu numele de Iosif. În 1936, pe când avea 17 ani, intră ca frate la Mănăstirea Durău. În 1939 se înscrie la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Cernica, lângă București, ulterior ajungând și la seminariile teologice de la Râmnicu-Vâlcea și Roman. În anul 1940 va avea loc tunderea sa în monahism (primind numele de Iustin), iar la doar un an distanță, hirotonia întru preot, la vârsta de 22 de ani[1].

Între anii 1942–1944, părintele Iustin Pârvu a slujit ca preot militar pe frontul de est, până la Odesa. În acest timp, alături de „Divizia 4 Vânători de Munte”, a luat

---

* Lucrarea redactată sub îndrumarea Protos.lect.univ.dr. Benedict Vesa.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

[1] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți câștigate*, Conta, Piatra Neamț, 2007, p. 22.

parte la luptele din cel de-al Doilea Război Mondial, ajungând până la Don. După întoarcerea în țară, el continuă studiile la Seminarul din Roman. În anul în care va absolvi seminarul, în 1948, el va fi arestat pe motive politice. Este condamnat la 12 ani de detenție, trecând prin închisorile Suceava, Văcărești, Jilava, Gherla, Periprava și Aiud. Urmează apoi munca silnică din minele de la Baia Sprie, iar în final ajunge la închisoarea Pitești. Refuzând să se lepede de credință, în anul 1960 părintele Iustin este condamnat la încă patru ani de închisoare[2].

În anul 1964 este eliberat alături de ceilalți supraviețuitori. Din cauza greutăților întâmpinate după eliberare, el ajunge să lucreze ca muncitor forestier, timp de doi ani. Ulterior, monahul este primit în obștea de la Mănăstirea Secu, unde va sluji ca preot și duhovnic între anii 1966–1974. Mai apoi, în perioada cuprinsă între 1974–1989, părintele va sluji la Mănăstirea Bistrița, unde autoritățile comuniste i-au stabilit domiciliu forțat. După evenimentele din decembrie 1989, părintele Iustin Pârvu se întoarce la Mănăstirea Secu, unde va sluji ca preot și duhovnic timp de aproape un an. După aceea, el se retrage în sihăstrie, cu gândul de a-și petrece restul zilelor în post și rugăciune. Rânduiala lui Dumnezeu va fi însă cu totul alta, pentru că, între anii 1991–1992, alături de alți doi monahi, Ignat și Calinic, părintele Iustin Pârvu sosește în satul Petru Vodă – județul Neamț. Aici, el va întemeia Mănăstirea Petru Vodă, pe care o va închina martirilor români din închisorile comuniste. Mănăstirea va avea drept hram pe Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil. În anul 1999, în împrejurimile mănăstirii, părintele Iustin Pârvu va pune temelia unui schit de maici, a unui azil de bătrâni, iar din anul 2000 a unui centru de plasament pentru copii[3].

În anul 2003, părintele înființează o publicație de învățătură și atitudine ortodoxă, cu apariție lunară, numită Glasul monahilor. Din vara lui 2008, apare, cu binecuvântarea părintelui, revista Atitudini.

În data de 2 noiembrie 2008, părintele este ridicat la rangul de arhimandrit.

În data de 16 iunie 2013, părintele Iustin Pârvu va pleca în lumea veșniciei, fiind înmormântat în curtea mănăstirii pe care a ctitorit-o.

Viața în timpul prigoanei comuniste – suferințele și învățămintele din închisoare

„Nicio oră de suferință în pușcărie nu a fost zadarnică”, spune Părintele Iustin.

Pentru Sfinția Sa, ca de altfel pentru mulți alți intelectuali, oameni de cultură, slujitori ai sfintelor altare, suferințele îndurate în închisoare au constituit o cale martirică de curățire a păcatelor neamului, iar pe de altă parte, o adevărată școală a

[2] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…,* p. 23.
[3] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…,* p. 25.

muceniciei și academie a sfințeniei, care „a creat caractere, a conferit morală indivizilor și a creat patrioți[4].”

Părintele George Remete spune că:

> „Credința creștină dovedește că suferința are un rost, că este cea mai înaltă „școală” de cunoaștere. Fără suferință, omul poate evita toată existența și poate face abstracție de semeni. Suferința este imperativul care îl presează pe fiecare om să ia act de existența semenilor săi, să-i accepte, să se deschidă și, de fapt, să se sacrifice pentru ei. Suferința este modul de formare și de împlinire a omului pe pământ. Ea este pedagogia divină a maturizării și împlinirii, nu în absența, ci în prezența și asistența lui Dumnezeu.”[5]

Mulțimea anilor petrecuți în acest regim inuman, la Aiud, Părintele, întărit în mărturisirea credinței și în răbdare, îi socotea după crenguța unei plante din fereastră. În momentul în care a intrat în celulă, era groasă ca o nuielușă. Când a părăsit Aiudul, devenise un copac, ocupând toată lărgimea ferestrei:

> „Când am intrat a doua oară în celula Aiudului, spre răsărit, pe undeva, era o nuielușă cam cât degetul, o plantă, și când am ieșit de acolo (după 4 ani) astupase tot geamul și arunca umbra pe pereți.”[6]

Tot acolo, „în muzica zăvoarelor și a lanțurilor[7]”, în acele adevărate „fabrici de martiri”, a deprins adevărata rugăciune, născută din jertă și suferință, din iubire și dăruire de sine; dragostea și mila față de aproapele, rezistența în fața chinurilor și nădejdea în libertatea morală.

Dintre amintirile frumoase pe care le păstra din închisoare, Părintele Iustin vorbea despre încurajarea pe care o primeau deținuții prin credință și cultură, despre rolul pe care l-au avut colegii de la Aiud, precum Radu Gyr, Vasile Voiculescu sau Nichifor Crainic, în întărirea caracterelor în fața suferinței și a umilinței:

> „Pentru noi au fost salvatorii, poate, a miilor și miilor de tineri care eram încarcerați în celulele Aiudului, ale Piteștiului, ale Gherlei. Poeziile lor au fost niște rugăciuni trăite, poeziile lui Radu Gyr au fost *Psaltirea închisorii***,** cu care tineretul s-a identificat în zilele acelea negre. Când ascultai sau învățai o poezie precum *Iisus în celulă* sau *Ridică-te Gheorghe, ridică-te, Ioane!* sau alte poezii, care aveau un caracter atât de îmbărbătare, cât și de viață, de interiorizare, dar era și elan de dăruire, de jertfă, nu te mai simțeai că ești tu acolo, fie că asta se întâmpla după zece–doisprezece ani

4 Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…,* p. 91–92.

5 George REMETE, *Suferinta omului si iubirea lui Dumnezeu*, ed. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucuresti, 2005, p. 76.

6 Ierom. Teognost, *Părintele Justin Pârvu și bogăția unei vieți dăruită lui Hristos*, vol. I, Credința Strămoșească, Iași, 2006, p. 166.

7 Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…,* p. 151.

de temniță. Chiar dacă aveai pedeapsă de muncă silnică sau de temniță grea, trăiai mereu această viziune a acestor mari luptători."[8]

În scrierile sale, Părintele spunea că deși în închisoare au fost privați de drepturile creștinești, au câștigat raiul lăuntric, rugăciunea și Sfânta Liturghie fiind salvarea tuturor. Astfel că periplul său prin temnițele anticreștine a fost uimitor și prin felurile de experiențe pe care le-a putut transforma, din teribile și demonice, în prilejuri de desăvârșire creștină. De câte ori s-a putut, a săvârșit Sfânta Liturghie pe propriul său piept, împărtășind cu Sfintele Taine pe mulți dintre deținuți, unii aflați chiar pe pragul trecerii din această lume:

> „În închisoare era ca la mănăstire, citirea Psaltirii se făcea din oră în oră. Spovedania și împărtășania se făceau cu cele mai mari riscuri. De Paști și de Crăciun se lua împărtășania începând cu etajul doi, apoi se cobora la etajul unu, parter și la subsol și dacă erai găsit cu ceva în sân sau în buzunar era cea mai mare mucenicie. Se făcea din pâine câte un cocoloș mic cât o mazăre și acolo se punea împărtășania și mergeai cu ea pe la toate controalele severe care erau. În bucățelele acelea de pâine acolo era tot aurul, toată bogăția."[9]

Amintirile amare, care i-au marcat viața, Părintele le relatează cu o oarecare reținere spunând că alți părinți au suferit chinuri și mai îngrozitoare decât el și nu s-au plâns, n-au făcut pe martirii:

> „...uneori nu se mulțumeau numai să ne bată, ci recurgeau și la practici nemiloase de tortură. Ne introduceau ace sub unghii sau ne băgau câte două-trei minute în etuvele de deparazitare puternic încinse. Iar când ne scoteau de acolo, sufocați de căldura aceea îngrozitoare, turnau apă rece peste noi „ca să ne răcorim". Așa au contactat cei mai mulți dintre noi pneumonii, T.B.C., și s-au prăpădit înainte de vreme. Dacă stau și mă gândesc bine, numai o minune s-a întâmplat cu mine de am scăpat cu viață din cumplitele încercări prin care am trecut."[10]

Bunul Dumnezeu, Cel care i-a fost sprijin și întărire în anii grei ai închisorii, l-a ajutat să vadă în anul 1964 lumina libertății, iar în momentul în care a fost căutat, după ani și ani, de un fost torționar, Părintele l-a primit cu bucurie, l-a servit cu miere de albine și i-a arătat multă iertare și iubire, căci spunea Sfinția Sa: „a fost și el o unealtă și poate nu a făcut ceea ce a vrut, ci ceea ce i s-a impus". Semnul celui curat cu inima este acela că „vede pe toți oamenii ca buni și nu-i apare vreunul necurat și întinat" spune Sfântul Isaac Sirul[11].

---

[8] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…,* p. 162.
[9] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…,* p. 98.
[10] Pr. Iustin PÂRVU, „Pătimirile unui monah'', în: *Credința neamului,* IX (1991)*,* p. 7.
[11] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…,* p. 112.

Astfel, putem observa că Martirii creștini au lăsat cu limbă de moarte să nu fie răzbunați și nu și-au acuzat niciodată torționarii de atrocitățile lor[12]. Această atitudine îi face următori lui Iisus Hristos pe Cruce și marilor sfinți martiri ai creștinismului. Iată deci paradoxul: din suferință, din lupta cu patimile se naște iubirea și bucuria. Tot așa a fost și în viața Mântuitorului care deși ca om n-a săvârșit nici un păcat, luând asupra Sa păcatele lumii întregi, a suferit ocări și batjocuri din partea oamenilor iar în cele din urmă și moartea. Totuși „ocărât fiind nu răspundea cu ocară, dat la chinuri nu amenința, ci se lăsa în știrea Celui ce judecă cu dreptate" (*1 Petru* 2, 23). Deși a suferit ca nimeni altul, Mântuitorul și-a păstrat întotdeauna seninătatea, blândețea, bucuria în Duhul Sfânt, iertând pe toți și rugându-se până și pentru cei ce-L răstigneau. Exemplul Domnului a fost urmat de Părintele Iustin și de toți martirii închisorilor comuniste a căror viață este mărturia credinței și curajului cu care s-au luptat pentru sfințirea vieții lor, prin răbdarea a nenumărate chinuri și ispite transfigurate însă de Dumnezeu în iubire și bucurie[13].

Printre multele griji, Părintele Iustin s-a sfârșit și cu marele regret că nu a reușit să facă și mai mult pentru cei care s-au sfârșit în închisorile comuniste și pe care cuvioșia Sa i-a numit „sfinții închisorilor", pentru că marea majoritate a celor care au fost în închisorile și lagărele comuniste au luptat, au suferit pentru țară, pentru Neam, pentru Credință, și marea majoritate dintre cei care s-au jertfit au fost oameni bine cunoscuți și-n țară și peste hotare: savanți, academicieni, profesori universitari, mitropoliți și episcopi, preoți, călugări și călugărițe, generali și ofițeri, țărani și muncitori de înaltă trăire creștinească și patriotică și, pentru toți aceștia, cuvioșia sa a avut o enormă frământare lăuntrică, pentru a fi așezați pe filă de calendar și cu pomenire la o dată fixă[14].

Așadar, n-a fost numai pentru sine, n-a slujit numai pe Dumnezeu, ci l-a slujit și pe aproapele, răspunzând astfel unor nevoi firești de a-l sui pe om cât mai repede spre Hristos, ridicându-l din devierile dogmatice și canonice, pentru a-l așeza pe drumul mântuitor[15].

Tuturor, ne-a fost exemplu desăvârșit de iubire și acceptare, milă și iertare, învățându-ne totdeauna să iubim și să iertăm:

> „Omul trebuie iubit. Dar ca să-l iubești, trebui să-l înțelegi. Dacă îl vezi căzut acolo, neapărat trebuie să gândești că trebuie să-i dai o mână de ajutor. Iubirea aproapelui este o lecție de iubire față de Dumnezeu. Dacă nu-l iubești pe cel de alături, dacă nu-l ajuți, nu ești capabil nici să-L iubești pe Dumnezeu. Iubirea aproapelui este

---

[12] Monahul Moise, *Sfântul închisorilor,* Reîntregirea, Alba Iulia, 2007, p. 78.
[13] † Serafim JOANTĂ, *Pastorală la Paști*, Nürnberg, 2006, p. 3.
[14] Vlad HERMAN, *Din temnițe spre Sinaxare – Avva Justin Pârvu – Mărturii. Amintiri. Minuni*, Areopag, București, 2014., p. 29.
[15] Vlad HERMAN, Din temnițe spre Sinaxare…, p. 30.

prima treaptă spre mântuire, pe treapta asta trebuie să repeți pentru marea iubire de Dumnezeu."[16]

Iubirea sa față de oameni izvora din cunoașterea sa suprafirească, pentru că spunea Sfinția Sa:

„Dacă n-aș fi avut experiența pe care am avut-o în închisoare, dacă n-aș fi trăit între oamenii de toate condițiile, nu aș fi înțeles viața lor. Și așa, dacă m-am apropiat și am ținut ușa deschisă mereu, de la o zi la alta, de la o noapte la alta, în felul acesta s-a format o comunitate între mine și ei."[17]

Arhimandritul Iustin rămâne unul dintre cei mai mari duhovnici ai țării noastre, Martitul si Sfântul din Închisorile Comuniste, care și-a apărat credința cu prețul vieții. având o contribuție importantă în Istoria Bisericii Ortodoxe Române si a poporului român.

Părintele Iustin spunea:

„Comunismul a fost o mare încercare, din care biserica noastră și credința au ieșit întărite. Că Dumnezeu a făcut o minune, ca să ne salvăm în această perioadă, asta e clar. Apoi generațiile de azi, de mâine, au de unde să învețe ce înseamnă lecția răbdării, ce înseamnă istoria, ce înseamnă iubirea de patrie și jertfa."[18]

Concluzii

Deci, putem spune că Martirii români reprezintă coloana vertebrală a neamului românesc creștin și sunt o mulțumire adusă lui Dumnezeu, ca un prinos de recunoștință al întregii creștinătăți; Ei sunt aleșii credinței și ai neamului, lămuriți în focul chinurilor, precum aurul în topitoare. România, sub teroarea roșie a holocaustului comunist, a dat nor de mărturii *(c.f. Evrei 12,1)* ale credinței creștine. Pe ei trebuie să-i asumăm istoric, eclesial și haric, cinstindu-le moaștele, urmându-le credința și atitudinea lor morală[19].

Așadar, comunismul, ca încercare la care a fost supus creștinismul, a demonstrat că omul nu se poate salva altfel decât prin credință. Cu alte cuvinte, fără rugăciune, fără milă și dragoste față de celălalt, fără efortul permanent de a intra în legătură cu Dumnezeu, omul supus experienței comuniste și, îndeosebi, celei din închisoarea comunistă, riscă să se dezintegreze ca persoană umană. Teologul Stelian Gomboș spune că a vorbi despre dimensiunea spirituală a universului carceral al României

---

[16] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu și morala unei vieți castigate…*, p. 133.

[17] Grația LUNGU CONSTANTINEANU, *Părintele Iustin Pârvu: viața și învățăturile unui mărturisitor*, Haritina, Iași, 2008, p. 540.

[18] Adrian ALUI GHEORGHE, *Părintele Iustin Pârvu. Daruri Duhovnicești*, Conta, Piatra Neamț, 2007, pp. 62–63.

[19] Adrian ALUI GHEORGHE., *Părintele Iustin Pârvu…,* p. 65.

comuniste este o necesitate morală. Mărturisitorii, martirii și mucenicii temnițelor comuniste trebuie să funționeze pentru noi, cei de astăzi ca modele, ca repere morale, în caz contrar cunoșterea experienței lor ar rămâne doar la nivel rațional și atât. Este necesar să ne-o asumăm efectiv înțelegând că ancorarea în Dumnezeu a fost singura soluție viabilă atunci și ea este și astăzi o salvare autentică a unității noastre ființiale ca persoane și ca neam[20].

În consecință, pot spune că Părintele Iustin Pârvu este un model de viață sfântă, un om al dragostei, sfințit prin pătimire.

---

[20] Tudor PETCU, „*Interviu cu Stelian Gombos despre marii duhovnici ortodocși români''*, în: *Luceafărul,* 23 martie 2016, 3 aprilie 2017.

Estetica în cântul bisericesc*

Horea Lazăr**

Încă de la începutul creştinismului cultul Bisericii a fost îmbrăcat în haină melodică, muzica întotdeauna se împletea cu textul imnografic căruia îi slujea și îl transfigura în doxologie. Cântarea nu este altceva decât un mijloc de preamărire a lui Dumnezeu. Mântuitorul Iisus Hristos a fost – după cum afirmă muzicologul francez Amede Gastoué – „le premier chantre chrétien".[1] Evanghelia după Matei și Evanghelia după Marcu ne dă mărturie în acest sens, spunând: *„Și după ce au cântat cântări de laudă (la Cina cea de Taină), au ieșit pe Muntele Măslinilor*" Mt. 26,30; Mc. 14,26. Făcând lucrul acesta, însuși Mântuitorul dă ca pildă directă, orice laudă adusă lui Dumnezeu, să fie însoțită de cântări religioase.

Dacă vorbim de muzica bisericească ortodoxă implicit trebuie să admitem noțiunea fundamentală de „*Ortodoxie*", ca expresie a învățăturii creștine sau a creștinismului în forma sa răsăriteană, cu dogmele, organzația și cultul Bisericii Răsăritene.[2] Muzica este arta cea mai imaterială, de aceea Sfinții Părinți au accentuat rolul ei în cultul Bisericii, având ca scop vorbirea cu Dumnezeu atât prin rugăciune, dar mai ales prin rugăciunea cântatată. Muzica astfel sporește frumusețea actului liturgic. Fericitul Augustin chiar afirmă lucrul acesta: „Cel ce cântă, se roagă de două ori", condiția principală fiind însă ca și ascultătorul auzind rugăciunea cântată să fie îndemnat la rugăciune. În cartea Psalmilor găsim lucrul acesta: „*Cântați-I frumos, cu strigăt de bucurie*" Ps. 32,3; „*Cânta-voi Domnului în viața mea, cânta-voi Dumnezeului nostru cât voi fi. Plăcute să-I fie Lui cuvintele mele, iar eu mă voi veseli de Domnul*" Ps. 103,34–35; „*Cântați Dumnezeului nostru, cântați; cântați împăratului nostru, cântați. Că Împărat a tot pământul este Dumnezeu; cântați cu înțelegere.*" Ps. 46,6–7. „*Gata este inima mea, Dumnezeule, gata este inima mea; cânta-voi și voi lăuda întru inima mea.*" Ps. 107,1. Vedem astfel cum trebuie să fie cîntarea; plăcută, frumoasă, îngrijită, alcătuită cu pricepere, dar în același timp să fie plină de evlavie și umilință.

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.prof.univ.dr. Adam Domin.

** Pr., Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba-Iulia), Universitatea „1 decembrie 1918", Alba-Iulia

[1] Sebastian BARBU-BUCUR, *Cântări la Sfânta Liturghie,* Basilica, București – 2014, p. 7.

[2] Ștefan LUPȘA, „Creștinismul românesc a fost de la început ortodox", în: *Studii Teologice*, nr. 9–10, 1949, p. 814.

Toată rânduiala serviciului divin exprimă învățătura de credință a Bisericii și specificul acesteia. În Sfintele Slujbe se constitue miezul teoretico-teologic, dar în același timp se pune accent și pe practica liturgică a vieții ortodoxe. Drumul urmat de imnul bisericesc şi alcătuirea celor mai multe din cărțile noastre de slujbă religioasă, descrie diagrama pietății creştine dintr-o lungă perioadă a istoriei bisericești.[3] Libertatea acordată Bisericii de Constantin cel Mare în anul 313 prin edictul de la Mediolanum, devine un prilej de sărbătoare a triunfului care se exprimă pe terenul cultului creștin. Pentru că Biserica nu mai trăiește sub auspiciul terorii, se deschide spre lume și implicit recrutează de aici pietatea proaspătă a noului val ce pătrunde în Biserică. Dezvolatrea cultului devine imperios necesară căci acum participarea la slujbe nu mai este îngrădită, catehumenatul putea asista până la sfârșitul omiliei, iar splendoarea slujbei atrage și impresionează pe cei ce participă. Un al doilea factor al dezvoltării cântului religios din Biserică îl constitue apariția ereziilor, căci prin cântare, acestea își propagau învățătura greșită. Biserica se vede nevoită să contracareze fenomenul acesta și astfel răspunde prin apariția unei bogate producții poetice, înveșmântată în haina melodiei.

Până în secolul al IV-lea toate aceste unități liturgice nu avuseseră un caracter oficial stabilit categoric, precis și riguros obligatoriu dintru început, așa că ele înlesniseră din chiar prima perioadă a istoriei Bisericii, unirea noilor manifestări ale pietății particulare cu pietatea întemeiată pe Sfintele Scripturi.[4] Creștinii primelor veacuri nu au simțit nevoia unei poezii noi în cult, psalmii ocupau principalul loc în cultul Bisericii și satisfăceau nevoia sufletească a fiecărui credincios.

Odată cu libertatea oferită de Constantin cel Mare în anul 313, protopsalții ortodocși s-au întrecut în compunerea de melodii și imne pentru toate slujbele bisericii. În toată această comoară a ortodoxiei – imnografia și muzica – este cuprinsă istoria mântuirii creștine. Această importanță a cântării bisericești ortodoxe în viața liturgică a Bisericii, ne este arătat și de faptul că „aproape tot cultul ortodox este cântat”[5]. Ea „îndulcește cuvintele de rugăciune și de slăvire a credincioșilor și deci și inima celor ce o folosesc”[6]. Dezvoltarea vieții cultice a apărut ca o necesitate a nevoilor crescânde ale credincioșilor. Sentimentul religios al omului nu a mai putut fi satisfăcut cu ceea ce se preluase din sinagoga iudaică, astfel cuvintele se cer a fi exprimate prin poezie și muzică, dar toate au la bază adevărurile de credință ale Bisericii. Așa stând lucrurile, adevărurile religioase sunt înțelese nu numai cu mintea, ci și cu inima și susufletul.

---

[3] Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, Renașterea, Cluj-Napoca – 2005, p. 5.

[4] Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică...*, p. 8.

[5] Nicolae NECULA, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. III, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, p. 43.

[6] Alexie A. BUZERA, „Cântarea în comun, mijloc de susținere și apărare a dreptei credințe”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, an. CVIII, 1990, nr. 1–2, p. 98.

Cântarea „este mijlocul cel mai potrivit prin care putem să ne lepădăm, în timpul cât ne rugăm, de haina grijilor lumești și să ne îndreptăm gândul, cu sufletele cucerite, către Dumnezeu, în atmosfera minunată de liniște interioară care se creează în noi prin ea. Menirea cântării bisericești este de a modela întreaga noastră ființă, făcând-o, prin echilibrul interior pe care îl creează, total disponibilă marilor elevațiuni (măreție morală, înălțime spirituală) care au darul de a ne transforma sufletul, de a-l înnobila. Omul credincios își deschide inima, care începe să cânte și să laude pe Dumnezeu prin mijlocirea cântărilor și, mai ales, sub forma psalmilor și a imnelor bisericești, având drept scop primordial, apropierea cât mai mare de Dumnezeu și, prin aceasta, implicit, curățirea sufletească”[7].

Cântarea bisericească
în viziunea Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești

În concepția Sfinților Părinți ai Bisericii și a scriitorilor bisericești, cântarea cuprinde textul liturgic sau cuvântul, pe de o parte, iar pe de altă parte, melodia sau muzica bisericească exprimată prin cântare, acestea fiind inseparabile.[8] Prin cântarea bisericească reușim să pătrundem în miezul textului liturgic folosit de ea. „Biserica n-a întrebuințat cânatrea bisericească pentru valoarea ei artistică, ci pentru a da cuvântului o haină care să-l împodobească, fără însă a-l acoperi sau înăbuși”[9].

Diodor din Tars: „*Cântarea* trezește în suflet o dorință arzătoare pentru conținutul imnului cântat; ea potolește pasiunile ce se nasc din carne, ea alungă gândurile rele ce ne-au fost sugerate de vrăjmașii nevăzuți, ea se revarsă în suflet ca să rodească și să dea fructe bune; pe cei care se luptă cu pietate, îi face în stare să îndure încercările cele mai grozave; pentru cei pioși, ea este un leac împotriva relelor vieții pământești”[10].

Sfântul Vasile cel Mare: „Când Duhul Sfânt văzu cât de greu era a-i conduce pe oameni la virtute și de câte ori se abătuseră de la calea cea dreaptă din cauza înclinării lor naturale spre plăcerile senzuale, ce facem? El amestecă în precepte religioase dulceața melodiei pentru că, prin mijlocirea urechii, să primim fără a ne îndoi, conținutul folositor al cuvintelor (...); melodiile armonioase ale psalmilor au

[7] Ion BOȘTENARU, „Muzică și cult în Biserica Ortodoxă”, în: *Studii Teologice*, an XXIII, 1971, nr. 1–2, p. 110.

[8] Ioan-Eugen BUTA, *Reglementări canonice privind cântarea liturgică*, Andreiană, Sibiu, 2016, p. 37.

[9] Ioan TEOROVICI, „Cântarea corectă în Biserică”, în: *Mitropolia Banatului*, an. XXVII, 1977, nr. 4–6, p. 378.

[10] Sebastian BARBU-BUCUR, „Cântarea de cult în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție în cântările Bisericii Ortodoxe”, în: *Studii Teologice*, an. XL, 1988, nr. 5, p. 87.

fost adăugate pentru că acei care sunt încă copii și puțin dezvoltați (...) să-și formeze cu adevărat sufletele, în timp ce ei cred că execută melodiile”[11].

De cele mai multe ori atunci când mintea este obosită iar cuvintele rugăciunii devin fără folos, doar cântarea însoțește mintea noastră spre Dumnezeu. **Sfântul Grigore Sinaitul** recomanda: „Când vei ședea ziua sau noapte, liniștindu-te, rugându-te des lui Dumnezeu, fără gânduri, întru smerenie și, v-a slăbi mintea ta să strige, iar trupul și mintea te vor durea prin fixarea puternică, prin chemarea deasă a lui Iisus, încât nu vei mai simți căldura și nu te vei mai veseli ți deci nu vei mai avea râvna și răbdarea ce se naște din această stare, ridică-te în picioare și cântă singur sau cu ucenicul care e cu tine, sau îndeletnicește-te cu meditarea vreunui cuvânt. Când stai și cânți singur, zi și <Sfinte Dumnezeule>. Pe urmă fă iarăți rugăciunea cu sufletul sau înțelegerea, mintea luând aminte la inimă”[12].

Sfântul Ioan Gură de Aur: „Dumnezeu văzând că cea mai mare parte dintre oameni erau nepăsători, puțin dispuși să citească lucruri spirituale și să îndure cu plăcere osteneala, voi să le facă munca mai plăcută; El adaugă la cuvintele profetice melodia, pentru ca, atrași de ritmul cântării, să-I înalțe toți cu căldură imne sfinte. Căci nimic pe lume nu deșteaptă atât de mult sufletul, dându-i aripi, liberându-l de piedicile din lume și desfăcându-l de cele trupești, dându-i râvna de a se pleca la cugetările filozofice, făcându-l să nu-i pese de toate lucrurile, ce țin de viața pământească, ca o melodie și cântare divină adaptată ritmului”[13].

Sfântul Ioan Gură de Aur: „vocile noastre sunt ca și coardele unei chitare, care scot sunete diferite, dar crează o armonie a pietății. Căci credincioșii se deosebesc prin vârstă, nu însă ți șla cântarea în comun.aceeași respirație care reglează vocile, face din toate o singură melodie, precum spune David, când cheamă toate vârstele de ambele sexe la această simfonie, zicând (Ps. 150,6) <Toată suflarea să laude pe Domnul>”[14].

Sfântul Ioan Casian: „uneori un verset din psalmi ne dă ocazia unei rugăciuni înflăcărate în timp ce cântăm. Altă dată, modularea armonioasă a vocii unuia dintre frații noștri ațâță în sufletul nostru surprins o rugăciune fierbinte”[15].

Fericitul Ieronim: „Noi trebuie să cântăm, să psalmodiem și să lăudăm pe Dumnezeu mai mult cu sufletul decât cu glasul nostru. Să mă înțeleagă tinerii, să mă priceapă aceia a căror oficiu este de a cânta psalmi în biserică: trebuie să cântăm lui

[11] SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Omilia I la Psalmi*, apud. Ioan-Eugen Buta, *Reglementări canonice...*, p. 39.
[12] SFÂNTUL GRIGORE SINAITUL, *Despre liniște și despre cele două feluri de rugăciune, în 15 capete*, Filocalia, vol. I, Humanitas, 2004, p. 179.
[13] SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Psalmi*, Doxologia, Iași, 2011, p. 284.
[14] SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Psalmi*, Doxologia, Iași, 2011, p. 686.
[15] Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică...,* p.146.

Dumnezeu cu inima, nu cu glasul; să nu umblăm a îndulcii gâtul și larinxul cu medicamente, cum fac tragedienii, pentru a face să se audă în biserică cântece și înflorituri de teatru, ci să lăudăm pe Dumnezeu cu frică, prin faptele noastre și cunoașterea Scripturii”[16].

Vedem astfel că Părinții Bisericii urmăreau în primul rând ca cei ce cântă în biserică să își reprime tendințele vanitoase de afirmare, de ieșire în față; ei vedeau în frumusețea cântării doar modul de înălțare spirituală, o emoție înălțătoare, a coborârii cuvintelor cântării în inimă. De aceea insistă pe disciplinarea vocilor, indiferent de timbru vocal al creștinului, de vârstă sau de faptul că nu știe ritmurile melodiilor, căutau doar ca unitatea în cântare să facă posibilă unirea cu Dumnezeu și prin cântare. Pe de altă parte Sfinții Părinți și scriitori bisericești au avut un aport deosebit la dezvoltarea cântării bisericești arătând importanța ei în contextul apărării dreptei credințe în fața ereziilor. Părintele Nicolas Lossky ne spune că muzica liturgică „este limitată în libertatea sa de sensul textului recitat sau cântat”[17]. Este adevărat faptul că Părinții și scriitorii bisericești nu sunt cei care au inventat muzica creștină, dar ei sunt cei care au adus un spirit nou, au indicat o ținută muzicală compatibilă cu Sfânta Scriptură. Rolul lor a fost acela de a opri și a mustra abuzurile, de a îndepărta noile obiceiuri aduse de masele de credincioși care nu erau în concordanță cu Evanghelia Mântuitorului. De asemenea și în canoanele sinoadelor au fost indicații cu privire la regulile Părinților Bisericii cu privire la cântarea liturgică.

Cântarea bisericească în cuprinsul canoanelor

Cum era natural, cântarea bisericească, a fost cuprinsă în reglementări de ordin canonic, tocmai pentru a respecta învățătura Bisericii. Reglementări canonice cu referire la cântarea bisericească s-au elaborat odată cu hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale, dar în același timp și precizările unor Sfinți Părinți ai Bisericii care, prin scrierile lor, au arătat felul cum se cuvine și cum trebuie să se cânte în Biserică.[18] Toate aceste colecții ale canoanelor Bisericii Ortodoxe au în cuprinsul lor diferite reglementări în ceea ce privește cântarea din Biserică.

Canonul 59 Laodiceea 343: „Nu se cuvine să se citească în biserică cântări speciale, nici cărți necanonice, ci numai cele canonice ale Testamentului Vechi și Nou”[19].

Au existat creștini care în perioada primară a Bisericii compuneau imne în cinstea Mântuitorului, pe care, mai apoi, le cântau în timpul slujbelor divine. Mai târziu, când

[16] Petre VINTILESCU, *Despre poezia imnografică...,* p.145.
[17] Nicolas LOSSKY, *Teologia muzicii liturgice*, Renașterea, Cluj-Napoca, 2013, p. 44.
[18] Ioan E. BUTA, *Reglementări canonice...,* p. 58.
[19] Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, 1992 p. 230.

și „ereticii au început să compună astfel de cântări și când aceste cântări eretice se cântau fără nici o critică în biserică, Părinții de la Laodiceea au interzis să se mai citească în biserică acest fel de cântări speciale sau cărți necanonice și au dispus să se poată citii numai cărțile canonice ale Testamentului Vechi și Nou”[20]. Acest canon interzice cu desăvârșire cântarea imnelor cu caracter particular în biserică. Următorul canon din Laodiceea, Canonul 60, stabilește clar care sunt cărțile canonice ce alcătuiesc canonul Sfintei Scripturii[21]. Vedem deci că primul canon, 59 Laodiceea, stabilește ca în Biserică să se cânte numai cântări canonice, iar în următorul, 60 Laodiceea, sunt stabilite cărțile canonice ale Scripturii.

Canonul 81 al Sinodului VI Ecumenic Constantinopol 680–681: „De vreme ce am aflat că, în unele țări, la cântarea cea întreit sfântă (trisaghion), după <sfinte fără de moarte>, se rostește în chip de adaos: <Cel ce Te-ai răstignit pentru noi, miluiește-ne pe noi>, iar că acesta (adausul), împreună cu nelegiuitul eretic care a născocit o astfel de rostire, s-a lepădat din cântarea cea de acest fel, ca străin de dreapta credință, și noi întărind cele mai întâi statornicite cu toată evlavia de către Sfinții noștri Părinți, îi dăm anatemei pe cei care, și după orânduirea de față, primesc în biserică o astfel de rostire, sau în vreun alt chip o adăugare la cântarea cea întreit sfântă (trisaghion). Iar dacă cel ce calcă cele orânduite este din cinul preoțesc (sacerdot), poruncim să se despoaie de vrednicia preoțească, iar dacă este laic sau monah, să se afurisească”[22]. Acest canon hotărăște ca de aici înainte orice abatere eretică în textul liturgic să fie pedepsită aspru.

Aceste două canoane stabilite de Părinții Bisericii arată lupta dusă pentru ca dreapta credință să triunfe, în același timp și cântarea bisericească trebuie să fie pusă în acord cu învățătura Bisericii, încât să fie îndepărtată orice urmă eretică sau abatere de la credința ceea dreaptă.

De asemenea au fost reglementări canonice și în ceea ce privește pe cel ce execută cântarea bisericească, cântăreți, psalți.

---

[20] Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe, însoțite de comentarii*, vol II, trad. Dr. Nicolae Popovici și Uroș Kovincici, Arad, 1934, p. 118.

[21] Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, p. 230–231: „Cărțile Testamentului Vechi care trebuie să se citească sunt: 1. Facerea lumii; 2. Ieșirea din Egipt; 3. Leviticul; 4. Numerii; 5. A doua Lege; 6. Isus a lui Navi; 7. Judecătorii și Rut; 8. Estir; 9. Ale împăraților, întâia și a doua; 10. Ale împăraților, a treia și a patra; 11. Paralipomena, întâia și a doua; 12. Ezdra, întâia și a doua; 13. Cartea Psalmilor 150; 14. Pildele lui Solomon; 15. Ecclesiastul; 16. Cântarea cântărilor; 17. Iov; 18. Cei doisprezece proroci; 19. Isaia; 20. Ieremia și Baruh, Plângerile și epistolele; 21. Iezechil; 22. Daniil. Iar ale Testamentului Nou, cestea: Patru Evanghelii, a lui Matei, a lui Marcu, a lui Ioan, a lui Luca; Faptele Apostolilor; Șapte epistole catolice: a lui Iacob, una, ale lui Petru, două, ale lui Ioan, trei, a lui Iuda, una; paisprezece epistole ale lui Pavel: către Romani, către Corinteni, două, către Galateni, una, către Efeseni, una, către Filipeni, una, către Coloseni, una, către Tesaloniceni, două, către Evrei, una, către Timotei, două, către Tit, una, către Filimon, una”.

[22] Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, p. 150.

Canonul 15 Laodiceea 343: „Afară de cântăreții canonici, care se urcă pe amvon și cântă din carte, altora nu li se permite să cânte în biserică"[23]. Conform acestui canon, cântăreții bisericești, aveau acest drept de a cânta din amvon cântări din cărți speciale, după care se executa cântarea bisericească. Dar acest canon nu oprește credincioșii de a participa activ la cultul liturgic, ci aceștia cântau având ca îndrumător cântărețul bisericesc, iar cântările erau în concordanță cu învățătura Bisericii. Acest cântăreț bisericesc, pentru a îndruma poporul la sfintele slujbe, trebuia să cunoască dreapta credință dar și rînduielile bisericești împreună cu cântările lor.

Participarea credincioșilor la slujbe, prin răspunsurile pe care le dădeau, avându-l îndrumător pe cântărețul bisericesc, nu însemna, într-un fel sau altul, anularea rolului pe care îl avea cântărețul în cadrul slujbelor religioase, acela de conducător sau dirijor al cântărilor bisericești.[24]

Părinții Bisericii au purtat de grijă și în ceea ce privește conduita morală a celor ce sunt aleși cântăreți bisericești. **Canonul 4 trulan 692** specifică acest lucru: „Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau ipodiacon, sau citeț, sau cântăreț, sau ostiar (ușier, portar) s-ar amesteca (împreuna) cu o femeie închinată (afierosită), consacrată (dedicată) lui Dumnezeu, ca unul care a stricat pe mireasa lui Hristos, iar dacă ar fi laic, să se afurisească"[25].

Aceste femei erau; diaconițele, văduvele, fecioarele dar și monahiile. Acest păcat era socotit de Sfinții Părinți ca sacrilegiu (ierosilie). Pedepsele pentru cler hirotonit, dar și nehirotonit era aceea de a fi afurisiți și îndepărtați din funcție. Conduita morală a clericilor dar în același timp și a mirenilor trebuia să fie ireproșabilă, căci aceștia erau și sunt cei care urmau lui Hristos.

Alt canon care vizează conduita morală este **canonul 43 apostolic**: „Ipodiaconul, sau citețul, sau cântărețul, aceleași făcând, ori să înceteze, ori să se afurisească; așișderea și laicul"[26]. Acest canon întregește **canonul 42 apostolic**: „Episcopul, ori presbiterul, ori diaconul, petrecând cu zaruri și cu beții, ori să înceteze, ori să se caterisească"[27]. Canoanele acestea au în cuprinsul lor reguli în ceea ce privește conduita nu numai a membrilor clerului inferior și superior, ci a tuturor membrilor Bisericii și se raportează la morala creștină. Aceste două canoane se regăsesc și în paginile Sfintei Scripturi[28].

---

[23] Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, p. 220.
[24] Ioan E. BUTA, *Reglementări canonice...,* p. 65.
[25] Ioan N. FLOCA, *Canoanele...,* p. 104.
[26] Ioan N. FLOCA, *Canoanele...*, p. 32.
[27] Ioan N. FLOCA, *Canoanele...*, p. 31.
[28] I Tim. 3,2–3,8–9 „Se cuvine, dar, ca episcopul să fie fără de prihană, bărbat al unei singure femei, veghetor, înțelept, cuviincios, iubitor de străini, destoinic să învețe pe alții. Nebețiv, nedeprins să bată, neagonisitor de câștig urât, ci blând, pașnic, neiubitor de argint."..."Diaconii, de asemenea, trebuie să fie cucernici, nu vorbind în doua feluri, nu dedați la vin mult, neagonisitori de câștig urât.

Maniera de interpretare și modul de execuție al cântărilor bisericești este de asemenea foarte importantă. **Canonul 75 al Sinodului VI Ecumenic 680–681** lămurește și acest aspect. Textul canonului este următorul: „Voim ca cei ce se află în biserică spre a cânta, să nu se folosească de strigăte netocmite (fără rânduială, vaiete) și să silească firea spre răcnire, nici să zică ceva pe deasupra decât dintre cele care Bisericii nu-i sunt nici potrivite, nici cuviincioase, ci cu multă luare-aminte și smerenie să aducă cântări lui Dumnezeu Cel care veghează asupra celor ascunse, căci sfântul cuvânt a învățat pe fii lui Israel să fie cucernici (III Moise 15,31[29])"[30]. Rugăciunea Bisericii dacă nu este făcută în duh atunci nu este primită. Atmosfera din biserică precum și cântarea lină face ca această împletire dintre rugăciune și cântare sa urce ca tămâia cu bun miros înaintea Lui Dumnezeu. Această smerenie a Bisericii face ca Duhul Sfânt să se pogoare în permanență asupra credincioșilor. Nu este nevoie să teatralizăm cântarea liturgică, în acest sens nu trebuie să capete o conotație forțată în care textul liturgic să nu-și găsească înțelesul, cântarea este cea care însoțește cuvântul și nu invers. Răgnirea de asemenea duce la pierderea armoniei cântării, a realităților cerești al cărui simbol este cântarea. Răgnirea poate exprima (dacă poate exprima ceva) cel mult o dezordine, o lipsă de armonie spirituală – în planul văzut (auzit, în cazul acesta) al simbolului liturgic, el silind vocea să se îndepărteze de cuvânt și de sunetul cu aspect și sens muzical.[31] Cântărețul bisericesc este oprit să cadă pradă slavei deșarte, ci el trebuie prin cântare să transmită aceea stare duhovnicească specifică rugăciunii.

Analizând cântarea bisericească sub aspect tehnic, aceasta nu are nimic în comun cu „arta" teatrală sau manifestarea artistică. Ea nu are nimic în comun cu ceea ce este artificial sau spectaculos.[32] Acest canon este valabil și astăzi, iar Biserica este ceea care îl actualizează în permanență prin cântare trăită în mod duhovnicesc.

Un alt canon care stabilește reguli de execuție a cântării liturgice este **canonul 17 Laodiceea**: „Nu se cuvine a se împreuna cântarea psalmilor în adunările slujbelor dumnezeiești, ci în intervalul de după fiecare psalm să se facă citire"[33]. Acest canon stabilește ca în timpul cântării să se facă și citiri, pentru ca poporul care era la slujbă să-și pastreze mereu atenția trează.

Păstrând taina credintei în cuget curat." I Cor. 6,10 „Nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu. etc.

[29] Levitic 15,31 „Așa să feriți pe fiii lui Israel de necurățenia lor, ca să nu moară ei în necurățenia lor, spurcându-Mi locașul Meu cel din mijlocul vostru".

[30] Ioan N. FLOCA, *Canoanele...,* p. 148.

[31] Vasile GRĂJDIAN, *Teologia cântării liturgice în Biserica Ortodoxă*, Editura Universității „Lucian Blaga", Sibiu, 2000, pp. 156–157.

[32] Ioan E. BUTA, *Reglementări canonice...,* p. 79.

[33] Ioan N. FLOCA, *Canoanele...,* p. 220.

Potrivit tradiției vechi, psalmii lui David se cântau fără întrerupere, timp în care poporul obosea și ieșea din biserică. Din această cauză, Sfinții Părinți, prin canonul de față, au dispus ca după fiecare psalm să se așeze câte o citire"[34]. Cântarea bisericească în cadrul cultului divin, are o fundamentare canonică, în sensul în care Biserica s-a îngrijit de toate aspectele care o privesc, reglementâd-o canonic și arătând limitele legale sau canonice de desfășurare sau de practicare a acesteia.[35] De asemenea în practica veche a Bisericii cântarea psalmilor însoțea cele două momente importante din viața creștinului: agapa și Euharistia – jertfa ceea nesângeroasă prin care creștinul se împărtășea de Hristos.

Cântarea bisericească trebuie să îndeplinească anumite calități

Vedem că odată ce a început mileniul al III-lea, în sfera muzicii liturgice ne vedem confruntați cu o mare diversitate. Pentru unii, chiar pentru unii ortodocși, Tradiția este redusă la ceea ce ni se transmite din trecut: ceea ce Părinții noștri au spus și au făcut. Deci, este suficient să îi copiem, să repetăm astăzi ceea ce ei au spus s-au au făcut ieri pentru a fi „în Tradiție".[36] Realiatea este că adevărata Tradiție nu se repetă, se trăiește de fiecare generație, dar urmând linia Sfinților Părinți ai Bisericii.

În practică, muzica liturgică suferă de faptul că, într-o mare măsură, este tributară gustului fiecăruia. Pentru foarte mulți, o anume muzică va fi considerată liturgică, în funcție de gradul ei de familiaritate. Sunt liturgice acele trăsături cu care suntem obișnuiți, dacă se poate, chiar din copilărie (sau încă de când am venit la Ortodoxie, în cutare sau cutare biserică)![37]

Prima calitate a muzicii bisericești este aceea că **nu trebuie să fie complicată**, ea pornește din inimă curată și este încălzită de focul dumnezeiesc. Glasul celui ce cântă trebuie să fie în deplină armonie cu inima, să exprime simțirea inimii, căci totdeauna e folositor ca cele ale lui Dumnezeu să fie meditate în inimă[38]. Sfântul Apostol Pavel „*Voi cânta cu duhul, voi cânta și cu mintea*" I Cor. 14,15. Aceste sentimente pornite din inimă în cântare îi face pe Părinții Bisericii să pună accent și pe curășia inimii. În Vechiul Testament avem exemplul lui David, care, copil fiind și având inimă curată, reușește să potolească duhul tulburat al lui Saul atunci când cântă. Toți sunt de acord, spune Sfântul Ambrozie, pentru a admite că nu trebuie să

[34] Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 96.
[35] Ioan E. BUTA, *Reglementări canonice...,* p. 80.
[36] Nicolas LOSSKY, *Teologia muzicii...*, p. 61.
[37] Nicolas LOSSKY, *Teologia muzicii...*, p. 63.
[38] Ștefan C. ALEXE, „Foloasele cântării bisericești în comun după Sfântul Niceta de Remesiana", în: *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXV, nr. 1–2, 1957, p. 171.

încetezi a lăuda pe Dumnezeu, fie zicând un imn, fie cântând împreună, în orice timp, slava lui Dumnezeu[39]. Cel care cântă cu inimă curată alungă de la el orice tulburare a lumii, orice durere sau purtare de grijă, iar sufletul său devine liniștit și netulburat precum David psalmistul.

Așa cum recomandă și Sfinții Părinți a doua calitate este aceea de **a evita afectarea teatrală**. Lumea păgână unde creștinismul începea să prindă contur, de multe ori avea înfluență asupra „*poporului lui Dumnezeu*", de aceea lupta cu ceea ce este rău de multe ori era aprigă. Cei care ascultau sunetele muzicii dulci și fermecătoare ale antichității, de multe ori căutau să introducă acest fel de cântare și în biserică. Aceste încercări, care erau adevărate atentate la simplitatea și frumusețea muzicii tradiționale bisericești, au îngrijorat pe mulți dintre conducătorii Bisericii, aceștia întervenind energic, mustrând, sfătuind și îndemnând pe credincioșii lor să laude pe Dumnezeu cum se cuvine[40]. Sfântul Niceta de Remesiana insistă în chip deosebit asupra adevăratei cântări, cea în armonie cu religia, cu dogma ei, criticând aspru pe cei ce se manifestă în timpul sintelor slujbe, ca tragedienii pe scenă[41]. Melodia este cea care îmbracă textul liturgic și îndeamnă pe credincios să mediteze la Dumnezeu, dar în același timp și să se roage. În același timp cântărețul să fie atent la cântare încât aceasta să placă lui Dumnezeu înaintea căruia se aduce această cântare. Melodia cântării nu trebuie să prevaleze din importanța textului. Prin aceasta doar putem să ne concentrăm mai ușor la înțelegerea textului sfânt. Din toți psalmii lui David vedem că melodia nu are mai mare importanță ci este cea care produce bucurie sufletulu în întâlnirea cu Creatorul.

Slujba împodobită cu cântări, pe lângă rugăciuni și cântări sfinte, se aseamănă cu un ospăț bogat.[42] De aici putem deduce o a treia calitate a muzicii bisericești, anume, **acordul dintre cuget și cântare**. Iubiților, li se adresează Sfântul Niceta, lăsând la o parte vorbele de prisos, să cântăm cu simțul ascuțit și cu mintea trează ca să nu displăcem lui Dumnezeu. Să cugetăm ceea ce cântăm, ca nu cumva mintea fiind orbită de cuvinte și cugetări străine să lucreze fără nici un folos.[43] Cântarea în biserică nu este altceva decât expresia credinței, iar aceasta are o influență pozitivă asupra sufletului celui din adunare ce asultă sau cântă după cântăreț. Cântarea face ca meditația la păcatele noastre să devină mai pregnantă, iar textul aduce părerea de rău pentru tot ce am greșit, punând în suflet hotărârea de îndreptare.

Părinții Bisericii au îndemnat permanent ca cântarea să se execute în comun. Aceasta ne duce la o altă condiție a cântării, **să fie comună, omofonă și uniformă**. Sfântul Niceta este pentru o cântare a tuturor credincioșilor, fără deosebire de sexe,

[39] Ștefan C. ALEXE, *Foloasele cântării bisericești...*, p. 172.
[40] Ștefan C. ALEXE, *Foloasele cântării bisericești...*, p.174.
[41] Ștefan C. ALEXE, *Foloasele cântării bisericești...*, p. 174.
[42] Ștefan C. ALEXE, *Foloasele cântării bisericești...*, p. 172.
[43] Ștefan C. ALEXE, *Foloasele cântării bisericești...*, p.173.

vârstă sau condiție socială. El cere tuturor celor care cântă să formeze un tot armonic. Nu unul să o ia înainte în chip prostesc și altul să rămână în urmă, sau unul să coboare vocea și unul să o ridice, ci este învitat fiecare să încadreze vocea sa cu multă umilință, între glasurile corului care cântă laolaltă; nu ca cei care ridică glasul sau o iau înainte să iasă în evidență în chip necuvincios ca spre o ostentație prostească, ca nu cumva să voiască să placă omenilor.[44] În trecutul Bisericii cântarea în comun era practicată tot timpul. Să ne aducem aminte de procesiunile de pe străzile Constantinopolului a credincioșilor în frunte cu episcopul, care mai apoi intrau în biserică și săvârșeau jertfa lui Hristos. De asemenea există reguli clare în ceea ce privește disciplina în timpul serviciului liturgic. Sfântul Niceta fixează câteva: <Când se cântă, toți să cânte; când se roagă, toți să se roage; când se citește să se facă liniște ca să se audă la fel de către toți ceea ce citește lectorul, nu altul rugându-se cu voce tare să facă zgomot. Dacă sosești mai târziu, când se săvârșește cetirea, adoră numai pe Domnul, închină-te și ascultă cu atenție>.[45]

Cântarea în comun face ca unitatea eclesială să fie desăvârșită. În cântare glasurile credincioșilor se unesc cu cele ale sfinților și ale îngerilor. Toată biserica (cea luptătoare, dar și cea triunfătoare) se unește în cântare spre a aduce laudă lui Dumnezeu, spre a cânta minunile pe care le face cu noi oamenii. Cântarea face ca tot răul să dispară, descoperă în credincios curajul de a lupta, face ca plânsul să devină un plâns al bucuriei întâlnirii cu Dumnezeu, aduce mângâiere celor aflați în întristare, naște în suflet hotărârea pocăinței și a evlaviei spre cele sfinte. Un alt beneficiu a cântării este educația, căci antichitatea considera muzica ca pe o artă educatoare prin excelență. Muzica devine mijlocul prin care Biserica scoate în evidență învățătura de credință și nici întrun caz nu evidențiază calitățile vocale ale interpretului.

Calitatea tăcerii cuvântului conjugat cântării-psalmodie este, poate, expresia cea mai îndrăzneață idee a unei „teologii a muzicii liturgice”, din perspectiva ortodoxă, fără a folosi acest epitet aici în sens confesional. De fapt, este vorba de o ortodoxie comună tuturor celor care doresc să slujească Domnului în spiritul unei legături indisolubile între „cuvânt și cântare”, care întotdeauna face să renască Tradiția, sub îndrumarea Sfântului Duh.[46]

---

[44] Ștefan C. ALEXE, *Foloasele cântării bisericești...*, p. 177.
[45] Ștefan C. ALEXE, *Foloasele cântării bisericești...*, p. 178.
[46] Nicolas LOSSKY, *Teologia muzicii...*, p. 89.

Sofian Boghiu, temnița – urcuș către înviere*

Andrei Iordache**

Introducere

Istoria nu a cunoscut mereu o perioadă de pace cum este în zilele noastre, existând în decursul timpului războaie, revoluții, regimuri autoritare impuse de unii dictatori care au contribuit la dezvoltarea societății, dar de multe ori prin unele moduri mai puțin pașnice.

România a cunoscut, de asemenea, în decursul istoriei mai multe încercări, de multe ori evenimente zbuciumate tulburând viața oamenilor. Biserica a avut un rol important în viața și formarea românilor, fiind un stâlp puternic ce a stat și stă la baza societății. În perioada comunistă, ea a luptat prin oameni aleși la păstrarea credinței. Biserica Ortodoxă nu a dorit, dar nici nu ar fi fost capabilă să realizeze o cruciadă împotriva regimului ateu, dar a reușit să păstreze ușile bisericilor deschise. Au existat oameni care au apărat și au mărturisit credința cu prețul vieții lor. Jertfa pe care aceștia au adus-o este o urmare a înfăpturii jertfei pe care Hristos a adus-o pentru întreg neamul omenesc. Oamenii care au pășit pe urmele pașilor lui Hristos, au înțeles că, dacă Însuși Dumnezeu S-a făcut om și a suferit de bunăvoie, o moarte foarte chinuitoare pe cruce pentru lumea întreagă, așa și ei trebuie să mărturisească cuvântul Lui până la moarte.

Precum martirii primelor veacuri, martirii din timpul regimului ateu cunoșteau sensul principal al vieții, mântuirea, iar înțelegerea aceasta foarte clară pentru ei îi responsabiliza, astfel încât nu au ezitat să mărturisească adevărata credință chiar și în temnițele comuniste. *„Creștinismul a cunoscut multe epoci de greutăți și de criză, dar niciuna cu tâlcul celei de acum…Nimic până acum n-a egalat însă, ca impietate și ca primejdie, acțiunea anticreștină desfășurată de un sfert de secol în Republica Sovietică și, ce e mai grav, pregătită acolo pentru a se revărsa ca un torent de lavă sufocantă și ucigătoare asupra Bisericii și a lumii întregi”*[1].

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.conf.univ.dr. Gheorghe Holbea.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul”, Universitatea din București.

[1] Pr. Teodor M. POPESCU, „De la Nero la Stalin”, prelegerea inaugurală ținută de Facultatea de Teologie din București în noiembrie 1941, în: *Gândirea*, 1942, p. 22.

Fiecare mărturisitor a slujit lui Hristos, Bisericii și țării în modul în care el a știut mai bine. Unii au dezvoltat literatura teologică și au publicat foarte multe articole în care au vorbit despre Hristos, jertfa Lui, dar au alcătuit și manuale care să fie folositoare facultăților de teologie, precum Părintele Profesor Dumitru Stăniloae. De asemenea, el a citit și tradus scrierile Sfinților Părinți, dar a și scris în același duh, aducând un suflu nou credinței care devenea tot mai rigidă și mai superficială. Alții au expus prin artă, poezie și pictură esențialul vieții în Hristos, precum Vasile Voiculescu, Radu Gyr și Nichifor Crainic. Personalitatea marcantă a lui Sandu Tudor a reușit să adune pe toți acești slujitori ai lui Hristos. El a înființat la Mănăstirea Antim din București *Rugul Aprins,* o mișcare mistică ce avea în vedere practicarea rugăciunii inimii. Printre experiențele isihaste, cei adunați discutau despre greaua perioadă în care se află Biserica și țara. Puneau în față rugăciunea, ca fiind cheia prin care creștinismul poate rezista acestui regim autoritar.

Rugul Aprins

În jurul anului 1945 la Mănăstirea Antim era șantier, dar totuși mulți oameni veneau la un program de cateheze numit *Rugul Aprins*.

Această rugăciune în care se cheamă neîncetat numele lui Hristos avea rolul de a întări pe cei care urmau să intre în închisoare, dar și pe cei care, deși nu erau închiși, trăiau *„sub imperiul teroarei, al supravegherii permanente, al fricii, al denunțurilor, al dezumanizării. Rugul Aprins a fost, un gând anume sau nu, dar a fost în fapt pregătirea pentru intrarea în Marele Întuneric comunist, care avea să dureze în România aproape jumătate de secol. Parola tainică de supraviețuire creștină a fost retragerea, ascunderea în taina Rugăciunii lui Iisus: Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul”*[2].

Această denumire nu este întâmplătoare, *„Rugul Aprins nu este o invenție literar-politică: el vine din orizontul originar al Revelației”*[3]*: „Iar acolo i S-a arătat îngerul Domnului într-o pară de foc, ce ieșea dintr-un rug; și a văzut că rugul ardea, dar nu se mistuia. Atunci Moise și-a zis: «Mă duc să văd această arătare minunată: că rugul nu se mistuiește»”* (Ieșire 3, 2–3). Părintele Daniil Tudor (Sandu Tudor) a luat acest text drept un simbol care să definească o stare de veghe, o stare a credincioșilor în care credința să ardă prin rugăciune neîncetată și astfel să reziste în fața regimului ateu.

Prin împletirea armonioasă dintre cuvânt și artă, Părintele Sofian Boghiu este figură marcantă printre mărturisitorii credinței din perioada comunistă. A participat

[2] † Mitr. Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul aprins*, Apologeticum, Sibiu, 2006, p. 27.
[3] Arhim. André SCRIMA, *Timpul rugului aprins*, Humanitas, București, 2000, pp. 145–146.

și el la întrunirile *Rugului Aprins* și în urma rugăciunii și a unei vieți duhovnicești a primit pe Cuvântul să sădească în mintea lui cuvintele potrivite pe care să le împărtășească acelor mulți credincioși ce l-au cercetat pentru a primi sfaturi. El spune că se adunau mulți oameni la aceste întruniri, în special studenți *„și veneau oameni distinși, care vorbeau despre diverse subiecte în legătură cu viața spirituală”,* mai mult el mărturisește că *„nu era nimic politic”*[4].

Chiar în această perioadă, Mitropolitul Nicolae al Rostovului fuge din Rusia pentru că este prigonit, ajungând, prin intermediul nemților la Mănăstirea Cernica împreună cu duhovnicul său, Părintele rus Ioan Kulîghin[5]. Au aflat de *Rugul Aprins* și au venit și ei la Mănăstirea Antim în fiecare sâmbătă, iar lunea se întorceau la Cernica. Prezența Părintelui Ioan Kulîghin a fost una esențială în ceea ce privește Rugăciunea lui Iisus, fiind un practicant autentic al acestei rugăciuni. Cuvintele și viața Părintelui Ioan l-au ajutat mult pe Părintele Sofian să înțeleagă puterea rugăciunii neîncetate. De asemenea, el a absorbit toate învățăturile discutate în cadrul adunărilor din biblioteca Mănăstirii Antim și, mai tarziu le-a pus în slujba ucenicilor săi și a fiilor săi duhovnicești.

O viață închinată lui Dumnezeu și oamenilor

Părintele Sofian Boghiu s-a năcut pe 7 octombrie 1912, în Basarabia, satul Coconeștii Vechi, raionul Bălți. A fost cel de-al treilea copil din cei șase ai unei familii de țărani credincioși, primind numele de botez Serghei. Părintele mărturisește: *„Copilăria mea este simplă, noi am fost șase copii în casă… părinții mei au fost agricultori și lucram și noi și lucrau și ei…am făcut școala în sat, patru clase primare cum era pe atunci”*[6]. Înca din tinerețe, el a avut o chemare spre slujirea lui Dumnezeu, astfel că, la vârsta de 14 ani a intrat ca frate la Schitul Rughi-Sorca, în toamna anului 1926. În 1928, începe școala de cântăreți bisericești de la Mănăstirea Dobrușa-Soroca, având o voce foarte frumoasă, și o termină în 1932. Acești ani au fost de bucurie pentru Părintele Sofian spunând că *„acolo atmosfera era alta, erau mulți tineri, muzică multă, veselie mai multă, și m-am simțit mai bine”*[7].

După absolvirea acesteia, în toamna anului 1932, este trimis la Seminarul monahal de la Mănăstirea Cernica, pe care-l absolvă în anul 1940. Acolo îi va avea printre colegi pe Patriarhul Teoctist Arăpașu, pe Gherasim Cristea, Arhiepiscopul Râmnicului, și pe Părintele Arhimandrit Grigorie Babuș. Urmând chemarea pe care Dumnezeu a

---

[4] Arhim. André SCRIMA, *Timpul...*, p. 16.

[5] *Părintele Sofian*, ediție îngijită de Ioana Iancovescu și Constanța Costea, Editura Bizantină, București, 2007, p. 17.

[6] *Părintele Sofian…*, p. 13.

[7] *Părintele Sofian…*, p. 14.

făcut-o, tânărul Serghei este tuns în monahism la 25 decembrie 1937, primind numele călugăresc de Sofian. Pe 6 august 1939 a fost hirotonit diacon, în catedrala Episcopală din orașul Bălți, de către Episcopul Hotinului, Tit Simedrea. După absolvirea seminarului, în 1940, se reîntoarce la Mănăstirea Dobrușa, dar din cauza ocupării Basarabiei de către ruși se va refugia împreună cu starețul și alți monahi din obște la Mănăstirea Căldărușani. În toamna aceluiași an se înscrie la Academia de Arte Frumoase din București, secția Artă Decorativă, devenind la absolvirea ei, în 1945, pictor licențiat. Între anii 1942–1946, urmează cursurile Facultății de Teologie, obținând licența cu lucrarea *Chipul Mântuitorului în iconografie.*

Drumul său în viață, care s-a dovedit a fi mereu o ascensiune duhovnicească, capătă o altă valență spirituală prin faptul că, părintele se învrednicește la 15 noiembrie 1945 să primească Sfânta Taină a Preoției. Acum, toată înțelegerea sa duhovnicească o poate pune în practică în scaunul de Spovedanie, îndrumând foarte mulți oameni pe calea spre Hristos, dar o va și îmbogăți prin dialogurile cu fiii duhovnicești. El cunoștea bine Filocalia și era familiarizat cu înțelegerile profunde ale Sfinților Părinți. Îi îndeamnă pe fiii duhovnicești să practice Rugăciunea inimii, fiind calea spre o viețuire autentică în Hristos, armă împotriva ispitelor, dar și pavăză împotriva regimului comunist, care dorea să îndepărteze din inimile oamenilor pe Dumnezeu Cel Viu. Așadar, fiecare experiență prin care a trecut o împărtășea și fiilor duhovnicești, căci adevărul se află în lucrurile concrete, iar o mărturisire personală este foarte puternică.

După 1949, părintele este trimis de Patriarhul Justinian la Mănăstirea Plumbuita, unde erau elevii absolvenți de la seminarul Mănăstirii Neamț. *„Ei veneau aici pentru doi ani să facă practică de sculptură, de pictură, de tâmplărie, și m-a trimis pe mine să mă ocup de ei… luam câte un elev sau doi, care erau așa, mai buni la pictură, și plecam pe diverse șantiere”*[8]. El va fi stareț la această mănăstire între anii 1954–1958 și se va ocupa de buna orânduire a acesteia, dar își face și mulți ucenici, pe care îi învață arta picturii bisericești.

Temnița, urcuș spre înviere

Oamenii care se dăruiau lui Dumnezeu și care inspirau tinerii, mai ales îndrumându-i pe calea spre Hristos nu erau plăcuți conducerii regimului comunist și mai mult, erau considerați a fi periculoși prin faptul că se ridicau împotriva acestuia.

Pe când lucra la Ghighiu împreună cu alți câțiva ucenici, în seara de 13 iunie 1958 două mașini sosesc și îi arestează. A doua zi, se emite mandat de arestare pe numele de Boghiu Serghei Sofian, iar ancheta se va desfășura timp de mai multe

[8] *Părintele Sofian…*, p. 17.

luni. Se căuta o vină care să convingă și să fie puternic cap de acuzare. Ori vina cea mai la îndemână, și cea mai gravă, era să fii acuzat că ai făcut parte din Mișcarea Legionară.

Cei din *Rugul Aprins* erau preocupați de sufletele oamenilor care sufereau din cauza regimului ateu, dar și de țară, astfel că se interesau de tineri și de viitorul lor. În dosarul Părintelui Sofian Boghiu se spune că, acesta *„a organizat o întrunire clandestină în incinta mănăstirii, la care a luat parte un grup de cinci studenți, cărora le-a vorbit în afară de problemele mistic-religioase și despre probleme de ordin politic, căutând să sădească în ei neîncrederea în cele învățate de ei în facultate și să-i instige pentru a nu lua parte la viața politico-culturală ce se desfășoară în facultate”*[9], iar el recunoaște că *„acestor studenți le-am spus că în afară de preocupările lor din facultate este bine să se ocupe și de pregătirea lor sufletească, studiind anumite cărți și materiale cu caracter religios, care în facultate și în general în școli, nu sunt permise”*[10].

Anchetele s-au sfârșit și, în cele din urmă, Părintele Sofian Boghiu este arestat în anul 1958, sub acuzația *„de uneltire contra ordinii sociale prin activitate mistică dușmănoasă în cadrul organizației Rugul Aprins”*[11], fiind condamnat la 16 ani de muncă silnică, din care a executat șase, în anul 1964 fiind eliberat în urma decretului general de grațiere. Împreună cu Părintele au mai fost condamnați la închisoare încă cincisprezece, toți fiind membri ai *Rugului Aprins,* în frunte cu cel care l-a înființat, Părintele Daniil Tudor, care va muri ca un martir în temnițele comuniste.

Anii de închisoare nu au fost ușori, dar Părintele Sofian s-a rugat neîncetat și cu încredere nestrămutată în Dumnezeu a trecut cu bine de această perioadă. „*Tot timpul erai supravegheat, ca nu cumva să faci ceva. Era o lipsă totală de libertate, o celulă mica cu mulți în ea, printre care bătrâni bolnavi, un aer greu respirabil și o mâncare, slabă, puțină și mizerabilă. Se comunica prin codul Morse, iar unii dădeau pe talpa bocancului cu spumă de săpun, apoi cu un bețișor scriau câte un text: o rugăciune ori un cuvânt din Biblie”*[12].

După patru ani de stat în celulă, au fost transportați la colonia Salcia din Brăila și puși să muncească pământul. Părintele relatează că, erau peste o mie de deținuți, *„dintre noi o sută eram preoți”*[13]*,* iar duminica, fiind zi de sărbătoare, nu munceau și se adunau în grupuri, între care se afla câte un preot. Se rugau sau țineau câte un cuvânt de învățătură.

---

9 † Arhiep. Andrei ANDREICUȚ, „Părintele Sofian Boghiu mărturisitorul”, în: *Un Iconar de suflete. Mărturii despre părintele Sofian Boghiu*, Basilica, București, 2009, p. 16.
10 † Arhiep. Andrei ANDREICUȚ, „Părintele Sofian…”, p. 17.
11 Nicolae TOSCANU, „Părintele Sofian Boghiu, apostolul Bucureștilor”, în: *Rost,* (2007), nr. 56, p. 13.
12 *Părintele Sofian…*, p. 31.
13 *Părintele Sofian…*, p. 32.

Părintele Sofian a primit această condamnare, așa cum Iov a răbdat în suferințe. Rememorând după 1989, ceea ce a trăit în temniță, el spunea: *„Dacă pot zice așa, mi-a plăcut în închisoare. Era bine acolo. Mult mai bine decât aici, în așa-zisa noastră libertate. Te puteai concentra... Nimic nu te distrăgea de la Dumnezeu. Pe când afară... câte probleme!”*[14]. Când omul este în suferință și nu mai găsește nicăieri mângâiere, se îndreaptă spre Dumnezeu și nu mai caută cu privirea în stânga și în dreapta, ci în sus, spre El: *„În închisori eram așa de bine păziți și așa de constrânși, încât nu ne puteam gândi decât în sus, pe vertical, la Dumnezeu. De obicei omul se roagă cu putere mai ales în necazuri. Și în închisori erau cu adevărat mari necazuri!”*[15]. Părintele relatează aceste lucruri din experiența personală. El însuși a cunoscut că rugăciunea este mai puternică în momente de suferință. Prin rugăciune și cuvinte de încurajare a reușit sa motiveze pe mulți în închisoare și să le țină conștiința trează. A arătat oamenilor că Dumnezeu este viu și este alături de cei ce I se închină și cheamă neîncetat numele Lui.

De asemenea, Părintele are toată convingerea că, răbdarea de a trece prin toate aceste încercări este de la Dumnezeu: *„ne veghea zi și noapte Ochiul cel atot văzător și inima plină de bunătate a Părintelui Ceresc. De la El ne venea răbdarea și pacea, care ne-a însoțit de-a lungul celor mai bine de șase ani de închisoare”*[16], dar însăși suferința este îngăduită de El, ca încercare. *„Te încearcă Dumnezeu, dacă ești creștin cu adevărat. Suferința, primită cu răbdare, are puterea să-ți ierte păcatele”*[17]. Este important felul în care ne raportăm la suferințe, slăvind pe Dumnezeu sau blestemând numele Lui, iar Părintele Sofian Boghiu ne rămâne un exemplu de urmat. Anii de închisoare nu au făcut decât să îl apropie mai mult de Dumnezeu și au sporit la profunzimea rugăciunii lui. Așadar, temnița nu a reușit să distrugă legătura dintre Dumnezeu și oameni, ci ea a fost pentru mulți, printre care și Părintele Sofian, un urcuș spre învierea la o viață cu Hristos.

Rezistența prin cuvânt și artă

Când regimul care este la conducere este unul ateu și luptă, în special împotriva celor care vorbesc despre Dumnezeu sau spiritualitate, atunci orice manifestare a credinței devine esențială pentru păstrarea acesteia într-o formă vie. Mărturisitorii din perioada comunistă l-au păstrat pe Dumnezeu în mijlocul oamenilor prin cuvânt, prin

---

[14] Nicolae TOSCANU, „Părintele Sofian...”, p. 13.
[15] Nicolae TOSCANU, „Părintele Sofian...”, p. 14.
[16] *Părintele Sofian*..., p. 33.
[17] *Părintele Sofian duhovnicul*, ediție îngrijită de Garoafa Coman, Editura Bizantină, București, 2012, p. 213.

exemplul propriu de trăire, prin slujbe, cateheze, dar și prin artă: poezie, pictură bisericească, sculptură, cântare bisericească.

Prin cuvânt și culoare, Părintele Sofian și-a exprimat dragostea pentru oameni și pentru credința în Hristos. El a fructificat acest dar al picturii pe care Dumnezeu i l-a dăruit și, astfel numele lui nu rămâne legat doar de Mănăstirea Antim, ci de multe alte lăcașuri de cult din țară precum: Schitul Darvari (1964 și 1993), Mănăstirea Agapia (1970), Mănăstirea Radu-Vodă – București (1973) sau din străinătate, împodobindu-le cu trudă și smerenie. A fost chemat să picteze Mănăstirea Deir-El-Harf – Liban (1971), dar cu greu a reușit să plece din țară. A trebuit ca reprezentanții Bisericii din Liban să vină la București, ca patriarhul României să se pună chezaș, iar agentura din jurul părintelui să sublinieze clar că, acesta va reveni în țară, pentru ca autoritățile să aprobe plecarea. S-a ținut de cuvânt: a terminat de pictat biserica de la Deir-El-Harf și s-a întors în țară. Vestea iscusinței sale s-a răspândit în Orient și, astfel, el a fost chemat în anul 1979 să picteze și Biserica din Hama – Siria[18].

Ucenicii Părintelui au învățat de la el acest meșteșug al picturii, dar și tainele acestuia, taine ascunse în chipurile sfinților pe care îi zugrăvesc. Astfel, el le spunea: *„Sfinții pe care îi pictați toți au ținut post, de aceea postiți și dumneavoastră, toți au legătură cu Dumnezeu prin Taina Sfintei împărtășanii, să aveți și dumneavoastră această legătură cu Sfânta Împărtășanie”* [19]. Cultivând acest respect față de sfinții pe care îi pictează, ucenicii se apropiau mai mult de Dumnezeu și prin opera lor Îl slăveau pe El. Cuvântul Părintelui Sofian rămânea în mintea lor permanent și ei pictau așa, în această atmosferă duhovnicească.

În perioada întunecată a comunismului, locurile unde se creau stări duhovnicești deveneau oaze de spiritualitate din care se împărtășeau oamenii care doreau să Îl găsească pe Dumnezeu. Părintelui îi plăcea să creeze stări duhovnicești peste tot unde mergea. Pe șantierele de lucru, Părintele și ucenicii lui intonau cântări bisericești, cântau lui Dumnezeu și pictau uneori până după miezul nopții. Niciodată nu ieșea din această stare, chiar dacă uneori făcea mici glume, dovadă că la masă se discutau probleme teologice mai ales de duhovnicie și de viață spirituală și îi îndemna mereu pe oameni să privească spre Hristos [20].

Cuvântul Părintelui avea putere, iar oamenii care veneau să îi ceară sfatul aveau mare încredere în ceea ce el le spunea. Blândețea, smerenia, bunătatea, dar și intransigența canonică făceau din Părintele Sofian Boghiu un adevărat părinte duhovnicesc

---

[18] George ENACHE, „Un isihast în țara absurdului: Părintele Sofian Boghiu”, în: http://www.fericiticeiprigoniti.net/sofian-boghiu/891-un-isihast-in-tara-absurdului-parintele-sofian-boghiu, accesat la 12.05.2017.

[19] *Părintele Sofian duhovnicul...*, pp. 240–241.

[20] Pr. Petru CIOBANU, „A căutat să-și facă misiunea prin cuvânt și artă sacră”, în: *Un Iconar de suflete. Mărturii despre părintele Sofian Boghiu*, Basilica, București, 2009, p. 53.

și asta se poate vedea în mulțimea de fii duhovnicești pe care îi avea. Părintele Arhimandrit Ioanichie Bălan, spunea: *„O personalitate duhovnicească remarcabilă, unanim recunoscută, care face cinste monahismului românesc și Bisericii lui Hristos, în sânul căreia slujește. Prea Cuvioșia Sa este cunoscut și apreciat în chip deosebit prin trei calități sau daruri cu care l-a înzestrat Dumnezeu: pictor bisericesc consacrat, duhovnic și povățuitor de suflete iscusit, cântăreț de vocație"*[21].

Părintele duhovnicesc Sofian Boghiu – Apostolul Bucureștilor

Întâlnirea mea cu Părintele Sofian Boghiu prin intermediul cărților a fost atât de vie încât îmi doresc să fi fost unul dintre fiii săi duhovnicești. Și cu siguranță aș fi fost, dar nu pentru că mă ridic la înălțimea duhovnicească, ci pentru faptul că el nu refuza pe nimeni care dorea să se mărturisească. Avea convingerea că toți cei care vin la el sunt trimiși de Dumnezeu. Nu considera că Biserica este doar pentru cei drepți, asculta pe oricine dorește să-și deschidă inima.

Primul lucru pe care îl observai atunci când priveai fața părintelui era blândețea lui. Mitropolitul Moldovei, Teofan, spune că *„a fost un chip al blândeței prin excelență. Bucureștenii i-au sesizat în număr necrezut de mare izvorul inepuizabil de sensibilitate, gingășie și candoare și se adăpau la această fântână de har în clipe de bucurie și, mai ales, de încercare"*[22]. Trebuie să privim așadar, la duhul Părintelui Sofian Boghiu, la starea lui lăuntrică și la modul în care s-a raportat la viață. El nu judeca, nu osândea și nici nu regreta că a fost în închisoare. Cu multă blândețe întipărită în suflet și în inimă, Părintele a privit bucuriile și suferințele ca venind de la Dumnezeu. Mereu în căutarea lui Hristos, prin chemarea numelui Lui, el dorea să dobândească înțelegere profundă și să ajute pe toți.

Conducătorii regimului ateu erau deranjați de oamenii care aveau puterea de a strânge în jurul lor mulțimi și de multe ori le căutau o vină pentru a-i închide. Mărturisitorii din perioada comunistă nu doreau să realizeze o revoluție împotriva regimului, ci doreau să păstreze neadormită conștiința oamenilor, iar cei din cadrul *Rugului Aprins* propovăduiau Rugăciunea inimii ca fiind pavăza împotriva ateismului generat de stat. În acest context, Părintele Sofian Boghiu a fost un apostol, un trimis al lui Dumnezeu care să lumineze prin cuvânt și artă mulți tineri și pe toți cei care îl căutau pentru diverse probleme. Mărturisea pe Hristos oriunde: la mănăstire, pe șantierele unde picta, la masă, în închisoare.

---

[21] Nicolae TOSCANU, „Părintele Sofian…" p. 13.

[22] † Mitr. Teofan, „Părintele Sofian, om al blândeții dumnezeiești", în: *Un Iconar de suflete. Mărturii despre părintele Sofian Boghiu*, Basilica, București, 2009, p. 12.

„Părintele Sofian a avut o slujire bisericească bogată și plurivalentă. A fost preot, duhovnic, stareț, predicator, pictor bisericesc. După trecerea anilor, caracteristica dominantă a slujirii sale se conturează a fi fost, fără îndoială, cea de părinte duhovnicesc”[23], spune Părintele Constantin Coman.

Între Părintele și fiii duhovnicești existau relații deosebite, iar imaginea zecilor de creștini în așteptarea momentului spovedaniei este reprezentativă. Părintele se adresa lor ca unor fii ai lui și purta de grijă fiecăruia, se ruga pentru toți și i se făcea dor de ei când trecea mai mult timp fără să-i vadă[24]. Le spunea că, prin rugăciune vorbim cu Însuși Dumnezeu: *„Când ne rugăm, când Îi spunem păsurile noastre lui Dumnezeu si Îi cerem să ne ajute în necazuri, se cuvine să depărtăm din minte toată grija cea lumească – asa cum se cântă în timpul Liturghiei, la Heruvic – si să cugetăm numai la El”*[25]. Îi îndemna pe toți fiii duhovnicești, după cum Sfântul Apostol Pavel zice: *„Rugați-vă neîncetat!”,* să practice Rugăciunea inimii, iar cei ce deja făceau aceasta, le arăta cum să o îmbunătățească și astfel să guste din harul dumnezeiesc[26]. Părintele punea mare preț pe milostenie și cerea oamenilor să fie buni și darnici. Zicea: *„Dă cât poți, dar dă! Că milostenia e mare înaintea lui Dumnezeu, șterge multe păcate!”*[27].

Multe corespondețe cu fiii săi duhovnicești au fost publicate și pot fi citite de cei ce doresc să afle mai multe despre Părintele Sofian. Din ele putem observa așezarea lui față de ucenici și se reliefează foarte bine modul în care el își asumă postura de părinte duhovnicesc. Păstrează legătura cu ei tot timpul și răspunde tuturor, pentru toate problemele. Uneori, pentru a fi mai convingător, Părintele relata din experiențele duhovnicești: *„La rugăciune eu nu țin seamă de bătăile inimii, de o sincronizare a lor, ci sunt atent la cuvintele rugăciunii, ca fiecare cuvânt din rugăciune să cadă pe locul inimii”*[28]. Tot din corespondețe, putem deduce temele asupra cărora Părintele insistă: Rugăciunea inimii, conștiința păcatului, smerenia, spunând de multe ori că este arma cea mai puternică împotriva diavolului și atenționează asupra faptului că există două smerenii: smerenia sfinților și falsa smerenie. Vorbește și despre judecata aproapelui, spunând că întunecă mintea și de multe ori îi îndeamnă tranșat pe ucenici să nu judece pe nimeni, ci să se roage pentru cei ce sunt în vreo abatere sau greșeală[29].

---

23 *Părintele Sofian duhovnicul...,* p. 11.
24 *Părintele Sofian duhovnicul...,* p. 13.
25 *Smerenia si dragostea, însușirile trăirii ortodoxe*, Fundația Tradiția Românească și ASCOR, București, 2002, p. 97.
26 *Părintele Sofian duhovnicul...,* p. 223.
27 „Sfaturi culese din mărturiile ucenicilor”, în: *Un Iconar de suflete. Mărturii despre părintele Sofian Boghiu*, Basilica, București, 2009, p. 92.
28 *Părintele Sofian duhovnicul...,* p. 31.
29 *Smerenia si dragostea,* pp. 46–47.

Din corespondențele cu persoane din mediul monahicesc se poate observa că, Părintele are o grijă aparte și atenționează mereu asupra a ceea ce trebuie să facă un călugăr. Trebuie să se îndepărteze de lucrurile lumești și să facă ascultare cu smerenie. Atunci când este afectat de starea unui fiu duhovnicesc îl mustră cu asprime și îl roagă insistent să își revină. Când un monah îi spune că e nemulțumit de viața de obște și caută liniștea pustiei, Părintele Sofian îi spune că el se nevoiește în *„pustiul capitalei”* și că, trebuie să aibă pustiu în inimă îndepărtând toate ispitele și grijile lumești și să se nevoiască mai mult cu rugăciunea[30].

Cu un asemenea părinte duhovnicesc, sutele de ucenici au sporit în credință și au devenit și ei la randul lor niște mici mărturisitori în perioada regimului ateu. Dacă Biserica nu a realizat o cruciadă împotriva acestuia, ci s-a apărat și a păstrat credința în Dumnezeu prin rugăciune neîncetată după modelul lui Hristos.

Până în 1998, când a fost doborât la pat de boală, a format din scaunul de spovedanie, cu răbdare, pricepere și tact de bijutier al sufletelor, foarte mulți ucenici. Aceasta i-a adus supranumele de *„Apostolul Bucureștilor”*[31]. Părintele Sofian Boghiu a plecat la Domnul de ziua Înălțării Sfintei Cruci, 14 septembrie 2002, dar trăiește prin sfaturile către fiii săi duhovnicești.

Concluzii

Dintotdeauna, creștinismul a fost prigonit, dar mereu au existat oameni care să mărturisească chiar și cu prețul vieții credința în Dumnezeu Cel viu. Așa cum persecuțiile din primele veacuri creștine au născut o mulțime de martiri, și mai târziu, aproape de zilele noastre, au existat mărturisitori care prin rugăciune, exemplul personal și sfătuirea oamenilor au reușit să păstreze flacăra credinței aprinsă.

În perioada comunistă, gruparea *Rugului Aprins* a adunat oameni de cultură, din toate domeniile, tineri, dar și oameni simpli și sub simbolul rugului care ardea și nu se mistuia au practicat Rugăciunea inimii, chemând neîncetat numele lui Iisus. Hristos este întotdeauna alături de cei care suferă pentru El, pentru păstrarea dreptei credințe. La aceste adunări, dar și în orice loc, în orice moment, Părintele Sofian Boghiu a mărturisit pe Hristos.

Oricât de mult s-a străduit regimul ateu comunist să extermine pe cei care adunau oameni în jurul lor și vorbeau despre Dumnezeu, nu a reușit să îndepărteze pe Hristos din inimile oamenilor. El era convins că răbdarea în necazuri aduce iertarea păcatelor și bucurie în viața viitoare, de aceea nu a regretat anii de închisoare, ci a

---

[30] †Arhim. Timotei AIOANEI, „Misionarul din *Pustiul Capitalei*”, în: *Un Iconar de suflete. Mărturii despre părintele Sofian Boghiu*, Basilica, București, 2009, p. 29.

[31] Nicolae TOSCANU, „Părintele Sofian…” p. 13.

încercat pe cât posibil să se apropie și mai mult de Dumnezeu, slujindu-I prin ajutorarea aproapelui.

În închisoare, când totul părea pierdut, Părintele Sofian semăna în sufletele deținuților nădejdea învierii. El reușea să creeze atmosferă duhovnicească oriunde mergea. Dacă Hristos era între oameni, asta era cel mai important și îi îndemna pe toți să Îl cheme prin Rugăciunea inimii. Precum Hristos a murit pentru oameni ca apoi să învieze, așa și Părintele avea convingerea că, dacă suferă sau moare pentru El și pentru învățătura cea dumnezeiască va avea parte de înviere. În temniță erau suferințe mari, iar răbdarea lor aducea înviere din moartea păcatului, înviere la o nouă viață.

Din starea lăuntrică a Părintelui venea tot ce spunea și făcea. Ceea ce experimenta împărtășea oamenilor cu blândețe și smerenie. Duhul Părintelui se simțea în fiecare fiu duhovnicesc, iar starea pe care o crea în jurul lui era una harică, se simțea prezența lui Hristos acolo.

Prin împletirea dintre cuvânt și artă, Părintele duhovnicesc Sofian Boghiu, numit și *„Apostolul Bucureștilor”* a slujit oamenilor și astfel lui Hristos, păstrând trează conștiința și credința atunci când regimul comunist dorea o societate în care să nu existe Dumnezeu. A fost atât un zugrav de biserici, cât și unul de suflete. Împodobea cu măiestrie pereții goi prin culoare și încălzea sufletele reci ale oamenilor prin cuvinte ce veneau de la Cuvântul. Îi picta pe sfinți cu convingerea că aceștia vor da mărturie pentru el la Judecată, și îi primea pe cei ce doreau să vină la el fără nicio reținere.

Prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu și prin însăși viața sa, Părintele a dat mărturia faptului că, viața trăită în Hristos și cu Hristos este mai puternică decât sistemul.

Icoana de la Nicula, reazăm al credinței ortodoxe în comunismul românesc*

*Gavriil Ioan Boga***

Mănăstirea Nicula este o veche vatră monahală în spațiul românesc, atestată documentar la 1552, deși despre primele date cunoscute se face referire în monografía lui Kádár Jozsef[1] care, în urma cercetărilor sale afirmă că la 1326, există viață pusnicescă în pădurile de la Nicula, iar apoi la 1552 să confirme existența bisericii de lemn în cadrul mănăstirii. Ceea ce face să iasă din anomimat acest spațiu niculean, este minunea icoanei Maicii Domnului. Icoana pictată de preotul Luca din Iclod la 1681, cumpărată de nobilul Ioan Cupșa și donată bisericii din satul Nicula.[2]

O descriere a icoanei de la anul 1736 o arată astfel: „chipul Maicei Fecioare și al fiului pe care-l ține în brațul stâng, cuprinde întreaga icoană într-o proporție potrivită. Fața Maicii Domnului e lungăreață de culoarea spicului de grâu, mai roșie în ambele obrazuri, cu ochii negrii, iar corpul e înclinat puțin, cu o privire plină de grație și cu atât mai fermecătoare, fiindcă până acum nici un penel nu i-a redat așa spledoarea și farmecul ceresc. Micuțul e cu o înfățișare strălucitoare, cu capul descoperit. Maica își atinge sânul, fruntea e ascunsă într-un val de culoarea cerului peste care din afară, pe creștet în jos se lasă o haină purpurie umbrită cu negru și vânăt, pe dânsa stele strălucitoare. Întreaga icoană imită ceea ce a vrut Sfântul Evanghelist Luca să deie icoanei sale. Afară de această Fecioara are două stele pe haină, una pe creștet, cealaltă pe umărul drept. Capetele ambelor figuri le înconjoară gloria strălucitoare între cari se văd litere gotice, care arată numele celor zugrăviți."[3] Acestă descriere este cea mai veche prezentare a icoanei lacrimânde.[4]

O altă descriere făcută la anul 1977 spune următoarele: „Icoana din Nicula e pictată pe lemn, capul copilului fiind cuprins de o aureolă sub formă de potcoavă.

* Lucrare redactată sub îndrumarea Lect.univ.dr. Victoria Grădinar.

** Ierod., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca.

[1] Kádár JOZSEF, *Szolook – Dobokovarmegye monographiája*, vol. V, Dej, 1901, p. 177.

[2] *A Kolosszvári Könyezö Szüznek historiaja*, Koloszvárt, 1819, p.14.

[3] *Historia thaumaturge Virginis Claudiopolitanae*, Cluj, 1736, p. 121.

[4] Ibidem.

În colțurile de sus ale icoanei sunt doi arhangheli, deasupra umerilor Sfintei Fecioare sunt monograme cu litere grecești. Rochia ei este de culoare gri-albăstruie și arată cu mână spre copilul său. Iisus își ridică mâna dreaptă pentru a binecuvânta, iar în mâna stangă are un pergament. Hainele sale semăna cu ale mamei lui, dar mantia e de culoare mai deschisă. Fundalul icoanei e auriu, cu modele interesante pe ea."[5]

Așa cum am arătat mai sus, icoana a fost cumpărată de nobilul Ioan Cupșa de la preotul Luca din Iclod și dăruită bisericii din Nicula. Minunea lăcrimării icoanei s-a produs în 15 februarie 1699 șitimp de mai bine de trei săptămâni icoana a continuat să lăcrimeze dar nu cu regularitate. Mărturie în acest sens este o copie a procesului verbal care s-a încheiat la 28 martie 1699, deși acel proces verbal în original nu s-a mai păstrat, dar copia prezentă pare cea mai fidelă redare a procesului verbal original. Acest act se află înscris în arhivele colegiului iezuit din Cluj-Napoca, la Arhivele Naționale din Cluj-Napoca.[6] O cercetare mult mai detaliată cu privire la istoria și minunea icoanei din acea vreme, o face pr. Arhimandrit Dumitru Cobzaru, fost stareț al mănăstirii Nicula,între anii 2000–2009, în „Monografía Mănăstirii Adormirea Maicii Domnului, Nicula."[7]

Datorită politicii imperiale antiortodoxe dusă la începutul secolului XVIII, precum și a implicării iezuiților în fenomenul icoanei Maicii Domnului de la Mănăstirea Nicula, incinta mănăstirii a fost ocupată de călugări greco-catolici. În consecință, pe la 1772 mai viețuia aici un singur călugăr din vechea comunitate monahală ortodoxă.[8] Totuși, fiind ocupată de diferite ordine catolice, mănăstirea nu a fost locuită niciodată de vreo obște monahală catolică, ci a fost administrată de preoți catolici și de profesori de teologie din Gherla, care veneau la diferite sărbători mari de peste an și deschideau biserica pentru credincioși.

În ceea ce privește istoria recentă, la anul 1936 mănăstirea Nicula a fost încredințată călugărilor bazilieni (ai Sf. Vasile) de către episcopul de Cluj-Gherla, viitorul cardinal Iuliu Hossu. Cu această ocazie icoana a fost încastrată în iconostasul din lemn de tei al bisericii mănăstirii și prin egumenul Leon Manu s-a statornicit la Mănăstirea Nicula prima obște de călugări. Mai tarziu egumenul a fost arestat și încarcerat la închisoarea din Gherla din ordinele de la Centrul regimului comunist, loc unde a și murit.[9]

---

[5] Nagy MARGIT, *Stilusok müvek mesterek*, Bucuresti, 1977, p. 26.

[6] A se vedea anexa 1.

[7] Arhim. Dumitru COBZARU, *Monografia Mânăstirii Adormirea Maicii Domnului Nicula*, Eclesia, Nicula 2015.

[8] Stefan METES, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 145.

[9] Conf. https://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/biserici/preoti_greco_catolici_3.pdf, data acesării: 17 mai, 2017.

Așadar, începând cu decembrie 1948, Biserica Unită cu Roma și-a încetat activitatea în România, iar după acest moment de răscruce pentru istoria ei, toți episcopii greco-catolici au ajuns în închisorile comunista și apoi în domicilii obligatorii. Episcopii care erau în funcție, în anul 1948, au decedat în aceste închisori, prin urmare și Mănăstirea Nicula a rămas pustie dupa ce călugării greco-catolici au fugit din calea noului regim.

În anul 1948 Mănăstirea Nicula revine la ortodoxie și primul stareț al obștii a fost numit arhimandritul Varahiil Jitaru, venit de la Mănăstirea Pangarați, județul Neamț, însoțit de un alt părinte, ierodiaconul Mihail Goia[10], care menționează că

[10] Acesta din urmă a lăsat prin cuvintele sale o mărturie grăitoare despre felul in care a gasit mănăstirea: *„Mănăstirea Nicula a rămas pustie și s-au împrașţiat toate lucrurile, tot ce au avut pe acolo ca şi când vin turcii. N-am găsit nimic la Nicula decât biserica şi casele aşa cum le-au lăsat ei, restul în înterior absolut nimic. În biserică n-am găsit veşminte, covoare, decât pereţii goi şi catapeteasma; icoana Maicii Domnului era furată de ei – auluat-o şi au dus-o acolo unde am găsit-o. Un cetăţean, unul Vasile Chezan, a ascuns icoana. Noi ne-am gândit că la el trebuie să fie mai multe lucruri şi obiecte, dar nu ne gândeam că icoana Maicii Domnului ar fi la el; ne gândeam că ar fi dus-o-n Cluj pe la unguri, pe la bisericile ungurești; mai mult ţineau la unguri decât la români, călugării care au fost la Nicula. (...) În orice caz, am găsit mănăstirea într-o stare jalnică, faţă de mănăstirea de unde am venit noi din Moldova unde am lăsat toate în rânduială. N-am găsit nici inventar, nici veselă la bucătărie. Ne-am dus de am împrumutat, că n-aveam nici cărți, nici veşminte, ne-au dat de la Episcopie din Cluj un rând de veşminte preoțești, un rând de veşminte diaconesti; eram diacon pe vremea aceea (1948), iar părintele Varahiil Jitaru, arhimandrit. Ne-am dus în 18 decembrie 1948 la Nicula. Am trăit ca nişte pustnici, doi călugări.(...) Deci am lucrat acolo, la biserica mare s-au reparat crăpăturile – se duceau turlele în jos, s-au reparat grajdurile – erau în pericol de a se dărâma cu totul. Casele de jos în care stăteau oamenii erau părăsite, era o adevărată șerpărie – s-au acoperit cu şindrila precum şi bisericuţa veche. Atanasie Popa, istoricul din Cluj, când a venit la Nicula de s-a acoperit biserica cu şindrila, s-au luat scândurile, a descoperit o inscripţie în slavonă, scria în chirilica, pe bârnă, că biserica e de la 1401. În 1710 ar fi fost reparată Mănăstirea Nicula.*
– Deci n-a fost facută de greco-catolici, cum zic ei.
– Nu, nu, nu; biserica aceea a ars din neglijenţa unui bătrân, fost greco-catolic, căruia îi plăcea să se roage noaptea în bisericuţă şi a lăsat o lumânare aprinsă, iar de la aceasta a luat foc biserica. … Călugării greco-catolici în realitate nici n-au stat acolo la Nicula, ei sunt veniţi la Nicula numai in 1938. Până atunci erau numai preoţi administratori şi veneau la sărbătorile Maicii Domnului, la Florii, la sărbătoarea Paştilor, la Rusalii, la Naşterea Sfântului Ioan Botezatorul, că biserica avea hramul Sfântul Ioan.
Prima întâlnire a noastră cu comuniştii, când ne-am dat jos din tren în Gherla (1948), a fost cu securitatea, care a văzut că ne-am dat jos, că noi nu umblam civil. Imediat ne-a legitimat şi ne-a poftit la Securitate şi ne-au ţinut până a doua zi închişi. Şi ne-au întrebat cu ce prilej am venit noi în Gherla. Le-am spus că avem hârtie de la Iaşi să venim ca să administrăm mănăstirea că a rămas pustie. Au dat telefon la Cluj la Preasfinţitul Nicolae Colan şi le-au spus că da. Şi ne-au dat drumul şi ne-a condus o persoană tot din Gherla, de la primărie. Am găsit un cetăţean care era administrator rămas, ca paznic – cu toate că n-a mai rămas pe acolo mai nimic, n-avea ce sa pazească.
Ne-a dat mănăstirea în primire. Părintele Varahiil a făcut un proces-verbal împreună cu ei şi s-a semnat: nişte mese, nişte paturi rele şi mizerie peste tot… bisericuța veche în care stăteau porcii vara şi vitele, n-avea uşi, n-avea geamuri, n-avea nimic. Pentru că greco-catolicii pe toate bisericile vechi de lemn le-au lăsat anume să se dărâme, să se desfiinţeze, să dispară. Nu le făcea mare cinste şi mare plăcere să le aibă în inventarul lor. Iar noi cât am stat acolo, am reparat biserica veche, am acoperit-o din nou și în 14 septembrie 1954 a venit Prea Sfinţitul şi a resfinţit-o. S-a făcut mare sărbătoare.

realitatea vieții monahale niculiene la jumătatea secolului XX e înspăimântătoare. Mănăstirea era într-o stare dezasturoasă, fizic, material și spiritual.

Forțele politice comuniste au disprețuit monahismul înca din anul 1948, ele văzând în mănăstiri un potențial refugiu pentru revoluționari, precum și un însemnat focar de credință și libertate națională, lucruri care nu puteau fi tolerate de un regim politic ateu. Pe la sfârșitul anului 1958, sub influența comuniștilor, *Departamentul Cultelor* va elabora un nou regulament pentru viața monahală. Printre noile restructurări, se

Dar în anii 1949, 1950, 1951, 1952 au fost interzise hramurile, n-a fost voie să vină absolut nimeni. Făceam în capelă, în casă, că n-aveam voie să deschidem biserica. Erau interzise toate hramurile, iar în Gherla nici nu stăteau trenurile care veneau cu oameni la Sfântă Mărie (15 august)... și călugării au fost persecutați și preoții și episcopii. Și că o dată la o conferință în Gherla a venit Prea Sfințitul Colan și era protopop Vasile Loga. Și știu că am luat și eu cuvântul – l-am rugat pe Prea Sfințitul Colan: „Prea Sfinția Voastră, suntem la Nicula și din alte părți vin oameni și tineret și cer câte un catehism, câte o carte de rugăciuni. Nu puteți să interveniți să se tipărească, pentru că oamenii se rătăcesc săracii, n-au cărți, preoții n-au voie să vorbească cu ei decat la spovedanie". Și chiar și acolo era foarte periculos că nu știai cu cine stai de vorbă, putea veni vreunul trimis anume să te tragă de limbă. Și atunci mi-a spus: „măi Părinte, da' Sfinția ta pe ce lume trăiesti? Nu stii și n-ai auzit că noi nu putem să scriem nici cuvântul Amin fără aprobare" – și aprobarea se dădea de către Comitetul Central prin Departamentul Cultelor.
Dacă dădeai o pastorală trebuia să meargă în ciornă, să vadă ce publici și vrei să difuzezi. A făcut Prea Sfințitul Colan, săracul, o carte de rugăciuni, îi zicea „Pâinea Vieții", în 5000 de exemplare la o Eparhie. Păi câtecărți veneau la o parohie sau la o mănăstire? Cu ce puteai să satisfaci dorința credincioșilor cu 5–6 cărți de rugăciuni?(...) Am avut mulțumiri duhovnicești destule, pentru că slujim Biserica lui Hristos, mai ales că erau o grămadă de parohii fără preoți și noi de la Nicula administram Bonțul, Săcălaia, Sicul și o bucată de vreme și Nicula [sat], că preotul Papiu Cornel a făcut o mișcare când a fost Revoluția în Ungaria (1956) și a zis că nu mai e ortodox. Am mai avut și Mintiul Gherlii, Nima dar și în Gherla făceam slujbă – mergeam cu rândul, eram trei preoti. Stiu că în ziua de Paști ne-am dus la trei biserici li am făcut Sfânta Liturghie. Iar la Vecernie, a doua Înviere, ne-am dus iar ca să-i mulțumim pe credincioși, să nu-i lăsăm fără preot. Credincioșii ne-au primit și era plină biserica de oameni, în schimb greco-catolicii au spus că suntem comuniști sau că noi colaborăm cu comuniștii, sunt mai răi ca sectarii.
Astfel îi determinau pe români să-și lase religia, neamul și să treacă la unguri. De miruit [preotul] nu-i miruia niciodată. Și Prea Sfințitul Colan zicea: „Mergeti, părinților, cum vă ajută Dumnezeu și serviți oamenii!". Călugării au salvat parohiile. Au fost foarte multi călugări veniți în jurul mănăstirii Nicula și care au slujit pe la parohii... A fost grea viața, am fost terorizați și din partea greco-catolicilor și din partea comuniștilor și din partea securității, n-aveam nici un drept, niciun cuvănt, trebuia să ne supunem lor ca nu cumva să ne oprească din tot ce aveam de făcut în folosul sufletesc al credincioșilor. Necazuri am avut și din partea foștilor călugări greco-catolici care au venit în mai multe rânduri noaptea să ne sperie, aveau arme și trăgeau cu ele prin pădure ca să ne sperie, să ne determine să fugim. (...) Într-o zi au venit din foștii călugări să le dăm adeverință că ei au lucrat acolo, ca le trebuia acte. „Păi, zic, de unde s vă dăm acte, dacă ați dat foc la toată arhiva?" Noi n-am găsit nimic în birourile mănăstirii. Arhivă, cărți vechi, tot ce-a fost din biblio-tecă le-au strâns grămadă, au turnat petrol peste și le-au dat foc. Cam unde-i casa nouă, făcută de părintele Cleopa Nanu, am găsit cenușă multă și hârtie arsă și am întrebat pe oameni, ce-a ars. Păi, zice, au dat foc la toată arhiva. Acte la Nicula nu sunt decât numai de când ne-am dus noi acolo. Mă mir că n-au dat foc și la casă și la tot ce-a fost acolo, că erau în stare să facă.", în: Fabian SEICHE, *Mărturia păr. Mihail Goia despre tâlhăriile călugărilor uniți din Transilvania" conf.* https://proortodoxia.wordpress.com/2008/08/28/marturia-par-mihail-goia-despre/, data accesării: l8 mai, 2017.

hotăra și interzicerea primirii în mănăstiri a următoarelor categorii de persoane: minori, tineri sub șapte clase, condamnați de drept comun, precum și condamnați pe motive politice. La rândul lor, din pricina lipsei de viețuitori, unele dintre mănăstiri urmau a fi închise, ori folosite în alt scop. În urma acestui decret, ajunge în Ardeal și se stabilește la Nicula părintele Serafim Măciucă, care mai târziu, în iarna lui 1964, găsește icoana zidită în pereții casei unui bătrân pe nume Chezan Vasile din Lunca Bontului, nu departe de Nicula. În acest sens avem și o mărturisire a părintelui în care ne spune ca icoana a fost găsită „datorită faptului că badea Vasile Chezan s-a spovedit și o zis că icoana-i aici, că el era bolnav, pe moarte și să nu rămână icoana, să nu se mai știe nimic. Icoana era bună să rămână așa cum a fost, veche, se vedea că era deteriorată pe margini – așa avea valoare mai mare. Cum e acum, i-au luat toată valoarea icoanei. Copia ce a fost pusă în locul celei ascunse pictorul Cazila din Sibiu. La Nicula s-au făcut minuni și când nu era icoana acolo: bolnavi, epileptici, schilozi, îndrăciți și mulți alții."[11] Aici icoana a stat ascunsă timp de 16 ani, când în urma demersurilor stareţului Serafim Măciucă, ea a fost cedată Mănăstirii Nicula. Patru ore mai târziu, icoana a fost luată de organele de secritate, dusă la Cluj la *Centru eparhial* și păstrată în iconostasul capelei vechi a Seminarului Teologic Ortodox de aici.[12]

În acest context istoric neiubitor de biserică și de odoarele ei, credincioșii rămân uniți în cinstirea icoanei făcătoare de minuni de la Nicula și îi determină să dezvolte un nou tip de artă, icoana pe sticlă.[13] Astfel perpetuează imaginea Maicii Domnului pictată de preotul luca din Iclod, pe lemn de brad maruflat cu pânză de in, în culori de tempera cu ou și așternute pe un grund de ghips în amestec cu clei animal și alb de plumb[14]. Minunea icoanei lăcrimând a determinat numeroși credincioși să aibă în casele lor o copie cu aceasta și astfel s-a dezvoltat meșteșugul picturii pe sticlă. Astfel, cea mai veche icoană pe sticlă este datată din 1802 și aparține Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj.[15]

---

[11] *https://www.youtube.com/watch?v=3C8vO_aQKhw*, accesat 16 mai, 2017.

[12] *Nicula Icoana Neamului,450 de ani de atestare documentară*, Eclesia, Nicula, 2002, p. 140.

[13] Cu timpul mesteșugul picturii pe sticlă s-a pierdut din viața satului niculean dar prin grijă a noilor viețuitori ai Mănăstirii Nicula a fost să reînvie acestă tehnică de pictură prin care se conservă tradiția zonală unică. Mănăstirea Nicula perpetuează imaginea icoanei și crează *marea tradiție a picturii icoanelor pe sticlă*, prin părintele arhidiacon Ilarion Mureșan. Ani în șir icoanele părintelui n-au putut fi văzute decât în trapeza mănăstirii datorită interzicerii de către regimul ateu, de a fi comercializate. Prima expoziție de icoane pe sticlă, a monahului de la Nicula a fost organizata abia în 1990 la Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca. În ultimii ani, organizarea unor expoziții în Elveția, Franța, Austria, Statele Unite, i-au adus recunoașterea și prețuirea sa peste hotare. Conf. Maria BOCȘE*, Vatră perenă a picturii populare pe sticlă*, în: *Adevărul de Cluj*, 12–14 august 1995, p. 5.

[14] Dosar, *Icoana Maica Domnului cu Iisus sec XVII, tempera pe lemn, inv*. 159, nr 45, p. 6.

[15] Arhim. Dumitru COBZARU, *Monografia Mănăstirii Adormirea Maicii Domnului Nicula*, Eclesia, Nicula 2015, p. 98.

O etapa importante din istoricul icoanei de la Nicula consta în restaurarea icoanei Maicii Domnului. Despre acest aspect, aflăm date importante din dosarul de restaurare a icoanei gasitla *Muzeul de Istorie al Transilvaniei,* în care se găsește o fișăce cuprinde relatări despre starea icoanei înainte de resaturare și în care stă specificat că: „icoana reprezintă pe Maica Domnului cu Iisus în partea dreaptă a compoziției, împreună cu doi arghangheli. Sfinții au aureole în relief sculptate în panou, de asemenea și rama este sculptată în panou. Fondul este aurit și decorat cu motive. În stânga deasupra umărului Mariei este inscripiția: MP-ΘЄУ (Născătoare de Dumnezeu). Fecioara poartă maforion roșu și cămașa albastră. cu mâna stângă susține pe Iisus iar cu dreapta binecuvîntează. Privirea este îndreptată înainte, spre cel care privește. Iisus își indreaptă privirea spre privirea Mariei, În spațiu se intâlesc. Copilul Iisus, ține un motulus cu mână stânga, iar cu dreaptă binecuvîntează.[16]

Tot din acest dosar de restaurare aflam date și despre suportul icoanei care este din lemn de brad, din două bucăți, de scândură alăturate pe verticală. Panoul prezintă două traverse puse dintru-n capăt până la celălalt al panoului, de la stânga la dreapta și care mai prezintă trei noduri mici dar și fatul că este dezlipt pe linia de îmbinare a celor două bucăți. În treimea superioară panoul are două bare metalice de care sunt prinse inele, de care atârnă o sfoară. Deasemena suntvizibile câteva orificii de carii. Panoul este convex spre față”[17].

În ceea ce privește suprafața pictată este redată pe un grund gros de culoare albgălbui, în straturi. La colțuri și pe linea de încleiere a fost pusă o pânză de in, țesătură de casă, groasă. La colțul stâng s-a dezlipit de lemn. Grundul prezintă lacune în colțul stâng sus și în marginile laterale. Stratul pictural este croelat tot în special pe suprafețele pictate. Toată icoana, cu excepția feței Mariei și a fundalului a fost repictată. Probabil a suferit două restaurări? Originalul este ascuns de pictura nouă. Rama la fel are culori de ulei.[18]

Din descrierea lucrărilor de restaurare aflăm că icoana a intrat în atelier în data de 10 octombrie 1989, când s-a început un studiu amănunțit asupra piesei. În urma studierii, icoana a fost trecută prin comisia de restaurare în luna iunie (anul 1990) după care s-au făcut mai multe operații care au debutat la 1 iunie 1990 și până în 30 august când s-a îndepărtat foița profilactica și s-a recurs la consolidarea starului pictural la cald în repeate rânduri.[19]

Mai apoi, aflăm din dosar date cu privire la timpii de lucru când din septembrie și pe parcursul lunilor octombrie și noiembrie s-a făcut curățirea și chituirea stratului pictural al icoanei dar și îndepărtarea startului de murdărie care acoperea repictarea.

[16] Dosar, *Icoana Maica Domnului cu Iisus sec XVII, tempera pe lemn, inv*. 159, nr. 4–5, p. 2.
[17] *Ibidem.*
[18] *Ibidem*. p. 3.
[19] *Ibidem*. p. 4.

Deasemenea în urma analizei repictării se constată că toată era în tehnica de ulei peste tempera. Tot o dată are loc îndepărtarea repictăii ramei, găsirea soluției celei mai bune. După îndepărtare între pictura originală și repictare erau straturi de verni și murdărie în care să ancrastat praful și fumul. Repicatrea s-a îndepărtat cu ajutorul compreselor.[20]Restauratorul Dorina Idiceanu mai amintește și faptul că a efectuat împreună cu chimistul analize chimice, legate de foița de aur și stratul pictural, în repetate rânduri dar și că în 1991 martie a îndepărtat stratul de murdărie de pe pictură, a crestat traversele la alelierul de resaturare lemn, în cadrul căruia s-a făcut lipirea celor două bucăți de scândură din care este alcătuit panoul.

Relatarea continuă cu alte demersuri din domeniul restaurării, făcute asupra icoanei de la Nicula, astfel: „în 1991 aprilie am reușit să facem a doua radiografie împreună cu fizcianul muzeului Mihai Conilosau. După acestă radiografie în colaborare cu colegii de la București am putut lua hotărârea pentru îndepărtarea repictării. Tot în 1991 iunie–iulie până în 15 august am îndepărtat repictarea, după care am rămas la orginal care prezintă un vernii cu multă murdărie, în unele locuri verniul a fost răzuit de cel care a refăcut repictarea. Am îndepărtat murdăria, am efectuat o nouă chituire, după care am trecut la retuș și vernisare. Retușul a fost făcut din septembrie până în decembrie inclisiv, 1991. Restaurarea a fost încheiată 23 dec 1991”[21].

***

În concluzie, *viața* icoanei făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la Nicula, pictată de preotul Luca din Iclod la sfâșitul secolului al XVII-lea a traversat perioade istorice distincte ca intesitate și marcante pentru poporul român. Poate pictată într-o atmosferă de post și rugăciune de către preotul Luca și înălțând imne și cântări duhovnicești precum orice iconar obișnuiește a creat una dintre cele mai reprezentative mostre de artă sacră românească.

Pe unii Dumnezeu i-a învrednicit să vadă acestă icoană lăcrimând, pentru alții a fost un reazăm de nădeje în viețile lor, pline de atâtea greutăți. Icoana de la Nicula mereu va fi un sprijin în viața fiecăruia ce o va cauta spre a-i spune necazul. Pictată de un preot cu credința răsăriteană în timp s-a dovedit a fi ocrotitoare și tămăduitoare a multor creștini și de alte etnii și credințe care au nadajduit cu tărie în puterile Prea Sfintei Fecioare Maria. Nici regimul comunist, cum dealtfel nici alte evenimete tragice ce au tulburat pămâturile românești, nu i-a lăsat răgaz, Icoanei, să se odihnească la casa ei cea din dealul Niculii, totuși harul Icoanei cel tămăduitor de boli sufletești și trupești nimeni nu l-a putut alunga din acestă oază de linșite în care să găsește Mănăstirea.

---

20 *Ibidem*., p. 4.

21 *Ibidem*, p. 5.

La fel după cum cei dintâi, ce au văzut minunea și s-au bucurat cu sufletul, deasemenea și noi urmașii lor, care ne plecăm ghenunchii în fața Iocanei de la Nicula, găsim alinare în suferințele noastre.

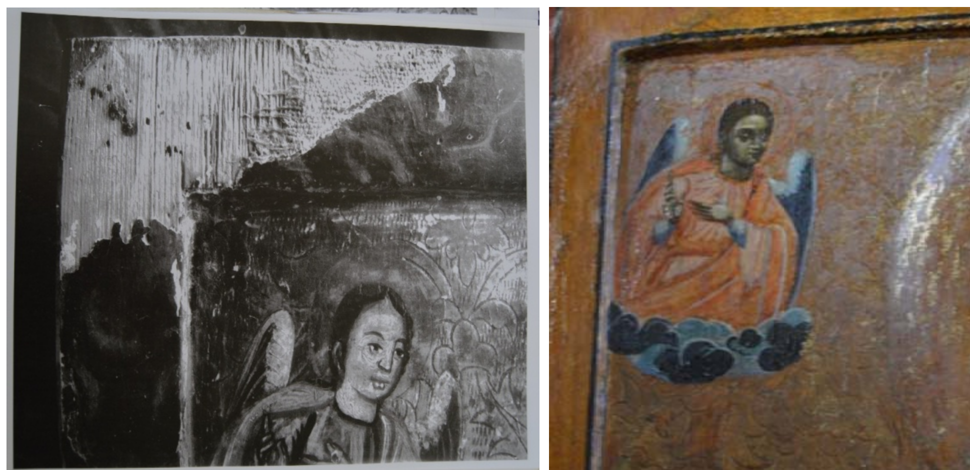

Icoana Maicii Domnului de la Nicula înainte și după restaurarea din 1991

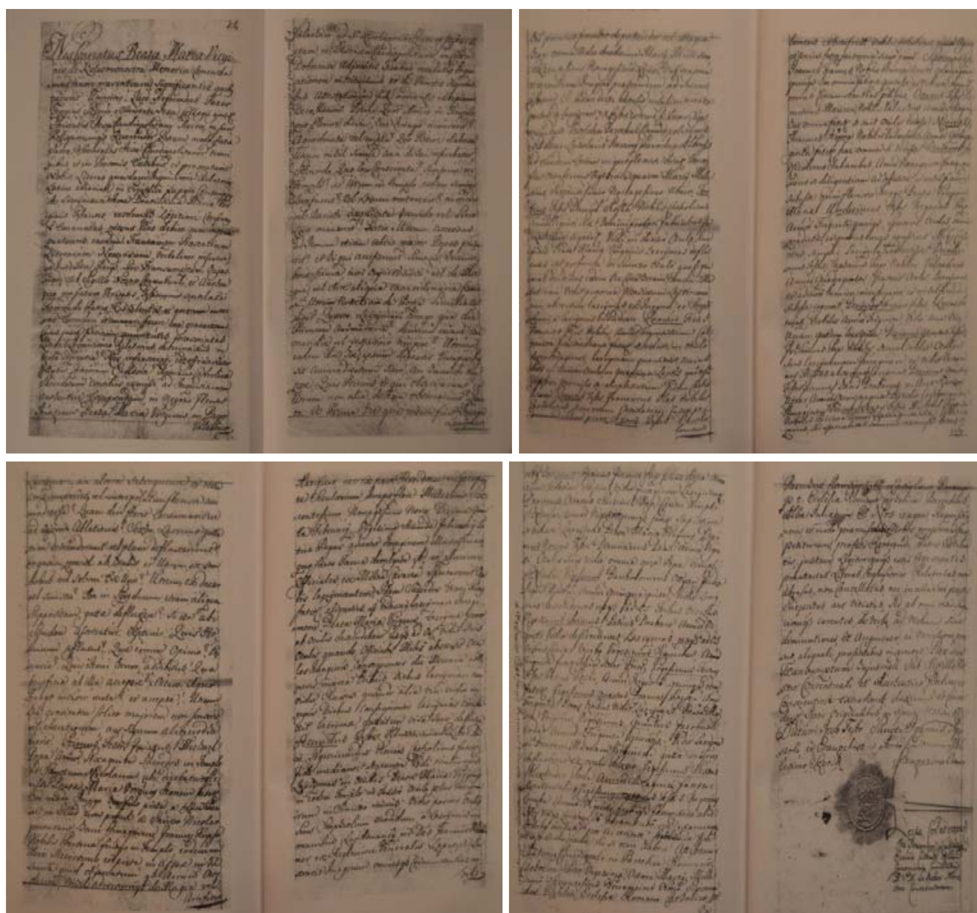

**Detaliu cu chipul Maicii Domnului din icona de la Nicula,
înainte și după restaurarea din 1991**

Detalii cu chipul pruncului Hristos
din icoana Maicii Domnului de la Nicula, înainte de restaurare,
după îndepărtarea repictării și imaginea final după restaurarea din 1991

Detalii cu chipul îgerului din partea superioara stânga,
înainte și după restaurarea din 1991

Copie a procesului verbal întocmit la 28 martie 1699.
Acest act se află înscris în arhivele colegiului iezuit din Cluj-Napoca,
la Arhivele Naționale din Cluj-Napoca.

Mărturisirea Credinței în Perioada Comunistă prin Mișcarea Rugul Aprins*

Iulian Cosmin Cîrstea**

Introducere

Perioada comunistă poate fi numita, pe drept cuvânt, plaga secolului XX, o plagă ce avea sa aștearnă o umbra întunecată peste tot ce însemna spirit liber și manifestarea acestuia pe toate planurile. Revoluția bolșevică avea să își facă simțită prezența în întreaga profunzime a societății românesti, amputând cu sete cultura și spiritualitatea.

Teologii ortodocși au tras numeroase semnale de alarmă și au scris referitor la impactul pe care îl va fi avut comunismul asupra societății românești, în general, și asupra Bisericii în special. Părintele Dumitru Stăniloae afirma despre repercusiunile revoluției bolșevice: „iar revoluția aceasta, ridicată dintr-o baltă de sânge, ce urmărea? Stârpirea spiritului din om, nivelarea omului cu animalul sau cu mașina. Omul nu era săvârșit numai din ideea greșită că prin el se va pregăti o epocă mai bună, ci din disprețul principal față de om. Omorul rămânea să fie în tot viitorul o faptă care nu trebuie să se îngreuneze de niciun scrupul. (...). Unde omul este redus la o vietate care nu e atentă decât la revendicările stomacului, societatea e asemenea unei haite de lupi care au sa-și împartă o hrană ce le este aruncată în comun."[1]

Regimul dorea să cenzureze si să controleze tot ceea ce însemna cultură și spiritualitate, neținând seama că „regiunile mai înalte ale adevărului, ale binelui, ale frumosului, ale culturii spirituale și ale valorilor ei nu pot fi subordonate necondiționat și fără rezervă puterii statului."[2] Aceasta din urmă „trebuie să se sprijine pe valorile si forțele spirituale ale vieții, deci pe Biserică."[3] Acțiunile regimului comunist, însă, nu doar că nu se manifestau în simfonie cu puterea eclesială ci îi erau chiar potrivnice.

---

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.lect.univ.dr. Sorin Bute.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă și Științele Educației, Universitatea Valahia, Târgoviște

[1] Pr. Dumitru STĂNILOAE, „Creștinism și comunism", în: *Telegraful Român*, an LXXXIX, nr. 34, Sibiu, 17 august 1941, p. 1.

[2] Pr. Dumitru STĂNILOAE, „O problema și un ierarh", în: *Telegraful Român*, an LXXXVIII, nr. 25–26, Sibiu, 16 iunie 1940, p. 6.

[3] † Nicolae BĂLAN, „Un scurt cuvânt despre autonomia Bisericii", în: *Parlamentul Românesc*, an VI. (1935), nr. 168–170, 20 aprilie, p. 6–7.

Biserica a fost considerată o instituție periculoasă, a fost marginalizată fiind socotită o institutie retrogadă și reacționară și a fost supusă, deci, unui control acrivic din partea statului communist. Cu prețul unor compromisuri facute față de regim, cum ar fi renunțarea la diferite acțiuni culturale, caritabile și sociale, limitarea cadrului de desfășurare a serviciilor religioase doar la lăcașul de cult etc., Biserica a reușit totuși să își asigure principalele îndatoriri față de credincioșii săi.

Deși au existat cazuri de clerici care au facut un deserviciu Bisericii, devenind colaboratori demni de mila ai Securității, căci, după cum spune Andrei Scrima, „nu poate fi stârnită vreo persecuție mai primejdioasă împotriva Bisericii decât aceea a nevredniciei propriilor ei slijitori”[4], totuși, mare parte a preoțimii, nu a precupețit niciun efort pentru păstrarea culturii, spiritualității și coeziunii românilor.

In acest sens, „un loc cu totul meritoriu îl ocupă Mişcarea Rugul Aprins, de la Mănăstirea Antim, care trebuie înscrisă printre primele și, prin urmare, îndrăznețele acțiuni concrete de rezistență spirituală ortodoxă împotriva comunismului.”[5] Membrii mișcării, clerici și mireni deopotrivă au reprezentat un simbol al mărturisirii credinței luptând cu toată puterea pentru păstrarea nealterată a tezaurului ortodox.

Sandu Tudor, Exponent al Rezistenței Anticomuniste

În obștea mănăstirii Antim s-a cristalizat, începând cu anul 1945, mișcarea isihastă „Rugul Aprins”, care a strâns împrejur personalități de seamă ale culturii și vieții duhovnicești. Inițiatorul și animatorul acesteia a fost scriitorul și gazetarul Alexandru Teodorescu, cunoscut sub numele literar de Sandu Tudor.

Acesta „s-a născut în București la 24 dec. 1896. A avut ca îndrumător pe profesorul de istorie și filosofie Ion Niculescu Dacian. Războiul 1-a luat de pe bănicile școlii, fiind în ultimul an de liceu. La vârsta de 20 de ani era sublocotenent și se găsea pe front. Intră apoi în Serviciul Maritim Român, îmbarcându-se ca ofițer asistent (1922–l924). Se întoarce în cele din urmă și e numit profesor suplinitor la Liceul rural Pogoanele.”[6]

Și-a început activitate a publicistică în anul 1925, sub numele de Sandu Tudor, în calitate de colaborator la revistele Cuvântul literar artistic, Convorbiri literare, Gândul neamului, și în mod deosebit la Gândirea, publicție coordonată de Nichifor Crainic. „Această revistă își propunea să dezvolte o nouă meditație asupra Ortodoxiei.”[7]

În același an publică un volum de poezii numit Comornic, care va fi recunoscut și premiat de către Fundația Regală „Carol I”. În anul 1927 compune „Acatistul Prea

4 André SCRIMA, *Ortodoxia și încercarea comunismului,* trad. Vlad Alexandrescu, Lucian Petrescu, Miruna Tătaru-Cazaban, Humanitas, București, 2008, pp. 173–174

5 † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul Aprins,* Editată de Arhiepiscopia Sibiului, Sibiu, 2002, p. 9.

6 † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul...*, p. 4.

7 † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul...*, p. 4.

Cuviosului Părintelui nostru Sfântul Dimitrie cel Nou din Basarabov", pentru care obține, în anul 1928, binecuvântarea Sf. Sinod, iar în anul 1942 compoziția îi este publicată la „Fundația Regală pentru Literatură și Artă". Mai publică apoi „Acatistul Rugului Aprins", iar prin anii 1950 compune „Acatistul Sfântului Ioan Bogoslovul" și „Acatistul Sfântului Calinic Cernicanul".

Ca om de cultură, citea tot timpul din vaste domenii făcând permanent adnotări ca un adevărat savant. Avea totodată o nepotolită poftă de a discuta, în convorbiri fiind însă un partener dificil și incomod care își susținea cu înverșunare opiniile. „Tipul său temperamental excesiv, nu departe de a prezenta uneori aparențele violenței verbale, învăluia defapt o sensibilitate excepțională, aproape de fragilitatea celor capabili de compătimire, a celor conștienți, iarăși, de prețul fiecărui om."[8]

In 1929, face o călătorie la Muntele Athos, unde chiar rămâne câteva luni. S-a intors complet schimbat și cu o bogată experiență duhovnicească. Intâlnirile cu părinții îmbunătățiți de la Muntele Athos și faptul că a scăpat cu viață, în mod miraculous, dintr-un accident de avion îl face să studieze cu atenție isihasmul. Cerceteaza, deci, viețile sfinților, merge din mănăstire în mănăstire cercetând bibliotecile în căutare de manuscrise vechi și se apleacă mai intens asupra principalilor isihaști ai monahismului românesc, Paisie de la Neamț și mai ales, Vasile de la Poiana Mărului, a cărui viață o cercetează amănunțit.

Propunându-și să promoveze ortodoxia și în literatură, în anul 1930 se retrage de la revista Gândirea, pentru a-și întemeia un ziar propriu, „Floare de Foc". „În anul 1933 publică revista „CREDINȚA" în același spirit în care publicase până atunci revista „FLOAREA DE FOC", la care a avut colaboratori pe Zaharia Stancu, Al.C. Constantinescu, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu și alții."[9] A scris aici articole de mare profunzime, cum ar fi: Bestialitatea modernă, Veacul ucigătorilor lui Dumnezeu, Lecția proceselor de la Moscova, Intre sobor și soviet, în care a denunțat falsitatea și caracterul antiuman al extremismului de orice fel.

In anul 1939 este concentrat, iar după ce a absolvit școala de ofițeri de rezervă, Sandu Tudor a fost trimis pe front, având gradul de locotenent; după aceasta a fost numit comandant și profesor la o școala tehnică militară de moto-mecanizare. În anul 1942, la 12 noiembrie, a fost arestat de Securitate, împreună cu alți ziariști și scriitori, fiind internat în lagărul de la Targu-Jiu, dar a fost eliberat prin intervențiile Ministerului de Război revenind la Școala de moto-mecanizate, și rămânând sub arme până la 1944.

Demobilizat în luna septembrie 1944, a revenit la București și s-a hotărât să înceapă o nouă viață, căreia să i se dedice cu toată ființa sa. Astfel, frecventează zilnic mănăstirea Antim, unde, primește și găzduire prin bunăvoința starețului. Chilia

[8] André SCRIMA, *Timpul Rugului Aprins,* Humanitas, București, 2000, pp. 106–107.
[9] † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul...*, p. 4.

modestă, mobilată călugărește, de deasupra porții de intrare (sub clopotniță), devine sanctuarul unui mare gânditor.

Mărturisirea Credinței în Perioada Comunistă, prin Mișcarea Rugul Aprins

Activitatea care l-a acaparat în mod cu totul deosebit pe Sandu Tudor și care i-a oferint prilejul de a-și valorifica talentul său de organizator inventiv și tenace, a fost cristalizarea mișcării spiritual-culturale denumită Rugul Aprins. Aceasta relua, în paradigma ortodoxă românească, un concept vechi, dar mereu actual, dezvoltat cu precădere în mistica rusă, ce pornea de la episodul din Vechiul Testamment, al rugului văzut de Moise pe Horeb, care ardea dar nu se mistuia. (Ieșirea, 3, 1–3).

Activitatea Rugului Aprins consta „în esență din trei lucruri: conferințe (joia și duminica după-amiaza), în biblioteca de la Mănăstirea Antim, exerciții de rugăciune tăcută, uneori sub îndrumare și cu unele explicații și cu participarea la slujbele de la Mănăstirea Antim, îndeosebi la vecernii, seara, unde un cor îngeresc alcătuit din monahi studenți, te făcea să te simți în atmosferă de creștinism primar efervescent sau în atmosferă de catacombă protejată."[10]

Unii dintre aceia care constituiau nucleul grupului, și anume: părinții Sofian Boghiu, Benedict Ghiuș, Petroniu Tanase, Arsenie Papacioc, Felix Dubneac, Adrian Fagețeanu, dimpreună cu intelectualii mireni Sandu Tudor, Alexandru Mironescu, Vasile Voiculescu, Anton Dumitriu, Paul Sterian, Barbu Slătineanu, Constantin Joja și Gheorghe Dabija, se cunoscuseră încă dinainte de război, iar începând cu anul 1945 au început a se întâlni la Antim. Cu binecuvântarea starețului Vasile Vasilache, aceștia se reuneau în fiecare seară de joi, în chilia stăreției, antrenați fiind de Sandu Tudor și de arhimandritul Benedict Ghius, discutând teme de spiritualitate dar și de literatură. Președenția adunării, era oferită de fiecare data, celui care venea să-și prezinte inedita creație. În felul acesta și-au prezentat lucrările, scriitorul Ion Marin Sadoveanu, profesorul Anton Dimitriu, medicul poet Vasile Voiculescu, profesorul Alexandru Mironescu, filosoful Mircea Vulcănescu, scriitorul Paul Sterian și nu în ultimul rând ziaristul Sandu Tudor.

> „Se va fi înțeles, nădăjduim, din cele spuse, că intelectualii acelui ceas, ce se regăseau în incinta unei mănăstiri bucureștene, nu veneau pentru taifas și palavre, (spune in mod plastic André Scrima) ci în căutarea unei trăiri de rugăciune, cunoaștere, împlinire;"[11]

---

[10] Mihai RĂDULESCU, *Rugul Aprins,* Ramida, București, 1993, p.14.
[11] André SCRIMA, *Timpul Rugului...*, pp. 135–136.

> „Se aflau de față doctori – dintre aceia fără răutate și fără de arginți, scriitori, profesori, fizicieni și câți n-or mai fi fost. După cum am cunoscut și liceeni și studenți, în fuste sau în pantaloni, împărțiți și adunați după simpatii, ori după atracția către o temă dezbătută sau alta."[12]

Interesul lor față de tradiția spirituală răsăriteană, dublat de studiul și cercetarea intelectuală, i-a condus treptat la căutarea centrată pe descoperirea predaniei isihaste. În acest sens, în vara anului 1946, râvnitorul Sandu Tudor a organizat, la mănăstirea Govora, pentru membrii grupului o Săptămână duhovnicească de retragere spirituală, cu un program zilnic ce consta din participarea la Dumnezeiasca Liturghie, rugăciune și meditație, urmate de seminarii pe subiecte de ascetică și mistică, expuse de participanți. Începând cu același an și continuând până în anul 1948, acest minuțios iconom organizează duminică de duminică, conferințe publice cu tematică religioasă și morală, precum: „Isihasmul"; „Rugăciunea Inimii"; „Iisus – Logosul Intrupat"; „Hristos în mijlocul nostru"; „Păcatul originar și multe altele. Printre conferențiari, în afară de intelectualii deja menționati, care totodată constituiau și nucleul stabil al mișcării, s-au numărat și alți oameni de cultură, precum: preotul profesor Dumitru Staniloae, bizantologul Alexandru Elian" scriitorul Ion Marin Sadoveanu, poetul Ion Barbu și compozitorul Paul Constantinescu.

La întâlnirile grupului lua parte un auditoriu divers și numeros: preoți, medici, artisti plastici,arhitecti, ingineri, profesori secundari, studenți și simplii credincioși din București. Intre aceștia se aflau, de exemplu, preotul Mihail Avramescu, profesorul Virgil Stancovici împreună cu asistentul lui Anton Dumitriu și pictorița Olga Greceanu. La anumite întâlniri a asistat și episcopul Nicolae Popovici al Oradiei și Tit Simedrea, fostul mitropolit al Bucovinei. Dintre studenți, o participare oarecum constantă au avut-o: Paulin Lecca, Roman Braga, Dan Pistol, Nicolae Bordașiu, Șerban Mironescu – fiul profesorului Alexandru Mironescu, Nae Nicolau, Vladimir Streinu, Mihai Rădulescu, Paul Caravia și Andrei Scrima.

Grupul, s-a constituit într-o mișcare cu pregnante note isihaste după venirea părintelui Ioan Kulâghin, care se refugiase din Rusia, în anul 1943, așezându-se la mănăstirea Cernica. Acesta se nevoise la mănăstirea Optina de lângă Moscova, unde deprinsese isihasmul și de unde adusese cu sine Sbornicul, o alcătuire după sfinții ruși cu privire la Rugaciunea inimii și practicarea ei, alcătuită de egumenul Harotin, de la mănăstirea Valaam de lângă lacul Ladoga. Sbornicul a fost tradus și multiplicat, fiind citit cu interes de către membrii grupului, interesați de textele de asceză și mistică.

Așa a luat ființă Mișcarea Rugul Aprins al Maicii Domnului, bazat pe un concept al misticii rusești, transmis de arhimandritul Ioan Kulâghin – el însusi fiind adept al

[12] Mihai RĂDULESCU, *Rugul...*, p. 135.

Rugaciunii isihaste, pe care o practica fără întrerupere – având ca finalitate realizarea mediului interior care să permită mișcarea de sine a rugăciunii inimii: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieste-mă pe mine, pacatosul!”, atât de simplă dar atât de greu de practicat chiar și într-un spațiu înduhovnicit, retras de lume. Rugaciunea lui Iisus avea să fie țelul final la care aspirau componenții Rugului Aprins, angajați în activități profesionale zilnice, într-un timp când propaganda materialistă își etala sloganurile dezagregante.

In anul 1948,din păcate, în urma frământărilor politice intervenite, care au adus cu ele, printre altele și interzicerea asociațiilor religioase, grupului de la Antim i s-a limitat mult cadrul de activitate. Intâlnirile erau acum tot mai rare având un numar redus de participant și constând în prelegeri restrânse, schimb de reviste și cărți și totodată comentarii asupra unor pasaje din autori uitați. În urmă cu un an, dispăruse din mijlocul grupului Ioan Kulâghin (părintele Ioan cel Străin), care, deoarece era cetățean sovietic, a fost luat de armata rusă în anul 1946. Anchetat sumar și condamnat, în anul 1947, la zece ani de muncă silnică, a fost trimis pe teritoriul URSS, murind într-o temniță din Siberia.

Și Sandu Tudor va fi părăsit grupul mai târziu, căci, după ce, la data de 25 iunie 1948, intrase în obștea mănăstirii Antim, ca frate, iar la 2 septembrie 1948 fusese tuns în monahism, la cererea sa, cu numele de Agaton, la 23 februarie anul 1950, cu binecuvântarea patriarhului Justinian, care-l prețuia extreme de mult, s-a transferat la schitul Crasna, din Arhiepiscopia Craiovei, unde va fi fost hirotonit preot de către Firmilian mitropolitul Olteniei.

După plecarea lui Sandu Tudor (părintele Agaton), grupul se destramă, deoarece monahii rămași, împreună cu starețul Vasile Vasilache, au fost răspânditi pe la diferite locuri de chinovie, astfel încat, în anul 1950, activitatea Rugului Aprins se stinge definitiv la mănăstirea Antim.[13]

În anul 1950, valul de arestări care se pornise în țară, vizând mai ales clasa intelectuală, îl cuprinde și pe Sandu Tudor. El a fost condamnat la doi ani de închisoare sub acuzația de „lovirea inferioarului” și „instigare la cercetări abuzive”, pe care le-ar fi savârșit când era militar, în timpul războiului. Eliberat la 9 februarie 1952, din penitenciarul Culmea, „a plecat la Mânăstirea Sihla din Moldova, schit lângă Mânăstirea Sihăstria, iar de acolo, prin Slatina lui Alexandru Lăpușneanu, a ajuns la Mânăstirea Rarău, unde Părintele Cleopa 1-a numit chiar egumen.”[14] De puține ori pe an coboara mergea la București sau la Iași, după reviste și cărți. Ori de câte ori venea în Capitală, casa profesorului Alexandru Mironescu, unde era găzduit, era luată cu asalt de

[13] Cf. André SCRIMA, *Timpul Rugului...*., p. 145.
[14] † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul...*, p. 24.

cunoscuți, prieteni, monahi și partzani ai mișcării Rugul Aprins care veneau să îl asculte.

Prin urmare, vizitele rare, dar prelungite, din anii 1954–1958, ale lui Sandu Tudor la București deveneau prilej de întâlnire a unui grup restrains de intelectuali care discutau teme cu caracter cultural și spiritual. La aceste întruniri, care aveau loc în casa lui Alexandru Mironescu, Barbu Slătineanu,Vasile Voiculescu și la mănăstirea Plumbuita, unde acum era stareț părintele Sofian Boghiu, luau parte, pe lângă gazde, și părinții Daniil Tudor, Dumitru Staniloae, Benedict Ghiuș și scriitorii Vladimir Streinu,Șerban Ciuculescu, Valeriu Anania, Dinu Pillat, precum și Șerban Mironescu împreună cu câtiva student, colegi de-ai lui. Acum, discuțiile nu mai aveau neapărat character spiritual, ci mai degraba, character literar. Erau citite și comentate texte cu conținut mistico-ascetic, care circulau de regulă în manuscris, deoarece nu puteau fi publicate. Catalogate ca „instigatoare și dusmanoase" la adresa regimului, aceste întruniri au fost curând desființate, prin arestarea participantilor de către „ochiul neadormit al Securității".

Ridicat din casa prietenului său Alexandru Mironescu, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1958, dimpreună cu acesta și cu studentul Șerban Mironescu, fiul profesorului, Sandu Tudor a fost dus în fața Tribunalului Militar București, într-un lot de 16 intelectuali (clerici si mireni) denumit Lotul Alexandru Teodorescu. Aceștia au fost judecați în data de 8 și 9 noiembrie, același an, și puși sub acuzația de intrigare și uneltire contra regimului și ordinii sociale, au primit toți condamnări cuprinse între 5 și 25 de ani închisoare.[15]

Astfel, părintele Daniil Tudor a urmat drumul cunoscut și anevoios al închisorilor comuniste: Uranus, Jilava, ajungând în anul 1959 la Aiud, unde s-a îmbolnăvit grav de reumatism articular și de tuberculoză.

Măcinat de boală dar și cu teama că nu va putea ține până la capăt piept presiunilor morale și chinurilor fizice la care era supus pentru acceptarea compromisul cu regimul, Sandu Tudor a trecut la Domnul la 17 noiembrie 1962, în urma unei hemoragii cerebrale, în spitalul penitenciarului Aiud, neștiindu-se nici astăzi locul unde a fost înmormântat. A adormit ca un mucenic al lui Hristos, după care alergase atât de aprins toată viața, și pe Care-l găsise, jertfindu-i cariera lui de gazetar, scriitor și om de lume.

Concluzii

Concluzionând, putem spune că „această mișcare a fost un *vulcan mistic* în România, anilor 1945—1948. Mișcarea a început dintr-o angoasă, din teama că ne pierdem ca

[15] Cf. André SCRIMA, *Timpul Rugului...*., p. 128.

oameni, ca entități spirituale în lumea aceasta pe care Dumnezeu și-a pus pecetea Ființei Lui."[16]

> „Ea a însemnat pentru Biserica română mult mai mult decât a voit. (...) Este un capitol important din mistica ortodoxă, pusă în valoare atunci în vremuri grele..."[17]

Grupul de la Mănăstirea Antim, coagulat în jurul lui Sandu Tudor, compus din intelectuali universitari, mireni și clerici ortodocși, trăiau în duh autentic creștin. Creștinismul nu reprezenta pentru aparținătorii „Rugului Arpins" un fenomen de cultură ca pentru alți filosofi români. Aprofundarea ortodoxiei nu era „un rafinat joc intelectual, după cum nici acceptarea lui nu era o savantă concesie de circumstanță făcută pentru menajarea anumitor susceptibilități". Nu! Explorarea frumuseților lui se făcea dinăuntru. Acesta este termenul: dinăuntru, de pe poziția intelectualului care sesizase în sine tulburarea aceea premergătoare marilor descoperiri divine, acea fecundă nostalgie a paradisului pierdut. Pentru el Mântuitorul nu era unul dintre marii, nici cel mai mare, ci era singurul, adevăratul Dumnezeu. Hristos era viu și lucra în ei; acum li se descoperise lor, care îl căutaseră.[18]

În concluzie, Rugul Aprins, a fost un moment care influențat puternic viața duhovnicească autohtonă și care merită să fie trecut în istoria religioasă a românilor.[19]

---

[16] Arhim. Roman BRAGA, *Mânăstirea „Adormirea Maicii Domnului"*, Rives Junction, S.U.A., 1991, apărut în românește în pag, Monitorului din 9—10 august 1997, nr. 43.

[17] †Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul...*, p. 101.

[18] Cf. Nicolae NICOLAU, *Rugul Aprins al Maicii Domnului*, pp. 35–36, în: *Documentele rezistenței*, nr. 4, editat de arhiva Asociației foștilor deținuți politici din România, 1992.

[19] Cf. †Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Rugul...*, p. 22.

Fenomenul Pitești – apogeul dezumanizării*

Constantin Răzvan Scarlat**

Introducere

Ceea ce s-a petrecut la închisoarea de la Pitești între 1949 și 1952 merită un loc special în istorie și în repertoriul ororilor concentraționare ale secolului XX. Regimul comunist al vremii transformă închisoarea din Pitești într-un „*centru de reeducare studențească*”. Acesta era locul perfect: situat în afara orașului, departe de locuințele oamenilor, astfel încât niciun măcar strigat nu s-ar fii putut auzii. Primul document despre închisoarea Pitești este cartea lui Dumitru Bacu, „*Pitești. Centru de reeducare studențească*”[1]. Document ce rămâne o referință istorică, deoarece are printre altele calitatea autenticității, autorul fiind el însuși un deținut politic. Dumitru Bacu nu a trecut prin reeducări, însă a adunat atât în timpul detenției cât și după, sute de elemente, cu privire la acest fenomen, punându-le în ordine și a expus complet, istoric și, mai ales psihologic, toate cele petrecute atât la Pitești cât și la Gherla, Canal, Târgu-Ocna și Ocnele Mari, urmărind și dezastrul „*reeducatorilor*”[2].

Este foarte bine denumit „fenomen” pentru ceea ce s-a petrecut acolo, deoarece, într-adevăr, la închisoarea Pitești a avut loc o transformare morbidă a tinerilor și a societății în general, o transformare ce a surprins întreaga lume prin raritatea metodelor de tortură practicate. Acest proces presupunea în fond degradarea personalității umane, pentru că numai degradarea individului prin folosirea abuzivă a forței conduce, la schimbarea lui într-o simplă rotiță a unei mașinării ușor de manevrat de către sistemul politic. Astfel, se anihila fără posibilitate de recuperare, forța de opoziție a oricărei alte mișcări politice decât cea comunistă.

„Fenomenul Pitești” vine cu o trăsătură specifică: utilizarea sistematică a torturării deținuților de către alți deținuți. Ideea îi aparține pedagogului sovietic Makarenko, specialist în reeducarea deținuților tineri prin intermediul deținuților mai vechi, aflați „pe calea cea bună”, dar făcând parte din aceeași clasă de vârstă. Cei închiși erau majoritatea studenții acuzați pentru gândire neloială. Se încerca o reeducare politică

* Lucrare redactată sub îndrumarea Pr.lect.univ.dr. Sorin Bute.

** Facultatea de Teologie Ortodoxă și Științele Educației, Universitatea Valahia, Târgoviște.

1 *Pitești. Centru de reeducare studențească*, Christiana, București, 2011, p. 46.

2 Mihai RĂDULESCU, *Istoria literaturii de detenție la români (I) Memorialistica reeducării*, Ramida, București, 1998, p. 35.

și morală, prin tehnica spălării creierului, prin traducere – golirea minții de toate convingerile și crezurile, de orice tip de afecțiune pentru semeni. Spiritul trebuia să devină un recipient gol pentru a accepta orice principiu sau ordin.

Unul din capii acestei monstruozități a fost generalul sovietic Nikolski, comandant suprem al Securității Românești timp de 16 ani. El, „*împreună cu alți securiști, a făcut planul pentru lichidarea rezistenței morale a tinerilor deținuți politici, slujindu-se de un nucleu de deținuți conduși de Eugen Țurcanu. El era cunoscut pentru dorința de afirmare prin toate mijloacele pentru a-și satisface voința de putere. Se face cunoscut prin studiile excelente, dar și prin rolul de informator pe care și-l asumă cu entuziasm. Face parte din frații de cruce, dar rupe legătura cu legionarii imediat ce află că aceștia sunt în ilegalitate*”[3]. S-au pus în aplicare, cum s-a mai spus, teoriile lui Makarenko: astfel, infractorul, știind că nu are altă salvare decât pactul cu diavolul (partidul), își lua sarcina de a-i reeduca pe alții: aplicarea torturii neîntrerupte. Deținutul nu are răgaz să își revină în fire sau să se bucure de pretenia, sprijinul colegilor. Torționarul e pus în aceeași celulă cu cel torturat. Acest plan a fost bine gândit: din clipa în care cel torturat torturează la rândul lui, calitatea lui de victimã dispare, deci și puterea de a îndrăzni să se revolte, de a vorbi despre cele întâmplate, de a mãrturisi. Faptul că aproape toate victimele au devenit călăi a dus la neputința de a fi acuzați doar cei care au inițiat planul acesta diabolic.

Deținuții închisorii Pitești erau cei reținuți fără vre-o sentință judecătorească iar reeducarea acestora presupunea patru faze: Prima, era numită „spovedania” care constă în demascarea externă ce, în obligativitatea victimei de a deconspira ceea ce a tăinuit la ancheta oficială. „Spovedania” prizonierului ce devenea victima deja, trebuia să fie o inventariere, o enumerare a unor culpe politice menite să satisfacă auditoriul. Etapa a doua presupunea, demascarea internă, aceasta constă în denunțarea celor care-i facilitaseră victimei viața în detenție. Cea de-a trea etapă era în același timp și cea mai atroce, ea avea în vedere demascarea morală publică. Victimele trebuiau să blasfemieze masochist, autoflagelator și cu o voluptate disperată valori-tabú precum familia sau Dumnezeu.

Virgil Ierunca spune că în închisoarea de la Pitești „*vinovați sunt doar torționarii care au inițiat experimentul, nu și cei reeducați ulterior prin bătăi. Există mărturiile unor supraviețuitori care afirmă că cei care au murit în bătaie, au fost cei care au refuzat să se lase înrăiți, cei care au refuzat să își bată joc de Fecioara Maria, cei care nu au putut să tortureze pe alții, așa cum cerea sistemul de reeducare. Au fost martiri și nimeni nu poate contesta asta. Restul victimelor au trăit tragedia de a-și pierde propria identitate, așadar nu sunt vinovați*”[4].

---

[3] Alin MUREȘAN, *Pitești. Cronica unei sinucideri asistate*, ed. a II-a, Polirom, Iași, 2011, pp. 247–249.
[4] Virgil IERUNCA, *Fenomenul Pitești*, Humanitas, București, 2007, pp. 45–48.

Cea de-a patra etapă făcea trecerea prizonierilor de la condiția de victimă la cea de călău, proaspătul reeducat trebuind să fie apt să conducă în mod demonstrativ procesul de reeducare al celui mai bun camarad din celulă, iar tortura acestuia trebuia să fie exemplară. Toată lumea a fost torturată, toată lumea a torturat. Atât cei morți acolo cât și cei ce au supraviețuit au fost privați până și de propria lor nefericire. Dacă primele două faze ale reeducării aduceau servicii Securității Comuniste, ei bine ultimele două aveau ca și scop anihilarea morală a persoanei umane, distrugerea sau uciderea personalității.

În anul 1952 experimentul groazei se încheie. Iar la 1954 are loc procesul, care este mai mult un joc de inventare a unor țapi ispășitori. S-a spus povestea că legionarii, cu Horia Sima în frunte, pentru a compromite sistemul comunist, a înscenat toate aceste acte de tortură. Pe când adevărații vinovați și conducătorii închisorilor chiar fuseseră avansați în grad și funcții. Generalul Nikolski a negat orice tip legătură cu barbariile care s-au întâmplat acolo, deși au existat tot timpul martori.

Coborârea în iad

Metodele de tortură la care erau supuși sunt numeroase și de o cruzime nemaiîntâlnită: arsul cu țigara; „*intrare și ieșire din șerpărie în 10 secunde*”[5] (deținutul se băga sub prici pe burtă și trebuia să iasă drepți și să se prezinte în fața lui Eugen Țurcanu – moment în care era bătut, timp de 6 ore); mâncat fecale, iar după ce le vomau, li se înfunda voma pe gât

Imaginația delirantă a lui deținutului exemplar Țurcanu, se dezlănțuia cu precădere atunci când avea de-a face cu studenți ce credeau în Dumnezeu și se străduiau din răsputeri să nu își renege valorile. Astfel, unii erau „botezați” în fiecare dimineață: „*scufundați cu capul în hârdăul cu urină și materii fecale, în timp ce ceilalți în jur psalmodiau formula botezului. Acesta dura până ce conținutul făcea bulbuci: oficierea slujbei în manieră pornografică – rolul preotului era realizat de un deținut dezbrăcat, acoperit cu un cearceaf murdărit cu fecale, la gât purtând un falus care trebuia sărutat*”.[6]

În așa zisa acțiune de depersonalizare, studenții au fost obligați, prin torturi permanente inimaginabile, să trădeze pe cele mai scumpe ființe: Dumnezeu, proprii părinți, frați, surori și prieteni. Aceștia au fost constrânși să bea urina și să mănânce fecale. „*Omul era astfel nimicit. Dezgustat de slăbiciunea să, el nu se va mai putea*

---

[5] *Ibidem,* p. 36.
[6] *Ibidem*, p. 87.

redresa niciodată în fața propriei conștiințe. Durerile erau peste puterile de rezistență a ființei umane.”[7]

Un exemplu elocvent al torturilor a fost Cornel Luca, care „*a fost obligat să înghită o mare cantitate de sare (saramură) și împiedicat să bea apă. Reacțiile anatomo-fiziologice au fost cumplite. Întreaga mucoasă bucală i-a devenit o rană. Setea e mult mai chinuitoare decât foamea, e de-a dreptul înnebunitoare. Forțat să bea urină, a făcut-o cu greu. Ar fi făcut-o, acum, din proprie inițiativă dar nu-l lăsa nimeni. În timp ce spăla tineta, la WC, a supt apă din cârpă. A fost văzut, a fost demascat, a fost bătut crunt și obligat să înghită încă o cantitate de saramură, așa ca să învețe minte”*[8].

Operațiunea 4 Spital – seria I, a reprezentat începutul coșmarului care a durat trei ani. Devine clar pentru victime că nu mai poate fi vorba de vre-o rezistența fățișă împotriva torționarilor, ci doar de încercarea de a supraviețui în fața tăvălugului dezumanizator declanșat de Securitate cu ajutorul uneltelor acesteia adică studenții „reeducați”. Vorbind despre supraviețuire, însă cu ce preț? „Cu prețul denunțării în scris a unor fapte nedeclarate la Securitate („demascarea exterioară”) și a dezvăluirii de către fiecare victimă a gândurilor celor mai intime privind valorile supreme (credința în Dumnezeu, Patria, Familia, Prietenia) în scopul terfelirii acestora („demascarea interioară”). La 25 ianuarie 1950 urmează seria a II-a la camera 4 spital, în care a fost torturat și Gheorghe Boldur Lățescu, care poartă și acum, după mai bine de 56 de ani, amintirile loviturilor lui Țurcanu (fractură de stern cu dureri iradiind în tot toracele). Au urmat apoi alte și alte serii, în mai toate celulele închisorii Pitești”[9].

Pe tot parcursul tragic al „reeducării” prin tortură, căreia i-au fost victime mii de tineri patrioți, câteva zeci dintre ei au fost uciși, iar mult mai multe sute au fost schiloditi. Însa sinistră ironie a soartei,deoarece unul dintre primii uciși a fost chiar Alxandru Bogdanovici, primul conducător al „reeducărilor” la Suceava. „Reeducarea” de la Pitești, ce a fost sub conducerea lui Țurcanu, a durat până în septembrie 1950 când acesta a fost transferat la penitenciarul Gherla. Între timp, primele metastaze ale fenomenului de la Pitești aveau să apară la Canal, adică momentul când au fost trimiși la muncă silnică un grup de studenți trecuți prin „reeducare”, în anul 1950.

La rândul său, autorul Ierunca pune în paralel fenomenul Pitești cu „spălarea creierului” și cu „*sinuciderea personalității*”[10], procedee chinezești însoțite de tortură fizică, dar fără ca ea să fie infinită așa cum a fost la Pitești. El amintește și de „spălarea creierului” ca mutilare exclusiv psihică. Fenomenul Pitești își păstrează caracterul monstrous atât prin scop: reeducarea, cât și prin metoda: tortură.

---

7 Eugen MAGIRESCU, *Moara dracilor. Amintiri din Închisoarea de la Pitesti*, Fronde, Paris, 1994, p. 6.

8 Viorel GHEORGHIȚĂ, *Et ego. Sărata–Pitești–Gherla–Aiud Scurtă istorie a devenirii mele*, Marineasa, Timișoara, 1994, p. 154.

9 Justin Stefan PAVEN, *Infernul Pitești*, în: *Memoria*, nr. 22, 1997, p. 66.

10 Virgil IERUNCA, *Fenomenul Pitești...,* p. 103.

Într-un final, majoritatea celor reeducați ajungeau să recunoască până și faptul că merită orice tip de înjosire și că nu se pot reabilita decât parțial, devenind ei înșiși torționarii noilor veniți. Însă la cea mai mică ezitare, erau din nou supuși întregului procedeu al torturilor. Această operațiune diabolică de depersonalizare a tinerilor și de asasinat moral a acestora s-a desfășurat încă din decembrie 1949 în penitenciarul Pitești, continuând apoi, dar cu o putere mai scăzută, în penitenciarele Gherla și Târgu Ocnă. Experimentul de la Pitești este considerat un unicat în panoplia mijloacelor de tortură și distrugere în masă a personalității umane.

Pe scurt, mecanismele punitive constau în „*a face din deținuți călăii fraților de suferință, a nu îngădui că celula să fie un loc al solidarității, al odihnei interioare, al refacerii morale. A distruge forțele psihice ale prizonierului, obligându-l nu numai să inventeze crime, nu numai să repete la nesfârșit lucruri în care nu crede, dar și să devină călăul celorlalți*”.[11]

Ceea ce s-a întâmplat în acea vreme la Pitești e unic în lume; nici măcar în Arhipelagul Gulag sau oriunde s-a întins Imperiul Sovietic, nu s-au petrecut atrocitățile care au avut loc la această închisoare. S-a comparat totuși cu ceea ce s-a întâmplat în China, la Pekin. Și aici deținuții erau torționari și își forțau camarazii să se demaște, să-și recunoască crimele. La Pekin însă, când deținutul ceda și mărturisea tot ce i se cere, tortura încetează: poate dormii, primii vizite și hranã, ceea ce la Pitești niciodată nu se întâmpla. Aici, victima-călău nu avea vre-o pauză; aici răul lucra 24 de ore din 24.

Importanța *Fenomenului Pitești* pentru comunism

De ce capătă întâmplările de la Pitești o importanță deosebită pentru comunism? În primul rând, toate acțiunile de tortură ale deținuților în închisori porneau prin ordin direct de la ruși. Încă de la copierea tipologiei lor și transformarea armatei și poliției după modelul sovietic, putem realiza fidelitatea cu care a fost preluată mentalitatea acestora. Astfel, „*în frunte cu Nikolski, general, comandant suprem al Securității românești timp de 16 ani, Securitatea a pus la punct un plan pentru lichidarea rezistenței morale a tinerilor deținuți politici, slujindu-se de un nucleu de deținuți, conduși de Eugen Țurcanu”*[12].

Fenomenul Pitești a reprezentat fundamental, un instrument de încercare a implementării ideologiilor comuniste cu caracter sovietic, în rândul celor care se manifestau împotriva regimului, o extindere a ideilor acestora la un nivel cât mai larg. Cu atât mai important este deoarece, de la această idee s-a ajuns până la fapte anormale, precum genocidul: „*O faptă intenționată cu caracter de genocid o reprezintă torturarea și*

[11] *Ibidem,* p. 84.
[12] *Ibidem*, p. 11.

întemnițarea în condiții de exterminare a deținuților politici, în închisori și lagăre de muncă."[13]

Martiri creștini

Schingiuirea deținuților închisorii din Pitești nu avea nici un fel de limtite medicale sau temporale, ea putând fii aplicată în oricare din cele patru etape având un singur caracter, acela obligatoriu. Nicolae Steinhardt vorbește, la un moment dat despre inventivitatea crudă și malefică a torturilor din cadrul „experimentului": *„Dacă diavolii, îngerii căzuți, puteau născocii chinuri cumplite, numai ordinului șmecheresc al oamenilor i-au putut trece prin minte torturi atât de țicnite și de întortocheate".*[14]

Disperarea victimelor devenite torționari era dramatică în cel mai cumplit mod. Unii reeducați își conștientizau într-un final condiția de epave umane și care gândindu-ne, erau la origine inocenți, insă, din momentul în care au devenit torționari, mai rămâneau puri doar cei care au murit în timpul torturilor. Dumitru Bacu ne amintește de persecuțiile la care au fost supuși „primii creștini" ai închisorii pledând pentru ideea de satanizare a torționarilor și de laborator antihristic al închisorilor, în cazul creștinilor ce au trcut prin laboratorul Pitești trebuie specificat faptul că așa cum primii creștini deveniseră martiri pentru credința și prin credința mărturisită de ei, murind într-un mod eroic, în cadrul experimentului torționar de la Pitești martiri sunt numai morții, deoarece cei vii, care au inocenți cândva, au un statut hibrid. Coborârea lor la iad și autoreliefarea cu un patos isteric, pervertirea psihologică le conferă un statut de „mutanți" și chiar de *„făpturi spurcate*"[15].

Deținuții reeducați ao fost comparați în decursul timpului cu martirii sau eroii încercați de Dumnezeu: Avraam, Iov, Hristos, Pavel (ultimul în cazul reeducatorilor care au redevenit victime); cel mai des stipulat este numele lui Iov, însă observația pe care o face Marcel Petrișor este aceea că, *„dacă diavolul s-a atins doar de trupul lui Iov, în privința celor care au trecut prin experimentul de la Pitești diavolul s-a atins și de sufletul lor, pe acesta mutilându-l mai grav"*[16]. De altfel, același autor ridica problema experimentelor fenomenului Pitești la nivel etic absolut, problematizând în felul acestal: *„de ce ispășesc mai ales nevinovații? Și: trebuie considerată reeducarea o „pedeapsă înțeleasă"? O astfel de suferință nu este dorită de Dumnezeu,*

---

[13] Paul GOMA, *Gherla*, Humanitas, București, 1990, p. 19.
[14] Nicolae STEINDARDT, *Jurnalul fericirii*, Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 91.
[15] Marcel PETRIȘOR, *Secretul Fortului 13. Reeducări și execuții. Memorii II,* Timpul, Iași, 1994, p. 193.
[16] *Ibidem,* p. 208.

ci doar îngăduită, va afirma unul dintre reeducații siliți și căiți din cartea lui Marcel Petrișor, teologizând, într-un fel, reeducarea”[17].

La rândul său, Mihai Rădulescu insista la rândul său, pe similaritatea schingiuirilor din reeducare cu martiriile creștine, cu sublinierea faptului că martiriul reeducaților din închisori a fost mult mai îndelungat decât acela al sfinților creștini De altfel, tot parcursul reeducării este pus de același autor în paralel cu martiriul lui Hristos*, „până și în elementele colaterale: astfel, autoritățile penitenciare ce au știut și au îngăduit tortura între deținuți au jucat rolul unui Pilat din Pont demonizat, care nu aude și nu vede nu fiindcă nu poate să o facă, ci fiindcă nu vrea. Deoarece scopul ardent al reeducării era negația metafizică, uciderea aproape „carnală” a lui Dumnezeu și autonegația umană omul ipostaziat ca o creație diabolică”*[18]*,* Mihai Rădulescu recomandă în mai multe rânduri studierea acestui fenomen *„în școlile teologice, ca revers al creației lui Dumnezeu”*[19]. Ca un apogeu al întregului experiment, esența fenomenului Pitești consta de fapt în obținerea unui „om invers” față de cel inițial așa numitul omul pe dos, prin instaurarea demolării proprii: *„Omul, în loc să-l urască pe dușmanul care l-a adus în starea aceasta de distrugere fizică și morală, ajunge să lupte împotriva propriei persoane*, *împotriva propriei lui existențe. Se pune total în slujba adversarului”*[20].

Una din victime silită să devină un călău efemer vede în torturile de la Pitești o satanizare intensă, vorbește despre „*mlaștina disperării*”[21] în care se aflau toți cei reeducați, vorbește despre o disperare maculată și solitară. Victima este silită să îl lovească tocmai pe cel pe care-l considera până atunci mentorul său; îl lovește confuz, îl lovește incapabil să mai gândească ceva, iar comentariul său este autoculpabilizator: „*Că am lovit tare sau nu, nu mai are nicio importanță, ci faptul că am lovit omul care-mi era cel mai drag și de la care am învățat atâtea și atâtea lucruri (...). Am lovit omul pentru care eram capabil să merg la moarte”.*[22] .

În cadrul reeducării fenomenului Pitești a avut loc un fenomen de satanizare a deținuților politic. O bună parte din discursurile ținute de Țurcanu, care se transforma într-un evanghelizator pervertit și chiar pledează pentru acest lucru: *„Eu sunt Țurcanu, primul și ultimul. (...) Eu sunt adevărata evanghelie. Am pe ce scrie, pe stârvurile*

---

[17] *Ibidem,* p. 275.

[18] Mihai RĂDULESCU, *Casa lacrimilor neplânse. Martor al acuzării în procesul „reeducatorilor”*, Ramida, București, 1993, pp. 43–45.

[19] *Ibidem*, p. 51.

[20] *Ibidem*, p. 57.

[21] înseamnă neputința de a te sinucide pentru a evita tortura continuă și neputința de a lupta bărbătește cu schingiuitorii; „mlaștina disperării” mai înseamnă și necredința cu de-a sila (în liturghiile negre de Crăciun sau Paște) ori chiar nebunia, în: Dumitru Gheorghe BORDEIANU, *Mărturisiri din mlaștina disperării. Cele văzute, trăite și suferite la Pitești și Gherla*, Editura Mișcării Legionare, Paris, 1992, p. 35.

[22] *Ibidem*, p. 46.

voastre. Dacă Hristos ar fi trecut prin mâinile astea, nu mai ajungea El pe cruce! N-ar fi înviat, n-ar fi fost creștinism (...)”[23]

Concluzii

Printre cele mai importante rezultate ale acestei analize a fenomenului de la Pitești, este acela că putem stabili efectele sistemului penitenciar al vremii asupra societății și anume: modificări ireversibile ale mentlitatii oamenilor, dezvoltarea spiritului de masă, instaurarea permanentă a sentimentului de frică, impunerea brutal-forțată a atitudinii loiale privitoare la regimul dictatorial, dezumaniazarea omului, distrugerea completă a personalității acestuia, reideologizarea, impunerea modelului de comportament de masă și dezvoltarea obedienței ca punct final.

Atât torturile victimelor devenite calai cât și dezvoltarea satanică a procedurilor de denaturarea și distrugere a valorilor personale și-au găsit apogeul sub tutela lui Eugen Țurcanu deținutul model. La Pitești au fost pângărite cele mai pure suflete sele mai de seamă valori ale oamenilor, credința a fost unul din principalele motive ale schingiuirilor celor prinși. Adevărați martiri s-au născut în cadrul experimentului în rândul celor ce au murit pentru crezul lor în Dumnezeu și pentru refuzarea denigrării valorilor spirituale. Victimele ce au devenit calai au primit în cărțile autorilor de specialitate titlul de mutanți. De ce s-au numit așa: Deoarece atunci când au intrat în cadrul experimentului din talpa iadlui, eru suflete pure și nevinovate ce nu ar fi fost în stare să execute asemenea orori însă datorită reeducării și torturilor permanente 24 de ore din 24, aceștia au ajuns să își tortureze, am putea spune chiar inconștient, până și pe mentorii pe care i-au avut până în acel moment.

Ceea ce s-a întâmplat la Pitești este o dezumanizare a persoanei umane, un apogeu al dezumanizării prin depersonalizare și obediență. Dureros este și faptul că adevărații vinovați ai mării tragedii ce a durat trei ani nu au fost pedepsiți, iar procesul susținut în vederea pedepsirii lor a fost doar unul formal. „De fapt, adevăratul proces al reeducării de la Pitești n-a avut încă loc și nu va avea atâta vreme cât nu va putea fi implicată răspunderea partidului comunist român, cât nu va fi chemat la bară acuzării adevăratul vinovat: regimul comunist din România”[24].

---

[23] Aristide IONESCU, *Fenomenul Pitești a fost drumul Golgotei*, în: *Memoria*, nr. 3–4, 2002, p. 27.
[24] Alexandr SOLJIENIȚÎN, *Arhipelagul Gulag*, Univers, București, 1998, p. 76.

Tip și arhetip în lirica lui Radu Gyr

Eugen Adrian Truța*

Radu Gyr e un „Homer al închisorilor" (Victor Ioan Pica)[1], „un medelenizat al Oltului", „un zgomotos vitalist" care „pillatizează, exuberând panteistic"[2].

Născut Radu Demetrescu, poetul închisorilor a văzut lumina zilei la Câmpulung Muscel, la 2 martie 1905. Tatăl, originar din Șcheii Brașovului, actor, Ștefan (Coco) Demetrescu (absolvent al Conservatorului de artă dramatică din București) se va stabili, la insistențele soției sale, Eugenia (născută Gherghel) în cetatea Băniei, după peregrinări prin diferite trupe dramatice. Ramura paternă recunoaște un ascendent macedonean (Demetru Mușica), cea maternă unul german, bunica poetului e Mine von Gheich, iar mama are obârșia într-o veche familie botoșăneană. De la trei ani, Radu e oltean. Craiova e piața unor reviste neosămănătoriste, a lui Emil Gârleanu și a gingașei Elena Farago, cea din urmă călăuzindu-i aspirațiile artistice. „Salonașul doamnei Farago era Olimpul Craiovei", va scrie Radu Gyr, melancolic și îndatorat sufletește (*Calendarul meu*, „Gazeta de Vest", nr. 30, 1994)[3]. Debutează în iunie 1919, cu versuri în revista liceului „Carol I", „Tinerimea școlară", pentru ca în același an să se bucure de reprezentarea unui poem dramatic pe scena craioveană („În munți"). De frica unui profesor și director rigid – Balaban, se va semna Radu Gyr. E începutul unei povești. La sfârșitul liceului, în 1924, îi apare primul volum de versuri.

Începând cu 1924, Radu Gyr e student la Drept și la Litere, dobândind convingerea că temelia unei culturi se revendică din valorile clasiciste de care nu se va dezice întreaga viață. În 1927 se căsătorește, face specializări la Paris și Dijon, are diferite colaborări la reviste literare. În 1938 este arestat ca legionar, eliberat, arestat din nou după Rebeliune, apoi e trimis pe front, în prima linie. Arestat din nou 1944, eliberat în 1955, re-arestat în 1958 pentru poezia *Ridică-te Georghe, ridică-te Ioane*, e grațiat în 1963 după o presupusă intervenție a lui Tudor Arghezi la Gheorghe-Gheorghiu

---

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca.

1 Popescu Adrian, *Lancea frântă. Lirica lui Radu Gyr*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1995, p. 10.

2 Călinescu George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p. 868.

3 P. Adrian, *Lancea frântă. Lirica lui Radu Gyr*, p. 8.

Dej. Până în 1948 putea să-și trimită poeziile scrise în temniță în Brașov, apoi i se interzice creionul și hârtia. Se stinge din viață la 29 aprilie 1975.

Aparținând spațiului detenției și al cenzurii din perioada comunistă, poezia sa a avut o circulație subterană, dar a influențat discret unii poeți contemporani, în deceniile al VI-lea, al VII-lea și chiar al VIII-lea: Nicolae Labiș, Alexandru Andrițoiu, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe „în manierismul eleganței formale de gust clasicist la Andrițoiu, în proiectele de mitologii naționale la ceilalți. Ciudat e că unele paralelisme de concepție poetică și modalități stilistice (erosul agresiv, tonalitatea ironică a unui discurs dezinhibat, oralitatea provocatoare, anticalofilia polemică) există între poezia lui Gyr, practic necunoscut optzeciștilor, și generația unui Florin Iaru[4]„.

Lirica acestei voci nescrise și tocmai de aceea intens rostite depășește spiritul comod, utilitar, evaziv în esențialitate și invaziv în ternele superficialități de club literar. Nesupus și liber, neîncovoiat, dar apăsat de regimul carceral, Radu Gyr își transformă penița într-un discurs de cuceritor al propriului suflet, în primul rând. Iconoclast în expresie, tumultuos, impur, lăsând uneori tăcerea unei revelații să transpară din versul său, Radu Gyr dă definiția omului fără a se folosi de definiții.

Studiul nostru și-a propus să parcurgă anumite coincidențe arhetipale așa încât o scurtă trecere în revistă a evoluției conceptuale a termenului în cauză este cât se poate de onestă.

Despre arhetip au gândit din punct de vedere filosofico-religios: Platon (teoria ideilor), Filon din Alexandria (*De opificio mundi*, imaginea lui Dumnezeu în om), Irineu (*Adversus omnes haereses*), [Dumnezeu este lumina arhetipală], Dionisie Aeropagitul, Augustin, Kant (teoria formelor *a priori* ale sensibilităților și intelectului), Jung (categorii ale imaginarului), iar din ceea ce astăzi se numește punct de vedere științific: Lévy-Bruhl (reprezentări colective-miturile și basmele), Hubert, Marcel Mauss (istoria comparativă a religiilor-categorii ale imaginației) și Adolf Bastian (idei elementare sau originare).

Etimologic, arhetip se compune din ἀρχή (început, punct de plecare, principiu, substanță primă) și din τύπος (formă, figură, tip, model). Arhetipul desemnează tiparele (atât în ordine cronologică, cât și logică) unor serii de fenomene. Arhetipul răspunde unei întrebări de ordin cognitiv: ce sunt și cum funcționează elementele invariante ce apar în viziunea noastră despre lume?[5] Corin Braga le împarte în trei tipuri.

Arhetipul metafizic este o esență (οὐσία) ontologică concepută la rândul său ca esență transcendentă și ca esență imanentă lumii. Aflate într-un ὑπερουράνιος τόπος, ideile lui Platon (εἴδη) din *Timaios*, eterne, indivizibile, inteligibile, imateriale se traduc în lucrurile vizibile, făcând lumea o imagine (εἴδωλον), o copie (είκών) a

---

[4] A. P. Adrian, *Lancea frântă. Lirica lui Radu Gyr*, p. 6.
[5] Corin Braga, *10 studii de arhetipologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 5.

lumii esențelor. Filon din Alexandria va spune că arhetipurile sunt ideile lui Dumnezeu (νοήσεις θεοῦ), iar Adam și Eva sunt arhetipurile rasei umane. Tradiția aristotelică generată de *Metafizica* va obiecta prezentând arhetipurile drept cauze formale ale lucrurilor, formele în sine (μορφή) care configurează materia, ele sunt energia (ἐντελέχια) lor neseparabilă și sunt imanente lumii. Ideea de arhetip imanent se prelungește și în conceptul de rațiune seminală (λόγος σπερματικός), tezaurul de energie și rațiuni care structurează lumea.

Așadar, dacă „εἴδη sunt esențele ontologice originare, literatura, care nu este decât o copie a copiei, va fi o palidă reflecție a acestor esențe”[6], iar sarcina asumată de hermeneut este să descopere arhetipurile metafizice care stau în spatele imaginilor plastice ale liricii, valorificând concepte teologice sau filosofice.

Arhetipul psihologic este o categorie subiectivă a reprezentării mentale, ordonată de facultatea noastră cognitivă. „Am numit arhetip baza instinctuală, congenitală, preexistentă, respectiv *pattern of behaviour*. Aceste imagouri sunt caracterizate de o dinamică pe care nu o putem atribui individului. („Die Bedeutung des Vaters für das Schicksaal des Einzelen”, în *Werke*, vol. IV, Walter Verlag, p. 364)”[7]. Caracterului suprapersonal al arhetipurilor, Jung îi adaugă o altă trăsătură: caracterul instinctual. Din punct de vedere filosofic, dacă arhetipurile sunt spirit și în același timp instinct, atunci natura conține spirit și nu este opusă în întregime culturii. Corelativul imperativ al arhetipului este ideea de inconștient colectiv[8].

> „Abia când toate punctele de sprijin s-au prăbușit și când nu mai există speranța vreunei protecții se creează posibilitatea trăirii unui arhetip care până acum a stat ascuns în lipsa de sens plină de semnificație a animei.”[9]

La sfârșitul unor modulații pe sens, Jung va conchide că arhetipurile nu se pot autoexplica, „dacă s-au format cândva, atunci suntem confruntați cu o problemă metafizică insolubilă”[10].

Arhetipul cultural nu mai desemnează tipul originar care generează imaginea, copia sau tiparul, ci se referă la expresia imagistică în sine care prin recurență definește și autojustifică o anumită viziune despre lume, folosindu-se de tematism și structuralism (relații sistemice).

---

6 C. Braga, *10 studii de arhetipologie*, p. 7.

7 Jung Carl Gustav, *În lumea arhetipurilor*, tran. Zamfirescu Vasile Dem., Editura Jurnalul literar, București, 1994, p. 6.

8 J. Carl Gustav, *În lumea arhetipurilor*, p. 6.

9 J. Carl Gustav, *În lumea arhetipurilor*, p. 72.

10 Basarab Nicolescu, Silviu Oravitzan, *Lumină în lumină*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2016, p. 34.

Exemple de arhetip-uri

- *Persona:* în latină înseamnă mască, pentru Jung înseamnă fragment din psihicul colectiv, suprapus psihicului individual. Se poate referi la identitatea sexuală, la stadii ale dezvoltării umane, la statul social, la trăsăturile psihice ale unei anumite profesii.
- *Umbra*: partea negativă a personalității umane, conținuturile inconștientului personal, funcțiile psihice inferioare, trăsături ascunse.
- *Anima și animus*: anima, dimensiunea feminină inconștientă din fiecare bărbat; animus, dimensiunea masculină din orice femeie;
- *Arhetipul infans*: aspectul preconștient al sufletului colectiv;
- *Sinele*: totalitatea integrată armonic a potențialităților psihice ale individului.

Parcurgând versurile lui Radu Gyr și interiorizând spiritul său combativ, plin de contradicții și umanitate încarcerată, am putea exprima hermeneutic, pe urmele lui Corin Braga, că lirica libertății întemnițate este, prin amploare, transformare și profunzime, debușeul arhetipului, ca scenariu organizator, fondator, generator al umanității deja cunoscute și declarate, dar în egală măsură, în mod rezumator și teleologic, este și debușeul eschatipic[11]. Poezia lui Gyr nu este ucronică întrucât emană din însăși parcursul său existențial, ci este îndreptată spre un scop care se afirmă prin logositatea teleologică. Un final țintit de claritatea adeziunii la aceleași valori care inițial l-au generat, dar în cele din urmă l-au metamorfozat spiritual, fără a putea anticipa conformația finală, întrucât experiența ocnei comuniste a fost re-întemeietoare.

Doamne, păzește-mă, Doamne ai milă...
Sunt ca o scorbură veche-ntr-un tei.
În noaptea mea și-a lăsat Amintirea prăsilă
toate năpârcile ei. [...]
Mă zvârcolesc ca pe plită țiparul, atât de cumplită-i arsura...
Seacă-mă, Doamne, de-aduceri aminte,
așa cum seci, vara, puhoaiele,
și nopțile mele aprinse despoaie-le,
cum, toamna, pădurea o despui de veșminte.
Fii și Tu, Doamne, o singură dată,
ucigaș și tâlhar la răscruci;
jefuiește-mi rădvanul meu cu năluci
și strânge-mi trecutul de beregată...
Pradă-mi tot cerul, hoțește-mi toți anii,

[11] Termenul îi aparține lui Corin Braga, *De la arhetip la anarhetip*, Editura Polirom, Iași, 2006, pp. 282–284.

cum m-ai fura de arginți și podoabe...
Rugăciune din celulă (SÂNGELE TEMNIȚEI)

Constatarea frugală e că aceste versuri aparțin un psalmist autohton care se folosește de tema amintirii insistente pentru a colora zbuciumul unei suferințe ce nu se mai sfârșește. Dumnezeu e chemat să se poziționeze supra-moral în speranța unui final care să elibereze de suferință. Arhetipul acestei invocări e acela al *personei*, al stadiului unei evoluții interioare care poate coincide cu curățirea de zgura comodităților și superficialităților mundane. Stadiul acesta e însoțit de mutilări sufletești, de revolte împotriva propriei umanități, de „rânjete de fiară", de testamente scrise cu venin, de blesteme ale propriei fiziologii așa cum se întâmplă în poezia *Răboj* unde exasperările se consumă organic.

Într-o tonalitate mai puțin gravă, dar aparținând aceluiași arhetip, alte versuri descriu foșnirea unui „seraf" care „adie miresme de vis, de pădure, /și de femeie iubită" astfel încât ritmul înnoitor al primăverii transformă psihologic sudalmele primite într-un zâmbet de soare ce scrie pe umerii oropsiților „cruci de lumină subțiri" (*Început de primăvară*).

Următorul fragment are prezent în masivitatea citării sale narativitatea unei emoții evolutive: un sânge care zbiară din hăurile tuturor temnițelor, un sânge magmatic care cere temnițelor tectonice implozia vieții. E aici prezent arhetipul *umbrei,* al dedesubturilor umane care coincid doar expuse de paroxismul izolării carcerale.

Dacă-mi lipesc urechea de cimentul celulei,
ascult, ascult
cum sângele temniței, ca un mare tumult,
ca un geamăt abrupt,
curge pe dedesubt,
curge torent de veninuri amare,
ținut în pământ sub zăvoare. [...]
Sub marii amari bolovani,
cineva urlă de-o mie de ani,
cineva cântă de-un veac,
cineva n-are geamăt, nici leac, [...]
Sângele temniței urcă în mine
cu neodihnitul lui zvon,
din fier, din iad, din beton . . .
Și sângele temniței sparge belciuge,
și urcă în mine și muge,
și fierbe și geme și plânge,
- crâncenul temniței sânge.
Și ard cu el, și vuiesc, și mă zbat,
și urlu și sânger, cu fluxu-i turbat,
- și când, pe urmă, roșul torent

se trage din mine, îndărăt, în ciment,
cu sângele temniței greu
mă trag din mine și eu,
și plec cu el, cu grozavu-i șuvoi, sub ciment,
înapoi . . .
Sângele temniței (SÂNGELE TEMNIȚEI)

Notăm în egală măsură conturul unei ființe primordiale care activate de întunecimile umane caută o simbioză lichidă. Receptăm o puternică senzație de tumult și de înfricoșare curajoasă în fața activării potențialităților ascunse ce mugesc expiator. Sentimentul cronic al stingerii interioare determină natura umană să vadă monștri personificați în zidurile de piatră care anihilează întinderile vieții. În toată abtracta sa prezență, dușmanul devine palpabil: „Aiudule, Aiudule,/ temniță cruntă,/ fã-te zãludule/ piatră mãruntã./ Aiudule, Aiudule/ fiară năucã,/ face-te-ai crudule/ scrum și nălucã” (*Blestemul Aiudului*).

În egală măsură simțământul intuitiv al eliberării provoacă sufletului chircit de suferință o frustrare existențială: „Libertate, mi-e frică de tine.”, spune poetul, „te doresc atât de mult încât mi-e frică de tine”, am putea continua noi în mod psihanalitic. Și nu e cazul să ne oprim aici în decriptarea acestui arhetip (*persona*):

Ah, cu ce foame fecundă-aș pătrunde
între coapsele tale rotunde . . .
Cum ți-aș intra în amiezele-ți vaste,
ca un cuțit între coaste !
În visteria ta zăvorâtă
vreau să răzbat cu dinamită.
Libertate (SÂNGELE TEMNIȚEI)

Erosul acesta pare să aducă împreună libertatea și fluxurile pre-conștiente ale împlinirii psiho-somatice. Sunt impur și totuși liber, pare a ne spune Radu Gyr.

Poetul psalmodiază despre sărăcia lui, „sărac întru toate” și „bucuriile Tale-s bogate”, cerșește iconic gunoaiele mesei divine și iconicizează îndoiala: „Din toate minunile Tale, /nu văd o zdreanță, nu pipăi nimic” (*Sărac sunt, Doamne...*)**.** De asemenea, suferința intensă proiectează un umor negru în peisajul altfel rutinat al ocnei: „Hai și noi, hoților, hai spărgătorilor,/ în ceata colindătorilor./ Hai, nemâncaților, prin temnița mare,/ sunați din lanțuri urare”. Obiceiurile normalității extra muros devin motiv de apăsare – tipul negării prin suferință și arhetipul *personei*, al ultimei trepte înaintea iluminării interioare.

Curățirea interioară e o luptă în care se amestecă ultimele resorturi ale impulsurilor primare și continua implorare a unei exegeze a vieții. De ce, Doamne, de ce eu?! Asta naște contrarii: „Tu, Doamne, ce împreuni în holde/prescura și bălegarul” și mai mult decât atât, naște un cântec al urii, o justiție de eshaton, de psalmist rănit.

Părinte-Sfânt, blagoslovește,
zâmbind, și holda urii mele. [...]
Dă-i suferinței unduire,
dă-i, Doamne, urii mele, soare!
Vreau o recoltă-nveninată,
suflată-n lacrimi și-n amară...
Nu mă-nvăța să iert vreodată,
și rodul urii fă-l să geamă.
Să-i ardă mâna, cu pucioasă,
cui spicul crâncen mi l-o frânge...
Cântec de ură (SÂNGELE TEMNIȚEI)

Reacția imediată e a creșterii intensității fiecărui element din realitatea imediată. Numărul celulei (281) devine „numărul meu de fiară”, refren al blestemului „ronțănind ciolanele mele”, numărul „sângelui meu”, al *umbrei* ca arhetip ce devoalează piroanele durerii și „mușcă, prin somn, o țâță fierbinte”, un amestec tipar al afectelor, proiectat platonic, descris aristotelic și exteriorizat jungian: „scriu coapse și sexe pe zid,/ și-n fiece clipă ucid”. Lipsa scrisorilor „ce nu ne-au fost trimise/ de-o mână care nu ne-a scris” (*Scrisori nescrise*) alternează cu „câte-o slovă care spune, /în genunchi, o rugăciune” demascată de gardienii ce „confiscă de sub haină/ vis și inimă și taină” *(Țara din văzduh*) și folosesc expunerea publică a sufletului ca pe o înjosire care fragilizează psihologic. Așa se ajunge la arhetipul tăcerii ca formă de maximă rezistență și pregătire a unei revolte ultime. „Tăcem, tăcem din gură./ Tăcem, parcă tăceam de veacuri/ ca niște funduri vechi de lacuri” (*Tăcere*). Și lucrul acesta dă senzația că anterior oamenii au fost în mod tipologic tot strigoi, tot morminte cu „șoaptele subpământene/ duhnind a gangrene” (Zarca).

Să lăsăm pentru o clipă gravitățile chtonice. Condamnații avea și ei timpul lor de relaxare.

Din moartea noastră-nchisă în milenii
ne scot în curtea hâdă gardienii.
Cu ochii goi și stinși de suferință
ne învârtim într-o circumferință.
Cu mâini de mort, cu fețe de mumie,
strigoi în uniformă pământie,
în geometria cercului tăcerii,
tăcem, cum ne ordonă temnicerii.
Plimbare în cerc (SÂNGELE TEMNIȚEI)

Ironia noastră e în consononață cu cea eului liric. Rutina expoliază sufletul uman de prețioasele sale ridicole ambiții. Suferința interioară imunizează spațiul extern, iar nesfârșirea sa e titanică în metafore: „Ciorba pute-a mormânt” (*Penitenciar*). Cinismul raportării față de moartea celuilalt, a unui întemnițat, ce scapă astfel de

grelele chinuri, este ultima stație înaintea depășirii limitelor umanității decăzute. Mortul e mângâiat de libertate și „Ne lasă o ciorbă/ și-o pâine rece" (*A mai murit încă unul*). Aici intervine și auto-defăimarea în care „ochii stinși, de stafie/ care tot moare și-nvie" depun mărturie de schimbarea la față întoarsă pe dos, de un chip înnegrit de suferință.

Spiritualitatea ne învață însă, că suferința împreunată cu rugăciunea transfigurează durerea în bunul cel mai de preț. Chiar poetul, în poezia *Să mulțumim acestor zile*, ajunge la concluzia că rana trupească se traduce prin bucurie sufletească. Tipul suferinței care descoperă curățirea *personei* e exprimat – poate cel mai melodios – aici și datorită punerii pe note a versurilor de mai jos.

Doamne, fã din umilințã
pod de aur, plod înalt.
Și din lacrimã, velințã,
ca pe-un pat adânc și cald.
Din lovirile nedrepte,
faguri facã-se și vin.[...]
Metanie (POEZII LEGIONARE)

Am precizat în debutul studiului de dimensiunea asumată cu orice preț a valorilor echilibrului clasicist și care întreține în sine arhetipul în conținut și formă. Iată un exemplu în care spiritul combativ al legionarilor încă locuiește în zorii metamorfozelor interioare din perioada de temniță: „Nu scuip pe'nfrângerile mele!/ Ce-am adorat nu știu sã ard" (*Înțeleptul*). Asta naște evident tipul sacrificiului ce asigură continuitatea valorilor „din orice rãzvrãtire mai adâncã,/ am pus o za pe piepturi viitoare". E spațiul îngust al umanității în care sacrificiul suprem al vieții, alinat de-o „mângâiere de mătase", descoperă sensibilități arhetipale: „din dãruirea noastrã subteranã/vom crește pâine pentru foamea gloatei" (*Ofranda*).

Decorul temniței devine icoana către inefabil. Fereastra te decolează către cerul nevăzutelor înțelesuri în care: „Flãmând de lume, nesãtul de cer,/ fereastrã grea, stau ceasuri lângã tine,/ cu brațe'ntinse cãtre tot ce vine,/ cu ochii'n lacrimi, cãtre câte pier" (*Inscripție pe o fereastră*), iar sufletul sucombă nesfârșitelor înfrângeri. Tot din versurile nescrise aflăm detalii legate de numărul de încarcerare de la Aiud (532) și viața pre-carcerală cu „chipuri pământești diafane", comori ce s-au prăbușit în realitatea închisorii într-un fel de gestație spre accederea la alte orizonturi. În acest fel se amestecă planurile realităților simbolizate între Crăciunul nevremelnic al vieții și Crăciunul durerii încarcerate în care „cade albă nea,/ peste viața mea,/ peste suflet ninge" (*Colind*), iar „Noi Te-om aștepta/ Căci pe crucea Ta/ Stăm bătuți în cuie" (*Steaua prinde să lucească*).

E o relație necuantificabilă procentual între cât ne dorim să înțelegem din lucrurile care așează lumea în orbita sa și cât ne este oferit prin prisma Providenței divine. Invitația din următoarea poezie, aceea a unei revoluții motivată interior de libertatea persoanei și nu exterior, de lupta de clasă, este și azi ipostaziată ca un ultim imn al luptei pentru credințele noastre: „pentru vãzduhul tãu liber de mâine [...] Pentru sângele neamului [...] pentru lacrima soarelui tãu [...][*pentru*-n.n.]o claie de cer și-o cãciulă de stele [...][*pentru*-n.n.] libertatea din ciuturi [*pentru*-n.n.] ca sã-ți pui tot sãrutul fierbinte, pe praguri, pe prispe, pe uși, pe icoane,/ ridicã-te Gheorghe, ridicã-te Ioane!”. Astfel că acest manifest adună în sine întreaga nevoie arhetipală de a mărturisi credința religioasă ca axă a lumii. Aici se adună armonic suma tuturor potențialităților psihice, aici se proiectează platonic Paradisul ideilor, aici se coagulează expresiile imagistice în relațiile structurale. Aici e prezentă icoana descoperirii eroului ca icoană, trangresarea spre ființe prin care ne împărtășim și actualizăm demnitatea umană ca cinstire a înaintașilor.

Stăpâne-nsângerat, Domn al luminii
și Veșnicie limpede, Iisuse !
[...]sus pe crucea crâncenă,
pe care stă Neamul nostru-nsângerat, Tu scrie,
Iisuse, un aprins inel de soare, ca semn al Învierii ce-o să vină. [...]
Și spune morților de sub troițe sfinte că va veni cândva o dimineață
când Neamu-ntreg va fulgera la viață,
cuminecat prin morții din morminte.”
Rugăciune (LIRICA ORALĂ)

E momentul în care resentimentul se stinge și iluminarea așteaptă confirmarea arhetipului *sine*-lui într-o paradoxală armonizare: „Sunt, Doamne, copt pentru cules,/ Sunt numai fructe și balsam./ Cu cât adun pe trup rugină,/ cu-atât mi-e sufletul grădină” (*Sunt, Doamne, copt pentru cules*). Lirica acestuia are și dimensiuni sapiențiale exprimate antinomic în cunoscutul *Cântec deplin*: „N-ai jindui după frânturi de rai,/ de n-ai purta un strop de iad în tine”.

Rezolvarea vieții și a sensului ei a fost descoperită în temnița comunistă ca o întâlnire cu Iisus Hristos. Drumul spre această înțelegere a fost plin de opintiri, de umanitate însângerată, revoltată, dar disponibilă Revelației. Ceea ce a dat valoare tăcerilor și încrâncenărilor inerente detenției a fost sinceritatea și realismul în privirea asupra propriei situații. Omul Radu Gyr a renunțat la a drapa motivele unei liricități apăsat naționaliste cu motive legionare și a oferit spectacolul esențialității în lucru. Nu doar arta în sine a ușurat infernul acelor momente, ci evoluția conținuturilor de la tip la arhetip și apoi la credință religioasă. Asta este marea lecție de care n-ar trebui să ne ferim în contextul oricăror abordări că invariabilele lumii au ajuns pe buzele unora care erau și poate sunt socotiți „cei din urmă” oameni, bandiți și nu

eroi, pentru a fi oferite celorlalți de memoria colegilor condamnați. Odinioară a fost cântec de ură, acum e iertare.

Eu însumi nu pricep cum lutul,
orbeț în smoală și-n prăpăd,
acuma vede nevăzutul
cu ochii care nu mai văd.
Și dacă surâzând iert toate,
e că, din crâncena fiertură,
nu m-am întors târâș pe coate,
ci fulgerând de-o nouă-armură.
Post Festum (LIRICA ORALĂ)

Mistica răsăriteană în opera lui Nichifor Crainic, icoană înspre nevăzut

Ioan Emanuel Cășvean [*]

Personalitatea și opera extrem de complexe ale filosofului și totodată teologului Nichifor Crainic ridică problematizări asupra elementelor de gândire, raționale, specifice metodologiei filosofice și, deopotrivă, supraraționale, atunci când scrierile sale se interferează cu corpusul inepuizabil al Theologiei de natură mistică, racordându-se la zona spiritualității orientale cu emfază pe *ortodoxism, etnicitate, autohtonism* și completarea acestor structuri într-o politizare a eclesiologicului, care încearcă o reproducere iconică a spațiului celest în transpunerea lumească.

Cercetarea acestor spații atât de complexe de interferență ideologică impune, pe lângă rigoarea de natură deontologică academică, și o detașare de eventualele direcții polemice create de spiritul universal, al gânditorului în speță, care poate fi atacat din prisma psihologiei epocii moderne de partizanat cu diferite ideologii nevralgice declanșate de anumite evenimente istorice ale epocii sale, dar care nu afectează doctrina interioară după care se ghidează autorul cercetat.

Ideologia crainiciană promovează vaste arii de înțelegere, căutare, ideologizare chiar utopizare a fenomenelor esențiale experimentării spiritului uman, în demersul *devenirii,* ca mișcare soteriologică, ce nu exclude întru totul descărcări existențiale ale realității care trebuie depășită în maniera filosofiei patristice, prin interferența cu dimensiunea *Iconică.* În sensul acesta, mișcarea filosofică identificată de Crainic în maniera existențialismului creştin, deschide poarta înțelegerii raționale a fenomenelor, dar extinde totodată sensul înspre nevăzut, mister, taină, inepuizabil rațional, într-un cuvânt *Mister Divin* pe care căutătorul, misticul îl întâlnește prin urcușul epectatic.

Dacă mistica platonică, specifică filosofiei, de această dată e individualistă și elitistă, mistica patristică e însă profund eclesială, „coerența reciprocă a elementului mistic și a celui teologic”, asigurată liturgic și sacramental, fiind o trăsătură izbitoare a teologiei majorității părinților, chiar dacă ea este mai degrabă un colorit difuz decât o temă specifică – e concluzia acestei dense și palpitante incursiuni în istoria

[*] Pr. drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

misticii precreștine și creștine, platonice și eclesiale[1], pe care autorul studiat o evidențiază prin enunțarea acestui mister edificator al cunoașterii mistice.

La fel ca în cunoașterea de tip filosofic, gnoza misticii creștine pornește de la un punct empiric, ce integrează existența într-o manieră istorică și o extinde apoi ca metafizică, ce satisface nevoia imanentă gândirii și chiar trăirii umane a lumii care determină ceea ce se află dincolo de experiența posibilă în planul psihologiei speculative către argumentarea teologiei speculative[2] descărcate printr-un dublu efect al revelației naturale și supranaturale făcând ca problematica filosofiei să fie variabilă și mereu susceptibilă înnoirii – aceste feluri de a concepe și elabora filosofia sunt legitime, chiar dacă mutual se neagă până la excludere[3]. Opera lui Crainic gravitează în jurul unei filosofii al cărui centru este axat pe „lume” – plecând de la argumentul că lumea este orizontul inevitabil al oricărei reflecții filosofice și „omul”, fără de care filosofia își pierde sensul, se ajunge prin principiul cauză-efect, la tema centrală a „*divinității*” întrucât toate se întemeiază la final în Dumnezeu, prin caracterul utilitar al filosofiei ontologice, întrucât toate țin de Ființă[4].

Prin acestea se oferă o „structură cuprinzătoare” (semioza) pentru înțelegerea „întreprinderii filosofice” și se asigură clarificarea împrejurimii că temele filosofiei se ierarhizează, apoi preluarea fiecărei teme în locul adecvat ei și evitarea situației în care o temă devine metatemă și constrânge la limitare cu o alta și un dialog între diferite puncte de sprijin istorice, încât alegerea unuia este eliberată de arbitrar[5].

Ce este interesant în legătură cu opera lui Crainic este faptul că filosoful își concentrează atenția filosofală pe structuri eseistice în detrimentul celei sistemice, fragmentând sensul problematic al situațiilor de viață spre valoare, formă, ordine și scop, spre deosebire de formele închise ale prezentării filosofiei de sistem prin care mișcarea interioară se supune raporturilor logice în detrimentul structurilor existențialiste[6]. Crainic preferă așadar eseul și poetica pentru ancorarea reflecției în viață a unei tranziții experimentale de la o filosofie „*subiectivă*” la filosofia „*obiectivă*” specifică sistemelor[7].

Metoda mistică generală, utilizată în scrierile lui Crainic, deși reprezentată la nivel sistematic, impune o definire a *experimentalului,* a depășirii realității imaginate de simțurile noastre către o viață nouă, într-o lume superioară limitărilor impuse ființelor de măștile atribuite lor personale, prezintă similitudini izbitoare ale misticii de toate

---

1 Andrew Louth, *Deslușirea tainei*, trad. Mihai Neamțu, Deisis, Sibiu, 1999, p. 7.
2 Andrei Marga, *Introducere în metodologia și argumentarea filosofică*, Dacia, Cluj-Napoca, 1992, p. 28.
3 A. Marga, *Introducere în metodologia*…, p. 30.
4 A. Marga, *Introducere în metodologia*…, p. 33.
5 A. Marga, *Introducere în metodologia*…, p. 34.
6 A. Marga, *Introducere în metodologia*…, p. 39.
7 A se vedea capitolul „Feluri de prezentare a filosofiei”, din A. Marga, *Introducere în metodologia*…

rasele, din toate epocile și din toate religiile. În concordanță cu sistematizările filosofiei (grecești), autorii creștini descriu trei etape sau trei căi mistice succesive: calea purificatoare, calea iluminatoare și calea contemplativă (*desăvârșirea*, *asemănarea*, *sfințenia*).

Calea purificatoare constă în eliminarea oricăror interese pentru bunurile pământești, și a pasiunilor cărora acestea le dau naștere. Când sufletul a reușit să se elibereze de poftele grosiere și de ispitele materiei, el dobândește o iluminare corespunzătoare progreselor înregistrate în trezirea aspectelor sale superioare. Aceasta deschide posibilități mai largi de manifestare a sectoarelor conștiinței proaspăt eliberate de poftele materiale, la fel cum o plantă produce flori în număr mai mare când buruienile care o sufocau au fost îndepărtate. Acum se face tranziția în cea de a doua parte a apoteozei mistice care este calea *iluminatoare.*

Etapa supremă a căii contemplative este atinsă atunci când e câștigată victoria asupra *„omului vechi”* al naturii materiale. Viziunii obiective ale unei lumi glorioase contemplate pe calea iluminatoare sunt înlocuite de experiența uniunii între subiectul mistic și Obiectul Divin al căutării sale[8]. Aceasta este încoronarea supremă a destinului uman (s.n. descărcată către ontologia sa), întoarcerea creaturii diferențiate la plenitudinea strălucitoare a Creatorului. Valoarea practică a studiului misticismului este dublă: în primul rând, se justifică o nouă încredere în extinderea posibilităților umane și a vocațiilor glorioase, stând mărturie că nu numai Dumnezeu se află în Împărăția Cerurilor, în gloria eternă a unei infinite perfecțiuni, ci că, asemenea unei uriașe scări a lui Iacob, există o cale care conduce sufletele pline de ardoare până la înălțimile înflăcărate de infinita plenitudine a spiritului. În plus, mistica ne furnizează elementele unei anumite înțelegeri a misteriosului univers, intermediar între unitatea absolută a perfecțiunii divine a Creatorului și lumea care ocazionează percepția obiectelor materiale la care se limitează în general conștiința noastră. În măsura în care misticii reușesc să ne dea o descriere riguroasă a aspectelor subtile ale domeniului iterat, care înconjoară lumea noastră grosieră, ei ne furnizează primele indicații asupra modalităților posibile ale lumii tranzițiilor între procesele fizice și cele metafizice, lume către care începe să-și îndrepte cercetările diferite discipline ale fizicii moderne. Studiul sistematic al misticii și al condiției psihologice a iluziei, demonstrează cât de ușor se pot percepe trăsături și caractere preconcepute într-o experiență care nu este de cea mai mare claritate. Misticii au o tendință cvasirezistibilă de a-și organiza percepțiile ciudate și subtile în jurul unor *imagini* provenite din formarea lor religioasă[9].

---

8 A se vedea structurile mistice ale teologiei teandrice.

9 Jacques de Marquette, *Mistica, Hinduism–Budism–Grecia–Israel–Creștinism–Islam*, trad. de Dan Dumnbrăveanu și Victoria Comnea, Herald, București, pp. 22–24.

O caracteristică inedită a manierei în care opera lui Crainic abordează interferența punctelor de plecare, între filosofie și experiența mistică de factură religioasă, ca împlinire a actului gnozei în atingerea sacrului, ca finalitate ontologică, o reprezintă depășirea conflictului dintre religie și filosofie, prin reiterarea *iconicului* ca principiu absolut de *arhe* și *telos.* De aceea, filosofia nu poate scăpa de absolut pe care îl interpretează ca formă raționalizată și, adesea, ontologizată a sacrului, o moștenire ascunsă la nivelul principiilor filosofice. Această recuperare religioasă a filosofiei nu este deloc un fenomen secundar în cultura occidentală. Revenirea filosofiei la pozițiile religiei recuperează asimilarea filosofiei grecești de către creștinismul (s.n. de factură mistică) extins din Orient, în Europa care realizează solul culturii moderne[10]. În acest context, recuperarea acestui corpus mistic, specific Orientului, dar manifestat ca simptom cultural identitar Occidentului, revine autorului care face acest exercițiu, utilizând așa cum am menționat anterior, metodologia filosofică drept punct de plecare pentru experiența mistică. Exercițiul acesta se distinge de aria filosofiei religiei, întrucât „*în sens larg acceptat, filosofia religiei denumește orice reflexie rațională, ce are ca obiect religia și se situează la altitudinea teoretică a conceptului. (...) Filosofia religiei are a ne arăta cum este posibilă religia și, în primul rând cum este posibilă experiența religioasă*"[11].

Se impune o atenționare de natură hermeneutică pentru decodificarea pericolului identității dintre cele două structuri (*filosofia religiei*, ca și act cultural, rațional, și *teologia*, ca și corpus al experienței mistice, ca și act suprarațional, supranatural) prin procesul de *cauză–efect,* adică prima îi este cauză celei de a doua. De aceea, contribuția lui Crainic în spațiul cultural românesc se aseamănă cu cea a lui Eliade în sfera istoriei filosofiei religiilor, de a completa o nouă filosofie a religiei și o nouă fenomenologie a sacrului ca experiment mistic prin prezența ontologică a arhetipului și a *iconicului*. De fapt, întreaga cheie a problemei gravitează în jurul *interpretării*, atât a filosofiei – văzută ca mobilitate logică, rațională – cât și a elementelor mistice incomunicabile, datorită experienței personale, dar sintetizabile ca efect al depășirilor barierelor mistice, în atingerea *iconică* a desăvârșirii.

Nichifor Crainic în cursul său de mistică ortodoxă vine cu o precizare de natură explicativă asupra termenului analizat (*mistic-ă*): „*teologia mistică e știința îndumnezeirii omului. Teologia are în vedere termenul ultim la care poate ajunge omul răscumpărat și pornit în sus pe calea adevărului și a vieții, deschisă de Domul Cel Care S-a Întrupat.* De aceea, *Teologia mistică* se mai numește și *știința sfinților,* fiindcă obiectul ei e un lucru cu totul împlinit numai *dincolo* de ordinea vremelnică, în ordinea cerească, unde sfinții se bucură de Dumnezeu *față către față,* inundați de veșnica Sa prezență

[10] Aurel Codoban, *Sacru și Ontofanie*, Polirom, Iași, 1998, pp. 12–13.
[11] A. Codoban, *Sacru și Ontofanie*…, p. 16.

infinită. Aici, în condiția pământească, *Teologia mistică*, privită în esența ei de realitate teandrică, e numai o scurtă anticipare a științei sfinților sau a fericirii veșnice[12].

Metoda prin care se ajunge la experiență implică deci o activitate *psiho-noetico-somatică,* descărcată așadar prin asceză (exerciții *fizice* ale forțelor trupești, *morale*, în sensul socratic de eliberare prin strădanie calculată și eliberare a sufletului de pasiunile rele, și *bisericească*, eclesial-harică, exercițiu metodic ce perfecționează sufletul și-l pregătește pentru contemplația lui Dumnezeu – Philon din Alexandria)[13].

În sensul acesta unul din marii mistici ai Orientului Medieval, Sfântul Grigorie Palama, analizat cu precădere de către Crainic, lămurește unele lucruri în privința celor care au acces la misterele, tainele lui Dumnezeu, în introducerea la tomosul aghioritic, 1340, redactat în apărarea *celor ce viețuiesc cu sfințenie în isihie*, față de potrivnicii *care disprețiuesc învățătura despre energiile necreate ale lui Dumnezeu. (...)* unde susține că *dogmele,* care acum sunt cunoscute de toți, au fost *văzute mai înainte în duhul numai de profeți (*dogmele în sens de adevăruri teologice care au fost pecetluite de Sinoadele ecumenice pe baza teologiei Părinților cărora li s-au descoperit învățături despre Sfânta Treime – triadologia – *Crezul Niceo-constantinopolitan,* învățături despre înmomenirea lui Hristos – hristologia)[14].

Identificăm așadar că sensul de interpretare al acestei tradiții patristice, care se descoperă la nivel mistic prin actul *vederii*, înțeleasă ca semnificație, revelație, a unor fenomene care devin inteligibile prin mișcarea descendentă *dinspre* Dumnezeu *înspre* mistic, căutător. Această mișcare de interpretare a ideilor, prin actul *vederii* mistice, constituie, atât normelor de interpretare a filosofiei, cât și principiilor patristice, o formă de reconstituire a acelei „moralități" sau (s.n.-a) a lumii morale înlăuntrul căreia individul își concepe și își desfășoară acțiunile sale. Interpretarea vizează laturi diferite ale realității și în particular a obiectelor, *stărilor* prin geneză, funcție, structură dinamică, semnificație (...) care implică semnificația realității în raport cu întregul și că, așa fiind, ea apelează nu numai la procesele logicii, ci și la exercițiul imaginației, prin silogismul creator prin excelență[15]. Dacă metodologia filosofică descrie pornirea înțelegerii, interpretării sau a comprehensiunii prin intermediul imaginației – imaginarului, mistica Orientală, cu precădere, spre deosebire de mistica Occidentală, nu recomandă utilizarea imaginarului ca metodă a *vederii*, nevăzutului, ci concentrează toată energia interioară într-o stare de contemplație a transcendenței.

---

[12] Nichifor Crainic, *Curs de Teologie Mistică: prelegeri ținute la Facultatea de Teologie a Universității din București studenților din anii III–IV*, N. Mladin stud. an IV (ed.), 1938, pp. 16–17.

[13] Florin Duțu, *Mistica ortodoxă și schimbarea la față a Teologiei Românești*, Floare Albă de Colț, București, 2014, p. 46.

[14] Sfântul Grigorie Palama, *Tomosuri dogmatice. Viața. Slujba. Scrieri I,* trad. Ioan Ică jr., Deisis, Sibiu, 2009, p. 155.

[15] A. Marga, *Introducere în metodologia…*, p. 81.

Aceasta este esența experienței mistice, incomunicabilă, dar sintetizabilă prin efectele vizibile de purificare a misticului, a căutătorului. Transcendența divină ocupă un loc central în cadrul existențialismului religios sau mistic. Nicolae Berdiaev, Nichifor Crainic și Karl Barth s-au ocupat de recuperarea de tip creștin a Divinității, care presupune raporturi accesibile între om si Dumnezeu prin participarea la revelație prin dialog și vedere, postulând granița dintre metafizică și teologie[16].

Nichifor Crainic utilizează problema transcendenței în mistica Orientală, pornind de la scrierile lui Dionisie Areopagitul, pe care îl numește părintele filosofiei noastre mistice[17].

Crainic punctează problemei mistice areopagitice, în ceea ce privește transcendența divină, ca act de cunoaștere, înălțare, cu Dumnezeu pe care nu-L vedem și nu-L cunoaștem în ființa Sa intimă, dar *Îl ghicim*, răsfrânt ca într-o oglindă în făptura Sa, care e lumea în care trăim,[18] necesitatea *vederii* imateriale, trasnconceptuale a principiilor, prin intermediul filosofiei.

Prin urmare, Crainic postulează varianta filosofiei ca fiind necesară expunerii sistematice a revelației care devine „formula unei discipline de viață, justificată în transcendent"[19]. Aspectul iconic ce conduce conceptual înspre transcendental, în teologia dionisiacă enunțată de către Crainic, propune iluminarea spirituală, deci accesul supranatural la *vederea nevăzutului* prin intermediul ierarhiilor lui Dionisie ca trepte sau mijloace puse la îndemână de către Dumnezeu pentru realizarea cauzalității dintre Dumnezeu și lume. Crainic afirmă: „*ierarhia* e știință, fiindcă prin contemplare participă la tainele de sus, inaccesibile minții *naturale.* Ierarhia e lucrare, fiindcă primind și transmițând mai departe lumina dumnezeiască, înrâurește gradual creaturile".

Vorbind despre lucrarea ei, Dionisie face o distincție care a rămas celebră în teologia mistică a creștinismului. El vede trei faze ale acestei lucrări: „curățirea de păcate, iluminarea spiritului pentru a-l face vrednic să se apropie de Dumnezeu, și, în sfârșit, faza culminantă a unirii extatice dintre suflet și Dumnezeu, ca act suprem al iubirii, fază pe care o numește îndumnezeire"[20]. Observăm așadar că această dialectică a cunoașterii sau a *vederii* celor ascunse, celor misterioase, tainice, se realizează prin intermediul experienței supranaturale ca mișcare de sus în jos, dinspre Dumnezeu înspre creatură, prin manifestarea acestor trepte sau gradații ale ierarhiilor în mod epectatic, prin afirmație sau negație (paradigma aristotelică), de la catafatic la

---

[16] Alexandru Surdu, *Filosofia pentadică I, problema transcendenței*, Ed. Academiei Române și Ed. Herald, București, 2012, p. 112.
[17] Nichifor Crainic, *Cursuri de mistică*, Deisis, 2010, p. 395.
[18] N. Crainic, *Cursuri de mistică*, p. 396.
[19] N. Crainic, *Cursuri de mistică*, p. 397.
[20] N. Crainic, *Cursuri de mistică*, p. 404.

apofatic. Autorul identifică, datorită textelor mistice ale lui Dionisie, metoda negativă de *vedere* a lui Dumnezeu ca fiind „*nimic din ceea ce este, fiindcă este incomensurabil, mai presus de lumea creată. În afirmație pricepem existența lui Dumnezeu, în negația extatică Îi pipăim ființa cu partea cea mai pură a sufletului nostru*”[21].

Rolul esențial al lui Nichifor Crainic este acela de a aduce în teologia românească această legătură strânsă între logica filosofică, ce decodifică prin intermediul experienței mistice, sensul, rostul vederii sau cunoașterii mistice a tradiției răsăritene fără utilizarea neapărată a *Imaginarului* și depășirea acestor bariere incomunicabile prin experiența eclesială.

Teologia mistică propusă în spațiul cultural românesc de către autorul nostru, descrie lumea contemplațiilor intelectuale ca fiind luminoasă, deci predictibilă *vederii.*

Un alt autor, de data aceasta, el însuși mistic, trăitor al acestor experiențe, Părintele Sofronie Saharov afirmă, în lucrarea *Mistica vederii lui Dumnezeu,* „că intelectul concentrat asupra problemelor metafizice poate să piardă perceperea timpului și a spațiului material ca și cum ar ieși din limitele lor. Tocmai în asemenea cazuri mintea *îmi apare ca o lumină*. Acest fel de stare este accesibilă omului după natură, mai târziu mi s-a lămurit că starea descrisă de mine se distinge calitativ de aparițiile lui Dumnezeu în lumina necreată” [22]. Această afirmație a lui Saharov decodifică realitatea *vederii*, a percepției nevăzutului *iconic* prin intermediul unei lumini extrasenzoriale care nu aparține creatului, specifică isihasmului palamit. Același Sofronie afirmă experiența mai multor genuri de lumină și lumini: „lumina” contemplației filosofice care trece în experiența mistică; vom introduce aici și „lumina” cunoașterii științifice, care are întotdeauna și inevitabil o valoare relativă[23]; la final, misticul postulează experiența luminii prime, pe care o numește „cea fără de început”, deci necreată, care afirmă el, „le întunecă pe toate celelalte, întocmai ca soarele care răsare și nu permite să se vadă nici stelele cele mai luminoase”.

Concluzionând abordarea legăturii dintre mistică, respectiv cunoaștere și vedere a nevăzutului, nu putem să nu zăbovim asupra altei constante esențiale a operei crainiciene anume, asupra esteticii pe care o leagă, datorită apartenenței sale la cultura spațiului mistic răsăritean, de *frumosul* de factură *sofianică,* adică legarea conceptuală a esteticii de corpusul semantic al teologiei. Acest *frumos* apare la Crainic sub trei înfățișări, frumusețea se prezintă după modelul luminilor lui Platon, în formă sensibilă și în formă inteligibilă sau transcendentă. omul poate să acceadă la frumusețea sensibilă prin simțuri exterioare și interioare. Cele din ultima categorie apropie

---

[21] N. Crainic, *Cursuri de mistică*, p. 406.

[22] Arhim. Sofronie Saharov, *Mistica vederii lui Dumnezeu*, coll. *Vita Teologica et Monastica*, Ed. Adonai Izvoarele Spiritualității Ortodoxe, București, 1995, pp. 98–99.

[23] Arhim. S. Saharov, *Mistica vederii*…, p. 99.

estetica de teologia mistică, pentru că dau omului putința de a comunica cu „lumina nevăzută a divinității”[24].

Pentru edificarea în problema frumuseții mistice, care stă la baza unei estetice teologice promovate în opera sa, autorul propune în lucrarea *Nostalgia Paradisului,* percepția unei frumuseți ieșite din sensul ideatic specific metafizicii, ci mai degrabă conduce sensul în Teologie „ca existență revelată a lui Dumnezeu”[25]. El afirmă în aceeași lucrare că frumusețea mistică este anterioară frumuseților din lume, izvorâtă din gândirea creației lui Dumnezeu, care se predică și se arată pe sine.

Invitația pe care o face autorul prin intermediul vastei sale operei eseistice, publicistice, poetice, polemico-politice, filosofice și, nu în ultimul rând, mistico-teologice, cultura românească atât interbelică, cât și postbelică și chiar a perioadei comuniste, cu prețul controversatei colaborări, și a așa zisei reeducări în spațiile de detenție, sau prin poetica sa postcarcerală, primește restituția unui *Logos* transfigurator al spațiului eclesial, care germinează atenția unei noi filosofii făcută de data aceasta într-o agora pridvoarelor bisericești. Această mișcare culturală, care i-a antrenat pe Nicolae Iorga, Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Arsenie Boca, deschide perspectiva unei optici teologice și culturale deopotrivă, ce divorțează de scolastica stearpă de sens mistic, specifică epocii antebelice, și antrenează atenția unei misiuni înspre căutarea ieșirii din abstract către privirea, *contemplarea iconică a nevăzutului*.

---

[24] Gabriel Hasmațuchi, *Structuri filosofice în scrierile lui Nichifor Crainic*, Ed. Universității „Lucian Blaga” Sibiu, 2014, p. 119.

[25] Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*, Ed. Babel, Bacău și Ed. Sfinții Martiri Brancoveni, Constanța, 2012, p. 117.

O lecție de curaj și mărturisire în perioada comunistă. Preotul Nicolae Dimitriu și fiul său Ioan

Andrei-Ionuț Lefter[*]

Introducere

Comunismul a fost un produs al urii față de om, care ascundea sub pretextul democrației și egalității între popoare multe fapte oribile îndreptate împotriva ființei umane, scoțând la suprafață pornirile cele mai odioase ale omului. În tot acest timp au existat și oameni care au rămas demni și verticali, oameni care au sesizat nefirescul lucrurilor și care, luând atitudine, au demonstrat prin viața lor că respectul, egalitatea și bunătatea nu se pot atinge într-un mod duplicitar, ipocrit. Acest lucru l-a făcut și părintele Nicolae Dimitriu, dar și fiul său Ioan, cel din urmă având un exemplu moral extraordinar în persoana tatălui. Un preot de țară, liniștit, dar bogat spiritual și cultural, care era pentru comunitatea lui un reper atât în problemele duhovnicești, intelectuale, cât și în cele sociale. Un om al Bisericii, dar și un om al neamului. Iar pentru curajul de a mărturisi nedreptățile, au avut și el și fiul său Ioan de suferit și de îndurat cumplitele torturi ale comunismului.

Între moarte și viață. Repere biografice

Despre părintele Nicolae Dimitriu s-a mai amintit în câteva frânturi de articole[1], de mici dimensiuni, fără a conține detalii, iar despre Ioan Dimitriu nu s-a scris nimic. Viața părintelui s-a împărțit între școală, familie și parohie, având o vocație puternică spre slujirea lui Hristos.

---

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae", Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iași.

1 Pr. Constantin Grancea, „Preotul Nicolae Dimitriu", în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, (1954) 9–10, p. 123, prin care se anunța decesul părintelui, Pr. Nicolae Dascălu, „File de martirologiu creștin: Preotul Nicolae Dimitriu (1904–1954)", în: *Teologie și Viață*, SN, XIV (LXXX), (2004) 7–12, pp. 434–436. Câteva rânduri sunt amintite și în Vasile Manea, *Preoți ortodocşi în închisorile comuniste*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2010, p. 114, însă este menționat în mod eronat că a fost operat la rinichi în timpul detenției, operația având loc înainte de a fi arestat și Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, închişi, uciși. Dicționar D-E*, lucrare revizuită de dr. Mihaela Andreiovici, Mașina de scris, București, 2002, p. 84, unde apare in mod greșit domiciliul ca fiind in com. Banca, jud. Vaslui, fiind de fapt vorba despre com. Miclesti, jud. Vaslui.

În slujba Bisericii și a neamului

Preotul Nicolae Dimitriu s-a născut la 24 noiembrie 1904, în comuna Schineni, raionul Murgeni, regiunea Bârlad, din părinții Ioan și Maria. Avea să rămână orfan de mic, tatăl său murind în primul război mondial. Mama, Maria, era verișoară cu Grigorie Leu, ultimul episcop al Episcopiei Hușilor din comunism, între anii 1940–1949[2]. După cum mărturisește doamna Emilia, familia sa era apropiată de cea a lui Grigorie Leu, astfel încât tânărul Nicolae a început Seminarul în Ismail, pe vremea când Grigorie Leu era acolo director și l-a terminat în anul 1927 la Huși, când Grigorie Leu era arhiereu-vicar la Iași. În august 1928 s-a căsătorit cu Aurelia Patrașcu, de profesie învățătoare. Între anii 1927–1932, părintele a urmat cursurile Facultății de Teologie din București, în aceeași perioadă fiind student și părintele Dimitrie Bejan și părintele Ilie Lăcătușu, cel din urmă având să fie – probabil – și coleg de suferință la Canal[3].

În septembrie 1928, tot Episcopul Grigorie Leu l-a hirotonit preot în Catedrala Mitropolitană din Iași pe seama parohiei Protopopești, iar după un an s-a transferat în satul vecin, la Miclești[4], raionul Codăești, regiunea Iași (astăzi comuna Miclești, județul Vaslui), unde a păstorit până în anul 1952, când a fost arestat. În anul 1929 s-a născut fiul Ioan, căruia îi spuneau Puiu și care avea să cunoască suferințele de la Pitești și Peninsula, iar în anul 1931 s-a născut fiica Emilia, alintată Michi, Miluța sau Milușica[5].

Mai târziu, prin anii 1949–1950, preotul Nicolae a urmat și un curs de perfecționare la Institutul de Teologie din București, destinat preoților cu experiență, având ca profesori pe părintele Dumitru Stăniloae și Iustin Moisescu, Nicolae Chițescu sau Liviu Stan. În perioada cursurilor era la București, iar la câteva săptămâni se întorcea pentru sâmbătă și duminică la Miclești, la familie și la parohie. Era un sacrificiu pe care părintele îl făcea pentru a ști cum să-și păstorească mai bine turma spre Hristos, nu pentru onoruri sau avansare, căci în repetate rânduri a refuzat propunerile Episcopului Grigorie Leu de a veni la Centrul Eparhial din Huși.

Părintele Nicolae Dimitriu s-a remarcat prin vocația înaltă spre cultură și spre preoție, având o deosebită grijă și față de cuvântul rostit către credincioși:

---

2 „Episcopul Grigorie Leu a murit împreună cu Episcopia, într-o tainică însoțire", Pr. Nicolae Hurjui, „Grigorie Leu", în: *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, Ed. Institutului de Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, p. 413.

3 Părintele Ilie Lăcătușu a fost la Canal tot în perioada 1952–1954: *Sfinții închisorilor în lumea credinței. Din rezistența României creștine împotriva ateismului comunist*, texte și pref. de Răzvan Codrescu, cuvânt înainte de Pr. Gheorghe Drăgulin, Lumea Credinței, București, 2014, p. 260.

4 Aurelia Dascălu, „Memento preotului Dimitriu Nicolae" (olograf), 2004, p. 1.

5 Ioan Dimitriu, „Carte poștală" (olograf), Colonia Peninsula, com. Valea Neagră, raionul Medgidia, regiunea Constanța, datată 01 februarie 1953.

> „Nicolae Dimitriu, vădind o inteligență deosebită, cumințenie, înclinare spre viața contemplativă și putere de muncă, a fost îndrumat spre cariera preoțească […]. Foștii elevi ai Seminarului din Huși nu vor uita niciodată felul în care a jucat Nicolae Dimitriu în «Revizorul» de Gogol și «Avarul» de Molière […]. Talentul său predicatorial a fost apreciat de profesorii Institutului Teologic din București și de preoții care frecventau cursurile în seria VIII, anul 1950."[6]

Părintelui Nicolae i-a plăcut satul și creștinii din Miclești, căci după numirea ca paroh și-a cumpărat un teren în sat construindu-și o casă frumoasă, renovând în același timp și biserica parohială care era monument istoric și care a fost resfințită în anul 1942. O fostă fiică duhovnicească, căreia părinții i-au pus numele de Aurelia după numele soției părintelui, rememorează chipul și caracterul autentic al preotului Nicolae Dimitriu:

> „Am deschis ochii pe blândețea chipului lui, m-am jucat în barba și pletele lui bogate […]. La școală, s-a schimbat raportul, de la inocența copilului la respect profund până la teamă, căci felul de a se purta era sobru, nimeni nu îndrăznea să-i treacă pe dinainte, cum se spune. Nu vorbea mult, adică nu se întindea la discuții sterile, era plin de înțelepciune și de pilde. Dacă ar fi fost mai nesimțitor, mai comun, poate murea de bătrânețe, dar a fost prea sensibil sufletește, prea delicat, prea cult ca să poată îndura umilința la care a fost supus, fără a avea nici o vină."[7]

Ca exemplu de dăruire și iubire, în timpul secetei din anul 1946, părintele Nicolae a organizat în sat o cantină pentru enoriașii săi, pe tot parcursul verii, iar soția sa Aurelia avea grijă de copiii mici.

Fiica părintelui, doamna Emilia Popa își amintește că tatăl său nu era capabil de compromis mai ales când venea vorba de folosirea Bisericii în scopuri propagandistice, lucru reproșat oarecum de către soția părintelui, în sensul că nu s-a gândit la viitorul copiilor atunci când se opunea ideilor comuniste. La toate acestea părintele i-a răspuns: „M-am gândit la copiii mei, să nu le fie rușine de tatăl lor! Am trăit în demnitate, în demnitate vreau să mor!"[8]. Părintele avea o ținută exemplară, atât morală, cât și fizică, căci mereu își pregătea predicile și niciodată nu ieșea prin sat fără a fi impecabil îmbrăcat, ceea ce arăta respectul și devoțiunea pentru slujirea de preot. Avea o bibliotecă impresionantă, care însă a fost distrusă în proporții mari de perchezițiile Securității dinainte și după arestarea părintelui.

Fire firavă și sensibilă, în luna februarie a anului 1952 a fost diagnosticat cu pionefroză și a suferit o nefrectomie dreaptă la Spitalul Parhon din Iași[9]. În primăvara

---

[6] Pr. C. Grancea, „Preotul Nicolae…", p. 123.
[7] A. Dascălu, „Memento…", pp. 3–4.
[8] Emilia Popa, parafrazând din memorie cuvintele tatălui, într-un interviu acordat autorului în luna martie 2017.
[9] Spitalul C.I. Parhon din Iași, „Bilet de ieșire", 24 februarie 1952.

anului 1952, cu rana supurând, a fost arestat, dus la Colonia Peninsula, apoi la Poarta Albă, de unde a fost eliberat în 24 iunie 1954. Având o stare de avansată de „melancolie"[10] și depresie, părintele Nicolae s-a stins din viață pe data de 2 august 1954, în mijlocul familiei, însă într-o suferință amară:

> „Părintele Dimitriu a fost înzecit nefericit! O dată că a fost lipsit de libertate pe nedrept, o dată că era bruscat de brute cu chip de om, apoi că nu-și putea duce la îndeplinire misiunea de preot cu care era înzestrat și pentru care era pregătit."[11]

La înmormântare au fost prezenți 16 preoți, întreg satul așezând flori pe jos și punând covoare țesute pe garduri[12] pentru a-și arăta dragostea pentru părintele Nicolae. Chiar și după moartea doamnei preotese Aurelia (2003), strana în care stătea învățătoarea satului nu era ocupată de nimeni, semn al respectului față de familia și viața preotului Dimitriu, ce le-a fost păstor timp de 24 de ani. După moartea tatălui, viața pentru restul familiei s-a complicat și mai mult.

În umbra tatălui. Ioan Dimitriu

Ioan Dimitriu a absolvit liceul Mihail Kogălniceanu din Vaslui în anul 1948, tot în același an fiind arestat, după moda timpului, pe motiv de apartenență la o Frăție de Cruce[13], dus la Suceava și judecat pe un stadion împreună cu alți 1.500 de elevi și studenți, fără a comite vreun act de violență asupra cuiva. A fost condamnat la 5 ani de închisoare pentru uneltire contra orânduirii sociale, conform art. 209 din Codul Penal, modificat prin Legea 5 din 19 ianuarie 1948. De aici, conform fișei matricole penale, a fost dus la Pitești, iar după doi ani la Colonia Peninsula (din 5 iunie 1950).

Despre evenimentul arestării fratelui, doamna Emilia Popa povestește că mai înainte, la Crăciunul anului 1947 a avut loc la Teatrul din Vaslui (actualul Palat al Copiilor) o piesă de teatru, *Irod*, organizată de profesorii claselor de băieți, printre care și a fratelui său, la finalul căreia părintele Nicolae a explicat înțelesul sărbătorii Crăciunului. Apoi, cu alai de care de boi, deasupra cărora era poza Regelui Mihai, copiii s-au deplasat la fiecare profesor ca să-i colinde. În 30 decembrie 1947 Regele Mihai a abdicat, iar în luna ianuarie a anului 1948 Ioan a fost arestat împreună cu alți 30 de colegi din liceu, pentru 3 săptămâni, fiind atenționați să nu mai comită vreo acțiune împotriva noului curent politic. Doamna Emilia Popa își amintește cum ducea

---

[10] Spitalul C.I. Parhon din Iași, „Bilet de ieșire", 20 iulie 1954.

[11] A. Dascălu, „Memento…", p. 4.

[12] Pr. C. Grancea, „Preotul Nicolae…", p. 123.

[13] „Fișe matricole penale", la *Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc*, http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20 politici/ D/D%2007.%20Dumitriade-%20Dzsindzsea/Dumitriu%20Ioan%20Nic (data accesării: 17 martie 2017). Aici este trecut în mod greșit la numele de Dumitriu și nu lângă tatăl său, Dimitriu.

pe ascuns covrigi și țigări fratelui[14], aruncându-le printr-un geam spart, la subsolul unde erau închiși.

După terminarea liceului, a urmat examenul de bacalaureat și admiterea fără probleme la Facultatea de Arhitectură din Iași, iar în iulie 1948 a fost ridicat de Siguranță, familia neștiind aproape doi ani de existența lui. Doamna Emilia spune că în timp ce tatăl său era plecat la o înmormântare a unei surori la Murgeni, iar mama fusese chemată la inspectoratul școlar de la Codăești, au venit două dube negre care l-au ridicat pe Ioan așa cum era îmbrăcat și au cotrobăit peste tot prin cărțile și lucrurile părintelui, nereușind să găsească nimic acuzator[15].

Printr-o carte poștală, după aproape doi ani, familia era înștiințată că este „sănătos" și că se află în Colonia Peninsula de la Canal, Secția R3. A fost eliberat în 17 septembrie 1953 și nu a vorbit cu nimeni despre condițiile din închisoare și de la Canal, mama sa știind tot timpul că acolo a dus-o bine. În cei aproape doi ani cât a stat la Pitești e posibil să fi fost și victima reeducării lui Țurcanu, căci în acea perioadă acesta din urmă și-a început „lucrarea". Nici nu vrem să mai intrăm în detaliile acestor oribile evenimente, însă mai mult ca sigur firea plăpândă a lui Ioan a avut de suferit, căci dorea să uite ce a trăit și a văzut în închisoare, refuzând să vorbească familiei despre perioada arestului. Toate acestea s-au întâmplat fără a avea vreo vină reală:

> „Mii de copii au fost scoși din școli și universități, supuși la umilințe publice, batjocoriți de profesori și colegi din pricină că aveau credință în Dumnezeu sau pentru că erau fii ai unor deținuți politici. Căci oficial nu au existat în România deținuți «religioși», ci toți au fost taxați ca «politici»."[16]

Despre atmosfera și umilințele de la Valea Neagră, a scris pe larg Cezar Zugravu[17], închis și el în aceeași perioadă la Peninsula. Astfel, el amintește de „broasca" cu un codeținut în spinare, la care comandantul Tiberiu Lazăr adresa înjurături și lovituri de cizmă, de luptele obligatorii între deținuți sau de ordinele de a sta culcat în noroi câte un sfert de oră[18], în timp ce erai lovit. De asemenea, se practica confiscarea pachetului primit de acasă, pălmuirile sau anularea vorbitorului atunci când rudele

[14] Fratele nu fumase până atunci, dar probabil pentru a face față psihic situației, părinții au ales metoda aceasta. Și părintele Nicolae cerea din Colonie să-i trimită de acasă țigări, dar probabil pentru a-și face viața mai ușoară, oferindu-le paznicilor.

[15] Doamna Emilia își amintește că tatăl său a ascuns după acest episod câteva obiecte sau cărți în pământ, însă nu a mai reușit să dea de ele nici până în ziua de astăzi.

[16] Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă*, Christiana, București, 2006, p. 334.

[17] Cezar Zugravu, *Dictatura. O tragedie românească*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2005, pp. 146–270. Autorul acestei cărți a fost condamnat pentru organizarea și participarea la greva studențească de la Timișoara din 1946, trecând pe la închisorile de la Brașov, Aiud, Constanța și Coloniile Saligny, Valea Neagră și Coasta Galeș (p. 12).

[18] C. Zugravu, *Dictatura…*, pp. 166–167.

erau deja acolo ori percheziţiile după miezul nopţii[19]. Masa de bază era constituită din 750 grame de pâine pe zi „veche şi acră", fiertură din cartofi, varză şi gulii, ori spanac, cosit şi adus cu camioanele, fiert fără a mai fi spălat[20]. Cu toate acestea, erau puşi la săpat cu hârleţul şi cărat pământul cu roaba ori la dislocarea pietrei, 8–12 ore pe zi, fie arşiţă, ploaie sau ger[21]. Ofiţerul politic al coloniei, Chirion, se ocupa şi cu reeducarea, prin bătaie generală, obligându-i să cânte şi să joace în timpul torturii, să vorbească cu cei decedaţi ori prin băgarea la carceră – care era de dimensiunea unei lăzi înalte unde erau înghesuiţi câte doi oameni, toate acestea ducând la numeroase omoruri şi sinucideri[22]. Nu ştim exact ce va fi făcut Ioan, însă contextul descris de alţi colegi ne fac să ne dăm seama la ce era expus.

Revenind la viaţa de după calvarul de la Canal a lui Ioan Dimitriu, în 1954 a fost luat în armată, la muncă, în Muncelu, judeţul Iaşi, iar în 1955, după moartea tatălui, s-a înscris la Facultatea de Mine din Bucureşti, singura unde fusese primit. Probabil aflându-se de trecutul său, a fost dat afară de la facultate în 1957 şi a lucrat ca muncitor la Minele de cărbuni de la Iacobeni, din cadrul Întreprinderii Miniere Moldova, Câmpulung Moldovenesc. În anul 1958 s-a mutat la mina Leşul Ursului din Suceava, iar în 1963 se transferă la Piatra Neamţ, unde lucrează ca geolog; fusese între timp depistat cu silicoză (1961). Între anii 1965–1968 urmează, la fără frecvenţă, Facultatea de Mine de la Petroşani. În anul 1966 este diagnosticat cu silicoză de grad II şi se pensionează pe caz de boală. Starea de sănătate se agravează, iar luna iulie 1971, fără a apuca să vadă sfârşitul regimului comunist, se mută la cele veşnice, adâncind durerea familiei.

Dragostea sa este exprimată foarte frumos în cărţile poştale trimise de Ioan Dimitriu acasă, la Micleşti, către mamă şi soră: „Cer cam mult, de aceea rog pe Miluţica să muncească din toate puterile şi să te ajute mămică!"[23], „Dragă mamă, fii cât mai liniştită şi îngrijeşte-ţi sănătatea. Eu în curând voi fi acasă. Tu Miluţica învaţă, munceşte şi caută să o ajuţi pe mama"[24], „Caută şi îngrijeşte-ţi sănătatea, numai asta să te preocupe. Mie nu-mi lipseşte nimic, sunt sănătos şi urez tuturor la fel"[25].

Astfel, Ioan Dimitriu a dus o viaţă în umbra ţinutei înalte şi verticale a tatălui, dar şi în întunericul lipsei de dragoste din închisorile comuniste. Sora povesteşte că după ce Puiu a venit de la Canal nu mai era la fel, nu mai exista acea bucurie în familia lor, mai ales că tatăl murise imediat după eliberare. O povară grea de purtat

---

[19] C. Zugravu, *Dictatura…*, pp. 160–161, 231.
[20] C. Zugravu, *Dictatura…*, p. 149.
[21] C. Zugravu, *Dictatura…*, pp. 150–151.
[22] Andrei Muraru (coord.) et al., *Dicţionarul penitenciarelor din România comunistă (1945–1967)*, Polirom, Bucureşti, 2008, p. 236. Numai în ianuarie 1953 erau raportate 46 de decese.
[23] Ioan Dimitriu, „Carte poştală" (olograf), Colonia Peninsula, datată 6 decembrie 1952.
[24] Ioan Dimitriu, „Carte poştală" (olograf), Colonia Peninsula, datată 1 februarie 1953.
[25] Ioan Dimitriu, „Carte poştală" (olograf), Colonia Peninsula, datată 14 aprilie 1953.

într-o societate comunistă și toate din cauza faptului că tatăl fusese un preot ortodox autentic.

Contactul cu represiunea. Arestul părintelui

Revenind în anul 1948, după ce Ioan a fost luat de acasă, fără ca membrii familiei să știe unde se află, părintele a fost și el urmărit spre a fi arestat. Doamna Emilia povestește că îl ascundea un domn de la primărie, care afla dinainte intenția miliției. Astfel, de multe ori acest domn îl ascundea după sobă, între zestrea familiei. Între timp, au urmat percheziții și căutări ale Securității, iar doamna învățătoare Aurelia era pusă la treburile cele mai grele de la primărie, printre care la „transformarea prăjinilor în ari și hectare". Doamna Emilia era de multe ori chemată la întâlnirile tinerilor muncitori comuniști, unde era numită „soră de bandit și fiică de bani gata burgheză"[26], spre a o intimida și a lovi iarăși în familia părintelui.

În anul 1951, Securitatea a reușit să îl rețină pe părintele Nicolae și să îl ducă la Vaslui, însă oamenii din sat, în frunte cu pălimarul, s-au organizat și au mers să protesteze la prefectură pentru a-l elibera, ceea ce au și izbândit. Așadar, viitorul era sumbru. Părintele nu voia să facă apologia colectivizării la predica de la Sfânta Liturghie, iar comuniștii știau că el are mare influență în comună și doreau să-l folosească și să-l înduplece pe orice cale. Vecina Aurelia se exprimă retoric:

> „Vă întreb acum ca și atunci, ca și peste sute de ani, poate un preot, în care oamenii cred, să-i mintă în fața sfântului altar, că e mai bine să-și dea tot ce au obștii, că vor trăi mai fericiți?! Simțul proprietății nu poate fi scos din cugetul omului, oricâte suferințe au trecut peste el. Preotul Dimitriu știa acestea și a plătit cu viața pentru acest sfânt crez, căci morala creștină, îmbinată cu cea umană, i-au călăuzit viața."[27]

Părintele Nicolae se opunea și lua atitudine și în cadrul ședințelor de la Protoierie împotriva folosirii Bisericii ca unealtă a comuniștilor, mai ales pentru colectivizare. Cu fiul luat de acasă și cu colegii care dădeau informații autorităților[28], părintele a avut verticalitatea și curajul să nu amestece tradiția creștină a Bisericii cu măruntele interese limitate ale politicii din epoca sa. Totuși, repercusiunile nu au întârziat să apară: în prima parte a anului 1952, în toiul nopții, părintele Nicolae este ridicat de Direcția Generală pentru Siguranța Statului Codăești și dus la Penitenciarul Iași. Iată cum descrie soția sa acest episod:

---

[26] Aurelia Dimitriu, „Declarație" (dactilograf.), 1992, p. 1.

[27] A. Dascălu, „Memento…", p. 3.

[28] Doamna Emilia a descoperit că preotul care îi ținea locul cât tatăl ei era la facultate, acela dădea note informative despre părintele Nicolae. Între timp, a fost pus protopop de Codăești, însă nu a venit la înmormântarea părintelui.

„Pe la mijlocul nopții, casa mea a fost înconjurată de milițieni, ca la orice borfaș și trei ofițeri au intrat în casă și mi-au ridicat soțul Preot Nicolae Dimitriu, bolnav, cu operația supurând și cu tratament medicamentos. Mi-au spus să fac un pachet cu rufe. Atât."[29]

În fișa matricolă penală[30], se precizează ca fiind la origini „țăran chiabur" și „mic burghez", având ca avere 0,75 ha de teren și o casă. Însă punem la îndoială aceste date, căci, de exemplu, în fișa matricolă a părintelui Gheorghe Calciu-Dumitreasa se precizează ca fiind la origini „sărac", deținând 3 ha teren și o casă[31]. Depindea așadar de contextul local și de cine completa aceste fișe. Mai mult, doamna Emilia spune că tatăl său a renunțat la moștenirea de la părinți, lăsând totul surorilor. De asemenea, deși se precizează că în momentul arestării este apolitic, în trecut este văzut ca legionar[32], acesta fiind și motivul oficial al internării în Colonia Peninsula. Însă aceste date apar – de exemplu – și la părintele Dumitru Stăniloae[33] sau la Mitropolitul Bartolomeu Anania, știut fiind că aceste acuzații erau cele mai frecvente când regimul voia să scape de cineva. Tot din fișa matricolă penală aflăm că în 22 iulie 1952 a fost internat la Peninsula, iar la data de 14 ianuarie 1953 a fost mutat la Poarta Albă, când comandant al coloniei era colonelul Ion Ficior[34], condamnat definitiv pe 29 martie 2017 la 20 ani de închisoare pentru infracțiuni contra umanității[35]. Doamna Emilia susține că din discuțiile cu fratele său, tatăl ar fi trecut și prin închisoarea de la Aiud. Oricum, nu a fost judecat și condamnat, ci a fost doar internat, după cum era obiceiul celor care ajungeau la Canal, pe cale „administrativă", fiind cei care încurcau regimul în planul măreț de face din România o superputere socialistă: „Împotriva măsurilor administrative de deportare sau internare nu exista nici o cale de atac. Asemenea măsuri contraveneau direct prevederilor constituționale (din 1948 și 1952), dar nici o instanță nu putea evoca neconstituționalitatea unor

[29] A. Dimitriu, „Declarație", p. 1.

[30] „Fișe matricole penale", la *Institutul*..., http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2002.%20Deac%20-%20Dinau/Dimitriu%20Nicolae%20I (data accesării: 18 martie 2017).

[31] „Fișe matricole penale", la *Institutul*..., http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/Fise%20matricole%20penale%20-%20personalitati%20publice/Calciu%20Gheorghe%20S (data accesării: 18 martie 2017).

[32] În trecut, părintele primise și câteva sume de bani pentru renovarea Bisericii de la administrația legionară, însă era un gest normal pentru acea perioadă.

[33] „Fișe matricole penale", la *Institutul*..., http://www.biblioteca-represiunii.ro/Fise%20matricole%20penale %20-%20detinuti%20politici/Fise%20matricole%20penale%20-%20personalitati%20publice/Staniloae%20 Dumitru/P1300291.JPG (data accesării: 18 martie 2017).

[34] Lucia Hossu-Longin, *Memorialul durerii. O istorie care nu se învață la școală*, Humanitas, București, 2007, p. 269.

[35] „Definitiv. Torționarul Ion Ficior, 20 de ani de închisoare", în: *Digi24*, 29 martie 2017, http://www.digi24.rov/stiri/actualitate/justitie/decizia-definitiva-pentru-ion-ficior-asteptata-astazi-696817 (data accesării: 27 martie 2017). Acesta a fost găsit vinovat pentru decesul a 103 deținuți de la Colonia Periprava, unde Ficior a fost comandant între 1958–1963.

asemenea acte”[36]. În orice caz, doamna Aurelia nu a fost îndepărtată de regimul comunist de la catedră, ceea ce arată că părintele Nicolae era nevinovat.

În tot acest timp, fiul Ioan se afla la Canal fără să știe că și tatăl său este acolo. Reîntâlnirea avea să fie pricinuită de un cuvânt ținut de părintele Nicolae în preajma unei sărbători, când a fost recunoscut după stilul predicii. După înfățișare nu se putea recunoaște, după cum mărturisește și doamna Aurelia: „Ce am putut vedea m-a înspăimântat. Un preot frumos, cu barbă, devenit acum de nerecunoscut, ras complet și pe cap, cu rana supurând, ca un schelet”[37]. Au început să se întâlnească – prin bunăvoința unor paznici, care se făceau că nu îl văd pe Ioan când se strecoară pe sub gard – și au dat de știre și acasă, fără a atrage atenția: „Doamna preoteasă a trimis în plină iarnă un pachet cu mănuși, ciorapi și fular de lână, pe numele părintelui și a răspuns fiul, dând astfel de înțeles, discret, că sunt împreună”[38].

Multe au fost suferințele pe care le-a îndurat părintele Nicolae. Cezar Zugravu relatează modul cum erau tratați preoții la Colonia Peninsula: „Preoții prestau muncile cele mai grele de pe șantier, erau cei mai înfometați dintre deținuți, iar când nu lucrau pe șantier erau puși să curețe closetele, mai ales de sărbătorile de Paști și de Crăciun”[39]. Din mărturiile fiicei Emilia, tatăl său nu putea să lucreze mult din cauza bolii și a firii sensibile, de multe ori fiind lăsat flămând. După o perioadă de la aceste evenimente triste din familia sa, doamna Emilia a întâlnit la o moară, într-un sat vecin, un domn care fusese închis împreună cu părintele Nicolae. Acesta i-a povestit despre umilințele la care a fost supus tatăl său, mai ales pentru că era preot.

Despre timpul petrecut acasă, după eliberare, soția Aurelia povestește:

> „A sosit foarte bolnav, desfigurat, cu o stare de melancolie pronunțată. A fost imediat internat în spital, dar faptul că singurul rinichi pe care-l mai avea era deja distrus, nu a mai putut fi salvat, așa că la o lună de la eliberare s-a stins din viață, pe 26 iulie […]. Abia avea 49 de ani. Durerea nu se poate descrie, a lăsat în urmă o soție distrusă, cu doi copii îndurerați, fără sprijin.”[40]

În luna cât a mai trăit după eliberare, părintele Nicolae a avut grijă ca – printr-un prieten avocat – să lase moștenire fiicei sale Emilia casa și pământul, căci se gândea că pentru fată va fi mai greu să-și găsească un rost în viață, având în vedere situația politică și prin ce a trecut el. Tot în acea perioadă a anunțat Protopopiatul Codăești că a ajuns în parohie, cu rugămintea plină de bun simț și delicatețe de a se întoarce la turma sa: „Vă rog să binevoiți a comunica Sfintei Episcopii (că a sosit în parohie,

[36] Dinu C. Giurescu (coord.), Alexandru Ștefănescu, Ilarion țiu, *România și comunismul. O istorie ilustrată*, Corint, București, 2010, p. 122.
[37] A. Dimitriu, „Declarație”, p. 2.
[38] A. Dascălu, „Memento…”, p. 3.
[39] C. Zugravu, *Dictatura…*, pp. 256.
[40] A. Dimitriu, „Declarație”, pp. 3–4.

n.n.), spre a se proceda la cele cuvenite”[41]. Însă această cerere a rămas fără răspuns, căci așa cum mărturisea Pr. Constantin Grancea în ferparul său, „când familia, Biserica și societatea puteau încă să se bucure de energia lui creatoare, a părăsit lupta vieții”[42].

Cărțile poștale

Cărțile poștale trimise din coloniile de muncă de la Canal poartă amprenta suferinței și a dorului, a lipsei de hrană și a nerăbdării de a fi liber. În majoritatea acestora – indiferent că sunt de la Ioan sau de la părintele Nicolae – se face referire la alimentele și obiectele pe care le doreau de acasă, având voie o dată pe lună la un pachet. Astfel, erau cerute: halva, miez de nucă, friptură, grăsime, usturoi, brânză, prăjituri, cremă maro, lingură, bocanci, bani, ghete, căciulă de lână, creioane, hârtie de scris, dar și medicamente: urotropin, aspirine, piramidon, vitamina C, calciu gluconic, expectorante, sulfamide, fașă sterilă și plasturi sau fotografii. De multe ori, alături de pachetul cu obiecte sau cu mâncare, cereau un pachet separat cu fructe, iar în fiecare pachet menționau să pună țigări și chibrituri, mai mult ca sigur pentru administrația coloniei. Însă se trimiteau și indicații privind administrarea casei: „Reține cinci stupi; ceara din coturi și pod trimite-o la Huși”[43] sau: „vinde cele trei oițe dacă mai sunt și din cei cinci stupi lasă numai doi”[44], ori: „Puiu să se pregătească serios pentru examen”[45].

Doamna Emilia își amintește că unii dintre evreii care au mai rămas prin Vaslui și care îl cunoșteau pe părintele Nicolae, de multe ori, îi dădeau doamnei Aurelia alimente sau obiecte pentru a le trimite prin pachet la Canal.

Impresionante sunt și mărturiile de dragoste și dor dintre cei doi soți, din care se vede iubirea autentică ce și-o purtau unul altuia: „Același dor ca și al tău mă chinuie mereu. Să-l stăpânim și va fi bine”[46] sau: „Am primit mult așteptata ta carte poștală. […] Conținutul ei m-a impresionat profund. M-a impresionat îndeosebi că ai rămas aceeași soție devotată și credincioasă, aceeași mamă duioasă și iubitoare, gata de a sacrifica orice pentru cei dragi ai tăi. […] Te dorește cu același drag și dor, al tău, Nicușor”[47].

---

[41] Pr. Nicolae Dimitriu, „Cerere adresată Protoiereului Raionului Codăești” (olograf), datată 30 iunie 1954.
[42] Pr. Constantin Grancea, „Preotul Nicolae…”, p. 123.
[43] Pr. Nicolae Dimitriu, „Carte poștală” (olograf), Colonia Peninsula, datată 10 februarie 1953.
[44] Pr. Nicolae Dimitriu, „Carte poștală” (olograf), Colonia Peninsula, datată 8 aprilie 1953.
[45] Pr. Nicolae Dimitriu, „Carte poștală” (olograf), Colonia Poarta Albă, datată 25 ianuarie 1954. Ioan fusese deja eliberat.
[46] Pr. Nicolae Dimitriu, „Carte poștală” (olograf), Constanța, datată 31 aprilie 1953.
[47] Pr. Nicolae Dimitriu, „Carte poștală” (olograf), Colonia Peninsula, datată 8 aprilie 1953.

Predici, cuvântări și conferințe

Părintele Nicolae avea darul de vorbi și de a-și alege cuvintele cu grijă, iar acest lucru se vede din predicile sale rămase scrise la diferite ocazii, din care reiese faptul că era un adevărat păstor de suflete. O predică deosebită este cea de la hramul bisericii, de Sfântul Nicolae, după 22 de ani de la venirea în parohie. Părintele face o retrospectivă a anului ce a trecut, îndemnând la mulțumire față de Dumnezeu:

> „În adâncul sufletului și al cugetului nostru, fiecare dintre noi să-și amintească câte dovezi de iubire dumnezeiască față de noi am văzut în anul ce a trecut. Pe unii dintre noi Domnul i-a mângâiat în ziua necazului și a suferințelor, și cu cuvântul Evangheliei Sale și cu rugăciunile Bisericii pentru noi și prin dragostea prietenilor; pe alții în ziua strâmtorării și a lipsei, le dă ajutorul Său pe vreo cale neașteptată; în timpul suferinței ne trimite alinare și vindecare; ne păzeşte în călătorii și în case de toate nenorocirile. Ce simțământ de fiască iubire recunoscătoare se cade să umple inima noastră în aceste clipe, când întorcându-ne spatele spre anul trecut, prăznuim hramul bisericii noastre."[48]

De asemenea, părintele subliniază importanța faptelor noastre, îndemnând la conștientizarea vieții veșnice în Hristos:

> „Când oare vom începe să creștem duhovnicește, când vom începe să ne pregătim pentru viața cea veșnică? Iată în fața noastră se deschide un an nou în viața fiecăruia. El este un glas al Tatălui care ne cheamă la Sine. [...] Dintre toate chinurile pe care le îndură inima omului, cel mai grozav chin este gândul vieții trăite fără rod, pe care n-o poți înapoia"[49].

Semnificativ este și faptul că părintele Nicolae vorbea despre libertatea cu care se puteau ruga în biserică, față de creștinii primelor veacuri, în condițiile în care la data predicii, fiul său era deja luat la Canal, iar comunismul se așeza din ce în ce mai ostentativ: „Iar noi ne rugăm așa cum creștinii cei vechi puteau numai să-și închipuie: în biserici foarte frumoase, unde ne adunăm în toată libertatea și în văzul lumii; și nimeni nu ne împiedică să dăm laudă lui Dumnezeu, iar în durerile și chinurile noastre să suspinăm din inimă înaintea Lui"[50]. Nu avea de unde să știe părintele urgia ce va veni rapid asupra Bisericii sau mai bine zis, refuza să creadă într-o prigoană îndreptată împotriva întregii Biserici. Însă cuvintele lui, chiar dacă Biserica a fost zdruncinată, dăinuie și astăzi, demonstrând că Biserica nu poate fi biruită.

Într-o altă predică, la înmormântarea unui tânăr din sat ce fusese ucis, părintele Nicolae, cu duioșie și blândețe, trimite cu gândul că trebuie mai întâi să murim ca

---

[48] Pr. Nicolae Dimitriu, „Predică la hram" (olograf), Miclești, 6 decembrie 1950, p. 5.
[49] Pr. N. Dimitriu, „Predică la hram", p. 10.
[50] Pr. N. Dimitriu, „Predică la hram", p. 6.

să avem viață veșnică, așa cum se întâmplă și în natură: „Dacă odată cu toamna începe pregătirea ascunsă a desăvârșirii, a unei pregătiri în umbră și liniște pentru o nouă îmbrăcare și înfrumusețare a firii, de ce toamna vieții nu ne-ar face să înțelegem că și ea poate avea un rol pregătitor și creator în taina vieții și a lui Dumnezeu?”[51].

În altă parte, pornind de la vânzarea Mântuitorului de către Iuda, părintele vorbește despre păcatul pizmei, care „slăbănogește corpul, pierde sufletul, vestejește fața, arde inima și o usucă și, în sfârșit, robește și nimicește cu totul pe bietul om cuprins de ea”[52]. Ca o ironie a sorții, avea să fie arestat cu concursul unui preot adus de el în comună… .

O scriere aparte este cuvântul rostit la o conferință de la Căminul Cultural, numită „Rolul Bisericii în trecutul neamului nostru”, la care a participat și prefectul de atunci. Din contextul cuvântării, în care face referire la Patriarhul Miron Cristea ca prim-ministru și la Regele Carol al II-lea, tragem concluzia că este posibil ca ea să fie din anul 1938. Părintele Nicolae face trimitere la legătura strânsă dintre neam și Biserică – fără a aminti nimic de legionari –, la faptul că Biserica a stat la baza culturii și unității neamului românesc, apelând la exemple din viața lui Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Tudor Vladimirescu sau Sfântul Ierarh Doroftei și Veniamin Costachi:

> „Tot din Evanghelii, pe baza ideii de egalitate și frățietate creștină, fie că se luptau pentru întregirea idealului național, unde preoții pornind din tranșee înaintau la rând cu soldații, murind cu mâna pe Cruce […], fie că interveneau pentru dezrobirea vecinilor sau pentru stăvilirea puhoaielor barbare întru apărarea creștinătății, Evanghelia era la baza acestor fapte și suferințe, unde preoții și soldații cântau patriotic cuvinte scripturistice: «Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați».”[53]

În predicile și cuvântările sale părintele folosește trimiteri la Sfinții Părinți, la Sfânta Scriptură, în special la psalmistul David, recită anumite poezii și trimite mereu la pilde din viața de zi cu zi și la fapte petrecute în istorie. Din toate acestea cunoaștem că părintele Nicolae Dimitriu avea o pregătire teologică deosebită, o vocație aparte, trăind Ortodoxia într-un mod autentic.

Viața de după moarte. Urmașii

În tot timpul acestor momente grele când soțul și băiatul au fost arestați, acasă, la Miclești, doamna preoteasă Aurelia plângea mult și lucra peste program, luând și orele altor profesori pentru a putea trece mai ușor peste necazurile pricinuite de comunism, mai ales că rămăsese singură acasă, căci Emilia era la studii la Cluj-Napoca

[51] Pr. Nicolae Dimitriu, „Necrolog” (olograf), Miclești, nedatat, p. 3.
[52] Pr. Nicolae Dimitriu, „Predică în săptămâna Patimilor” (olograf), Miclești, nedatată, p. 2.
[53] Pr. Nicolae Dimitriu, „Rolul Bisericii în trecutul neamului nostru” (olograf), Miclești, posibil 1938, p. 3.

(1952–1955). De asemenea, făcea mereu pachete și le trimitea celor doi, autoritățile fiind atente să nu cumva să primească fiecare prea multe alimente sau obiecte, verificând să nu obțină amândoi aceleași lucruri. De multe ori, mergea la vorbitor degeaba, cu bagaje și cheltuieli făcute în van, căci nu era lăsată să vadă pe nimeni.

Nici după comunism doamna Aurelia nu a avut liniște, căci cu greu a reușit să facă lumină în cazul persecuției soțului și copilului de către regimul comunist, fiind plimbată prin adrese între diversele instituții ale Ministerului Justiției[54], care nu au vrut să îi dea detalii despre motivele arestării soțului. Nu și-a găsit dreptatea nici în ceea ce privește preluarea abuzivă a unor suprafețe de teren din jurul casei sale de către apropiați ai regimului, problemă care nici astăzi nu este îndreptată.

Însă, peste toate aceasta, dârză, destoinică, jertfitoare și purtând dragostea pentru părintele în adâncul inimii, Aurelia Dimitriu a trăit cu demnitate până aproape de vârsta de 100 de ani (1904–2003), sfidând parcă necazurile prin care a trecut.

Părintele Nicolae și-a dorit ca fiica sa să devină medic, iar băiatul arhitect, pentru că avea talent la desen. Destinul tragic i-a făcut pe mamă și pe copii să caute numai să supraviețuiască, trăind mereu cu teroarea și frica de a fi din nou persecutați. Regimul politic i-a făcut să se împrăștie în lume, pentru a putea trăi în liniște. Doamna Emilia nu a fost primită la studii la Iași și a trebuit să se mute la Cluj-Napoca, reușind apoi să vină la Iași ca asistent de ocrotire[55], iar acum este pensionară.

Până după anul 1989, doamna Aurelia și fiica ei nu au spus nimic copiilor și nepoților despre destinul tragic al celor doi, căci exista încă frica persecuției și a arestării și mai ales gândul că ei – copiii – vor avea de suferit. Însă Dumnezeu nu a uitat această familie și, prin rugăciunile și credința părintelui Nicolae, a umplut de bucurie inima doamnei Emilia, căci acum, în zilele noastre, unica sa fiică este profesor universitar la Facultatea de Stomatologie a U.M.F. Iași, un medic eminent, iar băiatul lui Ioan Dimitriu este arhitect. Nepotul doamnei Emilia este scriitor și profesor la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, iar nepoata medic stomatolog și cadru universitar în Iași. Așadar, chiar dacă a avut de suferit, părintele Nicolae se bucură acum că durerea lui nu a fost în zadar.

---

[54] Doamna Emilia povestește despre un episod dintr-o audiență din 1994 de la Administrația Prezidențială în care mamei i s-a reproșat că preotul Nicolae a fost legionar și nu deținut politic, ca atare degeaba se zbate pentru anumite drepturi. Tot cu asprime i s-a spus că a venit cam târziu pentru clarificarea situației: „Ai tăcut 80 de ani și acum vii la noi?!" (doamna Aurelia avea 80 de ani în 1994).

[55] Mergea pe teren, într-o anumită zonă și se îngrijea de copii, având evidența vaccinurilor, a bolilor, tratamentelor etc.

În loc de concluzii

Responsabilitatea de păstor de suflete a părintelui Nicolae Dimitriu a fost cea care nu l-a lăsat să abdice de la valorile morale și creștine, chiar cu prețul torturii comuniste. În interviul acordat, doamna Emilia arată că dacă tatăl tău nu era preot, probabil nici fratele și nici tatăl nu erau atât de asupriți. Așa cum mărturisește părintele Nicolae Dascălu în articolul său, „numele Preotului Nicolae Dimitriu se înscrie cu demnitate în paginile martirologiului României creștine din secolul al XX-lea, alături de ale altor clerici și credincioși ortodocși care au dat mărturie că iubirea lui Hristos e mai tare decât moartea”[56].

O sugestie a doamnei Emilia ține loc de concluziile acestei lucrări. Ar fi necesară alcătuirea unui pomelnic cu clericii care au suferit pentru Hristos în perioadă comunistă, care să fie introdus la ieșirea cu Sfintele Daruri, lângă pomenirea patriarhilor Bisericii Ortodoxe Române – valabil măcar pentru parohiile unde aceștia au slujit – spre aducere aminte și prețuire a exemplului lor și spre conștientizarea răului care poate fi produs într-o lume unde Dumnezeu nu este primit.

[56] Pr. Nicolae Dascălu, „File de martirologiu creștin…”, p. 436.

Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor în perioada comunistă. Istorie, dialog și misiune

Doru Marcu*

Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a declarat anul 2017 ca Anul Omagial al sfintelor icoane, al iconarilor și pictorilor bisericești, dar și Anul comemorativ Justinian Patriarhul și al apărătorilor Ortodoxiei în timpul comunismului în Patriarhia Română. Având în vedere tema propusă de organizatorii acestei dezbateri[1], dar și anumite reacții negative după Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe, desfășurat în Creta între 18–26 iunie 2016, prezentarea mea va avea ca subiect legătura dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor (CMB) în perioada comunistă dintre anii 1948–1989. Voi analiza critic anumite momente cheie din istoria acestei legături, care au lăsat anumite amprente în istoria Bisericii Ortodoxe Române și de care nu trebuie să uităm așa curând. În același timp, personalitățile care au marcat această perioadă nu pot fi trecute cu vederea, printre care personalitatea Părintelui Patriarh, Justinian Marina, rămâne una de amintit.

Conștiința Bisericii Ortodoxe Române ca Biserică apostolică rămâne un adevăr de care nu putem să ne îndoim[2]. Întreaga perioadă de la formare și până în prezent a fost marcată de evenimente istorice care i-au tulburat activitatea și prezența în societatea românească. Fără îndoială, perioada comunistă rămâne un episod care va marca generația românească mult timp, afectând și percepția oamenilor față de credința creștină și ortodoxă. Totuși, în această jumătate de secol comunist, Biserica Ortodoxă a dăruit poporului românesc anumite personalități care au dus o luptă continuă pentru afirmarea identității creștine a românului. Mă gândesc aici la personalitatea impresionantă a Patriarhului Justinian Marina. Voi încerca să punctez câteva mutări ale Părintelui Patriarh, memorabile pentru istoria Bisericii Ortodoxe în perioada regimului

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

1 Sesiunea de comunicări științifice, cu tema *Mărturisirea credinței prin cuvânt și artă în Biserica Ortodoxă Română în perioada comunistă*, organizată de către Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, în perioada 18–19 mai 2017.

2 A se vedea: Mircea Păcurariu, „Romanian Christianity”, în: Ken Parry (ed.), *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, Blackwell Publishing, Malden, 2007, pp. 186–206.

comunist. Acestea au legătură cu mișcarea ecumenică modernă, în special cu Consiliul Mondial al Bisericilor, organizație cu sediul la Geneva, Elveția.

Atunci când vorbim despre mișcarea ecumenică modernă primul gând ne trimite la conferința misionară de la Edinburgh din 1910, cu mențiunea că la această conferință nu a participat vreun un reprezentant al Bisericii Ortodoxe sau al Bisericii Catolice[3]. Deși ideea unui consiliu al Bisericilor creștine a fost dezbătută chiar la începutul secolului al XX-lea, totuși acest Consiliu Mondial al Bisericilor sau Consiliu Ecumenic al Bisericilor (după traducerea din franceză) va prinde contur în mod oficial la data de 23 august 1948[4]. Prezența Ortodoxă la acest moment, devenit emblematic, va fi destul de săracă. Deși erau rezervate 85 de locuri pentru teologii ortodocși, vor fi ocupate doar 24 de scaune. Bisericile care au participat din lumea ortodoxă sunt următoarele: Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, Biserica Greciei, Biserica Rusă din diaspora și Episcopatul Român din America[5]. În ceea ce privește prezența românească la Prima Adunare Generală a Consiliului Mondial al Bisericilor, trebuie menționat că nu avea drept de reprezentare a Bisericii Ortodoxe Române, care nu recunoștea din punct de vedere canonic acest episcopat din diasporă.

Momentul Amsterdam august 1948 a fost marcat de un alt moment important, anume Moscova 1948, atunci când în luna iulie a acestui an, a avut loc o Conferință Ortodoxă, organizată de Biserica Ortodoxă Rusă cu ocazia sărbătoririi a 500 de ani

---

3 Despre Conferința Misionară de la Edinburgh și despre centenarul acesteia, a se vedea: W.H.T. Gairdner, *Edinburgh 1910: An Account and Interpretation of the World Missionary Conference*, Oliphant, Anderson and Ferrier, Edinburgh and London, 1910; *The History and Records of the Conference together with Addresses Delivered at the Evening Meeting*, Oliphant, Edinburgh, 1910; Kenneth R. Ross, *Edinburgh 2010: New Directions for Church in Mission*, William Carey International University Press, Pasadena, California, 2010; Mary Tanner, „Celebrating Edinburgh 1910. Reflections on Visible Unity”, în: *Theology*, CXIII (2010), 876, pp. 403–410; Jeremy Morris, „Edinburgh 1910–2010: A Retrospective Assessment”, în: *Ecclesiology*, VII (2011), 3, pp. 297–316.

4 Despre istoria Consiliului Mondial al Bisericilor, recomandăm următoarele lucrări: *The World Council of Churches. Its Process of Formation: Minutes and Reports of the meeting of the Provisional Committee of the World Council of Churches held at Geneva from February 21st to 23rd, 1946*, World Council of Churches, Geneva, s.a.; W. A. Visser 't Hooft (ed.), *The First Assembly of the World Council of Churches, held at Amsterdam, August 22nd to September 4th 1948*, SCM Press, London, 1948; Ruth Rose, Stephen Charles Neill (eds.), *A History of the Ecumenical Movement, 1517–1948*, SPCK, London, 1954; Pr. Prof. Liviu Stan, „Organizații religioase internaționale și interconfesionale”, în: *Mitropolia Olteniei*, VIII (1956), 10–12, pp. 735–752; David P. Gaines, *The World Council of Churches: A Study of Its Background and History*, Richard. R. Smith, Peternorough, New Hampshire, 1966; W.A. Visser 't Hooft, *The Genesis and Formation of the World Council of Churches*, WCC Publications, Geneva, 1982; Adrian Boldișor, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015, pp. 47–98.

5 Lista completă cu Bisericile care au participat la acest eveniment se poate consulta în lucrarea: W.A. Visser 't Hooft (ed.), *La première assemblée du Conseil Œcuménique des églises. Rapport officiel*, vol. 5, Delachaux, Niestlé, Neuchatel, Paris, 1949, pp. 301–307.

de la primirea autocefaliei[6]. Deși conferința a avut un caracter festiv, totuși au fost discutate și anumite probleme ale prezenței Bisericii Ortodoxe în mișcarea ecumenică, și explicit posibila participare a acesteia la Adunarea din Amsterdam, programată pentru o lună mai târziu. Din nefericire, probabil la influența Bisericii Ortodoxe Ruse, mai multe Biserici Ortodoxe, printre care și cea Română, au trebuit să refuze invitația de a participa la această adunare. În Rezoluția cu privire la Relația cu Mișcarea ecumenică se afirmă următorul lucru „scopurile mișcării ecumenice, care s-au exprimat în organizarea «Consiliului mondial al bisericilor» cu ultimă țintă de a organiza o «Biserică ecumenică» în planul actual, nu corespund idealului creştin și țelurilor urmărite de Biserica lui Hristos, așa cum le înțelege Biserica ortodoxă"[7].

După mai bine de un deceniu, poziția lumii ortodoxe față de Consiliul Mondial al Bisericilor a luat o întorsătură neașteptată, deși cu mult timp înainte pregătită[8]. Momentul 1961 atunci când Consiliul a organizat a III-a Adunare Generală în New Delhi va rămâne la fel de emblematic ca cel din 1948. La birourile Consiliului Mondial al Bisericilor de la Geneva este primită o cerere în luna aprilie a anului 1961 prin care Biserica Rusă își exprima dorința să fie primită ca membră în Consiliu[9]. Surprinzător sau nu, în luna septembrie a aceluiași an, deci cu câteva luni înainte ca Adunarea de la New Delhi să aibă loc, Patriarhul Justinian trimite la rândul său o cerere către Consiliu pentru ca Biserica Ortodoxă Română să fie acceptată ca membră cu drepturi depline[10]. Fără îndoială că întrebarea care apare în această situație are legătură cu exemplul Moscovei, dacă a avut sau nu un rol în decizia Patriarhului Justinian de a începe dialogul cu CMB. Există voci autorizate care susțin că indiferent de decizia Moscovei, Patriarhul Justinian avea de gând să implice Biserica Ortodoxă Română

6 *Actes de la conférence des Eglises Orthodoxes*, vol. 1, Editions du Patriarcat du Moscou, Moscou, 1950; *Actes de la conférence des Eglises Orthodoxes*, vol. 2, Editions du Patriarcat du Moscou, Moscou, 1952. În limba română, primul număr al Revistei *Ortodoxia* a fost dedicat în întregime Conferinței de la Moscova. Rămâne interesant că referatul susținut de către Prof. Univ. Ioan Coman, care apare în varianta franceză (Ioan Coman, „L'Eglise orthodoxe et le mouvement œcuménique" în: *Actes de la Conférence des Eglises* Orthodoxes, vol. 2, pp. 5–86), în limba română va fi publicat în următorul număr al Revistei Ortodoxia și doar în rezumat, fără a se menționa autorul. A se vedea: „Conferința Ortodoxă de la Moscova", în: *Ortodoxia*, I (1950), 1, pp. 7–134; „Biserica Ortodoxă și Mișcarea Ecumenică", în: *Ortodoxia*, I (1950), 2–3, pp. 199–208.

7 „Rezoluția în legătură cu problema: «Mișcarea Ecumenică și Biserica Ortodoxă»„ în: *Ortodoxia*, I (1950), 1, p. 128.

8 Se cunoaște faptul că în anul 1959 Secretarul General al Consiliului, W.A. Visser 't Hooft, a mers împreună cu o delegație în Rusia pentru a discuta integrarea Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliu. A se vedea: „The World Council of Churches and the Russian Orthodox Church", în: *The Ecumenical Review*, XII (1960), 3, pp. 347–350.

9 David P. Gaines, *The World Council of Churches...*, p. 802: „the Geneva office made public on April 27, 1961, its receipt of an application for membership in the WCC from the Russian Orthodox Church".

10 Scrisoarea trimisă de Patriarhul Justinian către Consiliul Mondial al Bisericilor în data de 15 septembrie 1961 a fost publicată ca *Anexa I* în lucrarea: Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Destinul Ortodoxiei*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989, pp. 156–160.

în CMB[11]. Totuși, dat fiind faptul că lucrurile s-au întâmplat în această ordine, putem să susținem că exista o dependență religioasă de Moscova, nu una fără implicații politice[12]. Așadar, la acest moment New Delhi 1961 au fost acceptate în Consiliu cu drepturi depline următoarele Biserici Ortodoxe: Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă Bulgară, Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă din Polonia[13]. Prezența în lumea occidentală a Bisericilor Ortodoxe constituia la acea vreme un garant al libertății religioase în țările comuniste. Totuși această acoperire nu a fost totdeauna cu succes și vom da exemplul României atunci când vom analiza momentul 1989.

Din punct de vedere teologic, prezența ortodoxă în cadrul Consiliului Mondial a însemnat o mărturie a credinței ortodoxe înaintea celorlalți. Prin dialog, lumea occidentală a avut șansa să guste din tradiția istorică a Bisericii Ortodoxe. În cuvintele teologului Istavridis, „the presence of Orthodoxy in the ecumenical movement is a witness of Orthodox faith and worship made available for others. She presents to the western world the dimensions and experiences of a Christianity which goes back through an historic continuity and a living tradition to the beginnings of the Faith. The western world has shown a keen interest in the concept of dogma, the liturgical life, the patristic spirit, the religious, mystical and ascetic concepts of Christian experience, and the work of scholarship to be found in Orthodoxy”[14].

Un al moment important pentru relația Bisericii Ortodoxe Române cu CMB îl reprezintă numirea oficială în staff-ul Consiliului a părintelui profesor Ion Bria. Absolvent al Institutului Teologic din București, studii de licență și masterale, profesor de seminar și mai apoi de Facultate, bursier în Anglia, doctor în teologie din 1968, diacon și mai apoi preot, teologul Ion Bria va începe să lucreze în CMB din aprilie 1973, atunci când este numit în funcția de Director executiv pentru postul *Studii și Relații cu ortodocșii*. Postul acesta avea o istorie scurtă în programele Consiliului,

[11] Lucian N. Leuștean, „Between Moscow and London: Romanian Orthodoxy and National Communism, 1960–1965”, în: *The Slavonic and East European Review*, LXXXV (2007), 3, pp. 495–497.

[12] Teza politică este împărtășită de autoarea Kaisamari Kintikka, în lucrarea sa de doctorat *The Romanian Orthodox Church and the World Council of Churches, 1961–1977*, Scriften der Luther-Agricola-Gesellschaft 48, Luther-Agricola-Society, Helsinki, 2000.

[13] „The coming of the Orthodox Churches of Rusia, Bulgaria, Rumania and Poland into the membership of the WCC affords a lively hope that the Christian community can transcend the political and economic divisions of the world to a greater extent than most people have believed possible. Nothing that has happened in recent times has been so potent a witness that the universal Church of Christ is not tied to any national culture but can have a corporate life of its own and be a reconciling force” W. A. Visser ’t Hooft (ed.), *The New Delhi Report: The Third Assembly of the World Council of Churches 1961*, SCM Press, London, [2]1962, pp. 54–55.

[14] Vasil T. Istavridis, „The Orthodox Churches in the Ecumenical Movement 1948–1968”, în: Harold E. Fey (ed.), *The Ecumenical Advance: A History of the Ecumenical Movement, 1948–1968*, volume 2, SPCK, London, 1970, p. 309.

fiind inițial condus de către episcopul grec, Anastasios Yannoulatos[15]. Scopul acestui birou era să introducă în dezbaterile ecumenice despre misiune și evanghelizare contribuția Bisericilor Ortodoxe și să realizeze o punte de legătură între comunitatea ecumenică a Consiliului și lumea ortodoxă. De asemenea, teologi ortodocși aveau o platformă prin care aveau posibilitatea să publice diferite studii despre activitatea și misiunea Bisericii Ortodoxe[16]. Părintele Bria va conduce acest birou între 1973 și 1986, organizând diverse consultații ortodoxe și editând o serie de lucrări[17].

În autobiografia sa, părintele Bria refuză să se considere reprezentant oficial al Bisericii Ortodoxe Române în CMB, motivând că nu a fost trimis de către Biserică, devenind angajat direct al Consilului. Fără a intra în polemică cu această poziție, putem afirma că din punct de vedere oficial părintele Bria nu reprezenta Biserica Ortodoxă Română în Consiliu, însă din punct de vedere practic a purtat și această sarcină. Ca om de legătură între Consiliu și Patriarhia Română, părintele Bria a reușit, nu de puține ori, să joace rolul de mediator.

În privința părintelui patriarh Justinian trebuie spus că a fost un om foarte deschis din punct de vedere ecumenic[18]. Se cunosc întâlnirile la nivel național pentru cultele recunoscute din România la care îl găsim pe Patriarh în mijlocul evenimentului. Putem spune că și-a dorit și a reușit într-o mare măsură să creeze un climat ecumenic[19]. În același timp, oamenii din jurul său și cei responsabili pentru relațiile externe erau mereu teologi deschiși dialogului ecumenic. Nu în ultimul rând, Justinian a reușit să se facă cunoscut în cadrul Consiliului Mondial și să fie apreciat pentru fermitatea sa de a lega relații cu acesta[20]. Momentul 1973 când părintele Bria se mută în Geneva

---

[15] A se vedea: Anastasios Yannoulatos, *Mission in Christ's Way: An Orthodox Understanding of Mission*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, 2000, p. 95, p. 288; *Central Committee of the World Council of Churches: Minutes and Reports of the Twenty-Third Meeting, University of Kent at Canterbury, Canterbury, Great Britain, August 12th–22nd, 1969*, WCC Publications, Geneva, 1969, p. 154; *Central Committee of the World Council of Churches: Minutes and Reports of the Twenty-Fourth Meeting, Addis Ababa, Ethiopia, January 10th–21st, 1971*, WCC Publications, Geneva, 1971, p. 284.

[16] David Enderton Johnson (ed.), *Uppsala to Nairobi 1968–1975*, Friendship, New York, p. 86.

[17] A se vedea volumele: Ion Bria, Constantin Patelos (eds.), *Orthodox Contribution to Nairobi*, WCC Publications, Geneva, 1975; Ion Bria (ed.), *Martyria-Mission: The Witness of Orthodox Churches Today*, WCC Publications, Geneva, 1980; Ion Bria (ed.), *Jesus Christ-the Life of the World: An Orthodox Contribution to the Vancouver theme*, WCC Publications, Geneva, 1982; Ion Bria (ed.), *Go Forth in Peace: Orthodox Perspectives on Mission*, WCC Publications, Geneva, 1986.

[18] Mă gândesc aici la darul Patriarhului Justinian către Mânăstirea Catolică de rit bizantin, Chevetogne, Belgia, anume un Antimis pe care să se slujească Sfânta Liturghie. Detaliu acesta l-am aflat direct de la actualul stareț al mănăstirii, părintele Antoine Lambrechts. De știu că în această mănăstire se editează revista Irénikon.

[19] A se vedea articolul: Kaisamari Kintikka, „The Pride and Prejudice of Romanian Orthodox Ecumenism", în: Jonathan Sutton, Wil van den Bercken (eds.), *Orthodox Christianity and Contemporary Europe*, Eastern Christian Studies 3, Peeters, Leuven, pp. 455–462.

[20] A se vedea următoarele articole: Ion Bria, „Vizita Patriarhului Justinian la Biserica Angliei și la Consiliul Ecumenic al Bisericilor", în: *Mitropolia Olteniei*, XVIII (1966), 9–10, pp. 883–889; Vasil T. Istavridis, „The Orthodox Churches in the Ecumenical Movement 1948–1968", pp. 294–295; Patriarch Justinian

ca angajat al Consiliului va fi o victorie în acest sens pentru Patriarh și mai ales pentru Biserica Ortodoxă Română. În următoarele rânduri voi aduce câteva mărturii care vin să întărească viziunea profetică a Patriarhului care și-a dorit un om în CMB, dar și personalitatea puternică a părintelui Bria care a reușit să fie acel om pe care Patriarhul l-a dorit.

În Arhiva Consiliului Mondial al Bisericilor sunt păstrate o serie de documente, printre care și o bună parte din corespondența părintelui Bria. Multe dintre ele au ca destinatar pe însuși Patriarhul Justinian, care primește diferite vești sau informații despre activitatea Consiliului sau a părintelui Bria. De exemplu, o primă scrisoare la care am avut acces este expediată la data de 28 mai 1973 de către părintele Bria, stabilit la acest moment în Geneva, prin care îi spune Patriarhului că a susținut la Institutul Ecumenic de la Bossey în data de 23 aprilie o prelegere cu titlul „Preoția din punct de vedere sacramental și eclesiologic”. Apare ca anexă și textul prezentat, redactat în limba engleză[21]. Tot cu data de 28 mai 1973, părintele Bria îi trimite Patriarhului o scrisoare în care îi spune că Johannos Althausen a prezentat Comisiei de Misiune și Evanghelizare a Consiliului raportul vizitei sale în România din perioada 27 martie și 4 aprilie 1973. Un aspect foarte important rămâne remarca acestuia cu privire la vitalitatea și bogăția tradiției ortodoxe a Bisericii Ortodoxe Române. Althausen se întreba retoric în Raportul prezentat Consiliului: „cannot we do more enrich our understanding of ecumenical work by incorporating into it the Eastern Orthodox tradition, its spirituality and its treasures, which are inexhaustible, though often rather strange to us?”.[22] Prezența părintelui Bria în Occident părintele Patriarh a folosit-o și pentru diverse întâlniri ecumenice în afara Consiliului. De exemplu, la data de 16 iulie 1973 părintele Bria îi scrie Patriarhului că a participat la prima întâlnire a Comisiei Doctrinale Comune Anglicano-Ortodoxe, eveniment desfășurat la Colegiul Hertford, din Oxford, în perioada 6–13 iulie 1973. Scrisoarea este însoțită de prezentarea părintelui Bria de 3 pagini, spre „informarea și aprecierea” patriarhului Justinian[23].

O altă dimensiune a raportului dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor, de care nu trebuie să uităm, are în vedere ajutorul financiar primit în anumite momente de criză. Merită amintite trei asemenea cazuri.

---

of Rumania, „Evangelical Humanism and Christian Responsability”, în: Constantin G. Patelos (ed.), *The Orthodox Church in the Ecumenical Movement: Documents and Statements 1902–1975*, WCC Publications, Geneva, 1978, pp. 248–250.

21 Scrisoare către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, din data de 28 mai 1973, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, World Council of Churches Archives, Geneva.

22 Johannos Althausen, *Report on a visit to Rumania from 27th March to 4th April*, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

23 Scrisoare către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian din date de 16 iulie 1973, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

Primul dintre ele se referă la ajutorul acordat de către Consiliu, la cererea Patriarhului Justinian, pentru anumite reparații de mentenanță la Schitul Românesc de la Prodromu, Muntele Athos, Grecia. Într-o scrisoare către părintele Bria, Prea Sfințitul Antonie Ploieșteanul, la acea vreme episcop vicar patriarhal, îl roagă pe acesta să intermedieze pe lângă Pieter Bouman, Secretarul Europei pentru Comisia de ajutor inter-bisericesc (Comission of Inter-Church Aid, Refugee and World Service – CICARWS), pentru un ajutor financiar către Schitu Prodromu. Printre altele, în respectiva scrisoare, PS Antonie spune: „Mi s-a scris alarmant de la Podromul, că plouă peste tot...”[24]. Pe data de 8 iulie 1975, Pieter Bouman îi scrie părintelui patriarh următoarele cuvinte: „I have pleasure to inform Your Beatitude that with regard to Podromos Monastery, the remaining amount of $ 4883 will be transferred within a day or two so that the restauration works may continue in good time and be finished before autumn”[25]. De apreciat că la data de 21 august a aceluiași an, din partea Cancelariei Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-a redactat un text de mulțumire către Pieter Bouman, semnat de către PS Antonie Ploieșteanul și de părintele Constantin Pârvu, consilier patriarhal: „We would like also to thank you for the help given to Podromu Monastery in Mount Athos and to inform you that Fr. Popa, the Abbot of Podromu Monastery, has confirmed the receipt of $ 7000”[26].

Al doilea caz de sprijin financiar din partea Consiliului pentru Biserica Ortodoxă Română care trebuie amintit la acest moment rămâne cel acordat în urma nefericitului cutremur din România din 4 martie 1977, atunci când în București au murit peste 1.000 de oameni. Am găsit în arhive chiar și un manifest intitulat *Ajutați România! Ajutați România!*, redactat în limba română, franceză și germană, în care se făcea apel la ajutor către cei care aveau posibilitățile să o facă. Consiliul Mondial s-a solidarizat imediat și a trimis o comisie în România pentru a face un raport despre situația reală. Astfel, părintele Bria îl va însoți pe același Pieter Bouman să se întâlnească cu autoritățile bisericești și să discute în ce măsură CMB poate fi de folos. Există chiar o scrisoare din partea Secretarului General al CMB, Philip Potter, către Ion Roșianu, președintele Departamentului pentru Culte, în care este rugat să asigure buna colaborare a reprezentanților CMB cu autoritățile române pe parcursul vizitei[27]. Nu se cunosc toate detaliile, însă rămâne cert că s-a promis un ajutor financiar în jur de 1,5 milioane de dolari americani pentru consolidarea a două proiecte, inițiate

[24] Scrisoare către Pr. Ion Bria, din data de 21 februarie 1973, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

[25] Scrisoare către Prea Fericitul Părinte Patriarh din data de 8 iulie 1975, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

[26] Scrisoare către Piet Bouman, din data de 21 august 1975, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

[27] Scrisoare către Ion Roșianu, din data de 9 martie 1977, în fondul *Romania Miscellaneous 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

la propunerea mitropolitului Justin, anume construirea unei clinici în zona orașului Roșiorii de Vede și ridicarea unui Centru Ecumenic, alături de consolidarea Institutului Teologic din București. Din nefericire, la acest moment al cercetărilor, nu pot spune în ce măsură întreaga sumă promisă a ajuns în România[28]. Există însă un moment tensionat și consemnat în care Bisericii Ortodoxe Române i se cere o justificare a banilor. Astfel la data de 16 aprilie 1979, PS Antonie împreună cu consilierul patriarhal, Dumitru Soare, expediază o scrisoare către Stanely Mitton, din cadrul Oficiului de urgențe al CMB, în care i se explică cum anume au fost cheltuiți o parte din bani. În lei suma primită de la CMB era de 3.697.200 lei[29]. Oare cum am fi vorbit astăzi despre relația Bisericii Ortodoxe Române cu CMB dacă aveam un Centru Ecumenic comun?

Un al treilea caz, nu unul de criză, dar cu conotații materiale, îl are în centru pe același Pieter Bouman. În septembrie 1978, părintele Bria îi scrie acestuia despre proiectul de traducere al colecției Părinți și Scriitori bisericești, inițiat de patriarhul Justin, rugându-l să aprobe finanțarea unui număr considerabil de volume patristice din colecția Sources Chrétiennes[30]. În mai 1979, din partea Patriarhiei, este trimisă o scrisoare către CMB în care se menționează primirea a 34 de volume din respectiva colecție[31]. Probabil vor mai fi fost trimise și alte volume, însă nu am găsit ceva scris care să îmi confirme această premisă. În scrisoarea din 23 aprilie 1982, părintele Bria îi transmite rectorului Institutului Teologic, Pr. Prof. Ene Braniște, că CMB s-a ocupat de livrarea a 175 de volume din colecția Sources Chrétiennes, din partea aceluiași Pietre Bouman, prin ajutorul oferit de Biserica Reformată din Belgia (Louvain), din care făcea parte[32]. Peste 5 zile, părintele Bria trimite încă o scrisoare, de data aceasta rectorului Institutului Teologic Ortodox din Sibiu, în care îl informa că va primi 175 de volume din aceeași colecție Sources Chrétiennes, care fusese expediată și către Institutul din București. Evident, ajutorul venea de la același om și de la aceeași biserică, anume Pieter Bouman, respectiv Biserica Reformată din Belgia, Louvain[33].

---

[28] Despre acest subiect, părintele Bria mărturisește în autobiografia următorul lucru: „Consiliul Ecumenic al Bisericilor, respectiv Ph. Potter, a acceptat aceste propuneri și a decis transferul fondurilor către Patriarhia Română (peste 2 milioane $ pentru institut). Piatra de temelie a centrului ecumenic a fost pusă în 1977; nici până azi nu s-a terminat această clădire" Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Al doilea botez. Itinerarele unei credințe și teologii de deschidere*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, p. 157.

[29] Scrisoare către Stanely Mitton, din data de 16 aprilie 1979, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

[30] Scrisoare către Pieter Bouman, din data de 19 Septembrie 1978, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

[31] Scrisoare către Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din data de 7 mai 1979, în fondul *Romanian Patriarchate, Correspondence 1973–80*, nr. 412.377, WCC Archives.

[32] Scrisoare către Pr. Prof. Ene Braniște, din data de 23 aprilie 1982, în fondul *Prof. Ion Bria, Correspondence 1980–86*, nr. 421.387, WCC Archives.

[33] Scrisoare către Pr. Prof. Constantin Voicu, din data de 28 aprilie 1982, în fondul *Prof. Ion Bria, Correspondence 1980–86*, nr. 421.387, WCC Archives.

Am vorbit despre evenimentele din 1948, 1961 și 1973. Un ultim moment la care aș dori să mă opresc în următoarele rânduri este cel din anul 1989. În mod evident are legătură cu căderea regimului comunist. La întâlnirea anuală a Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor din anul 1989, între 16 și 27 iulie, care a avut loc în Moscova, au existat discuții aprinse în legătura cu situația drepturilor omului din România. Existau anumite informații despre proiectul „sistematizării și modernizării", prin demolarea satelor și înlocuirea cu complexe agro-industriale. Alături de alte instituții, precum UNESCO și Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Mondial al Bisericilor a fost la un pas de a face o declarație publică împotriva politicii antireligioase din România. Consiliul a decis trimiterea unei comisii în România, însă raportul a fost unul pozitiv. La această întâlnire a Comitetului, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de către Mitropolitul Antonie și de către PS Nifon Ploieșteanul. În staff-ul Consiliului era prezent și părintele Bria[34]. După acest moment iulie 1989, va urma decembrie 1989, când regimul comunist este înlăturat. Pentru întâlnirea Comitetului Central al Consiliului din Geneva din martie 1990, pastorul Laszlo Tokes, reprezentantul Bisericii Reformate din România, a acuzat cu insistență tăcerea autorităților bisericești românești despre situația reală din România în perioada comunistă, mai ales în ultimul deceniu. Comitetul a încercat să facă mea culpa pentru lipsa de curaj de a condamna regimul comunist la întâlnirea de la Moscova cu un an mai devreme. În amendamentul final s-a considerat necesar să se afirme următorul lucru: „we cannot express our solidarity with the people of Romania until we confess that we did not speak out clearly about the violations of human rights and the witness of the churches"[35].

În loc de concluzii

Mi-am asumat riscul de a realiza o prezentare cu un accent istoric, însă unul istorico-bisericesc. Atunci când trebuie să analizăm evenimente din trecutul comunist, detaliile acestea istorice sunt binevenite. Într-o măsură sau alta ele pot deveni repere pentru prezentul și viitorul activității Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru că în rândurile de introducere am amintit de Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe din Creta, merita să facem o radiografie a relației dintre Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Mondial al Bisericilor, mai ales în contextul actual când diverse voci sunt împotriva dialogului ecumenic. Ori istoria acestei legături încearcă să demonstreze că am avut de câștigat din acest dialog. Aș aminti, întâi de toate,

---

[34] A se vedea: *Central Committee of the World Council of Churches. Minutes of the Fortieth Meeting, Moscow, USSR, 16–27 July 1989*, WCC Publications, Geneva, 1990, pp. 56–61, 158, 159, 170.

[35] *Central Committee of the World Council of Churches. Minutes of the Forty-First Meeting, Geneva, Switzerland, 25–30 March 1990,* WCC Publications, Geneva, 1990, p. 55. A se vedea și lucrarea: Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Al doilea botez*, pp. 178–188.

posibilitatea Bisericilor Ortodoxe din diferite zone ale lumii de a veni în dialog și chiar șansa teologilor ortodocși de a se întâlni față către față. Din nefericire, la acest capitol al dialogului inter-ortodox avem multe de învățat și de recuperat. În al doilea rând, confruntarea identității ortodoxe cu viziunea protestantă a Consiliului a dat naștere la redescoperirea unor dimensiuni uitate în teologia ortodoxă. Putem să ne gândim la dimensiunea misionară a Bisericii Ortodoxe rezumată în conceptul *liturghia după Liturghie*[36]. În al treilea rând, datorită platformei Consiliului Mondial al Bisericilor, prin publicarea a numeroase studii și cărți, Ortodoxia a devenit cunoscută și în lumea occidentală. Pentru unii chiar e de neimaginat că totuși Ortodoxia a rămas necunoscută în anumite spații culturale.

Ultima remarcă are în vedere ortodoxia dialogului ecumenic, care însă nu a intrat în atenția acestei scurte cercetări. Ori aici tot Sinodul din Creta ne-a oferit răspunsul, atunci când s-a precizat că dialogul ecumenic trebuie supus unei evaluări periodice, autorizate[37].

---

[36] Despre acest concept misionar, a se vedea: Ion Bria, „The liturgy after the Liturgy", în: *International Review of Mission* LXVII (1978), 265, pp. 86–90; Ion Bria, „Celebrating life in the liturgy", în: Ion Bria (ed.), *Jesus Christ-the Life of the World*, pp. 85–88; Ion Bria, „Dynamics of Liturgy in Mission", în: *International Review of Mission* LXXXII, (1993), 327, pp. 317–325; Ion Bria, *The liturgy after the Liturgy: Mission and Witness from an Orthodox Perspective*, WCC Publications, Geneva, 1996; Ion Bria, *Liturghia după Liturghie: misiune apostolică și mărturie creștină-azi*, Ed. Athena, București, 1996; Doru Marcu, *A Critical Analysis of the Theological Positions and Ecumenical Activity of Ion Bria (1929–2002)*, Unpublished Master dissertation, Faculty of Theology and Religious Studies, KU Leuven, 2016, pp. 35–43.

[37] „Dialogurile teologice bilaterale sau multilaterale trebuie să se supună evaluărilor periodice la nivel panortodox" Documentul *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu ansamblul lumii creștine*, § 9, disponibil online aici: http://basilica.ro/sfantul-si-marele-sinod-relatiile-bisericii-ortodoxe-cu-ansamblul-lumii-crestine-document-oficial/ (data accesării: 10 mai 2017).

„Comunism” și comunitate creștină în lumina cărții Faptele Apostolilor (4, 32–37)

Mihaela Gligan*

Preliminarii

Ideea de egalitate și de fericire este un vis care dăinuie încă de la începutul omenirii. Omul este o ființă care tinde spre fericire, spre Raiul pierdut, este o ființă care își găsește desăvârșirea doar în relație cu Dumnezeu și semenii.

De-a lungul timpului s-a dorit îndeplinirea acestui ideal, dar de cele mai multe ori s-a pierdut din vedere chiar esența sa: dragostea. Structurată în trei capitole, lucrarea are ca scop principal prezentarea diferenței dintre semnificația acordată proprietății comune în viața de obște a primilor creștini și semnificația pe care aceasta, adică proprietatea comună, a dobândit-o în comunism. Consider că și această diferență a contribuit, în secolul al XX-lea, la transformarea idealului frumos de egalitate într-o realitate distorsionată, o realitate care a înlocuit temelia iubirii cu cea a terorii și a urii.

Conceptul de „comunism”

Definirea acestui concept a îmbrăcat diverse forme de-a lungul timpului. Dacă în *Dicționarul de sociologie* „comunismul” este definit drept o „organizare socială caracterizată prin suprimarea proprietății private asupra mijloacelor de producție, abolirea claselor sociale și aplicarea principiului «de la fiecare după posibilități, fiecăruia după nevoi»”[1], în *Dicționarul comunismului*, termenul dobândește un alt veșmânt lingvistic având, însă, aceeași esență: „În ce ar consta comunismul sau comunitatea? În punerea în comun a tuturor produselor, atât cele ale câmpului, ale viilor, ale pășunilor, cât și ale animalelor de tot felul.”[2]

Chiar dacă a apărut brusc și spectaculos pe scena istoriei în secolul XX, comunismul este rezultatul unei tradiții îndelungate, așa cum se va vedea în cele ce urmează. La

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

[1] Gilles Ferréol, Philippe Cauche, Jean-Marie Duprez, Nicole Gadrey, Michel Simon, *Dicționar de sociologie*, Polirom, Iași, 1998, p. 41.

[2] Stéphane Courtois, *Dicționarul comunismului*, trad. de Mihai Ungureanu, Aliza Ardeleanu, Gabriela Ciubuc, Polirom, Iași, 2008, p. 27.

început a fost ideea unei societăți în care, prin interzicerea îmbogățirii personale, prin însușirea colectivă a roadelor muncii, ar fi fost asigurată egalitatea condițiilor. Această idee nu reprezintă o noutate istorică, întrucât își are rădăcinile în timpurile cele mai străvechi.[3]

O scurtă incursiune în istoria Vechiului Testament dezvăluie prezența acestei idei, aplicată, însă, într-un mod diferit. Snopul uitat în țarină, rămășițele măslinului și ale viei trebuiau lăsate străinului, săracului, orfanului și văduvei (Deut. 24, 19–21).

Intrând în sfera gândirii filosofice, ideea unei astfel de societăți se conturează în proiectul platonic. Acest proiect a întâmpinat diverse neajunsuri, asupra cărora mă voi opri în cele ce urmează. În cadrul statului ideal descris în *Republica*, operă scrisă de Platon, proprietatea comună asupra bunurilor era rezervată doar pentru paznicii cetății (militarii)[4], cărora le aparținea și comunitatea femeilor și copiilor, precum reiese din cuvintele „aceste femei să aparțină toate în comun acestor bărbați iar nimeni să nu trăiască separat cu vreuna și nici ca părintele să-și cunoască copilul său și nici copilul părintele."[5]

După câteva secole, mai precis în secolul al XVI-lea, condamnarea îmbogățirii individuale a dus la apariția, odată cu Thomas More, a unei forme moderne de critică socială, utopia.[6]

Termenul provine din cuvintele grecești „ou" – o particulă cu sens general negativ, respectiv „topos" – loc, și are semnificația de „loc care nu există." Totodată, prin înlocuirea prefixului grecesc „ou" cu „eu", particulă care conotă atribute pozitive, precum „bun", „ideal," utopia este definită și drept „loc în care domnește binele."

Având în vedere etimologia termenului, utopia sugerează că locurile fericite au totuși un cusur, ele nu există. [7]

În opera sa, „Utopia," Thomas More descrie o insulă imaginară în care oamenii trăiesc fericiți datorită perfecțiunii ordinii politice. Prima parte a cărții prezintă o critică acerbă a societății englezești de la sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI, un timp în care șomajul era în creștere, corupția devenise practic „lege", un timp în care mii și mii de copii erau abandonați unor abuzuri deplorabile. Acestor realități triste, autorul nu opune o soluție reală, ci doar o „utopie" mirifică în care proprietatea privată era surprimată, iar moneda abolită.

---

[3]Stéphane Courtois, *Dicționarul comunismului*, p. 11.

[4] Cei care urmau să devină paznici trebuiau să trăiască și să locuiască în felul următor: „nici unul să nu posede avere proprie, afară de strictul necesar. Apoi nimeni să nu aibă vreo încăpere sau vreo cămară în care să nu poată intra cel care voiește. Din partea celorlalți cetățeni (...) să primească drept simbrie pentru pază cele necesare traiului." A se vedea Platon, *Republica*, traducere de Andrei Cornea, Editura Teora, București, 1998, 416 d.

[5] Platon, *Republica*, 357 d.

[6] S. Courtois, *Dicționarul comunismului,* p. 11.

[7] Sorin Antohi, *Utopica.Studii asupra imaginarului social*, Editura Științifică, București, 1991, p. 12.

Dar, pe lângă aceste două componenete de seamă ale unei așa-zise „armonii colective," se adăugau și altele, precum: îmbrăcămintea impusă, o autoritate fermă, foarte severă, anihilarea inițiativei, viața privată redusă la neant, imposibilitatea de a protesta tocmai din pricina faptului că societatea era considerată perfectă. Prețul plătit, era mult prea mare căci toate aceste componente duc mai degrabă la imaginea unei înspăimântătoare „mecanici sociale" menită să „dreseze" cetățenii încă din copilărie și să le desfășoare viața potrivit unor orare fixe și perpetue.[8]

Ceea ce era realizabil doar în cadrul utopiei pare a prinde un contur mai clar în lumea reală odată cu secolul al XIX-lea când, pe scena istoriei apare Karl Marx.

Pentru o mai buna înțelegere a gândirii marxiste, consider importantă cunoașterea contextului social în care a apărut și s-a dezvoltat aceasta.

Lumea secolului al XIX-lea a fost profund marcată și transformată de revoluția științifică și tehnologică. Progresul și evoluția, cuvintele cheie ale acestei epoci, au conferit omului puterea de a transforma deșerturile în grădini, de a se amuza chiar modificând arhitectura globului, de a micșora distanțele prin mijloacele de comunicare rapidă. Dar pericolele au fost pe măsura înfăptuirilor, războiul devenind teribil. Deținătorii industriei deveneau tot mai puternici iar masele exploatate tot mai oprimate astfel încât găsirea soluțiilor sociale și umane susceptibile de a asigura o dezvoltare armonioasă a devenit o sarcină imperioasă.

Deși luptă împotriva utopiei, a idealismului absolut, căruia îi contrapune un materialism științific, Karl Marx nu scapă de utopie, imaginația mitică jucând, și în cazul lui, feste.[9]

Stadiul ultim al schemei sale istorice era societatea fără clase, comunismul, totul pornind de la următoarea premisă: proletarul producea o valoare mai mare decât cea recompensată prin salariul primit, prin urmare era furat de capitalist, care nu producea nimic, fiindcă nu lucra. Cu toate acestea, însă, capitalistul încasa plusvaloarea creată prin munca proletarului.

Odată cu dezvoltarea capitalismului, diferitele categorii sociale, între care se regăsesc micii burghezi, meseriașii, țăranii, se proletariază la rândul lor și, astfel, societatea ajunge să semene cu un atelier gigantic unde o mână de capitaliști țin în sclavie armata proletară.

Soluția propusă pentru a se evita o astfel de situație constă în eliminarea din vârful piramidei sociale a bogaților trândavi ce se hrăneau numai din munca proletarilor. Această schimbare de situație era posibilă prin respectarea unor noi strucuturi, precum: proprietatea comună, transformarea muncii într-o necesitate vitală, remunerația fiecăruia după nevoi, dispariția oricărei constrângeri, sfârșitul religiei, libertatea deplină

8 Dan Popescu, „Utopie – Cetatea cu vise și speranțe", în: *Economie teoretică și aplicată,* (2006) 3, pp 35–37.

9 Nicolae Turcan, „Marx și critica teologiei crestine. O lectura nemarxista," în *Tabor*, (2012) 6, p. 71.

a omului, care își va regăsi demnitatea și va scăpa de alienarea caracteristică sistemelor bazate pe exploatare.

Însă, aceste previziuni științifice marxiste au căzut dincolo de drumul real al istoriei. Ceea ce era tranzitoriu în doctrina marxistă originară devine, odată cu apariția lui Lenin, un scop în sine. Spre deosebire de Marx și Engels potrivit cărora violența revoluționară însemna o etapă obligatorie, dar trecătoare în realizarea unei societăți fără clase, fără stat, fără exploatare și fără constrângere, [10] Lenin nu concepe eliminarea forțelor contrarevoluției fără teroare și război civil, atenționarea lăudăroasă a lui Marx din 1818, „O stafie bântuie prin Europa; este stafia comunismului" devenind astfel o amenințare imediată.[11]

Revoluția din Octombrie, eveniment petrecut la sfârșitul anului 1917, deschide o nouă perioadă revoluționară. [12] Un comitet Militar Revoluționar a preluat puterea și a format un guvern condus de Lenin, cunoscut, din anul 1918, sub numele de Partidul Comunist al Uniunii Sovietelor. Odată cu acest partid se instaurează și teroarea. Au fost emise o serie de decrete economice și politice care s-au dovedit dezastruoase, ducând la prăbușirea nivelului de trai și la o foamete devastatoare.

Cartelele pentru rații au înlocuit rublele ca modalitate de achiziție a alimentelor de bază pentru o familie și, astfel, grevele au devenit uzuale. Soluția impusă de guvern a fost munca silnica iar, cei care refuzau să lucreze sau își părăseau slujbele erau tratați ca „dezertori de la munca", pedepsele fiind complexe, începând cu publicarea numelor lor în gazete, la internarea în lagăre de concentrare.

Propagandiștii bolșevici au descris în cuvinte inofensive această recrutare cu sila a forței de muncă ca fiind, defapt, „autoorganizarea clasei muncitoare." În realitate, situația a stat cu totul altfel, cele mai mărunte semne de opoziție determinându-l pe Lenin să reacționeze cu duritate față de tulburări și amenințări cu greva, ajungându-se chiar la crearea „unui aparat special", cunoscut sub denumirea de CEKA (Comisia Extraordinară Panrusă pentru Combaterea Contrarevoluției și Sabotajului).

Sarcina imediată a organizației a fost aceea de a pune capăt episoadelor de banditism, jafuri și spargeri ale magazinelor de băuturi alcoolice, dar în scurt timp CEKA a dobândit caracterul unei poliții de securitate, ocupându-se de toate grupurile a căror loialitate putea fi considerată suspectă. Între aceste grupări se regăseau

[10] Boia Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, Humanitas, București, 2011, pp. 55, 57, 71.

[11] Stéphane Courtois, *Dicționarul comunismului*, pp. 102, 13.

[12] Trei motive principale au dus la inagurarea comunismului în Rusia. Prin participarea la războiul izbucnit în 1914, țara a fost supusă unor constrângeri militare, economice și sociale pe care nu le putea suporta, astfel ajungându-se la o gravă criză internă. Al doilea motiv este de ordin structural, Rusia anului 1917 fiind o țară cu un nivel scăzut al instruirii, iar gradul de violență politică și socială era ridicat. În cursul acestor evenimente, Lenin se dovedește a fi liderul charismatic însuflețit de o formidabilă voință de putere și remarcabil strateg în cucerirea puterii. A se vedea Stéphane Courtois, *Dicționarul comunismului*, p. 13.

burghezi, oficialități din fostul regim și guvern provizoriu, precum și membri ai partidelor politice din opoziție.

Situația a devenit mai terifiantă odată cu tentativa de asasinat împotriva lui Lenin. Pe 30 august 1918, în timp ce Lenin se întorcea la automobilul său, s-au tras trei focuri asupra lui. Primul glonț a trecut inofensiv prin haină, al doilea i-a străbătut gâtul, ratând la mică distanță aorta, iar al treilea i-a rămas în umărul stâng.

Acesta a fost începutul unui sângeros război civil, care a durat trei ani, timp în care CEKA a inițiat un val de ucideri, ascunzându-se sub masca unei expresii apărute în *Pravda*, ziarul bolșevicilor: „la zid cu cei care învrăjbesc împotriva puterii sovietice! Câte zece gloanțe pentru oricine ridică mâna împotriva ei!”[13]

Odată cu sfârșitul războiului, însă, CEKA a fost desființată, constituindu-se o nouă organizație de securitate, GPU („Administrația Politică de Stat”), denumire care, după un an, a dobândit un alt caracter lingvistic: OGPU („Administrația Politică de Stat Unificată”)

După moartea lui Lenin, puterea totală a căzut în mâinile lui Stalin, acesta asigurându-se că OGPU continuă să evolueze ca instrument final de represiune.

În acea perioadă, Rusia avea nevoie de aprovizionări ferme cu cereale la prețuri mici, pentru a hrăni numărul tot mai mare de muncitori ceruți de stat și, pentru ca acest lucru să devină posibil, gospodăriile țărănești individuale trebuiau transformate în gospodării colective mari, controlate de stat. Soluția propusă poartă denumirea de colectivizare iar drumul spre colectivizare a fost impregnat de ura față de culaci, țăranii bogați.[14]

Dacă în timpul organizației CEKA și în primele zile ale OGPU, oamenii erau convinși prin forța fricii și a gloanțelor, Viaceslav Menjinski, succesorul lui Dzerjinski, făgăduiește salarii și stimulente atrăgătoare, bineînțeles, stimulentele fiind prezentate astfel încât refuzul să apară ca fiind lipsit de înțelepciune.

La scurt timp după aceasta, a urmat un decret intitulat „Cu privire la măsurile pentru lichidarea gospodăriilor culace în regiunile complet colectivizate”, care descria modul în care cei ce „se opuneau în mod activ ordinii socialiste” urmau să fie pedepsiți.

„Lichidarea” gospodăriilor culace presupunea că atât ele, cât și terenurile agricole deținute să fie transformate în gospodării colective mari, care puteau cuprinde chiar sate întregi, dacă era necesar.[15]

---

[13] Rupert Butler, *Instrumentele terorii lui Stalin: CEKA, OGPU, NKVD, KGB între 1917 și 1991,* trad. de Mihai-Dan Pavelescu, Meteor, București, 2015, pp. 28–33.

[14] Culacii au constituit un obstacol major în calea colectivizării datorită faptului că puteau ține statul la respect. Pe piața liberă, ei puteau refuza să-și vândă cerealele dacă prețul nu era convenabil și dacă nu existau bunuri de larg consum pe care să le cumpere. A se vedea Rupert Butler, *Instrumentele terorii lui Stalin: CEKA, OGPU, NKVD, KGB între 1917 și 1991*, p. 43.

[15] R. Butler, *Instrumentele terorii lui Stalin…*, p. 44.

Pe 30 ianuarie 1930, un alt decret „Cu privire la măsurile pentru eliminarea gospodăriilor culace în districte cu largă colectivizare" a fost aprobat de către Biroul Politic. „Culacii urmau să fie împușcați sau întemnițați, iar familiile lor aveau să fie deportate sau expulzate din gospodării."[16]

Culacii erau selectați de OGPU, fapt care a dus la urmări devastatoare. De exemplu, o familie dintr-un sat bielorus (sărac) a fost catalogată drept bogată fiindcă avea o vacă și o iapă cu mânz.[17]

Acest model care elogia violența și teroarea a fost preluat și în România. Oricine se opunea noului sistem era aprioric declarat dușman al poporului, fascist, iar acest inamic de clasă, „obiectiv" ori „subiectiv", era considerat un simplu parazit menit extincției.[18]

Comunitatea creștină din perspectiva cărții Faptele Apostolilor

Viața de obște în prima comunitate creștină și felul ei de organizare este relatată, în cartea Faptele Apostolilor, în două pasagii.

În capitolul al doilea, după versetele care ilustrează botezul celor 3000 în ziua de Rusalii, Sfântul Luca menționează că „toți cei ce credeau erau laolaltă și aveau toate de obște. Și își vindeau bunurile și averile și le împărtășeau tuturor, după cum avea nevoie fiecare." (F. Ap, 2, 44–45).

Despre aceeași comunitate este vorba și în capitolul 4, unde se prezintă, însă, o imagine mai detaliată: „iar inima și sufletul mulțimii celor ce au crezut erau una și nici unul nu zicea că este al său ceva din averea sa, ci toate le erau de obște… și nimeni nu era între ei lipsit, fiindcă toți câți aveau țarini sau case le vindeau și aduceau prețul celor vândute și-l puneau la picioarele apostolilor. Și se împărțea fiecăruia după cum avea cineva trebuință." (F.A, IV. 32, 34–35)

În contextul cărții „Faptele Apostolilor" sensul și interpretarea termenului de comuniune (gr. *κοινωνία*) a dus la apariția multor discuții în rândul exegeților, cele mai curente interpretări exegetice cu privire la acest termen definind *koinonia* ca o *comuniune de gândire*[19], o *comuniune liturgică*[20], o *comuniune ierarhică*[21] și, a patra

[16] R. Butler, *Instrumentele terorii lui Stalin…*, p. 46.
[17] Rupert Butler, *Instrumentele terorii lui Stalin…*, p. 46.
[18] *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, București, 2006, p. 14.
[19] Potrivit acestei interpretări, sensul „punerii în comun a bunurilor", puțin folosit, nu ar fi fost înțeles de către cititorii Faptelor. Două obiecții majore se ivesc, însă, în calea acestei opinii: comuniunea nu rămâne la nivelul ideilor, cartea Faptelor subliniind importanța participării efective la folosirea în comun a bunurilor materiale și, a doua obiecție, comuniunea dintre credincioși nu se bazează pe un punct de vedere comun. A se vedea Constantin Preda, *Credința și viața Bisericii Primare. O analiză a Faptelor Apostolilor,* E.I.B.M.B.O.R, București, 2002, p. 106.

interpretare, ca *folosire în comun a bunurilor mareriale și participare la aceeași viață duhovnicească întru același Domn Iisus Hristos*.

Koinonia primilor creştini ilustrează modul de folosire a bunurilor comune, dar sensul acestui termen nu se poate limita doar la acest aspect, ci implică și o nuanță spirituală. „Dimensiunea comuniunii fraterne se bazează pe comuniunea «verticală» cu Dumnezeu.”[22]

În *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Ion Bria oferă, de asemenea, mai multe sensuri termenului „comuniune”, însă mă voi opri doar asupra unui aspect, și anume „Comuniunea Duhului Sfânt”, comuniune care ilustrează experiența personală și comunitară a Duhului lui Hristos, manifestată în sentimentul de solidaritate creștină, de filantropie.[23]

Duhul Sfânt este cel care lucrează prin credincioși și îi face lucrători, așa cum frumos reiese din versetul „și s-au umplut toți de Duhul Sfânt” (F.A, 4, 31). Este de remarcat faptul că această secvență nu reprezintă o viziune sociologică despre comunitatea primară, ci una teologică, făptuirea creștină izvorând din plinătatea Duhului.

Comuniunea interioară dintre credincioși se fundamentează pe credința comună în Domnul Înviat, binonum „inimă și suflet” indicând partea cea mai interioară a omului, centrul adevărat al persoanei umane.[24]

„Oferta materială a dragostei creștine”, împărțirea bunurilor, a constituit una dintre coordonatele fundamentale ale conduitei creștine,[25] fiind și o concretizare a cuvintelor „să faci parte din toate ale tale semenului tău și să nu zici că sunt ale tale; că dacă suntem părtași la cele nestricăcioase, cu atât mai mult la cele stricăcioase.”[26]

Proprietatea nu este privită ca o realitate care divide, dimpotrivă, este un mijloc care înfrățește, un mijloc de a construi un tip de egalitate socială.[27] Creștinii considerau bunurile ca fiind nu un scop al vieții, ci mijloace de trai valoroase doar în măsura în care acestea puteau bucura pe cineva. „Nimeni nu se gândea dacă ceea ce mănâncă

---

[20] J. Jeremias consideră că cei patru termeni din Fa 2, 42 (învățătura apostolilor, împărtășire, frângerea pâinii și rugăciunea) constituie patru părți ale unei liturghii creștine. Împotriva acestei interpretări au fost formulate mai multe obiecții, una dintre acestea ilustrând faptul că Sfântul Luca grupează termenii doi câte doi, ceea ce înseamnă că, pentru el, învățătura apostolilor și *koinonia* sunt legate una de alta, precum frângerea pâinii și rugăciunile. A se vedea C. Preda, *Credinta și viața Bisericii Primare…,* p. 106.

[21] Această ipoteză descrie termenul *koinonia* ca expresia comuniunii de credință cu Apostolii dar, din punct de vedere gramatical, complementul substantival „Apostolilor” (F.A. 2, 42) se referă la învățătură, nu la persoane. A se vedea C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…,* p. 107.

[22] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…,* p. 107.

[23] Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă A–Z,* E.I.B.M.B.O.R, București, 1994, p. 95.

[24] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…,* p. 111.

[25] Mihail Teodorescu*, Viața creștină în secolul apostolic din perspectiva cărții „Faptele Apostolilor”,* Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2008, p. 527.

[26] *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. de Dumitru Fecioru, în PSB, vol I, E.I.B.M.B.O.R, București, 1979, p. 136.

[27] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare,* p. 112.

îi aparține sau nu, știind bine că tot ceea ce există în lume, chiar dacă pare a fi proprietatea cuiva, de fapt, aparține lui Dumnezeu fiind darul Lui oferit oamenilor."[28]

Trăind astfel, inegalitatea a dispărut din mijlocul lor, alături de invidie, orgoliu sau dispreț, adeverindu-se astfel cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur: „divizarea produce mereu lipsă, iar buna-înțelegere și conglăsuirea – creștere."[29]

Activitatea filantropică desfășurată de Biserica apostolică a fost orientată pe două căi. Milostenia comunitară a fost însoțită permanent de milostenia individuală. Așadar, prima cale a fost cea a milosteniei în chip individual, neștiut.[30]

Urmând această primă cale, comunitatea s-a organizat, mai apoi, la nivel de instituție[31], Apostolii îngrijindu-se ca toți să beneficieze de bunurile aduse, așa cum reiese din v. 35 „Și-l puneau la picioarele apostolilor. Și se împărțea fiecăruia după cum avea cineva trebuință."

Ultima parte a versetului sugerează nu doar faptul că împărțirea bunurilor se făcea în mod repetat, din când în când, ci precizează și că bunurile erau destinate nevoilor particulare ale credincioșilor[32]. Astfel tendința egoistă a câștigului este stigmatizată [33] și, totodată, se îndeplinește îndemnul Mântuitorului „vindeți averile voastre și dați milostenie; faceți-vă pungi care nu se învechesc, comoară neîmpuținată în ceruri, unde fur nu se apropie, nici molie nu o strică." (Lc. 12, 33)

Ulterior, numele celor care aduceau astfel de daruri erau citite de către diacon și înscrise pe tăblițe de ceară în două coloane. Aceasta acțiune a dus la apariția *dipticelor,* iar înscrierea în diptice era considerată o onoare și un privilegiu.[34]

Paradoxul „comunismului creștin"

Regimurile comuniste au fost caracterizate prin următorul paradox: „sfânta egalitate" și „fericirea tuturor" într-o realitate în care grupul conducător și birocrația partidului și a statului erau „mai egale" decât ceilalți cetățeni.[35]

---

[28] M. Teodorescu, *Viața creștină în secolul apostolic din perspectiva cărții „Faptele Apostolilor,"* p. 524.

[29] Sf. Ioan Gură De Aur, *Comentariu la Faptele Apostolilor*, vol I, traducere din limba greacă veche, introducere și note, Ierom. Lavrentie Carp, Doxologia, Iași, 2016, p. 162.

[30] Un exemplu în acest sens poate fi vindecarea unui olog de către Apostolul Petru, vindecare descrisă in F.A. 3, 1–8.

[31] M. Teodorescu, *Viața creștină în secolul apostolic din perspectiva cărții „Faptele Apostolilor,"* p. 531.

[32] Galileenii erau oameni cu o situație materială modestă și, locuind în Ierusalim, nu puteau trăi decât punând totul de obște. Într-o situație similară se regăseau și convertiții care, neaparținând claselor bogate, trebuiau să procedeze și ei asemenea, adică să pună la dispoziția comunității bunurile lor. Vânzarea averilor nu avea caracter obligatoriu, așa cum reiese din episodul Anania – Safira (F.A. 5, 1–10). A se vedea Ioan Gh. Coman, „Temeiuri biblice și patristice pentru folosirea în comun de către oameni a mijloacelor de trai", în: *Studii Teologice*, V (1953) 9–10, p. 594.

[33] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare,* p. 112.

[34] M. Teodorescu, *Viața creștină în secolul apostolic din perspectiva cărții „Faptele Apostolilor"*, p. 532.

Asocierea celor doi termeni „comunism" și „creștinism" constituie un paradox, contrar tentației de a se vedea un început de comunism în cartea Faptele Apostolilor, unde este descrisă comunitatea creștinilor din Ierusalim.

O abordare din perspectivă strict sociologică a acestor texte scripturistice este periculoasă, deoarece se pierde din vedere însăși esența, adică perspectiva creștină și spirituală despre viață. Cu toate acestea, s-au emis diverse păreri, precum cea a lui Ernst Troltsch. Potrivit perspectivei sale, „comunismul dragostei" s-a constituit în comunitatea primară ca răspuns la propovăduirea lui Hristos.

În cadrul acestui comunism, bunurile, consumate pur și simplu, ar constitui dovada dragostei și spiritului religios de sacrificiu. Conceptul de egalitate lipsește cu desăvârșire, scopul prim fiind ilustrat în următoarele cuvinte: „toți trebuie să se sacrifice și toți trebuie să trăiască."[36]

Ceea ce pierde din vedere acest adept al comunismului creștin este aspectul *koinoniei* și, ignorând acest aspect, a ignorat și unitatea profundă de viață care avea drept izvor unitatea de credință. „Definiția «comunismului religios al dragostei» este de fapt un mod pentru a-l distinge de comunismul dialectic; două nivele diferite și opuse, în căutarea unui fundament mai degrabă istoric decât biblic."[37]

Un oponent al „comunismului dragostei" este Degenhardt potrivit căruia la baza gândirii creștine primare nu existau teorii sociale, motiv pentru care nu se poate vorbi despre un comunism organizat și cu atât mai mult de un comunism al dragostei. [38]

Pentru o înțelegere potrivită a unui astfel de „comunism al dragostei" trebuie observat că în cartea Faptele Apostolilor nu se întâlnește vocabularul social al sărăciei, nici cel al carității, ci numai vocabularul participării: *koinonia*. [39]

Comunismul nu ar putea fi interpretat în afara materialismului de care este pătruns, căci o astfel de încercare i-ar denatura în mod radical sensul.

Cu privire la munca producătoare de bunuri ca suprema activitate a omului, creștinismul o percepe nu din punct de vedere material, ci spiritual. Cu alte cuvinte, atunci când comunismul afirmă „La început este materia", creștinismul îi opune „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul" (In. 1, 1).

Creștinismul, la fel ca și comunismul, recunoaște necesitatea luptei pentru o societate ideală, dar modul de recunoștere diferă substanțial. Contrar comunismului,

---

[35] S. Courtois, *Dicționarul comunismului*, p. 14.

[36] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…,* p. 120.

[37] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…,* p. 120.

[38] Un neajuns al acestei interpretări constă în modelul familiar, egalitar, tipic modern pe care Degenhardt îl atribuie termenului *koinonia* care implică, potrivit autorului, o unire fizică și spirituală, un mod de a fi împreună atât din perspectiva fraternității, cât și al mentalității. A se vedea C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…,* pp. 120–121.

[39] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…*, pp. 123–124.

lupta pe care creştinismul o preconizează nu este lupta de clasă, a omului contra om, ci lupta împotriva egoismului, orgoliului, invidiei și urii.[40] Principiile aduse de creştinism pot fi găsite în comunism doar ca opusul lor. Blândeții, răbdării și răsplătirii cu bine a răului conform învățăturii creștine, i se opune teroarea și violența propovăduite de comunism.[41]

O lectură atentă a operelor lui Lenin, Stalin, Mao, arată că acești lideri revoluționari nu au promovat nicicând un frumos ideal umanist, dimpotrivă. Ei erau preocupați doar de cucerirea puterii absolute, de dominația totală, mai întâi asupra partidului lor, apoi asupra întregii societăți.[42]

A asocia comunismul cu Biserica primară este impropriu deoarece această idee înglobează o viziune de viață strict economică, în cadrul căreia egalitatea este impusă cu forța. [43]

Concepția comunității creștine este total opusă, este o concepție deschisă veșniciei, o concepție în care egalitatea este în strânsă legătură cu ideea de comuniune, de libertate. O egalitate impusă cu forța are ca finalitate dezbinarea.

---

[40] Vasile Igna, *Marx contra Isus. Repere ale confruntării dintre creştinism şi comunism*, Universal Dalsi, Bucureşti, 2003, pp. 277–278.

[41] Petre F. Alexandru, *Biserica şi comunismul,* Tipografia George Cerchez, Huși, 1937, p. 24.

[42] S. Courtois, *Dicționarul comunismului,* p. 15.

[43] C. Preda, *Credința și viața Bisericii Primare…,* p. 124.

Rezistența manifestată de Biserica Ortodoxă Română, ca urmare a provocărilor și prigonirii, de către securitatea comunistă

*Mina Minel Vodoiu**

Puncte de referință ale rezistenței Bisericii Ortodoxe, împotriva persecuției comuniste

Încrederea poporului în Biserica Ortodoxă Română, așa cum a fost menționată mai sus, este o atitudine naturală de la începutul existenței sale pe teritoriile locuite de daco-romani, întrucât Biserica s-a identificat cu viața credincioșilor săi. Exemple în acest sens sunt numeroase, atât cele cunoscute cât și cele mai puțin cunoscute, încât pot umple volume întregi, nu pagini.

Chiar și în timpul regimului comunist, atât de dificil și dureros, pentru Biserica Ortodoxă, pentru slujitorii Sfântului Altar, dar și pentru credincioșii săi, dincolo de unele eșecuri ale unora dintre ei, sau a reprezentanților unora dintre credincioșii săi, au existat mult mai multe misiuni meritorii și curajoase, acte responsabile prin care Biserica, clerul și credincioșii s-au făcut cunoscuți și astfel au scris istorie. Un exemplu ilustru este modul în care Biserica a apărat adevăratul spirit religios și valorile culturale ale națiunii, împotriva ofensivei comuniste a celei mai dure asupriri, inclusiv în situații în care, Biserica a fost trădată de unii dintre fiii și fiicele ei, care au devenit comuniști, atei, agenți sovietizanți și care i-au făcut rău mai mult decât atunci când ar fi fost rănită de străini.

Însă, fiecare compromis are propriul său preț, iar uneori compromisul este o strategie de lucru și în multe cazuri o metodă de supraviețuire. Acesta a fost cazul Bisericii Ortodoxe Române (și evident, a Bisericilor creștine din celelalte țări oprimate de regimul comunist).

Așadar, chiar de la începutul prezentării acestui material documentar, este necesar a afirma, remarca și susține că, reperele doctrinare comuniste, evidențiază faptul că acest sistem politic a fost unul malefic, având atât structura cât și modul său de

---

* Pr. Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

conducere, foarte asemănător cu o religie. Evident, valorile promovate în timpul regimului comunist, au accentuat acele conotații negative, dacă le raportăm la o viziune creștină. Dar acest sistem malefic, și-a clădit un modul de implementare, structurat pe două coordonate și anume: mistificarea și teroarea. Având rădăcini adânci în mișcările sale atât anarhiste cât și socialiste, comunismul s-a apărut dezvoltat între ideologiile politico-filozofice, sub apanajul egalitarismului și bunăstării generalizate, însă purtând în substratul discursului său, în mod obligatoriu, elemente cu evidente conotații malefice. Dezvoltarea regimului comunist a dovedit însă, cum nu se poate mai explicit, modul în care diavolul a lucrat și operează în istorie.

Cu toate acestea, întrucât cuvântul „compromis" ar putea avea o conotație negativă, este bine de precizat că, Biserica Ortodoxă nu a făcut nici un compromis, privitor la doctrina creștină care reprezintă esența misiunii sale în lume. Situația administrativă a Bisericii, a fost afectată într-adevăr. Dar o putem numi compromis pentru a executa ordine primite în starea de sclavie într-un regim ateist, despotic? Au existat însă circumstanțe, în special la nivelul administrativ, unde Biserica a luat recurgerea la compromis, la negociere sau negocieri, atunci când acestea trebuiau să-l ajute să supraviețuiască, fără să le rănească valorile esențiale ale credinței promovate de ea? Da. Compromisul, în sensul general al termenului, în cel pozitiv nu cel negativ, este uneori necesar, în special când viața a milioane de oameni ar putea depinde de ea. Acest tip de compromis a fost făcut de către Biserica Ortodoxă, dar și de către celelalte Biserici sau culte religioase, care au activat legal în România.

Prof. Paul Caravia reamintește că, după ce comuniștii au venit la putere Biserica romano-catolică, a rămas cu doi episcopi, din opt, trebuind astfel să ajungă la propriile compromisuri[1]. În cazul Bisericii Ortodoxe din România, această strategie sa dovedit a fi utilă; atât Biserica, cât și națiunea au considerat că au fost cu adevărat protejate de Dumnezeu într-un mod foarte special. Specific aceasta, deoarece în alte țări asuprite de regimurile comuniste similare au fost făcute compromisuri, dar în cazul nostru, situația Bisericii în interiorul acesteia, era mult mai bună decât în alte locuri. Spre exemplificare menționez că în orașul Chișinău cu aproximativ 100 de biserici nu număr de circa 90 au fost închise. În România, în orașul Botoșani, unde existau circa 30 de biserici, șase sau șapte au fost închise.

În vremea anilor 80, atunci când Consiliul Mondial al Bisericilor de la Geneva, a purces la revizuirea statistică a volumelor de publicații religioase, pe țări și denumiri, între toate țările aflate sub regimuri comuniste, volumul cel mai mare de publicații religioase a fost regăsit în România, surclasând astfel chiar și pe cel din Grecia. Astfel, milioanele de creștini ortodocși din România, au putut să se bucure cât mai mult

[1] Paul Caravia, *Biserica întemnițată, România 1944–1989*, publicată de Academia Română, Institutul Național de Studiu al Totalitarismului, București, 1999, p. 34.

posibil, de o anumită asistență religioasă, în toți acei ani de dificultate și durere. Așadar prin numărul mare de publicații creștine, Biserica Ortodoxă, a continuat lupta împotriva provocărilor și a asupririi creștinilor, față de alte locuri cu regimuri similare de conducere.

Marea majoritate a oamenilor au fost cercetați pentru că aveau curajul să meargă la biserică, să se mărturisească, să ia Sfânta Împărtășanie, să asculte slujbele liturgice duminicale, să ceară slujbe religioase acasă și în biserică. Însă, în unele localități rurale, cu dificultate, chiar au fost construite și biserici noi. Asta nu sa întâmplat însă în orașe, unde unele au fost demolate.

Cu toate acestea, Biserica a avut, în unii dintre reprezentanții săi, și eșecuri regretabile, ca de obicei atunci când vorbim de ființele omenești, dar în general, eșecul a fost urmat de recurs. Ca într-una din rugăciunile pe care le avem în Slujirea Sântului Maslu, unde citim îndemnul Mântuitorului Iisus Hristos: „De câte ori vei cădea, ridică-te și vei fi mântuit. „Eșecurile însă erau excepții, întrucât marea majoritate a slujitorilor Bisericii, au pus un accent deosebit pe activitatea lor pastorală și administrativă.

Însă pe lângă slujitorii Sfântului Altar, putem menționa și provocările sau prigonirile la care erau supuși sistematic credincioșii ortodocși, fiind martori direcți ai asupririi, arestării, torturilor și uciderii a mii de preoți ortodocși, ca urmare a activării ca legionari, sau simpatizanți ai legionarilor, atribuindu-le calitatea de suspecți, deși în realitate nu era adevărat. Prigonirea a continuat și cu ceilalți preoți denunțați sau suspecți de a fi adepți, simpatizanți ai altor partide sau mișcări politice altele decât cele comuniste.

Potrivit lui Cicerone Ionițoiu, într-unul din studiile sale, un număr de circa 4.000 de preoți ai Bisericii Ortodoxe au fost trimiși în închisorile comuniste, alții de două sau de trei ori, unii fiind chiar exterminați. Din rangurile superioare ale ierarhiei, 17 episcopi au fost retrogradați și 15 au fost exilați, iar u au trebuit să suporte mulți ani de detenție. Unii dintre ei mai trăiesc astăzi. Într-o altă carte publicată de Academia Română[2], unde scriitorii prezintă doar 180 de ani note informative, rapoarte, recomandări și conturi, adresele diferiților informatori, milițiilor și agenților de securitate, funcționari administrativi din sistemul comunist la nivel local sau național, peste 1.800 de referințe sunt adresate episcopilor ortodocși, preoților, diaconilor, profesorilor de teologie, teologi, călugări, cântăreților bisericești, credincioși, care s-au opus regimului comunist – democratic așa cum a fost numit și care desfășurau activități intense, așa-numitele antidemocratice, cei care vorbeau împotriva guvernului comunist și a bolșevicilor și care scriau articole de propagandă anticomunistă în presa eclesiastică[3].

---

[2] Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I, 1945–5, 1958, București, 2001, pp.32–38..

[3] Mihai Răduleacu, Irineu Slătineanu, *Preoți în cătușe*, București, 1997, pp.22–28.

Spre exemplu, un portret realizat de Radu Ciuceanu, al Patriarhului Justinian Marina a fost bazat pe acele documente secrete ale poliției, cunoscute acum publicului: „De câteva ori Partidul Comunist din România, nu a reușit să prindă pe cei care erau meniți să ocupe rangurile și funcțiile bisericești superioare, în special într-o astfel de zonă sensibilă și caldă, precum cea a credinței, în care tradiția ortodoxă și-a amestecat destinul cu existența poporului român. Și de asemenea, de câteva ori, rușinea naivă a unui preot rural, demn de capacitățile unui purtător de apă din Oltenia a ajuns la perfecționarea unui program politic de lungă durată, într-un moment în care nava din Biserică, într-o țară ocupată de armatele roșii, a fost amenințată cu naufragiul și dizolvarea. A fost meritul acestui „hoț al cailor", Iustinian Marina. El a realizat printr-o strategie politică, construită cu o îndemânare de neegalat, să păcălească toate organele securiste care îl supravegheau, dezamăgindu-i pe stăpânii regimului securist, de la care primea ordine, devenind fără întârziere, un Thomas Becket din România.

La nivel național, există o imagine mai clară a persecuției preoților și a suferinței la care erau osândiți, fiind ridicați ca urmare a vieții lor publice, dar după închisoare cei care s-au mai întors, au revenit bineînțeles în mijlocul credincioșilor. În consecință, oamenii, credincioșii, știau cel mai bine care este preotul lor. Faptul că pentru o lungă perioadă de timp, copiii preoților nu au avut acces la învățământul superior, însemna că preotul a fost acuzat că ar fi avut o atitudine ostilă față de regim comunist, învinuiri binecunoscute de toată lumea. Cred că ar fi arogant și nedrept să credem că astăzi știm mai bine despre viața generațiilor de preoți în 50 de ani de comunism, decât credincioșii lor, satele și orașele lor[4].

Excepțiile care ar fi putut fi invocate nu au reprezentat regula, ci excepția ei, precum întotdeauna, ea confirmă regula. Cu toate acestea, în retrospectivă, nu privim la excepții, ci la situația generală. Cel mai bun și mai autorizat critic al Bisericii Ortodoxe Române, nu este primul comunist, fostul sau prezentul ateu, fostul sau actualul indiferent religios, ci poporul ortodox, însăși credincioșii Bisericii. Critica lor este exprimată în statisticile actuale. Biserica este instituția care în această zi se bucură de cea mai mare încredere în rândul românilor. Eșecurile unor reprezentanți ai Bisericii trebuie să fi existat secole în trecut, însă asta nu înseamnă că se poate șterge meritul avut al Bisericii de a se identificat cu lupta, suferința, dorințele și aspirațiile națiunii sale și ale credincioșilor. Cu alte cuvinte, Biserica a adus contribuția ei directă și efectivă la temelia fundamentală și la evenimentele structurale, care au marcat istoria românilor, cum ar fi Revoluția din 1848, Unirea Principatele Române din 1859, războiul de independență din 1877, primul și al doile-a război mondial, precum și a celor din istoria recentă.

---

4 Stan, L. & Turcescu, L., *Biserica românească și democratizarea post-comunistă*, EUROPE-ASIA Studies, Vol. 52, Nr. 8, 2000, pp. 1466.

Chiar dacă regimul comunist a fost unul de opresiune al Bisericii, trebuie remarcată contribuția esențială a Bisericii la nivelul culturii, la formarea și dezvoltarea națiunii române, despre care pot fi scrise multe volume. Este suficient să reamintim aici mănăstirile ortodoxe și, în general, organizațiile ecleziastice, care au jucat un rol central în crearea acestei culturi și, așa cum amintește Mircea Croitoru, literatura română este „Exclusiv religioasă în rădăcinile sale daco-romane" și „crește pe un trunchi care este preponderent Creștin, iar în zorii istoriei noastre scrise, arată dezvoltarea cea bogată"[5].

Dacă ne referim, de asemenea, la lucrările de capital ale renumitului patrolog prof. Dr. Ioan Coman și la vrednicul de pomenire, mitropolitul dascăl dr. Nestor Vornicescu, care au analizat fenomenul cultura românești în secolele 4–16, putem concluziona fără ezitare că românul din Biserica Ortodoxă, a fost principalul fondator al culturii românești, a cărei strălucire ar trebui să fie demonstrată, mult mai sistematic și mai elaborat decât se face astăzi.

O altă realizare, cu adevărat excepțională a Bisericii Ortodoxe Române, în perioada respectivă este legată de educația teologică, având în vedere funcționarea a cinci seminarii teologice și două instituții teologice la nivel universitar, cu treizeci de profesori, unul la București (290 studenți) și celălalt la Sibiu (338 elevi); Biserica publicând aproximativ o duzină de periodice religioase, dintre care unul revizuit *Studii Teologice*, este de departe cea mai bună publicație teologică ortodoxă care apare în spatele Cortinei de Fier toate acestea pe parcursul întregii perioade de orânduire a Patriarhiei până în 1989.

Instalarea comunismului în România, sub forța militară a Uniunii Sovietice, a creat temeri că noul guvern ar putea avea aceeași atitudine față de religie, așa cum sa întâmplat în Rusia după Revoluția din octombrie 1917. Cu toate acestea, România a urmat un curs diferit față de Uniunea Sovietică, astfel că la începutul perioadei comuniste, Biserica a avut 8.326 parohii, 10.152 preoți, 182 mănăstiri și 11.506.217 credincioși, reușind să-și păstreze o parte din proprietatea sa administrativă. Dacă în anii 1950, principala preocupare a regimului a fost găsirea mijloacelor de a avea o putere directă asupra ierarhiei, la începutul anilor 1960, Biserica a primit o misiune internațională. Profitând de contactele religioase internaționale ale bisericii, regimul urmărea să promoveze relații mai bune cu Occidentul și să promoveze interesele politice și economice ale României. Până în anul 1965, statul și-a continuat eforturile de a slăbi rolul bisericii în societate și de a-și controla ierarhia prin slăbirea legală a statutului bisericii naționale și a dreptului de a desfășura activități educaționale și caritabile. În perioada 1965–1977, Statul a abandonat tactica închiderii mănăstirilor,

[5] Dan Horia Mazilu, *Cuvânt înainte la 1700 de ani de poezie religioasă*, Editura Ager, București, 2003, p.20.

a restabilit relații bune cu clerul, prin reabilitarea clerului anterior închis și a susținut financiar restaurarea bisericilor istorice.

În 1979, persecuția religioasă din România a crescut din nou, iar regimul comunist și-a continuat anti-religia politicilor până în decembrie 1989. Spre deosebire de curățenia dinaintea anului 1965 a activităților religioase, mulți s-au oprit împotriva încălcării descoperite a lui Ceaușescu asupra libertății religioase. Astfel Biserica Ortodoxă Română, a încurajat ideea unei relații durabile cu naționalitatea, în timp ce națiunea românească însăși, a primit o expresie teritorială prin Biserică înainte de înființarea statului român[6]. Într-o interpretare naționalistă a istoriei, Biserica Ortodoxă s-a reprezentat ca un susținător constant al autonomiei și autodeterminării românilor, care a dus la statutul bisericii naționale. Comentând sprijinul reciproc al Bisericii Ortodoxe și al Statului, Mitropolitul Olteniei Nestor Vornicescu, a combătut naționalismul exagerat al lui Ceaușescu. Din scrierile sale, reiese că Biserica ortodoxă a luptat alături de popor și toate evenimentele fundamentale din istoria românească, care au condus la unirea din 1918, toate acestea făcând parte integrantă din viața Bisericii Ortodoxe. Biserica a apărat unitatea de credință a poporului și a contribuit la apărarea esenței poporului și la realizarea unității naționale. Cele două entități sfinte, biserică și patrie nu pot fi separate. Biserica Ortodoxă și-a susținut influența puternică asupra societății românești prin adaptarea discursului său naționalist. Următoarele regimuri vor ține cont de poziția Bisericii și vor încerca să cucerească Biserica din interior, impunându-i poporul său, continuând astfel o tradiție care a început încă din primii ani ai statului român. Istoria ne spune ce este Ortodoxia. Ortodoxia este ochiul prin care românii privesc la ceruri. Apoi, luminați de lumina cerească, se îndreaptă spre lume, continuând să-și însușească comportamentul față de ea. Desigur, teoretic este greu de înțeles cum este posibil ca ortodoxia să se interpenetreze cu românismul fără să sufere vreunul dintre ei. Totuși, viața bimilenară a neamului nostru arată că în practică acest lucru este pe deplin posibil. Ortodoxia este o funcție esențială și vitală a românismului. La zeci de ani de la prăbușirea regimului comunist, publicul român are încă acces la documente cheie care dezvăluie activitatea Securității și relația ei cu Biserica Ortodoxă[7].

De asemenea, Biserica a fost implicată activ în mesajul propagandistic al luptei pentru pace, iar Sfântul Sinod a adoptat regulamente și ierarhi aleși de regim. În ciuda controlului statului asupra Bisericii, ierarhii au promovat un discurs naționalist, care era în contrast cu sovietizarea feroce a țării. De exemplu, decizia de canonizare a primilor sfinți români în 1950 a arătat că, păstrând referințele la trecutul național, Biserica era interesată să promoveze o poziție care să o facă mai puternică. Regimul

[6] Ioan-Aurel Pop, *Românii și România. O scurtă istorie*, București, 1998, p.156.
[7] Gheorghe Onișoru, *Instaurarea regimului comunist în România*, București, 2002, pp. 38–40.

inițial se opunea sărbătorii canonizării, însă, după înălțarea lui Gheorghiu-Dej și punerea în aplicare a politicii de stat privind construirea unui drum românesc spre comunism, s-au permis festivități publice. Canonizarea din octombrie 1955, a demonstrat că Biserica a continuat să aibă un impact extraordinar asupra poporului, semn semnalat în mod clar de participarea a aproximativ 10–15 mii de oameni la mănăstirea Cernica, cei mai mulți dintre ei mergând la 17 kilometri de București.

În timp ce Biserica și-a restructurat organizarea ecleziastică și figurile ierarhice importante au fost deposedate sau au murit brusc, Ortodoxia a rămas puternic înrădăcinată în viețile oamenilor obișnuiți. Chiar și activiștii comuniști, care au călătorit în sate pentru a convinge oamenii să se alăture fermelor colectivizate și a beneficiilor politice ale noului regim, s-au declarat religioși. În ciuda interferențelor politice în numirea ierarhiei, credința ortodoxă a rămas puternică și în toată perioada comunistă oamenii au rămas atașați de Biserica lor.

Biserica ortodoxă a suferit cea mai mare persecuție în 1959, când regimul a decretat modificarea reglementărilor privind viața monahală. Mănăstirile ortodoxe au fost văzute ca centre de rezistență care adăposteau foști disidenți politici și ca locuri prin care Biserica și-a atins influența în societate. Odată cu apariția comunismului național la începutul anilor '60 și redefinirea securității naționale românești, Biserica a promovat mai multe discursuri teologice și naționaliste. Contactul dintre Biserică și bisericile din străinătate și mesajul naționalist din interiorul țării au ajutat regimul să promoveze o poziție independentă în cadrul blocului comunist.

Dezvoltarea dictaturii ultra-naționaliste a lui Ceaușescu a ținut cont de poziția societală a Bisericii în perioada lui Gheorghiu-Dej. Referințele la trecutul naționalist și ridicarea cultului personalității, prezentate lui Ceaușescu ca lider cu trăsături mitice, au fost vizibile și în discursul naționalist al Bisericii. În anii 1980, Ceaușescu a fost promovat ca lider semi-divin al cărui loc în istoria românească ar fi egal cu cel al conducătorilor Evului Mediu și fondatorilor statului român.

În timpul războiului rece, Biserica ar putea fi văzută ca acționând diferit la nivelul ierarhiei de cea a clerului și a oamenilor obișnuiți. În ceea ce privește puterea politică, a fost doar conducerea religioasă și personajele ei particulare, care stăteau pentru Biserică. Din acest motiv, personalitatea puternică a patriarhului Iustinian și contactele sale cu oficialii comunitari de top au reușit să câștige pentru Biserică o poziție importantă în societate. În întâlnirile sale cu liderii religioși străini, Iustinian a pretins că este socialist și nu comunist și că face totul în poziția sa de a păstra Biserica. Rezultatele politicii sale au fost clar indicate de faptul că, în ciuda persecuției și a propagandei anti-religioase, în momentul decesului lui Iustinian în 1977, Biserica mai avea încă 8.500 de preoți, un număr similar celui din primii ani după al doilea Război mondial. La nivelul clerului inferior, Biserica se baza pe conservarea tradițiilor

populare și a ceremoniilor religioase. Într-o vreme când bisericile erau demolate sau transformate în muzee, comunitățile locale s-au îndreptat spre simbolismul religios și tradițiile populare, care au menținut Biserica în viață. Securitatea umană la nivel de bază a fost legată de fundamentele societății fundamentale ale Bisericii, care au fost extrem de greu de influențat prin deciziile politice[8].

Comuniștii au permis Bisericii să își continue activitatea spirituală, în special pentru că au văzut că folosirea Bisericii era mai profitabilă decât persecuția. Biserica a contribuit la bunăstarea statului prin angajarea în activități lucrative a numărului mare de religioși în mănăstiri. Producția mănăstirilor a adus venituri financiare semnificative statului, în timp ce, în același timp, au încurajat reintegrarea acelor clerici care erau împotriva autorităților comuniste. În al doilea rând, Biserica a continuat să păstreze sentimentele religioase ale poporului susținând afirmația că, regimul a permis libertatea religioasă completă. În al treilea rând, Biserica a avut legături importante în străinătate, iar regimul a încurajat turismul religios în România, promovând astfel ideea unei țări libere și civilizate.

De asemenea, o mare parte din dezbaterea privind lupta bisericii împotriva rezistenței împotriva regimului comunist sa revoltat în jurul figurii patriarhului Marina, cel mai lung patriarh al BOR. Iustinian a condus Biserica într-un moment în care comuniștii și-au consolidat stăpânirea prin folosirea unei represiuni extinse. Primele decenii ale dominației comuniste au fost marcate de numeroase arestări și detenții, deportări și crimele extrajudiciare comise de un regim care era în natură stalinist. Mulți episcopi, preoți, călugări, călugărițe și credincioși obișnuiți au fost torturați și au murit în sistemul penitenciar comunist, așa-numitul Gulag român. Bursa de până acum a oferit perspective semnificative asupra vieții complexe și destul de enigmatice a lui Iustinian și a relației sale cu regimul comunist, mai ales sub conducerea lui Petru Groza (1945–1953) și Gheorghe Gheorghiu-Dej (1953–1965).

Partidul Comunist a considerat inițial că religia este o rămășiță capitalistă, care se așteaptă să dispară, deoarece baza sa socială ar trebui să dispară, însă politica religioasă a partidului a fost determinată, în cele din urmă, de considerente practice mai mult decât ideologice. Strategia religioasă comunistă una a provocărilor, încercând să împartă și să cucerească. Au fost lansate mai multe valuri de represiune pentru a elimina membrii bisericii care au susținut poziții anticomuniste retrograde. Proprietatea bisericească naționalizată a statului, a limitat sever pregătirea preoților, a închis școlile confesionale și a interzis învățătura religioasă în școlile publice și sărbătorile religioase publice de Paște și de Crăciun. În urma modelului sovietic, o poliție politică secretă dedicată (Securitatea) urma să impună represiunea necesară pentru atingerea scopurilor partidului. Securitatea a trebuit să pătrundă în rangul și dosarul grupurilor religioase,

---

[8] Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București, 2005, pp.18–20.

să marginalizeze, să compromită și, în cele din urmă, să distrugă viețile unor clerici lipsiți de siguranță din punct de vedere politic. Mulți preoți au continuat să servească ilegal, ceea ce a rămas din turmele lor, la riscul vieții lor. Clerul, călugării și călugărițele nu au colaborat cu toții, mulți au ajuns în închisoare, unde unii și-au pierdut viața. În ciuda sprijinului liderilor lor față de comunism, mulți preoți ortodocși, călugări și călugărițe s-au opus instaurării comunismului în țară sperând că trupele americane ar elibera România de ocupația sovietică. La fel ca și credincioșii care au respins comunismul, clerul a plătit un preț greu acestei speranțe, mulți dintre ei fiind închiși și uciși, alături de membri ai altor culte religioase prezente în România. Securitatea a forțat episcopii de peste 70 de ani să se pensioneze și să le înlocuiască cu episcopii mai tineri supuși regimului[9]. Potrivit legii, indivizii care au dorit poziții de lider bisericesc prin alegeri, trebuiau verificați de Marea Adunare Națională, care era parlamentul controlat de Partidul Comunist, și să depună un jurământ de loialitate față de regim, jurând să apere țara împotriva dușmanilor ei interni și externi, asigurându-se că ei și subordonații lor ar respecta legile Republicii Populare și nu s-ar angaja în activități care au contravenit noii ordini politice. Episcopul Nicolae Popovici din Oradea, care a predicat împotriva comuniștilor, a fost exclus din ierarhia bisericii ca urmare a noii legi. În acest fel, comuniștii au arătat că nu respectă autoritatea religioasă. Până în 1965, statul a încercat să slăbească rolul social al bisericii și să-i aducă sub control ierarhia, privând Biserica de statutul său național de biserică și dreptul de a desfășura activități educaționale și caritabile. Ca urmare a programelor de reorientare socială din 1949, numeroși preoți considerați anticomunițti, au fost arestați. Un alt val de arestări a avut loc la sfârșitul anilor 1950, când alte seminarii și mănăstiri monahale au fost închise, iar mii de călugări și călugărițe au fost închiși sau forțați să meargă înapoi în lume. În conformitate cu Decretul 410 din 28 octombrie 1959, numai bărbații în vârstă de 55 de ani și peste și femeile în vârstă de 50 de ani și peste trebuiau să fie admiși în monahism, iar măsura trebuia aplicată retroactiv în 1948. Astfel, dintre cei 6014 călugări și călugărițe să trăiască în mănăstiri de la 1 ianuarie 1959, 4.750 urmau să fie înlăturate în urma aplicării decretului. Din cele 192 de mănăstiri pe care Securitatea le-a estimat a fi existente la începutul acelui an, 92 au fost închise ca urmare a lipsei de personal monahal ca urmare a îndepărtării călugărilor și călugărițelor prin aplicarea decretului[10]. Perioada 1965–1977 a cunoscut o relativă dezghețare în relațiile dintre biserică și stat. Statul nu mai a închis mănăstirile, a acceptat să reabiliteze clerul anterior închis și a sprijinit financiar restaurarea

---

[9] Ioan Dură, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși în recluziune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944–1981*, Altarul Banatului, Timișoara, XIII (2002), 10–12, pp. 34–35.

[10] Leustean, L. N. (2014) (ed.). *Orthodox Christianity and Nationalism in Nineteenth-Century Southeastern Europe*. New York: Fordham University Press, p.15.

bisericilor de importanță istorică și construirea unui număr limitat de biserici. Moartea lui Iustinian în 1977 a coincis cu debutul unei noi campanii anti-bisericești în România[11]. De la 1979, persecuția religioasă a fost din nou în creștere, iar regimul a continuat politica antireligioasă până în 1989. Sub Iustin, regimul comunist a continuat să susțină prigonirea, prin demolarea monumentelor importante din punct de vedere istoric și arhitectural, cum ar fi mănăstirile Schitul Maicilor și Cotroceni, precum și numeroase alte biserici pentru a se adapta ambițiilor arhitectonice ale lui Ceaușescu. De asemenea, a continuat să spună în Occident, că există o libertate totală de religie în România. Mai multe voci din partea clerului s-au opus, totuși, împotriva încălcărilor flagrante ale lui Ceaușescu privind libertatea religioasă. Cel mai cunoscut disident a fost un preot ortodox, numit Gheorghe Calciu-Dumitreasa, care a fost condamnat în 1979 la închisoare și apoi a fost exilat în exil, pentru predicarea predicilor de ateism ca o filosofie a disperării și criticarea încălcărilor regimului în drepturile omului și demolări ale bisericii. Iustin a permis Sinodului să deturneze pe preotul Calciu-Dumitreasa și alți preoți care mai târziu au fost arestați pentru opoziția anticomunistă. Între anii 1977–1989, douăzeci și două de biserici și mănăstiri au fost demolate și alte paisprezece au fost închise sau mutate în locuri dezavantajate în spatele blocurilor de apartamente înalte pentru a face loc planurilor de reproiectare megalomanică ale lui Ceaușescu.

Concluzii

Revederea istoriei BOR, în perioada comunistă a determinat o dezbatere plină de viață începând din 1989, cu diverșii savanți, jurnaliști, politicieni și figuri bisericești, având două părți principale, unul argumentând că Biserica a colaborat în principal cu autoritățile comuniste, iar cealaltă a insistat asupra Bisericii a fost o victimă a unui regim care la persecutat în mod constant. Cifra Patriarhului Iustinian Marina a generat numeroase opinii, cu atât mai mult cu cât așa-numitul patriarh roșu este considerat o figură bisericā în vârstă. Dovedind că eticheta colaborator sau adversar reflectă în mod adecvat activitatea complexă a Bisericii ortodoxe și a slujitorilor Sfântului Altar, ce depășește sfera acestei analize. În această analiză, am reiterat câteva dintre argumentele prezentate în dezbaterea despre BOR în timpul comunismului și am susținut că cazurile complexe ar putea fi mai bine înțelese dacă se iau în considerare argumentele prezentate de ambele părți ale dezbaterii.

[11] Adrian Gabor, Adrian-Nicolae Petcu, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă în timpul patriarhului Justinian*, Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București, II (2002), p. 91–98.

Gherasim Iscu – mărturisitor și martir al lui Hristos în temnițele regimului comunist

Constantin Mladin*

Viața, activitatea și detenția

Pe pământul românesc au existat, din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre, creștini care și-au dat viața pentru Hristos. Dacă unii dintre aceștia au ajuns să fie canonizați și trecuți ca martiri în calendarul nostru, alții au rămas prea puțin, sau deloc cunoscuți. În rândurile acestor „martiri târzii", necanonizați, se numără și acei slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române, care au murit în temnițele comuniste, în perioada anilor 1948–1964. În acei ani, în România, statul comunist a dezlănțuit o adevărată persecuție împotriva Bisericii Ortodoxe Române. Autoritățile de atunci au încercat să marginalizeze influența și rolul Bisericii Ortodoxe în societatea românească, pedepsind aspru pe acei ierarhi și preoți (fie ei preoți de mir, ori membri ai cinului monahal) care au îndrăznit să-și ridice glasul împotriva abuzurilor și a nedreptăților de tot felul. Printre aceștia se regăsesc și mulți, foarte mulți clerici olteni.

Însemnările din arhivele vremii sunt edificatoare în ceea ce privește zelul cu care slujitorii Bisericii Ortodoxe din dreapta Oltului au înțeles să-și îndeplinească misiunea ce le-a fost încredințată, până la capăt. Astfel, din datele existente, în cele cinci județe ale acestei regiuni (Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt și Vâlcea), 41 de slujitori ai Bisericii au murit în temnițele comuniste sau la scurtă vreme după eliberare: 35 de preoți de mir, 4 monahi, o monahie și un cântăreț bisericesc. Ei însângerează o listă cu alte 369 de nume de slujitori ai Bisericii oltene, care au fost închiși de regimul comunist. Între aceștia se numără și preacuviosul părinte protosinghel Gherasim Iscu, ultimul stareț al Mănăstirii Tismana.[1]

Prezentul studiu dorește să aducă în atenție, pe de o parte, personalitate monahului Gherasim Iscu, iar pe de alta, rolul spuselor sale într-o perioadă de prohibiție lingvistică și cenzură politică. Reputați istorici și cercetători au amintit, sau au încercat să creioneze diferite ipostaze ale personalității sale, unele surprinse în cele mai dramatice momente. Studiul cumulează scrierile de până în prezent și propune o nouă temă de cercetare.

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

[1] Pr. Sergiu Popescu, „Din istoria monahismului oltenesc: Părintele Gherasim Iscu, ultimul stareț al Tismanei", în: *Revista Ortodoxă on-line Mitropolia Olteniei*, 11 aprilie 2017.

Dumnezeu a binecuvântat în anul 1912, la data de 21 ianuarie, în comuna Poduri, județul Bacău să se nască din părinții Grigore și Elena Iscu un băiat, pe care l-au botezat Grigore. Aici va absolvi şcoala primară. Crescut în lumina tradiției creştine, intră ca frate la Mânăstirea Bogdana (Bacău), la numai 12 ani. Râvna constantă pentru studiu și pentru cunoașterea teologică îl ajută să urmeze cursurile Seminarului monahal din cadrul Mânăstirii Neamț, între 1925–1928, desființat însă înainte ca Grigore să-și definitiveze studiile. Totuși, el și-a continuat studiile la Liceul „Principele Ferdinand" din orașul Bacău, apoi la Seminarul de la Mănăstirea Cernica. În 1932, fratele Grigore a intrat în mănăstirea Tismana, unde a fost hirotonisit ca ierodiacon, apoi ieromonah, cu numele de Gherasim. Absolvă în 1935, înscriindu-se la Facultatea de Teologie din București, unde își ia licența abia în anul 1942, datorită dificultăților.

După ce este hirotonit ca ieromonah, în data de 15 aprilie 1937, este numit stareț al Mănăstirii Arnota. Aici a lucrat la refacerea mănăstirii, distrusă de un incendiu, până în 1939, când a renunțat la stăreție. Urmează Mănăstirea Cernica, după care se angajează în postul de bibliotecar-contabil. Bănuit de simpatii legionare, deși a refuzat să se înscrie în Mișcare, Gherasim Iscu a fost anchetat de agenții regimului Antonescu, care au constatat neamestecul acestuia în treburi de ordin politic.

Revenit în Oltenia, el răspunde chemării mitropolitului Nifon Criveanu, ca preoții și monahii eparhiei să plece în Transnistria. Astfel, între aprilie 1942 și mai 1943, îndeplinește misiuni creștine în Transnistria, slujind la Catedrala din orașul Balta. De asemenea, a contribuit la înființarea Mânăstirii Berșad (unde a fost și stareț) și a înființat schitul Păsățel din județul Râbnița, unde a activat, ca mulți alți preoți misionari, și ca învățător și profesor de religie.[2] În amintirea acestor vremuri, tânărul stareț afirma că **a fost un slujitor ce căuta cu toată dragostea să răspundă cinstit și sincer la nețărmurita iubire pe care i-o arătau acei oameni, la care credința și omenia nu erau cuvinte de ocazie, ci calități ce izvorau din ființa lor.** A mers până acolo cu atașamentul față de ei, încât nu cruța nici nopțile, pentru ca să le dea o mână de ajutor.[3]

Despre acest periplu al tânărului monah amintește și Arhim. Paulin Lecca în Memoriile sale, consemnând că era un om cu frică de Dumnezeu, corect și de o înaltă ținută morală. Deseori îl invita la masă și îi dădea câte un ban. Pe părintele Gherasim îl vedea ca pe un tânăr preot călugăr, ce era licențiat în teologie și făcea cinste atât

---

[2] *Transnistria creștină*, an I (1942), nr. 3–4, p. 88.

[3] Arhiva CNSAS, fond penal, dosarul 4, vol. IV, f. 87v-88, citată de Adrian Nicolae Petcu, în articolul în ediție electronică, „Părintele Gherasim Iscu de la Tismana, un martir încă necanonizat al Bisericii Ortodoxe Române (21 ianuarie 1912–25 decembrie 1951, Târgu-Ocna)", https://www.marturisitorii.ro/2014/12/26/parintele-gherasim-iscu-de-la-tismana-un-martir-inca-necanonizat-al-bisericii-ortodoxe-romane-21-ianuarie-1912–25-decembrie-1951-targu-ocna.

Bisericii în general, cât și monahismului, în special. La rugămintea credincioșilor, împreună cu părintele Gherasim, a început reparația schitului (n.n. schitul Păsățel)[4].

Deși moldovean, el și-a legat cel mai mult existența sa monahală de Oltenia, unde se întoarce din Transnistria. Aici acesta îndeplinește cumulativ funcțiile de stareț la Tismana și exarh al mănăstirilor din regiune. Din aprilie 1945, renunță la funcția de exarh. În timpul stăreției sale la Tismana, în anii războiului, aici a fost adăpostit Tezaurul Băncii Naționale. După sfârșitul războiului, Tismana a devenit unul dintre centrele de îngrijire a orfanilor și a refugiaților din Moldova. De fapt, era oferit adăpost tuturor celor aflați în pericol. Odată cu instaurarea regimului comunist în Romania, începe prigonirea Bisericii și a întregului neam romanesc. În Oltenia, membrii unui nucleu al Mișcării Naționale de Rezistență, condus de generalul Ioan Carlaonț, ajung în legătură cu starețul Mănăstirii Tismana, în toamna anului 1947, cerându-i găzduire pentru luptători și hrană. Totodată, încercaseră să monteze un aparat de emisie–recepție în mănăstire.[5]

Începând din acest punct, se evidențiază lucrarea prin cuvânt și faptă a starețului Gherasim Iscu, unul dintre cei mai devotați slujitori ai credinței ortodoxe și unul dintre principalii luptători împotriva comunismului din Oltenia. Începe să adăpostească în Mănăstirea Tismana mai mulți luptători anticomuniști și recomandă și altor oameni de încredere să se alăture Mișcării de Rezistență din Oltenia. Istoricul Gheorghe Gorun, după o minuțioasă cercetare,[6] afirmă că în primul rând acorda găzduire tuturor celor care căutau adăpost. Primii care l-au vizitat, au fost Radu Ciuceanu și Vlad Drăgoescu. Starețul s-a purtat foarte frumos cu ei, dar nu au rămas la mănăstire. Un al treilea, Nelu Pârvulescu, sosit la sfântul așezământ monahal, i-a vorbit despre organizația R325, indicativ care urma să servească și ca parolă pentru cei care ar veni în viitor la Tismana. Starețul a promis că le va oferi atât adăpost, cât și hrană. La solicitarea conducerii din Craiova a organizației, Gherasim Iscu recomandă mai mulți oameni de încredere din Târgu Jiu.[7]

În dimineața zilei de 26 septembrie 1948, starețul Gherasim Iscu este arestat, iar la 21 mai 1949 este trimis în judecată cu învinuirea de „crimă de uneltire contra ordinii sociale”. Mai târziu, în data de 14 iunie 1949, părintele Gherasim Iscu este condamnat, alături de alți 41 de inculpați, la 10 ani temniță grea, 3 ani de degradare civilă și obligat să achite 6.000 lei cheltuieli de judecată. Vina adusă a fost aceea că

---

4 Paulin Lecca, *De la moarte la viață*, Paideia, 1997, p. 158.

5 Gheorghe Gorun, *Rezistența anticomunistă în Județul Gorj, reflectată în mentalul colectiv (1945–1981)*, Universitaria, Craiova, 2008, p. 185.

6 Amânunte mai multe pot fi studiate în lucrarea *Rezistența anticomunistă în Județul Gorj, reflectată în mentalul colectiv (1945–1981)*, Universitaria, Craiova, 2008.

7 Gheorghe Gorun, http://adevarul.ro/locale/targu-jiu/povestea-staretului-tismana-lider-miscarii-rezistenta-oltenia-securitatea-l-a-torturat-moarte-credinta-dumnezeu-1_5558bd70cfbe376e354ca6c4/index.html

și-a luat angajamentul față de organizație că va oferi adăpost și alimente tuturor membrilor din organizație și care erau urmăriți și că și-a dat concursul pentru instalarea unui aparat de radio-recepție în munții Tismanei, post care nu a mai fost instalat.[8]

În realitate, dar neavând dovezi scrise, se pare că în anii de după instalarea regimului comunist, cuviosul părinte a ținut predici cu un puternic caracter naționalist-creștin, lucru care contravenea politicii și acest lucru făcea ca el să fie oprit prin orice mijloace de la activitatea publică.

După emiterea sentinței, inițial este închis la Penitenciarul de la Craiova, unde a dat dovadă de un curaj deosebit fată de încercările anchetatorilor de a-l determina să „mărturisească”. Despre felul în care a rezista torturii, ne mărturisește un martor, preotul Constantin Hodoroagă, care spune că atitudinea starețului a uimit pe toți, suportând toate chinurile, fără să recunoască pe cei implicați, în frunte cu generalul Carlaonț. Părintele Hodoroagă, un alt persecutat al regimului, subliniază tăria de caracter a părintelui stareț”.[9] Acum se evidențiază iubirea de semeni de care a dat dovadă, rezistând acestor capcane ale unei gândiri rudimentare, net inferiore ethosului creștin.[10]

Deși tortura a fost una cumplită, la Craiova i se permite să poarte hainele de călugăr. Însă nu pentru mult timp, deoarece în același an este mutat în temuta închisoare de la Aiud. Aici, tot părintele Constantin Hodoroagă ne descrie felul cum s-au desfășurat evenimentele:

> „Sosit la Aiud, i-au luat-o (n.n. ținuta monahală) și a rămas numai în cămașă. Noi, cei din grupul „Argeșului”, am dat un sfert de pâine și i-am luat o geacă de la un deținut. **Pentru mine și cei ce l-au cunoscut, Părintele Gherasim a fost un martir.** Prin celulele prin care a trecut, era cel care păstra moralul ridicat și convingerea de depășire, vorbind foarte frumos despre jertfă.”[11]

Aici un isihast autentic, din Munții Tismanei, înseninează inima deținuților și îi întărește cu o armă nevăzută: practicarea rugăciunii inimii.

Este apoi trimis la Penitenciarul Poarta Albă, la Canalul morții, Dunăre–Marea Neagră, repartizat la așa-zisa „brigadă a hoților”, o brigada specială pentru preoți, unde tortura prin muncă, nesomn, înfometare și bătaie a cunoscut forme de maximă bestialitate. Batjocoriți, chinuiți, torturați, arhimandritul Gherasim și ceilalți preoți

---

8 Fond penal, Dosar 4, vol. VII, f. 47, 53, citat de Adrian Nicolae Petcu în articolul în ediție electronică: *Părintele Gherasim Iscu de la Tismana, un martir încă necanonizat al Bisericii Ortodoxe Române (21 ianuarie 1912–25 decembrie 1951, Târgu-Ocna)*, https://www.marturisitorii.ro/2014/12/26/parintele-gherasim-iscu-de-la-tismana-un-martir-inca-necanonizat-al-bisericii-ortodoxe-romane-21-ianuarie-1912-25-decembrie-1951-targu-ocna/

9 *Vestitorul Ortodoxiei*, VIII (1–15 aprilie 1996) 153, p. 2.

10 Un studiu complex realizat de Adrian Nicolae Petcu, istoric și consilier CNSAS, ne scoate la suprafață amănunte din chinurile pe care le-a îndurat în închisorile comuniste și practicile aparatului represiv.

11 *Vestitorul Ortodoxiei*, VIII (1–15 aprilie 1996) 153, p. 2.

au suportat calvarul[12]. După ce se îmbolnăvește grav de TBC, este dus la închisoarea sanatoriu de la Târgu-Ocna și închis în camera 4.[13] Chiar daca se afla într-un spital penitenciar, asistența medicală era aproape inexistentă, iar despre medicamente nici nu putea fi vorba. Deținuții care aveau cunoștințe medicale își riscau sănătatea îngrijindu-i pe cei contagioși. Camera 4 Spital era mereu supraaglomerată, astfel că deținuții se aflau câte 2–3 într-un pat. Părintele Gherasim împărțea patul cu generalul Todirescu, pe care l-a întors către credință.[14]

În legătură cu acestea, un alt preot, Mihai Lungeanu, consemnează următoarele:

> „Părintele Iscu Gherasim, de la Mănăstirea Tismana, era bolnav în ultimul grad. Stătea lângă patul lui generalul Todirescu, fostul comandant al Jandarmeriei pe țară, în timpul Regelui Carol și a lui Antonescu. Acesta spunea mereu că nu are păcate. Înainte de a muri, i-a spus părintelui Gherasim că vrea să se mărturisească. Părintele, muribund și el, a îngenunchiat lângă patul lui și i-a făcut spovedania. Și generalul a murit mărturisindu-se. Exact ca tâlharul de pe cruce. Părintele Gherasim îmi spunea: „Frate Mihai, nu-ți dai seama ce văd când închid ochii. Nu pot să spun ce frumuseți văd când închid ochii". Avea niște dureri crâncene, avea și cancer la stomac, și tuberculoză."[15]

Tot aici întâlnește și un pastor luteran, în persoana lui Richard Wurmbrand,[16] care a petrecut paisprezece ani în închisorile comuniste din România și care povestește cu multe amănunte agonia și sfârșitul cuviosului părinte. De asemenea, se cunosc o parte din cuvintele de îmbărbătare și dialogul purtat cu cei din cameră, sfâșietor fiind însă cel pe care îl are cu unul dintre torționarii săi, grav bolnav și el.

Ion Ianolide, un alt „pacient" al sanatoriului, dă mărturie pentru caracterul deosebit de puternic al părintelui Gherasim, povestind cum l-a cunoscut și faptul că l-a îngrijit până în ultima clipă. Memoriile lui sunt aproape identice cu ale pastorului Richard. Diferența o face dialogul și ultimele vorbe ale prea cuviosului părinte, care arată seninătatea și gradul de înduhovnicire cu care era înzestrat. Descrierea fizică a acestuia

---

[12] Ioan Ianolide, *Predanie a sfinților români din închisori, întoarcerea la Hristos – document pentru o lume nouă,* Aiud, Pitești, Gherla, Târgu Ocna, 1982, p. 165.

[13] I. Ianolide, *Predanie a sfinților români din închisori...*, p. 165.

[14] Cezarina Bârzoi, Ionut Baiaș, „Sfinții închisorilor: Părintele Gherasim Iscu – Duhovnicul care și-a spovedit călăul", articol în format electronic, 3 aug. 2007. http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1044142-serial-sfintii-inchisorilor-parintele-gherasim-iscu-duhovnicul-care-spovedit-calaul.htm

[15] Daniel Brânzei, *Amintiri cu sfinți*, Vol. I, Agape, p. 79.

[16] Richard Wurmbrand este un nume încă puțin cunoscut în România. În schimb, cei care au ales calea exilului înainte de 1989 cunosc notorietatea de care se bucură în lume pastorul luteran născut în România, din părinți evrei, ulterior convertit la creștinism. Organizația creată de el, „Misiunea creștină pentru lumea comunistă", actuala „Vocea martirilor", a fost și este una dintre cele mai importante și influente pe plan mondial, în investigarea și denunțarea abuzurilor la adresa libertății de credință în diverse state ale lumii. Plecat în 1965 în Occident, Richard Wurmbrand a dat mărturie despre cei pe care i-a întâlnit în temnițele comuniste și care, indiferent de confesiune, L-au mărturisit pe Hristos.

e contrastantă cu chipul plin de viață din vremea libertății.[17] Ultimul dialog cu Ion Ianolide este elocvent și merită toată atenția noastră:

„– Ai venit?... Mă bucur... Eram departe, în locuri de verdeață, de cântec și mireasmă, făurite din lumini. Acolo e minunat. E pace. De fapt, nu se poate exprima ce e acolo. E atâta fericire, încât chiar bucuria de a te vedea e o suferință prin contrastul dintre cele două lumi. Voi pleca în curând, poate chiar acum, în noaptea de Crăciun. Și acesta e un dar al Domnului. Nu știu cum să-I mulțumesc... Nu știu cum să-i fac pe oameni să-L trăiască pe Dumnezeu, deplina bucurie... Am certitudinea vieții veșnice, particip deja la ea. Nu mă sperie nici Judecata, căci merg cu cuget smerit și cu nădejde numai în mila și darul Domnului... Duhurile întunericului stăpânesc acum pe oameni, dar să nu vă temeți, Hristos este aproape, cercetează lumea; iar lumea are nevoie de multă suferință... Dușmanii cred că am fost învinși, dar ei neagă lucrarea lui Dumnezeu în istorie și nu cunosc căile Lui...

S-a oprit puțin, a respirat adânc, apoi a reluat:

– Aici va fi într-o zi pelerinaj... Azi suntem puțini, dar încă mai există credință în lume, încât lumea va fi izbăvită. Acum pare cu neputință, dar dincolo de mijloacele omenești există o iconomie divină și ea va renaște omenirea. Fiți deci binecuvântați!... Am cunoscut aici oameni în fața cărora cugetul meu se smerește. Spune-i lui Valeriu să se roage pentru mine... Rugați-vă și voi! Sunt fericit că am ajuns în ceasul acesta...

A deschis iarăși ochii adânci, duși în fundul orbitelor.

– Să vă mai privesc o dată, dragii mei, copiii mei, frații mei, părinții mei!

Acestea le-a spus el stins, apoi a tușit și, în fine, a adăugat:

– Plec! Dumnezeu să vă binecuvânteze!

A respirat adânc, scurt, s-a contractat un pic și și-a dat sufletul."[18]

Admirabilă este atitudinea de dinainte de trecere în veșnicie a părintelui stareț, insistând înainte cu o zi ca să-i fie spălat trupul, presimțind și anunțând că începutul Marei Călătorii se apropie. De asemenea, exemplul pe care l-a oferit înainte de a părăsi aceasta lume este pe măsura sfințeniei sale. Astfel descrie pastorul Richard Wurmbrand ultimele clipe ale Părintelui Gherasim:

„La dreapta mea se afla un preot pe numele său Gherasim Iscu. Era egumenul unei mănăstiri (Tismana). Acest om în etate cam de 40 de ani fusese așa de mult chinuit, încât era aproape de moarte. Totuși avea fața liniștită. Vorbea despre nădejdea lui de mântuire, de iubirea lui pentru Hristos, despre credința lui. Era plin de bucurie. La stânga mea se afla comunistul schingiuitor, care îl schingiuise pe preot până aproape de moarte.

Așa se întâmplase că comunistul schingiuitor (torționar), care chinuise pe acest preot până aproape de moarte, fusese și el bătut până aproape de moarte de către tovarășii săi, și-și dădea sufletul. Sufletul lui se chinuia în ghearele morții.

În timpul nopții mă deșteaptă, zicând:

– Domnule, fii bun, roagă-te pentru mine! Nu pot muri, am făcut o crimă înfricoșătoare!

[17] *Eroii rezistenței anticomuniste*, *Iubiți pe cei ce vă prigonesc*, (iunie 2012) 22, p. 8.

[18] *Eroii rezistenței anticomuniste*, *Iubiți pe cei ce vă prigonesc*, (iunie 2012) 22, p. 8.

Atunci am văzut o minune. Am văzut pe preotul în pragul morții chemând pe alți doi deținuți. Sprijinindu-se pe spatele lor, a trecut încet pe lângă patul meu, s-a așezat pe marginea patului ucigașului său și-l mângâia pe cap. Nu voi uita niciodată această mișcare! Un om schingiuit continuă să mângâie pe asasinul său. Aceasta este Iubirea. Putea găsi o mângâiere pentru acela. Apoi preotul zise către acel om:
– Ești tânăr, nu știai ce făceai. Te iubesc din toată inima mea.

Dar nu a rostit așa simplu aceste cuvinte. Poți zice „iubesc" și să fie un simplu cuvânt de 6 litere. Acesta însă zicea cu adevărat: „Te iubesc din toată inima mea". Apoi a continuat:
– Dacă eu, care sunt păcătos, pot să te iubesc așa de mult, închipuiește-ți pe Hristos, Care este Iubirea întrupată, cât de mult te iubește! Și toți creștinii pe care i-ai chinuit, să știi, te iartă, te iubesc și Hristos te iubește. Îți dorește mântuirea ta cu mult mai mult decât ți-o dorești tu însuți. Te îndoiești dacă este cu putință să ți se ierte păcatele… El dorește să-ți ierte păcatele mai mult decât tu însuți dorești să fii iertat. Dorește să fii cu El în Rai, mai mult decât vrei tu să fii în Rai cu El. El este numai iubire. Dar trebuie să te întorci spre El, ca să te pocăiești. [19]

Era noaptea Crăciunului. Dar nu o noapte de Crăciun în care ne-am adus pur și simplu aminte că înainte cu două mii de ani Hristos Se născuse în Vitleem. Era noaptea în care Hristos Se născuse în inima unui torționar comunist. Acestea sunt lucruri pe care le-am văzut cu înșiși ochii mei."[20]

Așa s-a întâmplat că acum 66 de ani, pe 25 spre 26 decembrie 1951, un om cu viață sfântă,[21] ultimul stareț al Mănăstirii Tismana, se mută din viața aceasta la 545 de ani de la intrarea în rândul sfinților a primului stareț al Mănăstirii Tismana, Sfântul Nicodim. Și nu pleacă singur în rândul martirilor, ci împreună cu chinuitorul său, care s-a căit asemenea tâlharului de pe cruce.[22] Părintele Gherasim și-a iubit dușmanii, așa cum Valeriu Gafencu ne-a îndemnat să ne rugăm pentru vrăjmașii noștri. Înainte de a muri, părintele Gherasim Iscu a spus: „Aici, la Târgu-Ocna, va fi loc de pelerinaj".[23] Iată deci semnele sfințeniei unui martir al neamului nostru. Desigur că pentru ca să-și facă trupul treaptă, sfântul trebuie să fie de o curăție extraordinară. Cu adevărat importante la sfinți sunt minunile, dar cel mai important lucru este cum își trăiesc viața lor. Însăși viața lor, a fiecăruia, e o minune de la un capăt la altul.[24]

---

[19] Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, Editura Stephanus, 2007, p. 117.

[20] http://www.apologeticum.ro/2013/12/craciunul-noaptea-care-parintele-gherasim-iscu-l-repus-pe-hristos-inima-tortionarului-sau/

[21] Octav Anastasescu, *Lângă Valeriu Gafencu, sfântul închisorilor*, Editura Areopag, București, 2014, p. 111.

[22] *Apărătorul ortodox*, *Nașterea Domnului. Lumină a răsărit în temnița suferinzilor*, (Dec. 2012) 10, p. 7.

[23] O. Anastasescu, *Lângă Valeriu Gafencu...*, pp. 111–112.

[24] Dan Puric, „Să ieșim din păcatul uitării și să ne vedem sfinții", în vol. *Din temnițe spre Sinaxare*, Egumenița, Galați, 2008, p. 3.

Mai târziu moartea părintelui Iscu a fost transpusă în versuri de către Aurel Constantin Dragodan, deținut politic și apropiat al părintelui.[25]

Trupurile lor au fost aruncate noaptea, în gropile comune de lângă Penitenciarul Târgu-Ocna. Paradoxal pentru rațiune, însă sublim pentru suflet ne-a rămas și un ultim sfat, care sintetizează întreaga sa viață: *„Iubiți pe cei ce vă prigonesc"*.[26]

Comemorându-l pe părintele Gherasim Iscu, profesorul Radu Ciuceanu, director al Institutului pentru Studiul Totalitarismului Românesc, propusese Bisericii Ortodoxe Române canonizarea lui Valeriu Gafencu, a lui Ioan Ianolide, coleg de celulă și biograf al său și a părintelui stareț de la Tismana, Gherasim Iscu.[27]

După 19 ani de slujire, brutal întrerupți, monahul Gherasim, o figură de sfânt, cu o viață deosebită,[28] s-a dovedit un exemplu. A fost un stâlp al rezistenței sufletești în temniță.[29] Părintele Voicescu ne amintește că am avut preoți deosebiți, între care și Gherasim Iscu, care a murit ca un sfânt[30]. Acesta îl iartă pe unul dintre cei mai înverșunați torționari ai săi,[31] care moare în aceeași noapte cu el, în noaptea de Crăciun ca un înger în trup[32]. Iată portretul unui martir recent al Bisericii Dreptmăritoare, care se adaugă mărturisitorilor credinței noastre.

Concluzii

Pământul patriei noastre a fost udat încă din timpurile Bisericii Primare de sângele martirilor. Aceștia însă și-au găsit odihna în împărăția lui Dumnezeu și pomenirea veșnică în calendarele creștine. Timpurile moderne au deschis răni adânci în conștiința și trăirea poporului nostru. De aici a rezultat acțiunea de distrugere și defăimare a Bisericii, prin anihilarea personalităților ei reprezentative. Dintre acestea, Părintele Gherasim Iascu ocupă cu cinste un loc pe care l-a obținut prin sacrificiul suprem pentru credință. Aceasta, nu înainte de a dovedi prin întreaga sa activitate calități excepționale de monah, duhovnic, ctitor și apărător al dreptei credințe, care îl așează în panoplia martirilor mărturisitori.

---

[25] Cezarina Bârzoi, Ionuț Baiaș, *Sfinții închisorilor: Părintele Gherasim Iscu – Duhovnicul care și-a spovedit călăul,* articol în format electronic, 3 aug. 2007 disponibil la adresa http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1044142-serial-sfintii-inchisorilor-parintele-gherasim-iscu-duhovnicul-care-spovedit-calaul.htm

[26] *Apa Vie*, *File de Pateric,* Buletin al Parohiei Ortodoxe Române Izvorul Tămăduirii, Darmstadt, (dec. 2009) 26, p. 6.

[27] Teodor Ardelean, *Familia Română*, 14 (Aprilie 2013) 1 (48), p. 103.

[28] Danion Vasile, Grupul Areopag, *Din Temnițe spre sinaxare*, Egumenița, Galați, 2008, p. 41.

[29] D. Vasile, *Din Temnițe spre sinaxare*, p. 100.

[30] Ioana Iancovescu, *Părintele Voicescu, un duhovnic al cetății*, Editura Bizantină, București, 2002, p. 123.

[31] *Apărătorul Ortodox*, (Decembrie 2012) 10, p. 7.

[32] Ioan Ianolide, *Predanie a sfinților români din închisori, întoarcerea la Hristos-document pentru o lume nouă,* Aiud, Pitești, Gherla, Târgu Ocna, 1982, p. 165.

Efectele decretului 410/1959 asupra monahilor din Arhiepiscopia Craiovei: viața în lume

Marius Lunganu*

Preliminarii

În perioada regimului comunist, mohahismul ortodox a trecut prin aceleași dificultăți ca și Biserica Ortodoxă Română, reușind să țină piept imixtiunilor de tot felul, la care a fost supusă. Încă de la înscăunarea Patriarhului Justinian Marina, puterea comunistă a crezut că a găsit în persoana acestuia un aliat de nădejde pentru a-și atinge obiectivele ideologice, ca să implementeze proiectul program gândit de regimul comunist pentru Biserica Ortodoxă Româna. Comuniștii s-au înșelat amarnic. Întreaga activitate a Preafericitului Justinian Marina a slujit apărarea Bisericii Ortodoxe Române. Regimul a exercitat un permanent și riguros control asupra Bisericii, asupra instituțiilor ei: protopopiate, școli teologice, centre eparhiale, mănăstiri. A fost reprimată orice acțiune pe care autoritățile statului comunist o considerau a fi contrară intereselor acestora[1].

Preafericitul Justinian, încă de la începutul patriarhatului său, a susținut că se impune o revigorare a vieții monahale. Simțea că fără un monahism care să își înțeleagă menirea, nu putea să facă față împrejurărilor grele prin care Biserica trecea. În acest sens, afirma: „Orice instituție, dacă nu-și arată în chip dovedit menirea ei, rămâne în urmă, iar cine rămâne în urmă, riscă să fie călcat în picioare”[2].

Încă de la începutul patriarhatului său, monahismul ortodox românesc înflorea numeric, adminstrativ-gospodăresc, dar și duhovnicesc și cultural[3]. „Vinovatul” pentru progresul monahismului românesc era însuși Patriarhul Justinian Marina.

---

* Pr. drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova.

1 Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, „Și-a făcut Biserica datoria?”, în: *Vestitorul Ortodoxiei Românești*, II (1990) 7–8, p. 5.

2 D. Cr., „*Deschiderea cursurilor la seminariile monahale. La mănăstirea Neamț, Plumbuita, Văratic*”, în: B.O.R., (1949) 3–4, p. 41.

3 Câteva cifre sunt grăitoare: dacă în anul 1938, numărul personalului monahal se ridica la 4187, în anul 1957 acest număr ajungea la 5814 monahi și monahii. În același timp, numărul mănăstirilor și al schiturilor a crescut de la 154 de așezăminte în anul 1938, la 190 în anul 1957-Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist (1945–1958,)* vol. I, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București 2001, p. 315.

În anul 1958, ministrul de interne Alexandru Drăghici, autorul moral al decretului 410/1959, îl acuza pe Patriarhul Justinian, adresându-i cuvinte aspre: „A acordat și acordă o atenție deosebită cultivării intense a unui spirit mistic între călugării și călugărițele din țara noastră, prin seminariile monahale și institutele teologice, frecventarea acestora din urmă fiind ceva inedit pentru Ortodoxia română, care până la acea oră nu cunoscuse călugărițe licențiate sau doctori în teologie"[4].

Având experiență pastorală și administrativă, Preafericitul Justinian a creat o bază nouă economică pentru sfintele mănăstiri, înființând cooperative și ateliere mănăstirești, căutând astfel să diminueze efectul naționalizării bunurilor Bisericii de către regimul comunist, începând încă din luna martie a anului 1949. Prin naționalizarea acestor bunuri, regimul voia să desființeze monahismul.

Desigur, la nivelul eparhiilor, ierarhii Bisericii noastre continuau pe aceeași linie măsurile inițiate de Preafericitul Justinian. Aceste măsuri nu puteau trece neobservate de privirea vigilentă a securității statului. Marele Mitropolit Firmilian Marin, Mitropolitul Olteniei era acuzat că „încurajează tendințele mistice și obscurantiste ale călugărilor din raza eparhiei sale"[5].

S-au înființat cooperative la mănăstirile Țigănești și Pasărea, în Arhiepiscopia Bucureștilor, iar în Mitropolia Olteniei, la Sfânta Mănăstire Tismana. Conform statutului acestor asociații meșteșugărești, în cooperative se putea înscrie orice frate sau soră de mănăstire, scopul lor fiind acela de a îmbunătăți condițiile de trai, coroborat cu cel cultural și profesional[6].

În mănăstirile de monahii, care în anul 1958 erau 120 la număr în Patriarhia Română, precum și în cele câteva mănăstiri de monahi funcționau aceste cooperative de producție, sau filiale ale lor, unde se lucrau covoare, broderii, țesături, cusături artistice, multe dintre ele fiind destinate exportului. Fucționau un număr de 18 cooperative, cu 11 secții, unele dintre ele având și filiale în mănăstirile mai mici. În fruntea acestora erau cooperativele de la mănăstirile Agapia, Horezu, Bistrița, Pasărea și Țigănești. La mănăstirile Plumbuita și Antim se confecționau obiecte de cult[7].

---

[4] *Ibidem,* pp. 322–323.

[5] Arhiva CNSAS, fond documentar, dosar 74, vol. III, fila 64, apud Ana Maria Rădulescu, *Desființarea mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei, Perioada 1958–1960*, în rev. Mitropolia Olteniei, nr. 1–2/2011, pag. 201.

[6] Arhim. Justinian Florea, *Organizarea muncii în mănăstiri, cooperative meșteșugărești*, în rev. Glasul Bisericii, nr. 8–10/1952, pag. 438.

[7] Pr. G., *Viața monahală în ultimii zece ani,* în rev. B.O.R., nr. 5–6/1958, pag. 521.

Cauzele apariției decretului numărul 410/1959

Începând cu anul 1958, autoritățile statului comunist făceau presiuni tot mai mari la adresa conducerii bisericești, pentru diminuarea drastică a numărului viețuitorilor monahi și monahii din mănăstiri. Principalul factor responsabil pentru aceste presiuni erau organele securității statului, care urmăreau problema monahală din România încă din anul 1948. De atunci, regimul începuse să întocmească rapoarte, statistici, sinteze informative, urmărindu-se operativ fiecare mănăstire în parte. Dacă urmărim în timp dezvoltarea fenomenului de la Mănăstirea Vladimirești, în județul Galați, fenomen care nu mai putea fi controlat de statul comunist, situația în sine poate constitui o premiză, alături de alte acțiuni, care au luat amploare în sânul bisericii noastre[8].

Ministrul de Interne era, în anul 1958, Alexandru Drăghici, o figură morală de tristă amintire a Partidului Comunist Român. Acesta, dorind să lovească în monahismul ortodox românesc, la data de 6 octombrie 1958, într-un amplu referat înaintat către conducerea de partid și de stat de atunci, arătând „activitatea contra-revoluționară desfășurată în cadrul mănăstirilor”, propunea punctual ca monahii cunoscuți în evidențele securității ca „legionari” și cei care dețineseră funcții în aparatul „burghezo-moșieresc” să fie scoși din monahism. Propunea în același timp ca intrarea în monahism să se facă numai cu acordul împuterniciților cultelor. Cerea desființarea mănăstirilor și a schiturilor înființate după data de 23 august 1944 și interzicerea înființării altora noi, iar numărul total de mănăstiri să fie redus cu 50%. Totodată recomanda ca inventarul funciar monahal și imobil în general să fie preluat de către unitățile agricole de stat, și, nu în ultimul rând, interzicerea intrării tinerilor în mănăstiri, „fixându-se linia de vârstă de la 50 de ani în sus”[9].

Demersul ministrului nu era unul întâmplător. Activitatea bisericii fiind urmărită cu atenție, membrii aparatului de stat nu puteau uita cum, imediat după abdicarea Regelui Mihai, petrecută în anul 1948, mișcarea națională de rezistență a găsit un sprijin însemnat din partea bisericilor, mănăstirilor și a schiturilor. Iată câteva exemple în acest sens:

- Colonelul Gheorghe Arsenescu a primit binecuvântarea și a depus jurământul la mănăstirea Cetățuia – Câmpulung-Mușcel, primind ajutor material și spiritual din partea starețului Pimen Bărbieru;
- În Oltenia, organizația de rezistență armată a generalului Carlaonț a fost sprijinită mai bine de 2 ani (1948–1949) de starețul Gherasim Iscu, de la Sfânta Mănăstire Tismana;

[8] Cercetător Adrian Nicolae Petcu, *Documente privind atitudinea Patriarhului Justinian, față de aplicarea decretului numărul 410/1959*, în rev. „Caietele CNSAS”, anul II, nr. 2(4)/2009, pag. 334.

[9] Cristina Păiușan și Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română...,* pag. 331.

- Organele represive ale statului bănuiau că și alte mănăstiri, precum Polovragi, Arnota, Hurezu, schiturile Durău și Rarău, sprijină sau ascund luptători anti-comuniști[10];
- În acești ani de teroare, Diaconul Vartomoleu Anania, Părintele Benedict Ghiuș, Părintele Dumitru Stăniloae și Profesorul Alexandru Mironescu erau urmăriți pas cu pas de către organele securității, pe motiv că sub „masca activității religioase clandestine” au creat asociația „Rugul aprins al Maicii Domnului”, dobândind o puternică popularitate în rândul tinerilor[11].
- Numărul monahilor și al monahiilor creștea de la un an la altul, ajungând ca în anul 1953 să fie aproape șapte mii de călugări și călugărițe[12].

Conținutul decretului numărul 410/1959 și aplicarea lui în Arhiepiscopia Craiovei

Este important de știut faptul că, așa cum arată documentele de arhivă, autoritățile statului comunist plănuiseră din timp măsura desființării mănăstirilor ortodoxe. Patriarhul Justinian Marina nu era străin de aceste măsuri, știind de existența lor.

Un rol major în amânarea aplicării acestor decizii l-a avut, timp de aproape zece ani, Preafericitul Patriarh Justinian, care, în diferite moduri, a încercat să salveze mănăstirile. Dușmanii credinței știau foarte bine că sfintele așezăminte românești erau coloana vertebrală a Bisericii Ortodoxe Române[13]. Presiunile exercitate de regim asupra Patriarhului au fost tot mai intense, pe masura trecerii timpului.

Dintre toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe Române, cel care s-a opus cel mai mult și cu cel mai mare succes măsurilor represive, a fost însuși Preafericitul Justinian. Chiar dacă în mod oficial decretul numărul 410 nu fusese emis, „Justinian, cu prilejul Sinodului din 15 decembrie 1958, se opune categoric oricăror măsuri privitoare la reducerea numărului de viețuitori din mănăstiri, amenințând că nu va recunoaște decizia Sinodului în prezența altor conducători bisericești, descriindu-l ca pe o măsură guvernamentală și nu una bisericească, încălcând legile canonice”[14].

Cu toată opoziția fățișă, inevitabilul se va produce. Odiosul decret numărul 410 din 25 octombrie 1959, privind completarea decretului nr. 117 din 4 august 1948,

[10] Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Contra armatei negre a călugărilor și călugărițelor*, în rev. Magazin Istoric, nr. 1/1996, pag. 3–4.
[11] *Ibidem*, pag. 4.
[12] P.F. Justinian Marina, *Apostolat social*, vol. V, Buc. 1955, pag. 143.
[13] George Enache, *Ortodoxie și putere politică în România Contemporană*, Editura Nemira, București 2005, pag. 169.
[14] Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghe Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965,* Iași 2001, pag. 90.

pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în Buletinul Oficial, nr. 28, din 19 noiembrie 1959, va fi dat[15].

Redăm conținutul acestui document:

> Art. 1. Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor se modifică după cum urmează:
>
> După art. 7 se introduce art 7[1] având următorul cuprins:
>
> «Art 7[1] – Monahismul poate funcționa numai în mănăstiri autorizate ale cultelor legal recunoscute. Autorizarea de funcționare a mănăstirilor se dă de către departamentul cultelor.
>
> Absolvenții școlilor de pregătire ale clerului pot intra în monahism la orice vârstă dacă au satisfăcut serviciu militar. Alte persoane pot fi aduse în monahism numai dacă au împlinit vârsta de 55 de ani, bărbații, și de 50 de ani femeile, dacă renunță la salariu sau la pensie de la stat, dacă nu sunt căsătoriți și dacă nu au obligații deja stabilite pe baza Codului Familiei. În cazurile când exercitarea cultului o reclamă, Departamentul Cultelor va putea autoriza pe unii monahi să ocupe funcții bisericești și să primească salariu cuvenit.
>
> Dispozițiile de mai sus se aplică și mănăstirilor și monahilor existenți.
>
> București 28 octombrie 1959.
>
> Președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, Ion Gheorghe Mauer.
>
> Secretarul Prezidiului Marii Adunări Naționale, Gheorghe Stoica.
>
> Nr. 410»[16].

Conținutul prezentului decret trebuia aplicat la nivel național, de fiecare eparhie în parte, sub supravegherea împuternicitului Departamentului Cultelor, și cu ajutorul ierarhilor locului. În Arhiepiscopiei Craiovei, reprezentantul statului era Grigore Gherghinoiu, o persoană semidoctă, care a tensionat relația dintre Biserică și stat.

Cu 6 luni înainte de intrarea în vigoare a decretului numărul 410, în data de 18 mai 1959, împuternicitul cultelor Grigorie Gherghinoiu, într-un referat informativ raporta: „...În legătură cu plecarea monahilor minori din regiunea Craiova, împuterniciții Departamentului cultelor controlează în teren plecarea acestora din mănăstiri ca și la sosirea lor în satele indicate în tabele, în care sens împuterniciții primesc sprijinul organelor politice și de stat și îndeosebi ale organelor MAI cu care conlucrează. Se dă o atenție deosebită sosiri (SIC) acestora la locurile indicate și urmăriri (SIC) celor dispăruți eventual pe parcurs, plecați din mănăstiri și ne prezentaț (SIC) la locurile indicate, verificare care este în curs”[17].

Cei izgonoți erau obligați să se încadreze, să se angajeze, sau să revină la casele părintești. Însă mulți rupseseră relațiile cu exteriorul, cu prietenii, cu părinții și cu frații, care refuzau să îi primească, nevăzându-i cu ochi buni.

---

[15] *Buletinul oficial al Marii Adunări Naționale*, an VIII, nr. 28, 19 noiembrie 1959, pag. 236.

[16] *Ibidem*, pag 236.

[17] Ana-Maria Rădulescu, *Desființarea Mănăstirilor...,* pag. 203.

Grigorie Gherghinoiu era invidios, văzând că măsurile de izgonire a călugărilor în alte eparhii se aplică „bine, la timp și eșalonat, numai la Craiova nu erau aplicate, cu toate că numărul călugărilor și călugărițelor din Moldova, Muntenia și Ardeal era de câteva ori mai mare decât cel din regiunea coordonată de el”[18].

De întârzierea aplicării măsurilor trebuia scos un vinovat. Iar acel vinovat a fost socotit însuși Mitropolitul Firmilian Marin. Acesta s-a „prefăcut că este de acord cu măsurile care îi fuseseră comunicate de inspectorul general Florin Boboșca din Departamentul Cultelor și de către împuternicitul regiunii Craiova, pentru ca ulterior să ridice diferite piedici în calea aplicării lor”[19].

Prin tergiversări evidente, tertipuri și alte măsuri, vrednicul de pomenire Mitropolit Firmilian a căutat să bareze toate acțiunile plănuite și ticluite cu grijă împotriva monahilor. Acest protest, deși hotărât și ferm, nu putea dura la nesfârșit. Totuși, documentele de arhivă păstrează ca într-o frescă vie atitudinea Părintelui Mitropolit: „A intrat întrun (SIC) post de la 25 iulie la 25 august în care perioadă nu a avut voie (SIC) să vorbească decât 14 cuvinte pe zi, având și ceva suspect în gât în regiunea laringelui, din care cauza nu sa (SIC) putut discuta cu el problema mănăstirilor s-au (SIC) altă problemă. În prezent este în convalescență, slăbit după post, scăzând în greutate cu 15 kg, fiind foarte nervos”[20]. Datorită acestor tergiversări, aplicarea decretului a început să se facă abia peste un an, din septembrie 1960.

Starea de spirit în mănăstiri la aflarea măsurilor propuse

Măsurile îndreptate contra „armatei negre”, așa cum o numise ministrul Alexandru Drăghici, au fost transmise în teritoriu și făcute cunoscute celor vizați. O notă a securității, dacă este adevărată, ține să precizeze că 1775 de călugări au plecat de bunăvoie. Totuși, mulți dintre monahii din Arhiepiscopia Craiovei, cu sprijinul fățiș al Mitropolitului Firmilian, au refuzat să plece.

Delegatul Arhiepiscopiei și imputernicit cu aplicarea decretului era delegat Protos. Caliopie Georgescu, exarh și el însuși aflat pe lista călugărilor „răi cetățeni”. Fără să știe, acesta era folosit de către Departamentul Cultelor tocmai pentru a fi compromis, urmând a fi dat și el afară din monahism, după confrații săi.

Pentru a ilustra starea de spirit creată în jurul aplicării măsurilor, lăsăm documentele de arhivă să ne arate reacțiile personalului monahal din regiunea Craiova, cu particularizarea asupra a câteva mănăstiri.

---

[18] *Ibidem*, pag. 204 (informațiile sunt luate din Arhiva Mitropoliei Olteniei, Dosar Departamentul Cultelor 1959–1961, file nenumerotate. La aceste informații prețioase a avut acces atunci cercetătoarea Ana Maria Rădulescu, care a avut la îndemână dosarul respectiv).

[19] *Ibidem*, pag. 204.

[20] *Ibidem*, pag. 215.

La Gura Motrului

„În mănăstirea Gura Motrului urma să plece stareța Caragel Ana Agatia cu cele 4 călugărițe, datorită faptului că Mitropolitul Firmilian nu s-a ținut de cuvânt să cheme la el pe stareța Caragel și s-o oblige la ascultare, a trimis să le scoată din mănăstire pe exarhul Caliopie Georgescu, ineficient instruit, el însuși convins că va fi scos (el figurează printre cei care urmează a fi scoși, lucru pe care nu îl știe doar îl bănuiește) nu a fost capabil să le lămurească producând panică în așa fel încât călugărița Prună Maria s-a strâns cu un prosop de gât încercând [indescifrabil] de alte călugărițe și care a luat și al doilea prosop încercând să se stranguleze. Din cercetările făcute totul a fost teatru menit săl (SIC) impresioneze pe exarh și să cedeze. Acesta a fost ascultat la uşe (SIC) pe când încerca să convingă pe fiecare în parte ca apoi să fie luat cu asalt de călugărițele care au năvălit în camera sa fiind nevoit să plece dimineața pe furiș de la mănăstire. Din clipa în care călugărițele în număr de 20 de la Gura Motrului au aflat că pleacă stareța și altele 4, au început țipetile (SIC) și rugăciunile în jurul stareței Cărăgel, văicărerile auzindu-se de la o depărtare de circa 500 de metri, care (SIC) au plecat apoi în sat smulgânduși (SIC) părul din cap, strigând că mănăstirea este în primejdie. Cea mai disperată se arată călugărița Prună Maria Maximiliana, motivând că stareța este fata ei de duhovnicie, care a crescuto (SIC) ca și Pavnotia Purdescu, care sa (SIC) dedat la agitație, făcând câteva drumuri la Mitropolia Olteniei cerând să plece toate din mănăstire odată cu stareța [indescifrabil] să predea mănăstirea Sfatului Popular comunal, unele dintre ele trimițând după credincioși pe care-i știau că țin la mănăstire; iar altele îndemnând la prădarea bunurilor mănăstirii. În urma celor întâmplate cele 4 călugărițe numite pentru plecare, dându-și seama de cele întâmplate și simțindu-se observate de organele din afara mănăstirii au plecat pe data de 24 și 25 mai. Stareța Cărăgel cu restul de călugărițe în număr de 15 care i s-au alăturat se hotărâseră să plece toate pe 28 mai, având bagajele împachetate. Anunțate fiind organele politice și de stat acestea au sesizat că sunt observate așa încât au renunțat la plecare, luând însă o atitudine pasivă față de tot ce se întâmplă în jurul lor neglijând bunurile mănăstirii..., sesizați de cele întâmplate și mai ales de intenția acestora de a pleca în grup la Craiova, pentru a demonstra pe străzi, de acord cu organele M.A.I. prin tov. Inspector general Florin Boboșca de la Departamentul Cultelor și împuternicitul regional s-a trimis la fața locului vicarul Mitropolitului, Arhim. Laurențiu Busuioc, exarhul Caliopie Grigorescu, Pr. Consilier Eugen Rădulescu și tov. împuternicit Slăveanu Gheorghe, acesta rămânând la nivelul raionului Filiași ținând legătura cu conducerea raionului pe ziua de 27 mai. Sosirea acestora a fost binevenită, în special a vicarului care a reușit să le liniștească sub aspectul părintesc spiritual și care sub aspectul actelor demonstrative de protest, au fost liniștite sesizându-se de prezența organelor interesate în menținerea ordinei.

Menționăm că starețа Agatia Cărăgel nu a mai fost găsită la sosirea vicarului..., aceste contraziceri au lăsat să se întrevadă posibilitatea ascunderii stareței Cărăgel de către călugărițele din mănăstire care o apără orbește”[21].

La Mănăstirea Jitianu

La momentul decretului 410, mănăstirea Jitianu de lângă Craiova era de monahii. Absolut toate erau ferm convinse că vor pleca din mănăstire, iar mănăstirea lor desființată. Cu multă dârzenie se va fi luptat bravul Mitropolit Firmilian de a ține în viață această mănăstire. Ca o soluție in extremis pentru a închide mănăstirea, aici a fost gândită gospodăria anexă a centrului eparhial, la care Mitropolitul reușise să păstreze câteva maici pe post de îngrijitoare.

La Mănăstirea Tismana

Având experiența nefastă de la Gura Motrului, în care călugărițele refuzau să părăsească mănăstirea, pentru Tismana, unde trebuiau alungate 17 monahii, împuternicitul Gherghinoiu schimbă tactica. Propunea nici mai mult nici mai puțin ca această „treabă” să fie făcută de însuși Mitropolit, care să meargă personal acolo. De asemenea, câțiva monahi, cu rosturi importante în biserică, trebuiau excluși. Amintim între aceștia pe directorul Seminarului Teologic din Craiova, Arhim. Bonifatie Podoreanu, Ierom. Nicodim Sachelarie și pe starețа mănăstirii Tismana, Suzana Gligor Ierusalima[22].

Cifre și date

De măsurile care trebuiau aplicate erau direct răspunzători împuterniciții de la culte, cu ajutorul securității statului, și fiecare și cu ajutorul ierarhilor eparhioți. Cifrele sunt diferite, variind de la o eparhie la alta, în funcție și de lupta pentru apărarea monahilor pe care au dus-o ierarhii respectivi.

La Craiova, șeful unității teritoriale de securitate era un anume Petre M. Socol, care a condus direcția regională de securitate Craiova între 1 martie 1956 și 1 februarie 1964. Fusese încadrat în securitate la 5 martie 1951, după absolvirea Școlii de Ofițeri Politici M.A.I. nr. 2 – Oradea. Până la numirea de la Craiova, fusese șef al Serviciului 1 Probleme Speciale din Direcția a VIII-a – Anchete (ianuarie 1953 – martie 1956), șef al secției instructaj din Direcția Generală Politică a M.A.I. (ianuarie–septembrie 1952)[23].

[21] *Ibidem*, pag. 209–210.
[22] *Ibidem*, pag. 205.
[23] Nicolae Ioniță, *Șefii unităților centrale și teritoriale de Securitate – 1948–1989,* în „Caietele CNSAS”, an VIII, nr. 1(13)/2014, pag. 64.

Cu siguranță, el a fost însărcinat, pe baza experienței pe care o avea (condusese Direcția a VIII-a Anchete) să se ocupe cel mai mult de aplicarea decretului și eventual urmărirea monahilor în „lume”, măsura în care aceștia reușeau să se integreze în noua și străina stare socială.

Până la aplicarea decretului, cifrele se prezentau astfel la nivel național: conform datelor din documentele securității, la 15 decembrie 1958 existau 224 mănăstiri, cu 6.214 călugări și călugărițe.

Se prevedea ca, prin aplicarea măsurilor propuse de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, să fie excluși 1.492 de călugări și călugărițe. Însă până la 1 noiembrie 1959, fuseseră scoși 1.200 de călugări (la 3 zile de la aplicarea decretului, dat la 28 octombrie 1959)[24]. Totuși, în realitate socotelile aplicării decretului erau altele. De la 6.014 călugări la 1 ianuarie 1959, se prevedea rămânerea în monahism a maxim 1.456 de monahi și monahii (cei bolnavi și neputincioși)[25].

În urma aplicării decretului, la nivel național s-au desființat 62 de mănăstiri. La data de 31 martie 1960, mai existau 132 mănăstiri ortodoxe, față de 224 câte ființau la 1 ianuarie 1959. Rezultă deci că până la 28 octombrie 1959, în numai 10 luni, alte 30 de locașuri își încetaseră existența. Singura eparhie neafectată a fost cea de la Galați. Cea mai grea lovitură a fost dată celei de la Iași, cu 25 de mănăstiri desființate prin decret. Urma cea de București, cu 10 mănăstiri[26].

Într-o informare adresată de această dată lui Emil Bodnăraș, la 3 iunie 1960, de către general-colonel Alexandru Drăghici, se consemna: „ca urmare a apariției decretului 410/1959..., în rândul călugărilor și călugărițelor din mănăstirile ortodoxe s-au manifestat două curente distincte: unii care vor să părăsească mănăstirile de bunăvoie, înțelegând just prevederile decretului, iar altă categorie care se opune ieșirii lor din mănăstiri, aceștia fiind și cei care lansează zvonuri dușmănoase împotriva decretului”[27].

La nivel regional, la Craiova, lucrurile se prezentau astfel:

> În urma aplicării măsurilor de excludere până la 8 noiembrie 1959, fuseseră dați afară, în regiunea Craiova, care cuprindea fostele județe Dolj, Gorj, Romanați, Mehedinți, 80 de monahi și monahii, alți 11 urmând ulterior să părăsească monahismul. Din cei 80, 13 figurau pe tabelul cu personal monahal minor, 7 erau „răi cetățeni”, dintre care plecaseră doar 5, 45 erau „nestatutari”, 42 dintre ei plecând, 14 cu abateri morale grave, 10 dintre ei plecând deja, iar 12 aveau sub 25 de ani, 10 dintre ei plecând deja. Totuși, în perioada ianuarie–octombrie 1959, au plecat 96 persoane.[28]

---

[24] Adrian Nicolae Petcu, *Documente privind atitudinea patriarhului Justinian...,* pag. 335.
[25] Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, *Contra armatei negre...,* pag. 8
[26] *Ibidem*, pag. 5 și 8.
[27] Sebastian Dumitru Cârstea*, Poziția patriarhului Justinian față de monahism, până la aplicarea decretului de Stat 410 din 1959,* în Revista Teologică, nr. 3/2009, pag. 76.
[28] Ana-Maria Rădulescu, *Desființarea Mănăstirilor...,* pag. 211.

Mai rămăseseră, în urma plecării forțate, în regiunea Craiova, un număr de 103 viețuitori, din care 11 vroiau să plece, plecarea fiind amânată la insistențele Mitropolitului Firmilian. Istorica mănăstirii Polovragi, în urma publicării decretului, mai adăpostea un singur monah, starețul fără obște Teodosie Rogoveanu, și el urmând să părăsească mănăstirea[29]. Tot câte un stareț fără obște era și la Crasna, Dealu Mare, Târgu-Logrești. Și aceștia urmau să aibă soarta starețului Polovragilor. O excepție era la mănăstirea Călui. Și el stareț fără obște, Ambrozie Săndulescu nu intră însă în categoria celor excluși[30].

În consecință, din 13 mănăstiri și schituri din regiunea Craiova, în 1959, în 5 mănăstiri a fost anihilată viața monahală, ele rămânând cu un singur viețuitor. Așadar, din 195 de monahi existenți în regiunea Craiova, la sfârșitul lui 1958 (deci înainte de aplicarea decretului), mai existau 105 viețuitori.

La sfârșitul lunii martie 1960, situația monahilor din regiunea celor 4 județe era următoarea:

> Numărul de trăitori la cele 7 mănăstiri și 6 schituri era: Tismana cu Cioclovina (1 monah și 39 monahii); Gura Motrului (1 monah și 13 monahii); Bucovăț (4 monahi); Polovragi (2 monahi); Jitianu (10 monahii); Călui (1 monah); Lainici (9 monahi); Topolnița (4 monahi); Crasna (2 monahi); Strâmba (3 monahi și 6 monahii); Prisaca (10 monahi); Călui și Logrești (câte 1 monah); Dealu Mare (1 monah și 1 monahie).[31.]

Decretul numărul 410/1959 urmărea ca în regiunea Craiova să nu mai funcționeze decât 2 mănăstiri: Tismana și Polovragi.

Prin toate mijloacele posibile, Mitropolitul Firmilian tergiversa aplicarea decretului, invocându-se diferite motive: fie erau bolnavi, fie inapți de muncă, sau să rămână pentru a păzi mănăstirea. Alții au fost opriți la Centrul Eparhial Craiova, sau la Catedrala Mitropolitană. Unele mănăstiri au fost păstrate ca și case de odihnă pentru cler. Era cazul mănăstirii Lainici, care se dorea a fi desființată.

Firește că efectele decretului numărul 410/1959 se vor fi resimțit în timp. În 1980, la nivelul Arhiepiscopiei Craiovei mai erau 5 mănăstiri și 6 schituri, cu un total de 26 de monahi și 53 de monahii[32].

În loc de încheiere

În Arhiepiscopia Craiovei este cunoscut faptul că în majoritatea mănăstirilor, monahii erau tineri, direct vizați așadar de măsurile decretului numărul 410/1959.

---

[29] *Ibidem*, pag. 211.
[30] *Ibidem*, pag. 211.
[31] *Ibidem,* pag. 212.
[32] Ioan Dură, *Monahismul românesc în anii 1948–1989. Mărturii ale românilor și considerații privitoare la aceasta*, edit. Harisma, București 1994, pag. 21–22.

Este meritul incontestabil al Mitorpolitului Firmilian Marin de a fi reușit să contracareze efectele decretului. Istoria și documentele au păstrat vie această permanentă preocupare a inimosului Ierarh. Cel mai bine se vede munca lui dacă ar fi să comparăm cifrele. Astfel, în Episcopia Romanului și Hușilor, din 16 mănăstiri și schituri, care adăposteau 134 de călugări și 308 călugărițe, nu a mai rămas nicio așezare monahală[33]. Puternic lovită a fost și Arhiepiscopia Iașilor. Din cele 50 de mănăstiri, 36 au fost desființate, rămânând 11 de călugări și 3 de călugărițe, cu un personal redus[34].

Cei rămași în mănăstire, conform planului gândit de Patriarh, trebuiau să muncească, pentru a se autofinanța. Așa au apărut atelierele meșteșugărești[35]. Cei plecați însă, unii se vor reîntoarce peste timp, atunci când vremurile erau mai bune, alții însă au rămas ca paznici la mănăstirile respective, fără însă a li se permite a purta uniforma monahală, iar alții au luat drumul pribegiei, încercând să se integreze social, căutând de lucru și asigurându-și astfel un trai minimal.

Efectele decretului numărul 410/1959 au lăsat însă răni adânci, provocând multă tulburare inutilă și înăsprind relațiile Bisericii cu statul, atât de mult încât Patriarhul Justinian Marina va sta în surghiun la schitul Dragoslavele 6 luni, răspuns la protestul și refuzul de aplicare a decretului.

---

33 *Ibidem*, pag. 8–9.

34 *Ibidem*, pag. 8–9.

35 Adrian Nicolae Petcu, *Atelierele meşteşugăreşti din mănăstirile Ortodoxe în perioada 1949–1960*, „Caietele CNSAS”, Ed. CNSAS, anul III, nr. 2(6), 2010, București 2012, pag. 241.

Părintele Galeriu, mărturisitor al Ortodoxiei în vremea dictaturii comuniste

Andrei Emanuel Radu[*]

O viață în slujba Crucii. Scurtă biografie

Viitorul preot Constantin Galeriu s-a născut în 23 noiembrie 1918, în satul Răcătău, județul Bacău. Școala primară o termină în satul natal în anul 1925, iar în anul 1930 se va înscrie la Seminarul „Sf. Gheorghe" din Roman, absolvindu-l în 1938. După terminarea Seminarului se va muta la București, unde va urma cursurile Facultății de Teologie (1938–1942), încununând munca sa de până atunci cu Teza de licență, intitulată „Îndumnezeirea omului", sub îndrumarea profesorului Nichifor Crainic. În anul 1943 se căsătorește cu cea care i-a fost soție pentru tot restul vieții, Argentina Vărgatu, ulterior fiind hirotonit pe seama parohiei Podu-Văleni, din comuna Poienarii Burchii, județul Prahova. Deși a întâmpinat greutăți, pe parcursul păstoririi sale a demonstrat că este un slujitor destoinic, reușind să aducă mulțime de oameni la biserică, dar și să contribuie la buna desfășurare a activității parohiei. În cei patru ani de slujire desfășurați aici, tânărul preot s-a dovedit a fi unul din cei mai devotați slujitori ai Altarului. Râvna pentru predicarea cuvântului Evangheliei și dragostea pentru Hristos l-au făcut să nu rămână indiferent la problemele Bisericii. Ca membru al Uniunii Preoților Democrați, va prezenta un memoriu în cadrul unei conferințe, la 1 septembrie 1945, cu titlul „Misiunea noastră"[1]. Prin acest „strigăt", părintele Galeriu devine o voce care se adresează, deopotrivă, atât laicilor, cât și sacerdoților.

Acest manifest, tipărit în același an, reprezintă o dovadă a nivelului de maturitate a gândirii părintelui Galeriu. Structurat în cinci capitole, acest material va avea misiunea de a-i atenționa și de a-i pregăti pe clerici cu privire la pericolul reprezentat de noul regim politic și de ideologia lui. Preotul Nicolae Balotescu, președintele Uniunii Preoților Democrați din Prahova, în prefața lucrării, va evidenția rolul Bisericii și al slujitorilor ei: „Biserica, instituție eminamente democrată al cărei scop e tocmai îndrumarea spre fericire a oamenilor, nu poate rămâne pasivă în fața dezbaterilor. Ea a fost totdeauna în fruntea luptei pentru mai bine. Conducătorii ei n-au lipsit de

---

[*] Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca.

[1] Textul lucrării se găsește în Arhiva CNSAS, Dosarul I 209559.

la nici una din marile realizări ale Neamului... Noi suntem cu poporul, pentru că suntem cea mai fidelă expresie a lui”[2].

Ideologia noului regim, contrară oricărei forme de religiozitate, va propune curentul materialist, ale cărui urmări se pot vedea și astăzi. Lupta în fața acestei tentative de despiritualizare a lumii le revenea preoților. Înțelegând noua provocare ce se înfățișa, părintele Galeriu se adresează fraților slujitori cu următorul îndemn, prin care le arată importanța misiunii lor: „A fi astăzi preot înseamnă a fi un adevărat erou. Într-o lume posedată de instinctul foamei și al reproducerii numai, pentru care economicul înseamnă tot și în urma unei propagande atee, chipul mesagerului lumii spirituale care este preotul, apare ca ceva anacronic, ba chiar demn de ură și dispreț. La această cotitură cu răsturnări incalculabile pe care o trăiește azi istoria și în care: defrâul, jaful, cruzimea se etalează, iar materialismul cel mai feroce degradează și supune, misiunea noastră se înfățișează ca un act de extraordinar curaj și ca indispensabilă necesitate pe de altă parte. Pentru că dacă lumea se va lăsa tiranizată numai de concluziile materialiste și stârpită de uzamentele spirituale ale religiei, ne vom trezi sub teroarea celei mai crude imoralități, efecte tragice ale omului-animal”[3]. Prea Cucernicia Sa va arăta necesitatea factorului spiritual în dezvoltarea oricărei societăți, pentru că doar astfel omul își va conduce viața după principii spirituale ce-l orientează spre veșnicie: „Nu trebuie să lăsăm a se săpa o prăpastie mereu sporită între noile așezări și religia creștină care poartă în ființa ei caracterele veșniciei, universalității și integrității, ceea ce-i dă un ascendent asupra lor”[4].

Deși atenționază asupra nenumăratelor pericole ce pot apărea, părintele Galeriu nu se oprește aici, ci arată și modul prin care acestea pot fi depășite. Cele mai bune arme în astfel de situații le reprezintă educația și cultura. În acest sens, spune Prea Cucernicia Sa, „Biserica trebuie să devină iar școala satului, de unde poporul să învețe în inimă catehismul și morala. Biblia și foi de propagandă religioasă trebuiesc risipite pe cât cu putință gratuit sau ieftin pretutindeni. Graiu de foc să țâșnească în orice vatră a satului și să adune iar poporul la credință. Vom coopera deaceea cu dascălii școlilor pentru a face ca fiecare cetățean să știe citi, scri și socoti”[5].

În finalul manifestului, părintele Galeriu își îndreaptă atenția asupra conducătorilor noii puteri politice, atrăgându-le atenția că Biserica nu se opune dezvoltării societății, ci din contră, lupta ei este dusă pentru îndeplinirea acestui scop, însă ținând cont de exigențele moralei creștine: „Dacă vreți ca lumea să nu dea înapoi cu veacuri în ce privește morala, să nu se rebarbarizeze sub domnia cărnii, faceți apel și la noi. Am rămas singurii mesageri ai unei lumi care vorbește nu numai de pâine, ci și de un spirit,

[2] Pr. Nicolae Balotescu, Prefață la *Misiunea noastră*, București, 1945, p. 3.
[3] Pr. Constantin Galeriu, *Misiunea noastră*, București, 1945, p.5.
[4] Pr. Constantin Galeriu, *Misiunea...,* p. 9.
[5] Pr. Constantin Galeriu, *Misiunea...,* p. 27.

nu numai de pământ, ci și de cer, nu numai de instinct, ci și de viață spirituală, nu numai de viață condamnată morții, ci și de viață destinată veșniciei... Iar dacă lumea nu s-a animalizat de tot, noi avem un mare merit pentru că neîncetat strigăm că ea nu poate fi fericită decât dacă e morală”[6].

Calitățile sale de predicator și de sacerdot devotat al altarului au făcut ca în anul 1947, părintele Constantin Galeriu să fie transferat la parohia cu hramul „Sf. Vasile” din Ploiești. Aici se va desfășura una din cele mai rodnice perioade ale păstoririi sale, între el și credincioși creându-se o strânsă legătură. În acest mediu va avea posibilitatea să predice și să călăuzească prin cuvânt și faptă un număr însemnat de credincioși, pentru că „părintele nu învăța numai de la Amvon, ci prin tot ceea ce făcea ca preot și ca om, căci însăși viața sa era pildă și învățătură pentru toți cei care au avut prilejul binecuvântat să-l cunoască și să-i fie în preajmă”[7]. Dar așa cum un atlet nu își poate demonstra capacitățile fizice decât în întreceri, la fel și un slujitor al lui Hristos nu își poate arăta credința statornică decât în prigoane. Noua conducere politică se arată ostilă oricărei tentative de propovăduire a Cuvântului; părintele afirma mai târziu că „a venit o dispoziție de la București, chiar prin Sinod, dar dictată de partid, ca să nu rămână în biserică creștinii decât până la ora două (14), după amiază să se meargă la diverse întruniri ale lor”[8]. Pentru vrednicul părinte, aceste dispoziții nu au putut pune opreliști muncii sale de propovăduire, iar acest lucru nu s-a datorat unui instinct de nesupunere, ci din motive practice, așa cum va mărturisi mai târziu: „Aș vrea să precizez că Biserica a fost foarte umilită în acea perioadă, iar noi, slujitorii ei ortodocși, n-am beneficiat de libertatea de a face cateheza religioasă. Toate celelalte culte au avut acest privilegiu, prevăzut chiar în statutul lor, potrivit credinței fiecăruia; pe când noi trebuia toate să le concentrăm doar în cadrul slujbei de dimineață a Sfintei Liturghii. Și n-aveai răgaz. După Sfânta Liturghie, era fie un parastas, fie un botez, fie o cununie, încât practic noi am fost lipsiți de putința de a face acest învățământ religios. Eu însă, trecând peste dispozițiile autorităților, țineam această cateheză duminica după-amiaza, când participa foarte multă lume”[9].

Îndârjirea părintelui de a-și continua munca sa de propovăduitor, cu orice risc, a făcut ca la 15 august 1952 să fie ridicat de către organele Statului[10], închis două luni, iar apoi trimis la Canal, la Valea-Neagră, de unde a ieșit la sfârșitul anului 1953. Dar, atunci „când autoritățile l-au închis, nu au realizat că părintele era mult mai

[6] Pr. Constantin Galeriu, *Misiunea...*, p. 28.

[7] Pr. Nicușor Beldiman, *Predica în Biserica Ortodoxă Română din Muntenia în secolul al XX-lea*, Ed. Universității din București, București, 2017, p. 196.

[8] Dorin Popa, *Cu părintele Galeriu, între Geneză și Apocalipsă*, Harisma, București, 2002, p. 97.

[9] Vartan Arachelian, *Cuvântul care zidește*, Roza Vânturilor, București, 1991, p. 7.

[10] În fișa personală a părintelui. Constantin Galeriu ce se găsește în Dosarul P 2784 din Arhiva CNSAS este menționat faptul că în anul 1950 părintele Galeriu a fost condamnat la trei luni de închisoare, pedeapsă primită pentru favorizarea infractorului.

periculos în lagăr, decât în libertate”[11]. Aici, părintele va cunoaște cele mai profunde stări, consecințe ale unei trăiri permanente de jerfă pentru Hristos și aproapele, căci „jertfa e și conștiință; e o cunoaștere precisă a unui țel superior căruia mă devotez. Nu e oarbă, ci întotdeauna e luminată de un adevăr, de un sens și de o persoană sau colectivitate în care aflu o rațiune de a trăi și de a sluji. O dăruire fără un scop ziditor și sfânt, oricât de spectaculară ar fi, nu poate fi jertfă, ci o zadarnică autopustiire”[12]. Prin această jertfă continuă, deținuții Îl întâlneau pe Hristos și trăiau această stare de comuniune profundă cu El prin Sf. Liturghie, după cum mărturisea părintele: „rosteam zilnic Sfânta Liturghie, că o știam pe dinafară”[13].

Detenția părintelui Galeriu a fost, ca multe altele, un eșec pentru autorități. Încercarea de a face din Pavel un Saul a dat greș, căci aici s-au format cetele de mărturisitori care s-au făcut scuturi pentru apărarea credinței strămoșești. Întors din detenție în octombrie 1953, părintele Galeriu și-a continuat misiunea sa, fiind primit cu mare bucurie de credincioșii din parohia „Sf. Vasile”. Odată cu eliberarea părintelui, organele Statului au făcut nenumărate demersuri pentru a-l convinge să devină colaborator, însă orice tentativă a lor se încheia cu un răspuns negativ ferm. În acest sens, el adresează două scrisori, ce pot fi catalogate drept mărturisiri, căpitanului Securității, Radu Dumitru, în data de 15 iunie 1954, prin care își recunoaște misiunea sa de cetățean al Statului, dar și de preot al Bisericii: „Vă port un respect deosebit: pentru înțelepciunea, subtilitatea gândirii, bogăția ideilor, a cunoștințelor dobândite prin muncă personală, modul frumos de expunere, încât în ziua în care am plecat din fața dumneavoastră, m-am convins că e bine ceea ce am făgăduit să fac, că-mi servesc patria. Pe urmă mi-am dat seama că din punctul de vedere al dumneavoastră e perfect justă asemenea atitudine. Dar când m-am verificat în fața lui Hristos, a conștiinței, a misiunii mele preoțești, prevederilor legilor bisericești despre care v-am scris, m-am cutremurat. Am încercat să mă liniștesc. Poate cu vremea mă voi obișnui. Dar nu. În zadar. De atunci sunt într-un chin. Nu mai pot rezista. Nopțile îmi sunt fără somn, numai la gândul că ar putea cineva suferi din pricina mea. Pentru noi durerea cea mai mare nu e când suferim noi, ci când suferă alții din cauza noastră. E înspăimântător pentru un preot să-și declare credincioșii care intră în biserică să se roage. Credincioșii sunt singura avere de care vom da seama, noi, preoții, în fața lui Dumnezeu. Un om e un suflet, un suflet nemuritor, pentru care ai răspundere veșnică. Eu nu pot rezista la gândul că-mi ucid sufletul. Decât să mă doboare chinurile propriei mele conștiințe, păcatele mele, prefer să pun viața mea în mâinile dumneavoastră, să faceți ce vreți cu ea, iar sufletul să-l păstrez curat pentru Dumnezeu, pentru

[11] Cristian Curte, „Părintele Constantin Galeriu-predicatorul de foc”, în: *Formula AS*, (2012) 1040, p. 12.

[12] Pr. Constantin Galeriu, „Jertfă și Răscumpărare”, în: *Glasul Bisericii*, (1973) 1–2, p. 16.

[13] Dorin Popa, *Cu părintele Galeriu...,* p. 101.

oameni, pentru dumneavoastră... Se poate ca dumneavoastră să nu mă credeți sincer, să mă socotiți un fariseu, cum sunteți îndreptățit. S-au ascuns mulți oameni primejdioși sub haina aceasta. Cum să vă conving? V-am dat să citiți în sufletul meu. Restul vieții mele vă va convinge mai mult”[14].

Activitatea omiletică a Prea Cucerniciei Sale era intensă, cuvântul de învățătură fiind nelipsit din cadrul diferitelor slujbe. Dar pe lângă aceasta, părintele s-a devotat și studiului, redactând numeroase predici și articole teologice, publicate ulterior în revistele de specialitate, în anul 1973 văzând lumina tiparului, teza de doctorat „Jertfă și Răscumpărare”. În același an, părintele Galeriu își începea activitatea didactică în cadrul Facultății de Teologie din București, iar un an mai târziu era numit preot paroh al bisericii „Sf. Silvestru” din București, de pe amvonul căreia se va auzi cuvântul său până când va trece la Domnul, în anul 2003.

Părintele Galeriu este o personalitate de seamă a Bisericii Ortodoxe Române, care s-a distins „ca un slujitor impecabil, un duhovnic înțelept și răbdător, un profesor de teologie enciclopedist”[15]. Într-un context în care regimul comunist urmărea cu orice preț îndepărtarea poporului de Dumnezeu, un glas ca al părintelui Galeriu se făcea auzit, devenind unul din marii predicatori și duhovnici ai Capitalei. Pentru curajul și munca depuse în apărarea și propovăduirea credinței, părintele Cleopa îl numea sugestiv, *Apostolul Bucureștilor.*

Din comoara înțelepciunii părintelui Galeriu

Instaurarea regimului comunist aducea cu sine învățătura ateistă, după cum anunța programatic Vladimir Lenin: „Propaganda noastră include în mod necesar și propagarea ateismului”[16], însă aceasta nu putea fi implementată unui popor a cărui credință se manifesta de aproape 2.000 de ani, pentru că „între ateism și dictatură este o legătură de nedesfăcut, pentru că ateul este un egocentrist, pune centrul pe el, mută centru de la Dumnezeu, în el. Dar el, dacă e centrul, ceilalți ce sunt față de el? Niște sateliți! Însă cine vrea să fie pe post de satelit? Nu consimte nimeni. Și – atunci e haos... Dar unitate el nu poate fi niciodată, pentru că lumea asta, unitatea asta – e un dar al Sfintei Treimi”[17]. Părintele a intuit pericolul reprezentat de comunism,

---

[14] Fragment din scrisoarea trimisă de către pr. Constantin Galeriu, căpitanului Radu Dumitru. Textul scrisorii se găsește în Arhiva CNSAS, Dosarul 209556.

[15] Pr. dr. Vasile Gordon, „Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, preot și predicator de excepție”, în *Biserica și Școala*, Christiana, 2003, p. 286.

[16] Vladimir I. Lenin, „Socialism and Religion”, https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1905/dec/03.htm, 04. 05. 2017.

[17] Dorin Popa, *Cu părintele Galeriu...,* p. 96.

ba chiar l-a și simțit, însă prin cuvânt și faptă a putut să își conducă credincioșii, întărindu-i și povățuindu-i de fiecare dată când nevoile o cereau.

Părintele Galeriu nu a manifestat nicio reținere în a propovădui Evanghelia, indiferent de context, prin cuvântul rostit sau scris, acordând o mare însemnătate rostirii unui cuvânt de învățătură, căci „după parabola Mântuitorului, predica seamănă, însămânțează în inimile credincioșilor cuvântul, icoana lui Hristos care trebuie să ia chip în noi, și aceasta o face desigur, în puterea, căldura și roua Duhului. Tainele sfinte ne unesc trup și suflet cu Hristos; cuvântul cheamă, trezește, deschide ușa inimii prin credință... Cuvântul face să strălucească în inimile noastre... lumina cea curată a cunoașterii Dumnezeirii..., ne deschide ochii gândului spre înțelegerea Evangheliei, pune în noi frica fericitelor sale porunci, ca toate poftele trupului călcând, viețuire duhovnicească să petrecem, cugetând și făcând toate cele ce sunt spre bună-plăcerea lui Dumnezeu”[18].

Prin predicile sale pline de învățătură, urmărea să își țină credincioșii uniți și întăriți în credința strămoșească, ce nu este o născocire filosofică: „Ce temei are această credință! Ea nu este nici credulitate sentimentală, nici salt eroic într-un total necunoscut. Ea are un fundament și un conținut: Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu care s-a făcut asemnea nouă, a viețuit exemplar, prototipic pentru noi, pentru ca noi să ne facem asemenea Lui... Domnul se dă pe sine acest fundament al credinței. El este revelația. Credința e un *dar* divin, sprijinit, se înțelege, pe un temei divin: *În har sunteți mântuiți prin credință, și aceasta nu e de la voi, este darul lui Dumnezeu* (Ef. 2, 8)”[19]. Credința nu este un simplu act care ne pune în fața unui concept străin nouă, ci este trăire: „viața lui Hristos nu poate fi cunoscută prin speculație filosofică sau în laborator. Viața Lui poate fi descoperită prin trăire asemenea Lui, în spiritul Lui. Viața se trăiește. Pe atunci am înțeles că este o experiență mai autentică, mai profundă decât laboratorul, speculațiile gândirii sau observația, și anume trăirea; pentru că oamenii au trăit întâi, au avut viața și pe urmă au făcut observații asupra ei, experiențe și legi de gândire. Deci, pentru a cunoaște pe Hristos – adevărata Viață – trebuie să trăim cu El (și aceasta foarte puțini o fac) și numai după ce trăim viața lui Hristos, poți vorbi competent despre ea”[20].

De asemenea, în contextul în care practicarea credinței devenea un act de curaj, părintele îi întărea neîncetat, vorbindu-le despre încercările ce pot apărea, încercări prin care ni se pregătește cununa, dacă le vom birui: „Încercările, ispitele poartă în ele în chip firesc: încordare, osteneală, jertfă, vifor. Poartă în ele atâtea sudori și

---

[18] Pr. Constantin Galeriu, „Preoția ca slujire a cuvântului”, în: *Ortodoxia*, (1979) 2, p. 311.

[19] Pr. Constantin Galeriu, „Predică la Duminica a doua după Paști – a Tomei”, în: *Glasul Bisericii*, (1976) 5–6, p. 488.

[20] Fragment din scrisoarea trimisă de către pr. Constantin Galeriu, căpitanului Radu Dumitru (vezi nota 14).

lacrimi, rouă cum le numește Sf. Scriptură. Dar e rouă de lumină (Is. 26, 19). Sfârșitul firesc al oricărei osteneli, munci, jertfiri, e luminos, e rodul. Dar sfârșitul e acela care luminează deplin începutul. Și cum vezi atunci totul altfel! Cu ce ochi privești în urmă, după ce ai străbătut o ispită și ai biruit-o! Și nu știi ce să prețuiești mai mult, încercările sau biruința: din acelea înveți, din aceasta te bucuri ca și de o încununare! Ce stare sufletească ai, după ce ai făcut un lucru bun, dar cu sforțare... Și ce ar fi viața fără osteneală, muncă, jertfă și implicit fără încercări și ispite?”[21].

O credință autentică presupune practicarea iubirii, de Hristos și de aproapele, pentru că „trebuie să-l iubim pe apropele ca pe noi înșine. Însă în vederea judecății trebuie și ceva mai mult; trebuie să ajungem să-l iubim ca pe Însuși Hristos, care este model, loc de întâlnire și de unitate pentru toți. Gândind mai adânc, înțelegem cât este de greu să iubim egal pe toți, în timp ce nu suntem mereu egali cu noi înșine; nici noi, nici semenii noștri. Îl iubesc pe aproapele ca pe mine, iar eu nu sunt un etalon absolut al iubirii. Acest mod este numai o treaptă. Iisus Hristos este modelul suprem al iubirii (In. 13, 1). Și El făcându-se una cu noi toți, cu semenul meu, eu îl iubesc pe acesta ca pe Hristos; văzând în el o valoare divină, îl iubesc dumnezeiește. De aceea se zicea despre un sfânt că el, *după Dumnezeu, iubea pe orice om ca pe Dumnezeu.* E posibil deci ca și în noi să fie învins egoismul, păcatul”[22]. Deși îndemnul Mântuitorului „iubiți pe vrăjmașii voștri” (Mt. 5,44) pare cu anevoie de realizat, cei ce au trecut prin temnițele comuniste au avut posibilitatea să își exerseze această virtute, ajungând chiar să se roage pentru cei care îi loveau și îi batjocoreau. Părintele Galeriu, ca unul ce a fost încercat de sentimente de ură, dar pe care le-a biruit cu iubirea, își îndemna credincioșii să nu se lase pradă urii, ci să își manifeste dragostea chiar și față de cei care care le făceau rău: „iubirea poate descoperi în oricine, chiar și într-un păcătos, darul, dumnezeiescul din el și prin aceasta o pâine a sufletului. În acest înțeles, Sfântul Isaac Sirul deosebește și zice*: Iubește pe păcătos, urăște păcatele lui*. Și sunt încredințat iarăși, că radiația, curentul iubirii din care se naște însăși viața, îndreptat statornic către semenul meu, va trezi până în cele din urmă, viața cea adevărată din el. Duhovnicește privind, așa stau lucrurile și pentru o conștiință creștină e minunat. Dar practic? Nu e chiar ușor să iubești nici pe cineva care și el își răspunde la dragoste, dar pe unul care să te facă să suferi? Și totuși, creștinul nu poate face altfel; poartă doar numele lui Hristos, al acelei iubiri care s-a jertfit fără a cere nimic în schimb. Dacă eu, purtându-i numele, îl iubesc pe Hristos, atunci nu voi iubi și eu pe acei pe care îi iubește Hristos, adică pe toți? Când

[21] Pr. Constantin Galeriu, „Predică la Duminica a XX-a după Rusalii”, în: *Glasul Bisericii*, (1976) 9–12, p. 852.

[22] Pr. Constantin Galeriu, „Predică la Duminica lăsatului sec de carne”, în: *Glasul Bisericii*, (1976) 1–2, p. 59.

creștinul privește crucea și pe cel răstignit pe ea, cum poate da alt răspuns decât al Mântuitorului?”[23].

Pe lângă faptul că iubirea este un imperativ pentru cei ce caută mântuirea, ea aduce cu sine pacea între om și Dumnezeu, între om și semenii lui. Lipsa iubirii are ca urmare conflictul, separarea, iar acestea sunt premise ale răului ce se manifestă în lume. Mântuitorul Hristos a venit în lume pentru a instaura pacea, consecință a iubirii și libertății, nu a constrângerii; pentru că „pacea lui Hristos nu se poate acorda nici cu imorala pace bazată pe forță, sau amenințarea forței, prin care cei puternici pot dispune de cei slabi, care să implice nedreptate, inegalități, discriminare, sclavie”[24]. Pacea lumii este o consecință a stării lăuntrice a fiecărui indvid în parte. În acest sens, părintele Galeriu ne oferă exemplul Mântuitorului Hristos, care este „Piatra unghiulară pe care se zidește pacea. În zidirea acestui dar și virtuți, Hristos pleacă de la eliminarea cauzelor care o subminează, care generează conflictele. Nu e fără semnificație că slujirea mesianică a Domnului începe cu retragerea în pustia Carantaniei și cu cele trei ispitiri. Și Mântuitorul a acceptat și înfruntat ispita pentru a ne arăta cum se învinge acest generator al răului. În prima, El denunță radical egoismul, rădăcina păcatului... Denunță setea demoniacă de putere, extinsă imperialist și slava deșartă, sursă a tuturor confruntărilor reci sau fierbinți. Lui Pilat avea să-i spun: *Împărăția Mea nu este din lumea aceasta* (In. 18, 36). Este împărăție a harului și adevărului și nu intră în nici un fel de concurență cu împărățiile acestei lumi”[25]. Astfel, pacea adevărată este cea care Îl pune în centru pe Hristos, nu anumite interese. Pacea presupune smerenie, renunțarea la voia proprie, pentru a face voia lui Hristos, pentru a ne găsi în armonie cu El și cu cei de lângă noi: „puternici și binefăcători în Hristos sunt cei ce se domină pe ei înșiși, cei ce se leapădă de sine. De aceea, bazele spirituale ale construirii păcii, după Evanghelie, sunt și rămân, într-o înțelegere tot mai profundă, *Fericirile.* Hristos proclamă fericiți pe *săraci*, deci pe cei eliberați de obsesia de a poseda. Și nu numai a posesiei materiale. A fi sărac cu duhul în Evanghelie înseamnă a te elibera spiritual deplin de orice dorință de a poseda, spre exemplu: de a supune pe alții cu conștiința superiorității. Și recunoscându-te sărac în fața infintei bogății a lui Dumnezeu, te deschizi infinit unei îmbogățiri spirituale prin care nu păgubești, nu nedreptățești pe nimeni, ci dimpotrivă, poți îmbogăți smerit pe mulți”[26].

Într-un regim al dezbinării, trebuie acordată o importanță deosebită familiei. O societate solidă nu se poate întemeia decât în momentul în care instituția familiei

---

[23] Pr. Constantin Galeriu, „Predică la Duminica a XIX-a după Rusalii”, în: *Glasul Bisericii*, (1975) 9–10, p. 896.

[24] Pr. Constantin Galeriu, „Slavă lui Dumnezeu și pe pământ pace”, în: *Studii Teologice*, (1983) 5–6, p. 324.

[25] Pr. Constantin Galeriu, „Slavă lui Dumnezeu...”, pp. 325–326.

[26] Pr. Constantin Galeriu, „Slavă lui Dumnezeu...”, p. 326.

este bine consolidată. Dacă această celulă de bază a societății nu este condusă după niște principii sănătoase, atunci și viitorul poporului este pus în pericol. Liantul ce stă la baza întemeierii unei familii este iubirea, iar aceasta va cuprinde și pe cei ce se vor naște ca rod al iubirii. Pentru părintele Galeriu, familia este mediul în care trebuie practicate cele mai curate simțăminte, pentru că familia presupune „relații între persoane în care se afirmă libertatea și rațiunea, originalitatea iubirii. Cuplul uman cere o reciprocitate a conștiințelor, consfințită prin acea angajare solemnă înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Cere și autodăruire reciprocă, dar și împreună-dăruirea într-o nouă ființă. Iubirea binecuvântată a soților e mai întâi un schimb de inimi sau cel puțin un schimb de daruri între inimile lor, ceea ce asigură o continuă renaștere a vieții și unității căminului. Dar oricât de intensă și curată ar fi iubirea lor, ea e mereu pândită de ispita separării. În rodul lor însă, și e o mare revelație a iubirii aici, viețile și inimile lor se revarsă și spiritual și fizic ca două râuri într-o singură albie, într-o nouă și unică ființă, căci copilul cuprinde pe amândoi într-o unitate negrăită. Amândoi se oglindesc deopotrivă în el și își află un fel de deoființime a lor. Atunci pot să-și spună: în el suntem noi, într-o unire nedespărțită și pe totdeauna. Și iarăși, mai cu seamă atunci iubirea în cămin nu se limitează, nu se reflectă doar asupra lor, ci se deschide spre viitor, prin urmași”[27].

Concluzii

Regimul comunist ce s-a manifestat în țara noastră vreme de câteva decenii a încercat să distrugă o conștiință ce s-a clădit în decurs de secole. Credința în Dumnezeu, devotamentul pentru Patrie și dorința de a ne conduce după principii nobile, au făcut ca încercările de pervertire ale acestora să se încheie cu un eșec. Deși toate aceste tentative au fost puse în practică prin forță și constrângere, nu acestea erau cele care puteau să pună opreliște unor cugete curate. Neamul românesc și-a arătat încă o dată răbdarea și setea de libertate și adevăr. Nu chinurile și moartea erau cele ce îi înfricoșau pe oameni, ci durerea că urmașii lor vor fi osândiți să trăiască în întunericul necredinței.

Biserica Ortodoxă Română, prin reprezentanții ei, a fost cea care s-a opus acestui regim ce avea ca scop nu numai eliminarea credinței, ci și distrugerea oricărui simțământ de patriotism. Din rândul Bisericii s-au detașat personalități care sunt și vor dăinui veșnic în conștiința neamului, drept repere vrednice de pomenire. Dintre aceștia, ne-am îndreptat atenția asupra unuia care și-a mărturisit credința și devotamentul pentru Patrie chiar și cu prețul vieții. Prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu, neamul

[27] Pr. Constantin Galeriu, „Sensul creștin al pocăinței”, în: *Studii Teologice*, (1967) 9–10, p. 14.

românesc s-a învrednicit de o așa mare personalitate ca a părintelui Galeriu, pentru că „Dumnezeu n-a căutat la puținătatea noastră și ni l-a dăruit la vreme de cumpănă, ca să străbatem, agățați de sutana lui de lumină, prin bezna de iad a comunismului. Chitul roșu a căutat să-l înghită în pântecele lui cu zăbrele, dar Dumnezeu a vrut să fie vărsat afară, ca să strige prorocește, ca-ntr-o altă Ninive, dreptatea Celui Preaînalt”[28]. Rămân memorabile cuvintele rostite în vâltoarea Revoluției din decembrie 1989: „Vom muri și vom fi liberi”.

Părintele Constantin Galeriu fost un predicator neîntrecut, un mărturisitor neînfricat, un părinte pentru cei fără ajutor, un povățuitor pentru preoți și credincioși, care și-a dedicat întreaga viață apărării credinței și propovăduirii Evangheliei. Ca mulți alții din acea perioadă, a suferit în temniță și a prestat muncă silnică la Canal, însă o întrebare se impune: aceste mijloace de opresiune au putut să oprească această rezistență? Scopul regimului nu a fost atins, pentru că Biserica se întărea deși mureau în fiecare zi credincioși, cuvântul Evangheliei era mărturisit cu și mai mare îndârjire, chiar și în temnițe, iar sufletul românesc se purifica prin chinuri.

[28] Răzvan Codrescu, „Părintele Galeriu. De la tinerețe fără bătrânețe la viață fără de moarte”, în: *Rost*, (2004) 21–22, p. 10.

De la *chilia* monahală la *celula* comunistă. Studiu comparativ

***Petru Buran**[*]*

„Un frate a venit la Schit la Avva Moise,
cerând de la acesta cuvânt. A zis acestuia Bătrânul:
***Mergi, șezi în chilia ta și chilia te va învăța toate.**”*
Patericul Mare I, 58.

*„**Celula era chilia eliberatoare în care intrai ca să te vezi pe dinăuntru, așa cum ești**: gol și ticălos, neputincios și slab, îndoielnic și nehotărât, nevrednic în fața lui Dumnezeu de vreun merit, doar vrednic de mila Lui”.*
Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată.*

*„**Vino, Cel singur la cel singur**, pentru că singur sunt, precum vezi!*
Vino, Cel ce m-ai despărțit de toate și m-ai făcut singur pe pământ ...”
Sf. Simeon Noul Teolog, *Imne* I, 1.

Spiritualitatea ortodoxă urmărește îndummnezeirea și sfințirea tuturor credincioșior în Hristos, prin Duhul Sfânt. De la această spiritualitate, cât și de la exigențele evanghelice, nu poate face rabat niciun creștin: fie căsătorit, fie monah, bogat sau sărac, intelectual sau neinstruit, tânăr sau bătrân. O singură evanghelie ne-a lăsat Mântuitorul tuturor: *Iisus Hristos, ieri și azi și-n veci este același (Evrei 13, 8).* Asumarea de către oameni a cuvintelor și sfaturilor evanghelice nuanțează, diferențează și împarte lumea creștină în atâtea categorii, grupuri/grupări, asociații, mișcări. Istoria creștină scoate la iveală o mulțime de cauze și de circumstanțe „(ne)favorabile”: de la persecuții până la inchizitii, de le îngrădiri ale drepturilor omului până la exacerbarea libertății de exprimare, din capitale creștine până în diaspora tolerată sau pustii ne-ospitaliere, fiecare suflet a încercat să întrupeze cuvântul evanghelic.

Monahismul: de la *topos* la *ethos*

Sunt multe teze care explică nașterea și apariția monahismului creștin. Protopresbiterul Thedoros Zisis întru-unul din capitolele cărții sale, *Monahismul – figuri*

[*] Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

și teme, tradus în limba română[1], duce o luptă acerbă împotriva adversarilor moderni ai vieții monahale și fundamentează scripturistic geneza monahismului. Toate cele trei voturi monahale sunt de sorginte evanghelică: Mântuitorul a rămas necăsatorit, a trăit în sărăcie, fără a avea „unde să-și plece capul” (Mt. 8 20), în smerenie și ascultare, „ascultător făcându-Se până la moarte” (Flp. 2, 8). Maica Domnului, închinată din pruncie lui Dumnezeu, a dus o viață rezumată la cele trei făgăduințe călugărești. Sf. Ioan Botezătorul este exponent al vieții anahoretice, iar Sf. Apostoli au format cea dintâi obște creștină inspirând, astfel, organizarea primelor comunități creștine din Ierusalim.[2] Răspunsurile Mântuitorului, oferite contemporanilor Lui, atunci când îl provocau la o temă existențială, se concentreză pe pocăință (Mt. 4, 17), pe neagonisire în viața aceasta (Mt. 6, 19), asumarea crucii (Mt. 10, 38) ca și simbol al jertfelniciei de sine, pe smerenie (Lc. 14, 11), pe tăierea legăturilor trupești cu părinții, femeia, rudele și copiii (Mt. 10, 37) sau pe virtutea fecioriei (Mt. 19, 12).

În generoasa introducere la *Patericul Mare*[3], Pr. Prof. Constantin Coman reiterează parcursul monahismului din perioada primară, trecând prin persecuții, până în epoca de libertate a Bisericii. Primele comunități creștine erau coagulate în jurul cuvânului evanghelic și al ucenicilor Apostolilor și încercau o întrupare, în sensul de asimilare sau câștigare, a minții, duhului, a *gândului lui Hristos*[4]. Ulterior, prin decret imperial, creștinismul a ajuns să fie tolerat, pentru ca, aproximativ, un secol mai târziu să fie impus în tot spațiul bazinului Mării Mediterane.

Perioada de libertate de care s-a bucurat Biserica primară, dar insuficient dublată de maturitate[5], a facilitat o forțare a acesteia de a se seculariza, de a se insituționaliza, de a dialoga cu statul și lumea folosind același limbaj, protocol, de a aduce cerul pe pământ, iar nu de a ridica – neaparat – pământul la cer. Toate aceste schimbări de

---

1 Protopresb. Theodoros Zisis, *Monahismul – imitare a lui Hristos și a Apostolilor,* traducere din neogracă de ierom. Grigorie Benea, în: *Tabor,* SN, VIII (2014), 6, p. 19. Ediția greacă este: Μοναχισμός – μορφές και θέματα [*Monahismul – figuri și teme*], Vriennios, Tesalonic, 1998, pp. 25–40.

2 Protopresb. T. Zisis, *Monahismul – imitare a lui Hristos...,* pp. 24–25.

3 *Patericul Mare. Apoftegmele părințior pustiei – colecția tematică,* traducere, introducere și note de Pr. Prof. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2015.

4 *I Cor. 2, 16.*

5 Se impune o explicitare a acestei „etichetări” a Bisericii. Până la edictul de la Mediolanum din anul 313 d. Hr. parafat de primul împărat creștin, Sfântul Constantin el Mare, prin care creștinismul devenea *religio licita,* Biserica primară avea experiența supraviețuirii clandestine, în catacombe, dar nu avea conștiința trăirii libere; acumulase în *palmares* atâtea execuții publice, privări de libertate – individuală, sau colectivă –, procese măsluite finalizate în mod dramatic pentru protagoniști încât era mult prea *tânără* pentru a ști ce să facă cu o libertate câștigată din senin, peste noapte. Biserica nu avea o teologie limpede, clară, dar dăruise lumii atâția martiri; nu avea o voce sau viziune unitară nici măcar în ce privește sărbătorile, textele liturgice, tipicul slujbelor, dar era intransigentă în a-L mărturisi pe Hristos în arenele romane sau în piețele publice. *I-maturitatea Bisericii* reprezenta, deci, o lipsă totală de circumstanțe (istorice, sociale, poitice etc.) de până atunci care să-i ofere o bogăție suficientă pentru a se acomoda atât în perioade favorabile sau nefaorabile.

paradigmă din interiorul Bisericii au provocat un exil al creștinilor mai zeloși, mai râvnitori la periferia societății măcinate de interese, la marginea lumii zbuciumate de conflicte. Au plecat departe de cetate, cât mai adânc în pustiu. Astfel,

> „pustia este loc al încercărilor, al ispitirilor, dar și al vederii lui Dumnezeu. Pustia, însoțită de cele mai aspre privațiuni, este locul însoțirii poporului Israel cu Dumnezeu, tocmai datorită condițiilor aspre de viață, care îndepărtează pe om de chipul frumos al lumii și-l deschide perspectivei cerești, eshatologice, îl deschide lui Dumnezeu”[6].

Chiar și Sf. Antonie cel Mare, înainte de a se retrage în Tebaida de sus, fiind

> „întrebat de un glas oarecare de sus: «Antonie, unde pleci și pentru ce?» [...] el a răspuns: «Fiindcă mulțimile oamenilor nu-mi îngăduie să mă liniștesc, voiesc să urc la Tebaida de sus, din pricina multor tulburări ce mi se fac». La aceasta glasul îi spuse: «[...] De voiești să te liniștești cu adevărat, urcă în pustia cea mai dinăuntru»”[7].

Dacă Sf. Antonie cel Mare a pus bazele *anahorezei* – retragerea în singurătate –, iar *Viața* sa, scrisă pe la 357–358 de către patriarhul Atanasie al Alexandriei, „a devenit un *bestseller* al Evului Mediu, atât în Răsărit, cât și-n Apus, și a făcut o propagandă extraordinară eremitismului”[8], totuși, un alt monah[9] emblematic, Sf. Pahomie cel Mare, reușește să fie fondator al monahismului cenobitic[10]: mai mulți ucenici adunați în jurul unui părinte (*abba* în aramaică; *egumen,* conducător, în greacă). Ei duc așadar o viață în comun[11] concentrată pe trei făgăduințe: sărăcia, fecioria și ascultarea, toate de bunăvoie, dar sub stricta supraveghere și îndrumare a părintelui duhovnicesc, care nu era neaparat nevoie să fie hirotonit.

Nu pentru mult timp Egiptul mai păstrează supremația monahală în imperiu, pentru că in decursul secolului al V-lea punctul de greutate al vieții monahale se

---

6 *Patericul Mare. Apoftegmele părinților pustiei – colecția tematică...,* p. 50.

7 Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Sfântului Antonie cel Mare,* trad. din lb. greacă veche, studiu introductiv și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, pp. 321–322.

8 Michel kaplan, *Bizanț*, trad. din franceză de Ion Doru Brana, Nemira, București, 2010, p. 225.

9 Μοναχος 1. singur, unic, simplu; 2. care viețuiește singur, solitar, cf.: A. Bailly, *Dictionnaire grec-français*, Hachette, Paris, 1950. Monahul este omul singur, dar unit cu Hristos; cel care dorește să fie *una* cu Hristos.

10 Derwas j. chitty, *Pustia, cetatea lui Dumnezeu. O introducere în studiul monahismului egiptean și palestinian din timpul Imperiului creștin,* trad. din engleză de Gheorghe Federovici, Sophia, București, 2010, p. 50.

11 Din gr. koinon (κοινῶν, ῶνος: a fi în comuniune și cu, a avea în comun cu), „comun” și bios (βίος, ου: I. viața, existența; II. mijloc de trai, mijloace de subzistență, resurse pentru a trăi; III. lumea unde este viață, lumea, oamenii; IV: locul unde este viată, reședință, ședere), „viață”: viață în comun, cf.: A. Bailly, *Dictionnaire grec-français...,* pp. 1111, 360. Într-o astfel de mânăstire de obște, monahii viețuiesc și fac toate în comun: locuiesc în chiliile din interiorul aceleiași mânăstiri, masa, slujbele, ascultările sunt în comun.

deplasează din ce în ce mai mult spre Asia Mică, Palestina și Siria[12], ca urmare a năvălirilor barbare.

De la periferie, monahismul este *importat* în capitală, în Constantionopol, unde iau naștere mari complexe monastice, una dintre cele mai reprezentative fiind *Mânăstirea Studion.* Aceasta a avut *oportunitatea* de a se acomoda, la început, rânduielilor achimiților (neadormiților), *suportând,* apoi, reformele categorice ale Sf. Teodor Studitul care i-au conferit o ordine și rânduială exemplare, dar *contaminându-se* și de viața contemplativă a Sf. Simeon Noul Teolog.

Pare straniu acest transfer[13] de viețuire, de a fi, acest itinerariu ciclic: cetate – pustiu – cetate. Experiența *departelui,* te face capabil să asimilezi si *aproapele.* Locul, ca și *topos,* are menirea de a structura, de a șlefui sinele nostru, de a ne impregna de un *ethos*[14] dorit. Monahismul este, înainte de toate, o stare de spirit, care nu necesită neapărat izolare sau fuga de lume. Această idee este dezvoltată de un mare teolog rus din exil al secolului trecut, Paul Evdokimov, prin ceea ce el sintetiza: *monahismul lăuntric, interiorizat.* Monahismul îi „cheamă pe toți, mireni și monahi, la o vocație universală. Pentru fiecare dintre aceștia există un mod de adaptare, un echivalent personal al voturilor monahale" [15]. Fiecare om poate avea o relație personală, unică (μονος) cu Dumnezeu, să fie *monah* într-o anumită măsură.

Chilia – *topos*-ul vieții monahale

În capitolul preliminar am încercat o radiografie succintă și sumară a monahismului răsăritean. Cu rădăcini adânci în tradiția scripturistică, luând ca model pe Proroci, Apostoli și pe Mântuitorul însuși, găsind pământ prielnic pentru a crește și înflori tocmai în pustiile Egiptului, Asiei Mici, Siriei sau Palestinei, forțat să se

12 Hans-Georg Beck, *Istoria Bisericii Ortodoxe din Imperiul Bizantin,* trad. din germană și studiu introductiv de Vasile Adrian Carabă, Nemira, București, 2012, p. 107.

13 Nu putem trece cu vederea cel mai mare bastion al monahismului și al Ortodoxiei, implicit, dezvoltat începând cu sec. IX-X și care dăinuie până astăzi: Sfântul Munte Athos. Republică monahală așezată în partea cea mai estică a peninsulei Halkidiki are un statut specific: este interzis accesul terestru și al femeilor. Muntele Athos a preluat *responsabilitatea* perpetuării tradiției monastice autentice răsăritene, încât de numele lui se leagă tradiția neptică, isihastă și filocalică a Bisericii, dar și cea a paternității, a rugăciunii lui Iisus, a revigorării spirituale prin deasa împărtășanie sau a păstrării nealterate a credinței ortodoxe.

14 ἦθος, εος-ους (τὸ): I. locuință obișnuită, ședere, grajd pentru animale. II. Caracter obișnuit, de unde: 1. obicei, cutumă, utilizare; 2. Fel de a fi sau (complex de) obiceiuri ale unui om, caracter; dispozitie a sufletului, spiritului; cf.: a. bailly, *Dictionnaire grec-français…*, p. 894. Există o relație de inter-dependendență dintre om și mediul înconjurător, și creație. La început, lumea era slujioare omului, lui Adam, după caderea în păcat a acestuia și creația a fost trasă în stricăciune (*Rom. 8, 19–20*) și a devenit potrivnică și nesupusă omului.

15 Paul evdokimov, *Viața spirituală în cetate,* trad. din franceză de Măriuca și Adrian Alexandrescu, Nemira, București, 2010, p. 15, 27.

pună și-n slujirea împăratului bizantin și constrâns să suporte agitația și forfota capitalei, monahismul nu a abdicat de la idealul său suprem: unirea cu Cel Unul, Cel Singur. A reușit încă un lucru, pe care nu și-l propusese: să contamineze întreaga lume cu idealul sfințeniei sau al desăvârșirii.

De-a lungul istoriei, monahismul s-a adaptat atâtor puncte geografice, iar astăzi a ajuns să se desfășoare pe întregul mapamond, datorită unui cuvânt al Mântuitorului din cadrul Predicii de pe Munte: *Tu însă, când te rogi, intră în cămara ta și, închizând ușa, roagă-te Tatălui tău, Care este în ascuns, și Tatăl tău, Care vede în ascuns, îți va răsplăti ție* (Mt 6, 6). Ideea de *cămară* invocată de Mântuitorul a fost tradusă de tradiția creștină ca fiind vorba de un loc retras, de o casă sau cameră intimă în care să ai posibilitatea să te reculegi, să te rogi și să te întâlnești cu Dumnezeu. La această interpretare au făcut recurs primii creștini când au luat calea însingurării și alegerii unui mod minimalist de existență. Cea de-a doua variantă, la fel de valabilă, a fost asimilarea ideei de *cămară* ca făcând trimitere la *inima*[16] omului: sălaș tainic unde vine Dumnezeu și se arată. Înțelegerea aceasta deschide perspectiva și șansa oricărui om de a dezvolta o relație serioasă și profundă cu Dumnezeu.

În orice caz, *cămara,* chilia a păstrat un loc unic, de neînlocuit pentru viața ascetică, în general, și viața monahală, în special. În *Apophteghmata Patrum* sunt îndrumări precise cu privire la locul unde să nu-ți zidești chilie[17] ori să nu stai mult în afara ei[18]. Chilia are capacitatea de a te pune față în față cu tine însuți, ca într-o oglindă, îți facilitează reculegerea de sine, îti oferă un echilibru interior, sufletesc, te răpește lumii acesteia și te dăruiește cerului, te face mort pentru viața și lumea asta, dar viu și simțitor al celei viitoare:

> „A zis iarăși: Stând în chilie, adună-ți mintea, adu-ți aminte de ziua morții, vezi atunci moartea trupului, înțelege nenorocirea, primește durerea, osândește deșertăciunea din lumea aceasta. Ia seama la îngăduință și la râvnă, ca să poți pentru totdeauna să rămâi în aceași bunăvoire spre liniștire și să nu slăbești. Adu-ți aminte și de starea din iad [...] dar și de ziua învierii și a arătării în fața lui Dumnezeu să-ți aduci aminte. Închipuiește-ți judecata cea viitoare. [...] Închipuiește-ți toate chinurile iadului,

[16] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei,* PSB 23, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, București, 1994, p. 248.

[17] „A zis avva Zenon, ucenicul fericitului Siluan: Să nu te așezi în loc vestit, nici să stai alături de om cu nume mare, nici să pui temelie spre a-ți zidi ție chilie vreodată”. *(Patericul Mare. Apoftegmele părințior pustiei – colecția tematică*..., I, 25*,* p. 125).

[18] „Și a zis Avva Antonie: Precum mor peștii, stand mult timp în afara mării pe uscat, tot așa și monahii, întârziind în afara chiliei lor sau petrecând vremea cu cei din lume, slăbesc în tăria lor spre liniștire. Trebuie, așadar, precum peștele spre mare, la fel și noi spre chilie să ne grăbim, ca nu cumva, zăbovind afară, să uităm paza cea dinăuntru”. (*Patericul Mare,* II, 2*,* pp. 209–210). „A zis cineva Avvei Arsenie: Gândurile mele mă necăjesc spunându-mi: Nu poți să postești, nici să lucrezi! Măcar cercetează pe cei bolnavi, căci și aceasta este iubire. Iar Bătrânul, cunoscând semințele dracilor, a zis lui: Mergi și mănâncă, bea, dormi și nu lucra. Numai de chilia ta să nu te îndepărtezi. Deoarece știa că răbdarea chiliei aduce pe monah în rânduiala lui” (*Patericul Mare*, II, 8 p. 211).

focul cel veșnic [...] Adu-ți, însă, în minte și bunătățile care-i așteaptă pe cei drepți [...] Să nu părăsești acest cuget, ca prin acestea să scapi de gândurile cele vătămătoare”[19].

Observăm că această *chilie* este un pedagog nemilos al monahului, un prieten sever care dă pe față toate păcatele, slăbiciunile și neputințele, dar intim și mut, care nu trâmbițează și nu trădează cele ce vede, aude și trăiește alături de prietenul și stăpânul său: monahul. Împarte cu aceasta toate tensiunile, zbuciumurile, rugăciunile, pocăința și lacrimile lui.

Celula închisorii: *„între iadul deznădejdii și iadul smereniei”*[20]

Din titlul capitolului se observă că se schimbă radical registrul, tonul și tematica discursului. Ne putem întreba, ce are de-a face o închisoare cu mânăstirea, o celulă cu o chilie, un infractor întemnițat cu un monah care a îmbrăcat „îngerescul chip”[21].

În primul capitol am tratat date generale despre monahism și felul în care s-a dezvoltat în spațiul răsăritean-ortodox, pentru ca în cel de-al doilea să subliniem importanța majoră și privilegiată pe care o are *chilia* în viziunea patristică în ceea ce privește viața ascetică.

Abia în acest capitol ne propunem să tratăm tema aleasă, să vedem cât de bine se pliază închisoarea – ca și *topos* – cu pustia ascetică, în ce măsura *celula* se poate ridica la standardul de *chilie*, iar *deținutul* cât de mult a îmbrăcat straiele monahale și întrupat vocația *îngerescului chip*.

Ortodoxia noastră românească, ca și-n alte țări ortodoxe, suferea de anumite boli: activism social în detrimentul nevoinței ascetice; teologie moartă, de cabinet, total neancorată în duhul și scrierile Sf. Părinți[22], speculație teologică în locul teologiei empirice bazată pe simțirea harului[23].

Cu toate acestea, cel puțin o categorie de oameni și-au luat tonul vieții din altă notă și au trăit în altă cheie, greu de „solfegiat”, de reprodus chiar și astăzi: cei care nu au făcut nici-o înțelegere cu „stăpânitorul acestei lumi” (In. 14, 30), nici un contract sau colaborare cu puterea politică ateistă, nici un compromis sau derogare de la

---

[19] *Patericul Mare,* III, 4, pp. 241–242.

[20] Este o preluare textuală a titlului cărții ales de Pr. Ioan Ică jr. atunci când a tradus și publicat, pentru prima dată în spațiul românesc, scrierile Starețului Siluan Athonitul. Sf. Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii și iadul smereniei,* studiu introd. și trad. de diac. Ioan I. Ică jr, Deisis, Sibiu, [4]2001.

[21] *Rânduiala schimei celei mari sau a marelui și a îngerescului chip* în *Molitfelnic,* Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2013, *p. 592.*

[22] Ierotheos Vlachos, Mitropolitul Nafpaktosului, *Dogmatica empirică a Bisericii Ortodoxe Sobornicești după învățăturile prin viu grai ale Părintelui Ioannis Romanidis, Vol. I (Dogmă – Morală – Revelație),* trad. din greacă de Tatiana Petrache, Doxologia, Iași, 2014, p. 53.

[23] Protopresbyter Ioannis Romanidis, *Teologia patristică,* trad. din neogracă și studiu introd. de Pr. Gabriel Mândrilă, Metafraze, București, 2011, p. 216.

principiile evanghelice. Mai mult decât atât și-au asumat toate consecințele care decurgeau din atitudinea lor atât de tranșantă și intransigentă, s-au dezbrăcat de orice statut și relatii sociale, s-au făcut „priveliștea, măturătura și gunoiul lumii” (I Cor. 4, 9, 13), au suportat *biciuirea* de care amintește Paul Evdokimov[24], pentru ca să se poată îmbrăca, goi fiind, în Hristos. Aceștia au fost mărturisitorii, apărătorii Ortodoxiei și toți martirii pentru Hristos din perioada comunistă din România.

Acești mărturisitori au trăit în închisoare ca în mânăstire, în celulă ca în chilie.

Până la urmă, *logistica* de care (nu prea) dispuneau deținuții în închisoare îi condamna la o viață rezumativă, privativă, într-un anume sens, ascetică. „Regimul alimentar era foarte sever [...] ciorba era limpede și sfertul de pâine redus la jumătate”[25], ceea ce-i făcea pe deținuți să concureze cu cei mai postitori asceți[26]. Geamurile erau acoperite cu niște obloane menite să obtureze orice contact vizual cu lumea exterioară[27], încât deținutul parcă era *invitat* să se întoarcă spre sine, să caute Împărăția Cerurilor din interorul lui (Lc. 17, 21). Celule comune erau *dotate* cu priciuri, iar celulele individuale, izolatorele, aveau câte-o rogojină sau chiar nimic pentru odihnă[28], amintind de marile nevoințe ascetice relatate în *Pateric* și *Viețile Sfinților*[29]. Condițiile de detenție rememorate de Dumitru Bordeianu în care, de exemplu, compară celula cu un *mormânt mucegăit*[30] ne ajută să ne gândim la debutul ascetic al Sf. Antonie cel Mare tocmai într-un mormânt la periferia satului[31] sau la cel al Sf. Simeon Noul Teolog care, la intrarea în mânăstire, din cauza spațiului limitat, a fost redirecționat de stareț să intre sub ascultarea duhovnicului lui, Sf. Simeon Evlaviosul. Acesta „i-a dat să rămână sub scara chiliei lui [...]; căci acolo era o chilie mică în formă de mormânt, în care intrând dormea cu multă strâmtorare”[32]. Deținuții nu aveau nicio

---

[24] „Mesajul evanghelic trebuie să-l dezbrace pe om de orice înveliș sociologic, *biciuindu-l* și îmbrăcându-l apoi în Hristos. În Rusia [...] călugării alungați din mânăstiri au intrat în viața lumii ca niște oameni liberi, radioși în pofida tăcerii lor. Aceasta este libertatea pe care trebuie s-o căutăm înainte de orice. Persecutorii și lagărele scot pe creștini în afara legii, punându-i într-o situație care-i eliberează rapid și ușor de orice sociologie”. Paul Evdokimv, *Către Bisericile lui Hristos* în *Iubirea nebună a lui Dumnezeu,* trad., prefață și note de Teodor Baconsky, Anastasia, București, 2009, p. 150.

[25] Dumitru Bordeianu, *Mărturisiri din mlaștina disperării,* Scara, București, ^{2}2001, p. 104.

[26] Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Sfântului Antonie cel Mare…,* p. 286: „Mânca o singură dată pe zi după apusul soarelui. Dar se întâmpla să mănânce și numai la două zile, iar de multe ori la patru. Iar mâncarea lui era pâine și sare; și băutura numai apă”.

[27] Dumitru Bordeianu, *Mărturisiri…,* pp. 79–80.

[28] Dumitru Bordeianu, *Mărturisiri…,* p. 62.

[29] Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Sfântului Antonie cel Mare,* p. 286. „Pentru dormit se îndestula cu o rogojină. Dar de cele mai multe ori se întindea pe jos”.

[30] Dumitru Bordeianu, *Mărturisiri…,* p. 112.

[31] Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Sfântului Antonie cel Mare…,* p. 288.

[32] Sf. Nichita Stithatul, *Viața și conduita celui între sfinți Părintelui nostru Simeon Noul Teolog, preot și egumen al mănăstiri Sfântul Mamas din Xirokerkos,* în *Sfântul Simeon Noul Teolog. Viața și epoca. Scrieri IV,* introd. și trad. de diac. Ioan I. Ică jr, Deisis, Sibiu, 2006, p. 252.

proprietate personală, nu dețineau nici un bun. Avem o descriere mai amănunțită a celulei:

> „Ce mi-a atras atenția de la început în această închisoare a fost curățenia din celule, făcută în interior de deținuții politici, iar pe culoare de cei de drept comun. În celule erau paturi suprapuse, iar dușumeaua era din scânduri, camerele aveau beton pe jos. Saltelele paturilor nu aveau cearceafuri, nici perne, ci o pătură uzată cu care ne acopeream. Cele două tinete, una pentru apă și alta pentru necesități, erau confecționate din lemn de brad. Dimineața și seara eram scoși din celule pentru deșertarea tinetelor, pentru necesități și să luăm apă în tineta pentru băut. Spălatul, dimineața, îl făceam în celulă, fără săpun”[33].

Toată această mărturisire o putem încadra, cel puțin, în trei tradiții ascetice. Parcă asistăm la un vot al sărăciei, în care nu trebuie să-ți lipești inima de nimic lumesc, pământesc[34]. Nimic personal nu era permis: carte, cană, haină sau orice altceva. Raziile erau dese, inopinate, iar pedepsele erau drastice în cazul descoperirii unui obiect interzis. Astăzi, stărețul Efrem al Mănăstiri Vatoped din Sfântul Munte oprește de la împărtășanie pe acei călugări care primesc să ducă ceva la chilie fără știrea și blagoslovenia lui[35]. Rânduiala aceasta izvorăște din secolul al IV-lea când sf. Vasile cel Mare, în *Epitimia 13*, spune: „Daca cineva ar avea ceva (propriu) în mânăstire sau în afară de mânăstire să fie neîmpărtășit”[36]. În al doilea rând, similitudinea – *voită* – dintre cele două tinete cu destinații diferite te provoca la o umilință greu de purtat, la care se adauga și obligativitatea de a face curățenie într-un loc aproape detestabil, insalubru. Sf. Simeon Noul Teolog a fost călit și întărit duhovnicește de duhovnicul lui tocmai prin „slujirile cele mai umile, mai de necinste” pe care le „făcea cu înflăcărare socotindu-se pe sine însuși un rob și un străin”[37]. Iar în al treilea rând, igiena sumară de care aveau parte în închisoare parcă păstra tradiția riguroasă a aceluiași Sf. Vasile cel Mare care recomanda monahului „să aibă o viață lipsită de bunuri materiale, izolare trupească și înfățișare modestă”[38].

Dincolo de toate aceste aspecte, deranjante și aproape inacceptabile în primele zile sau săptămâni de la arest, ulterior devenind familiare, insesizabile și ordinare,

---

[33] Dumitru Bordeianu, *Mărturisiri...,* p. 96.

[34] *Patericul Mare, I, 151a:* „Fericitul Zosima [...] lua orice găsea (de la ucenici n.n.), fie un pai, fie o ață, fie orice altceva neînsemnat și zicea: Cine se luptă pentru așa ceva sau se ceartă, sau ține răutate, sau se tulbură, fără numai dacă și-a pierdut cu adevărat mintea?[...] Căci, nu a avea vatămă, ci a te atașa cu patimă de ceea ce ai”.

[35] În timpul unei sinaxe scurte, din cadrul unei privegheri din luna ianuarie, 2016, la care am luat parte personal, stărețul Efrem a vorbit despre această rânduială personală.

[36] Sf. Vasile cel Mare, *Epitimii (13)* în, *Asceticele, PSB 18,* trad., introd., indice și note de Prof. Iorgu Ivan, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Otodoxe Române p. 465.

[37] Sf. Nichita Stithatul, *Viața...,* p. 253.

[38] Sf. Vasile cel Mare, *Asceticele, III, 1,* în *PSB 18,* trad., introd., indice și note de Prof. Iorgu Ivan, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Otodoxe Române p. 72.

viața din închisorile comuniste se deschidea spre multe alte perspective, alte (in)oportunități sau tărâmuri greu de preconizat chiar si de mințile cele mai imaginare. Chilia era o noutate – la propriu și la figurat – pentru novice, în aceeași măsură în care pentru un cetățean de rând era închisoarea. Viața într-un spațiu atât de restrâns și limitat era greu de anticipat și de programat. Nci o formă de învățământ nu avea capacitatea de a preda sau rezolva o ecuație cu atâtea necunoscute. *Disciplina arcana* era aplicabilă și pentru monahi, care nu puteau să dezvăluie tainele ascetice mirenilor, la fel cum nimeni nu avea voie să desconspire programul concentraționist și represiv al sistemului comunist[39].

De aceea, viața nu se predă, nu se memorează, ci este un produs al experienței, chiar dacă ea este dureroasă la început. Chilia devine obositoare pentru ucenic prin faptul că el nu știe să drămuiescă, să chiverniească foarte bine timpul acela oferit pentru a sta cu sine însuși încât prefera să meargă să îngrijească bolnavii. El este oprit de părintele lui și obligat să rămână în chilie[40]. La fel povestește și Părintele Nicolae Steinhardt că *timpul* poate produce o tortură insuportabilă, mai grea chiar și decât bătăile sau maltratările fizice:

> „tortura temniței subterane, obscură și umedă, în care ești dat singurătății și uitării în fundul unei gropi [...] De asemenea, păcatul lenei, dar și contrariul ei, al extremei celeilalte: neastâmpărul, forfota, obsesia întrebuințării timpului”[41].

Între cele două torturi crunte și extreme, evocate de Părintele N. Steinhardt: „tortura prin timp” (izolare totală) și „tortura prin balamuc” (supraaglomerarea unei încăperi de 20 mp cu o sută de oameni)[42], au existat *condamnați* care au reușit performanța de a se ridica deasupra oricărui factor și realitate exterioare încercând să se țină cu dinții de un program duhovnicesc riguros:

> „în programul duhovnicesc, în afară de rugăciune, studiu, meditație, convorbiri exegetice, intra și o zi pe săptămână de tăcere commpletă, făcută tot cu scopul unei adânciri și întâlniri tainice cu Dumnezeu; o analiză scrupuloasă a tuturor momentelor și actelor vieții, pa care apoi, într-o mărturisire [...] încercam să găsim soluții de vindecare și îndreptare”[43].

Există o asemănare izbitoare între viețuirea din închisoarea comunistă prezentată mai sus cu cea din chilie, unde monahul îl caută pe Dumezeu printr-o nevoință constantă: „A zis un Bătrân: A sta bine în chilie umple pe monah de bunătăți”[44]. Iar *a sta bine* presupune a folosi timpul respectiv pentru a te apropia de Dumnezeu: „Formal, în

[39] Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului,* Humanitas, București, ^{3}2011, p. 134.
[40] *Patericul Mare, II, 8.*
[41] Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii,* Editura Mânăstirii Rohia, Rohia, 2005, p. 256.
[42] Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii...,* pp. 267–268.
[43] Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată,* Editura Babel, Bacău, ^{3}2012, p. 110.
[44] *Patericul Mare,* II, 58, p. 227.

închisoare nu exista o interdicție oficială de a crede sau a te ruga. Erau interzise slujbele sau rugăciunile în comun. [...] Nimeni nu putea să controloze faptul că, seara, întins sub pătura puturoasă, îți făceai rugăciunile în taină”[45]. De exmplu, Mitropolitul Bartolomeu mărturisește că în temnița de la Aiud a învățat pe de rost Acatistul Bunei Vestiri de la un tânăr dobrogean[46], ceea ce ne sugerează că, pentru unii, singura îndeletnicire în celulă era întărirea relației cu Dumnezeu.

Părintele Emilianos Simonopetritul vorbește de intimitatea sufletului cu Dumnezeu singur în chilie:

> „Așadar, primul care-mi umple chilia este Dumnezeu. Stau înaintea lui Dumnezeu, Îl iubesc, Îl îmbrățișez cu mintea sau în mod simțit, Îl sărut, Îi zâmbesc, Îi făgăduiesc, Îl rog, Îl pun să-mi promită [...] și, încet-încet, încep să simt că mi se deschide poarta cerului [...] Astfel, tavanul nostru devine o deschidere, o fereastră, și eu nu mai sunt singur, gheața singurătății se sparge”[47].

Această mărturisire athonită rezonează armonios cu versurile poetului Radu Gyr:

> „As-noapte Iisus mi-a intrat în celulă.
> O, ce trist, ce înalt era Christ!
> Luna-a intrat după El în celulă
> Și-l făcea mai înalt și mai trist [...]
>
> M-m ridicat de supt pătura sură:
> – Doamne, de unde vii? Din ce veac?
> Iisus a dus lin un deget la gură
> Și mi-a făcut semn să tac”[48].

Dumnezeu nu are neapărat nevoie de un cadru *artificial* construit pentru a se descoperii omului, ci Se lasă mișcat doar de dispoziția și subțirimea inimii. Așa-zisul *Grup al misticilor de la Aiud*[49] este un exemplu elocvent de trăire filocalică și jertfă martirică pentru Hristos:

> „Valeriu Gafencu nu era un conformist. Spărgea formele cu cutezanța duhului, fără să sacrifice adevărul cu închipuiri personale. [...] Ardea... ardere de tot, la propriu, în fața tuturor, ca o făclie de lumină spre care și de la care fiecare lua putere sufletească și trupească. Cuvintele lui erau purtătoare de duh. Gesturile lui erau binecuvântări și îmbrățișări. Faptele lui arareori sau târziu sesizate și descoperite erau daruri integrale ale ființei. Valeriu nu dăruia, ci se dăruia.[...]

---

45 † Bartolomeu Anania, *Dumnezeu în temință* în *Corupția spirituală. Texte social-teologice,* Eikon, Cluj-Napoca, ²2011, p. 48.

46 † B. Anania, *Dumnezeu în temință…,* p. 49.

47 Arhim. Emilianos Simonpetritul, *Cuvânt despre ascultare și priveghere* în *Tâlcuiri și Cateheze, vol 4,* Editura Sf. Nectarie, Arad, 2011, pp. 61–62.

48 Radu Gyr, *As-noapte, Iisus...* în vol. *Poeți după gratii,* Mânăstirea Petru Vodă, 2010, p. 61.

49 Compus (neoficial) din: Valeriu Gafencu, Ioan Ianolide, Pr. Vasile Serghie, Anghel Papacioc, Virgil Maim, Marin Naidim, Nicolae Mazăre, Iulian Bălan, Dumitru Uță și Constantin Țoțea.

Trifan Traian era prin structură un iscoditor, un săpător cu mintea și asiduu împlinitor a tot ceea ce duhul îi descoperea, de la înfrânări trupești până la controlul vorbirii, umilințe, osteneli, privegheri și larimi. []

Anghel Papacioc era un călcător, fără nicio îndoială în cuget, pe poteca bine bătătorită a celor ce prin nevoințe trupești și sufletești ajungeau la purificare și iluminare cugetului”[50].

Fiecare era un atlet al Duhului, care alerga în arenă pentru a-L câștiga pe Hristos. Mulți dintre ei trăiau, mai degrabă, în interior decât în exterior. La fel cum Motovilov l-a văzut în har pe Sf. Serafim de Sarov pentru că și el era cuprins de har, așa și Virgil Maxim recunoaște darul rugăciunii inimii la Pr. Daniil Sandu Tudor în timpul plimbării regulate în jurul Reditului sub o ploaie de lovituri de ciomege și arme: „Observam mișcarea ritmică a buzelor, ochii aproape închiși, capul înclinat spre stânga. Imaginea care-mi era cunoscută și dragă, mă făcea să înțeleg că am lângă mine un nuntaș al cerului”[51]. Chilia Rarăului și celula Aiudului, tipologie a Sinaiului și Taborului, fuseseră cei doi munții unde urcase Părintele Daniil și se inițiase în tainele isihaste ale rugăciunii inimii pentru a o face altar unde să vină Domnul să liturghisească.

Dintre cei care au ajuns în pușcăriile comunsite, unii aveau cunoștiință și duseseră o viață duhovnicească dinainte, alții s-au convertit în închisoare și chiar s-au botezat (cazul pr. N. Steinhardt).

Alexandru Mironescu, un intelectual cu deschidere enciclopedică și membru fondator al Grupului Rugul Aprins de la Mânăstirea Antim din București, care a ajuns *să fie victimă* a experimentului de re-educare al comunștilor, datorită textelor și convingerilor sale, era un om de o profunzime duhovnicească uimitoare. Faptul că, cei mai mulți dintre mărturisitori au *importat* mânăstrirea în închisoare era o expresie și prelungire a ceea ce ei trăiseră înainte, în lume. Alexandru Mironescu avea conștiința unui *monahism interiorizat*[52] din vremea când frecventa Mânăstirile Antim și Cernica împreună cu prietenii săi: Sandu Tudor (viitorul Ieroschimonah Daniil de la Rarău) și Andrei Scrima (ulterior, ajuns prin Occident, India, Liban și Constantinopol). Iată ce mărturisește în jurnalul lui:

„Vineri am fost la Cernica. Tot timpul a plouat. Într-o vreme, în perioada dinaintea arestării, viața călugărească îmi era ceva foarte familiar și, ducând o existență de mirean, totuși într-un fel aș putea spune că *îmi purtam chilia cu mine*”[53].

---

[50] V. maxim, *Imn pentru crucea purtată…,* pp. 169–172.
[51] V. maxim, *Imn pentru crucea purtată…,* p. 242.
[52] A se vedea tratarea noastră din capitolul 1 referitoare la teza lui Paul Evdochimmov cu privire la *monahismu interiorizat* accesibil tuturor celor botezați.
[53] Alexandru mironescu, *Admirabila tăcere. Jurnal (2 iulie – 29 septembrie 1968),* Eikon, Cluj-Napoca, 2014, p. 103.

Unul dintre simbolurile de suflet ale grupului de la Antim era *imaginea melcului* de pe emblema Sfântului Antim Ivireanul ca și prototip al omului truditor, răbdător, care nu deraiază de la țelul propus, dar care și are chilia, *cămara* cu el. Este simbol al *străinului* prin lume care nu și face casă aici pe pământ, voci se mulțumește cu câteva exigențe minime de trai, ci este cu gândul la patria cerească. Acesta în orice loc, timp sau condiții poate țese, încropi o legătură strânsă cu Dumnezeu. Într-adevăr, mărturisitorii Ortodoxiei au purtat și-n închisori *chilia* cu ei.

Virgil Maxim descrie în detaliu două programe duhovnicești – diferite – din celulă, pe când se afla la Penitenciarul Târgșor:

– *cel de dimineață:*
„programul nostru cuprindea: rugăciunile și psalmii dimineții, făcute în comun; citirea unui capitol sau unei pericope evanghelice, din memorie; comentariul exegetic al pericopei, actualizarea ei, raportată la persoana proprie, ce ducea la momentul meditației introspective și apoi, firesc, la rugăciunea inimii (isihastă) cunoscută celor mai vechi în închisoare din scrierile Sfinților Părinți, Grigorie Palama și Teodor Studitul, exersată sub îndrumrea preoților Vasile Serghie, Ioan Marinescu și a altora sau a mirenilor cu care ne verificam acest drum greu, dar plin de bucurii duhovnicești: Anghel Papacioc, Traian Trifan, Valeriu Gafencu și alții"[54].

– *cel de seară:*
„făceam câte un acatist sau un paraclis, memorate de toți; după închidere începea cea mai frumoasă parte dintr-o zi, a nopții. Primită cu temere, propunerea de a realiza o candelă vie a fost acceptată cu mare bucurie. Această rânduială duhovnicească începea la 9 seara și se realiza un fel de ștafetă a rugăciunii. Fiecare, în ordinea de pe prici, rostea în taină, în genunchi sau culcat pe sapte, cu mâinile pe piept, un acatist, un paraclis și rugăciunile personale și, ca încheiere, o rugăciune pentru toți cei în suferințe, pentru neamul românesc și pentru toate neamurile, pentru prieteni și vrăjmași, pentru vii și pentru morți. Dura cam o oră. Până la ziuă, ștafeta se întorcea de unde plecase, candela vie arzând întru întâmpinarea Mirelui Hristos, în sufletele tuturor, la orice oră din noapte"[55].

Acest program era dublat de obiceiul de a se spovedi „la priejul potrivit, sub epitrahilul unui preot". Întrucât hrana era vegetală (terci, arpacaș, zarzavat) postul impus de ei era de a amâna miercurea și vinerea masa pentru câteva ore pentru a-și întări voința. Marile posturi erau intensificate prin rugăciuni și tăcere meditativă[56].

Erau adânc ancorați în rânduiala specifică a fiecărei perioade liturgice a Bisericii. De exemplu, praznicul Crăciunului nu putea trece fără pregătirea și intonarea unor colinde sau povestiri tematice. Mitropolitul Bartolomeu Anania povestește cum a fost rânduit, pe când ispășea o condamnre de șase luni în închisoarea Curții Marțiale

[54] V. Maxim, *Imn pentru crucea purtată…,* pp. 208–209.
[55] V. M.axim, *Imn pentru crucea purtată…,* pp. 209–210.
[56] V. Maxim, *Imn pentru crucea purtată…,* pp. 211–212.

din București, de comndantul acesteia să săvârșească Sf. Liturghie în ziua de Crăciun: „Cred că a fost cea mai frumoasă slujbă pe care am avut-o în viața mea. Am rostit și o predică, nu numai despre Nașterea Domnului, ci și despre adevărata noastră liertate, care este în Dumnezeu, după care corul a cântat colinde”[57].

Mitropolitul Bartolomeu Anania, după ce a trecut prin iadul deznădejdii și a depășit momentul critic de a-și scoate ochii, dorind să renunțe la lumina ochilor, ca să nu mai vadă o omenire ce nu mai merită să fie văzută[58], mărturisește modul personal de supraviețuire în teminețele comuniste:

> „Acest univers interior al meu m-a făcut să îndur cu numai jumătate de suferință toate privațiunile și promiscuitatea vieții de pușcărie: foamea, frigul, oboseala, murdăria, praful, spaima, percheziţiile, umilințele de tot felul, turnătoriile, nervii camaraziilor de celulă [...].
> Vai, ce ne-am face fără Dumnezeu”[59]?

Universul interior, de care amintea Mitropolitul Clujului, se dezvolta, cel puțin, pe două planuri: cel al *șezătorilor culturale*[60] din celulă la care luau parte uneori chiar și gardieni[61], dar care nu optura în niciun fel intimitatea fiecăruia cu Dumnezeu: „Trăiam mai mult în mine însumi”[62]. Ceea ce nu-l determina la o izolare totală de exterior, o detașare de ceilalți oameni care să se transforme în detestare, ci a avut grijă să-și păstreze sufletul nobil.

Închisoarea, pentru unii, nu a fost factor de egoism, ci, dimpotrivă, de altruism, de condescendență spre aproapele. În Aiud, „în celular, timp de aproape de doi ani predicasem în fiecare duminică «la țeavă», adică pe rețeaua caloriferului, prin alfabetul Morse adaptat la percuție, fapt pentru care făcusem și o săptămână de izolare la beci”[63]. Întărirea sufletească a fraților fusese un testament primit de Apostolul Petru din partea Mântuitorului (Lc. 22, 32).

Dar și întărirea trupească reprezintă tot un gest de mărinimie. Fiind în aceeași celulă un țăran cu un muncitor extrem de bolnav (aproape mort) și orb, gardianul observă că primul „înainte de a-i da porția muncitorului, pescuia carnea din propria gamelă și o punea în gamela orbuli, apoi îl îndemna să mănânce. [...] – Ce faci, domnule? În loc să mănânci și dumneata porția lui, ca vezi bine că moare, dumneata îi dai și partea cea mai bună din porți ta. – Da, văd și eu că moare, dar n-aș vrea să constate pe lumea cealaltă că aici nimeni nu l-a iubit...”[64]. Mai mult, este o adevărată pagină

---

[57] † B. Anania, *Dumnezeu în teminţă...,* p. 49.
[58] † Bartolomeu Anania, *Memorii,* Polirom, Iași, 2008, p. 301.
[59] † B. Anania, *Memorii...,* pp. 323, 315.
[60] † B. Anania, *Memorii...,* p. 310.
[61] V. maxim, *Imn pentru crucea purtată...,* pp. 334–335.
[62] † B. Anania, *Memorii...,* p. 329.
[63] † B. Anania, *Dumnezeu în teminţă...,* p. 52.
[64] V. Maxim, *Imn pentru crucea purtată...,* p. 357.

de sinaxar momentul când Părintele Daniil Sandu Tudor este băgat într-o celulă înghețată, care nu depășea temperatura de -30^0, împreună cu un medic, și se aruncă la pământ, cu mâinile în chipul crucii, invitându-l pe acesta să se așeze peste trupul lui, rugându-se necontenit. Au rezistat în acea celulă-frigider timp de opt zile[65].

Toată pledoaria noastră din cele tratate se poate izbi de o obiecție din partea unora: monahul își alege în deplină libertatea austeritatea și durerea vieții monahale, *calea cea strâmtă* (Mt. 7, 13), pe când deținutului îi este îngrădită libertatea, este condamnat să ducă o viață plină de chinuri. În parte este adevărat. Cu toate că închisoarea nu anulează, nu strivește în integralitate libertatea omului. Fiecare deținut politic era liber să colaboreze, să denunțe pe alții, să se transforme în torționari, să accepte re-educarea, să nege pe Dumnezeu, ori să se sinucidă. Au fost o mulțimea dintre cei închiși care au ales una din aceste căi, aparent mai largi, mai ușor de purtat. La fel cum o parte din ei au ales să-L mărturisească pe Hristos.

Apoi, războiul nevăzut pe care îl duc monahii în chilie cu *stăpânitorii întunericului acestui veac* (Efs. 6, 12) poate fi o transpunere în istorie și practică a torturilor inimaginabile la care fuseseră expuși atâția oameni. Diavolul căuta, cu orice preț, să pună stăpânire asupra călugărului, niciodată nu era cinstit și corect, încât apela la fel și fel de șicane și tertipuri: arătări înfricoșătoare, strigăte, loviri în geam sau ușă sau chiar îmbrânciri. Închisoarea, prin torționarii de serviciu, propunea același tratament *draconic*[66], menit să distrugă orice avânt spre cer. Și mulți condamnați, mai sensibili duhovnicește. au trăit închisoarea ca pe un iad în care diavolul se juca cu mințile torționarilor în a crea noi modalități de tortură. Diavolul ispitea adesea și pe colegii de celulă încât starea de spirit să fie mai greu de suportat.

În orice caz, în literatura patristică, ispitele au o valoare pedagogică, nici de cum de anulare a libertății: „ridică ispitele și nimeni nu se va mai mântui”. Numai așa putem înțelege bucuria și harul primit de unii deținuți cu toate că au trecut prin acest iad comunist. Pr Roman Braga spune că „niciodată nu o să atingem nivelul spiritual pe care l-am avut în închisoari. În închisorile comuniste nu era creion, nu era hârtie, nu era televizor, nu era nimic [...] dar eu, totuși am ajuns să trăiesc prezența lui Dumnezeu”[67]. Pr Adrian Făgețeanu mărturisește că în închisoare a fost cel mai aproape de Dumnezeu. Acolo prețuiai tot darul lui Dumnezeu [...] În închisoare încetezi să exiști, doar Hristos te ține în viață”[68]. Iar Pr Arsenie Papacioc concluzionează:

[65] Mărturia Pr. Augustin făcută în emisiunea Semne – *„De ce nu canonizăm martirii anticomuniști?”,* realizată de Rafael Udriște și difuzată de TVR în 11 octombrie 2008. http://fericiticeiprigoniti.net/daniil-sandu-tudor/360-o-minune-a-parintelui-daniil-in-inchisoare. 18 martie, 2017.

[66] V. Maxim, *Imn pentru crucea purtată…,* p. 356.

[67] Dinu Cruga, *Trepte duhovnicești. Interviu cu Părintele Roman Braga,* Renașterea, Cluj-Napoca, 2016.

[68] Marius Oprea, *Adevărata călătorie a lui Zahei. Vasile Voiculescu și taina Rugului Aprins,* Humanitas, București, 2008, pp. 204–205.

„tocmai acolo unde se părea că este iadul, Dumnezeu a strămutat raiul. În închisoare te poți mântui cu o cană de apă”[69].

Deci, libertatea asumării – cel puțin – celor trei voturi monahale și a unei vieți duhovnicești cu ecouri evanghelice, reverberații filocalice și isoane neptice reprezintă o ușă care o pot deschide atât monahii, cât și deținuții.

[69] M. Oprea, *Adevărata călătorie a lui Zahei…,* p. 282.

Părintele Teofil Părăian – un alt mod de mărturisire a credinței creștine în perioada comunistă

Ionuț Hens[*]

Instalarea regimului comunist a adus cu sine o serie de schimbări în viața societății românești. Putem afirma că, poporul român a fost aruncat într-o altă etapă a existenței sale, schimbându-se radical paradigmele de viețuire și conviețuire ale acestora. Cu siguranță, această perioadă nu a fost una propice și fertilă propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu, care a fost nevoită să își reactualizeze metodele de pastorație. Dar toată această activitate a fost condusă de prezența lui Dumnezeu în rândul slujitorilor Bisericii. Ce ne propunem prin acest studiu? În primul rând, consider că este nevoie de creionarea personajului principal cu ajutorul căruia vom putea înțelege o piesă din întregul ansamblu al acestei perioade. Persoana pe care o considerăm ca având un rol foarte important în această perioadă este părintele Teofil Părăian. De ce? Prin ce s-a făcut acesta remarcat? În primul prin trăirea profundă a credinței creștine și raportarea neștirbită pe care a avut-o în raport cu Dumnezeu, fiind un model demn de urmat, prin discreție, sinceritatea, simplitatea și echilibrul ce l-au caracterizat. Părintele Teofil Părăian a trăit și parcurs perioada comunistă prin intermediul discreției și credinței, rămânându-i neatinsă credința, cu toate impedimentele ce au apărut în această perioadă. Îl putem include pe părintele Teofil Părăian în rândul mărturisitorilor credinței creștine în perioada regimului comunist? Cu siguranță, acesta poate fi inclus în rândul acestora, deoarece a petrecut și trăit în această perioadă, traversând această perioadă de grele încercări pentru poporul român. Cu toate că părintele Teofil nu a fost închis în perioada comunistă, nu a suferit pătimiri în această perioadă, acesta a avut un rol foarte important în această perioadă. Din întreaga sa activitate, putem observa faptul că părintele Teofil a fost ales de Dumnezeu să parcurgă și să își sporească credința în acest regim. Itinerariul vieții sale vorbește despre personalitatea sa. Rugăciunea și credința părintelui Teofil cu siguranță s-a îndreptat și înspre cei care sufereau în închisorile comuniste, ajutându-i cu rugăciunile sale pe aceștia să depășească și să îi întărească în acele clipe de grele încercări. Considerăm că, părintele Teofil poate fi inclus în rândul celor care l-au mărturisit pe Dumnezeu în timpul

[*] Drd. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

regimului comunist, apelând la calitățile sale ce i-au definit personalitatea: discreția și credința în Dumnezeu. Prin urmare, în realizarea acestui demers, vom contura personalitatea acestui mare duhovnic prin trei direcții: prima direcție, va include o scurtă schiță biografică a părintelui Teofil Părăian. De ce este nevoie de o astfel de secvență în cadrul acestui studiu? Motivul este simplu, deoarece prin intermediul descrierii momentelor importante din viața acestuia, putem extrage anumite concluzii cu privire la personalitatea și influența pe care a avut-o acesta asupra semenilor săi, și, nu în ultimul rând, efectele și roadele vieții acestuia. Putem observa că Dumnezeu l-a înzestrat cu multe calități, pregătindu-l poporului român, pentru a-l conduce pe calea mântuirii. A doua direcție a acestui studiu are în vedere sfaturile, învățăturile și gândirea părintelui Teofil Părăian. De ce este importantă includerea acesteia în cadrul acestui studiu? Este importantă, deoarece prin sfaturile, învățăturile și gândirea părintelul Teofil Părăian putem observa latura interioară a acestuia, care l-a făcut atât de apreciat și plăcut înaintea lui Dumnezeu, dar și a semenilor săi. Cu siguranță, această formare a părintelui Teofil Părăian a fost marcată și de intersectarea cu mari personalități teologice ale vremii, care l-au ajutat să înțeleagă și să parcurgă cu ușurință calea spre întâlnirea cu Dumnezeu. Ultima direcție ce conturează acest studiu reflectă partea principală a acestui material. Face referire la interacțiunea acestuia cu mediul comunist. Putem observa în partea aferentă acestei părți că, părintele Teofil Părăian a fost vizat și acesta de autoritățile comuniste, dar prin propria personalitate ce și-a definit-o și cu ajutorul lui Dumnezeu a reușit să nu cedeze ispitei contextului istoric, de a renunța la credința în Dumnezeu. Aceste trei direcții ale cercetării ce vizează crearea personalității părintelui Teofil Părăian, cu accentul pe perioada comunistă pe care a traversat-o, sunt conturate de o parte introductivă și de o parte concluzivă, ce a definesc și accentuează tema acestei cercetări. În ceea ce privesc rezultatele la care s-a ajuns în urma acestui studiu, putem afirma faptul că părintele Teofil Părăian a mărturisit credința creștină în timpul regimului comunist, prin cuvânt, propovăduindu-L pe Dumnezeu credincioșilor care îi călcau pragul chiliei sale și, mai ales, prin faptă, reflectată prin credința profundă pe care o avea în Dumnezeu, fiind un exemplu pentru orice creştin. Era uşor de înțeles, se face înțeles, punându-L înaintea oamenilor pe Dumnezeu și nu propria sa personalitate. Cu siguranță, personalitatea sa a fost mult mai cunoscută după anul 1990, când prin participarea la o mulțime de conferințe și întâlniri, în special cu tinerii, pe care i-a îndrăgit atât de mult, a reușit să propovăduiască cuvântul lui Dumnezeu. Părintele Teofil Părăian este un mărturisitor a credinței creștine în timpul regimului comunist, chiar dacă nu a suferit în temnițele comuniste, dar prin definirea sa ca personalitate duhovniocească demonstrează statornicie în credință, fiind un model conemporan de urmat pentru toți credincioșii Bisericii Ortodoxe. Este adevărat că se scrie mult despre părintele Teofil Părăian,

dar lipsește din cercetarea noastră teologică această direcție. Este prea puțin analizată și cercetată perioada vieții sale din timpul regimului comunist, de unde am putea extrage o bogăție de informație din care să ne conturăm și mai clar profilul părintelui Teofil Părăian. Acest material face referire la o scurtă analiză a vieții sale, din care putem observa felul în care și-a petrecut viața și în acest segment de timp. Putem concluziona spunând că, pentru părintele Teofil Părăian, perioada comunistă a însemnat laboratorul de pregătire a misiunii sale de după anii 1990.

O scurtă prezentare biografică a Părintelui Teofil Părăian

Părintele Teofil Părăian s-a născut pe 3 martie 1929 în satul Topârcea (județul Sibiu), într-o familie de plugari, primul dintre cei 4 copii, primind la botez numele de Ioan. Acesta mărturisește că „nu am văzut niciodată, deci am intrat în viața conștientă fără vedere”[1], deși în copilărie putea deosebi întunericul de lumină și obiectele din jur după forma lor. Familia a încercat consultarea mai multor medici cu nădejdea că Ioan va putea să vadă, însă totul a fost zadarnic[2].

Au urmat anii de studiu pe care i-a urmat într-o primă fază la Cluj-Napoca, urmând școala pentru copii cu deficiențe de vedere, sub îndrumarea lui Gheorghe Halarevici[3].

Datorită dictatului de la Viena, când pe data de 30 august 1940, România a fost silită să cedeze aproape jumătate din teritoriul Ardealului în favoarea Ungariei, va întrerupe doi ani școala, reluând-o la Timișoara, de data aceasta la Liceul Teoretic „C.D. Loga” – liceu pentru văzători – unde este încadrat ca și elev particular.[4]

Devine student, la vârsta de 19 ani. Această perioadă a vieții sale începe cu o poveste deosebită, așa cum i-a fost întreaga viață. Hotărârea de a fi student teolog era urmarea apropierii de Dumnezeu încă din copilărie, din sânul familiei[5].

---

[1] Mitropolitul Antonie Plămădeală, *Cine sunt eu? Ce spun eu despre mine*, Agnos, Sibiu, 2003, p. 12.

[2] Ne mărturisește Părintele Teofil Părăian că „mai întâi au încercat cu doctorii, după aceea au încercat cu slujbe, cu preoți...”, cf: Arhim. Teofil Părăian, *Bucurie și mângâiere – predici la cununii, înmormântări și sărbători,* Agaton, Făgăraș, 2012, p. 6.

[3] Despre această perioadă, Pr. Teofil Părăian ne mărturisește că „a învățattot ce se învață la școlile obișnuite, însă la posibilitățile de cunoaștere ale unui om care nu vede*”,* pe o perioadă de 5 ani, între anii 1935–1940.

[4] Tot în acest timp a făcut o cerere la conducerea liceului pentru a fi încadrat ca elev normal. Cererea a fost înaintată Ministerului Învățământului și aprobată. Despre această perioadă ne mărturisește părintele: „am primit aprobarea să fiu elev obișnuit și să merg la cursuri și am fost trecut în catalog. Nu mai eram elev particular și asta m-a bucurat. M-am gândit să termin mai repede liceul și să fiu student*”*, Pentru mai multe informații, a se vedea Arhim. T. Părăian, *Bucurie și mângâiere...,* p. 7.

[5] Părintele Teofil ne mărturisește că nu se trezea dimineața fără să se închine, iar de acasă nu pleca fără să spună un „Doamne ajută”!; Cf: Arhim. Teofil Părăian, *Daruri din darurile primite,* Editura Andreiană, Sibiu, 2009, p. 7.

După acest pas făcut în viața sa, Părintele Teofil Părăian își manifestă dorința de a ajunge preot. Este acceptat de către Mitropolitul Nicolae Bălan să urmeze cursurile Facultății de Teologie, dar ca preot nu îl vedea acesta[6].

A urmat cursurile Institutului Teologic de Grad Universitar din Sibiu între anii 1948–1953, studiind cu multă ardoare, ascultând cursurile, rugând pe câte un teolog să îi citească anumite cărți care îl interesau și citind singur scrierile pe care le avea în Braille. La sfârșitul studiilor realizează o teză de licență la catedra de Noul Testament cu titlul: *Soteriologia Noului Testament*[7].

La 1 aprilie 1953, după absolvirea studiilor de teologie, la sugestia Mitropolitului Nicolae Bălan, tânărul Ioan intră în obștea Mănăstirii Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, județul Brașov, avându-l ca duhovnic pe Părintele Serafim Popescu, starețul de atunci al mănăstirii. Tot în același an, pe 15 august, de hramul mănăstirii, va fi tuns în monahism primind numele de Teofil (din limba greacă: *iubitor de Dumnezeu*).[8]

Încă de la începutul vieții monahale, Părintele Teofil s-a străduit să fie de ajutor Mănăstirii ctitorită de domnitorul Constantin Brâncoveanu, dorind să meargă și el cu ceilalți Părinți și frați de mănăstire la muncile zilnice din gospodărie, să ajute și el cum va putea[9].

După 7 ani petrecuți în mănăstire, pe 15 august 1960, monahul Teofil este hirotonit întru diacon de către Mitropolitul Nicolae Colan la praznicul *Adormirii Maicii Domnului*. A considerat hirotonia ca pe un dar al lui Dumnezeu, ca pe o binecuvântare și ca o încununare a chemării lui.[10]

Părintele Teofil Părăian a rămas în treapta diaconiei vreme de 23 de ani, care l-au ajutat enorm pe calea propovăduirii, însușindu-și limbajul și cultura necesară pentru a putea face față oricăror întrebări legate de viața duhovnicească, care i-au fost puse în sutele de conferințe ținute în toată țara, dar și desele întâlniri pe care le-a avut cu oamenii, în locuri publice sau în chilia sa.[11]

---

[6] Cuvintele Mitropolitului Nicolae Bălan au fost următoarele: „Mă, tu nu poți, pentru că nu vezi.” Acest mesaj nu l-a descurajat pe Părintele Teofil, ci i-a oferit un impuls și o dorință mai puternică de a face teologia. A se vedea: ÎPS Antonie Plămădeală, *Cine sunt eu? Cespun eu despre mine...,* p. 27.

[7] Arhim. Teofil Părăian, *Veniți de luați bucurie,* Teognost, Cluj-Napoca, 2001, p. 11.

[8] Atunci când era provocat la conferințe să vorbească despre viața monahală, Părintele spunea foarte frumos că este o viață angelică: „Nimeni nu este obligat să se călugărească, însă, dacă se face călugăr, este obligat să fie călugăr. Călugăria este elita Bisericii*”.* Călugăria nu a înțeles-o ca o desconsiderare a căsătoriei. A se vedea: Arhim. T. Părăian, *Bucurie și mângâiere...,* p. 9.

[9] Pe lângă aceste preocupări, Părintele Teofil era preocupat de Filocalie, preluând învățăturile din ea, reușind mai apoi să le răspândească și altora prin predicile sale. A început să copieze multe cărți cu ajutorul mașinii de scris în Braille. Cf: Arhim. T. Părăian, *Bucurie și mângâiere....,* p. 10.

[10] Arhim. T. Părăian, *Veniți de luați bucurie...,* p. 13.

[11] Arhim. T. Părăian, *Bucurie și mângâiere...,* p. 12.

După 30 de ani petrecuți în mănăstire, Părintele Teofil a fost hirotonit de către Mitropolitul Antonie Plămădeală întru preot[12].

Aceasta se întâmpla pe data de 13 mai 1983. Tot în aceeași zi primește și hirotesia întru duhovnic, iar în anul 1986 este hirotesit protosinghel, mai apoi, în anul 1988 pe 8 septembrie, arhimandrit.[13]

Astfel, părintele Teofil Părăian ajunge *lucrător în via Domnului*, primind puterea de a lega și a dezlega, înzestrat fiind cu înțelepciunea de părinte care ceartă și mângâie. De multe ori spunea că și-a coordonat activitatea duhovnicească după caracterul predecesorilor săi din Mănăstirea Brâncoveanu: Părintele Ioan Dinu și Părintele Arsenie Boca, care au fost mai severi cu el, de unde a deprins caracterul mai impunător în fața păcatelor oamenilor, iar pe de altă parte, Părintele Serafim Popescu, care a fost mai îngăduitor, mai blând cu el, de la care a deprins această mângâiere și bucurie spre cei ce se pocăiesc cu adevărat. Apoi, la calitatea de duhovnic s-au adăugat calitățile sale de orator erudit și Părinte cu adevărat al multor suflete de credincioși ce și-au găsit liniștea sufletească[14].

Părintele Teofil Părăian a trecut la cele veșnice pe data de 29 octombrie 2009, la Spitalul Militar din Cluj-Napoca, la vârsta de 80 de ani[15].

O scurtă incursiune în gândirea teologică a părintelui Teofil Părăian

Părintele Teofil Părăian a fost unul dintre cei mai mari duhovnici pe care i-a avut și i-a oferit poporul român, îndreptând și călăuzind mulți oameni spre adevăratul sens al vieții lor. Mănăstirea a reprezentat pentru acesta laboratorul în care și-a format trăirea duhovnicească, consolidându-și legătura cu Dumnezeu. A fost părintele duhovnicesc al multor credincioși.

De aceea, consider că în această parte a articolului este important să amintim și să pătrundem în gândirea, trăirea și felul în care a pus în aplicare cunoștințele pe care și le-a însușit. Prin urmare, vom aborda anumite teme pe care părintele Teofil Părăian le aborda în diferite întâlniri cu credincioșii, care îl căutau, așteptând sfaturile acestuia. În cele ce urmează, acestea vor fi enumerate și abordate în secțiuni diferite.

---

[12] „Văzându-i abilitatea, priceperea cu care tratează toate problemele, am socotit prin 1983 să-l hirotonesc preot și să-i dau astfel posibilitatea de a se manifesta după cum va crede de cuviință*”,* sunt cuvintele Mitropolitului Antonie Plămădeală atunci când își amintea de acest moment. Cf. A. Plămădeală, *Cine sunt eu? Ce spun eu despre mine...,* p. 6.

[13] Arhim. Teofil Părăian, *Bucuriile credinței,* Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2004, p. 20.

[14] Arhim. T. Părăian, *Din ospățul credinței...,* p. 32.

[15] Pentru mai multe informatii, a se vedea: http://www.crestinortodox.ro/interviuri/parintele-teofil-paraian-trecut-cele-vesnice-70523.html, accesat la data de 18.04.2017.

Viziunea prăintelui Teofil Părăian asupra căsătoriei

În vederea identificării viziunii Părintelui Teofil Părăian asupra căsătoriei voi apela la câteva cuvântări rostite de către acesta cu prilejul anumitor momente de bucurie din viața fiilor săi duhovnicești. Consider că este cel mai potrivit mijloc prin care putem afla cum privea Părintele Teofil această Sfântă Taină și acest mijloc de viețuire al oamenilor.

Fiecare cuvântare rostită de către Părintele Teofil purta cu sine o anumită temă pe care o transmitea mirilor aflați înaintea lui Dumnezeu cu gândul de a porni pe drumul familiei.

Un prim mod prin care Părintele Teofil identifică căsătoria și viața de familie este crucea. Crucea este altarul de jertfă pe care S-a adus Mântuitorul Iisus Hristos ca jertfă Tatălui ceresc[16].

Le recomandă mirilor să trăiască viața de familie având o stare de nevinovăție sufletească, ce poate fi realizată cu mintea omului deplin, ce stă în fața vieții de familie cu seriozitate și răspundere[17].

Un alt sfat pe care îl oferă mirilor aflați în acest moment al vieții lor, este acela de a-l avea pe Iisus Hristos în mijlocul familiei lor pentru a-L putea simți și să cunoască prezența și lucrarea lui Dumnezeu în viața lor[18].

Părintele continuă spunând că viața creștină este o viață în Hristos, iar orice legătură dintre credincioși trebuie să fie o legătură în Hristos, să aibă la temelia ei pe Hristos. La fel și în viața de familie, care trebuie să aibă aceeași temelie, Mântuitorul Iisus Hristos[19].

---

[16] Pr. Teofil Părăian, *Întâlniri cu oameni iubitori de Dumnezeu,* Convorbiri realizate de Părintele Sabin Vodă, Reîntregirea, Alba Iulia, 2010, p. 32.

[17] Pornește de la citatul scripturistic în care Mântuitorul Iisus Hristos mărturisește că în Împărăția lui Dumnezeu intră oamenii care au starea sufletească a unui copil, o stare de nevinovăție, adică cei cu nevinovăție copilărească, cf. (Matei 18,3).

[18] Oferă ca exemplu momentul Sfintei Liturghii în care preoții la cuvintele: *„Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim"*, rostesc cuvintele: „Hristos în mijlocul nostru"exprimă o realitate și o dorință, de a putea simți prezența lui Hristos în sânul comunității pe care o păstoresc. Cf: Pr. Teofil Părăian, „Cuvânt la cununie", în: *Mitropolia Ardealului*, XXIV (1979) 7–9, p. 664.

[19] Părintele mărturisește că cei doi soți trebuie să poată rosti cuvintele: „Hristos în mijlocul nostru", nu ca o vorbă simplă, ci ca o realitate. Rostul Sfintei Taine a Cununiei este acela de a pune la temelia legăturii dintre cei doi, pe Sfânta și viață făcătoare Treime. Părintele mai afirmă că până în momentul rostirii cuvintelor: „se cunună robul lui Dumnezeu (N), cu roaba lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh" a fost numai lucrarea omului. De aici înainte la lucrarea omului se adaugă lucrarea lui Dumnezeu, deoarece pentru ei și împreună cu ei lucrează darul lui Dumnezeu. Pentru mai multe informații, a se vedea Pr. T. Părăian, „Cuvânt la cununie"*,* p. 665.

Despre darul nașterii de copii, Părintele afirmă că Dumnezeu îl oferă acelora care se străduiesc să crească copii buni, deoarece la temelia vieții lor stă îndrumarea și exemplul părinților lor[20].

La temelia căsniciei se află: iubirea, respectul și străduința. Cuvântul prietenie cuprinde cele două simțăminte: iubirea și respectul. Fericirea unei familii constă în măsura iubirii lor[21].

Rugăciunea *Tatăl nostru* rostită de Mântuitorul Iisus Hristos cuprinde un îndreptar de viață pentru care încep să pășească pe drumul vieții de familie pe care cei doi trebuie să-și fundamenteze relațiile de familie. Această rugăciune trebuie realizată împreună de cei doi soți[22].

Părintele Teofil explică faptul că înainte de căsătorie, tinerii fac parte din familia în care au venit pe lume. Din clipa în care se căsătoresc, ei pun începutul unei alte familii, întemeind propria lor familie. Această unire simbolizează unirea dintre Hristos și Biserică[23].

Într-o familie creștină, lucrul omului crește în valoare atunci când are binecuvântarea Domnului. Dumnezeu știe pe fiecare și tot El știe cum să împartă fiecăruia cele spre mântuire[24].

Cei doi miri trebuie să fie uniți în credință, pentru a avea în ajutor harul Sfântului Duh, de aceea cerem de la Dumnezeu „unirea credinței". La aceasta se ajunge mai ales prin credință și prin harul Sfântului Duh[25].

Ca „recomandare", Părintele Teofil Părăian le recomandă tinerilor ce s-au hotărât să întemeieze o familie ca fiecare lucru să-l înceapă cu binecuvântarea lui Dumnezeu.

---

20 „Locul meu la rugăciune era lângă tata. Când vroiam să văd cum se roagă un sfânt, mă uitam la tata și știam că așa se roagă sfinții", spunea Părintele Teofil Părăian. Părintele le oferea ca sfat părinților să se roage împreună cu copiii lor Pr. T. Părăian, „Cuvânt la cununie"*,* p. 666.

21 Părintele Teofil afirmă că atunci când două iubiri, pline de respect, se îndreaptă una către cealaltă, ele formează temeiul prieteniei. În cadrul Sfintei Taine a Cununiei mirii primesc binecuvântarea lui Dumnezeu prin mijlocul preotului. Prin Sfânta Taină a Cununiei s-au îmbrățișat înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor cu iubirea și prețuirea unuia pentru altul. A se vedea: Pr. T. Părăian, „Cuvânt la cununie", p. 842.

22 Pentru aceasta, cei doi soți trebuie să se ferească de cel rău, de dușmanul binelui, precum și de tot răul ce se săvârșește cu gândul, fapta sau cu cuvântul. A se vedea: Pr. T. Părăian, „Cuvânt la cununie", p. 325.

23 *„Unirea dintre soți nu se realizează de la sine, ci ea trebuie susținută de voința celor ce însoțesc și trebuie ajutată de darul lui Dumnezeu".* Toate lucrurile din această lume pornesc de la gând și se împlinesc mai întâi în gând. Iar ei trebuie să gândească la fel, să aibă același gând comun. Cf. Pr. T. Părăian, „Cuvânt la Cununie", p. 83.

24 În viața de familie, fiecare dintre miri, trebuie să aducă agoniseala și să se silească să înainteze în credință. Viața nu se trăiește în salturi, ci zi de zi și clipă de clipă. Pr. T. Părăian, „Cuvânt la Cununie", p. 84.

25 „Unirea credinței și împărtășirea Sfântului Duh cerând, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos-Dumnezeu să o dăm.*"* Cf. Pr. T. Părăian, „Cuvânt la Cununie", p. 102.

Aceste cuvinte sunt întărite de Sfântul Marcu Ascetul, care ne spune că orice plănuire a noastră să o începem cu Cel ce este începutul a tot binele[26].

Un alt îndemn pe care îl oferă Părintele Teofil altor miri pe care i-a cununat este acela de a-și coordona viața în așa fel încât, Dumnezeu să le binecuvinteze fiecare lucrare pe care aceştia o desfăşoară, cu toate că vor exista momente în care diavolul le va bruia gândurile. De aceea este nevoie de o minte schimbată spre bine, spre un trai frumos pentru a putea gusta fericirea[27].

Părintele Teofil Părăian spune că viața de familie este binecuvântată de Dumnezeu, folosindu-se și de cuvintele Părintelui Arsenie Boca care le transmitea mirilor îndemnul de a naște sfinți. Iar acest lucru îl pot face doar sfinții; adică, sfinții să nască sfinți. Oamenii care doresc să aducă în lume sfinți, trebuie să devină ei înșiși sfinți[28].

Consider că, îndemnurile pe care le-a oferit Părintele Teofil Părăian acestor perechi de miri și care au fost așezate în aceste pagini constituie gândirea și raportarea Părintelui asupra Tainei Căsătoriei și a vieții de familie, conturând astfel viziunea acestuia.

Părintele Teofil Părăian – „Apostolul tinerilor"

Părintele Teofil Părăian, supranumit și „Apostolul tinerilor", spunea din toată inima că întotdeauna i-au plăcut tinerii. Considera că tânărul este modelabil și poate fi șlefuit sufletește, întrucât dorește și este interesat să se formeze pe sine. Duhovnicul de la Sâmbăta spunea că

> „tinerii, prin structura lor, prin năzuințele lor, prin felul de a se angaja în anumite acțiuni, sunt mai aproape de fericire, sunt mai aproape de realizări care să le dea mulțumire și fericire". Povestea adesea părintele cum înainte de anul 1990 la Mănăstirea Sâmbăta de Sus veneau la spovedit la el mai ales persoane mai în vârstă din satele din împrejurimi și se ruga: „Doamne, mai trimite-mi și un tânăr". Dumnezeu, pe care părintele Teofil îl numea cu bucurie „bun și iubitor de oameni", i-a ascultat cu prisosință rugăciunea. După câțiva ani avea să fie duhovnicul cel mai prezent în mijlocul tinerilor din România, la solicitarea acestora, la conferințe, în tabere, în universități și în școli, pentru a răspunde la toate întrebările și frământările lor,

---

[26] „Totdeauna lucrul tău să-l începi cu Dumnezeu. Unde-i El cu darul Său, nici un lucru nu e greu." Părintele ne transmite că acest lucru nu înseamnă că nu vom avea greutăți în viață, dar dacă îl avem pe Dumnezeu într-ajutor, vom putea trece peste toate cu ușurință, deoarece nu vom fi singuri în lupta vieții. Acestea sunt o parte din cuvintele care l-au însoțit pe Părintele Teofil de-a lungul vieții. A se vedea: Arh. T. Părăian, „Cuvânt la Cununie", p. 811.

[27] Mirii vor fi însoțiți în toate zilele vieții lor de Îngerul Domnului: *„Îngerul Domnului să meargă înaintea lor în toate zilele vieții lor"*. Prin aceste cuvinte avem garanția că nu suntem singuri în această lume. Credința e precum cultura: te ții de ea, o ai; nu te ții de ea, o pierzi, spune Părintele Teofil. A se vedea: Pr. T. Părăian, „Cuvânt la Cununie", p. 103.

[28] Părintele Teofil a mai susținut că Dumnezeu ne alege unii pentru alții.

devenind astfel darul lui Dumnezeu pentru tinerii români, doritori să viețuiască după Evanghelia lui Hristos, doritori să-și pună viața în slujba lui Hristos.[29]

Sfaturi ale părintelui Teofil pentru tineri

Părintele Teofil propunea tine-rilor care voiau să dobân-dească o legătură reală cu Dumnezeu să nu se despartă de unele lucruri esențiale în acest demers:

- Prezența la biserică în duminici și sărbători, pentru a se putea împărtăși de frumusețea sfintelor slujbe din tradiția ortodoxă, pe care le considera „vuietul Duhului", dar mai ales pentru a se putea împărtăși cu Sfintele Taine pe care Dumnezeu cu nespusă iubire le oferă omului;
- Rugăciunea „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul" – specifică călugărilor – o recomanda tuturor tinerilor, întrucât constituie o metodă de înlăturare a gândurilor negative și se poate spune în orice împrejurare. Numai cu gândul ațintit la Domnul Hristos putem merge peste valurile realității cotidiene care ne înconjoară, dar care este de cele mai multe ori cârmuită de principii necreștine. În tinerețea sa de școlar și licean, părintele spunea rugăciunea aceasta mai ales pe drum spre școală. Pe de o parte, s-a confruntat cu toată mizeria interioară, pe de altă parte, a avut experiența bucuriei și a plinătății în urma comunicării și întâlnirii cu Dumnezeu;
- Rugăciunea de dimineață și de seară (cel puțin un sfert de oră) și din timpul mesei pentru a putea mulțumi lui Dumnezeu pentru darurile pe care le revarsă în fiecare ceas asupra noastră și pe care din împrăștiere și neatenție nu le apreciem;
- Postul rânduit de Biserică, care este o disciplină prin care se îngrădește lăcomia după materie și se descoperă dorința omului de a fi în legătură cu Dumnezeu;
- Citirea în fiecare zi a două capitole din Evanghelie. Considera că nu putem să fim creștini (ucenici ai Domnului Hristos) dacă nu-I cunoaștem învățătura, pentru că ce nu cunoaștem nu putem întrupa în viața noastră.[30]

Alte învățături ale părintelui Teofil Părăian

Munca îl disciplinează pe om și în înțelesul că îi îngustează cumva orizontul de preocupări și îi dă posibilitatea să se concentreze, să iasă din împrăștiere. Acesta este rezultatul muncii. Dumnezeu mi-a dat putere, eu trebuie să lucrez cu puterea pe care mi-a dat-o Dumnezeu. Dacă nu lucrez cu puterea pe care mi-a dat-o Dumnezeu, înseamnă că nu Îi dau lui Dumnezeu ceea ce mi-a dat El, nu mă angajez prin munca

---

[29] Bianca Dana Scorțea, http://ziarullumina.ro/parintele-teofil-paraian-apostolul-tinerilor-112784.html (data accesării: 20.04.2017).

[30] Pr. Teofil Părăian, *Duhovnici români în dialog cu tinerii,* Editura Bizantină, București, 1997, pp. 54–57.

pe care o pot face pentru Dumnezeu. Așa au gândit Părinții cei duhovnicești despre muncă.[31]

La rugăciune ne arătăm cine suntem noi din punct de vedere al raportului nostru cu Dumnezeu. Dacă ne interesează sau nu ne interesează Dumnezeu. Daca ne interesează sau nu ne interesează liniștea sufletului. Dacă ne interesează sau nu ne interesează adunarea, concentrarea. Dacă ne interesează sau nu ne interesează cele pe care le cerem de la Dumnezeu. În Pateric se spune că este necesar ca rugăciunea să fie unită cu faptele, adică lucrurile pe care le cerem de la Dumnezeu să le urmărim și cu fapta. Adică, trăim o viață de nepăsare și apoi să cerem de la Dumnezeu niște lucruri pe care le-am vrea, dar pe care, într-un fel, am putea să le câștigăm și noi înșine.

Învățăm din Pateric un lucru foarte important: să ne ferim noi înșine de pricinile relelor și apoi să cerem ajutor de la Dumnezeu pentru ce nu putem face noi[32].

Sporirea noastră duhovnicească depinde și de noi și de duhovnic. De multe ori depinde mai mult de noi decât de duhovnic, pentru că pe duhovnic îl întâlnim mai rar, dar cu noi ne-ntâlnim în toată ziua, în toată clipa. Depinde de noi, de râvna noastră, de dorința noastră, de îmbunătățire, de hotărârea noastră pentru a fi în legatură cu Dumnezeu[33].

Postul nu este un mijloc în înțelesul acesta, că trebuie saă îl ții într-un anumit fel, că dacă nu-l ții așa nu te mântuiești și dac-l ții așa, te duci în rai. E o chestiune de disciplină, e un mijloc. Dacă-l ții aspru sau nu-l tii aspru, asta-i o chestiune a ta, personală, după trebuințele personale, după organismul pe care-l ai și după munca pe care o desfășori… Bineînțeles că aici, în părtile acestea, unde lucrează oamenii în mediul toxic, de exemplu, în fabricile de la Victoria și de la Făgăraș, unde li se dă lapte anume ca să poată face față la mediul acela, nu lise poate spune oamenilor să țină postul și să nu bea laptele care li se dă, pentru că ei au un regim pe care cei de demult nu l-au avut și pe care nu l-au prevăzut[34].

Sunt oameni care se plictisesc la slujbă! Și aceia trebuie să meargă la slujbă, nu ca să se plictisească, ci ca să nu se mai plictisească! Și aceia trebuie să meargă la slujbă, ca să se obișnuiască cu gândurile de la slujbă. Și aceia trebuie să meargă la slujbă ca să facă act de prezență, ca să dea dovadă că vor să aibă ceea ce nu au și că știu că nu pot avea altfel cele pe care le urmăresc decât în cadrul sfintelor slujbe, în cerul cel de pe pământ, în Împărăția lui Dumnezeu cea de pe pământ[35].

Din cele prezentate în acest capitol, putem observa și concluziona faptul că gândirea și teologia păritnelui Teofil Părăian a fost una experiențială, punând în practică

[31] Teofil Părăian, *Cuvinte către tineri,* Omniscop, Craiova, 1998, pp. 15–16.
[32] T. Părăian, *Cuvinte către tineri,* p. 27.
[33] Teofil Părăian, *Ne vorbește părintele Teofil,* Editura Episcopiei Romanului, Roman, 1997, p. 40.
[34] T. Părăian, *Cuvinte către tineri,* p. 72.
[35] T. Părăian, *Cuvinte către tineri,* p. 74.

învățăturile pe care și le-a însușit și asumat din Sfânta Scriptură și din tezaurul Sfintei Tradiții. De aceea, plin fiind de iubire și blândețe, oferea sfaturile cele mai potrivite pentru fiecare credincios ce călca pragul chiliei sale în căutarea vreunui remediu spiritual pentru viața sa.

Viața părintelui Teofil Părăian în timpul regimului comunist

Încă de la început trebuie să precizăm faptul că, dacă cercetăm cu atenție viața acestui mare părinte duhovnicesc al Bisericii Ortodoxe Române, putem observa că acesta a traversat întreaga perioadă a regimului comunist. Dar, acesta, cu toate că nu s-a lepădat de credința creștină, nu a avut o viață „specifică" martirilor căzuți în închisorile comuniste pentru apărarea credinței creștine. Dacă privim cu atenție acest aspect și să ținem cont de itinerariul vieții sale putem observa că pentru acesta, Dumnezeu a rânduit anumite „intervenții" în viața acestuia, în pragul unor schimbări sociale în țara noastră. Părintele Teofil Părăian nu este amintit între mărturisitorii ce au suferit în închisorile comuniste. Dar, prin această cercetare încercăm să prezentăm sub o altă formă mărturisirea acestui mare duhovnic român în perioada regimului comunist. Întreaga perioadă comunistă a fost petrecută de părintele Teofil Părăian în mănăstirea ctitorită de Constantin Brâncoveanu.

În continuarea acestui material vom prezenta și câteva „interacțiuni" ale părintelui Teofil Părăian cu autoritățile regimului comunist. Sunt câteva încercări de a-i căuta vreo pricină de vinovăție, prin care și părintele Teofil să fie prins în cursa acestui regim. Dar, cu pronia lui Dumnezeu, părintele Teofil Părăian nu a fost reținut, putând să-și desăvârșească legătura cu Dumnezeu. Putem afirma cu tărie că Dumnezeu a pregătit pentru poporul român pe acest mare duhovnic, pentru a-l avea credincioșii spre folosul sufletelor lor în perioada post-comunistă, atât de tulburată și aflată în căutarea unui adevărat sens al vieții societății. Este edificatoare remarca pe care am amintit-o mai sus cu privire la faptul că părintele Teofil aflându-se în plin regim comunist, având la Sfânta Taină a Spovedaniei doar persoane de vârsta a treia, i-a cerut lui Dumnezeu să îi ofere și tineri. Dumnezeu i-a ascultat cererea și i-a oferit sub aripa sa duhovnicească mulțime de suflete tinere pe care părintele Teofil le-a modelat și le-a oferit un sens pentru viața lor.

În continuare vom expune un scurt fragment pe care Florian Bichir, membru al Colegiului CNSAS, îl prezintă în cartea sa, *Parintele Teofil, orbul care L-a vazut pe Dumnezeu. Dosarul de Securitate al Duhovnicului Bucuriei.*

Deși nu a fost închis, Părintele Teofil Părăian, marele duhovnic de la Sâmbăta, a fost o perioadă îndelungată în atenția Securității, fiind suspectat, la fel ca și Părintele Arsenie Boca, pentru o presupusă relație conspirativă cu membri ai Mișcării Legionare.

Prezentăm, pentru moment, un fragment dintr-o Notă Informativă a Securității, din data de 10.04.1964:

> „(…) Părintele Teofil Părăianu este un om foarte inteligent, are o memorie fenomenală, care s-a dezvoltat în lipsa vederii. Aceasta l-a ajutat ca la studiile făcute peste tot să fie printre primii.
>
> Ca monah este foarte conștiincios, are o credință limpede, este altruist, modest, venitul ce-l dobândește ca drept de autor, precum și jumătate din salar îl depune în casa de obște a mănăstirii. Ai lui nu-i pretind să-i ajute, fiindcă au din ce trăi și sunt toți sănătoși.
>
> Ca păreri negative se observă și la părintele Teofil, aceeași lipsă, ca și la părintele Serafim, lipsa elementului politic în predicile ce le ține. Conținutul predicilor sale e strict teologie, privind exclusiv mântuirea sufletelor credincioșilor, lipsind elemente ale educației cetățenești necesare într-o predică în zilele noastre. Scăparea aceasta nu vine dintr-o pornire reacționară, ci dintr-o obișnuință. Am observat însă că în ultima vreme articolele sale de revistă sunt mai actualizate.
>
> În discuțiile purtate cu cei ai mănăstirii sau cu cei din afară cu care poartă corespondență, văzători și nevăzători, e destul de atent și nu vorbește niciodată de rău stăpânirea statului nostru, nu-l interesează latura politică, ci duce luptă împotriva păcatului, care dăunează mântuirii sufletului.
>
> Tatăl părintelui Teofil Părăianu a făcut parte din Mișcarea legionară, lua parte din când în când la ședințele legionare – după afirmația părintelui Teofil deși soția lui îl ținea de rău pentru aceasta dar nu știu dacă a fost un membru activ al acestei organizații politice.
>
> În prezent mai persistă în nemulțumire față de colectivizare. Era un țăran mijlocaș destul de harnic și o fire independentă și încă nu a reușit să se împace cu noua situație din satul său. Părintele Teofil încearcă să-i liniștească amintindu-le că acum nu mai are greutăți și că dacă sunt harnici vor duce-o bine în gospodăria colectivă”.[36]

Florian Bichir afirmă că

> „am descoperit după multe eforturi dosarul părintelui intact. Virgin, nici măcar cotat de colegii mei, doar cu numărul de înregistrare al Serviciului Romîn de Informații (SRI), care de altfel ni l-a și predat.
>
> După ce l-am citit, am simțit cum mă inundă o bucurie în suflet. Părintele nu a cedat, a fost vertical până la capăt! Mi-a fost rușine că m-am îndoit. Și am simțit că trebuie să mă răscumpăr, să-mi cer iertare”.

Considerăm că prin aceste documente și elemente pe care le avem, rezultă verticalitatea și credința nezdruncinată a părintelui Teofil Părăian, simplitatea, discreția și iubirea nemărginită față de Dumnezeu, prin care a reușit să își consolideze credința și să crească în cunoașterea lui Dumnezeu. Credem în urma celor prezentate până

[36] Florian Bichir, *Parintele Teofil, orbul care L-a vazut pe Dumnezeu. Dosarul de Securitate al Duhovnicului Bucuriei*, Agnos, 2015, pp. 47–48.

acum, că Dumnezeu l-a oferit spre ocrotirea și călăuzirea poporului pe părintele Teofil Părăian, arătând prin acesta iubirea și blândețea Sa.

Concluzii

Deviza care l-a purtat pe Părintele Teofil Părăian de-a lungul vieții a fost aceasta: „cum ți-e viața, cum te porți, așa te rogi" – totodată, fiind și sfatul de preț adresat credincioșilor, atunci când îl căutau și îi cereau îndemnuri; așa a fost și viața Părintelui, o viață de bucurie cu rugăciune, sau de rugăciune cu bucurie, o viață de care s-au bucurat și se bucură mulți. Credea cu tărie că fără o rânduială în minte nu-ți poți face rânduială în viață.

Părintele ne mărturisește că cea mai apropiată rugăciune a sa a fost următoarea: „Cruce-n cer, Cruce-n pământ, Cruce-n locu-n car' mă culc; Cruce-n casă, Cruce-n masă, Îngerii pe jur de casă, Dumnezeu cu noi la masă".

Călugăria nu a înțeles-o ca o desconsiderare a căsătoriei, urmând povățuirea Părintelui Arsenie Boca, care spune că: „nu toți din lume se prăpădesc și nu toți din mănăstire se mântuiesc",

iar opțiunea pentru acest mod de viețuire nu este dictată de disprețul celuilalt mod de viață creștină: „nu se poate spune că toată lumea, ca să se mântuiască, trebuie să se călugărească. Și în mănăstiri sunt căderi, și în viața comună sunt ridicări."

Pentru Părintele Teofil, călugăria este o bătrânețe încuviințată, o bătrânețe echilibrată, o bătrânețe ca rezultat al unei vieți îngrijite, curate, sfinte, este un dar de la Dumnezeu: „... dacă ești călugăr, trebuie să fii bătrân înainte de bătrânețe... Să fii ponderat mai mult decât un tânăr, poți avea entuziasmul tânărului..."

Rolul și importanța teologică a periodicului eclesial „Biserica Ortodoxă Română”, în timpul arhipăstoririi Patriarhului Justinian Marina (1948–1977)*

Vasile-Lucian Glodan**

Introducere

Revista teologică „Biserica Ortodoxă Română”, astăzi, cunoscută sub numele de „Buletinul oficial al Patriarhiei Române”, denumire dată de Patriarhului Justinian Marina[1], reprezină unul dintre puținele periodice, în general și, teologice ortodoxe, în special, care și-au păstrat continuitatea editorială, încă din momentul apariției, sfârșitul secolului al XIX –lea, până astăzi. Importanța acestui jurnal periodic, care în decursul timpului și-a schimbat formatul și modul de abordare a problemelor în funcție de perioada și contextul istoric al apariției – perioada regalistă, comunistă și post-decembristă – este dată atât de continuitatea lui în timp, de faptul că reprezintă poziția oficială a Patriarhiei Române, fiind publicația „de casă” a instituției, reprezintă un instrument de exprimare și mărturisire a credinței ortodoxe, adaptat la nevoile și vicisitudinile perioadei în care el a apărut și nu în ultimul rând, periodicul „Biserica Ortodoxă Română” a reprezentat o rampă de lansare pentru teologii ortodocși și viitorii profesori ai facultăților de Teologie din țară și străinătate.

Lucrarea de față se dorește a fi o expunere obiectivă și sistematică a rolului și importanței teologice a periodicului eclesial „Biserica Ortodoxă Română”, în perioada comunistă, mai exact, în timpul arhipăstoririi Patriarhului Justinian Marina. Raportându-ne la perioada menționată, vom încerca să răspundem la întrebări precum: *Care a fost impactul cenzurii regimului asupra editorilor revistei?*, *S-au tratat în această perioadă probleme de interes teologic sau lucrările s-au limitat la teme de propagandă?*

* Lucrarea redactată sun îndrumarea Pr. prof. univ. dr. Gheorghe Petraru.

** Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

1 „Jurnalul periodic eclesiasticu Biserica Orthodoxă Română” a fost primul nume al revistei, această denumire fiind modifică pentru prima dată în 1885, „Revistă periodică eclesială a Sfântului Sinod și a S-tei Biserici Autocefale Ortodoxe Române” și a fost utilizată până în anul 1916, când România intră în război. Din anul 1928 ea se va numi „Revista Sfântului Sinod”, iar după instalarea ca Patriarh din anul 1948 a lui Justinian Marina, se numește „Buletinul oficial la Patriarhiei Române”, această formulare fiind folosită până în prezent.

și nu în ultimul rând: *Ce contribuție a avut „Biserica Ortodoxă Română” în dezvoltarea culturală a secolului al XX –lea?*

În elaborarea lucrării am utilizat atât metoda de lucru cantitativă cât și cea calitativă, folosind cu precădere articole din revista „Biserica Ortodoxă Română”, dar și documente de arhivă.

Istoricul periodicului eclesial „Biserica Ortodoxă Română”

Ideea elaborării unei reviste teologice, care să exprime poziția Bisericii Ortodoxe Române, apare la sfârșitul secolului al XIX –lea, cu 11 ani înainte de obținerea autocefaliei, mai exact în anul 1874, când, după numeroase discuții și propuneri, a fost semnat de rege un regulament[2], prin care se valida tipărirea publicației „Biserica Ortodoxă Română”.

Cu toate că articolele 4 și 5 din regulament, arata obligativitatea tuturor clericilor de a se abona la acest jurnal[3], desele apeluri ale ierarhilor făcute clericilor, de a solicita acest jurnal, arată puțina receptivitate a celor din urmă. Un exemplu concludent în acest caz, îl reprezintă scrisoarea mitropolitului Iosif Naniescu al Moldovei, adresată „cucernicului protoiereu al județului Iași”[4] în care amintește de întocmirea unui jurnal bisericesc: „Biserica Ortodoxă Română[5]„. În urma acestei scrisori au fost abonați, pe perioade de câte un an, preoți din 116 parohii din Iași atât din mediul urban cât și cel rural. Exemplul mitropolitului de la Iași, avea să fie preluat și de către ceilalți membri ai Sfântului Sinod.

Acest prim pas, cu obiectiv imediat al încurajării clericilor spre cultură, avea ca obiectiv pe termen îndelungat dezvoltarea unui sistem de învățământ organizat, de promovare a valorilor culturale, atât clericale, cât și laice și totodată, inițiativa mitropolitului stă la baza formării primelor biblioteci parohiale. Astfel, multe din bisericile noastre păstrează și astăzi diferite numere ale acestor publicații și chiar există locuri unde se găsesc toate numerele revistei, din anul 1874 până astăzi.

Chiar dacă decizia mitropolitului poate părea drept având un caracter imperativ și ultimativ, raportându-ne la situația existentă în acea perioadă – mulți clerici fără o pregătire prealabilă, mănăstiri și schituri pustiite – acțiunea ierarhului Iosif capătă consistență și importanță odată cu sprijinirea și continuarea acestui proiect ambițios.

---

[2] Publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 124, la 8 iunie 1874.

[3] Art. 5 prevede obligativitatea achiziționării acestui periodic de către toți cei din clerul bisericesc, fie mireni sau monahi, diaconi sau episcopi.

[4] Arhivele Naționale Române, filiala Iași, fondul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, *Acta abonamentelor la jurnalul „Biserica Ortodoxă Română” anii 1875–1880*, dosar nr. 3/1875.

[5] Iosif Naniescu, *Biserica Orthodoxă Română – jurnal periodicu eclesiasticu*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul I (1874), nr. 1, pp. 1–4. (semnată în 20 septembrie 1874)

Primul număr al jurnalui vede lumina tiparului în luna octombrie a anului 1874. Acesta are un număr de 80 de pagini în format A4 și cuprinde „Regulamentu pentru jurnalulu bisericescu”[6], un articol despre Biserică, semnat de Ghenadie Enăceanu, unul dedicat explicării importanței zilei de duminică, semnat de Silvestru Balanescu și câteva predici ale arhiereului Ghenadie. Numărul se încheie cu lucrarea „Chronica eclesială” în care ne este prezentată situația vieții religioase (la anul 1874) a Bisericii răsăritene și apusene.

Regulamentul de funcționare al periodicului este redat în întregime, el conținând toate detaliile cu privire la numele[7], formatul[8], prețul[9], modul de administrare[10] și oferă indicii clare cu privire la temele tratate[11], rolul revistei fiind unul cultural-apologetic și de informare. Numerele erau legate în volume colective anuale, cuprinzând numerele din luna octombrie pînă la sfârșitul lui septembrie.

Odată cu moartea lui Carol la Peleș, alegerea lui Ferdinand ca rege al țării și intrarea României în Primul Război Mondial, activitatea revistei „Biserica Ortodoxă Română” este întreruptă. Această activitate se va relua în timpul perioadei interbelice și va continua și în timpul și după cel de al Doilea Război Mondial, până în prezent.

Perioada 1948–1977

Păstrând compasiunea și recunoștința pentru spiritul de luptă și cel de jertfelnicie arătat de creștinii închiși în temniție pentru crezul lor religios, trebuie subliniat faptul că nu toți dintre cei încarcerați în închisorile statului român în perioada comunistă, au mărturisit acest crez de la început, poate unii niciodată. Un lucru este sigur, condițiile și tratamentul inuman la care au fost supuși, de către cei ce erau de un neam, de un sânge și de o credință cu ei, nu face cinste statului de drept, este imoral și departe de a fi în conduita creștină.

Perioada propusă spre analiză, este cea a anilor 1948–1977, mai exact, timpul arhipăstoririi Patriarhului Justinian Marina. Dată fiind titulatura temei, ne vom axa

6 Carol, *Regulamentu pentru jurnalulu bisericescu*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul I (1874), nr. 1, p. 5.
7 *Ibidem,* art 2 : Va purta numele : „Biserica Ortodoxă Română”, p. 5.
8 *Ibidem*, art. 3 „Va ieși o-dată pe lună în broșuri cel puțin de câte 5 cole broșura, formatulu 8^0, pe chârtie bună”, p. 5.
9 *Ibidem*, art 13 : „prețul să fie redus la minimulu posibilu, coprindendu-se în el costul tiparului, remunerariul redactorilor și alte cheltuieli necesare”, p. 8.
10 *Ibidem*, art. 12: „Abonamentele se vor administrațiile eperhiale și protoierii”, p. 8.
11 *Ibidem*, art. 6: „Traducțiuni alese din operele sfinșilor părinți, mai ales acelea ce s-ar acomoda trebuințelor stării actuale a bisericii și a poporului român, lămuriri asupra canoanelor bisericești (...) în genere orice privesce învățătura dogmatică, orală, disciplinară și a cultului ortodox, precum și progresul bisericii române spre destinația sa spirituală”, p. 7.

doar pe articolele din „Biserica Ortodoxă Română” în perioada sus-menționată, tratând într-o manieră obiectivă aportul lor în lucrarea misionară a bisericii și evidențiind modalitățile prin care acest periodic eclesial a devenit un instrument de mărturisire publică a credinței, într-un mod academic, cultural și totodată legal.

Biserica a fost nevoită să reziste și să-și continue activitatea învățătorească și sfințitoare, în oricare perioadă istorică a existenței sale, iar triumful ei este anunțat chiar de Mântuitorul „pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui” (Matei 16, 18). Perioada comunistă, care din punct de vedere istoric era continuatuarea celei regaliste, își începe „activitatea” încă din momentul 1947, când Regele Mihai abdică, iar în fruntea Bisericii Ortodoxe Române se găsea octogenarul patriarh Nicodim Munteanu.

Un an mai târziu, Nicodim se mută la cele veșnice, iar la data de 24 mai 1948, Marele Colegiu Electoral a ales pe IPS Justianian Marina, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Momentul alegerii, cât și cel al morții fostului patriarh este consemnat pe larg în numerele unu și doi, al revistei „Biserica Ortodoxă Română” din 1948.

Odată cu alegerea lui Justinian, se reînnoiește apelul făcut pentru prima data de Iosif Naniescu, cel al obligativității abonamentului revistei „Biserica Ortodoxă Română”, fiind fixată și suma anuală – 600 de lei[12].

Este momentul unei noi etape din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, etapă ce va marca și forma generații în spiritul socialismului[13], dar va păstra, va intensifica și oferi continuitate mărturisirii și lucrării misionare a Bisericii Ortodoxe Române.

Raportându-ne strict la perioada publicațiilor din anii 1948–1977, vom observa o deschidere sau o reorintare către prietenul rus, în ceea ce privește numărul recenziilor revistelor și cărților rusești[14]. Totodată nu putem trece cu vederea faptul că se păstrează legătura cu partea de Vest a Europei, nelipsite fiind scrisorile de felicitare cu prilejul a diferite evenimente religioase și sociale, din întreg spațiul creștin, ortodox, romano-catolic și nu în ultimul rând, protestant.

Spre deosebire de multe publicații laice ale vremii, unde s-a demonstrat prezența numeroaselor articole fictive – povestiri ale unor personaje imaginare – și unde propaganda comunistă ocupa circa 90 % din text, revista „Biserica Ortodoxă Română” a făcut notă discordată de la această manipulare impusă de cenzură. Evident, există

---

[12] Administrația rev., *Înștiințare către PP. CC. Preoți Parohi*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul LXVI (1948), nr. 1–2, p. 208.

[13] Însuși Patriarhul Justinian avea să mărturisească secretarului său N. Cazacu, spre sfârșitul vieții, că în tinerețe a crezut cu tărie în acest curent, dar începe să aibă îndoieli. Afirmație susținută public de fiul secretarului Cazacu în cadrul celei de a V –a ediție a Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”.

[14] În perioada 1948–1989, avem nenumărate traduceri și recenzii ale revistelor rusești, știri despre Patriarhia Moscovei și diferite lucrări bilingve.

în texte inserate anumite trimiteri la bună-starea oferită de partid, există în unele articole acel limbaj de lemn, unele dintre acestea putând fi găsite în nelipsita rubrică: „Însemnări din viața Patriei”[15], dar există și o libertate de exprimare în cuprinsul articolelor cu caracter dogmatic, canonic, liturgic, istoric și chiar spiritual.

Strânsa prietenie dintre Patriarjul Justinian și Gheorghe Gheorghiu-Dej, conferă, nu doar libertate de exprimare celui dintâi, ci și, Bisericii Ortodoxe, al cărui întâistătător era. Doar în lumina acestei libertăți, ne putem explica faptul că, în anul morții lui Dej și alegerii lui Ceaușescu, 1965, nu apare în nici un număr din „Biserica Ortoxă Română” din acel an, un articol care să marcheze aceste evenimente, eminamente importante pentru țară și pentru unicul partid. Putem vorbi în acest moment de o autonomie a reviste Patriarhiei, de o libertate de a alege și de a exprima doar poziția Bisericii Ortodoxe Române.

Roata istoriei avea să se întoarcă, iar dacă în anul 1965, „Biserica Ortodoxă Română” nu amintea despre alegerea lui Nicolae Ceaușescu, în anul 1977, moartea Patriarhului Justinian, apare doar ca un anunț (spre deosebire de momentul 1948, când un număr întreg al revistei era dedicat morții Patriarhului Nicodim, procesiunii și slujbei de înmormântare), amintindu-se data decesului, restul numărului fiind ocupat de alegerea noului Patriarh, în pesroana mitropolitului Iustin Moisescu al Moldovei și Sucevei[16].

Personalități ce au publicat în „Biserica Ortodoxă Română”

Revista de casă a Patriarhiei Române, a reprezentat un etalon în lumea publicațiilor religioase, atât în perioada de debut, în cea comunistă, dar și în cea contemporană. Referindu-ne strict la perioada activității editoriale din timpul arhipăstoririi patriarhului Justinian, „Biserica Ortodoxă Română” a reprezentat, alături de celelalte periodice eclesiale – „Studii Teologice”, „Ortodoxia”, „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, „Mitropolia Ardealului”, „Mitropolia Olteniei”, „Mitropolia Banatului” – un mod de manifestare a lucrării misionare ortdoxe, o fereastră către cultură și totodată o rampă de lansare și afirmare pentru mulți din teologii ortodocși.

În numerele revistei se tratează probleme dogamtice și canonice, se comemorează anumite personalități sau evenimente, fiindu-le dedicate nenumărate studii, care la rândul lor scot la lumină documente inedite din arhivele naționale și mănăstirești,

[15] Redacția, *Însemnări din viața patriei*, anul XCII (1974) nr. 1–2, p. 86. Articolul nu este semnat, cum nu este semnată această rubrică nici în celelalte din numere.

[16] Se amintește numai moartea patriarhului Justinian la 26 martie 1977, dar nu i se dedică un studiu acestui eveniment. Se trece direct la felicitarea și hotărârea de alegere a lui Iustin Moisescu. Vezi, „Biserica Ortodoxă Română, anul XCV (1977), nr. 7–8.

se aduc în atenția cititorilor diferite teme de reflecție și se fac nenumărate traduceri ale textelor grecești cu privire la Sfinții Părinți ai Bisericii Ortodoxe.

Printre cei ce au publicat studii și articole în numerele acestei reviste, în perioada arhipăstoririi Patriarhului Justinian[17], se numără viitorul episcop Epifanie Norocel[18], Dumitru Stăniloae[19], Dumitru Radu, Teodor M, Popescu și numeroși preoți, teologi, istorici, lingviști și chiar oameni politici. Nu doar numele celor ce au publicat ridică prestigiul, pe de o parte al acestei reviste, iar pe de altă parte îi conferă un aer de libertate, ci și temele propuse spre dezbatere suscită interesul cititorului. Astfel numerele 5 și 6 ale revistei din anul 1966 sunt dedicate în întregime comemorării trecerii la cele veșnice a mitropolitului Antim Ivireanul[20]. Materialul reprezintă un adevărat câștig istoriografic, fiind cercetate izvoarele și arhivele, aducându-se în atenția publicului diferite manuscrise, testamentul Sfântului Antim și noi dovezi cu privire la perioada petrecută de el înainte de a ajunge în Țara Românescă. Toate aceste documente aveau să fie folosite ca argumente cu prilejul canonizării Sfântului Antim.

Periodicul eclesial tratează și ample probleme istoriografice[21] și lingvistice[22] aducând argumente concludente cu privire la faptul că Biserica a reprezentat temelia dezvoltării statului român, iar cultura românească este la rândul ei formată și tinda bisericii. Se tratează și probleme de memorialistică[23], dar poate cele mai importante sunt acele texte și contribuții aduse de diferiți teologi în vederea susținerii canonizării de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a Sfântului Calinic de la Cernica, a Sfinților mărturisitori Ilie Iorest și Sava, a Sfinților Cuvioși Mărturisitori Visarion, Sofronie și Sfântul Mucenic Oprea și a Sfântului Ierarh Iosif cel Nou de la Partoș. Astfel, în plin avânt socialist, Biserica Ortodoxă Română poate canoniza și publica texte cu privire la viața și activitatea acestor sfinți români. Tot în numerele revistei

[17] Teodor Baconsky numește această perioadă „arhipăstoria Apostolatului social" în: „Dilema Veche" 11–17 mai 2017, nr. 690.

[18] Magistrand Ierod. Norocel Epifanie, *Sfântul Eftimie Patriarh de Tîrnova și legîturile lui cu Biserica Românească*, în: „Biserica Ortodoxă Română", anul LXXXIV (1966), nr. 5–6, pp. 552–573

[19] Pr. D. Stăniloae, *Liturghia și unitatea religioasă a poporului român*, în: „Biserica Ortodoxă Română", anul LXXIV (1956), nr. 10–11, pp. 1078–1087.

[20] Damian P. Bogdan, *240 de ani de la moartea de mucenic a lui Antim Ivireanul – viața lui Antim Ivireanul*, în: „Biserica Ortodoxă Română", anul LXXIV (1956), nr. 8–9, pp. 679–689.

[21] Prof. T.G. Bulat, *Ioan Comnen, „Iatro-filosoful", profesor la Academia Domnească și Mitropolit al Dristei († 1719)*, în: „Biserica Ortodoxă Română", anul LXXXIV (1966), nr. 3–4, pp. 356–368.

[22] G.F. Țepelea, *Mineiele de la Râmnic, contribuția lor la dezvoltarea limbii române literare și la biruința ei definitivă ca limbă de cult*, în: „Biserica Ortodoxă Română", anul LXXXIV (1966), nr. 3–4, pp. 369–387.

[23] Mihai Caratașu, Paul Cernovodeanu, Nicolae Stoicescu, *Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul*, în: „Biserica Ortodoxă Română", anul XCVIII (1980), nr. 1–2, pp. 243–315.

este adusă în atenția cititorilor și canonizarea „Sfântului Nicodim Aghioritul”[24], acest lucru arătând buna colaborare dintre Bisericile ortodoxe surori, indiferent de perioada și regimul care a marcat evoluția țării noastre.

Importanța activității editoriale a periodicului „Biserica Ortodoxă Română”

Importanța activității editoriale este dată de contribuția sa adusă dezvoltării culturii teologice, de deschiderea unor noi domenii de cercetare, de posibilitatea exprimării și prezentării în scris a diferitelor cercetări și de faptul că acest periodic avea și are o „acoperire” națională, iar caracterul lui obligatoriu – toate parohiile și mănăstirile din țară erau abonate – a reprezentat un real câștig, nu doar pentru grupul editorial, ci și pentru cei primeau acest periodic. Fiind revista „de casă” a Patriarhiei Române, temele tratate erau supuse unor analize și expertize minuțioase, acest lucru indicând și introducând un elitism al cercetării teologice.

Obligativitatea abonării tuturor preoților la acest periodic, formulată încă din regulamentul semnat de Carol I în 1874, reamintită de Iosif Naniescu în anul 1875 și reintrodusă de Justinian Marina în anul 1948, a stârnit în toate fazele ei de desfășurare și păreri contradictorii, păreri care se mențin și astăzi, revista păstrându-și acest caracter și în 2017. Cu toată această opoziție, argumentată mai bine sau mai puțin bine, de cei ce o alimentează, periodicul „Biserica Ortodoxă Română” a stat la baza dezvoltării primelor biblioteci parohiale și le-a completat pe cele mănăstirești, existente deja. Cele 12 volume anuale pot fi găsite și astăzi în diferite biserici din țară, unde cei ce le-au administrat au arătat o grijă deosebită față de acest „patrimoniu” sau „tezaur” național.

Studiile publicate în revista patriarhiei în perioada 1948–1977 sunt folosite și astăzi, ele stau la baza numeroaselor cercetări de natura teologică și chiar istorică, reprezentând încă material didactic pentru învățământul liceeal, dar și pentru cel universitar. Nenumărate lucrări de seminar, de licență și chiar de doctorat au astăzi trimiteri la subiectele tratate în paginile revistei „Biserica Ortodoxă Română”.

Imprtanța periodicului eclesial în general este dată de faptul că această revistă se contopește și se dezvoltă odată cu Biserica Ortodoxă Română, activitatea ei editorială fiind anterioară obținerii autocefaliei, iar alături de alte lucrări periodice, „Telegraful Român”, reprezintă una dintre cele mai importante acțiuni și lucrări misionare a Bisericii Ortodoxe Române.

---

[24] Pr. Olimp N. Căciulă, *Canonizarea Sfântului Nicodim Aghioritul*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, anul LXXIV (1956), nr. 5, pp. 424–430.

Concluzii

Periodicul eclesial „Biserica Ortodoxă Română” reprezintă încununarea eforturilor a generații de preoți, teologi, istorici, într-un cuvânt, a generațiilor de misionari români-ortodocși, care prin puterea literii și a cuvântului, au explicat învățăturile și însemnătatea Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, au apărat Biserica și turma ei, au luptat pentru propovăduirea Cuvântului revelat și au reevocat întreaga lucrare misionară a înaintașilor lor.

Acest periodic este cu atât mai important, cu cât activitatea lui nu a încetat în momente de cumpănă pentru societatea românească în general și pentru Biserica Ortodoxă Română în special. Grație diplomației, dar în special a rugăciunii continue, Patriarhul Justinian a reușit să dezvolte lucrarea misionară cu timp și fără timp în întreg teritoriul țării, fiind binecuvântat cu cei mai mulți ani de arhipăstorie. Dacă altcineva putea să gestioneze mai bine această situație, nu știm. Cert este faptul afinitatea sa politică – în perioada interbelică a fost membru al țărăniștilor – dezvoltată încă din tinerețe și remodelată la vârsta deplinătății, au oferit Bisericii Ortodoxe Române un echilibru în ceea ce însemna colaborarea și dintre Stat și Biserică. Cu toate că era departe de „Sinfonia bizantină”, relația dintre cele două instituții a conferit legitimitate atât uneia cât și celeilalte, iar activitatea editorială a periodicului „Biserica Ortodoxă Română” întărea poziția Bisericii vis-a-vis de opoziția ideologiilor vremii.

Lucrarea de față dorește să aducă în atenția cititorilor o altfel de mărturisire de credință, un altfel de lucrare misionar-apologetică desfășurată sub egida Patriarhiei Române. „Biserica Ortodoxă Română” reprezintă forma legală, a mentalității acelor vremuri, de a mărturisi credința ortodoxă într-un mod public, nu doar între zidurile bisericilor, ci și în afara lor, în spațiul public.

Propovăduirea Evangheliei și mărturisirea credinței în Asia Mică. Perspective cultural-istorice ale Bisericilor din Apocalipsă[*]

Gheorghe Traian Mocan[**]

Contemporanii sfinților apostoli „au avut temeri și speranțe, îndoieli și așteptări, asemenea oamenilor din toate timpurile."[1] Iudaismul avea propria ofertă soteriologică, religia greacă la fel. „Diversitatea ideilor și mișcărilor intelectuale și religioase prezente în lumea elenisto-romană ne arată cât de intens era preocupat omul din lumea veche de sensul ultim al vieții."[2] Mai elaborate în marile orașe, aceste preocupări aveau în *polis*-uri o intensitate maximă. Philip A. Harland consideră că, în ciuda metamorfozelor inerente societății greco-romane, „putem vorbi despre o vitalitate permanentă a vieții civice, în special din punct de vedere social și religios."[3]

Viziunea misionară a Sfinților Apostoli a ținut și ea cont de aceste prefaceri socio-politice. Astfel, într-o perioadă înfloritoare pentru Imperiul Roman, evanghelizarea se îndrepta cu prioritate spre marile centre urbane. Caracterul citadin al primei expansiuni creștine este vădit mai cu seamă în descrierea pe care Sfântul Luca o face în *Faptele Apostolilor*. Pătrunși de așteptarea vie a Parousiei, prima generație de creștini au reușit să cucerească pentru Hristos cele mai importante orașe de pe teritoriul imperiului.

Cele șapte orașe ale Asiei Mici menționate în Apocalipsa 2–3 reprezintă paradigme elocvente în ceea ce privește spiritualitatea primară. Fiecare dintre acestea au purtat un supranume după cum urmează: *Efesul* – „Orașul schimbării; *Smirna* – „Paradisul vanității"; *Pergamul* – „Atena Asiei"; *Tiatira* – „Castelul Alb"; *Sardesul* – „Orașul lui Cezar"; *Filadelfia* – „Mica Atenă" și *Laodicea* – „Orașul lui Zeus". Legate de Roma prin interese precise, afiliate politic și promotoare ale viziunii romane în spațiul asiatic,

---

[*] Lucrarea redactată sub îndrumarea Pr. prof. univ. dr. Stelian Tofană.

[**] Drd. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca.

[1] Eduard Lohse, *Mediul Noului Testament*, trad. de Marius și Petronela Bitiușcă, Sapientia, Iași, 2010, p. 367.

[2] E. Lohse, *Mediul Noului Testament*, p. 367.

[3] P.A. Harland, „The Declining *Polis*? Religious Rivalries in Ancient Civic Context", în: Leif E. Vaage (ed.), *Religious Rivalries in the Early Roman Empire and the Rise of Christianity*, Wilfrid Laurier University Press, Wilfrid, 2006, p. 22.

aceste orașe s-au remarcat printr-o dezvoltare economică uimitoare. Aferentă acestei dezvoltări semnalăm și o vanitate ce răzbate prin scrierile vremii, dar și un anumit grad de independență la nivel socio-administrativ.

Creatoare ale unei urbanități exemplare, aceste metropole antice aveau în componență „conciliul, care de obicei număra între 200 și 500 de membri și poporul, care includea cetățenii împărțiți și ei la rândul lor în funcție de semințiile lor, unii dintre ei având poziții oficiale din punct de vedere civic (deținând titluri care variau de la un oraș la altul)."[4] În vârful ierarhiei se aflau – invariabil – cele două tipuri de autoritate: *zeii și conducătorii*. Locuitorii priveau ambele categorii ca fiind importante, ba chiar indispensabile în ceea ce privește protecția și bunăstarea. Astfel, „zeii protejau *polis*-ul și pe locuitorii lui de cutremure, foamete și alte dezastre naturale, oferindu-le mântuirea (*soteria*), stabilitate și pace, iar citadinii le ofereau onoruri speciale, cu precădere cultice."[5] Asistăm la un politeism extrem de viu și variat, care angrena întreaga populație, indiferent de statutul social.

Creștinismul primar traversează, așadar, spațiul Palestinei cu o efervescență extraordinară. Datorită activității misionare a Sfântului Apostol Pavel, noua credință ajunge și în regiunile neevreiești, cu precădere în Asia Mică și Grecia. „Odată cu răspândirea creștinismului în aceste regiuni elenistice, el însuși se transformă și, în același timp, transformă viața cotidiană a oamenilor. Primul secol creștin a însemnat o vreme de schimbări intense."[6] Pentru a urma concluzia lui James W. Ermatinger, „diferența dintre secolul I î.Hr. și secolul I d.Hr. era uimitoare. Roma controla, politic vorbind, întreaga regiune, ceea ce a dus la apariția unei clase de mijloc puternice și angajate din punct de vedere economic. De asemenea, în acest răstimp asistăm și la debutul unei noi religii – *creștinismul* – care modelează fără putere de tăgadă viața obișnuită în anul 100 d.Hr."[7]

Una dintre regiunile creștine de o densitate aparte în această perioadă a fost provincia Asia Mică (sau Anatolia). Ea reprezenta un conglomerat de regiuni care, la vremea când Sfântul Ioan va trimite cele Șapte Scrisori (Apoc. 2–3), vor fi avut deja un mileniu de istorie. După năvălirea nomazilor (în jurul anului 1000 î.Hr.), populația activă a estului mediteraneean a fost distrus. Un grup cunoscut ca și

---

4 P.A. Harland, „The Declining *Polis*? Religious Rivalries in Ancient Civic Context", p. 35.

5 P.A. Harland, „The Declining *Polis*? Religious Rivalries in Ancient Civic Context", p. 37.

6 P.A. Harland, „The Declining *Polis*? Religious Rivalries in Ancient Civic Context", p. XXIII.

7 P.A. Harland, „The Declining *Polis*? Religious Rivalries in Ancient Civic Context", p. XI. „Odată cu consolidarea puterii împăratului, crearea unui imperiu, transformarea regiunii mediteraneene într-o regiune economică unificată și deschiderea spre funcții sociale, o întreagă paletă de posibilități facilitau schimbarea. Pentru cei interesați să exploreze spațiul filosofic, primul secol a însemnat o imensă oportunitate. De asemenea, odată cu schimbările în zona religioasă și filozofică, viața de zi cu zi era într-o continuă prefacere." (P. A. Harland, „The Declining *Polis*? Religious Rivalries in Ancient Civic Context", p. XXIII)

Popoarele Mării au devastat Palestina și zona de est, iar în Asia Mică imperiul hitit a căzut în mâinile acestor cotropitori. După acest eveniment dramatic, o serie întreagă de împărții au renăscut în Asia Mică, dintre care cea mai cunoscută este cea a lidienilor. După o perioadă neagră pentru Grecia, care a urmat căderii puterii miceene și a durat până în jurul anului 700 î.Hr., coloniștii greci au ajuns în vestul Asiei Mici, majoritatea orașelor de coastă fiind construite sub această influență. În jurul anului 270 î.Hr., un alt grup a ajuns în Asia Mică, galii, care vor întemeia regatul Galatiei, la est de Bitinia, nord-estul Frigiei și o parte din vestul Capadociei.[8]

În consecință, Asia Mică era alcătuită din câteva regiuni geografice distincte. Aproape de Siria, de-a lungul coastei, era Cilicia. În partea de nord avem Pontul, o regiune muntoasă care se află în Turcia de azi și care este alcătuită din alte patru teritorii: Liconia, Capadocia, Pont și Armenia Mică. „Dintre aceste regiuni, Noul Testament face referire cu precădere la partea de vest. Epistola lui Pavel către Romani indică o comunitate primară în Roma, care era probabil alcătuită nu doar din evrei, ci și din neevrei. Mai târziu, această comunitate va pierde din membrii evrei, mai ales în timpul domniei lui Claudiu, devenind preponderent alcătuită din neevrei."[9] Datorită acestor detalii și a altora de acest fel, putem considera că „prima arie geografică vizitată după Palestina era Siria, Ciprul și Asia Mică."[10]

Într-o analiză mai degrabă sociologică, Rodney Stark[11] observă cum, dintr-o mișcare obscură, Biserica lui Hristos a reușit în câteva secole să devină un punct de referință în lumea antică. „Fiind o mișcare de revitalizare, creștinismul a fost un răspuns la mizeria, haosul, frica și brutalitatea viței în urbanitatea greco-romană. Creștinismul a revitalizat viața orașelor greco-romane prin noi modalități și norme de relații sociale, care veneau în întâmpinarea problemelor orășenești. Orașele erau pline de oameni fără locuință și nevoiași, iar creștinismul oferea caritate și speranță. Afluenței de nou-veniți și străini, creștinii îi oferea o bază imediată pentru acomodare. Orașele erau pline de orfani și de văduve, iar creștinismul oferea un nou sens și o nouă dezvoltare a conceptului de familie. Rivalităților etnice uneori de-a dreptul violente, creștinismul oferea o nouă bază pentru solidaritatea socială. Iar atunci când – nu de puțin ori – orașele erau pradă epidemiilor, focului sau cutremurelor, creștinismul oferea servicii medicale de o înaltă clasă."[12]

---

8 Pentru detalii vezi: J. W. Ermatinger, *op. cit.*, pp. 28–29.
9 *Ibidem.*, p. 29.
10 *Idem*.
11 Este vorba de volumul: Rodney Stark, *The Rise of Chritianity. How the Obscure, Marginal Jesus Movement Becam the Dominant Religious Force in the Western World in a Few Centuries*, HarperCollins Publishers, San Francisco, 1997, p. 158.
12 R. Stark, *The Rise of Chritianity*, p. 159.

Toate aceste fapte extraordinare pe care creștinii le învățaseră de la sfinții apostoli, iar aceștia de la Mântuitorul intrau într-un fel de competiție cu spiritul vremii. Confluențele societăților antice au condus la un sincretism ce seamănă destul de mult cu globalizarea modernă. „Circumstanțele politice ale lumii mediteraneene din timpul lui Alexandru cel Mare până în perioada romană imperială au condus la o incredibilă rețea de contacte sociale și culturale. Grecii își urmau drumul lor în est, perșii influențau vestul, egiptenii făceau afaceri în Asia Mică și Roma, comunitățile evreiești erau răspândite prin cele mai importante orașe, iar coloniștii romani erau peste tot. Internaționalismul epocii elenistice forța popoare diferite să interacționeze cu alte culturi și credințe religioase."[13]

Ca o ironie însă, într-o societate sincretică și totuși tolerantă, creștinismul se dovedește tot mai asincronic – mai ales în ceea ce privește cultul imperial – și trezește o adversitate din ce în ce mai mare. Era modul lui de a se particulariza în raport cu toate celelalte religii, de a forma o opinie separată, fundamentată pe crezuri tot mai bine articulate. Această confruntare – inițial tacită, apoi fățișă – reprezintă esența cărții Apocalipsa, iar punctele fierbinți sunt aceleași în toate epistolele Noului Testament. „Ultimul sfert al secolului întâi se caracterizează – potrivit lui Cynthia Long Westfall – printr-o creștere a presiunii asupra creștinătății, dar în mod special asupra creștinismului iudaic. Aceștia din urmă aveau parte de ostilitate atât din partea conaționalilor lor, cât și din partea acțiunilor și politicilor oficiale ale Imperiului Roman ce se răsfrângeau asupra creștinilor și evreilor deopotrivă, însă erau expuși și unei ostilități publice neoficiale."[14] Aceste realități sunt prezente cu precădere în Epistolele Generale și în Epistola către Evrei.

Cu toate acestea, nu doar Apocalipsa vede „Roma ca și dușmanul poporului lui Dumnezeu"[15] Inclusiv Sfântul Evanghelist Luca (Evanghelia și Faptele Apostolilor), dar și Întâia Epistolă a Sfântului Apostol Petru se află în aceeași situație. Datate – împreună cu Apocalipsa – între domnia lui Nero și cea a lui Domițian, aceste scrieri împărtășesc aceeași atitudine teologică față de o putere idolatră pentru care de altfel se roagă și o respectă.

Luate împreună, cele șapte orașe ale Apocalipsei au multe lucruri în comun. Aveau, în primul rând, *o istorie tumultoasă*. În fiecare caz întâlnim o succesiune de cotropiri și dominații, la care se adaugă evenimente istorice conexe. Toate s-au dezvoltat în condiții de adversitate și subjugare, încercând să găsească pârghii optime

---

[13] C.E. Arnold, „Syncretism", în: R.P. Martin & P.H. Davids (eds.), *Dictionary of the Later New Testament & Its Developments*, InterVarsity Press, Downers Grove, 1997, pp. 1146–1147.

[14] C.L. Westfall, „Running the Gamut. The Varied Responses to Empire in Jewish Christianity", în S. E. Porter & C. L. Westfall (eds), *Empire in the New Testament*, Pickwick Publications, Eugene, 2011, p. 251.

[15] C L. Westfall, „Running the Gamut", p. 111.

pentru a se autodepăși. Calamitățile naturale nici ele nu le-au ocolit, așa cum nici epidemiile și alte încercări ale vieții. E de apreciat cutezanța lor de a se ridica din cenușă, de a se reinventa în condiții diferite și nu întotdeauna favorabile. Dar, în al doilea rând, aveau și *o economie impozantă*. Deși istoria n-a fost întotdeauna de partea lor, aceste localități au găsit întotdeauna resurse și mecanisme de a rezista. Și nu a fost doar o rezistență încrâncenată, de supraviețuire, ci una inteligentă și bine dozată. Au reușit fiecare să-și exploateze resursele și apoi, printr-un marketing impresionant, să pătrundă pe piața mare din acea vreme. Toate au găzduit și dezvoltat anumite asociații de întreprinzători, oferind mai mult decât produse și servicii. Se propuneau drept modele de afaceri, capabile să coopteze în interiorul lor pe toți cei capabili și sârguincioși.

În al treilea rând, orașele Apocalipsei aveau **o vanitate explicită**. Probabil și din cauza istoriei lor și a faptului că la vremea aceea erau sub dominație romană, aceste orașe nu cedau în fața presiunii celor mai mulți și mai puternici. Dintr-un fel de reflex, așa cum omul mai slab se comportă ca și cum e invincibil, ele transmiteau celor din jur că sunt cu adevărat capabile să schimbe istoria. Și, cel puțin la nivel local, chiar au făcut-o. Însă, cu toate acestea, atitudinea arogantă pe care o aveau între ei și, mai ales, cu cei din exterior, nu poate fi trecută cu vederea. Între cele șapte orașe era un fel de concurență – mai mult sau mai puțin tacită –, care se extindea chiar și în raport cu Roma.

Mai sesizăm, în al patrulea rând, *o religiozitate intensă*. Preluând zei greci și romani, punându-i împreună cu cei locali sau regionali, locuitorii acestor orașe au reușit să alcătuiască fiecare câte un panteon insolit. Sincretice și adesea incoerente, aceste liste cu zei erau extrem de stufoase și uneori de neînțeles. Celebrările se succedau la nesfârșit, forțând viața privată și publică să intre în acest iureș. Totul gravita în jurul religiei, până la cel mai intim detaliu, așa cum totul se modela potrivit cu ideile religioase în actul de conducere și cel politic. Idolatria cunoștea o diversitate și o fascinație cum rar puteai vedea, într-un fel de întrecere nerostită și prostească. Uneori au depășit chiar religiozitatea de la Roma și s-au dovedit mai râvnitori decât cei din preajma cezarului.

În al cincilea rând, orașele Apocalipsei aveau *o perspectivă optimistă*. La momentul când Sfântul Ioan trimite scrisorile, aceste orașe se aflau în plină dezvoltare și ascensiune din toate punctele de vedere. Fiecare dintre acestea aveau un renume și reprezenta ceva pe harta economică a Imperiului Roman. Greutățile și inadvertențele erau considerate istorie, iar viitorul se profila extrem de încrezător. Cunoscând ceea ce a urmat, în secolele următoare, putem spune că nu s-au înșelat. Într-adevăr, din punct de vedere pământesc, aceste metropole antice vor continua să prospere încă secole la rând și vor cădea odată cu prăbușirea imperiului. Dar, din punct de vedere

spiritual, această încredere prea mare și prea omenească în forțele proprii nu era de bun augur. Bisericile din aceste orașe se loveau de această autosuficiență și, în acest mediu, erau chemate să-și depună mărturia.

Pe fondul acesta mişcarea creştină îşi trăieşte cea dintâi expansiune, trecând dincolo de granițele Ierusalimului și ducând vestea mântuirii până la marginile Imperiului Roman. Transformarea creştinismului dintr-o sectă iudaică într-o religie de sine stătătoare este considerată „unul dintre cele mai mari fenomene ale istoriei. Expansiunea creştinismului a început în Palestina și s-a extins apoi în Asia Mică, iar această creştere nu a avut loc printr-o simplă difuziune, adică printr-o răspândire de la un punct la altul, ci mai degrabă de la un oraş la altul, sărindu-se peste anumite regiuni.”[16] Sfântul Duh îi conducea pe Sfinții Apostoli și pe urmașii lor într-o manieră providențială, care nu întotdeauna urma criteriile logicii omeneşti. Existau mulți factori pe care Duhul îi îngăduia în misiunea primilor creştini și care toate țînteau spre același scop: lărgirea Împărăției lui Dumnezeu.

Scrisorile pe care Sfântul Ioan le trimite bisericilor trebuie înțelese din această perspectivă extrem de complexă și adesea imprevizibilă. Sfântul Pavel își împletește activitatea cu Sfântul Ioan slujind într-o anumită cadență și ocupându-se de aceste biserici fiecare la rândul lui. Dominantă era totuși adversitatea pe care cei doi sfinți apostoli au resimțit-o din plin, dar și abnegația cu care și-au făcut datoria.

Similitudini între atmosfera de atunci și comunismul românesc

Încercarea de a găsi asemănări între perioada creştinismului primar și epoca modernă devine tot mai obișnuită. Christopher Bryan[17] consideră că a compara manifestarea puterii imperiale antice cu vremurile în care trăim este un demers absolut valid. Urmând demersul altor bibliști – precum cele ale lui Richard A. Horsley[18] și Edward W. Said[19] – Bryan arată cum „dominația romană bazată pe puterea politică și militară se aseamănă izbitor cu dominația vestică bazată pe puterea economică, mai exact pe nevoia unui capital global.”[20]

Dacă societățile vestice și capitalismul sunt puse în balanța istoriei și comparate cu perioadele neotestamentare, atunci inclusiv comunismul se pretează unei asemenea

[16] J.W. Ermatinger, *Daily Life in the New Testament*, Greenwood Press, Westport, 2008, p. 130.
[17] C. Bryan, *op. cit.*, p. 114.
[18] Este vorba de cele două volume: *Jesus and the Spiral of Violence: Popular Jewish Resistance in Roman Palestine,* Fortress Press, Minneapolis, 1993; și *Jesus and Empire: The Kingdom of God and New World Discorder*, Fortress Press, Minneapolis, 2003.
[19] Este vorba de: *Culture and Imperialism*, Alfred A. Knopf, New York, 1993; și *Out of Place: A Memoir*, Aflred A. Knopf, New York, 1999.
[20] C. Bryan, *op. cit.*, p. 114

analize. De-a lungul deceniilor de dictatură, Biserica a știut să-și găsească în Sfânta Scriptură argumente, consolări și principii. A pune această pagină neagră din istoria patriei în comparație cu prigoanele din vremea apostolică este un demers corect din punct de vedere hermeneutic, dar și plin de sens și învățătură.

Așa cum era de așteptat, efervescența vieții bisericești din Asia Mică a fost mereu umbrită de perspectiva adversității. „Persecuția era cu adevărat severă în Asia Mică, centrul creștinătății acelor timpuri. Ușor paradoxal, aici s-a dezvoltat devoțiunea adusă împăratului cu o intensitate fără precedent în imperiu. Primele temple care aduceau jertfe împăratului au fost construite în Asia Mică, iar preoțimea acestora a transformat acest cult într-o mișcare puternică și răspândită până la ultimul cetățean."[21]

În aceste condiții, devoțiunea creștină avea să fie bătătoare la ochi, ba chiar enervantă pentru potentații locali. Deși creștinii nu aveau nimic împotriva puterii imperiale, ei erau tratați ca niște nesupuși pentru un simplu detaliu. Doar că acest detaliu ținea de nucleul dur al credinței, de închinarea pe care orice suflet răscumpărat i-o datorează exclusiv lui Dumnezeu. Prigoanele se întețeau din ce în ce mai mult, tocmai pe fondul acesta, precum în comunismul românesc.

Adrian Cioroianu[22] arată cum, după 1990, studiul comunismului este predispus la cel puțin trei atitudini. În primul rând, „istoria comunismului atrage, naște curiozități și polemici, cărțile despre istoria comunismului se caută și se citesc peste media cărților de istorie."[23] Din aceste motive, emoționale și simbolice în esența lor, studiul comunismului are o dimensiune comercială extraordinară. În al doilea rând, avem „oceanul de clișee care inundă discursul public pe această temă."[24] Asistăm la o întreagă inflație de idei și speculații care, pe măsură ce se înmulțesc, devin tot mai greu de controlat. În al treilea rând, analiza fenomenului se confruntă cu „imprecizia termenilor. Deseori, auzim vorbindu-se în jurul nostru – în medii intelectuale! – despre *România comunistă de până în 1989*. În realitate, istoricii știu foarte bine că aceasta nu a existat niciodată! *Comunismul* era țelul spre care societatea mergea, mânată din spate de *partidul comunist*. Regimul din România era *comunist*, desigur; partidul unic era și el *comunist*; dar statul numit România nu a fost niciodată *comunist*, pentru că acesta era doar miza supremă, scopul înalt, zarea luminoasă – care, din fericire, nu au fost atinse."[25]

Luând act de aceste precauții, e bine să ne aducem aminte că poporul român a simțit întotdeauna comunismul ca pe ceva străin, ca pe un intrus neavenit ce strică

---

[21] Donald W. Richardson, *The Revelation of Jesus Christ. An Interpretation*, John Knox Press, Richmond, 1959, p. 41.

[22] A. Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism. Procese și condamnări ale ilegaliștilor din România*, Editura Universității din București, București, 2014.

[23] A. Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism*, p. 13.

[24] A. Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism*, p. 13.

[25] A. Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism*, p. 14.

liniștea și smintește conștiințele. Din acest motiv, de-a lungul deceniilor de ateism, românii și-au arătat dârzenia nu o dată și nu într-un singur fel. Cu toate că, „mizând pe egalitate (în dauna libertății), comunismul și-a atribuit o aură democratică și a reușit să seducă prin proiectul său de construire a unei lumi fără exploatare și fără discrepanțe sociale majore”, această falsă ideologie nu a pătruns în adâncul sufletelor înaintașilor noștri. Au sesizat mereu dezacordul între teorie și practică, au fost întotdeauna oripilați de sfâșierea societății între „ei” (oamenii sistemului totalitar) și „noi” (oamenii cu credință în Dumnezeu și care pe toate le îndură cu încredere în El). Astfel, în realitatea concretă a lucrurilor, „comunismul nu numai că este responsabil de o represiune brutală, de destine zdrobite, de crime, care oricât ar fi de „motivate” ideologic sau prin splendoarea „proiectului social” tot crime sunt, dar, în plus, și de dereglarea totală a mecanismului social.”[26]

Prin urmare, între adversitatea pe care-au suferit-o primii creștini și cea îndurată de români sub comunism există similitudini interesante. Comparația între cele două perioade istorice totuși diferite scoate la iveală noțiuni comune, mai multe decât ne-am aștepta la o primă vedere. Iată câteva dintre ele:

Cultul împăratului și cultul dictatorului

Atmosfera spirituală în care își depuneau mărturia cele Șapte Biserici descrise în Apocalipsa era caracterizată de presiunea cultului imperial. Autorul însuși, Sfântul Ioan, „era exilat în Patmos ca rezultat al autorității romane, iar câteva pasaje din Apocalipsa arată cum anumiți creștini sufereau anchete și martiraj (2.13; 6.9–11; 16.6; 17.6; 18.24; 20.4).”[27] Cu toate că descrierea concretă a Bisericii o găsim în capitolele 2 și 3, „profeția ce urmează este relevantă în ceea ce privește circumstanțele, problemele și nevoile celor Șapte Biserici.”[28] Pe lângă persecuție, încarcerare și martiraj, aceste biserici se confruntau și cu sărăcie (Apoc. 2.8–9), materialism (Apoc. 3.17–18), idolatrie (Apoc. 2.14b, 20b) și imoralitate sexuală (Apoc. 2.14a, 20–23).[29] Bisericile erau chemate să reziste Imperiului Roman pe toate fronturile, fără să facă nicio concesie și fără să-și pervertească buna mărturie.

---

[26] A. Cioroianu (ed.), *Comuniștii înainte de comunism*, p. 111.

[27] C.L. Westfall, „Running the Gamut. The Varied Responses to Empire in Jewish Christianity”, în S.E. Porter & C.L. Westfall (eds), *Empire in the New Testament*, Pickwick Publications, Eugene, 2011, p. 252. „De asemenea, Ioan a anticipat persecuția (2.10; 3.10), cu toate că valul propriu-zis ce se pornise de la Roma nu ajunsese încă în Asia Mică sau nu fusese încă implementat la nivel local. Cel mai probabil, persecuția lui Domițian (care a domnit între 81–96 d.Hr.) se anunța deja printr-o criză incipientă și aproape de contextul Apocalipsei, iar atacurile precedente ale lui Nero (care a domnit între 54–68 d.Hr.) au lăsat urme adânci asupra experienței autorului cu Roma și cu Imperiul.”

[28] C.L. Westfall, „Running the Gamut”, p. 253.

[29] C.L. Westfall, „Running the Gamut”, p. 253.

Christopher Bryan[30] este de părere că ambianța celor Șapte Biserici din Asia Mică este destul de asemănătoare cu cea descrisă de Sfântul Petru în prima sa epistolă. Diferența constă doar în virulența cu care Imperiul Roman se opune Bisericii în paginile Apocalipsei și, implicit, rezistența de care Biserica dă dovadă. Și totuși, „asemenea tradiției profetice în general și a activității lui Isus, Ioan folosește conceptul de *imperiu* într-un sens pozitiv, ca imagine a împărăției lui Dumnezeu (așa cum observăm în Apoc. 22.24–26). Obiectul atacului său nu este împotriva Imperiului Roman în sine, ci împotriva *închinării* în fața împăratului și a imperiului. În ultimă instanță, Ioan luptă împotriva *idolatriei*."[31]

Spre exemplu, Smirna a reprezentat un epicentru al cultului imperial. Deși fenomenul era răspândit în toată Asia Mică, acesta reprezenta un vârf de lance în ceea ce privește devoțiunea față de împărat. În spatele acestei atitudini servile și idolatre avem o întreagă istorie. Așadar, când Roma a fost angajată în lupta pentru supremație față de Imperiul Cartaginez (cca. 265–146 î.Hr.), „Smirna s-a plasat în mod clar de partea romanilor, iar în anul 195 î.Hr. a devenit primul oraș din antichitate în care deține un templu în onoarea lui *Dea Roma*. Mai târziu, în anul 23 î.Hr., Smirna a primit permisiunea (alături de alte zece orașe din Asia) de a construi un templu împăratului Tiberiu."[32] În baza mărturiilor, Leon Morris susține că „Smirna a fost un aliat fidel al Romei încă înainte ca Roma să fi fost cunoscută în regiune"[33], ceea ce explică într-un fel lucrurile.

Prin comparație, situația din comunismul românesc nu era deloc diferită. Exceptând detaliile de ordin istoric și cultural, esența pare a fi aceeași. „Nimic n-a funcționat mai bine și mai ușor – neînchipuit de ușor! – decât dorința cuplului Ceaușescu de a juca un rol însemnat pe planetă." – afirmă istoricul Lucian Boia.[34] Asemenea lui Domițian – ca să nu-l pomenim decât pe unul dintre împărații contemporani Sfântului Ioan –, doctrina lui Ceaușescu a fost să realizeze un comunism fără seamăn și de o rigiditate dincolo de orice limită. Într-o oarecare măsură a reușit, iar acest lucru a însemnat o grea cernere pentru conștiințele românilor.

Și în perioada comunistă creștinii continuau să se roage pentru conducătorii lor. Chiar Nicolae Ceaușescu făcea obiectul mijlocirii, dar asta nu se confunda niciodată printr-o formă mai mult sau mai puțin directă de devoțiune. Orice conformare idolatră era respinsă din principiu, iar această atitudine era fără echivoc. Precum creștinii

---

[30] C. Bryan, *Render to Caesar. Jesus, the Early Church and the Roman Superpower*, Oxford University Press, Oxford, p. 107.

[31] C. Bryan, *Render to Caesar*, p. 107. „Fără îndoială (și ca un bun evreu), el era convins că idolatria conduce la nedreptate, exploatare și abuz, iar aceste lucruri vor fi pedepsite. Însă, la rădăcina acestora se află întotdeauna idolatria."

[32] Robert H. Mounce, *op. cit.*, p. 73 și urm.

[33] L. Morris, *op. cit.*, p. 63.

[34] L. Boia, *România, țară de frontieră a Europei*, ediția a II-a, Humanitas, București, 2005, p. 125.

din Asia Mică, oamenii temători de Dumnezeu din perioada comunistă făceau tot ce le stătea în putință pentru a arăta spre Cine se îndreaptă închinarea lor: adică exclusiv spre Dumnezeu.

Mesianism păgân și falsul mesianism comunist

Clădit pe structura religiei grecești, păgânismul roman reușea să răspundă cu multă abilitate nevoilor sufletești ale contemporanilor săi. Într-un mod inedit, „cultul cetăților era unul dintre lianții societății: fiecare cetate avea zeitățile sale protectoare, cărora li se dedica un cult special în sanctuarele care erau rezervate pentru ele și la sărbătorile proprii acestor divinități. Magistrați aleși dintre cetățeni erau însărcinați cu organizarea sărbătorilor și a sacrificiilor, iar procesele de nelegiuire erau îndreptate contra celor care îndrăzneau, prin învățăturile lor, să dezagrege această religie politică."[35] Chiar dacă într-o manieră mai puțin elaborată – judecând după paradigmele modernității – societatea greco-romană era entuziasmată de diferite forme de mesianism. Cu accente religioase, filozofice și psihologice, aceste credințe politeiste ofereau o anumită consolare și perspectivă.

Acest tip de salvare se referă la „salvarea sufletului dobândită prin intermediul unei practici de purificare ce nu se limitează la un gest ritual, ci marchează întreaga existență; zeul orfismului este Apollo *kathartes*, „purificatorul". eliberat din trup, sufletul purificat se poate întoarce la fericirea condiției sale divine originare; adepții sectei obișnuiau să ducă cu ei în mormânt tăblițe aurite sau de corn care atestau viitoare purificare și invocau zeii lumii de dincolo pentru ca sufletul defunctului să fie primit alături de sufletele lor."[36] Fiecare gest ritualic, fiecare crez și fiecare manifestare întrețineau această stare de spirit, această aspirație spre salvarea pe care orice suflet omenesc o așteaptă. Chiar dacă adesea incoerente, aceste elemente aveau o logică a lor, dublată întotdeauna printr-o riguroasă pioșenie populară.

De cealaltă parte, comunismul a jubilat și el indicând spre un mesianism ultim și definitiv. Cei mai sinceri dintre adepții săi au fost vrăjiți de promisiunile de salvare, de construire a unui „om nou", chiar dacă la scurt timp aveau să guste cele

---

[35] Guy Rachet, *Dicționar de civilizație greacă*, Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 257.

[36] Mario Vegetti, „Omul și zeii", în: Jean-Pierre Vernant (ed.), *op. cit.*, p. 256. „Adepții orfismului au întemeiat această concepție a sufletului și a salvării sale pe o teogonie care se opune celei a lui Hesiod, așa cum refuzul cruzimii sacrificiilor se opunea practicilor religioase ale *polis*-ului. Teogonia orfică ne este cunoscută fragmentar. Dacă Hesiod prezenta organizarea universului divin ca o trecere de la haosul inițial la ordinea realizată prin domnia lui Zeus (în care se putea recunoaște societatea eroilor și apoi aceea politică), pentru adepții orfismului sensul evoluției lumii reprezenta în schimb decăderea din ordinea inițială, simbolizată de unitatea principiului primordial – armonia Oului cosmogonic, Noaptea indistinctă –, spre dezordinea multiplicității și a diferențierii, cu convenirea lui Dionysos, prin „patimile" sale – actul de teofagie al titanilor – și reînvierea finală se exprimă o nouă ordine; în om, echivalentul experienței lui Dionysos se exprimă prin contaminarea originară, purificarea și salvarea sufletului."

mai amare dezamăgiri. În *Mitologia științifică a comunismului*, istoricul Lucian Boia aduce aminte că „omenirea se obișnuiește greu cu propria sa condiție și cu istoria sa. Dintotdeauna a visat o lume diferită."[37] Această stare de permanentă căutare atinsă de mirajul „eternei reîntoarceri", îl împinge pe om să încerce tot felul de utopii și să hrănească tot atâtea iluzii. „Proprietatea privată, egoismul, invidia, oprimarea, războiul au ajuns să caracterizeze condiția umană, contrastând cu armonia și fraternitatea stării originare."[38] O revenire la valorile primordiale, acele lucruri simple și care-i țin pe oameni mereu împreună și fericiți – iată posibila soluție.

Acestea au fost resorturile exploatate de comuniști, mecanismele fine prin care au reușit să manipuleze. După cum se știe, „variantele milenariste sunt destul de răspândite în lume, dar nucleul dur al doctrinei se află în ideologia religioasă a vechilor evrei."[39] Pliată astfel pe societățile creștine, doctrina comunistă a știut bine să speculeze așteptările mesianice creștine și să le deturneze în bună măsură. Pentru observatorul atent, chiar dacă ar fi trecut printr-un moment de confuzie, era clar că cele două realități sunt incompatibile: nu poți crede corect și adânc în Hristos și lucrarea sa, pentru ca – în același timp – să fi fascinat de idei care slăvesc omul și-l idolatrizează până la blasfemie.

Compromismul antic și abdicările din comunism

O lectură atentă a epistolelor Sfinților Apostoli e suficientă pentru a ne face o idee despre tentația compromisului cu lumea și valorile ei. Îndemnurile morale și chemarea la vigilență reprezintă elemente constante ale literaturii epistolare a Noului Testament. Bisericile se confruntau cu pericolul ereziei și a derapajului etic, așa cum se confruntau și cu apatia sau dușmănia. Nu toți credincioșii erau de tipul lui Dimitrie, ci unii urmau calea nefastă a lui Diotref (ca să facem aluzie doar la a treia epistolă a Sfântului Ioan).

Unele dintre cele Șapte Biserici ale Apocalipsei primesc anumite avertismente, ba chiar mustrări în legătură cu posibile sau chiar eventuale abdicări. Exemplul Laodiceii este cel mai emblematic, dar și alte comunități purtau aproximativ aceleași bătălii. Materialismul, vanitatea și idolatria fiecărui oraș, interacțiunea inerentă pe care membrii comunităților o aveau cu concitadinii lor erau ispite reale și unele fatale pentru cei mai slabi. Chiar fără o confruntare directă cu puterea imperială unii puteau să renunțe la misiunea lor, iar imaginea și impactul Bisericii să scadă îngrijorător.

După cum subliniază Alexander Schmemann, „conflictul dintre creștinism și lume nu era limitat la persecuția statului. Contactul cu ideile și credințele din jurul

[37] L. Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, ediția a III-a, Humanitas, București, 2011, p. 9.
[38] L. Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, p. 9.
[39] L. Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, p. 11.

elenismului era mult mai periculos pentru Biserică decât persecuția deschisă. Aici a întâlnit o amenințare asupra credinței ce putea fi distorsionată din interior, iar cel de-al doilea secol a fost marcat de o luptă intensă, creștinii străduindu-se să păstreze puritatea și integritatea doctrinei lor.”[40] Permanentă igienizare a crezului, respingerea ideilor eretice și pázirea de păcat erau doar câteva dintre bătăliile spirituale pe care creștinii primului secol le aveau de purtat. Ei trebuiau să depisteze și să respingă toate subtilitățile care puteau să-i smintească. Laș nu era doar cel care, îngrozit, fuge din fața martirajului, ci și acela care, neputincios, încalcă doctrina și moralitatea creștină.

În perioada comunistă lucrurile au stat cam la fel. Analizând totalitarismele secolului XX, Alain Besançon observă că „dereglarea conștiinței naturale și obișnuite nu are loc decât în cazul în care concepția despre lume, raportul cu realitatea au fost în prealabil perturbate.”[41] Or, comunismul a produs și a întreținut tocmai o asemenea sfâșiere între realitate și fantezie; între autentic și fals. Pe fondul acesta, sub presiuni mai mult sau mai puțin intense, România a cunoscut în comunism și trădări dintre cele mai dureroase. Lungii ani de dictatură au lăsat în urmă nu doar eroi, ci și înfrânți și răniți. Creștini care de cele mai multe ori și-au propus să fie statornici, au constatat că prețul e prea greu de plătit și s-au compromis.

La nivel de sistem, „în România s-a rezistat efectiv în primii ani ai comunismului, dar nici în această perioadă oponenții n-au reușit să-și antreneze compatrioții. Societatea, în ansamblul ei, a cedat sau a acceptat noile reguli.”[42] Aceasta era atmosfera generală, acalmia întreținută de către Partidul Comunist și extrem de favorabilă scopurilor lui. Prin comparație cu epoca lui Gheorghiu-Dej, care a fost prin excelență o epocă a represiunii, „sub Ceaușescu puțini oameni au intrat la închisoare din motive politice. Ceaușescu însuși a criticat excesele din vremea predecesorului său; el s-a prezentat ca exponentul unui „comunism de omenie” în care nu mai există represiune și oamenii nu mai au de ce să se teamă. Adevărul e că lumea sau se resemnase, sau nu îndrăznea să mai miște.”[43]

Într-un astfel de regim, tăcerile pot deveni extrem de vinovate, așa cum rostirile pot încărca cele mai abile conștiințe. Credința manifestată prin faptă va fi mereu supusă la probă, iar unul dintre instrumentele folosite de Dumnezeu a fost și comunismul. A fost o vreme a cernerii de un anumit tip deși, să nu uităm, fiecare generație își are încercările ei.

---

[40] A. Schmemann, *op. cit.*, p. 60.

[41] A. Besançon, *Nenorocirea secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea „Șoah”-ului*, trad. Mona Antohi, Humanitas, București, 2007, p. 39.

[42] L. Boia, *România...*, p. 138.

[43] L. Boia, *România...*, p. 139.

Vanitatea orășenească și artificiul urbanității comuniste

În secolul III î.Hr. (undeva după anul 280 î.Hr.), anumite regate semi-independente înfloresc în zona pe care o numim astăzi Asia Mică. Această mișcare s-a produs sub conducerea dinastiei attalide ce se stabilește la Pergam. „Aceste schimbări au avut efecte culturale puternice care pot fi identificate suficient prin descoperirile arheologice. Inscripțiile, multe colectate înainte de epoca cenzurii excavațiilor și publicate într-un corpus sistematic – *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* –, sunt la fel de importante precum textele istorice care arată schimbările majore la nivel social și politic, dar și în ceea ce privește religia și ocurența festivalurilor.”[44]

Triburile celtice din Europa, care se mai numeau „gali” sau „galateni”, au invadat Anatolia în anul 278 î.Hr. Zece ani mai târziu, aceștia cuceriseră deja o bună parte din teritorii și au acaparat în mare măsură bogăția întregii regiuni. Le mijlocul secolului III î.Hr., galatenii și aliații lor au purtat bătălia decisivă împotriva regelui Pergamului, Attalus I. Victoria a fost uluitoare, iar celebrarea ei a însemnat construirea de temple și altare închinate diferitelor zeități.[45]

În urma acestui eveniment, galii s-au stabilit în Frigia pe care au redenumit-o Galatia, continuând să opună rezistență influenței elenistice. Astfel, parțial elenizați, ei au promovat mai departe propria lui cultură, dar și o organizare distinctă sub aspect politic și social. Își vorbeau propria limbă, obișnuind să aducă sacrificii animale și chiar umane în ritualurile lor.[46]

Cele șapte orașe ale Asiei Mici menționate în Apocalipsă au fost reconstruite și extinse în această perioadă. Gândite ca și spații urbane complexe, arhitectura lor era cu adevărat impresionantă. „Pentru că numărul negustorilor bogați și a oficialilor era în creștere, au fost construite rezidențe impresionante, dotate cu o curte interioară și decorate cu paviment de mozaic, ziduri pictate, statui și mobilier de marmură.”[47]

Având un grad ridicat de independență, fiind luate în calcul în politica și economia lumii, aceste orașe au câștigat un prestigiu inedit. Întregul lor destin se scria cu slove pline de speranță, într-un context geopolitic ce le devenea tot mai favorabil. Mai ales din punct de vedere economic și comercial, aceste orașe au devenit centre

---

[44] Jane Ayer Scott, „Anatolia from Alexander to the Rise of Islam”, în: Eric M. Meyers (ed.), *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East*, vol. 1, Oxford University Press, Oxford, 1997, p. 131.

[45] J.A. Scott, „Anatolia from Alexander to the Rise of Islam”, p. 131. Autoarea aduce detalii care întregesc înțelegerea noastră asupra exuberanței cu care celții și-au trăit victoria, dar și felul cum au folosit ocazia pentru a impune propriile zeități.

[46] Jane Ayer Scott, „Anatolia from Alexander to the Rise of Islam”, p. 131.

[47] J.A. Scott, „Anatolia from Alexander to the Rise of Islam”, p. 132. „Acestea ne sunt cunoscute datorită caselor bine conservate ce au fost excavate la Priene. Mobilierul era generos, placat cu marmură și mese imense, cu încrustături din fildeș, dar și cu bronz și argint. Figurinele din teracotă erau favorite ca ornamente și dedicații, ele aducând elemente noi despre stilul de îmbrăcăminte și activitățile zilnice.

de atracție pentru întreaga regiune. De altă parte, e uşor să intuim ispitele tipice ale urbanității, relaxarea morală vecină adesea cu perversiunea.

În ceea ce privește comunismul, nuanțele sunt altele, dar fondul același. „Potrivit recensământului din 1930, aproape 80% dintre români (79,9% mai precis) trăiau în mediul rural; orașele abia depășeau, așadar, 20%. E o primă explicație a neaderării la ideologia comunistă, a cărei țintă predilectă o reprezenta proletariatul urban."[48] Deși ruralitatea era mult mai prielnică partidului pentru că putea să-i țină pe oameni mai dispersați, tentația conglomerării urbane a fost mai puternică. Câtă vreme marea industrie era legată de orașe, tendința de a extinde aceste spații (ba chiar de a le „inventa") era tot mai vizibilă. Mase de oameni erau mutate din sate la oraș, de cele mai multe ori prin filiera profesională. Partidul a avut grijă să ofere locuințe de serviciu cu generozitate, chiar dacă blocurile în care acestea se găseau erau de o hidoșenie de nedescris.

> „Comunismul a întors aproape complet societatea românească. Aproape toți românii au urcat sau au coborât. Puține familii mai păstrează o tradiție. Orășenii au fost până mai ieri țărani. Intelectualii se trag din familii de țărani și muncitori. Este o societate formată din „oameni noi", pe care comunismul i-a făcut ce sunt astăzi. Elita este recentă, în măsură covârșitoare. Chiar nemulțumiți de abuzurile comunismului, majoritatea românilor s-au desprins greu de singurul sistem la care se puteau raporta."[49]

Această vanitate orășenească a fost un artificiu, un fel de utopie bine înrădăcinată în mintea oamenilor. Promisiuni fără acoperire și măsuri sporite de cenzură sunt numai două dintre componentele unei urbanități artificiale și incoerente. Arhitectura și-a pierdut grandoarea și autenticitatea, viața oamenilor a apucat pe lângă orice rânduială. Nu puțini români s-au trezit înșelați în așteptările lor, mici pioni pe o tablă de șah unde forțe gigantice controlau totul. Răul a găsit în rețeaua relațiilor urbane un teren mult mai propice pentru a se propaga, iar dacă la asta mai adăugăm rata crescândă a ateismului, atunci imaginea devine din ce în ce mai sumbră. Oarecum asemănător cu fudulia orașelor din Asia Mică, orașele comuniste reprezentau o emblemă sinistră a unei epoci care l-a evacuat pe Dumnezeu din habitat, punând „omul cel nou" pe soclu și, apoi, închinându-se lui.

---

[48] L. Boia, *Strania istorie...*, p. 125. Se vorbește despre așa-numitul *proces de românizare* care s-a produs „prin emigrarea masivă a grupurilor etnice, evreii mai întâi, după aceea germanii, într-o anumită măsură și maghiarii, ca și în urma procesului de industrializare/urbanizare care a revărsat în orașele până atunci multietnice o masă considerabilă de români proveniți din mediul rural." (L. Boia, *Strania istorie...*, p. 131)

[49] L. Boia, *România...*, p. 145.

Iminența prigoanei și atmosfera punitivă a comunismului

Cumpăna dintre primul și al doilea secol creştin stă sub semnul prigoanei. În Asia Mică – regiune ce purta strânse legături cu Roma – situația este totuși incertă. Deși Biserica se afla sub oprobiul public „structura sistemului judiciar roman permitea creştinilor să existe chiar sub această condamnare.”[50] Alexander Schmemann vorbeşte despre „lungi perioade de acalmie din timpul persecuțiilor”.[51] Totuși „situația tuturor creștinilor era groaznică; erau în afara legii și o singură denunțare era suficientă pentru procesul irevocabil al acuzării ce avea ca rezultat moartea.”[52]

În această atmosferă de incertitudine își trăia Biserica lui Hristos începuturile. Deși nu era vorba de o prigoană generalizată, declanșată de un decret imperial, orice creştin pârât de un păgân putea să devină ținta unor anchete și chiar încarcerări. Ajuns în această fază, inculpatul se îndrepta, invariabil, spre execuție. Rare sunt cazurile în care o astfel de persoană scăpa cu viață, mai ales că procesul avea o dimensiune publică spectaculoasă.

Stilul în care ne-au fost descrise persecuțiile primelor secole „ne revelează întreaga semnificație pe care Biserica a atribuit-o muceniciei și explică de ce Biserica pare a recunoaște mucenicia ca fiind o normă a vieții creștine, precum și cea mai puternică dovadă a adevărului creştinismului.” [53]Și astfel, martirajul este mai mult decât eroism, mai ales în condițiile în care eroismul putea să aibă și alte motivații în lumea antică. „Martirul creştin nu era un erou, ci un mărturisitor; acceptând suferința și moartea, el afirma că legea morții s-a sfârșit și că viața a triumfat.”[54] Așa stând lucrurile, „Biserica nu consideră conflictul ei cu Imperiul Roman o tragică neînțelegere, ci îndeplinirea promisiunii Mântuitorului: *În lume, necazuri veți avea: dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea* (Ioan 16,33). Pentru Biserică, persecuția era garanția acestei biruințe.”[55]

Când analizăm comunismul observăm similitudini uimitoare. „Bisericile nu-i plăceau deloc lui Ceaușescu (consecvent și în această privință ideologiei comuniste atee. Până la urmă vina lui Ceaușescu este că a luat comunismul prea în serios!). A

---

[50] Alexander Schmemann, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, trad. pr. Vasile Găvrilă, Sophia, București, 2003, p. 58. „Roma nu avea procuror de stat; un acuzator personal trebuia să aducă procesul împotriva unui creștin în justiție, în timp ce statul, la început, refuză să ia inițiativa persecuțiilor.” (*idem.*)

[51] A. Schmemann, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, p. 59.

[52] „Din această perioadă, pentru două secole întregi, șirul martirilor nu s-a întrerupt niciodată. Uneori, erau izbucniri de persecuție în masă; de exemplu, în Smirna, în anul 155 și în Lyon, în 167. Uneori, erau procese individuale: mucenicia Sfântului Ignație al Antiohiei și a Sfântului Simeon al Ierusalimului, în timpul lui Traiana, a Sfântului Policarp și a altor creștini din Smirna, în timpul lui Antoninus Pius, a Sfântului Iustin Filosoful, în timpul lui Marcus Aurelius, și alții.” (A. Schmemann, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, p. 59.)

[53] A. Schmemann, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, p. 59.

[54] A. Schmemann, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, p. 59.

[55] A. Schmemann, *O istorie a Bisericii de Răsărit*, p. 60.

dărâmat numeroase biserici – inclusiv monumente istorice – profitând de sistematizarea orașelor. Unele dintre bisericile cruțate au fost „ascunse”, cu blocuri construite în fața lor sau de jur-împrejur, sau chiar deplasate și reinstalate în locuri mai puțin vizibile.”[56]

Deși nu toți credincioșii au fost arestați sau încarcerați, este clar că „toate cultele au plătit tribut închisorilor; se consemnează un număr de 1.725 de preoți ortodocși arestați, cifră, evident, impunătoare. Multe mănăstiri ortodoxe au fost desființate; de la 6.420 de călugări și călugărițe în 1959, numărul lor scade la 1.814 în 1966; la 1948, mănăstirile ortodoxe posedau terenuri în suprafață de aproape 16.000 de hectare, în 1962 rămăseseră cu puțin peste 1.800. Preoți ortodocși erau 15.928 în 1948 și numai 9.356 în 1962; în Biserica Romano-Catolică, în același interval, scăderea fusese de la 1.317 la 696.”[57]

Aceste cifre descriu o situație dramatică. În spatele lor se găsesc persoane reale, povești de viață de o complexitate extraordinară. Probabil situația a fost mult mai dureroasă, ținând cont de soarta documentelor din perioada comunistă. Statisticile se fac în baza unor dovezi scrise, dar multe s-au întâmplat fără a fi consemnate vreodată sau, chiar dacă au fost consemnate, mărturiile au fost distruse cu premeditare. Sub teroarea comunistă, creștinii au înțeles că suferința ce vine din partea lumii necunoscătoare nu este decât o confirmare implicită a trăirii lor. Câtă vreme stârnesc împotrivire, ei nu fac decât să calce pe urmele Mântuitorului lor. Cel puțin în aspectele semnalate, aceste similitudini au menirea de a ne pune pe gânduri și de a ne face mai înțelepți.

***

Sub toate aspectele ei, experiența Bisericii primului secol „păstrează pentru toate celelalte o valoarea paradigmatică” – spunea Ghislain Lafont.[58] „Creștinismul e definit (în sensul dinamic al cuvântului) de eshatologic prin intermediul narativului și al interpretării sale, al liturgicului și celebrării lui, al eticului în fidelitatea față de el.”[59] Cele trei componente – *narativul, liturgicul și eticul* – reprezintă coloana vertebrală a creștinismului primar și sunt prezente, într-o manieră vie și proaspătă, în fiecare generație. Avem aici trei „lecturi” complementare care vizează revelația, devoțiunea și conduita – fiecare intrând într-o profundă legătură una cu cealaltă. În raport cu acestea, toate celelalte sunt amănunte de traseu, evenimente care reprezintă mai degrabă un cadru, decât un scop. Biserica a știut întotdeauna să le gestioneze cu maturitate și curaj, lăsând în urmă o pildă extraordinară.

---

[56] L. Boia, *România...*, p. 131.
[57] L. Boia, *Strania istorie a comunismului românesc*, Humanitas, București, 2016, p. 156.
[58] G. Lafont, *O istorie teologică a Bisericii. Itinerarul, formele și modelele teologiei*, trad. Maria-Cornelia Ică jr., Deisis, Sibiu, 2003, p. 43.
[59] G. Lafont, *O istorie teologică a Bisericii*, p. 43.

„Mesajul primelor comunități se naște în același timp din mărturia apostolilor și din experiența *pneumatică* a Bisericii, într-o Cincizecime continuă, cum precizează Faptele Sfinților Apostoli."[60] Aceste două coordonate – *mărturia* și *experiența* – au definit dintotdeauna viața Bisericii lui Hristos. Trăindu-și necontenit Cincizecimea, ea a reprezentat un model stabil într-o lume adesea instabilă și adversă. Exemplul bisericilor din Asia Mică dovedește cu prisosință acest lucru. Peste timp, acest exemplu se transformă într-o încurajare pentru cei de azi. Precum acele comunități, și cele de azi trec prin frământări similare, mai rămâne să procedeze în același fel. Într-o deplină fidelitate față de Mântuitorul, acestea să-și păstreze o aleasă demnitate și să lucreze la înaintarea măreței Împărății a Lui.

[60] Olivier Clément, „Hristos din mărturisirea de credință", în Jean Delumeau (ed.), *Religiile lumii*, (1993), trad. Angela Pagu, Humanitas, București, 2014, p. 34.

Activitatea corurilor bisericești din Orăștie în perioada comunistă

Ioan Marius Popa*

Context general

În perioada 1945–1947 avem atestate în Orăștie două formații bisericești: corul „Armonia" al parohiei „Adormirea Maicii Domnului", vechea biserică ortodoxă din localitate, dirijor prof. Aurel Subescu și „Maica Domnului", formația catedralei nou construite, formată din elevii celor două licee din oraș, dirijor prof. Nicolae Prația. La începutul anului 1948 schimbarea de regim politic la nivelul conducerii României aduce multe modificări în cadrul Bisericii Ortodoxe Române. Activitatea corală din acest răstimp cunoaște la nivelul întregii țări un regres. Discutăm aici de puține formații care au reușit să mențină un nivel muzical ridicat sau să își desfășoare activitatea fără probleme. Politica de descurajare a acțiunilor corale bisericești se va observa și la Orăștie în această perioadă.

În decembrie 1947 – ianuarie 1948, corul catedralei, fondat de prof. Nicolae Prația, pensionat în toamna anului 1947, având ca dirijor prof. Ion Brătescu, este desființat. În locul formației este adus, la cafasul catedralei, corul „Armonia", al vechii biserici ortodoxe. Dirijorul „Armoniei", prof. Aurel Subescu va activa doar ca și corist în noua formație. Convenția inițială, la nivelul preoților ortodocși din Orăștie, era aceea ca „Armonia" să cânte alternativ câte o duminică la catedrala nou construită și apoi la vechea biserică românească. După câteva duminici, în care corul a cântat conform înțelegerii inițiale, convenția nu a mai fost respectată, iar corul „Armonia" a fost mutat definitiv la catedrală. Noua situație a provocat o evidentă nemulțumire în rândul multor membri vechi ai „Armoniei", care nu au mai acceptat să participe la activitatea corală. Nu trebuie să omitem că, autoritățile din acea perioadă au profitat de nemulțumirea vechilor coriști și au încurajat desființarea activității corale din ascultarea Bisericii.

Din perioada aprilie-mai a anului 1948, putem afirma, cu deplină certitudine că orice activitate corală propriu-zisă, la nivelul bisericilor ortodoxe din Orăștie, a încetat. Finalul primăverii aduce o situație tristă: vechiul cor „Armonia" și-a încheiat activitatea, iar noua catedrală construită în centrul Orăștiei a rămas fără cor. În cadrul parohiei

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „1 decembrie 1918", Alba-Iulia.

vechi, un grup format din câteva coriste ale „Armoniei" au încercat să cânte mai departe Sfânta Liturghie în duminici și sărbători. Pentru câțiva ani, acestea au dat răspunsurile liturgice la unison, iar uneori chiar la două voci fiind ajutate și de cântăreții bisericești.

Corul catedralei din Orăștie între 1948–1958

Revenind la situația catedralei, preoții și consiliul parohial au dorit reluarea activității corale, fiind motivați chiar de activitatea corală improvizată la vechea biserică ortodoxă din localitate. Fostul dirijor, prof. Ion Brătescu este rugat să se ocupe de conducerea muzicală a noului cor al catedralei. Noul cor va funcționa sub numele fostului cor „Armonia" și va cuprinde foști membri din vechea formație, dar și noi coriști. Pentru ca noua formație să fie acceptată de conducerea politică a orașului, cele două convocatoare, din vara anului 1948, precizează implicarea corului în acțiunile culturale și artistice ale Orăștiei.

În primul convocator avem informația că „În dorința reînființării Corului „ARMONIA" sunteți rugați cu insistență a participa și Dv. Dându-vă concursul, având astfel posibilitatea de-a ridica nivelul cultural și artistic al orașului nostru. În acest scop vă rugăm a lua parte la ședința de organizare ce va avea loc în ziua de 12 Iulie 1948 ora 19 în localul Protopopiatului Piața Republicei"[1].

Al doilea convocator precizează caracterul liturgic, dar și cel artistic-public al corului „On. Membrii ai Corului Armonia sunt rugați să binevoiască a lua parte azi Joi 5 Aug. 1948 oarele 6 p.m. la probele de cor cari, se vor ține regulat și pe viitor în fiecare Joi în vederea pregătirii pentru a cânta la Sfta Biserică și alte manifestațiuni culturale și artistice. Probele se vor ține în localul Protopopiatului Piața R.P.R. Nr. 9. sub conducerea D-lui dirigior Cpt. I. Brătescu"[2]. Menționarea participării corului la „alte manifestațiuni culturale și artistice" a fost realizată pentru a fi utilizată în fața autorităților comuniste, ca argument în favoarea continuării activității corului bisericesc. În realitate, corul a funcționat doar în mediul eclezial.

Lista finală cuprinde un număr de 30 de persoane, dintre care doar 28 vor activa propriu-zis. Prof. Ion Brătescu abandonează fragmente semnificative din repertoriul lăsat de Nicolae Prația și introduce multe cântece din repertoriul sacru rusesc, lucrări ale unor autori din spațiul slav sau basarabean, tocmai pentru a evidenția „prietenia" româno-rusă, mult enunțată în perioada respectivă. După 1951, prof. Ion Brătescu se retrage de la conducerea Corului Casei de Cultură din Orăștie, fapt ce determină o activitate mai restrânsă în planul bisericesc. Astfel, din perioada 1951–1956, corul catedralei a avut ca dirijor principal pe prof. Aurel Subescu. Noul dirijor se familiarizează

---

[1] Convocatorul Nr. 1 din 12 Iulie 1948.
[2] Convocatorul Nr. 2 din 5 August 1948.

cu repertoriul liturgic, recent abordat de prof. Ion Brătescu, dar în preajma anilor 1955–1956, reia repertoriul liturgic duminical al prof. Nicolae Prația. Prof. Aurel Subescu reia tradiția concertelor de colinde în Postul Crăciunului.

Din vara anului 1957, la cafasul catedralei vom găsi ca dirijor secund pe Ioan Macarie. În anul 1958 situația este asemănătoare, regăsim ca dirijor principal al corului catedralei pe prof. Aurel Subescu și pe Ioan Macarie ca instructor al formației. Ioan Macarie s-a făcut remarcat printr-un frumos concert de colinde organizat în ajunul Crăciunului din anul 1958. Concertul de colinde și cântece de stea din 24 decembrie 1958 marchează începutul unei noi etape pentru corul catedralei.

Corul catedralei între 1959–1979

A doua perioadă este marcată de o stabilizare, maturizare și o lărgire a repertoriului corului. În timpul regimului comunist, pentru formația bisericii din centrul Orăștiei, perioada 1959–1979 este cea mai înfloritoare. Observăm că, în răstimpul acesta, puține persoane s-au perindat la pupitrul dirijoral. Vom regăsi ca dirijori pe Ioan Macarie (1959–1971), pe prof. Ion Brătescu (1971–1976) și pe Ioan Macarie Jr. (1976–1979).

Din anul 1959 și până la începutul anului 1971, domnul Ioan Macarie a fost dirijorul corului. În această perioadă sunt întocmite noi dosare și caiete de liturghie, de pricesne și de colinde pentru coriști. Tot acum au fost introduse în repertoriul de Crăciun și Sfintele Paști concerte sau fragmente din concertele lui F. Dehteareh. De asemenea, după 1965, Ioan Macarie readuce în repertoriu *Cuvine-se cu adevărat,* varianta lui D. Bortneansky, în paralel cu varianta lui I. D. Chirescu.

O primă măsură luată de Ioan Macarie în ianuarie-februarie 1959 a fost aceea de a întocmi noi dosare cu repertoriul Prohodului Domnului. În primăvara aceluiași an Ioan Macarie a realizat noi dosare cu repertoriul Cununiei și al Înmormântării. Din 1959 s-a păstrat un tabel cu ajutorul financiar oferit de parohie pentru coriști. Observăm aici că fiecare corist a beneficiat de suma de 13 lei. Suma este destul de mică, însă, dacă ne raportăm la posibilitățile financiare ale parohiei din acele timpuri, gestul este unul nobil. Tot aici vedem că, în luna noiembrie a anului 1959, parohia din centrul Orăștiei avea 26 de coriști[3]. Constatăm că vocile nu au fost însă echilibrate, întrucât din cei 26 de coriști, 12 sunt femei, iar 14 sunt bărbați.

---

[3] Precizăm că indemnizațiile de ajutorare a coriștilor oferite de parohia Orăștie I aveau mai mult un caracter simbolic. Deși suma totală reprezenta un efort bugetar susținut pentru parohie, prin împărțirea acestei sume, fiecărui corist îi revenea o indemnizație mică. Totuși, efortul parohiei nu trebuie minimazat, încât pentru acele perioade dificile, conducătorii oficiului parohial aveau bunăvoința de a răsplăti simbolic munca fiecărui corist.

Frumoasa evoluție a corului, după 1960, a fost posibilă prin participarea mai multor persoane la misiunea muzicală bisericească. Un tabel din perioada anilor 1963–1964 ne arată un număr total de aproximativ 42 de coriști. În același tabel avem bifați coriștii care au participat la o liturghie în Geoagiu-Sat (jud. Hunedoara), prima deplasare a corului catedralei, după 1948. Între anii 1960–1970, corul catedralei a organizat frumoase concerte de colinde, în ajunul Crăciunului.

Din 1971 prof. Ion Brătescu, acum pensionar, revine la pupitrul dirijoral. În a doua etapă în care prof. Ion Brătescu a activat la catedrală putem afirma că nu s-au constatat progrese semnificative în comparație cu perioada în care a activat Ioan Macarie. Prof. Ion Brătescu reușește, în multe cazuri, cu efort considerabil să corecteze multe pasaje care nu mai erau interpretate exact. Repertoriul corului s-a îmbogățit cu puține cântece religioase între 1971–1976. În anul 1974, teologul Ioan Apostol împrumută cu încuviințarea prof. Ion Brătescu, 15 coriști pentru a participa la sfințirea bisericii din satul Căstău ce a avut loc la data de 3 noiembrie.

La finalul anului 1976, la pupitrul corului vine ca dirijor teologul Ioan (Ionel) Macarie Jr., fiul fostului dirijor. Teologul a marcat ultima etapă a perioadei de stabilitate a corului. În comparație cu perioada precedentă, Ioan Macarie Jr. reușește să îmbogățească repertoriul corului cu noi pricesne și colinde. În 1978, dirijorul începe o muncă de sistematizare și înnoire a dosarelor cu partituri. Multe dosare realizate în perioada 1960–1966 prezentau o puternică stare de uzură, iar câteva au fost donate parohiei Orăștie II. Acesta reface multe din dosarele tatălui său și îmbogățește biblioteca muzicală a parohiei. Ioan Macarie Jr. organizează, între anii 1976–1979 două deplasări pe perioada de vară. Menționăm un pelerinaj organizat la mănăstirile Sâmbăta și un pelerinaj în Banat și Crișana.

Corul catedralei între 1980–1989

A treia perioadă de funcționare a corului catedralei este marcată de o puternică instabilitate a dirijorilor, care a dus la o descreștere semnificativă a calității muzicale. Între 1980–1989 au loc cel puțin șase schimbări de dirijor, care vor afecta mult stabilitatea și unitatea corului.

Din 1980 până în 1981 noul dirijor al corului catedralei a fost cântărețul bisericesc Ioan Gârliște, corist și solist recomandat preoților Avram Petric și Mircea Olariu de către Ioan Macarie Jr. Noul dirijor deși nu avea studii muzicale de specialitate era înzestrat cu un auz excepțional și un talent muzical înnăscut. În perioada 1980–1981, în care Ioan Gârliște a dirijat corul catedralei, a fost păstrat repertoriul moștenit de la Ioan Macarie Jr. și nu au mai fost introduse alte cântece religioase.

În februarie 1982, îl vom găsi ca dirijor al catedralei pe teologul Ion Apostol. În vară, Ion Apostol părăsește postul de dirijor al catedralei, iar în locul său revine,

pentru câteva duminici cântărețul Ioan Gârliște. Din toamna lui 1982, catedrala îl va avea ca dirijor pe domnul Cornel Rusu. Preoții care deserveau catedrala în acea perioadă, împreună cu membrii Consiliului Parohial, au constatat că e nevoie de un dirijor cu pregătire muzicală. Decizia lor a fost aceea de a aduce pe Cornel Rusu, dirijorul bisericii „Înălțarea Domnului" din Simeria, fost deținut în închisorile comuniste. Cornel Rusu a acceptat oferta venită din partea catedralei din Orăștie de a dirija alternativ o duminică la Simeria și o duminică la Orăștie. Ioan Gârliște avea îndatorirea de a dirija corul din Orăștie, doar în duminicile din cele patru posturi și la praznicele împărătești, la care Cornel Rusu trebuia să rămână la Simeria.

Cornel Rusu lărgește repertoriul de pricesne și de colinde al corului prin introducerea multor piese din colecția Oastei Domnului. Multe din aceste variante corale nu le-am întâlnit decât în arhiva corulor bisericești din Orăștie și Simeria și putem conchide, astfel, că unele cântece sunt prelucrări ale lui Cornel Rusu. Între anii 1982–1985 au fost învățate: *O, Măicuță Sfântă* (altă melodie decât cea tradițională), *Slavă numelui Tău Doamne, Hristos din morți a înviat, Preacurate Duh al slavei* și colindele *Domnuleț și Domn din cer,* de Gheorghe Cucu, *Cine, cine vine?* și *La căsuța.* Deși constatăm că domnul Cornel Rusu a îmbogățit repertoriul, această perioada marchează o decădere a calității muzicale a corului, prin participarea dirijorului la liturghia duminicală, doar o dată la două săptămâni. Frecvența mai redusă a repetiților a dus la o slăbire a calității corului.

S-a păstrat, până în momentul de față, statul de plată al coriștilor pe anul 1982 de unde constatăm prezența a 32 de membri. La începutul anului 1986, Cornel Rusu este nevoit să părăsească postul de dirijor al catedralei și să rămână doar la parohia „Înălțarea Domnului" din Simeria. Cântărețul bisericesc Ioan Gârliște revine ca dirijor al corului. În primăvara anului 1986, Ioan Gârliște acceptă invitația venită din partea fostului dirijor, pr. Ioan Macarie jr., de a participa la o liturghie la Merișani, județul Argeș. Cu această ocazie este organizat un pelerinaj la mănăstirile din nordul Olteniei iar corul participă și dă răspunsurile la Sfânta Liturghie la biserica ortodoxă din Merișani. Din vara anului 1986, la rugămintea preoților și a consiliului parohial repetițiile corului încep să fie organizate de către prof. Ioan Popa[4], personalitate importantă a muzicii din Orăștie[5]. Liturghiile duminicale rămân sub conducerea muzicală a lui Ioan Gârliște până în toamnă când prof. Ioan Popa devine dirijor principal.

Prima măsură luată de prof. Ioan Popa a fost întocmirea unor dosare noi de colinde. Începe o muncă sistematică de revizuire a repertoriului vechi de colinde și cântece de stea, precum și introducerea unor noi piese. Din februarie 1987, prof.

[4] Ioan-Marius Popa, *Culegere de colinde ale compozitorului Ioan Popa,* Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2015, p. 11.

[5] ***, *Dicționar de muzică bisericească românească,* București, Editura Basilica, 2013, pp. 643–644.

Ioan Popa începe o muncă de re-evaluare a vechilor partituri din arhiva parohiei și reia multe cântece religioase abodate în perioada anilor 1960, precum concertele religioase din colecția F. Dehteareh, D. Bortneansky și Gavriil Musicescu.

În Duminica Tomii, din anul 1987, a fost organizat un concert de muzică pascală în catedrală. În vara anului 1987, prof. Ioan Popa suferă niște intervenții chirurgicale, iar în urma acestora primește interdicția de a sta timp îndelungat în mediu răcoros. Catedrala din Orăștie nu dispunea, în 1987 de un sistem de încălzire, iar la finalul verii prof. Ioan Popa este nevoit să părăsească postul de dirijor[6]. Din toamna anului 1987, Ioan Gârliște revine în calitatea de dirijor al parohiei Orăștie I. Repetițiile corului aveau să fie pregătite de către prof. Ioan Popa, dar în duminici și sărbători corul era dirijat de Ioan Gârliște.

În toamna acestui an, preotul Avram Petric propune domnului Doru Părău să preia funcția de dirijor al corului catedralei. Doru Părău se face remarcat prin concertul de colinde organizat în decembrie 1988. Trebuie să precizăm că repetițiile au fost organizate tot de prof. Ioan Popa. În 1989, preoții și consiliul parohial sunt mulțumiți de prestația domnului Doru Părău, care rămâne încă doi ani dirijorul corului. Până în decembrie 1989 repetițiile corului au fost organizate de prof. Ioan Popa[7].

Având sprijinul parohiei, Doru Părău organizează în 1989 o excursie în Maramureș, cu corul catedralei pentru încurajarea și motivarea membrilor formației. În decembrie 1989, corul catedralei a susținut tradiționalul concert de colinde. Finalul anului 1989 se încheie într-o notă pozitivă pentru corul catedralei, prin mărirea efectivului la 44 de persoane.

Corul „Armonia”

În urma situației dificile rezultate de mutarea corului „Armonia” în ascultarea catedralei, în cadrul parohiei Orăștie II câteva coriste vechi, ajutate de unele credincioase și de cântăreții de la strană, susțin răspunsurile la Sfânta Liturghie în duminici și sărbători[8]. Răspunsurile oferite de credincioșii cu multă râvnă ai parohiei Orăștiei era executate la unison, după varianta lui Dimitrie Cunțanu, iar cântecele specifice praznicelor împărătești sau liturghiilor cu caracter festiv erau oferite doar de cântăreții bisericești.

În perioada 1953–1955, Ioan Macarie, la rugămintea preotului Zaharia Radu accepta misiunea dificilă de a relua activitatea corală și orgenizaează pentru o perioadă

---

[6] Ioan-Marius Popa, *O viață închinată muzicii,* Orăștie, Editura Emma, 2011, p. 8.
[7] I.-M. Popa, *O viață închinată muzicii,* p. 8.
[8] Dorina Păduraru, „«Apostolul» interzis (I)”*,* în: *Palia Expres*, XI (30 noiembrie – 6 decembrie 2006), 44 (371), p. 2.

de aproape doi ani un cor mixt parohial pe patru voci. De la finalul anului 1955, se pare că Ioan Macarie nu mai este dirijorul corului parohiei Orăștie II, iar cu acest nefericit moment, vechea biserică rămâne fără cor, pentru aproape încă 10 ani. Motivele nu sunt cunoscute pe deplin, însă pot fi intuite, conducerea de atunci nu era de acord cu o activitate corală bisericească.

În preajma anilor 1964–1965, autoritățile devin mai indulgente la nivelul Orăștiei cu activitatea bisericească și muzical-religioasă. Preotul Zaharia Radu apelează la teologul Ioan Apostol, fost deținut politic în închisorile regimului comunist, care răspunde afirmativ solicitării[9]. Preotul apelează și la prof. Ioan Popa, proaspăt revenit la Orăștie, pentru a ajuta la formarea muzicală a noului dirijor. Ion Apostol primește o bună pregătire muzicală necesară pentru formarea și dirijarea unui cor bisericesc, iar prof. Ioan Popa îl asistă la câteva repetiții[10].

Începând cu Ion Apostol, corul parohiei Orăștie II a funcționat neîntrerupt cu numele „Armonia"[11]. Despre activitatea corului până la începutul anilor 1970 avem puține date. Putem afirma cu siguranță că Ion Apostol a dirijat liturghia aplicată cu mulți ani în urmă de prof. Nicolae Prația. Corul interpreta liturghia pe patru voci, de la *Sfinte Dumnezeule* până la *Otpust,* iar pricesnele și colindele erau interpretate, în general, la unison. Ion Apostol era conștient că, pentru început, nu putea să pretindă un act muzical de calitate. După 1970 activitatea se intensifică și sunt introduse noi cântece liturgice, concerte dumicale, și colinde.

Spre deosebire de corul catedralei, la parohia Orăștie II nu avem o evidență clară a coriștilor până în anul 1988. Coriștii „Armoniei" nu beneficiau de indemnizație. Preotul Zaharia Radu a acționat diferit pentru încurajarea și stimularea activității muzicale. La sugestia lui Ion Apostol, parohia aloca o suma de bani pentru activitatea muzicală a parohiei, iar acea sumă era utilizată pentru organizarea unor excursii și pelerinaje. Nu este de prisos să precizăm că dirijorul a completat nevoile materiale și financiare ale ansamblului din veniturile sale personale[12]. Ion Apostol reușește astfel să formeze în câțiva ani un colectiv unit. Faptul că după 1970 discutăm de un cor pe patru voci cu o maturitate muzicală și misionară îl avem atestat prin organizarea multor excursii și pelerinaje[13]. La 1 octombrie 1971, este organizată o excursie la care participă corul însoțit de preotul Zaharia Radu. Corul participă și dă răspunsurile liturgice la mănăstirea Hurezu la 8 septembrie 1973.

9 Gh. Pârnuță, *Ion Apostol – profesor, preot, scriitor – dârz luptător pentru dreptate,* București, Editura Semne, 1997, p. 20.
10 D. Păduraru, „«Apostolul» interzis (I)", p. 2
11 D. Păduraru, „«Apostolul» interzis (I)", p. 2.
12 D. Păduraru, „«Apostolul» interzis (I)", p. 2.
13 Cronologia pelerinajelor și a excrusiilor desfășurate de corul „Armonia" a fost realizată de cântărețul Ioan Lucaciu în decembrie 1988, pentru a oferi prof. Ioan Popa, toată activitatea muzicală a parohiei Orăștie II din 1971–1988.

În 1974, Ion Apostol a primit invitația de a participa cu „Armonia” la liturghia arhierească susținută cu prilejul târnosirii bisericii din satul Căstău. Se pare însă că în 1974, corul „Armonia” a cunoscut o ușoară descreștere a efectivului. Ion Apostol este nevoit să „împrumute” câțiva coriști din formația catedralei, pentru buna prezență a „Armoniei” la evenimentul din Căstău. În semn de recunoștință, Ion Apostol a organizat la data de 13 octombrie o excursie la Cheile Turzii și Cluj-Napoca, unde au participat și coriștii „împrumutați” de la catedrală. La data de 3 noiembrie 1974, corul „Armonia a cântat la slujba sfințirii bisericii din Căstău. În urma unor deplasări în scop de serviciu, Ion Apostol intră în legătură cu corul catedralei episcopale din Arad. Cu acest prilej, corul „Armonia” a intrat în posesia unor frumoase pricesne și concerte pascale, dintre care putem aminti *Hristos a înviat,* de Ioan Cr. Danielescu și *Hristos din morți a înviat,* de D.G. Kiriac[14].

Munca enoriașilor implicați în acțiunile muzicale ale parohiei este răsplătită și în august 1975, atunci când a fost organizată o excursie în Maramureș. În august 1976 și aprilie 1977 au fost organizate două pelerinaje în Nordul Moldovei. În 1978, la data de 3 iulie, a fost organizat un pelerinaj la mănăstirea Râmeț, jud. Alba unde corul a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie. În același an, la 1 septembrie, corul a dat răspunsurile liturgice, la mănăstirea Prislop (jud. Hunedoara).

La data de 1 iulie 1979, corul „Armonia”, dirijat de această data de Ioan Lucaciu, cântărețul parohiei, cântă la târnosirea bisericii parohiale. Nu cunoaștem motivul pentru care Ion Apostol nu a fost prezent. Cu siguranță, credem că a fost o problemă de natură medicală, întrucât Ion Apostol a mai dirijat corul până la începutul anului 1980, când a fost nevoit să plece din Orăștie.

Cunoaștem că, la data de 2 decembrie 1979, la invitația preotului Nicolae Gherman, fost slujitor al parohiei Orăștie II, corul „Armonia”, sub îndrumarea lui Ion Apostol a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie și a oferit un scurt concert de colinde la catedrala „Sf. Ierarh Nicolae” din Deva. Începutul lui 1980 marchează, prin plecarea lui Ion Apostol din Orăștie, încheierea unei etape frumoase pentru corul „Armonia”. Preoții Ioan Gașpar și Mihai Todoca sunt interesați de găsirea unui nou dirijor. Corul este condus, câteva duminici, de cântărețul Ioan Lucaciu, dar mai apoi este preluat de Doru Părău. Repertoriul s-a îmbogățit cu puține cântece în această perioadă.

La data de 10 iunie 1980, a fost organizată a excursie în nordul Transilvaniei și Maramureș. La data de 6 septembrie 1981, corul „Armonia” dirijat de Doru Părău dă răspunsurile la Sfânta Liturghie în Bod, jud. Brașov[15]. În 6 septembrie 1982, la inițiativa preotului Ioan Gașpar, parohul bisericii Orăștie II, corul a dat răspunsurile

[14] Mențiunea este importantă, deoarece discutăm de o perioadă în care au apărut puține culegeri muzicale religioase iar partiturile din această categorie se găseau foarte greu.

[15] Ion Apostol, „Ce este omul?”*,* București, manuscris datat la 12 noiembrie 1980.

la Sfânta Liturghie în Chisindia, jud. Arad. La data de 25 octombrie 1982, corul a participat la o excursie la mănăstirea Sâmbăta.

Vara anului 1983 aduce la Orăștie pentru câteva săptămâni pe fostul dirijor al „Armoniei", pe Ion Apostol. Preoții îl invită pe fostul dirijor să participe la activitatea corului parohial și să ajute la buna desfășurare a repetițiilor și a liturghiilor duminicale. În perioada 8–10 august 1983, corul a participat la un pelerinaj la mănăstirile din Oltenia. Corul „Armonia" având ca dirijor pe Doru Părău dă răspunsurile la mănăstirea Govora. Informațiile referitoare la prezența corului la mănăstire prezintă formația într-o postură nefavorabilă[16]. Experiența nefericită de la mănăstirea Govora determină ca în anul 1984 să nu mai fie organizată vreo deplasare a corului. Din anii 1985–1987 nu mai avem informații exacte referitoare la dirijorul „Armoniei", în anumite situații îl găsim pe Doru Părău, însă din 1986 îl găsim mai mult doar pe cântărețul Ioan Lucaciu în calitate de dirijor. În acești ani, numărul coriștilor s-a restrâns la aproape 30 de persoane.

În perioada 28–30 iulie 1985 corul participă la o excursie organizată la Băile Felix. Corul parohiei Orăștie II a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie în satul Grădiște, jud. Hunedoara, fiind dirijat de cântărețul bisericesc Ioan Lucaciu. La data de 1 octombrie 1986, corul, dirijat de I. Lucaciu, s-a deplasat în comuna Dragoslavele, județul Argeș la înmormântarea soției fostului dirijor Ion Apostol[17].

La începutul anului 1987 îl găsim ca dirijor al „Armoniei" doar pe cântărețul Ioan Lucaciu. În perioada 15–20 mai, a fost organizată o excursie în Maramureș și Bucovina. La data de 20 septembrie 1987 a fost organizată o excursie la Păltiniș. La această excursie, la sugestia lui Ioan Lucaciu a fost a participat și prof. Ioan Popa. Precum am anticipat, din 1985 corul „Armonia" a trecut printr-o ușoară criză în ceea ce a privit repertoriul și efectivul. Ioan Lucaciu și-a exprimat opinia față de preoți și consiliul parohial despre necesitatea unui dirijor competent și cu o personalitate puternică, pentru a putea îmbunătăți actvitatea corală.

Având susținerea preoților, a consiliului parohial și a coriștilor, Ioan Lucaciu a profitat de retragerea prof. Ioan Popa de la pupitrul catedralei și i-a propus să preia corul „Armonia". După o discuție avută cu pr. Ioan Gașpar, pr. Mihai Todoca și Ioan Lucaciu, prof. Ioan Popa a acceptat ca, începând cu data de 1 octombrie, să devină dirijorul corului „Armonia"[18]. Repertoriul nu a fost îmbogățit în perioada octombrie–decembrie 1987. Perioada aceasta a fost valorificată de prof. Ioan Popa pentru corectarea multor greșeli a cântecelor religioase învățate de coriști în general după auz în ultimii ani.

---

[16] G. Pârnuță, *Ion Apostol – profesor, preot, scriitor – dârz luptător pentru dreptate,* p. 267.

[17] D. Păduraru, „«Apostolul» interzis (II)", în: *Palia Expres*, XI (7 decembrie – 13 decembrie 2006) 45 (372), p. 2

[18] Constantin Toni Dârțu, *Personalități române și faptele lor,* 1950–2000, Iași, Editura Anglodac, 2001, p. 188.

În 1988, corul „Armonia" cunoaște o evoluție frumoasă, în comparație cu ultimii ani. În ceea ce privește efectivul, corul a reușit la finele anului 1988 să aibă în componența sa aproape 50 de coriști. În decursul anului 1988, repertoriul corului „Armonia" se îmbogățește considerabil[19]. În iulie 1988, la invitația domnului Cornel Rusu, corul „Armonia" a dat răspunsurile la Sfânta Liturghie la parohia „Înălțarea Domnului" din Simeria. Munca depusă de dirijor și de coriști a fost valorificată cu prilejul hramului, în seara zilei de 15 august 1988. începând cu această dată a fost reluată cântarea pe patru voci a Prohodului Maicii Domnului, în ajunul praznicului. În perioada 25–30 august a fost organizat un pelerinaj la mănăstirile din nordul Moldovei, corul „Armonia" dând răspunsurile la Sfânta Liturghie la mănăstirile Agapia și Sucevița.

Prof. Ioan Popa acceptă invitația preotului Ioan Sabău, fost deținut în închisorile comuniste, de a oferi în noiembrie 1988 răspunsurile la Sfânta Liturghie în Bobâlna, jud. Hunedoara[20]. La puțin timp după sărbătorile de iarnă, corul își reia programul de repetiții. Au fost învățate cântece noi, din cuprinsul în vederea pregătirii unui repertoriu adecvat liturghiilor duminicale. Avându-se în vedere experiența acumulată în august 1988, prof. Ioan Popa îi învață pe coriști *Prohodul Domnului* pe patru voci.

În paralel cu repertoriul Sfintei Liturghii, a fost reluat și repertoriul Cununiei și al serviciilor funebre. Praznicul Sfintelor Paști a reprezentat momentul de valorificare a muncii depuse de cor, prin interpretarea *Prohodului Domnului* și prin îmbogățirea repertoriului liturgic pentru noaptea de Înviere[21]. În luna mai 1989, corul „Armonia" dă răspunsurile la Sfânta Liturghie, la biserica din satul Aurel Vlaicu, iar în iunie la biserica „Bunavestire", din Deva[22].

Din octombrie, a fost reluat programul de repetiții, iar cu acest prilej repertoriul de colinde a fost îmbogățit considerabil. La concertul din seara de 25 decembrie, corul a prezentat un repertoriu variat și bine lucrat, fapt ce marchează începutul maturizării muzicale a formației[23] și care a prefigurat apariția din decembrie 1990, prin intermediul prof. Ioan Popa, a festivalului de muzică sacră „Cu noi este Dumnezeu", ajuns în decembrie 2016 la cea de-a XXVII-a ediție, eveniment coral de prestigiu național.

Corul Preoților din Protopopiatul Ortodox Orăștie

În perioada anilor 1980–1981, protoiereul de atunci al Orăștiei, preotul Avram Petric, a avut inițiativa de a forma un cor bărbătesc pe patru voci, care să fie alcătuit din preoții Protopopiatului Ortodox Orăștie. Corul se reunea pentru a cânta la puține

[19] Ioan-Marius Popa, *Culegere de colinde ale compozitorului Ioan Popa,* p. 11.
[20] I.-M. Popa, *Culegere de colinde ale compozitorului Ioan Popa,* pp. 14–16.
[21] I.-M. Popa, *O viață inchinată muzicii,* p. 8.
[22] Conform *Registrului de prezență al Corului „Armonia" pe anul 1989,* întocmit de prof. Ioan Popa.
[23] C. T. Dârțu, *Personalități române și faptele lor,* p. 188.

ocazii precum: conferințe preoțești, sedințe extraordinare în cadrul Protopopiatului sau în cazul unor vizite arhierești. Autoritățile comuniste nu au permis apariția acestui cor în cadrul unor manifestări culturale sau muzicale orășenești. Activitatea acestui cor se desfășura într-un cadru restrâns (strict bisericesc) iar ocaziile de a concerta erau puține (câteva reprezentații pe an). Lipsa de afirmare a acestui frumos cor bărbătesc *extra-ecclesia* a determinat în jurul anilor 1986–1987 o scăzută motivație a preoților în implicarea în activitatea corală. Din anul 1987 nu mai există mărturii care să ateste activitatea acestui cor.

Concluzii

Putem constata cu ușurință existența unei activități muzical-misionare puternice în bisericile ortodoxe din Orăștie în perioada comunistă. Fie că discutăm de catedrală, fie de vechea biserică „Adormirea Maicii Domnului”, putem constata o activitate corală intensă. Putem aminti activitatea jertfelnică a dirijorilor: Ion Brătescu, Ioan Macarie, Ioan Macarie Jr., Ion Apostol și Cornel Rusu (foști deținuți în închisorile comuniste), Ioan Gârliște, Ioan Lucaciu și Ioan Popa. Activitatea acestor dirijori a fost reflectată prin organizarea unor pelerinaje și turnee corale (uneori greu de realizat în perioada actuală), aceștia asumându-și o responsabilitate mare pentru acei ani grei de comunism. Alături de frumoasa mărturisire hristologică, realizată prin răspunsurile liturgice din duminici, sărbători și alte evenimente majore ale parohiilor, activitatea corală deosebită a ajutat la organizarea, prin intermediul prof. Ioan Popa a festivalului de muzică sacră „Cu noi este Dumnezeu”, în juriul căruia au fost prezente la Orăștie personalități importante ale muzicii sacre ortodoxe sau maeștrii ai muzicii românești.

Principalele reprezentări iconografice ale Sfintei Fecioare Maria

Laurențiu-Victor Chilibaru*

Portretul Maicii Domnului

Înainte de a începe studiul de față, ca punct de plecare ne vom opri asupra chipului istoric al Maicii Domnului, așa cum ne-a fost lăsat de Sfântul Epifanie al Ciprului. E una dintre puținele descrieri fizice și sufletești ale Fecioarei Maria, care a stat, probabil, alături de alte portrete bineînțeles, la baza apariției și dezvoltării de-a lungul timpului a reprezentărilor iconografice ale Maicii lui Hristos.

> „În toate faptele ei, era sobră și demnă; vorbea puțin și doar atunci când era necesar; grabnică spre a asculta și curtenitoare: îi cinstea pe toți și se pleca cu respect. Era de statură mijlocie, deși unii spun că era mai înaltă decât înălțimea medie. Era dispusă să vorbească cu toți fără teamă și limpede, fără râset și fără agitație, și fără nicio supărare. Tenul era ca grâul copt, iar părul roșcat; ochii ei căprui erau luminoși și inteligenți, iar pupilele aveau nuanța verde măslin. Sprâncenele erau arcuite și de un negru atrăgător; nasul prelung, buzele roșii și pline, revărsând dulceața cuvintelor ei. Fața nu îi era rotundă și nici ascuțită, ci întrucâtva alungită; la fel, mâna și degetele erau lungi. Și nu nutrea deloc mândrie; era simplă, nepretențioasă și înclinată spre o smerenie cu totul aparte. Hainele pe care le purta erau de culoare naturală și se mulțumea cu ele, fapt dovedit și acum de sfânta ei mahramă. Și, ca să zicem pe scurt, în toate cele ale ei era plină de harul dumnezeiesc”[1].

Primele imagini creștine ale Maicii Domnului

Creștinii au reprezentat-o pe Sfânta Fecioară Maria având ca sursă de inspirație fie descrierile contemporanilor săi, fie textul Sfintei Scripturi, fie scrierile apocrife. Protoevanghelia lui Iacob și Evanghelia lui Pseudo-Matei, care oferă prețioase date biografice cu privire la Maica Domnului, au constituit un real și esențial suport acordat

---

* Drd., Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad.

[1] Această descriere îi aparține Sfântului Epifanie, episcopul Ciprului, transcrisă de Nicephorus Callistus, *Historiae,* lib. II, cap. XXIII, în: Jacques-Paul Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, (P.G.) vol. 145, col. 815, *apud* Remus Rus, *Sfânta Fecioară Maria în tradiția pioasă a creștinilor primelor veacuri*, București, Ed. Meteor Publishing, 2015, p. 25.

Bisericii în efortul ei de a descoperi chipul Fecioarei și de a-i reconstitui și reda apoi în culori biografia.

Vorbind despre fidelitatea primelor portrete creștine în raport cu prototipurile lor, Chantal Savinkov făcea legătura între arta portretului și geneza icoanei creștine: „Putem foarte bine să ne gândim că anumite trăsături ale fizionomiei lui Hristos sau a Sfintei Fecioare au fost reținute de contemporanii Lor și reproduse cu fidelitate de Tradiția iconografică”[2].

„Chiar din primele secole, arta creștină este pe deplin simbolică, pentru că realitatea duhovnicească nu poate fi altfel transmisă decât prin simboluri”[3]. Dar creștinismul nu a renunțat la propria doctrină prin preluarea miturilor păgâne, ci a restabilit sensul lor adevărat și profund, umplându-le de un nou conținut. Arta creștină este un complex unitar care îmbină tradițiile artei antice grecești cu elemente de artă din Egipt, Siria și Asia Mică, perfect armonizate cu valorile cultural-artistice ale Bisericii, în așa fel încât să alcătuiască un limbaj pictural specific, corespunzător exigențelor spiritualității și dogmelor creștine. Cu alte cuvinte, „creștinismul selectează și adoptă din lumea păgână tot ce era al său, adică tot ce era «creștin înainte de Hristos»; de asemenea, el adună laolaltă tot ce era risipit în religiile politeiste sub formă de fărâme de adevăr”[4].

Arta creștină își are originile în arta catacombelor. Cele mai vechi reprezentări iconografice ale lui Hristos, datând din secolul I, au fost descoperite în catacombele romane. Tot în aceste spații subterane au fost realizate, încă din secolul al II-lea, primele imagini plastice ale Sfintei Fecioare[5].

Inițial, fiecare popor după convertirea la creștinism imprima imaginilor reprezentate caracteristicile propriei culturi. În cazul Maicii Domnului, romanii o reprezentau coafată, îmbrăcată în tunică și împodobită cu cercei, iar constantinopolitenii, în epoca ulterioară lui Constantin cel Mare, o pictau îmbrăcată în haine împărătești, după modelul hainelor de la curtea imperială[6]. O dată cu definirea stilului particular al artei creștine, prin *îmbisericirea* elementelor de artă profană, pentru Maica Domnului, se vor evita tunica, pieptănătura și podoabele patricienelor din Alexandria și Roma. În schimb, se va opta, pentru mantia și vălul femeilor siriene, care le ascundeau părul, coborând până la genunchi[7].

---

2 Chantal Savinkov, *Genèse de l'Icône*, Les Imaginaires, Col. 1018, nr. 1063, Tome 1, 1976/1, pp. 15–16, apud Daniel Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, trad. din limba franceză de Mariuca Alexandrescu, prefață de Olivier Clement, București, Ed. Sophia, 2004, p. 25.

3 Leonid Uspensky, Vladimir Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, trad. din limba engleză de Anca Popescu, București, Ed. Sophia, 2003, p. 34.

4 L. Uspensky, V. LOSSKY, *Călăuziri în lumea icoanei*, pp. 35–36.

5 D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 24.

6 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană. Elemente de teoria icoanei*, Timișoara, Mănăstirea Noul-Neamț, Ed. Marineasa, 2000, p. 94.

7 D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 39.

În privința reprezentărilor plastice, între Hristos și Fecioara Maria a existat o strânsă legătură încă de la începuturile artei creștine. Chiar dacă nu a fost zugrăvită în toate imaginile împreună cu Hristos, reprezentările Maicii Domnului trimiteau în general la Hristos și la actul Întrupării, pentru a sublinia faptul că toate elementele credinței creștine sunt dispuse hristocentric. „În catacombe, Fecioara este reprezentată cel puțin la fel de des ca și Hristos. Însă, în vreme ce Hristos este reprezentat mai ales prin simboluri, Fecioara este mereu înfățișată direct”[8].

Fiecărui episod din viața Mariei i s-a consacrat o temă iconografică aparte. Pentru exemplificare, pot fi enumerate mozaicurile de la mănăstirea Dafni din secolul al XI-lea prezintă episodul Nașterii Maicii Domnului[9]; dala din marmură gravată, de la Saint-Maximin (Provence), din secolul al V-lea, o reprezintă pe Fecioara în serviciul Templului[10]; fresca din catacomba Priscillei (bolta cubiculum-ului lui Bosio), din secolul al II-lea, constituie cea mai veche reprezentare a Bunei Vestiri[11]; mozaicul din secolul al VI-lea de la Poreț (Croația) descrie Vizitarea Elisabetei de către Maria[12]; fresca din catacomba Sfântul Sebastian, din secolul al IV-lea, înfățișează Nașterea Domnului[13]. Adesea, pe fundul vaselor sfinte din catacombe, Fecioara Maria era reprezentată ca Orantă, având brațele împreunate pentru rugăciune, imagine care arată rolul său de „mijlocitoare către Dumnezeu, pentru Biserică și pentru lume”[14]. Unele reprezentări o înfățișează pe Fecioara Maria alături de Sfinții Apostoli Petru și Pavel sau de mama sa, Sfânta Ana.

La începuturile erei creștine, o imagine în care Maica Domnului apărea frecvent era scena referitoare la închinarea magilor. Au fost descoperite circa douăsprezece fresce ale închinării magilor din secolele II–IV, în catacombele romane. În toate aceste imagini, Fecioara este mereu reprezentată șezând, cu Pruncul pe genunchi. Ea primește împreună cu Hristos închinarea magilor, ceea ce evidențiază cu precădere demnitatea Sa de Maică a Domnului. Tema închinării magilor a fost aleasă la acea vreme pentru a oferi un răspuns clar problemei care viza locul cuvenit Neamurilor, adică ne-evreilor, în Biserică.

---

8 P. Evdokimov, „La connaissance de Dieu dans la Tradition iconographique”, în rev. *Unité Chrétienne*, (1977) 46–47, p. 58, *apud* D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 26.

9 Frederick Tristan, *Primele imagini creștine: de la simbol la icoană, secolele II–VI*, trad. de Elena Buculei și Ana Boroș, București, Ed. Meridiane, 2002, p. 238.

10 Edmond Frédéric Le Blant, *Inscriptions chrétiennes de la Gaule*, Paris, 1865, vol. II, n. 542 a, *apud* F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 239.

11 F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 239.

12 André Grabar, *Les Voies de la création en iconographie chrétienne*, Paris, 1979, p. 119, *apud* F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 242.

13 L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, studiu introductiv și traducere din Limba franceză de Teodor Baconsky, București, Ed. Anastasia, 1994, pentru versiunea de față, Ediție electronică, Apologeticum, 2006, p. 27.

14 L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, pp. 27–28.

Studiul de față nu se va ocupa de reprezentările cu privire la evenimentele din viața Sfintei Fecioare Maria, ci de principalele imagini ale Maicii Domnului cu Pruncul. Deși orice ilustrare a Născătoarei de Dumnezeu are o mare însemnătate pentru aprofundarea temei iconografice dedicate Maicii Domnului, totuși, din lipsă de spațiu, ne vom limita la enumerarea celor mai cunoscute reprezentări ale Sfintei Fecioare cu Pruncul Iisus în brațe, întrucât acestea imortalizează imaginea dogmatică tradițională a Maicii Domnului în cultul Bisericii Ortodoxe.

Cea mai veche reprezentare a Sfintei Fecioare cu Pruncul datează de la sfârșitul secolului al II-lea sau începutul secolului al III-lea. Este vorba despre o frescă realizată după regulile picturii grecești, care se găsește în catacomba Priscilei. În această reprezentare, Sfânta Fecioară este înfățișată purtând un văl pe cap – semn al femeilor măritate. Lângă ea se află un proroc care ține în mâna stângă un mic pergament cu profeții, iar cu mâna dreaptă arată spre steaua situată deasupra Sfintei Fecioare. Pruncul purtat la piept de Maica Domnului este reprezentat frontal. Cu mâna dreaptă El schițează un gest de binecuvântare sau se sprijină pe pieptul mamei. Această imagine simbolică face trimitere la proorocirea că „o stea răsare din Iacov, un toiag se ridică din Israel” (Numerii 24, 17), dar și la profeția că „Domnul va fi pentru tine o lumină veșnică” (Isaia 60, 19). Prin urmare, profetul din imagine poate fi Isaia sau Balaam[15]. Această frescă vestită din catacomba Priscillei „poate fi considerată prototipul pictat al Fecioarei cu Pruncul”[16].

Maria cu Pruncul este o dovadă a întrupării Cuvântului, devenind în scurt timp obiect de cult. Sinodul de la Efes din anul 431, care i-a conferit Fecioarei Maria titlul de *Născătoare de Dumnezeu* sau *Theotokos*, a justificat dogmatic difuzarea acestui simbol[17].

„Iconografia închinată Fecioarei se va orienta, încă din epoca lui Constantin cel Mare spre tipul impunător al împărătesei, urmând în paralel tipul lui Hristos ca împărat”. Sinodul din Efes a confirmat o stare de fapt deja existentă în conștiința creștină populară. Dacă Maria era mama lui Iisus, iar Iisus era Hristos, Fiul lui Dumnezeu, adică *Dumnezeu născut din Dumnezeu*, devenea limpede pentru toată lumea creștină că Maria nu putea fi numită altfel decât Maica lui Dumnezeu[18].

Cele mai vechi reprezentări ale Fecioarei în maiestate, din păcate astăzi dispărute, ar fi existat la Santa Maria la Grande din Ravenna[19], la mănăstirea Vlacherne din

[15] D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 28; L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, p. 28; F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 246.
[16] F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 246.
[17] F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 247.
[18] F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 410.
[19] André Grabar, *Martyrium. Recherches sur le culte des reliques et l'art chrétien antique*, 2 vol., Paris, 1946, vol. II, p. 213, n. 1, *apud* F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 414.

Constantinopol, în anul 473[20], și în bazilica Santa Maria Maggiore, imediat după Sinodul de la Efes[21].

În fresca din capela 17 de la Baouît (mănăstirea Sfântul Apollo), Fecioara Maria, așezată pe tronul imperial cu pernă, poartă în față un medalion de formă ovală care Îl reprezintă pe Iisus copil. Această imagine face referire la folosirea în mediul creștin a scutului (clipeus) pe care era pictat un „portret" al împăratului și care se prezenta poporului cu ocazia urcării suveranului pe tron. Fecioara prezintă scutul cu efigia Fiului său pentru a atesta funcția sa imperială[22]. Acest tip de imagine va sta probabil la baza reprezentărilor Fecioarei în picioare, ca orantă, purtând pe piept un clipeus cu imaginea Pruncului. Mai târziu, acest clipeus ia forma unui mic locaș, uneori prevăzut cu o ușă, de la nivelul pieptului Mariei, în care se află închis Pruncul, sugerând ideea că El s-ar vedea înăuntrul corpului mamei sale. Iisus aflat la rândul Lui în rugăciune, repetă gestul Fecioarei, care este astfel transformată în tabernacol[23].

O frescă de la sfârșitul secolului al VI-lea, descoperită la mănăstirea Sfântul Ieremia din Sakkarah (Egipt), iar actualmente aflată la Muzeul Copt din Vechiul Cairo, o prezintă pe Fecioara Maria alăptând. Pruncul este poziționat în partea dreaptă. Acest tip primitiv oriental a fost inspirat probabil de imaginea zeiței Isis alăptându-l pe Horus[24].

Icoanele Sfintei Fecioare, atribuite Sfântului Evanghelist Luca

Potrivit Tradiției ortodoxe, după Cincizecime, Sfântul Apostol și Evanghelist Luca a realizat primele trei icoane ale Maicii Domnului:

– Maica Domnului *Odighitria (Hodighitria) – Îndrumătoarea* sau *Călăuzitoarea,*

– Maica Domnului *Eleusa – Mângâietoarea* sau *Milostiva* și

– Maica Domnului *Oranta – Rugătoarea,* fără pruncul Iisus.[25]

De la aceste trei tipuri iconografice fundamentale se ramifică toate celelalte icoane ale Maicii Domnului[26], realizându-se până acum peste 230 de variante[27].

În prezent, sunt atribuite Sfântului Luca aproape o duzină de icoane ale Fecioarei în Biserica Rusă, douăzeci și una în Occident și la Muntele Athos, dintre care opt la

---

20 Este vorba de o Fecioară cu Pruncul înconjurată de familia imperială: Leon I, soția sa, Verina, fiica lor, Ariadna, și tânărul Leon care a murit la șase ani, vezi André Grabar, *L'Iconoclasme byzantin*, Paris, 1984, pp. 29–30 și p. 54, n. 4, *apud* F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 414.

21 F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 414.

22 A. Grabar, *Martyrium…*, vol. II, p. 227 ș. urm., *apud* F. TRISTAN, *Primele imagini creștine*, p. 415.

23 F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 415.

24 André Grabar, *L'Âge d'or de Justinien*, Paris, 1966, pp. 177 și 400, *apud* F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 416.

25 L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica ortodoxă*, pp. 21–22.

26 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 95.

27 Michel Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, Traducere, prefață și note de Pr. dr. Vasile Răducă, București, Ed. Enciclopedică, 1993, p. 88.

Roma. Desigur, nu există nicio dovadă că aceste icoane au fost pictate chiar de mâna Evanghelistului, întrucât nici măcar una dintre icoanele sale nu s-au păstrat[28]. Însă, din acest punct de vedere, trebuie precizat că icoanele numite „ale Sfântului Luca" aparțin unei tradiții căreia el îi furnizează prototipurile. Aceste icoane sunt pictate de fapt după reproduceri ale ceea ce se consideră a fi originalele Sfântului Luca. Tradiția apostolică trebuie înțeleasă ca o modalitate a Bisericii de a acorda un caracter apostolic și o autoritate apostolică anumitor documente, învățături sau obiceiuri ale sale, care au fost rezultatul gândirii și activității ecleziale de-a lungul primelor veacuri ale erei creștine[29].

Istoricul tradiției despre icoanele Sfintei Fecioare pictate de Sfântul Apostol Luca

Cea mai veche mărturie referitoare la icoanele pictate de Sfântul Luca datează din secolul al VI-lea, probabil din jurul anului 530, fiind atribuită lui Teodor, numit *anagnostul*, un istoric bizantin, lector la Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol[30]. Acest Teodor relatează că, pe la 450, împărăteasa Eudoxia, soția împăratului bizantin Teodosie al II-lea, a trimis, din Ierusalim, la Constantinopol, cumnatei sale Pulcheria, o icoană a Fecioarei pictată de Sfântul Luca, aparținând tipului „Călăuzitoarea"[31].

Din nefericire, această mărturie, fie că aparține istoricului Teodor *anagnostul*, fie că îi este atribuită lui Teodor Studitul, în opinia lui Frederick Tristan, nu poate fi probată, întrucât nici Eudoxia, nici Pulheria nu au oferit vreo informație cu privire la această icoană. De altfel, o reproducere după una dintre icoanele Fecioarei pictate de Sfântul Luca, pe care o putem admira în bazilica San Marco din Veneția, este în stil bizantin. O posibilă explicație a acestei relatări, dată de Frederick Tristan, ar fi aceea că un artist numit Luca a pictat o icoană a Maicii Domnului după gustul epocii, care a servit apoi de prototip. În opinia teologului amintit, paralela cvasi-constantă dintre Hristos și Fecioară i-a determinat pe creștinii iconoduli să pună în legătură imaginile „autentice" ale lui Iisus, cu astfel de imagini ale Mariei[32].

---

[28] Toate vechile reproduceri ale Fecioarei de tip „Umilenie" au fost realizate începând cu secolul al X-lea, cum este cea din biserica regală Kilise (963–969), vezi Viktor Nikitič Lazarev, *Istoryia vizantiiskoi givopissi* („Istoria picturii bizantine"), t. I, Moscova-Leningrad, 1947, p. 125. Primele prototipuri de tipul „Odighitria" datează chiar dinainte de secolul al VI-lea, așa cum precizează Evangheliarul lui Rabula, vezi Nikodim Pavlovič Kondakov, *Ikonografiya Bogomateri* („Iconografia Maicii Domnului"), t. I, St. Petersburg, 1914, pp. 191–192, *apud* L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, n. 37, p. 21.

[29] L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, pp. 21–22.

[30] Theodorus Lectorus, *Excerpta ex Ecclesiasticae Historiae*, Libri I, P.G., vol. 86, col. 165.

[31] L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, p. 22; vezi și Louis Bréhier, *La civilisation byzantine*, Albin Michel, Paris, 1970, trad. de N. Spincescu, *Civilizația bizantină*, București, Ed. Științifică, 1994, p. 213.

[32] F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 420.

Alte mărturii despre existența tradiției că Sfântul Luca a realizat primele icoane ale Maicii Domnului ne dau Sfântul Andrei Criteanul și Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului (715–730). Aceștia fac referire la o icoană a Fecioarei atribuită Sfântului Evanghelist Luca, despre care au cunoștință că s-ar afla la Roma. Mai mult, Sfântul Gherman precizează că Sfântul Luca a realizat această icoană încă din timpul vieții Maicii Domnului, trimițând-o apoi la Roma „preaputernicului" Teofil, căruia Luca i-a adresat Evanghelia și cartea Faptele Apostolilor, scrise de el. O altă variantă a acestei tradiții susține că o icoană a Fecioarei pictată de Sfântul Luca, după ce a primit binecuvântarea Maicii Domnului, a fost trimisă apoi aceluiași Teofil, însă, de această dată, la Antiohia. În tot cazul, în noile condiții de libertate, consecutive Edictului de toleranță din 313, prin care creștinismul a devenit religie de stat, icoana primită de Teofil sau, poate, o reproducere a ei, care ar fi stat ascunsă până atunci într-o locuință particulară, ar fi fost apoi scoasă la lumină și transportată într-o biserică. De altfel, Papa Grigorie I a adus, în anul 590, la bazilica Sfântul Petru, într-o procesiune solemnă, vestita icoană a Maicii Domnului „despre care se spune că ar fi opera Sfântului Luca (*quam dicunt a Sancto Luca factam*)"[33].

O scurtă prezentare a celor trei icoane realizate de Sfântul Apostol Luca

Icoanele Fecioarei puse pe seama Apostolului Luca au servit ca model pentru numeroase copii de-a lungul veacurilor. Această tradiție a prototipurilor pictate de Evanghelist a fost folosită de Biserică pentru a numi aceste madone cu numele de *acheiropoietos*, întrucât fiecare dintre cele trei reprezentări ale Fecioarei atribuite lui Luca este numit „nefăcut de mâna omului"[34].

1. Maica Domnului *Odighitria (Hodighitria)*

Maica Domnului este înfățișată stând drept, cu o expresie austeră, hieratică și maiestuoasă[35]. Îl poartă pe Pruncul Iisus în brațe, fie în partea stângă, ca în icoanele siriene, fie în partea dreaptă, după modelul bizantin. Iisus în cazul icoanelor siriene este un sugar înfășat, iar în cele bizantine, apare ca un adult care ține sulul Evangheliei în mâna stângă, în timp ce cu dreapta binecuvântează[36]. Îmbrăcat într-un un *himation* auriu, El este tipul lui Iisus–Emanuel, reprezentat cu fruntea mare, încrețită și cu sprâncenele accentuate, fiind conștient de rolul Său de Mântuitor al lumii[37]. Pe aureola Pruncului, este înscrisă crucea, la fel ca pe icoanele Pantocratorului[38]. Atât Fecioara,

[33] L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, p. 22.
[34] F. Tristan, *Primele imagini creștine*, p. 419.
[35] Constantine Cavarnos, *Ghid de iconografie bizantină*, trad. din limba engleză de Anca Popescu, îngrijitor de ediție și coordonator artistic, Ștefan Ionescu-Berechet, București, Ed. Sophia, 2005, p. 187.
[36] L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 110.
[37] M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, p. 89.
[38] D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, pp. 169–170.

cât și Pruncul sunt reprezentați frontal, cu o expresie gravă, autoritară, orientați spre privitor. Uneori, Pruncul o privește pe Fecioară. Maica Domnului nu manifestă nici un sentiment de afecțiune față de Fiul ei, fiind ușor întoarsă către El. Mâna ei dreaptă este ridicată la piept ca într-un gest de rugăciune sau de prezentare a Pruncului Iisus oamenilor[39]. Sfânta Fecioară poartă peste *chiton maphorionul* – un voal cu o margine aurită care acoperă părul, partea superioară a frunții și umerii, întrucât era de neconceput pentru o fecioară să poarte părul descoperit[40]. Pe *maphorionul* roșu al Mariei sunt dispuse trei stele – pe frunte și pe umerii Săi – simboluri ale Pururea Fecioriei: înainte, în timpul și după Naștere. Culoarea roșie a veșmintelor Maicii Domnului, folosită, de obicei, în compoziția Patimilor, subliniază maternitatea ei, iar culoarea albastră indică fecioria și năzuința ei către Dumnezeu[41].Ochii ei sunt mari și migdalați, cu orbitele întunecate, exprimând melancolie. Apoi, nasul drept și îngust, urechile mici și buzele subțiri[42] subliniază interiorizarea deplină a simțurilor și orientarea sufletului spre unirea cu Dumnezeu. Fețele Maicii și Pruncului nu se ating, iar Fecioara are o expresie sublimă. În general este reprezentată bust. „Acesta este tipul Maicii Domnului a biruinței și a slavei”[43]. În același timp, imaginea „reliefează în chip special Dumnezeirea Pruncului”[44]. Înfățișarea detașată, lipsită de orice indiciu de afectivitate umană, a Fecioarei și a Pruncului avea menirea de a întruchipa modelul icoanei dogmatice a Maternității divine.

Tipul iconografic al Maicii Domnului cunoscut sub numele de *Odighitria* a apărut în Bizanț, ca urmare a istoriei privitoare la prototipul pictat de Sfântul Luca pe care împărăteasa Eudoxia l-ar fi trimis, de la Ierusalim la Constantinopol, către cumnata sa Pulheria. Treptat, relatarea a fost larg acceptată în Bizanț, ajungându-se ca în secolul al IX-lea, numele *Odighitria* să apară pentru prima dată pe pereți. Astfel, a fost elaborat tipul iconografic, prin excelență bizantin: *Odighitria*[45]. Pentru a scăpa de furia iconoclaștilor, icoana Maicii Domnului *Odighitria*, atribuită Sfântului Luca a fost zidită în Mănăstirea Pantocratorului. Această icoană era scoasă în procesiune, iar în perioadele de asediu era dusă pe metereze, fiind considerată ocrotitoare a Constantinopolului[46].

Este probabil tipul cel mai popular, cel mai vechi și cu siguranță cel mai solemn din arta bizantină. Există trei compoziții timpurii: reprezentarea Maicii Domnului

---

[39] L. Uspensky, Vladimir Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 111.

[40] M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, p. 87.

[41] Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 98.

[42] D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, pp. 169–170.

[43] Konstantin D. Kalokyris, *He Theotókos eis ten Eikonographian (Maica Domnului în iconografie)*, Tesalonic, 1972, pp. 60–61, apud Constantine Cavarnos, *Ghid de iconografie bizantină*, p. 187.

[44] L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, p. 21.

[45] Nikodim Pavlovič Kondakov, *Iconografia Maicii Domnului*, volumele I passim și II, St. Petersburg, 1914, pp. 152–293, apud L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, n. 2, p. 110.

[46] D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 169.

cu Pruncul în mâna stângă, în picioare sau stând pe tron. Din secolul al X-lea încep să se răspândească variantele Fecioarei *Îndrumătoare* bust, de la brâu în sus, care vor deveni treptat prototipurile principale ale icoanei Maicii Domnului *Odighitria*.

Denumirea de *Călăuzitoare* dată icoanei este explicată de tradiție prin faptul că o icoană de acest fel i-a îndrumat pe orbi spre biserică. Prin extensiune, icoana o evidențiază pe Maica Domnului în calitatea ei de „*Călăuzitoare* a neamului omenesc către Dumnezeu, ca una care s-a făcut «pod între Dumnezeu și oameni»”[47].

Acest tip de icoană a cunoscut cea mai largă răspândire de-a lungul secolelor în bisericile ortodoxe[48]. Tipul Hodighitriei a dat naștere mai multor ramificații iconografice. Astfel, o dată cu apariția icoanelor făcătoare de minuni, acestea au fost reproduse cu o nouă denumire[49].

2. Maica Domnului *Eleusa (Eleousa)*

Icoana care aparține tipului numit *Eleusa*, *Milostiva* „reprezintă mângâierile reciproce ale Maicii și ale Pruncului”, într-o exteriorizare foarte naturală a „sentimentului uman, a tandreței și iubirii materne. Este imaginea unei mame care suferă profund la gândul iminentului supliciu al Fiului ei”, fiind cu totul conștientă de necesitatea Jertfei Sale[50].

În opoziție cu solemnitatea și asprimea icoanelor Maicii Domnului *Odighitria*, care scot în evidență dumnezeirea Pruncului, icoanele de tipul *Eleusa* se disting prin expresia firească și reciprocă a afecțiunii, dragostei și duioșiei dintre Fecioară și Prunc. Aspectul uman al Maternității și întrupării divine este chiar mai vizibil în aceste icoane, decât în reprezentările *Odighitria*. Apropierea plină de căldură și de tandrețe, maternă și filială în același timp, care se regăsește în icoanele *Eleusa*, reliefează cu elocvență că „umanitatea Maicii lui Dumnezeu este și umanitatea Fiului ei, de care ea este nedespărțită prin nașterea Lui” [51].

Maica Domnului *Eleusa* reprezintă expresia suferinței pe care o trăiește în tăcere Fecioara după revelarea Patimilor Fiului de către dreptul Simeon: „Și prin sufletul tău va trece sabie” (Luca 2, 35). De altfel, mângâierea maternă a Maicii Domnului arătată Fiului este urmarea firească a durerii ei de Mamă în fața inevitabilei morți pe Cruce a Fiului ei. Această suferință „se transformă aici într-o compasiune maternă pentru toate făpturile pentru care Se jertfește El de bună voie”. Ceea ce face posibilă această transformare este legătura Maicii cu dumnezeirea Fiului ei[52].

---

47 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, pp. 95–96.
48 C. Cavarnos, *Ghid de iconografie bizantină*, p. 187.
49 L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 111.
50 L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, p. 21.
51 L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 117.
52 L. Uspensky, Vladimir Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 118.

Fecioara *Eleusa* (în greacă), *Umilenie* (în rusă) este cunoscută în limba română cu numele de *Mângâietoarea*, *Milostiva* sau *Îndurătoarea*. În acest tip de icoană, „intimitatea raporturilor psihologice dintre Mamă și Prunc este puternic exprimată”[53]. Astfel, se poate observa cum fața Maicii Domnului și cea a Pruncului se ating, lipindu-se una de alta, capul ei este aplecat cu dragoste maternă asupra Pruncului, Care Își exprimă afecțiunea filială pentru ea[54]. Prin acest gest, Pruncul pare să caute refugiu în brațele Maicii Sale, care întrevedea deja în inima ei Patima și moartea Lui pe cruce pentru neamul omenesc[55]. Iar Maica profund îndurerată Îl învăluie cu dragostea ei protectoare și maternă[56].

Pruncul este în icoana *Eleusa*, ca și în *Hodighitria*, Iisus–Emanuel, îmbrăcat în veșminte aurii, elemente care evidențiază dumnezeirea Sa de dinainte de veci. Totuși, exteriorizarea sentimentelor Sale pur omenești de teamă și tandrețe, precum și ilustrarea gesturilor Sale firești, pun în lumină firea Sa umană din această icoană[57].

Maica Domnului *Eleusa* a cunoscut cea mai mare dezvoltare în special în arta bizantină târzie și în arta rusă timpurie și este o ramificație a tipului *Odighitria*[58].

Icoana Maica Domnului *Eleusa*, „cu sobrietatea și simplitatea proprii stilului bizantin, este expresia frumuseții desăvârșite atât lăuntrice, cât și fizice”[59].

3. Maica Domnului *Oranta*

În Maica Domnului *Oranta* sau *Rugătoarea* – cea de-a treia icoană atribuită Sfântului Luca – Fecioara ar fi reprezentată fără Prunc. Datele referitoare la ea nu sunt clare. Se poate presupune că această icoană ar fi „*semănat cu cea a Fecioarei din «Deisis», adică orantă adresându-se lui Hristos*”[60].

Maica Domnului este înfățișată în acest tip de icoană cu mâinile ridicate, într-un gest de rugăciune și adorare[61]. Ea simbolizează Scara pe care S-a coborât Dumnezeu, dar și Podul care îi trece în cer pe cei de pe pământ. De aceea, este reprezentată cu brațele ridicate spre cer, rugându-se și mijlocind pentru lume, înaintea Fiului său[62]. În această icoană Fecioara poate fi reprezentată fie bust, fie în întregime.

Treptat, icoanele de tipul *Oranta* care o reprezintă pe Maica Domnului singură au devenit tot mai rare. În locul lor au apărut icoanele Fecioarei cu Pruncul. Acestea

---

53 M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, p. 89.
54 Konstantin D. Kalokyris, *He Theotókos eis ten Eikonographian (Maica Domnului în iconografie)*, pp. 67–68, *apud* C. Cavarnos, *Ghid de iconografie bizantină*, p. 188.
55 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 98.
56 M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, p. 89.
57 L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 117.
58 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 96.
59 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 97.
60 L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, p. 21.
61 M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, p. 88.
62 Georgios A. Soteriou, *apud* C. Cavarnos, *Ghid de iconografie bizantină*, p. 53.

poartă numele de icoane ale „Întrupării” sau ale „Semnului” (*Znamenie,* în rusă și *Vlahernitissa* în grecește). Uneori, în Biserica Greacă, acest tip de icoană poate fi desemnat cu numele de *Platytera* – „Cea care cuprinde totul”. Ca particularitate, Pruncul este reprezentat într-o migdală poziționată pe pieptul Maicii Sale, care ține brațele ridicate în rugăciune. Pruncul are fața unui adult cu fruntea înaltă, care sugerează atotînțelepciunea divină. El ține în stânga un rotulus din Sfânta Evanghelie și binecuvântează cu mâna dreaptă. Icoana simbolizează faptul că „Dumnezeul pe Care universul nu poate să-L încapă este circumscris în sânul Fecioarei”[63]. De asemenea, ea reprezintă o „revelare iconografică a Bisericii personificate de Maica Domnului care a cuprins în sine pe Dumnezeul Cel necuprins”[64]. Denumirea de „icoană a semnului” face trimitere la profeția lui Isaia care a prevestit întregii lumi că: „Domnul însuși vă va da un semn: iată, Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu și-i va da numele Emanuel” (Isaia 7, 14). De aceea, icoana Maicii Domnului cu Pruncul Emanuel la pieptul ei nu este altceva decât „Semnul vestit de profet și revelat lumii prin împlinirea lui”[65].

Există două variante ale acestei icoane a întrupării: una în care Hristos apare circumscris într-o mandorlă[66] și alta, ca de pildă în fresca de la Cimitero Maggiore, unde Pruncul este zugrăvit fără mandorlă. Variantele apusene Îl înfățișează pe Prunc mai degrabă aflat încă în pântecele Maicii Sale[67]. În cazul Fecioarei, ea este reprezentată bust sau în întregime, pe tron, ținând Pruncul pe genunchi: de exemplu, Maica Domnului *Oranta* de la Yaroslav, din secolele XII–XIII, care poate fi admirată în Galeria Tretiakov. Uneori, pe fundal, de o parte și de alta a Maicii Domnului, sunt înfățișați serafimi sau alți îngeri, pentru a arăta că Sfânta Fecioară este „mai cinstită decât heruvimii și mai mărită fără de asemănare decât serafimii”. Totuși, centrul icoanei rămâne Hristos, cu toate că icoana este numită „Maica Domnului a Semnului”[68].

Icoana „Maica Domnului a Întrupării”, este, în simplitatea ei maiestuoasă, una dintre cele mai profunde și mai complexe icoane ale Sfintei Fecioare. Ca o particularitate rar întâlnită, în acest tip de icoană, nu numai Emanuel poate fi înfățișat într-o mandorlă, ci și Maica Domnului. Acest detaliu esențial subliniază că, „alături de

---

63 M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, pp. 88–89.
64 L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 107.
65 L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 108.
66 Mandorla sau „gloria” luminoasă este un simbol în formă de cerc sau oval care simbolizează deopotrivă cerurile, Slava dumnezeiască și Lumina. O mandorlă este formată, de regulă, din trei cercuri concentrice, în diferite nuanțe de albastru, străpunse de razele de lumină care izvorăsc din Hristos. Se folosește pentru a-L reprezenta pe Hristos dincolo de planul pământesc al existenței, fiind însușirea trupului Său îndumnezeit. În cazul lui Iisus-Emanuel, mandorla evidențiază ideea Nașterii Pruncului înainte de veacuri. Mandorla se folosește și în cazul Maicii Domnului pentru a se arăta slava ei din viața veșnică. *Apud* L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, n. 1, p. 108.
67 Michel Alpatov, *Trésors de l’art russe*, Cercle d’Art, Paris, 1966, pp. 42–43, *apud* D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 171.
68 D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 172.

revelația slavei dumnezeiești a lui Iisus Emanuel este aici revelată și slava Maicii Sale”[69].

Totuși, icoanele din tipul „Maica Domnului a Întrupării” sunt cele mai puțin numeroase[70].

Icoana Maicii Domnului *Acheiropoietos*

Există o tradiție care vorbește și de o icoană a Fecioarei *Acheiropoietos*, adică „nefăcută de mâna omului”. Această icoană a fost numită „a Stăpânei Noastre din Lidda”, fiind sărbătorită la 12 martie[71]. Datorită modului miraculos în care s-a făcut cunoscută, icoana aceasta a fost asociată cu cea a lui Hristos *Acheiropoietos*. Astfel, relatarea despre originea ei a fost inclusă în slujba mai multor icoane ale Fecioarei. De pildă, în cea de-a treia cântare a Canonului de la Utrenia dedicată icoanei Maicii Domnului din Kazan, sărbătorită la 8 iulie și 22 octombrie, este menționată icoana făcătoare de minuni „a Stăpânei Noastre din Lidda”. Pe scurt, tradiția face referire la biserica ridicată de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, în anul 35, în Lidda, lângă Ierusalim, biserică pe care au închinat-o Maicii Domnului. Chemată de Apostoli să participe la slujba de sfințire, Fecioara Maria și-a anunțat prezența, însă înainte de sosirea ei, pe un perete sau pe un stâlp al bisericii s-a întipărit ca prin minune, chipul Maicii Domnului. Acest chip a fost binecuvântat de Fecioară cu harul și puterea facerii de minuni. În secolul al VIII-lea, trecând prin Lidda, Sfântul Gherman – viitorul Patriarh al Constantinopolului – a comandat o copie a icoanei pe care a adus-o cu el în Constantinopol și a oferit-o apoi, când a devenit Patriarh, Mănăstirii Heleopatra[72]. În plin iconoclasm, Sfântul Gherman a trimis-o la Roma Papei Grigorie al III-lea. Din vremea aceea, icoana Stăpânei Noastre din Lidda a primit și numele de „Stăpâna Noastră din Roma”, fiind sărbătorită la 26 iunie[73].

---

[69] L. Uspensky, V. Lossky, *Călăuziri în lumea icoanei*, p. 109.

[70] Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 101.

[71] Vezi Nikodim Pavlovič Kondakov, *Iconografia Maicii Domnului* (în limba rusă), t. II, Petrograd, 1915, pp. 176–179. Printre cei care ne oferă mărturii despre tradiția icoanei *acheiropoietos* a Maicii Domnului din Lidda se numără: Sfântul Andrei Criteanul, într-un document din 726, trei Patriarhi din răsărit, într-o scrisoare sinodală trimisă în anul 839 către împăratul iconoclast Teofil (829–842) și Gheorghe Călugărul, într-o lucrare din 886–887. Informații pozitive despre soarta acestei icoane există încă în secolul IX (Ernst von Dobschütz, *Christusbilder: Untersuchungen zur christlichen Legende*, Leipzig, 1899–1909, pp. 79–80), apud Leonid Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, n. 39, pp. 22–23. Cartea se găsește de asemenea în format digital pe site-ul: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/dobschuetz1899 (Accesat în 5 iunie 2017).

[72] https://doxologia.ro/viata-bisericii/documentar/icoana-maicii-domnului-din-lida (data accesării: 5 iunie 2017).

[73] L. Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, pp. 22–23.

Alte ramificații ale icoanelor Sfintei Fecioare

Așa cum am menționat mai sus, de la primele trei tipuri ale icoanelor Maicii Domnului, atribuite Sfântului Luca, s-au realizat toate ramificațiile iconografice ale Sfintei Fecioare cunoscute astăzi. În acest sens, putem semnala câteva nume de icoane care descriu în chip grăitor o mică parte din nenumăratele calități și funcții sacre ale Maicii Domnului – *Theotokos*. Bunăoară se cunosc următoarele ramificații: *Kardiotissa* (Fecioara bunătății), *Balikhotissa* (Izvor al vieții), *Glykophilousa* (Dulce iubitoarea), *Galactotrophousa* (Cea care alăptează), *Platytera* (Cea care conține totul), „a Tronului", „a Patimilor", „a Îngerilor" etc. Ba mai mult, alte denumiri se referă adesea și la locul de origine. De exemplu, orașele rusești Vladimir, Jaroslav, Smolensk, Tver, Tihvin, Herson, Kazan, Novgorod, Korsun, Tolga și altele, împrumută numele lor unor venerabile icoane făcătoare de minuni.

Există și a treia categorie de denumiri, care îngemănează numele funcției sau atributului icoanei cu cel al locului de origine, pentru a permite o mai mare precizie. Astfel, se vorbește despre icoanele *Odighitria-Vladimirskaia*, *Odighitria-Smolenskaia*, *Eleusa-Hersonskaia* și așa mai departe[74].

O a patra categorie de icoane ale Maicii Domnului ar putea fi icoanele „ocazionale", care au apărut în urma anumitor evenimente și minuni, cu scopul de a fi amintite și cinstite în cadrul Bisericii. Putem include aici icoana Maicii Domnului „Trei mâini", referitoare la minunea reîntoarcerii mâinii Sfântului Ioan Damaschin de către Fecioara Maria. Tradiția pe care se întemeiază icoana relatează că iconoclaștii îi tăiaseră mâna Sfântului Ioan Damaschin pentru ca acesta să nu mai poată scrie lucrări în apărarea icoanelor[75]. Alte icoane o reprezintă pe Maica Domnului acoperind cu *maphorionul* său o mănăstire sau un oraș, cum este Mănăstirea Vlaherne din Constantinopol. Acest tip de icoane arată rolul Maicii Domnului de acoperitoare și de mijlocitoare a neamului omenesc înaintea lui Dumnezeu.

Din secolul al XI-lea, Maica Domnului a început să fie reprezentată purtând pe cap o coroană, în chip de Împărăteasă și Stăpânitoare. Totuși, acest tip se răspândește abia în secolul al XIV-lea în arta sârbă. Corespunzător ceremonialului de la curtea bizantină, s-a elaborat compoziția intitulată „Stătut-a împărăteasa" sau „Împăratul Împăraților" care pornește de la următorul text biblic: „Smirna și aloea îmbălsămează veșmintele Tale; din palate de fildeș cântări de alăută Te veselesc; fiice de împărați întru cinstea Ta; Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită și prea înfrumusețată." (Psalmi 44, 10–11). În arta bizantină clasică hainele simple ale Maicii Domnului erau un simbol pentru smerenia, ascultarea și toate celelalte virtuți

[74] M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, p. 88.
[75] Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, pp. 102–103.

specifice Născătoarei de Dumnezeu. Însă, o dată cu apariția reprezentării Maicii Domnului „Împărăteasă”, hainele simple și sărace sunt înlocuite cu veşmintele și însemnele maiestății imperiale: coroana și sceptrul. Scopul acestei imagini era acela de a reliefa „slava și puterea ei în împărăția Cerului, ca Stăpânitoare și împărăteasă a cerului și a pământului”[76].

Totuși, primele icoane ale Maicii Domnului ca „Împărăteasă” făceau parte din compoziții de tip Deisis, alături de Ioan Botezătorul, de-a dreapta și de-a stânga lui Hristos Împăratul, Fecioara neavând un rol central. Mai apoi, înfățișarea de împărăteasă a Maicii Domnului s-a răsfrânt și asupra icoanelor tradiționale, adică *Odighitria*, *Eleusa* și *Oranta*. O compoziție de tipul „Odighitria-Împărăteasă” este icoana Maicii Domnului *Prizri na smirenie* (Caută la smerenie)[77].

Nu vom prezenta în acest studiu istoricul și particularitățile acestor ramificații sau variante ale icoanelor Sfintei Fecioare. Ne limităm să susținem faptul că toate aceste imagini reprezintă rezultatul evlaviei creștinilor la adresa Maicii Domnului. Dragostea și cinstea pe care Biserica o manifestă față de Născătoarea de Dumnezeu au constituit resortul care a impulsionat-o să instituie și să dezvolte un cult al icoanelor deosebit de variat și de bogat, deopotrivă sobru și maiestuos. Acest cult continuă să crească, aflând noi și adânci forme de expresie, care izvorăsc din inepuizabila creativitate și frumusețe a trăirii vieții creștine. Spiritualitatea ortodoxă, alimentată în permanență de apa vie și nesecată a harului Duhului Sfânt, va produce necontenit adevărate capodopere ale geniului uman. Aceste rezultate de excepție dau mărturie despre capacitățile și resursele artistice de care dispune Biserica, dar mai ales despre curăția sufletească și despre devotamentul nemărginit al credincioșilor față de Dumnezeu și față de Aceea care L-a purtat în pântece și L-a arătat lumii pentru mântuirea noastră a tuturor.

Concluzii

Reprezentările iconografice ale Sfintei Fecioare Maria au evoluat de la începuturile creștinismului, până în zilele noastre. Totuși, elementele definitorii ale acestor imagini nu au cunoscut modificări majore de-a lungul veacurilor. Maica Domnului a fost dintotdeauna pusă în legătură cu Hristos, icoanele Fecioarei având rolul de a exprima autenticitatea incontestabilă a Întrupării. Încă de la început, Maica Domnului a fost înfățișată ca împlinire a profețiilor Vechiului Testament cu privire la Nașterea Domnului Iisus Hristos. Ea este Fecioara care Îl naște pe Emanuel, după proorocirea lui Isaia. Astfel, ea este răspunsul pe care Dumnezeu l-a dat umanității, care aștepta cu înfrigurare venirea unui Mântuitor. Pe de altă parte, este și darul pe care omenirea

76 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, pp. 103–104.
77 Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 104.

îl aduce divinității, căci, Maica Domnului este „cel mai frumos giuvaier al omenirii, stadiul ultim al îndumnezeirii omului”[78]. Acest giuvaier L-a cucerit atât de mult pe Dumnezeu, încât a ales să Se golească de slava Sa dumnezeiască pentru a coborî pe pământ, în întâmpinarea strigătului disperat al firii umane după mântuire. Dar întrucât nu putea constrânge omenirea să ia parte la planul Său, a consultat întâi de toate libertatea umană, care, prin glasul smerit al Fecioarei Maria, și-a dat consimțământul.

Prototipurile realizate de Sfântul Luca au constituit sursa de inspirație a Bisericii pentru elaborarea și dezvoltarea unui program iconografic foarte diversificat, plin de semnificații simbolice și duhovnicești, dedicat Maicii Domnului. Numărul uriaș și bogata varietate ale icoanelor Sfintei Fecioare evidențiază locul și rolul extrem de important „pe care Biserica i-l recunoaște Maicii Domnului în dogmă și Viață liturgică, dar și în inimile credincioșilor” [79].

Calitatea Maicii Domnului de Născătoare de Dumnezeu reprezintă principala temă a icoanelor închinate ei. Pe drept cuvânt, „scena Maicii Domnului cu Pruncul este centrul întregii filozofii iconice ortodoxe.” Această imagine „este pentru iconografia ortodoxă ca soarele în jurul căruia se învârt celelalte planete, căci ea înfățișează cel mai bine restabilirea armoniei pierdute dintre om și Dumnezeu” [80].

Icoanele Maicii Domnului ne-o înfățișează în calitate de „Îndrumătoare”, „Milostivă”, „Mângâietoare”, „Povățuitoare”, „Călăuzitoare”, „Rugătoare”, „Dulce Iubitoare” etc. Maica Domnului Îl oferă pe Hristos lumii, care a venit pe pământ pentru mântuirea oamenilor. Tot ea îi călăuzește pe oameni spre Hristos, asistându-i în fiecare clipă a vieții lor. Îl învăluie cu tandrețea sa maternă pe Pruncul-Iisus Emanuel, Care se refugiază în brațele Maicii Sale. Dar, anticipându-I moartea, suferă pentru El cu o durere milostivă. Este de fapt compasiunea cu care Maica Domnului îmbrățișează omenirea, pe care Fiul Său a venit să o răscumpere prin jertfa Sa de pe Cruce. Dar această compasiune este plină de iubire, căci în spatele durerii sale tacite, se află certitudinea Maicii Domnului că Învierea lui Hristos va birui suferința și moartea, aducând lumina și fericirea vieții veșnice trăite în comuniune cu Dumnezeu.

Prin dogmă și cult, Biserica Răsăritului i-a încredințat Maicii Domnului un loc și un rol fundamental în taina mântuirii oamenilor. Acest cult este în esență hristocentric, tot astfel cum doctrina marială se rezumă la proclamarea dogmei Născătoarei de Dumnezeu. Fiind pe deplin legată de lucrarea mântuitoare a Fiului Său, în majoritatea icoanelor, Fecioara Maria își manifestă toată bunăvoința, atunci când „se apleacă spre omenire și îndeosebi spre nevoile duhovnicești ale creștinilor”[81].

[78] M. Quenot, *Icoana. Fereastră spre Absolut*, p. 87.
[79] D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 169.
[80] Monah Savatie (Baștovoi), *Idol sau icoană*, p. 94.
[81] E. Dejaifve, *Les Saintes Icônes*, Chevetogne, 1965, p. 43, *apud* D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 177.

Imaginea Maicii Domnului se situează pe primul loc după reprezentarea lui Hristos, fiindu-i complementară. Astfel, icoanele ei diferă de icoanele sfinților și ale îngerilor, pe de o parte, prin diversitatea tipurilor iconografice, iar pe de altă parte, prin cantitatea sau intensitatea cu care sunt acestea venerate[82].

Chiar dacă icoana constituie o prezență personală, ea nu este consubstanțială cu prototipul. De aceea, icoana reclamă o reproducere fidelă, nu portretistică, ci transfigurată[83]. Credinciosul atunci când se închină icoanei dialoghează cu arhetipul acesteia[84]. Urmarea firească e aceea că, prin închinarea la icoane, poporul creștin Îl adoră de fapt pe Dumnezeu, se roagă și îi aduce preacinstire Maicii Domnului și îi venerează pe sfinți. Orice act de închinare înaintea icoanelor este un mod de manifestare a evlaviei, precum și a deschiderii pentru a intra în contact cu lumea spirituală în vederea transfigurării lăuntrice.

---

[82] Calendarul Bisericii Ruse, unde iconografia Fecioarei este foarte dezvoltată, menționează 260 de icoane ale Sale care au făcut minuni și sunt sărbătorite liturgic. Cât despre numărul global al denumirilor acordate icoanelor Fecioarei, *Mineiul lui Serghie de Radonej* („Annus ecclesiasticus graeco-slavus", vol. I, ed. a II-a, 1900) menționează 700, apud Leonid Uspensky, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, p. 21.

[83] D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 34.

[84] Armand Cuvillier, *Nouveau vocabulaire philosophique*, ed. 5, Armand Colin, Paris, 1960, p. 22, *apud* D. Rousseau, *Icoana, lumina Feței Tale*, p. 48.

Oravitzan sau arta ca teologie

Nicolae Turcan*

O biografie contra curentului

Silviu Oravitzan este un pictor român născut la Ciclova-Montană, județul Caraș-Severin, în 4 octombrie 1941.[1] Tradițiile și costumele populare, și climatul montan îl vor impresiona pe artist, care va întâlni aici „primele înțelegeri ale echilibrului și autenticului vizual". A învățat în comunism, terminând liceul în 1957 la Oravița, și Facultatea de Arte Plastice a Universității din Timișoara. După o întâlnire cu arta lui Ion Țuculescu, în 1966, Silviu Oravitzan descoperă importanța invizibilului, a simbolului, a misterului, cu alte cuvinte a sacrului revelat în profan, experiență în urma căreia își va schimba viziunea estetică și expresivitatea artistică. Expune în 1968 la sala Dalles din București lucrări impregnate de un realism magic, ca un manifest al frumosului contra dictaturii comuniste, o revoltă „a frumuseții simbolice care stă la temelia umanității"[2]. După înființarea la Lugoj a galeriei Pro Arte, în 1965, aceasta va deveni un loc de întâlnire important pentru practicienii și iubitorii de cultură care căutau autenticitatea contra curentului comunist.

> „Expozițiile, conferințele, simpozioanele, taberele de sculptură – toate aceste momente erau transformate în tot atâtea ocazii pentru schimbul nemijlocit de idei și conținuturi care, inevitabil, nu se aliniau politicii culturale a acelor vremuri. Ignorând ideologia realismului socialist și exprimările grotești ale acestuia, nu au ezitat să vină la Lugoj figuri marcante precum Vasile Drăguț, Andrei Pleșu, Ion Frunzetti, Ștefan Bertalan, Corneliu Baba, Alexandru Ciupe, Ștefan Câlția, Horia Bernea, Sorin Dumitrecu, Constantin Flondor, Livius Ciocârlie, Ion Pacea, Sorin Ilfoveanu, Florin Ciubotaru, Amelia Pavel, Raul Sorban si mulți alții. Lugojul căpata astfel dimensiunea unui hortus conclusus al cărei nucleu era animat de Silviu Oravitzan Crețu."[3]

După un simpozion în Suedia, în 1984, Oravitzan își va defini stilul ca o căutare arhetipală, prin simboluri metafizice fundamentale, care se va vedea în expoziția de la Dalles din 1985, pe care autoritățile comuniste au considerat-o „protestatară, prea

---

* Lect. univ. dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca.

1 Rezumăm aici biografia Anei-Maria Altmann, „Silviu Oravitzan. O biografie", http://oravitzan.ro/index.php/biografie (data accesării: 14 dec. 2017).

2 A.-M. Altmann, „Silviu Oravitzan. O biografie".

3 A.-M. Altmann, „Silviu Oravitzan. O biografie".

neagră în contextul cultural sufocat de festivismul «Cântării României»"[4]. Dintre simboluri, pe lângă pătrat, cerc și centru, apar și cele religioase, al luminii în întuneric și, în special, al crucii.

Notorietatea internațională a pictorului va crește după căderea comunismului, odată cu libertatea de a expune în marile orașe ale lumii și de a cunoaște mari personalități artistice și culturale. De asemenea, importanța religioasă a operei lui Oravitzan a sporit pe măsura trecerii timpului, lumina invadând picturile sale, o lumină care a fost receptată ca simbol al luminii necreate despre care vorbește teologia și spiritualitatea răsăriteană. Ne vom opri în continuare, pe scurt, asupra relevanței teologice a luminii și asupra receptării ei recente transdisciplinare.

Lumina ca artă

Restituirea imemorialului

Abundentă în simboluri ancestrale care o încifrează și o constituie, arta lui Silviu Oravitzan aspiră la restituirea unui imemorial.[5] Crucea, pătratul, rombul, cercul, (in)definita lor repetiție și mai ales lumina care le aprinde – lumină care apare din ele, prin ele și de dincolo de ele – ne restituie ceea ce am pierdut, nu personal, ci generic, ca umanitate, într-un trecut paradisiac de care nu ne mai amintim decât fragmentar.

Simbolurile lui Oravitzan țin de registrul memoriei paradisiace, de transcendență, și vorbesc chipului lui Dumnezeu din noi, „sacrului transcendental".[6] Lumina spirituală, care amintește de lumina divină existentă înainte de crearea astrelor, se revarsă peste noi în chemări și ecouri care, chiar de neînțeles, se fac auzite, *văzute*. Oricât de îndepărtat, într-o expoziție a lui Oravitzan, imemorialul paradisiac se transformă în experiență a rememorării, strălucind prin simboluri, culori și lumină.

A privi lumina din arta lui Oravitzan înseamnă se te situezi într-o anumită postură spirituală. Dinlăuntrul facticității proprii, a faptului de a fi situat „într-o lume străfulgerată de semne și vedenii",[7] trebuie să te ridici la înălțimea celor mai înalte chemări înspre autenticitate, bucurie și desăvârșire. *Aici* iluminează arta lui Oravitzan. Ea ne restituie ceva din ceea ce am pierdut cândva și totodată din ceea ce ar trebui să devenim după consumarea flăcării istoriei. Ea ne restituie în primul rând direcția în care să privim: direcția paradisiacă și cea eshatologică a privirii. Nu ne amintim *din*

4 A.-M. Altmann, „Silviu Oravitzan. O biografie".

5 Reluăm aici, cu câteva modificări, ideile din Nicolae Turcan, „Lumina în pictura lui Silviu Oravitzan", *Tribuna*, nr. 340 (1–15 noiembrie, 2016), p. 26.

6 Sacrul transcendental face posibilă experiența sacrului transcendent, funcționând, într-o paradigmă kantiană, ca un fel de categorie religioasă. Vezi Sandu Frunză, *Experiența religioasă în gândirea lui Dumitru Stăniloae. O etică relațională*, ediția a 2-a, revăzută, Eikon, București, 2016, p. 26.

7 Grigore Moș, *Judecarea îngerului*, postfață de Nicolae Turcan, Limes, Cluj-Napoca, 2008.

timp, ne amintim *din ființă*, pentru că ne amintim ceea ce ar trebui să fim ca fii ai luminii dumnezeiești. Este o restituire *ontologică* și *teologică* deopotrivă, cu rădăcini atât în arta contemporană abstractă (Malevici, Kandinsky, Klimt), cât și în iconografia bizantină și spiritualitatea Răsăritului creștin. În picturile lui Oravitzan, lumina de la începuturi pare că întâlnește lumina din veacul ce va să vină, simbolizând unica lumină necreată a lui Dumnezeu.

Instituirea ca revelație

A restitui integral imemorialul este, riguros vorbind, imposibil, fiindcă imemorialul rămâne imemorial. Urmele și manifestările lui ajung în câmpul vizibilului, dar ele nu sunt la îndemâna tuturor. Arta lui Oravitzan instituie, ca revelație a invizibilității imemorialului, tocmai această vedere posibilă. Lumina dumnezeiască se revelează simbolic din picturile lui Oravitzan, arta o face vizibilă, făcându-i cale dinspre invizibil către vizibil, atât cât este cu putință prin simboluri și culori. Pictorul se străduiește să dea chip Revelației sub forma luminii, el îi oferă loc vizibil, trup artistic, Revelației lui Dumnezeu. Oravitzan instituie un adevăr simbolic în vizibilitatea lumii. Lumina vine de dincolo, nu din noi, iar artistul o lasă să devină vizibilă, îi deschide porți și ferestre prin lucrările sale. Infinitul strălucește și cheamă. „După ce luminile lumii se sting, Dumnezeu le aprinde din nou, cu El însuși.”[8] Oravitzan lucrează cu aprinderile lui Dumnezeu.

Destituirea ca liturghie

Revelația lui Dumnezeu a fost întotdeauna *prea multă*, bogăția ei nu ne-a permis să o înțelegem decât fragmentar, într-o continuă îmbogățire.[9] Privind pictura lui Oravitzan, suntem destituiți, prin bogăția prezenței luminii, din calitatea noastră de instanțe. Nu noi privim lumina picturilor, ci ea ne copleșește, destituindu-ne din ceea ce credeam că suntem, pentru a ne reda apoi nouă înșine și a ne reîntemeia într-o realitate superioară, într-o chemare la ceea ce am putea fi ca fii ai luminii. Lumina Revelației devine în acest punct lumină a liturghiei, a slujirii Celui de la care vin toate cele ce sunt, vizibile și invizibile. La capătul unei experiențe artistice provocate de Oravitzan ne pierdem pentru a ne regăsi mai deplini. Facticitatea noastră este destituită și din „aruncați întru moarte”[10], devenim chemați întru lumină la slujirea liturgică.

---

8 Nicolae Turcan, *Abisul și cealaltă dragoste*, Limes, Florești, Cluj, 2012, p. 50.

9 Aceasta este definiția lui Jean-Luc Marion pentru „fenomenului saturat”. Jean-Luc Marion, „Fenomenul saturat”, în Jean-Louis Chrétien *et al.* (ed.), *Fenomenologie și teologie*, trad. de Nicolae Ionel, prezentare de Jean-François Courtine, postfață de Ștefan Afloroaei, Polirom, Iași, 1996.

10 Martin Heidegger, *Ființă și timp,* trad. Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Humanitas, București, 2002, § 50.

Orice slujire a lui Dumnezeu este liturghie.[11] În acest înțeles fenomenologic, arta lui Oravitzan este liturghie și are o funcție liturgică, de la slujirea cotidiană, până la slujirea Liturghiei euharistice, așa cum ne-o arată catapeteasma din Biserica Schimbarea la față din Cluj-Napoca. Liturgicul implică ritualul, iar ritualul este o repetiție non-identică. Alături de celelalte simboluri fundamentale, crucea se repetă în lucrările lui Oravitzan pentru a spune, parcă, odată cu Sfântul Maxim Mărturisitorul, că „toate cele văzute se cer după cruce". Ritualul liturgic al creației artistice întâlnește simbolul sfânt.

Oravitzan este original prin nostalgia după originar. Îi repugnă originalitatea de buzunar a artistului modern și contemporan. Ambiția lui este comparabilă cu cea sacerdotală, de a mijloci între lumea și lumina spirituală – simbol al luminii necreate din episodul Schimbării la față a Mântuitorului de pe Muntele Tabor – și privitori. El se destituie pe sine pentru a lăsa să treacă, în mod aproape iconic, lumina între două niveluri ontologice diferite. Slujirea liturgică presupune o destituire de sine, ca destituire a orgoliului antropocentric, și o redobândire a sinelui adevărat ca dar al lui Dumnezeu. Doar Dumnezeu știe cine suntem cu adevărat, noi aproximăm o viață întreagă.

Restituirea ca reamintire a luminii paradisiace, instituirea ca revelație a acestei lumini în câmpul vizibilității și destituirea ca liturghie îndeamnă la *reconstituirea* omului ca fiu al lui Dumnezeu. „Puterea artei stă în capacitatea de a zidi", afirmă Oravitzan.[12] Și, într-adevăr, întâlnirea cu arta sa este o mărturie a acestei schimbări posibile, o schimbare care poate atinge dimensiunile unei convertiri, căci convertirea este aspirația secretă a oricărei schimbări pe care o facem cu noi înșine. Nu doar Oravitzan lucrează cu aprinderile lui Dumnezeu, ci și aprinderile lui Dumnezeu lucrează cu Oravitzan. Și prin el, cu noi, ceilalți, destituiții acestei lumi, dar privitorii liturgici ai frumuseții celeilalte, prin intermediul artei lui Silviu Oravitzan.

Inițierile transdisciplinare ale luminii

Într-un volum bilingv, în română și engleză, volum comun,[13] semnat de Basarab Nicolescu și Silviu Oravitzan și intitulat *Lumină în lumină* (Editura Universității de Vest, Timișoara, 2016) întâlnim o interpretare transdisciplinară a picturii lui Oravitzan. Este un volum-album, cu o viziune grafică de excepție, care cuprinde atât lucrări ale maestrului Oravitzan ce pun în valoare simbolismul luminii, cât și texte ale lui

[11] Jean-Yves Lacoste, *Experiență și Absolut. Pentru o fenomenologie liturgică a umanității omului*, trad. Maria Cornelia Ică jr, Deisis, Sibiu, 2001, p. 8.

[12] Silviu Oravitzan, „Ars poetica" (2013), http://oravitzan.ro (data accesării: 5 septembrie 2016).

[13] Reluăm în continuare, un articol apărut deja: Nicolae Turcan, „Inițierile luminii", *Tabor* X, nr. 2 (2017), pp. 100–101.

Basarab Nicolescu ivite din întâlnirea cu aceste picturi, o întâlnire ce a constituit un adevărat *coup de foudre.*[14]

Academicianul Basarab Nicolescu arată aici că, potrivit fizicii cuantice, tot ceea ce se manifestă este vibrație, o idee ilustrată în picturile maestrului Oravitzan: „Rețelele de cruci și pătrate din pânzele lui Oravitzan nu sunt oare reprezentarea vizuală a acestor rețele de rețele? Vibrația declanșată în privitor nu este ea oare un semn al vibrației cosmice universale?”[15] De asemenea, dacă din punct de vedere fizic, „în centrul misterului lumii se află *lumina*”, ochiul artistului reușește să vadă acest adevăr și să-l ilustreze potrivit, ajungând la universalitate: „Inspirată din simboluri ortodoxe, opera lui Oravitzan ajunge la o dimensiune universală, transculturală și transreligioasă. Ea poate fi resimțită pe deplin pe toate meleagurile lumii, de oricine se lasă pătruns de vibrația Evidenței Absolute. Silviu Oravitzan, precum Alexandre de Salzmann și alți câțiva mari artiști, a avut revelația «luminii în lumină» și a știut să o facă perceptibilă”.[16]

În capitolul „Lumina spirituală și terțul ascuns”, Basarab Nicolescu prezintă pe scurt câteva dintre ideile sale transdisciplinare. Există, spune el, mai multe niveluri de realitate, atât în Obiect, cât și în Subiect (dacă păstrăm, am putea sublinia, paradigma gnoseologică modernă a cunoașterii ca raport între subiect și obiect). Între acestea există însă și un „Terț Ascuns”, non-rezistent – spre deosebire de Realitatea rezistentă – ce se instituie ca sursă a cunoașterii spirituale, fiind incognoscibil în sine. Lumină ascunsă „în sânul luminii vizibile”, Terțul Ascuns permite cunoașterea sensului vieții, a sensului spiritual al culturii și societății, și deține, în viziunea lui Basarab Nicolescu, o importanță atât de mare, încât fără el, „totul este cenușă”.[17] (Ca un comentariu, Terțul Ascuns pare a avea rolul transcendentalului kantian,[18] aplicat însă la cunoașterea spirituală, în locul celei științifice; existența lui rămâne într-un fel nedemonstrabilă, fiind un fel de axiomă). Pictura lui Oravitzan poate fi privită prin intermediul acestei înțelegeri transdisciplinare, conchide fizicianul-filosof, de vreme ce ea „dăruiește viziunea luminii spirituale”, a Dumnezeului trisolar din tradiția ortodoxă.

Interesant ca descriere a experienței spirituale a privitorului este textul despre contemplarea picturilor intitulate „Veșmântul lui Hristos”, în care Basarab Nicolescu se recunoaște transpus de la nivelul *simbolic* al suferinței, vieții și morții lui Hristos (exprimate prin culorile și repetiția crucilor), în propria-i *biografie*, pentru a le

[14] Basarab Nicolescu, Silviu Oravitzan, *Lumină în lumină,* Editura Universității de Vest, Timișoara, 2016, p. 33.
[15] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 14.
[16] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 15.
[17] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 22.
[18] Cunoașterea la Kant este o sinteză între, pe de o parte, intuțiile pure *a priori* și categoriile intelectului și, pe de altă parte, datele experienței. Transcendentalul *a priori* face posibilă cunoașterea. A se vedea în special Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure,* trad. Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc, Ed. Științifică, București, 1969, pp. 89, 110.

depăși pe ambele, către un sens mai înalt, spiritual și eshatologic: „Ceea ce îmi spune pictura lui Oravitzan este că noi suntem chemați să abandonăm tunicile noastre de piele și să ne îmbrăcăm cu veșmântul lui Hristos. Astfel ne vom bucura de aurul luminii divine. Tunicile de piele ne leagă de lumea materială, dar lumina veșmântului lui Hristos, vibrația sa infinită, ne face să pătrundem în lumea spirituală, ce a adevăratei vieți”.[19]

„Strâmta poartă” și „Nebănuitele trepte” descriu complexul pictural din capela privată a Mitropolitului Bartolomeu Anania la Nicula. Peretelui de lumină Basarab Nicolescu îi descoperă structura *pedagogică*, fiindcă reprezintă „un drum de *inițiere* spre pătrunderea prin strâmta poartă” (*cf.* Mt 7, 13–14), afișând o extraordinară înrudire între cruce și lumină, o adevărată invitație pentru privitor de a îndrăzni, chiar dacă drumul nu este deloc ușor.[20] Chemarea la ascensiunea spirituală constituie un prilej pentru Basarab Nicolescu de a citi în pictura lui Oravitzan existența unei invizibile scări și de a o compara cu scara lui Dante. Celor opt ceruri dantești le corespunde aici octogonul, interpretat ca „*octavă de lumină*”, desfășurat dinspre cele șapte culori ale spectrului către cea de-a opta, „*lumina albă*, lumina în lumină, lumina lui Dumnezeu, *lumina cunoașterii față în față*”.[21]

Dimensiunea transculturală a operei lui Oravitzan este dezvăluită printr-o hermeneutică transdisciplinară a „Ploilor de aur”, ce semnifică „acțiunea divinității asupra ființei umane”, adică tocmai „*experiența directă a sacrului*”.[22] Or sacrul este „ceea ce unește”, fiind prezent în toate religiile, și având, din punct de vedere etimologic, o conotație dublă – binecuvântare și blestem. Ca terț inclus, sacrul este locul trans-ascendenței și al trans-descendenței, dublă mișcare între imanent și transcendent, pe care Basarab Nicolescu o pune în legătură atât cu ploile de lumină ale lui Oravitzan, cât și cu simbolismul crucii.

De altfel întreaga operă a lui Oravitzan poate fi considerată o „*liturghie a sacrului*”[23], continuă academicianul Basarab Nicolescu în „Liturghia sacrului și dimensiunea erotică a operei lui Oravitzan”, o liturghie cu o „intensă componentă erotică”.[24] „Sentimentul erotic este generat de compenetrarea sufletelor evocate de Dante și ilustrate de Oravitzan în ploile de aur ori în înlănțuirea pătratelor de aur. Toate sufletele, diferite dar unite între ele și unite cu divinul, întrepătrunzându-se, formează un corp mistic care constituie veritabilul univers viu”.[25]

---

[19] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 34.
[20] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 62.
[21] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 66.
[22] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 69.
[23] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 73.
[24] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 76.
[25] B. Nicolescu, S. Oravitzan, *Lumină în lumină*, p. 75.

Interpretările lui Basarab Nicolescu converg către ideea unei dimensiuni transculturale a operei lui Oravitzan. Practicând o „artă transfigurativă”, făcând vizibile prin simbolurile sale invizibilul și lumina nevăzută, fiind un „martor al luminii”, în „întunericul unei epoci nebune”, inventând simbolul cuadruplului infinit, maestrul Silviu Oravitzan se aseamănă cu Brâncuși, fiind ancorat în cultura universală și, deopotrivă, în cea românească.

Biografiile celor doi autori închid volumul în care dialogul transdisciplinar dintre artă, fizică, religie și filosofie permite domeniilor să se lumineze unele pe altele. Nici picturile și nici textele nu sunt ușor de parcurs și de descifrat, însă cel care o face dobândește nu doar o înțelegere mai adâncă a picturii lui Silviu Oravitzan și a transdisciplinarității lui Basarab Nicolescu, ci și o deschidere aproape *inițiatică* înspre universalitatea spirituală a lumii și a vieții proprii, ancorate, în cele din urmă, în lumina necreată a lui Hristos cel înviat.

***

Format în perioada comunismului românesc, dar cu rădăcinile adânc înfipte în universuri ancestrale, mereu semnificative, arta lui Silviu Oravitzan este o mărturie a creației celei dintâi, o expresivitate în care teologia luminii necreate întâlnește estetica universalității simbolurilor religioase. Totodată, ea este o mărturie că supraviețuirea adevărului, în perioade de întuneric ideologic, poate avea loc sub mantia irezistibilă a frumuseții.

O conștiință preoțească curajoasă, mărturisitoare și pătimitoare: preotul Demian Tudor

Ioan Tulcan[*]

1. Contextul vieții și activității preoțești a părintelui Demian Tudor

Părintele Tudor face parte din acea generație de slujitori ai Bisericii, care s-au născut, s-au format spiritual, cultural, duhovnicește și în duhul Bisericii în prima jumătate a secolului trecut, afirmându-se ca oameni și slujitori ai lui Dumnezeu și în prima parte a celei de a doua jumătăți a acelui secol. În contextul acelui timp, s-au ridicat o pleiadă de teologi și preoți, care au slujit cu vrednicie și cu multă dăruire teologia, Biserica și lumea în care au trăit. Atunci au apărut acei luceferi ai teologiei ortodoxe române: Nichifor Crainic, Ioan Mihălcescu, mitropolitul Nicolae Bălan, Dumitru Stăniloae, Nicoale Popovici, Ilarion V. Felea, Dumitru Belu, Nicolae Mladin și mulți alții.

Acele timpuri au avut unele particularități, care au influiențat formarea teologică și bisericească a acelor teologi și slujitori ai altarului, particularități care trebuie identificate, recunoscute și înțelese în semnificațiile lor multiple pentru acele generații.

În primul rând, nu trebuie uitat faptul, că ei s-au format în perioada interbelică, cu euforiile generate de actul marii Uniri de la 1 decembrie 1918, care a responsabilizat în chip deosebit tineretul de atunci, pentru a se înflăcăra și a lupta pentru afirmarea marilor valori ale poporului român, între care, desigur, la loc de frunte s-au aflat valorile Ortodoxiei, care trebuiau să plămădească prin harurile sale sufletul acestui popor. Toate descătușările din chingile unui trecut apăsător, cel aflat sub stăpânire străină, dinamica asumării unor idealuri și preocupările pentru afirmarea valorilor perene ale românilor au cuprins în șuvoiul lor generații întregi de tineri, din care au făcut parte și cei menționați mai sus.

În al doilea rând, acea perioadă s-a caracterizat prin încercări ale diferitelor grupări religioase creștine, de a veni cu o ofertă religioasă nouă, adresată românilor, și care, în parte, au și reușit să convingă prin zelul lor misionar deosebit, pe unii dintre aceștia. Cei care au fost cei dintâi ademeniți să adere la aceste noi forme de Creștinism au fost românii din vestul României. Nu este de mirare faptul, că slujitorii Bisericii, teologii și misionarii ortodocși s-au simțit îndemnați să

[*] Pr. Prof. Univ. Dr. Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, Universitatea „Aurel Vlaicu”, Arad.

răspundă acelor noi provocări, cu un alt tip de misiune, pe care ei au imaginat-o, ca răspuns la aceste noi strategii de dislocare a unei părți a credincioșilor ortodocși din trupul Bisericii. Astfel, au apărut episcopi, profesori de teologie și preoți, care s-au integrat deplin în acest nou avânt misionar, pentru a răspunde, pe de o parte, la contestările adresate învățăturii de credință a Bisericii, iar, pe de altă parte, și pentru a veni cu un nou mod de abordare a vieții Bisericii, a mărturisirii credinței și de înțelegere a rolului credincioșilor în viața eclezială.

În al treilea rând, nu trebuie uitat faptul, că îndeosebi, în deceniul al patrulea al veacului trecut s-au făcut simțiți ca amenințători norii negri ai unei ideologii atee, totalitare – comunismul - ale cărei vibrații dinspre Răsărit se resimțeau deja și în spațiul românesc. Având o sensibilitate a discernerii duhurilor și presimțind ce va însemna aceasta și pentru români, în cazul în care se va abate această ideologie și asupra acestora, aceste personalități teologice și bisericești au încercat să prevină prin scrisul lor, prin atitudinile concrete ale vieții de zi cu zi ale acestora, urmările nefaste ale acestei ideologii, pentru ca poporul român, înarmându-se cu „toate armele duhului" să poată rezista spiritual în fața acestei amenințări, atunci doar potențiale, iar, ulterior, dovedindu-se a fi chiar reale.

În acest context au trăit și s-a manifestat o întreagă pleiadă de preoți, profesori de teologie și ierarhi, care au mărturisit, unii, chiar cu prețul vieții lor, valorile veșnice ale Evangheliei. Între aceștia, se află și vrednicul preot din Arad Demian Tudor.

2. Repere biografice

Părintele Demian Tudor s-a născut în Arad la 9 aprilie 1912, fiul lui Arsa și Maria Tudor, într-o familie de buni credincioși. Tatăl său a fost crâsnic, cântăreț bisericesc și membru al corului bisericesc al parohiei Micălaca Veche din Arad. După absolvirea școlii primare în Arad-Micălaca Veche, a urmat cursurile liceului „Moise Nicoară" din Arad (1923-1930). După examenul de bacalaureat, a urmat cursurile Academiei Teologice din Arad (1930-1934), apoi la Facultatea de Teologie din București, unde și-a luat examenul de licență, cu calificativul „magna cum laude". Între 1 octombrie 1937 și 1 octombrie 1938 a îndeplinit funcția de „prefect de studii" la Academia Teologică din Arad, iar în anul următor îndeplinește funcția de secretar al școlii și pe cea de profesor suplinitor la catedra de Patrologie și Patristică. După căsătoria cu Lucreția Popovici în 1939, episcopul Aradului de pioasă memorie Dr. Andrei Magieru l-a hirotonit preot pe seama parohiei Arad-Șega I unde a slujit până în toamna anului 1942, când a fost transferat la parohia Arad-Centru (catedrala veche), unde slujește până în anul 1958, când a fost arestat din nou. Aici, îndeplinește și misiunea de conducător al Oficiului Parohial Arad-Centru între anii 1952-1958, timp în care este pictată catedrala veche a Aradului, de către renumitul pictor Anastasie Demian. În această perioadă slujește la parohia Arad-Centru alături de alți preoți vrednici: Dr. Ilarion V. Felea, Florea Codreanu, Petru Bogdan și Viorel Mihuțiu.

Suferințele preotului Demian Tudor încep în 1949, când este arestat prima dată, pentru ca în septembrie 1958 să fie arestat a doua oară. După eliberare este numit preot la parohia Pecica, unde păstorește între anii 1964-1975, iar apoi, este transferat la parohia Micălaca Veche, locul său natal, la care păstorește între anii 1975-1995.

În anul 1991, odată cu rechemarea la viață a școlii teologice arădene, părintele Demian Tudor este numit în postul de duhovnic, unde funcționează până în anul 1994, cu rezultate deosebite pentru formarea teologică, bisericească și duhovnicească a tinerilor teologi, aflați în procesul educativ în cadrul Tacultății de Teologie din Arad.

Trece la cele veșnice în după amiaza zilei de 14 iulie 2001, rămânând ca o figură luminoasă a preoției ortodoxe române din cea de-a doua jumătate a veacului trecut, în conștiințele tuturor celor care l-au cunoscut.

3. Opera teologică a părintelui Demian Tudor

Opera părintelui Tudor cuprinde îndeosebi lucrări articole cu privire la viața liturgică, pastorală și misionară concretă a Bisericii, contribuții, prin care dorea să vină cu răspunsuri concrete în fața problemelor cu care era confruntată Biserica în acele vremuri. Preotul arădean a desfășurat o bogată activitate publicistică, publicând mai multe studii, articole, note, comentarii și evocări, îndeosebi în revista Eparhiei Aradului „Biserica și Școala", al cărei redactor a fost între anii: 1945-1947, precum și colaborator la publicațiile „Școala vremii" din Arad, „Tribuna română" tot la Arad, precum și la revista „Duh și Adevăr" de la Timișoara. Dintre lucrările sale amintim: *Jertfa laudei. Predici liturgice pentru toate duminicile de peste an,* Arad 1945, 345 p. Preocupările sale s-au referit îndeosebi la importanța cultului divin și a Sfintei Liturghii[1], la biserica în înțeles de locaș de cult, capelă, troiță etc. [2], cu privire la misiune și pastorație[3]. Unele

[1] Dintre acestea menționăm: *Corul bisericesc din Micălaca. Cincizeci de ani în slujba cântării,* în: „Biserica și Școala" LXIII, nr. 10-11, 5 martie 1939, p. 82-83; *Cultul divin. Definiția și formele lui,* idem, LXVII, nr. 52, 26 decembrie, p. 427-429; *Originea cultului creștin,* idem, LXVIII, nr. 1, 2 ianuarie 1944, p. 6-7; *Dezvoltarea cultului creștin ,* idem, LXVIII, nr. 2, 9 ianuarie 1944, p. 12-14; *Rolul și însemnătatea cultului divin,* idem, LXVIII, nr. 3, 16 ianuarie 1944, p. 21-23; *Rugăciunea bisericească sau liturgică,* idem, LXVIII, nr. 21, 21 mai 1944, p. 173-175; *Cântarea bisericească,* idem, LXVIII, nr. 22, 28 mai 1944, p. 180-182; *Poziția corpului la sfintele slujbe,* idem, LXVIII, nr. 26, 25 iunie 1944, p. 213-215; *Liturghiile Bisericii Ortodoxe și împărțirea lor,* idem, LXVIII; nr. 32, 6 august 1944, p. 161-163; *Proscomidia,* idem, LXVIII, nr. 33, 13 august 1944, p. 169-171; nr. 34, 20 august 1944, p. 177-179; *Liturghia catehumenilor,* idem, LXVIII, nr. 35, 27 august 1944, p. 184-186; nr. 36, 3 septembrie 1944, p. 192-194; nr. 37, 10 septembrie 1944, p. 200-202; nr. 38, 17 septembrie 1944, p. 209-211; nr. 41, 8 octombrie 1944, p. 225-227; *Liturghia credincioșilor,* idem, LXVIII, nr. 51, 17 decembrie 1944, p. 405-407; *Binefacerile Sfintei Liturghii,* idem, LXVIII, 52, 24 decembrie 1944, p. 418-420;

[2] A se vedea în acest sens următoarele: *Biserica. Forma, direcțiunea și așezarea ei,* în: „Biserica și Școala", LXVIII, nr. 4, 23 ianuarie 1944, p. 28-30; *Părțile bisericii. Pronaosul sau tinda,* idem, LXVIII, nr. 5, 30 noiembrie 1944, p. 36-38; *Naos,* idem, nr. LXVIII, nr. 6, 6 februarie 1944, p. 43-44; *Iconostas,* idem, nr. 7, 13 februarie 1944, nr. 7, 13 februarie 1944, p. 50-52; *Altar,* idem, LXVIII, nr.

articole încearcă să fie un fel de semnal de alarmă și de punere în gardă a credincioșilor, apărute în anii premergători instaurării comunismului în România.[4]

4. Suferințele și jertfa îndurată de părintele Demian Tudor

Activitatea pastoral-misionară de excepție pe care a desfășurat-o părintele Demian Tudor în întreaga sa lucrare preoțească a lăsat urme duhovnicești adânci în sufletele celor pe care i-a călăuzit pe calea mântuirii. Dar, întrucât această activitate misionară plină de râvnă și zel apostolic a fost desfășurată și în anii instaurării comunismului în România, acesta și familia sa au avut de parcurs un drum al suferințelor al jertfelor, părintele în închisori, iar soția și copiii săi în afara zidurilor acestora, dar, având parte de mizerii asemănătoare. Voi încerca să ilustrez acest drum al slujirii preoțești presărat cu multe suferințe, având la îndemână un document dactilografiat de părintele Tudor însuși,[5] pe care nu am cunoștință să-l fi publicat integral undeva. Cercetătorii în domeniu au folosit unele informații parțiale din el, sau din izvoare ce aminteau despre aceleași evenimente tragice pentru poporul român, în care era evidențiat și părintele Tudor Demian.

a. Arestările și suferințele părintelui Tudor. Potrivit acestui Raport[6] prima sa arestare și condamnare a avut loc între 6 ianuarie 1949 și 4 ianuarie 1950. Modul în care acest slujitor al Bisericii a fost ridicat din mijlocul familiei și al credincioșilor săi este cutremurător. El mărturisește, astfel: „Am fost ridicat de patru persoane de la Securitatea din Arad, din locuința mea din Arad, str. Dorobanților nr. 41, în dimineața zilei de 6 ianuarie 1949, după ce, de cu seară terminasem sfințirea caselor de Bobotează. Când au intrat în casă, m-au amenințat cu pistolul și mi-au cerut să le predau armele ce le aveam în locuință. Le-am arătat crucea ce o aveam pe birou, după care m-au insultat. Au făcut apoi o percheziție minuțioasă în toată

8, 20 februarie 1944, p. 60-62; *Proscomidier,* idem, LXVIII, nr. 9, 27 februarie 1944, p. 69-70; *Capelă, clopotniță, troiță și cimitir,* idem, nr. 10, 5 mai 1944, p. 76- 78;

[3] În legătură cu acestea, vezi: *Pelerinajul de la Sf. Mănăstire Hodoș-Bodrog,* în: „Biserica și Școala", LXVII, nr. 34, 22 august 1943, p. 273-274; *Lângă popor,* idem, LXIX, nr. 15, 8 aprilie 1945, p. 105-106; *Colportajul,* idem, LXIX, nr. 26-27, 2-9 decembrie 1945, p. 197-198; *Pastorația individuală,* idem, LXIX, nr. 28, 26 decembrie 1945, p. 197-198; *Duh misionar,* idem, LXX, nr. 4, 20 ianuarie 1946, p. 17-18; *Casa culturală,* idem, LXX, nr. 9, 24 februarie 1945, p. 57-58; *Un capitol de pastorație. Tineretul*, idem, LXX, nr. 20, 12 mai 1946, p. 149-150; *Seceriș mult, lucrători puțini,* idem, LXX, nr. 41, 6 octombrie 1946, p. 309-310; *Organizarea misionarismului în Eparhia Aradului,* idem, LXX, nr. 43-44, 20-27 octombrie 1946, p. 325 – 356; *Criza morală,* idem, LXXI, nr. 9, 23 februarie 1947, p. 57-58;

[4] A se vedea: *Anima est naturaliter christiana,* în: „Biserica și Școala", LXV, nr. 35, 31 august 1941, p. ; *A fost distrus creștinismul în Rusia sovietică?* , idem, LXVI, nr. 29, 19 iulie 1942, p. 237-238; *Poate fi distrusă religia?,*idem, LXVI, nr. 30, 26 iulie 1942, p. 245-247; *Religia este opiu pentru popor?* idem, LXVI, nr. 31, 2 august 1942, p. 253-254;

[5] *Raportul preotului Tudor Demian din parohia ortodoxă română Micălaca Veche, protopopiatul Arad, la ordinul Episcopiei Ortodoxe Române Arad, nr. 627/1991, privitor la persecuția religioasă a regimului comunist în perioada 1945-1989, cerută prin adresa Parlamentului României nr. 1354/1991, Arad 1991, 12 pagini dactilografiate.*

[6] *Ibidem.*

locuința, începând de la orele 1 noaptea până la ora 6 dimineața, după care m-au dus la Securitatea din Arad... Când le-am cerut mandatul legal de percheziție, am fost din nou insultat și bruscat de către unul dintre ei. Nu rețin numele celor care mi-au făcut percheziție și m-au arestat. Cu acel prilej, mi-au luat mai multe cărți, fără coloratură politică, între care: P.P. Negulescu, Destinul omenirii, vol. I-IV, Petre Comarnescu, America ş.a. care nu mi s-au restituit. Lăsam acasă o soție însărcinată cu doi copii mici, o fetiță de aproape 5 ani și un băiat de 1 an și trei luni".[7] Este uşor de înțeles drama acestei familii întregi, ca urmare a dezlănțuirii ideologice a luptei de clasă împotriva aşa-zişilor „duşmani ai poporului", în realitate aceștia erau, de fapt, cei care erau purtători ai unor valori, ai unor crezuri legate profund de identitatea creștină ortodoxă și de spiritualitatea poporului român, agresat atunci atât de barbar de purtătorii unei ideologii, caracterizată ca fiind fără respect față de valoarea ființei umane, cea creată „după chipul lui Dumnezeu". Nu a fost suficientă prima agresiune îndreptată împotriva acestui preot, ci a urmat și o a doua, când a fost din nou arestat și condamnat între 25 septembrie 1958 și 1 august 1964. Părintele Tudor însuși descrie modul în care s-a desfășurat cel de-al doilea act al represiunii îndreptat împotriva sa. „Am fost ridicat de la locuința mea din Arad, str. Gojdu, nr. 2, de către 4 ofițeri de la securitatea din Arad. La intrarea în locuință m-au amenințat cu pistolul și mi-au cerut imediat Regulamentul de ajutor reciproc pentru cazurile de înmormântare a credincioșilor din parohia Arad-Centru și cheile de la casa de bani a parohiei. Când le-am cerut mandatul de percheziție legal, am fost insultat și bruscat, după care au procedat la o foarte minuțioasă percheziție, de la orele 1-6 dimineața, luând fiecare..."[8] În urma acestei percheziții umilitoare a fost dus la Securitatea din Arad, iar de aici, a fost transportat cu mașina la Ministerul de Interne din Bucureşti. Împreună cu preotul Tudor, în aceeași dubă a Miliției, au mai fost transportați și alți preoți arădeni, fiind vorba de un adevărat lot al preoților arădeni, care au avut de îndurat persecuțiile regimului comunist ateu. Între aceștia se aflau preoții: prof. dr. Ilarion V. Felea, coleg la parohia Arad-Centru cu părintele Tudor, protopopul Aradului Alexandru Budai de la parohia Arad-Grădişte, Aurel Moise de la parohia Arad-Şega II. Părintele Tudor mărturisește, că în luna mai a anului 1958, au mai fost arestați, fără ca el să fi știut unde au fost duşi atunci și preoții: Cornel Caceu de la capela Spitalului din Arad și Dimitrie Gornic de la parohia Arad-Micălaca Nouă.[9]

După câteva zile de la sosirea lor la Bucureşti au fost anchetați de ofițeri ai Ministerului de Interne, ancheta durând, cu oarecari întreruperi, până la mijlocul lunii februarie 1959. Ancheta a fost extrem de dură, apelându-se la cele mai umilitoare proceduri. Iată, ce declară părintele Tudor în acest sens: „În timpul anchetei am fost insultat, tras de păr și de barbă, amenințat, că n-o să-mi mai văd soția și cei trei copii, programat să fiu bătut la tălpi, amenințați că ne vor duce pe toți cei 7 preoți din Arad, ca să fim judecați și huiduiți de populația Aradului etc."[10]

[7] *Ibidem,* p. 1
[8] *Ibidem,* p. 2
[9] *Ibidem,* p. 3
[10] *Ibidem*

După această anchetă, părintele Tudor a fost dus într-un celular, singur, fiind anunțat că el și ceilalți preoți din Arad vor fi judecați la București. Această judecată a fost amânată. Doar la mijlocul lunii martie 1959 acești preoți au fost duși cu o dubă și sub pază foarte severă la Cluj, pentru a fi judecați de către Tribunalul Militar din Cluj. Acuza ce li s-a adus la Cluj de către procurorul militar a fost aceea, că ei s-au organizat subversiv, ajutându-se unii pe alții, ca să ajungă preoți în Arad, așteptând venirea imperialiștilor anglo-americani, ca să răstoarne regimul de democrație populară de la București. Părintele Tudor mărturisește, că „apărarea a fost doar formală, iar sentința de condamnare, întemeiată doar pe declarațiile date la Securitate, ne-a fost citită tot în ședință secretă, în ziua de 14 martie 1959, pedepsele variind între 15-25 ani muncă silnică. Conform sentinței nr. 347/ 1959, subsemnatul am fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică și 8 ani de degradare civică, pentru infracțiunea de uneltire contra ordinii sociale, cf. art 209 punct 1 și art. 58 punct 2-4 cod penal...și 20 de ani detențiune grea pentru infracțiunea de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare...Hotărârea a rămas definitivă prin respingerea recursului, conform deciziei nr. 234 din 12 mai 1959 a Tribunalului Suprem – colegiul militar. S-a dispus confiscarea totală a averii personale și obligația de a plăti statului 500 lei plus 25 lei cheltuieli de judecată”.[11] După condamnare a fost dus la penitenciarul Jilava din București, unde a stat împreună cu alți condamnați, în condiții de mizerie: foame, frig etc. , apoi, la închisoarea de la Aiud, până în anul 1961, când a fost dus la muncă forțată în Balta Brăilei, trecând prin mai multe colonii de muncă. De aici, a fost eliberat părintele Tudor în data de 1 august 1964, cu biletul de eliberare 16/61/ 1964, iar de restul pedepsei a fost grațiat, prin Decretul de grațiere nr. 411/1964. Cu mult regret, mărturisește părintele Tudor, că „a rămas în cimitirul închisorii din Aiud un mormânt fără cruce și neștiut de nimeni: cel al preotului profesor dr. Ilarion V. Felea, cel mai destoinic, cel mai bun, cel mai pregătit și cel mai ales dintre noi, drept mărturie a jertfei preoțimii arădene, în așteptare învierii și a vieții de apoi”.[12]

b. Acuzele aduse preotului Demian Tudor și celorlalți preoți arădeni.

Prima acuză adusă preotului Tudor a fost aceea, că la orele de religie, pe care le făcea cu copiii în sala de ședințe a parohiei, între anii 1952-1958 făcea de fapt *educație politică fascistă* și nu ore de educație religioasă. La primele anchete conduse de locotenentul Necula Mihai, cel care s-a „ocupat” în mod deosebit de preotul arădean avea pe biroul său anunțul cu deschiderea anului școlar 1958-1959, precum și orarul cu orele de religie pe care-l lipise pe ușa de la intrarea în sală. Potrivit acestui orar, cei 4 preoți de la catedrala veche din Arad desfășurau un program religios cu copiii, în fiecare duminică, cu rândul, pregătindu-i pentru participarea acestora la Sfânta Liturghie.

O a doua acuză i s-a adus, în ceea ce privește Secția de ajutor reciproc pentru cazurile de înmormântare ale credincioșilor din parohia Arad-Centru. Această formă de într-ajutorare în cadrul Comitetului parohial a fost și este și astăzi

[11] *Ibidem,* p. 3-4.
[12] *Ibidem,* p. 4

prevăzută în Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române. După ce anchetatorul a citit Regulamentul acestei Secții de ajutorare a credincioșilor, aprobat de forurile bisericești superioare și în urma cercetărilor la fața locului întreprinse de anchetator, acesta a renunțat a mai reține aceste fapte, ca acuze la adresa preotului Tudor.

Tot în legătură cu forma de ajutorare a credincioșilor sărmani din parohie a fost formulată și această a treia acuză, în sensul că părintele Tudor săvârșea acte de caritate sau de milostenie credincioșilor sărmani, pe care autoritățile vremii de atunci le-au interpretat drept acte de într-ajutorare politică și nu fapte ale milosteniei creștine, pe care Biserica le-a practicat de-a lungul istoriei sale.

În al patrulea rând, la anchtele la care a fost supus i s-au prezentat și unele articole scrise de părintele Tudor în publicația „Biserica și Școala" între anii 1941-1942 , organul oficial al Episcopiei Aradului, pe care unii binevoitori le-au pus la dispoziția anchetatorilor. Era vorba de articolele scrise de părintele Tudor și intitulate: „A fost distrus creștinismul în Uniunea Sovietică?", „Este religia opium pentru popor?" „Anima humana este naturaliter christiana", „Poate fi distrusă religia? Când anchetatorul Necula Mihai de la București i-a pus în față aceste articole, a spus: „Banditule, acum te-am pus cu botul pe labe". Aceste articole, precum și declarațiile făcute în cadrul procesului de la Tribunalul Militar din Cluj, de către cei doi angajați ei Episcopiei Aradului, vicarul și consilierul bisericesc, i s-a atras preotului Tudor, precum și colegului său de parohie, preotul profesor dr. Ilarion Felea condamnarea pentru așa-zisa „crimă contra ordinii sociale și activitate intensă contra clasei muncitoare și revoluționare din țară".[13]Pe lângă cele de mai sus, un rol infam în denigrarea, marginalizarea și apoi arestarea și condamnarea părintelui Tudor și, desigur, și a celorlalți preoți, din lotul de la Arad, l-au avut și împuterniciții Departamentului Cultelor, de pe lângă centrele eparhiale, un fel de verigă a acestora între partidul comunist și securitate, pe de o parte, și administrația bisericească, pe de altă parte. Pentru suferințele Aradului bisericesc din acei ani trebuie menționați acești împuterniciți ai Deparamentului Cultelor de la Timișoara și Arad, Mihai Țeperdel și Valeriu Câmpeanu.

Aceștia au influiențat, încurajat și desfășurat din punct de vedere ideologic și logistic toată această hărțuire, intimidare și închisoare pentru slujitorii cei mai vrednici ai Bisericii.

O acutizare a relațiilor preoților de la Catedrala veche, îndeosebi a părintelui Tudor și a părintelui Felea cu împuternicii Departamentului Cultelor din Arad și Timișoara, precum și cu permanența Episcopiei Aradului a avut loc în anii de îmbolnăvire a episcopului Andrei Magieru, (începând cu anul 1952), când acești „apropiați" ai episcopului locului au început să gestioneze treburile eparhiei după bunul lor plac, ajungându-se la situații intolerabile din punct de vedere preoțesc și moral. În acest context dificil, părintele Tudor, și în calitate de membru al Consistoriului spiritual al Eparhiei Aradului, împreună cu părintele Felea s-au sfătuit să încerce a contribui la depășirea acestor stări de lucruri negative. În acest

[13] *Ibiden,* p. 6

sens, împreună cu părintele profesor Deheleanu au ajuns la concluzia, că trebuie să facă cunoscută starea de lucruri explozivă de la Arad și mitropolitului Banatului Vasile Lăzărescu, Patriarhiei Române și chiar primului ministru Petru Groza, printr-o deplasare la Timișoara și București. În prealabil, părintele Tudor și părintele Felea au atras personal atenția vicarului Episcopiei Aradului de atunci pr. dr. Gheorghe Lițiu și celor doi consilieri, bisericesc și economic, preot Cornel Oros și preot Petru Vancu asupra stărilor negative de la centrul eparhial, cu repercusiuni grave și asupra eparhiei, în general, fără, însă, ca aceștia să fi fost receptivi la cele arătate de colegii lor de preoție. Părintele Tudor descrie cele întâmplate atunci astfel: „Constatând, că acestea n-au avut nici un rezultat pozitiv (adică demersul celor doi preoți: Tudor și Felea n.n.) ne-am consfătuit cu preotul profesor dr. Petru Deheleanu din Arad, cu preotul Florea Codreanu de la parohia Arad-Centru, fost protopop al Aradului și cu Lucian Emandi, șef de cabinet al P.S. Episcop Dr. Andrei Magieru și am hotărât să trimitem pe cei doi foști profesori de teologie (Deheleanu și Felea n.n.) de la Academia Teologică din Arad să informeze pe I.P.S. Mitropolit Dr. Vasile Lăzărescu din Timișoara, pe cei de la Patriarhie și Departamentul Cultelor și chiar pe Primul Ministru despre situația de la Episcopie și să ceară înființarea unui post de arhiereu-vicar la Episcopia Arad, indicând în acest post pe I.P.C. Arhim. Dr. Nicolae Corneanu și pe I.P.C. Arhim. Dr. Nicolae Mladin de la Sibiu.”[14] Cei incriminați de acest demers de la Episcopia Arad au aflat despre acțiunea celor doi preoți din Arad, și temându-se de pierderea posturilor administrative pe care le dețineau, împreună cu reprezentanții politicii comuniste locale: împuternicitul de la culte, partidul comunist și securitatea, au pus mai apoi la cale arestarea, anchetarea și condamnarea sa și a părintelui Felea.

Din fericire, spre deosebire de părintele Felea, părintele Tudor a reușit să scape din închisorile pe unde a fost trimis, continuând să slujească lui Dumnezeu și oamenilor în alte parohii, nemaipermițându-i-se, însă, să se întoarcă la parohia Arad-Centru de unde a fost arestat, ci a fost numit și apoi transferat, la parohiile Pecica (1964-1974) și Arad-Micălaca Veche (1974-1995), precum și la Facultatea de teologie din Arad din anul 1991 până în anul 1995.

5. Concluzii

1. Aducerea vieții bisericești a secolului trecut, prin personalitățile de excepție, care au ilustrat acea viață, în prim-planul cunoașterii de către cei de astăzi, constituie o îndatorire de conștiință a fiecărui slujitor al Bisericii, care, prin viața și slujirea celor comemorați în acest fel, se simt confirmați în activitatea lor teologică și preoțească astăzi.

2. Biserica Ortodoxă Română a reușit prin această pomenire a celor care au mărturisit credința ortodoxă în vreme de prigoană, să pună încă odată în lumină faptul, că lucrarea Bisericii lui Hristos în orice vreme este o lucrare mărturisitoare,

[14] *Ibidem,* p. 9

și că această mărturie sau mărturisire a credinței poate îmbrăca, uneori, haina martirajului, asemenea sfinților mărturisitori de altădată.

3. Ortodoxia românească a primit și ea acest veșmânt de lumină al suferinței pentru Hristos, prin faptul că unii dintre slujitorii ei: episcopi, preoți, diaconi, monahi, monahii sau mireni și-au asumat până la capăt misiunea lor, „luptând pentru credința dată sfinților odată pentru totdeauna"(Iuda 3)

Ei au dus lupta cea bună și s-au încununat cu cununa muceniciei pentru Iisus Hristos și Biserica Lui, iar jertfa lor s-a hrănit tot timpul din jertfa lui Hristos, pe Care L-au mărturisit prin cuvântul, slujirea și suferința lor în inchisori și în afara lor (cf. Matei 10, 32-33).

4. Jertfa tuturor mărturisitorilor Bisericii Ortodoxe Române constituie, totodată, și un răspuns adresat acelora, care din anii 90 încoace încercau să inducă concluzia falsă, că Biserica nu și-ar fi luat în serios slujirea ei în sânul poporului român în vremurile de stăpânire comunistă asupra țării. Dimpotrivă, studierea jertfelor ortodocșilor din acei ani a adus la suprafață un mare număr de ortodocși, care au suferit pentru credința lor.

5. Părintele Demian Tudor este un asemenea luptător pentru credință și Biserică, încercând el însuși împreună cu unii colegi ai săi de slujire preoțească să preîntâmpine consecințele grave pe care ideologia ateistă și comunistă urma să le aibă asupra spiritualității și conștiinței românilor, prin cuvântul, scrisul și faptele lor.

6. De aceea, ei au fost identificați cu acel etos și zel pastoral-misionar, care a incomodat întreg arsenalul luptei ideologice ce se dădea atunci pentru acapararea sufletului românilor, pentru a-i cuprinde pe cât mai mulți în mreaja otrăvitoare a luptei de clasă și violenței ideologice.

7. Direcțiile lucrării bisericești și misionare a părintelui Tudor au fost slujirea cu evlavie și dăruire a Sfintei Liturghii, rostirea unor predici înflăcărate și bine argumentate, scrisul cald și de actualitate pentru acele timpuri, în publicațiile bisericești, educația religioasă a copiilor, în ciuda opoziției mai marilor zilei și faptele de milostenie creștină. Toate aceste lucrări s-au transformat în grave capete de acuzare și pentru care a suferit detenția 6 ani de zile. Pomenirea tuturor mărturisitorilor credinței în vreme de prigoană înseamnă pentru creștinii ortodocși de astăzi, și, mai ales pentru slujitorii Bisericii, nu numai un tezaur de mare preț, care a fost jertfa lor, ci și o mare confirmare și încurajare în lucrarea pastorală și misionară de astăzi, care are și ea suferințele și jertfele ei, pe care și cei de astăzi vor trebui să și le asume, precum au făcut înaintemergătorii noștri, de care ne-am adus aminte în acest an, în mod cu totul special.

Le sens de la culture chez les Pères de l'Église.

Le rapport de la vie spirituelle avec la culture – antagonisme ou complémentarité

Dr. Paul Siladi*

1. Argument

Le but de cette étude est avant tout subjectif et personnel, parce que j'ai eu l'intuition d'un hiatus qui existe entre la théologie comme activité cérébrale qui appartient à la culture et la Théologie comme expérience de l'enseignement de l'Église. L'autre raison pour avoir choisi ce thème a été la tentation de la culture séculière, tentation que nombreux apprentis de la T(t)héologie ont ressentie. Le besoin d'une analyse du rapport des Pères de l'Église avec la culture est apparu pour annuler le hiatus mentionné (de moins en moi) et pour dépasser la tentation de la culture.

2. Culture et valeur

Pour mieux comprendre le rapport des Pères avec la culture, on doit voir quelle est la signification de ce mot – culture. En définissant la culture, les dictionnaires soulignent que la culture est «la totalité des valeurs matérielles et spirituelles créées par l'humanité.»[1] Dans son sens de protectrice de la valeur, la culture n'est pas incompatible avec le christianisme chez qui la valeur a toujours été cultivée. La différence est que le christianisme a modifié le système axiologique qui opérait à l'époque dans laquelle il est apparu. Si nous définissons la valeur comme «qualité de certains objets, phénomènes, idées etc. d'être conformes avec certains idéaux»[2], on voit que cette définition est applicable pour la culture chrétienne avec la mention que le christianisme transfère les idéaux au dehors de ce monde, dans le Royaume de Dieu. Le changement des idéaux impose une modification de la notion de valeur, parce que «nous pensons que cette vie humaine n'a aucune

---

* Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca.

1 *Dicţionar explicativ ilustrat*, Cartier, Chișinău, 1999, p. 255; *Dicţionar enciclopedic român*, vol. I, Editura Politică, București, 1962, p. 855.

2 *Dicţionar enciclopedic român*, vol. I, p. 1168; *Dicţionar enciclopedic român*, vol. III, Editura Politică, București, 1966, p. 811; VASILE BREBAN, *Dicţionar general al limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, București, 1985, p. 1103.

valeur, en plus nous ne considérons pas et nous n'appelons pas bien tout ce qui finit dans la vie terrestre […] nous faisons tout pour la préparation d'une autre vie»[3]. Voilà comme le but, la finalité de toutes les accumulations que l'on fait dans notre vie est déplacée dans l'au-delà. Ainsi la culture cesse d'avoir une valeur en elle-même, la culture étant seulement un accessoire qui peut être utile pour exprimer le contenu de la foi chrétienne.

3. Culture, connaissance et accomplissement

Le but des accumulations culturelles est l'acquisition de la connaissance, mais cette connaissance n'est pas conforme avec les nécessités des chrétiens parce qu'elle est bloquée dans l'horizontalité, alors que la connaissance de Dieu et de la vérité dont on a besoin pour notre rédemption n'est pas seulement un fait culturel, ce qui situe la culture en second lieu.

De point de vue chrétien, la connaissance ne s'acquiert pas par l'activité cérébrale (et donc culturelle), mais par l'accomplissement des commandements que Dieu donna à respecter. La connaissance véritable est un don de Dieu, mais quand on dit cela il ne faut pas oublier que l'effort personnel est indispensable pour gagner ce don de Dieu, un effort ascétique, non seulement un effort cognitif. On trouve dans ce sens beaucoup d'exemples dans l'*Histoire Lausiaque*[4], une collection d'apophtegmes réalisée par Palladius. On dit d'Abbé Isidore : «*il eut une telle science des Saintes Écritures et des préceptes divins que, même dans les repas des frères, il avait des absences d'esprit et restait muet. Et quand on le priait de raconter les détails de son extase, il disait ceci : ' Je suis parti en voyage par la pensée, ravi par une contemplation.' Moi, je sais qu'il a souvent pleuré à table, et lui ayant demandé la cause de ses larmes, je l'ai entendu dire ceci : 'J'ai honte de prendre part à une nourriture déraisonnable, moi étant raisonnable, destiné à vivre dans un paradis de délices en vertu du droit qui nous a été donné par le Christ.'*»[5]

On dit aussi sur l'Abbé Evagrie : « *ayant vécu quatorze ans dans ce qu'on appelle les Cellules, il mangeait une livre de pain et en trois mois un setier d'huile, et c'était un homme sorti d'une vie très molle, délicate et très opulente! Et il faisait cent prières, écrivant pendant l'année pour la valeur seulement de ce qu'il*

---

3 Basile de Césarée, L'Hommelie XXII, 2 ; voir SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri I* (= Părinți și scriitori bisericești (PSB) 17), traduit par Dumitru Fecioru, I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 567.

4 Voir PALLADIUS, *Histoire lausiaque, vies d'ascètes et de pères du désert*, traduit par A. Lucot, Picard, Paris, 1912; Voir aussi PALLADIUS, *Histoire Lausiaque* (= Collection "Spiritualité orientale" ; 75 : série Monachisme primitif), traduit par Nicolas Molinier, Abbaye de Bellefontaine, Bégrolles-en-Mauges, 1999; PALADIE, *Lavsaicon sau Istoria Lausiacă*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române Alba Iulia, Alba-Iulia, 1994; PALLADIE, *Lavsaiconul. Minunatul chip de viață al fericiților Sfinți Părinți de la pustie*, traduit par Tit Simendrea, Editura Ileana, București, 2009.

5 PALLADIUS, *Histoire lausiaque, vies d'ascètes et de pères du désert*, liv. I, 3.

mangeait; car il était doué pour écrire le caractère oxyrynque. Cela étant, en quinze ans, ayant purifié au suprême degré son esprit, il fut jugé digne du don de science, de sagesse et de discernement des esprits»[6]. Abbé Pafnutie aussi *«il avait un don de connaître les divines Écritures de l'Ancien et du Nouveau Testament, les interprétant entièrement sans savoir lire; mais il était modeste au point de voiler sa vertu de prophétie»*[7]. Voilà comment les Pères de l'Église ont eu une autre connaissance, une connaissance obtenue par ascèse et non pas par réflexion stérile.

4. Attitudes orientales à l'égard de la culture

Dans les écritures orientales on peut trouver une palette large d'attitudes envers la culture. On trouve des attitudes radicales comme celles de l'*Histoire Lausiaque*: « *Euloge était, par suite de ses études complètes, un lettré, qui, frappé d'un amour d'immortalité, renonça aux agitations, et ayant distribué tous ses biens, garda pour lui de la menue monnaie, ne pouvant point travailler*»[8]. Dans la même œuvre il y a Abbé Dioclès qui « *partit d'abord de la grammaire et plus tard il s'adonna à la philosophie; car, avec le temps, la grâce l'avait attiré. Lorsqu'il approcha de l'âge de vingt-huit ans, il renonça au cycle des études et s'attacha au Christ, et lui aussi il a vécu dans des grottes pendant trente-cinq ans. Il nous disait ceci : 'L'intelligence qui s'est éloignée de la pensée de Dieu devient soit démon, soit bête.'* »[9]

On a alors des intellectuels qui renoncent définitivement à leurs études et à la culture en même temps qu'ils changent leur vie, mais on a aussi des attitudes comme celle de Didym l'Aveugle qui n'a « *pas étudié d'écrits, ni fréquenté de maîtres. Son seul maître fut son propre esprit, sa propre conscience*»[10] mais « *il interpréta mot à mot l'Ancien et le Nouveau Testament. Et il s'appliqua tellement aux doctrines, exposant avec finesse et solidité son commentaire sur elles, qu'il surpassa en science tous les anciens* »[11]. Entre ceux qui sans avoir des études s'élèvent sur des hauts niveaux de vie spirituelle et qui reçoivent implicitement une très profonde connaissance, on doit accorder une attention spéciale à l'Abbé Antoine. La vie de Saint Antoine est présentée par Saint Athanase dans l'œuvre *Vita Sancti Antonii ,* « Vie et conduite de notre père saint Antoine »[12], et on peut voir ici qu'il avait aussi ce charisme: *étant seul sur la montagne s'il avait parfois*

6 *Ibid*, liv. XXXVIII, 10.
7 *Ibid*, liv. XLVII, 3.
8 *Ibid*, liv. XXI, 3.
9 *Ibid*, liv. LVIII, 3.
10 *Ibid*, liv. IV, 1-2.
11 *Ibid*, liv. IV, 2.
12 ATHANASIUS ALEXANDRINUS, *Saint Athanase. Vie et conduite de notre pére saint Antoine*, traduit par Benoit Lavaud, 1979; ATHANASIUS ALEXANDRINUS, *Vie d'Antoine* (= Sources chrétiennes ; 400), traduit par Gerhardus Bartelink, Éd. du Cerf, Paris, 1994; Voir aussi SFANTUL ATANASIE CEL MARE, *Scrieri*, vol. II (= Părinți și Scriitori Bisericești 16), traduit par Stăniloae Dumitru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.

des doutes sur une chose, cette chose l'Esprit la lui faisait découvrir à travers la prière, parce que l'heureux Antoine était le disciple de Dieu[13]. On peut voir comme il possédait la connaissance spirituelle, intuitive laquelle est supérieure à la connaissance discursive, rationnelle. La sagesse d'Antoine n'était pas le résultat des études pour le simple fait qu'il n'avait jamais fait des études. Saint Athanase prouve l'esprit perspicace du pieux Antoine par un exemple concluant: quelques philosophes sont venus chez lui pour se moquer du fait qu'il n'a jamais fait d'études. Antoine leur a demandé « Qu'est-ce que vous pensez ? Qu'est-ce qu'il y a eu en premier, l'esprit ou le livre, et lequel d'entre eux est l'origine de l'autre, l'esprit à l`origine du livre ou le livre à l`origine de l'esprit ? ». Les philosophes ont répondu qu`il y a eu en premier l'esprit et que l'esprit a causé le livre, Antoine leur a dit « donc celui qui a l'esprit sain n'a pas besoin de livre »[14]. On peut retrouver Antoine dans une dispute avec quelques sages Grecs. L'attention est suscitée dans cette confrontation[15] par le fait que Saint Antoine est informé sur les théories en vogue dans ses temps et cela sans avoir une éducation laïque et étant précocement isolé. Si on fait un inventaire des connaissances que Saint Antoine étale dans cette dispute on voit qu'il connaît des éléments de mythologie grecque et égyptienne, il désapprouve le panthéisme, la théorie platonique de la préexistence de l'âme et la métempsycose. Antoine utilise avec discernement ces connaissances qu'il ne considère pas nécessaires pour la fois, qui, comme don de Dieu est totalement distincte de l'argumentation rationnelle. La fois crée un lien avec Dieu, lien qui transcende la raison créée. On peut observer chez ces ascètes du désert qu'ils considèrent que la culture est inutile, donc elle peut être ignorée. La culture, on doit le dire encore une fois, est utile seulement si elle moyenne une meilleure expression des expériences religieuses. Une position explicite vers la culture est celle de Saint Basile le Grand, position exprimée dans l'*Homélie XXII*[16]. Le conseil donné aux jeunes par Saint Basile le Grand est d'être sélectifs avec les connaissances qu'ils trouvent dans la littérature profane. Ici se trouve des conseils qu'on ne doit pas ignorer, parce que ce sont des impulsions pour pratiquer la vertu. Les impulsions pour la vénération des dieux Grecs et pour les vices doivent être ignorées. Saint Basile le Grand affirme dans cette homélie que l'étude des sciences profanes est seulement une préparation pour l'étude des Écritures et cette période est nécessaire pour les jeunes : « *parce que ce n'est pas possible à votre âge d'entendre la profondeur des mots des Saintes Écritures, on doit exercer pour le moment l'œil de l'âme avec des enseignements qui ne diffèrent pas totalement des nôtres »*[17].

Quand on analyse les attitudes des Pères de l'Église Orientale sur la culture on ne doit pas oublier la position de Saint Grégoire de Nazianz qui a été appelé par

13 ATHANASIUS ALEXANDRINUS, *Vie d'Antoine*, liv. LXV.
14 *Ibid*, liv. LXXII.
15 *Ibid*, liv. LXXII-LXXIX.
16 Voir pour la langue roumaine:VASILE CEL MARE, *Scrieri I*, p. 566-582.
17 L'Homélie XXII, 2. L'édition roumaine *Ibid*, p. 567.

l'Église le Théologien, un proche ami de Saint Basile le Grand[18]. Parmi les poèmes autobiographiques[19] publiés à la fin de la monographie dédiée à lui par Jean Bernardi, on trouve le poème intitulé *De ipso et de episcopis.* Dans ce poème écrit en 381 pendant le Concile de Constantinople, Saint Grégoire condamne l'attitude anticulturelle des évêques. Ces évêques-là n'étaient ni hommes spirituels, ni hommes de culture. Voici quelques fragments de ce poème : « *Les douaniers et les pêcheurs viendront chez moi, bien que des évangélisateurs pauvres en éloquence ils ont pêché le monde avec une parole humble, faisant mordre à l`appât même des sages, pour que le prodige de leur parole soit encore plus grand... touchez seulement un malade et qu`il guérisse! C`est ainsi que tu vas me convaincre de mépriser la culture... Dis-moi cela aussi: comment peux-tu appeler illettrés les Apôtres, qui ont laissé de telles paroles et écritures que même moi, élevé depuis le début dans une éducation littéraire j`ai du mal à comprendre le moindre de leur sens caché... S'ils n`avaient pas cette parole/culture que tu nies, comment auraient-ils pu convaincre et tancer sans peur des empereurs, des cités et des assemblées, des sages, des juristes, des païens infatués qui les accusaient et qui les enquêtaient avec des discours devant les tribunaux et devant les théâtres?»*[20]

5. Attitudes occidentales à l'égard de la culture

Dans la deuxième partie de notre étude sur l'attitude des Pères à l'égard de la culture on va faire une brève incursion parmi les penseurs de l'Église Occidentale. En fait, on verra deux attitudes: celle de Tertullien et celle d`Augustin.

Tertullien

Dans une époque vraiment difficile pour l'Église Chrétienne, il est signalé la conversion de Quintus Septimius Florens Tertullianus[21]. Il a fait des études littéraires, philosophiques, médicales et juridiques. Tertullien a été un polyglotte, il parlait également la langue grecque, d`ailleurs il l`a même utilisée pour ses écrits. Après la conversion au christianisme, Tertullien a renoncé à apprécier la culture

18 Pour la biographie de Saint Gregoire le Théologien voir JEAN BERNARDI, *Saint Grégoire de Nazianze : le Théologien et son temps, 330-390*, Editions du Cerf, Paris, 1995; (et aussi la traduction roumaine JEAN BERNARDI, *Grigorie din Nazianz, teologul și opera sa*, traduit par Cristian Pop, Deisis, Sibiu, 2002). ; Voir aussi JOHN MCGUCKIN, *St. Gregory of Nazianzus : an intellectual biography*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood N.Y., 2001.

19 Voir MICHELE PELLEGRINO, *La poesia di S. Gregorio Nazianzeno*, Societa Editrice „Vita e pensiero", Milano, p. 12-27.

20 Voir la traduction roumaine fait par Ioan Ică jr. dans BERNARDI, *Grigorie din Nazianz, teologul și opera sa*, p. 333.

21 Pour la biographie du Tertullien voir GEOFFREY DUNN, *Tertullian*, Routledge, London ;;New York, 2004; Voir aussi DAVID RANKIN, *Tertullian and the church*, Cambridge University Press, New York, 1995.

pour elle-même et encore plus, il s'en dédit. Pour exemplifier cette attitude, voici quelques fragments de l'œuvre *De praescriptiones haereticorum: « Ce sont là les doctrines des hommes et des démons, nés de l'esprit de la sagesse mondaine pour les oreilles en prurit... Car c'est la philosophie qui fournit sa matière à la sagesse mondaine, en se faisant l'interprète téméraire de la nature divine et des plans divins. En un mot, les hérésies elles-mêmes reçoivent leurs armes de la philosophie... Quoi de commun entre Athènes et Jérusalem? Entre l'Académie et l'Église? Entre les hérétiques et les chrétiens?... Nous, nous n'avons pas besoin de curiosité après Jésus-Christ, ni de recherche après l'Évangile. Dès que nous croyons, nous ne désirons rien au-delà. Car la vérité nous pénètre, la vérité que rien d`autre ne mérite notre fois.»*[22]

Augustin

Le plus important représentant de la pensée occidentale à la fin du IVème siècle est Augustin et dans les prochaines pages on essaye de résumer sa vision sur la culture[23]. Il est important aussi par ses avatars intellectuels.

Augustin commence son éducation avec les études caractéristiques de ses temps, quand après l'éducation élémentaire suivait l'étude de la grammaire et de la littérature latine, ensuite le grec et la rhétorique, qu'il a beaucoup utilisée dans ses œuvres en la combinant avec son talent oratoire. La culture d'Augustin était *une culture essentiellement littéraire fondée sur la grammaire et la rhétorique et qui visait la réalisation du type idéal d'orateur.*[24] Avant sa conversion, la culture d'Augustin a eu une structure typique pour la période historique qu'il a vécu. Sa culture visait seulement de gagner des connaissances rhétoriques et leur transformation dans un oratoire parfait, c'est-à-dire une culture des formes parfaites mais sans profondeur des idées. La conversion pour le christianisme a signifié aussi une conversion pour la philosophie, le but de sa vie devenant l'acquisition de la sagesse. Maintenant s'est déclenché une rupture presque complète avec la culture littéraire, parce qu'il ne peut admettre comme idéal une vie orientée envers le plaisir esthétique et le succès oratoire.

---

22 Tertullien, De praescriptiones haereticorum VII. Pour la traduction roumaine voir *Apologeţi de limbă latină*, traduit par Nicolae Chițescu et al., Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 142-143.

23 On a beaucoup utilisé l'oeuvre HENRI-IRENEE MARROU, *Sfântul Augustin şi sfârşitul culturii antice*, traduit par Dragan Stoianovici et Lucia Wald, I, Humanitas, București, 1997; Voir aussi HENRY CHADWICK, *Augustinen of Hippo. A Life*, Oxford University Press, New York, 2009; JOHN RIST, *Augustine : ancient thought baptized*, Cambridge University Press, New York, 1994; JAMES O'DONNELL, *Augustine a new biography*, HarperCollins e-books, New York, 2007; GARETH MATTHEWS, *Augustine*, Blackwell Pub., Malden MA, 2005.

24 MARROU, *Sfântul Augustin şi sfârşitul culturii antice*, p. 20.

Un nouveau changement est survenu dans la vie d'Augustin quand il a commencé sa carrière ecclésiastique, à trente-six ans il a été consacré prêtre[25] et ensuite, à quarante-deux ans, évêque[26].

Le rapport avec la culture et la vie intellectuelle d'Augustin peut être synthétisé par les mots *doctrina christiana,* c'est-à-dire que toutes les manifestations de la vie intellectuelle doivent servir à la vie religieuse[27]. Dans une lettre pour Licentius, Augustin prouve que pour lui il n'existe pas de solutions de compromis parce qu'il s`ordonne de s'offrir entièrement à Dieu, qui lui a donné *cette intelligence dont tu es fier*[28]. A la fin de cette lettre, il accuse la vie intellectuelle qui n'est pas dirigée vers Dieu. Est légitime seulement la vie intellectuelle qui se consacre entièrement pour nourrir en nous l'amour suprême pour Dieu et pour les hommes.[29] La culture augustinienne sera subordonnée à la vie religieuse par son esprit. On ne doit pas étudier seulement pour savoir, mais on doit étudier pour perfectionner notre âme.[30] Le vrai but de la vie est la sanctification et à chaque fois qu`il fait des appréciations pour quelque culture, il fait toujours l'observation que le salut de l'âme n'est pas dans la culture.[31] La culture peut être un obstacle pour l'ascension spirituelle parce qu'elle écarte l'âme des réalités morales et religieuses. Alors on peut dire que les seules valeurs authentiques sont celles qui servent pour trouver Dieu.

Pour Augustin, la culture doit graviter autour de la Bible[32]. Augustin avait exprimé dans sa doctrine que la Bible contient tout ce qu'un chrétien, laïc où clerc, doit connaître.[33] La Bible accuse tout ce qui est dommageable dans la culture païenne et en même temps on peut y trouver tout ce qui est utile. C'est la raison pour laquelle les autres études sont interdites si elles ne sont pas faites pour mieux comprendre les Écritures.[34] Mais pour comprendre les Écritures, une préparation préalable est nécessaire. Le problème qui s'impose est de déterminer le contenu de cette préparation parce qu'entre la culture antique et la culture chrétienne il y a une incontestable opposition. En dépit de cette opposition des cultures, dans la culture antique on trouve des éléments utiles pour la culture chrétienne qui était en plein essor à ce moment-là.[35] Augustin n'était pas le seul qui a intégré des éléments de la culture païenne dans ses œuvres, les saints Clément d'Alexandrie[36], Origène[37],

---

25 MATTHEWS, *Augustine*, p. 13.
26 CHADWICK, *Augustinen of Hippo. A Life*, p. 64.
27 MARROU, *Sfântul Augustin și sfârșitul culturii antice*, p. 279.
28 Lettre 26, P.L., vol. XXXIII, c. 106 apud *Ibid*, p. 281.
29 *Ibid*, p. 283.
30 *Ibid*, p. 284.
31 Lettre 87,1, P.L., vol.XXXIII, c.297 apud *Ibid*, p. 285.
32 *Ibid*, p. 309.
33 De doctrina chiristiana 2, 42(63), P.L., XXXIV, c. 65-66 apud *Ibid*, p. 313.
34 *Ibid*.
35 *Ibid*, p. 320.
36 Voir le chapitre Clement: Chrisian Writer in Second-Century Alexandria dans HENNY HÄGG, *Clement of Alexandria and the beginnings of Christian apophaticism*, Oxford University Press, New York, 2006, p. 15-70.
37 Voir JOSEPH TRIGG, *Origen*, Routledge, London, 1998.

Basile le Grand[38], Grégoire le Théologien[39] ont filtré la culture antique pour assimiler les éléments utiles pour la culture chrétienne.

Dans le deuxième livre du *De doctrina christiana* Augustin fait un inventaire des aspects de la culture antique et il a fait aussi leur analyse d'un point de vue chrétien. Après ces opérations préliminaires, Augustin a fait un programme pour l'éducation des chrétiens avec seulement des éléments utiles pour l'âme qui cherche dans l'Étude des Écritures une meilleure connaissance du trésor de la croyance.[40] Le programme augustinien n'est que l'adaptation pour le cas de la Bible des études païennes.[41]

6. Conclusions

A la fin de notre analyse on peut observer que la renonciation à la culture n'est pas impossible. Le christianisme vient d'élever sur une base depuis longtemps posée, la culture profane. Des attitudes rigides, des regards focalisés seulement sur la Bible existent, mais les coryphées du christianisme ont été des personnalités avec beaucoup d`études, très cultivés qui ont passé avec succès les écoles de leur temps pour convertir ensuite leur éducation en instruments du christianisme. Jamais Saint Grégoire le Théologien où Augustin ne seraient arrivés aussi haut sans leurs études dans les écoles.

La théologie patristique a plaidé pour une méthode sélective qui permet de prendre de la philosophie les enseignements utiles pour l'édification de l'homme et rejeter tout ce qui peut préjudicier la spiritualité où la vie chrétienne. Si nous avons parlé au début de notre étude d'un hiatus qui existe entre la culture et la théologie, je crois que ce hiatus est causé par l'essai de transformer la théologie en culture au lieu de transformer la culture en théologie. L'essai de transformer la théologie en culture a créé une réaction d'aversion à l'intérieur de la théologie et cela a produit le hiatus mentionné. Notre tâche est celle de spiritualiser la culture. L'église a la mission de prêcher l'Évangile pour chaque peuple dans sa langue et en respectant sa culture, ayant le but d`élever l'homme en Christ et dans l'Église, à la ressemblance avec Dieu pour partager la vie et l'amour de la Sainte Trinité. On ne peut prêcher l'Évangile que dans les formes d'une certaine culture, avec son langage et ses concepts. Les philosophes et les penseurs profanes ont été très importants pour la préparation de la culture pour l'Évangile. Si maintenant il y a des continents peu réceptifs aux valeurs chrétiennes c'est dans une bonne partie dû à l'absence des philosophes capables d'élever l'esprit humain et de le préparer pour les valeurs idéales.

---

38 Voir l'homélie XXII, dans VASILE CEL MARE, *Scrieri I*, p. 566-582.

39 Voir MCGUCKIN, *St. Gregory of Nazianzus : an intellectual biography*.

40 MARROU, *Sfântul Augustin şi sfârşitul culturii antice*, p. 325.

41 *Ibid*, p. 329.

ISBN: 978-606-37-0296-9